

N.V. VAN DE GARDE & CO'S DRUKKERIJ, ZALTBOMMEL

De West=Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Prof. Dr. J. BOEKE, Mr. B. DE GAAY FORTMAN
W. R. MENKMAN EN
Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK

DERTIGSTE JAARGANG 1949

EEN EN DERTIGSTE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1949

PRINTED IN THE NETHERLANDS

INHOUD VAN DE DERTIGSTE JAARGANG

BESPROKEN BOEKEN ENZ.

(De laatste cijfers verwijzen naar D.W.I.G.)

ERRATA

p. 42 voetnoot, lees: 1938. — Dit exemplaar van de eerste krant van Suriname is thans in de verzameling van het krantenmuseum van W. N. VAN DEN HOUT, te 's-Gravenhage.

p. 46 regel 12, voeg toe achter zich: in 1907.
regel 15, lees: HEILBRON.
regel 5 v.o., voeg in achter Landbouw: [7]), welke op p. 47 als [1]) is opgenomen.
voetnoot [6]), p. moet zijn: par.

p. 47 regel 7 v.o., pess moet zijn: pees (pesie of boon).
voetnoot [5]), Nov. moet zijn: Mei.

p. 48 regel 7 v.b., lees: 1786.
regel 1 v.o., voeg in achter later:, op 24 Januari,.
voetnoot [3]), lees: 1762.

p. 49 regel 4, lees: 14 Maart 1825.
regel 1 v.o., voeg in achter ENGELEN:, de dichter P. F. Roos.
voetnoot [6]), dioscees moet zijn: divisies.

p. 50 regel 5, lees: Juli.
regel 7, lees 1785.
regel 8, lees 1786.
regel 5 v.o., lees: 28 Dec. 1852.

ERRATA

p. 42 voetnoot, lees: 1938. — Dit exemplaar van de eerste krant van Suriname is thans in de verzameling van het krantenmuseum van W. N. VAN DEN HOUT, te 's-Gravenhage.

p. 46 regel 12, voeg toe achter zich: in 1907.
regel 15, lees: HEILBRON.
regel 5 v.o., voeg in achter Landbouw: [7]), welke op p. 47 als [1]) is opgenomen.
voetnoot [6]), p. moet zijn: par.

p. 47 regel 7 v.o., pess moet zijn: pees (pesie of boon).
voetnoot [5]), Nov. moet zijn: Mei.

p. 48 regel 7 v.b., lees: 1786.
regel 1 v.o., voeg in achter later:, op 24 Januari,.
voetnoot [3]), lees: 1762.

p. 49 regel 4, lees: 14 Maart 1825.
regel 1 v.o., voeg in achter ENGELEN:, de dichter P. F. Roos.
voetnoot [6]), dioscees moet zijn: divisies.

p. 50 regel 5, lees: Juli.
regel 7, lees 1785.
regel 8, lees 1786.
regel 5 v.o., lees: 28 Dec. 1852.

Foto Z. M. Singer. Curaçao

Ir. L. A. H. PETERS
Gouverneur der Nederlandse Antillen

TECHNIEK EN ORGANISATIE VAN HET BOTANISCH BOSONDERZOEK IN SURINAME

DOOR

J. W. GONGGRYP

Door Professor Dr. A. A. PULLE werd in de jaarvergadering van de Koninklijke Nederlandse Botanische Vereniging van 1948 een overzicht gegeven van het botanisch onderzoek van Suriname. Er kon uit blijken, dat de Nederlandse wetenschap dit onderzoek geenszins heeft verwaarloosd. Integendeel, niet het minst door de redenaar zelf; hier werd zeer degelijk werk verricht. Maar toch kan geenszins van een afgesloten werkstuk worden gesproken. Er blijft zeer veel te doen. De *Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname & Curaçao* te Utrecht heeft het initiatief genomen voor een wetenschappelijke expeditie naar Suriname, die ook op botanisch gebied rijke resultaten zal kunnen afwerpen. Maar ook daarmede zal er onder dit onderzoek geen streep gezet zijn. Veeleer is te hopen, dat de duidelijke heropleving van de belangstelling voor het natuurwetenschappelijk onderzoek van de delen van het Koninkrijk in de West van blijvende aard moge wezen.

Deze hoop is aanleiding om een speciaal onderdeel van dit onderzoek aan een nadere beschouwing te onderwerpen.

Reeds bij het botanisch onderzoek van de boomflora van Java werd van Nederlandse zijde een bijzondere methode toegepast, die ook in Suriname werd gevolgd. Deze methode bestaat uit het verzamelen van herbariummateriaal en hout, van bepaalde in het bos gemerkte bomen, waardoor men, naast de reeks authentieke, dode exemplaren in de herbaria der botanische instituten een serie wetenschappelijk onderzochte, authentieke, levende boom-exemplaren in het bos verkrijgt, waarop voor contrôle en nader onderzoek steeds kan worden teruggegrepen.

Dat deze methode van onderzoek vooral voor het onderzoek

van tropische bossen noodzakelijk is, is een gevolg van de overweldigende rijkdom aan vormen, welke daar wordt aangetroffen. Het overzicht over de Amerikaanse houtsoorten van Brown en Panshin [1]) vermeldt op gezag van Sudworth's Check List voor de Verenigde Staten, 862 boomsoorten, met nog 228 variëteiten en 87 hybriden. Voor het Amazone-gebied wordt het aantal boomsoorten geschat op minstens 3000, voor het Maleise schiereiland zijn reeds 2500 soorten beschreven. Wanneer men bedenkt, dat bij de gewone wijze van herbariumverzamelen, van ongemerkte bomen, telkens slechts één enkel ontwikkelingsstadium van een soort wordt vastgelegd en het aan diezelfde soort toeschrijven van andere stadia, ingezameld op andere plaatsen en op andere tijdstippen, steeds speculatief en onzeker moet zijn, dan wordt het duidelijk dat er daarbij noodzakelijkerwijs vergissingen gemaakt moeten worden en verwarring moet ontstaan.

Deze worden haast onvermijdelijk, wanneer er grote verschillen bestaan in bladvorm en uiterlijk van twijgen op exemplaren van verschillende ouderdom van dezelfde boomsoort, zoals herhaaldelijk voorkomt. Deze kunnen dan beschreven worden als afwijkende andere soorten, terwijl bij het op verschillend tijdstippen onderzoeken van eenzelfde individu blijkt dat deze interpretatie van het verschijnsel foutief is. Wanneer een boomsoort periodiek òf alleen mannelijk, òf alleen vrouwelijk bloeit, aan hetzelfde individu, dan kan dit ook alleen door deze methode van onderzoek worden ontdekt.

Deze vergissingen en die verwarring zijn volstrekt niet alleen theoretisch van betekenis. De handelshoutsoorten en de bosproducten uit de tropen zijn zeer vaak afkomstig van verschillende, soms van een groot aantal, botanische soorten, die door de handel niet uit elkaar worden gehouden. Maar dit betekent geenszins, dat de bosexploitatie maar in het wilde weg kan plaats vinden en dat men willekeurig alle mogelijke houtsoorten door een op de markt kan leveren. Maar al te vaak zijn door gebrek aan kennis van de boomsoorten in het verleden grote verliezen geleden en nog steeds worden op dit punt grote fouten gemaakt, om welbewust bedrog maar even buiten beschouwing te laten. Men kan hier geen goede oplossing verkrijgen zonder degelijke kennis van de botanische soorten en variëteiten, de „taxa", waaruit het bos is samengesteld. De eis van botanisch onderzoek der bossen komt dan ook zeker niet alleen van wetenschappelijke

[1]) H. P. Brown & A. J. Panshin, Commercial Timbers of the United States, Mc Graw Hill Book Co., New York & London, 1940, p. 9.

zijde, maar ook uit de praktijk. Men heeft reeds vroeger ingezien, dat hier geen goede resultaten zijn te verkrijgen door incidentele onderzoekingen. Er bestond in Suriname een organisatie, die helaas, werd afgebroken. Een herstel dier organisatie is noodzakelijk.

Het is voor een richtig begrip van de zaak nodig om een overzicht te geven van de geschiedenis van dit onderzoek in Suriname. Wanneer daarbij kritiek geleverd wordt en gewezen wordt op fouten, dan bedenke men, dat dit alleen geschiedt, omdat dit voor een goede verdere uitvoering van het werk noodzakelijk geacht wordt. Onder de fouten zijn er trouwens verschillende, waarvoor steller dezes verantwoordelijk is te achten.

Toen in 1904 in Suriname op advies van A. H. BERKHOUT een bosbeheer werd ingesteld, stond aanstonds een systematisch botanisch onderzoek van de bossen op het programma. Hiervoor werd grote belangstelling en medewerking ondervonden van A. A. PULLE, van de Rijksuniversiteit te Utrecht, die kort te voren als botanicus een wetenschappelijke expeditie naar de Boven Saramacca had medegemaakt en promoveerde op een proefschrift over de Surinaamse flora [1]). Door de dienst van het Boswezen in Suriname werd herbariummateriaal van voorname houtsoorten ingezameld en steller dezes, die als pas afgestudeerd bosbouwkundige voor Suriname bestemd was, kreeg gelegenheid dit materiaal in 1907 te Utrecht onder leiding van Dr. PULLE te onderzoeken. Daarbij bleek al dadelijk, dat dit materiaal soms onder eenzelfde nummer materiaal van verschillende botanische soorten bevatte. Bij onderzoek, na aankomst in Suriname in 1908, bleek, dat de opzichter bij het Boswezen F. VAN NIEL, die de inzameling had uitgevoerd, de opdracht „inzameling van genummerde boomen" aldus had opgevat, dat hij de „houtsoorten" een nummer had gegeven en, zeer getrouw, aan elke boom, waarvan hij herbarium verzamelde, een bordje, met dat nummer, had opgehangen, maar dat hij, als hij vond, dat hij genoeg materiaal van die boom had, die boom liet omkappen om er houtmonsters van te verkrijgen en hetzelfde nummer aan een andere boom, liefst van een afwijkende vorm van dezelfde „boomsoort", ophing om dan op dezelfde wijze met de inzameling door te gaan. Van Niel was een voortreffelijk boomkenner en beschikte over een benijdenswaardig, aangeboren botanisch talent. Hij vond

[1]) A. A. PULLE, Enumeration of the vascular plants known from Surinam, Leiden, 1906.

het vanzelfsprekend, dat men op het herbarium die verschillende boomvormen op de juiste wijze uit elkaar zou houden en was ietwat verbaasd, dat daar meningsverschil over zou kunnen ontstaan. Maar in het vervolg is toen strikt de hand gehouden aan de regel, dat de genummerde bomen in het bos bleven staan en dat met een boomnummer steeds enkel en alleen hetzelfde boomindividu werd aangewezen. Het was een fout van ondergetekende, dat de oude nummers in gebruik bleven, waardoor voor de boomnummers van No. 1 tot ± No. 150 op de bosreserve Sectie, 4 O, enige dubbelzinnigheid is blijven bestaan. Een dubbelzinnigheid, die kan worden verminderd door te letten op de data der inzameling.

De door VAN NIEL verzamelde herbarium-exemplaren zijn op verschillende wijzen in de litteratuur vermeld. Door PFEIFFER [1]) wordt onder de door hem bewerkte collectie's houtmonsters opgenoemd de ,,Collectie door Professor Dr. F. A. F. C. WENT aan het Koninklijk Koloniaal Instituut geschonken" door hem aangeduid met de naam WENT en de ,,Collectie, door de houtvester Dr. PLASSCHAERT in opdracht van den Directeur van den Landbouw Dr. VAN HALL in Suriname verzameld en door Professor A. TE WECHEL afgestaan" aangeduid als ,,PL.-V.H." De beide eerste nummers van de lijst van houtmonsters van PFEIFFER aan het slot van zijn werk zijn, als men dit met behulp van de verschillende registers nazoekt, respectievelijk Basterd Locus en Wane, volgens de opgaven van PULLE's ,,Flora of Suriname" en volgens de oude registers van gemerkte bomen van het Boswezen, Boom No. 44 S.O. en Boom No. 37 S.O. Men vindt in de staat van PFEIFFER deze nummers (zonder de letters) in de kolom ,,Herbariumnummers van den verzamelaar", terwijl de kolom ,,Nummer van den gemerkten boom" blanco is. Dezelfde beide nummers, 37 en 44, verschijnen in dezelfde kolom van de staat op blz. 468 achter de nummers ,,Surinaamsche Hout Commissie 172 en 179", eveneens Wane en Basterd Locus. ALBERTA M. W. MENNEGA [2]) merkt, wat dit betreft, op: ,,The collections ,,VAN HALL" are the samples also studied by PFEIFFER and named by him collection ,,WENT". These samples were certainly not collected by WENT, but presumably by VAN HALL, for several numbers of PFEIFFERS

[1]) J. PH. PFEIFFER, De houtsoorten van Suriname. Mededeeling Kon Ver. Koloniaal Instituut No. XXII, Deel I, 1926. p. 462.

[2]) Surinam Timbers I, by ALBERTA M. W. MENNEGA, Uitgave No. 3 van de Stichting Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en Curaçao, Utrecht, 1948.

collection ,,VAN HALL" correspond to the same number in his collection ,,WENT". In het voorgaande is getracht duidelijk te maken, dat deze collectie's onderdelen zijn uit de collectie van de Dienst van het Boswezen, die langs verschillende wegen ter beschikking kwamen van PFEIFFER en waarvan het beste een overzicht kan worden verkregen met behulp van de lijsten van genummerde bomen, waarvan o.a. exemplaren aanwezig zijn op het herbarium der Rijksuniversiteit te Utrecht.,

In latere jaren werd de reeks genummerde bomen bij Sectie O (km 65 van de spoorbaan) door de dienst van het Boswezen uitgebreid met reeksen genummerde bomen nabij Zanderij I (km 45 van de spoorbaan), op de Brownsberg (± 500 m hoogte), bij de Watramiri- kreek aan de Saramacca (aan de Oostrand van het verspreidingsgebied van de Mora (Mora excelsa (SCHOMB) BAILL.), en bij de monding van de Kaboeri aan de Corantijn (in het centrum van het Mora-gebied). Ook van deze reeksen zijn lijsten aanwezig op het herbarium te Utrecht (en zouden ook aanwezig moeten zijn in Wageningen bij de Landbouwhogeschool, te Amsterdam op het Indisch Instituut en te Paramaribo, voor zover ze daar niet in het ongerede zijn geraakt). Op deze lijsten is aantekening gehouden van de namen, die door boomkenners van verschillende Surinaamse volksstammen, die door het Boswezen langs de boomreeksen werden geleid, aan die bomen werden gegeven. Aldus ontstond het begin van een betrouwbare naamlijst van boomsoorten in het Surinaams-Hollands, Surinaams (Neger-Engels), Karaïbisch, Arowaks en Saramaccaans. Het spreekt wel van zelf, dat men bij dergelijke lijsten in den beginne geheel en al af moet gaan op de namen, die de als ,,boomkenners" beschouwde personen aan de bomen geven. Zo zou men de eerste naamlijst kunnen beschouwen als een ,,nomenclatuur-VAN NIEL". Maar naar gelang de lijsten zich uitbreiden, krijgt men een onderlinge contrôle en kunnen klaarblijkelijk foutieve of inconsequente namen worden geschrapt. Ten slotte kan men aldus, na overleg met betrokken instanties tot een praktische, algemeen geaccepteerde, nomenclatuur komen, die van grote betekenis is. Vooral het belang van de Indiaanse namen moet men niet onderschatten. In zeer veel gevallen zijn de wetenschappelijke namen van deze Indiaanse namen afgeleid (Voorbeelden: Bruinhart, Wakapoe (Kar.), Vouacapoua americana AUBL.; Kopie, Koepie-ie (Kar.), Goupia glabra AUBL) En het areaal waarvoor die namen gelden, strekt zich niet zelden over het volle verspreidingsgebied van de soort, bijv.

over een groot gedeelte van de Hylaea, uit. Naast het materiaal van de gemerkte bomen, die op de verschillende bosreserve's bleven staan, werd er incidenteel op tournée's in het bos, dikwijls in samenwerking met Dr. G. STAHEL, veel materiaal ingezameld. Het materiaal van de gemerkte bomen werd echter als de hoofdzaak beschouwd. Geleidelijk aan werden tevens de gemerkte bomen stuk voor stuk beschreven en dikwijls gefotografeerd. Deze beschrijvingen en de foto's werden als bijlagen bij het herbarium naar o.a. het Botanisch Instituut te Utrecht gezonden.

Door de opheffing van de Dienst van het Boswezen in 1925 werd dit werk, helaas, onvoleindigd, stopgezet. Het is gelukkig, dat door het werk van PFEIFFER en, vooral voor PULLE's Flora of Suriname een gedeelte van het uitgevoerde werk nog nuttig kon worden gebruikt.

Het was niet de bedoeling, dat de gemerkte bomen voor houtonderzoek zouden worden geveld. Integendeel. Zoals in het voorgaande en vroeger ook reeds in rapporten van de Dienst van het Boswezen was uiteengezet, deze bomen zouden dienen bewaard te blijven en voor het mechanische en overige houtonderzoek zouden, met inzameling van herbarium-materiaal, andere bomen worden geveld, om de benodigde houtmonsters op te leveren. Deze zouden door vergelijking met het materiaal van de gemerkte bomen goed kunnen worden gedetermineerd. En om deze determinatie ook aan de hand van de anatomie van het hout te kunnen controleren, waren van de gemerkte bomen naast het herbarium dikke takken ingezameld, waarvan kleine houtmonsters zouden kunnen worden vervaardigd. Ook dit werk werd in 1925 gestaakt en doordat bij de bewerking geen contrôle bestond bestond met de oude organisatie, konden gemakkelijk vergissingen worden gemaakt.

Gedurende de tweede wereldoorlog bracht Professor Dr. G. STAHEL, de Directeur van het Landbouwproefstation te Paramaribo, met behulp van een der vroegere boomkenners van de Dienst van het Boswezen, de Arowak JOHANNIS BAPTIST, een collectie houtmonsters en herbarium bijeen, bestaande uit 380 nummers. Uit de inlandse namen, gepubliceerd door G. J. H. AMSHOFF en A. M. W. MENNEGA blijkt, dat daarbij gebruik gemaakt werd van de vroeger door het Boswezen verzamelde gegevens. En helaas, bleek bij het bezoek, dat Dr. D. BURGER en steller dezes eind 1946 — begin 1947 in opdracht van de Nederlandse Regering aan de Surinaamse bossen brachten, dat voor dit onderzoek verschillende der vroeger door het Boswezen gemerkte

bomen waren geveld, zonder dat aantekening was gehouden van de nummers, die het voornaamste middel zijn om de vroeger verzamelde gegevens behoorlijk met elkaar in verband te brengen.

Een enkel voorbeeld moge het gevaar voor verwarring, dat daardoor dreigt, nader in het licht stellen.

Volgens de door Mejuffrouw Dr. AMSHOFF gepubliceerde staat van door haar verrichte determinaties is, van de collectie Stahel:

No. 22.	Eperua falcata Aubl.,	Zwarte Walaba (S.D.), Walaba kharemeroe (Arow.),
,, 23.	Eperua falcata Aubl.,	Witte Walaba (S.D.), Walaba koeleroe (Arow.),
,, 66.	Eperua falcata Aubl.,	Baboen Walaba (S.D.), Itoeli Walaba (Arow.),
,, 334.	Eperua Jenmani Oliv.,	Itoeli Walaba (Arow.).

Nu is Itoeli Walaba of Baboen Walaba de naam voor Eperua Jenmani Oliv., met zijn roodbruin behaarde peulen, die aan de kleur van de haren van de brulaap (baboen, itoeli) herinneren. Praktisch is het onderscheiden van Eperua falcata van Eperua Jenmani gewichtig omdat het hout van de eerste soort veel rijker is aan looizuur dan de tweede. Maar hoe kan men dergelijke onderscheidingen op het spoor komen door een gebrekkig systeem van herbarium-inzameling en naamgeving als nu werd gevolgd? JOHANNIS BAPTIST is een uitstekend boomkenner. Hij was, toen ik hem in 1947 sprak, sterk verouderd en ik veronderstel, dat vergissingen als hier gesignaleerd niet door hem, maar wellicht door een van zijn jongere, onervaren helpers, werden gemaakt.

Het is zeker, dat een belangrijk gedeelte van de vroeger in Suriname verzamelde gegevens en monsters is verloren gegaan. Het lijkt echter wel de moeite waard om eens een balans op te stellen over wat er nog nu rest en om dan tevens een werkplan op te maken voor het werk, dat nu nog verricht moet worden.

Van de nummers 1–380 vermeld door Mejuffrouw Dr. AMSHOFF, waren 7 nummers nieuw voor de flora van Suriname. De meeste daarvan bleken reeds vertegenwoordigd in het vroeger van gemerkte bomen verzamelde materiaal. Dat deze 380 herbariumnummers doorgaans konden worden gedetermineerd, wordt terecht toegeschreven aan de omstandigheid, dat ze meestal, afkomstig waren van Sectie O en Zanderij I, welke terreinen vroeger reeds uitvoerig waren doorzocht. Het is natuurlijk buitengewoon moeilijk om het aantal botanische soorten van het Surinaamse bos te schatten. Maar men zal dit toch bezwaarlijk op la-

ger dan 2000 boomsoorten kunnen stellen. Daarvan is, alweer ruw geschat, de helft nog niet in Suriname ingezameld.

Dat het met het botanische bosonderzoek van andere Zuid-Amerikaanse landen niet beter is gesteld dan met dat van Suriname, behoort geen excuus te zijn om het onderzoek daar niet krachtig en goed ter hand te nemen.

Bij gelegenheid van de „Latin American Conference for Forestry and Forest Products" in April 1948 in Brazilië gehouden, werd door steller dezes voorgesteld [1]), dat elk land „should mark and conserve for scientific research at least five full-grown trees of each species indigenous to that country". Dit voorstel sluit in zich de uitbreiding van het onderzoek der boomflora, volgens de methodiek die op Java en in Suriname werd gebruikt. Maar het spreekt van zelf, dat het tevens impliceert, dat het onderzoek in Suriname ook weer goed wordt opgevat en voortgezet.

Daarvoor zouden:

1°. het nodige personeel en de nodige geldmiddelen ter beschikking moeten worden gesteld om dit onderzoek met de vereiste continuïteit te kunnen aanvatten;

2°. de oude gegevens systematisch dienen te worden verzameld en gecollationeerd, teneinde de gepubliceerde lijsten te kunnen corrigeren en aanvullen.

Bij deze werkzaamheden zou, naar het voorkomt, een leidende rol kunnen worden toegekend aan de Stichting *Wetenschappelijke Studiekring voor Suriname en Curaçao.*

---

[1]) J. W. GONGGRYP, Outline of a General Forest Policy for the Tropics. Unasylva, II-1, Jan.-Feb. 1948, p. 3–7. Mede verschenen in Franse en Spaanse tekst.

HET SURINAAMS VERSLAG

DOOR

W. R. MENKMAN

Tot en met 1939 verscheen het Verslag van Bestuur en Staat van Suriname in druk bij de Algemeene Landsdrukkerij te 's-Gravenhage, in 1946 bij de Rijksuitgeverij, 's-Gravenhage, in 1947 dito en in 1948 bij het Staatsdrukkerij- en Uitgeversbedrijf, 's-Gravenhage.

In 1946 betrof het verslag het jaar 1938, in 1947 het jaar 1939, nu, in 1948, krijgen wij de beschikking over de gegevens van 1940–1942.

Het lijkt van belang enige beschouwingen te wijden aan het laatst verschenen verslag, dat dus de drie eerste oorlogsjaren betreft.

Gememoreerd wordt het eerste bezoek van een moederlandse minister in functie, zijnde de Heer Welter, als minister van Koloniën in 1941, alsmede het grote enthousiasme waarmede in '42 Prins Bernhard ontvangen werd. Verder wordt herdacht, dat in 1941 het vertegenwoordigend lichaam 75 jaar bestond.

De bevolkingscijfers tonen aan, dat op het eind van 1942 het aantal inwoners 165.159 bedroeg, waarvan 58.533, of 35.4%, in de stad Paramaribo verblijf hielden. Er is nog altijd een geboorte-overschot van 3 à 4000 per jaar.

Bovenstaande cijfers betreffen de „geregistreerde" bevolking, terwijl er bovendien aanwezig geacht worden circa 19.000 Bosnegers en 2.600 Indianen, wat de totale bevolkingssterkte brengt op ongeveer 186.750; wij kunnen dus voor 1948 de totale bevolking stellen op rond 200.000, die van de hoofdstad op rond 60.000. Dat, zoals wij later lezen, het R.K. deel der bevolking o.a. 3.200 à 3.300 Indianen omvatte, doet vreemd aan; deze anomalie echter is al eens eerder, naar aanleiding van gegevens in vroegere verslagen, gesignaleerd.

In het totaal zonder Bosnegers en Indianen waren eind 1942

begrepen 84.720 Aziaten (Brits- en Nederlands Indiërs), dat is dus iets meer dan de helft; rekenen wij de woudbewoners mede, dan bedroeg het Aziatische element ruim 45% van het totaal. Het aantal Europeanen was nog altijd onbeduidend, 2286, waarvan 1205 in Nederland geboren.

De demografische gegevens nopen, als gewoonlijk, tot vragen en opmerkingen. De talrijkste als zodanig genoemde bevolkingsgroep was die der inboorlingen (op 31 Dec. 1942 sterk 72.209 zielen), maar het is niet duidelijk wie daartoe wel en niet gerekend worden. Zijn de nakomelingen der Nederlandse kolonisten van 1845, al dan niet van gemengden bloede, inboorlingen of Europeanen? Dat de Indianen (inboorlingen par excellence) en de Bosnegers (een element dat sedert 1863 toch zeker niet met in Afrika geborenen versterkt is) niet als inboorlingen tellen, is duidelijk. Maar, wanneer wordt een Aziaat inboorling? Zeer vele Brits Indiërs en Javanen zijn in Suriname geboren en er heeft onder hen, zij het niet op grote schaal, altijd enige vermenging plaats met inboorlingen. Vele dragers van Chinese namen in Suriname zijn geen volbloed Chinezen. Wie worden statistisch tot de groep (sterk ruim 2000) der Chinezen gerekend?

Het is bekend, dat er in 1942 Amerikaanse troepen in Suriname gelegerd waren; deze militairen hebben tijdelijk het aantal inwoners van Suriname versterkt, wat echter in het verslag niet tot uiting komt. Onder het hoofd Landmacht lezen wij niets van Amerikaanse, maar ook niets van Nederlandse militairen; er is alleen sprake van vrijwilligers en dienstplichtigen der mobiele Schutterij, maar bijzonderheden worden niet gegeven, in verband met een verbod van publicatie tijdens de staat van oorlog. Men zou zeggen, dat toen Minister Jonkman het verslag ondertekende, het verbod geen zin meer had en de oorlogstoestand al lang tot het verleden behoorde.

Het treft verder, dat in de statistiek der landaarden de groep Anderen (dus niet onder de bekende landaarden ondergebrachte inwoners) sterker was dan die der Chinezen en die der Europeanen. Men vraagt zich af, tot welke landaarden die 3500 anderen dan wel behoord kunnen hebben.

In verband met de op 1 Januari 1941 in werking getreden speciale huwelijkswetgeving voor Mohamedanen en Hindoes zijn de volgende cijfers van belang. In 1940, dus onder de oude toestand, werden 175 huwelijken gesloten tussen immigranten, 1 huwelijk kwam tot stand tussen een persoon uit de klasse der immigranten en een uit die der Europeanen en 9 huwelijken

werden geboekt tussen immigranten en inboorlingen. Een andere opgave echter leert ons, dat in genoemd jaar tussen Nederlands-Ind. immigranten 18 en tussen Brits-Ind. 68 huwelijken voltrokken werden volgens het Sur. burgerlijk recht, totaal dus 86. Hoe de cijfers dezer twee opgaven met elkander te rijmen vallen is niet duidelijk.

Voor de twee volgende jaren, dus onder de nieuwe regeling, staat de zaak anders, maar is zij evenmin duidelijk. In 1941 *126* huwelijken tussen immigranten onderling, wederom 1 huwelijk tussen een Europeaan en een immigrante (of een immigrant en een Europese) en 8 huwelijken tussen immigranten en inboorlingen; volgens de andere opgave 14 huwelijken tussen Nederlands Indiërs en 132 tussen Brits Indiërs, totaal *126*, volgens Sur. burg.recht. In 1942 *372* huwelijken tussen immigranten en 22 tussen immigranten en inboorlingen; volgens de andere opgave 12 huwelijken tussen Nederlands Indiërs en 361 tussen Brits Indiërs, totaal *372*, volgens Sur. burg.recht.

De conclusie zou dus zijn, dat onder de oude bepalingen niet volgens Sur. burg.recht gesloten huwelijken toch als huwelijken aangemerkt werden en dat onder de nieuwe de immigranten de in hun belang in het leven geroepen regelingen zouden negeren, dan wel de statistiek zich niet met de nieuwe wetgeving zou inlaten.

In direct verband met de kwestie der Aziatische huwelijken staat die der buitenechtelijke geboorten.

Het aantal in echt geboren kinderen bedroeg in 1940 1004, tegenover 4220 buiten echt geborene (alles buiten en behalve de 239 levenloos aangegevenen, waarvan niet vermeld wordt hoeveel legitieme en hoeveel niet legitieme). Hierbij wordt opgemerkt, dat in het cijfer 4220 begrepen is 2402, als het aantal kinderen geboren uit niet volgens de Sur. wetgeving gehuwde moeders van Aziatische landaard. Er bleven dus voor de rest der bevolking (d.w.z. der geregistreerde bevolking) 1818 buitenechtelijke geboorten, tegenover 1004 legitieme.

Dat in 1941 het aantal kinderen, geboren uit niet volgens de Sur. wetgeving gehuwde Aziatische vrouwen, nog geen belangrijke daling vertoonde, is begrijpelijk; het was zelfs iets gestegen, n.l. tot 2435. Er bleven toen over 1543 buitenechtelijke geboorten, tegenover 1162 legitieme.

In 1942 daalde inderdaad het aantal niet legitieme Aziatische geboorten en wel tot 1896. Er bleven toen over 1285 buitenechtelijke geboorten, tegenover 1978 legitieme. Aangenomen

mag worden, dat in dit laatste cijfer begrepen zijn de kinderen geboren uit Aziatische ouders, gehuwd volgens de nieuwe regeling.

Het bevolkingsaccres tengevolge van geboorte-overschotten bedroeg in het tijdvak 1940–1942 voor de Brits Ind. groep 4601, voor die der inboorlingen 3338 en voor die der Javanen 1472; het Aziatische volksdeel is dus goed op weg de meerderheid te gaan vormen, tenzij kolonisten van andere landaard zullen toevloeien.

Onder het Christelijk deel der bevolking was de verhouding tussen R.K. en Prot. ongeveer als drie staat tot vier; het aantal leden der Israel. geloofsgemeenschappen was onbetekenend (beneden de 1000), onder de Aziaten was de verhouding tussen Mohamedanen en Hindoes ongeveer als vijf tot vier.

In 1942 genoten 23082 kinderen (dus ongeveer 14% der geregistreerde bevolking) beperkt lager, gewoon lager, uitgebreid lager, of meer uitgebreid lager onderwijs; het gesubsidieerde confessionale onderwijs was verre in de meerderheid.

Dat op het eind van 1942 in het huis van bewaring (buiten de preventief gestelden) 12 personen opgesloten waren en in de strafgevangenis 69, zou kunnen bewijzen, dat de Surinaamse bevolking weinig neiging tot misdadigheid heeft.

Gegeven dat Suriname een Zuidamerikaans tropenland is, gegeven verder dat de bevolking in overwegende mate in naar Europese maatstaf primitieve economische en culturele omstandigheden leeft, dit alles in aanmerking nemend, zo leert ons het verslag, moet men tot de conclusie komen, dat de resultaten van de hygiënische en medische arbeid tot tevredenheid stemmen. Aan sommige volksziekten, als lepra, tuberculoze, geslachtsziekten en wormziekten, worden meer of minder uitvoerige beschouwingen gewijd. Het aantal in gestichten geïsoleerde lepralijders is sedert 1929 gestadig gestegen, wat op zich zelf geen ongunstig teken behoeft te zijn; dat aantal was eind 1942 688.

Wat de financiële toestand van het land aangaat treft in het verslag de sprong naar boven der inkomsten van 1941 op 1942, van bijna zeven tot ruim tien millioen gulden; voor geen dezer beide jaren is een bijdrage uit de rijksgeldmiddelen nodig geweest om de uitgaven te dekken. In het overzicht der middelen trekt de post inkomsten ingevolge de havenverordening de aandacht; deze inkomsten stegen van nog geen negen duizend gulden in 1939 tot ruim een half millioen in 1942. De nieuwe havenverordening dateert van 1940 en schrijft een heffing voor van bakenen liggeld. Vrijwel geheel een belasting op de scheepvaart, geen

retributie. Voor een groot deel zal deze belasting wel beschouwd moeten worden als een verhoging van hetgeen Suriname geniet uit de exploitatie van de bauxiet-rijkdom; de overige inkomsten uit hoofde dier exploitatie bedroegen in 1942 nog geen drie ton. Het uitvoerrecht op rijst was een innovatie van 1941.

Economisch was Suriname gedurende de verslagjaren hoofdzamelijk op het bauxiet-bedrijf aangewezen. Toen in 1941 de Amerikaanse onderneming begonnen was met de ontginning in het Para-gebied, stegen de productie- en uitvoercijfers tot boven een millioen ton. De Nederlandse maatschappij ving haar winnings-arbeid aan in 1942 en droeg aanvankelijk nog niet veel tot de uitvoer bij. De beide ondernemingen gaven te samen in 1942 werk aan ruim 2500 personen. De pogingen om aardolie te vinden in de Surinaamse bodem werden nog niet opgegeven; de resultaten van het eind 1942 (en begin 1943) ingestelde onderzoek waren evenwel negatief en de onderneming welke er zich mede bezig gehouden had trok zich terug. De door haar met het gouvernement gesloten overeenkomst kwam te vervallen; intussen was in verband met deze overeenkomst de petroleumverordening van 1932 in 1940 herzien.

Ook op het in exploitatie nemen van nieuwe bauxiet-afzettingen bleef het oog gericht, getuige een verordening van 1941 betreffende het verlenen van vergunning tot exploratie van een terrein behorend tot een plantage aan de Surinamerivier.

Merkwaardig is, dat in 1943 concessie verleend is tot het winnen van zand en grint uit de Surinamerivier, ten behoeve van aan te leggen havenwerken op het eiland Curaçao.

De landbouw, vroeger de ruggegraat der Surinaamse economie, ging in de eerste drie oorlogsjaren achteruit, wegens verlies van afzetmarkten, stagnatie in het scheepvaartverkeer en uitblijven van verse arbeidskrachten, maar vooral door verloop van werkvolk. Ook de zelfstandige kleine landbouw ondervond de invloed van de toegenomen werkgelegenheid in de industrie, waardoor de productie van voedingsmiddelen voor binnenlands gebruik in gevaar zou kunnen zijn geraakt. Van het aanleggen van verdedigings- en andere buitengewone werken, door de oorlogstoestand geboden en mede handen aan de landbouw onttrekkend, wordt in het verslag niet gesproken.

De defensiemaatregelen worden slechts heel even genoemd in verband met het bosbedrijf; de uitvoer van hout was onbeduidend in de verslagjaren, maar de binnenlandse behoefte was groot, aangezien zowel de verdedigingswerken als de installaties der

bauxietondernemingen veel materiaal opeisten. Een indertijd verleende concessie aan een Nederlandse maatschappij voor het bewerken van hout op een zeer uitgestrekt terrein, werd op het eind van 1942 ingetrokken, wegens het niet nakomen der voorwaarden.

Buitenlandse handel en scheepvaart leden begrijpelijkerwijs onder de oorlogsomstandigheden, welke Suriname in een toestand van betrekkelijke afzondering deden verkeren, om niet te spreken van de eigen noodmaatregelen, welke als overal elders belemmerend werkten. De handel verplaatste zich nagenoeg geheel naar de V.S.; de import van daar kon gedekt worden, hoofdzakelijk door de positie welke Suriname als bauxiet-producerend land innam.

De handelsbeweging wordt niet meer, zoals vroeger, in een gedetailleerde statistiek voorgesteld; slechts totale geldswaarden worden vermeld. Reeds in 1941 werd de invoer uit Brazilië en Argentinië van belang; het niet tropische deel van Zuid Amerika voorzag Suriname voor een deel van die voedingsmiddelen, welke tot dusver vooral uit de V.S. aangevoerd werden. Het is in verband hiermede, dat een Braziliaanse scheepvaartlijn een dienst op Suriname opende.

De postverbindingen door de lucht ondergingen allerlei wijzigingen, doch er blijkt uit het verslag niet anders dan dat communicatie met Europa en de V.S. mogelijk bleef. Hetzelfde kan gezegd worden met betrekking tot de verbindingen door de aether.

Ten slotte de oorlogstoestand; van de militaire acties der belligerenten schijnt men in Suriname niet veel bemerkt te hebben. Het is bekend, dat een aantal schepen, beladen met bauxiet en op weg naar de V.S., door Duitse duikboten getorpedeerd zijn, maar het verslag zwijgt daarover. Wel wordt medegedeeld, dat in Mei 1940 een Duits vaartuig ter reede van Paramaribo, nadat het door de bemanning tot zinken gebracht was, prijs gemaakt werd.

Alle wettelijke maatregelen worden opgesomd, welke genomen moesten worden, in het belang der veiligheid, ter voorkoming van schaarste en prijsopdrijving, ter verzekering van het betalingsverkeer, enz. enz., maatregelen welke ook ons hier in het moederland nog zo goed bekend zijn. Personen van Duitse nationaliteit werden geïnterneerd, waaronder ook personeel der Moravische Broedergemeente, in kerkelijke en zendingsfuncties. Van de internering van N.S.B.ers uit Ned.-Indië wordt niet ge-

rept en dus ook niet van het neerschieten van twee hunner in het fort Zeelandia.

Door de justitiële afdeling der Politie te Paramaribo werden in 1940 twintig en in 1941 acht misdrijven aangebracht tegen de veiligheid van de Staat; commentaar wordt aan deze opgave niet toegevoegd; waarschijnlijk waren de delicten niet van ernstige aard.

Het verslag bevat hier en daar drukfouten. Eenmaal wordt aan het hoofd van een overzichtje het woord Uitvoer gesteld, terwijl het duidelijk Invoer zijn moet; een Gouvernements Blad wordt onder een onjuist nummer geciteerd. Twee maal wordt er gesproken van Statisch (nog wel met hoofdletter), terwijl het statistisch zijn moet; wie niet met de toestanden op de hoogte is zal allicht niet begrijpen hoe het mogelijk is dat de Surinaamse rechter delinquenten veroordeelt tot gevangenisstraf, resp. hechtenis, met openbare werken (openbare te werk stelling heette dat tot dusver).

Mei 1948

EEN MISLUKTE POGING

DOOR

PH. A. SAMSON

Suriname is wel eens het land van de mislukte pogingen genoemd.

Hem, die de geschiedenis van dit gebiedsdeel bestudeert, treft het, dat gedurende vele jaren op velerlei gebied experimenten zijn gedaan, die, òf niet voldoende voorbereid òf niet op een reële basis steunende, gedoemd waren te mislukken. In dit artikel zullen wij een en ander vastleggen over een bauxietmaatschappij, waarvan aanvankelijk de hoop werd gekoesterd, dat zij een voor de economische opbouw van Suriname belangrijke onderneming zou worden.

Bij Gouvernements-resolutie van 11 Februari 1927 No. 419 werd aan Elwyn Benjamin Fairweather voor 75 jaar vergunning verleend tot het bouwen van een opslag- en aanlegplaats voor schepen ten behoeve van een bauxiet onderneming, op een perceel land ter grootte van ± 2 H.A., deel uitmakende van de verlaten plantage La Vigilantia, in het district Suriname.

Fairweather was een in Brits-Honduras geboren Engelsman, die het ingezetenschap van Suriname verkreeg [1]). Het was in Suriname algemeen bekend, dat hij, die geen eigen kapitaal had, Amerikaanse ondernemers voor Suriname trachtte te interesseren. Zijn leuze was: „to advertise the colony".

Fairweather kocht in 1916 het eiland „Ongelijk", gevormd door de Pararivier, en ingesloten door de gronden Osembo, Overtoom en de Vrijheid, gelegen in het toenmalig district Boven-Para, ongeveer 110 H.A. groot. Er waren aanwijzingen, dat er op dit eiland bauxiet voorkwam. Bij akte van 13 Mei 1916 was hem bovendien het zakelijk recht verleend tot ont-

[1]) Deze Fairweather was de eerste, die, in 1926 of 1927, een radiotoestel in Suriname meebracht, waarmee buitenlandse stations konden worden gehoord.

ginning, bewerking en verwerking van alle bauxiet-ertsen en andere mineralen van gelijke aard of natuur op een deel van de grond Overtoom, gelegen in voormeld district [1]).

Het gelukte aan Fairweather een Amerikaanse maatschappij bereid te vinden een degelijk onderzoek naar de exploitatie van bauxiet in Suriname ter hand te nemen, en bij akte van 16 Juni 1927 werd aan de Kalbfleisch Corporation, gevestigd te New York U.S.A., het vorenbedoeld zakelijk recht overgedragen en een gelijk zakelijk recht gevestigd op Ongelijk [2]).

Reeds in de eerste maanden 1927 kon met de voorbereidende werkzaamheden een begin worden gemaakt en de exploitatie van Ongelijk beginnen; in Juli werden machineriën aangevoerd voor het verbrokkelen, wassen en drogen van het product. Op 5 Augustus 1927 werd het machinaal bedrijf door gouverneur Van Heemstra ingewijd en reeds op 3 September van dat jaar kon de eerste proefverscheping naar de U.S.A. plaats vinden.

Het erts werd op het eiland gewonnen en gewassen en daarna in ponten naar Vigilantia — door de Amerikanen ,,Loading-station" gedoopt — vervoerd, waar een verwerkingsinstallatie en grote steiger werd gebouwd. Hier werd het erts vermalen en gedroogd en in zeeschepen geladen. Een arbeidsmacht van 125 man, hoofdzakelijk uit de Parabevolking gerecruteerd, werd aangenomen.

In 1927 werd 4750 ton bauxiet verscheept.

Op advies van de rechtskundige adviseur van de corporatie, de advocaat D. Coutinho, werd besloten een plaatselijke naamloze vennootschap te stichten en bij akte, verleden voor notaris J. A. Drielma, werd op 8 September 1928 opgericht ,,The Kalbfleisch Corporation of Surinam" (De Kalbfleisch Corporatie van Suriname) met een maatschappelijk kapitaal van *f* 100.000.—

De naamloze vennootschap had ten doel het exploreren, exploiteren, bewerken, verwerken en uitvoeren van bauxiet en andere delfstoffen, van welke aard ook, welke in Suriname gevonden worden; het aankopen, in pacht, optie, concessie of anderzins verkrijgen van percelen land, eigendommen of rechten van welke aard hoegenaamd; het verkopen, in huur afstaan

---

[1]) Over het zakelijk recht van bauxiet zie Mr. B. de Gaay Fortman in zijn bijdrage in het *Gedenkboek Burgerlijk Wetboek*.

[2]) De Kalbfleisch Corporation of New York werd later omgezet in de Kalbfleisch Corporation of Delaware; in Juli 1932 werden de bezittingen overgedragen aan de American Cyanamid and Chemical Corporation in New York.

en het beschikken over al de rechten en eigendommen, alle zake te verrichten met betrekking tot het exploreren, exploiterei bewerken en verwerken van bauxiet en andere delfstoffei van welke aard ook, waaronder begrepen het smelten en zuivere daarvan, tram- en andere wegen aan te leggen, werken, werk plaatsen, magazijnen op te zetten, het bedrijf van reders, agente: en kooplieden uit te oefenen, en voorts elke zaak of bedrijf, indus trie of onderneming aan te vangen, welke door een vennootscha] in Suriname wettig gedaan en uitgeoefend kan worden.

Het bleek al dadelijk, dat de Amerikaanse maatschappij grot(plannen had; het eiland Ongelijk werd op 18 April 1928 in eigen- dom verkregen en aldaar werden twee fraaie woningen opgezet één bestemd als woning voor de staf en de andere als laboratorium. Dit laboratorium werd voor chemisch onderzoek op moderne wijze ingericht,

Een boot voor het vervoer van arbeiders en een motorboot voor de stafleden werd aangeschaft, een landmeter in dienst genomen.

Begin 1928 kwam de heer Th. Asbury als bedrijfsleider in Suriname aan, vergezeld van een assistent en een chemist, zodat toen de werkzaamheden konden beginnen. De dagelijkse productie was voorlopig gericht op de verwerking van 100 ton bauxiet, niet bestemd voor aluminiumbereiding, maar voor chemische doeleinden.

Ook in Nederland trok de nieuwe onderneming aandacht. Onder het hoofd ,,Een nieuw Bauxietbedrijf in Suriname'' verscheen in het Algemeen Handelsblad van 8 Augustus 1929 een artikel met een foto van Fairweather. In dit artikel stond o.m.: ,,Komt deze grote Amerikaanse onderneming van de Kalbfleisch Corporation tot stand, dan zal daardoor een verruiming van werkgelegenheid ontstaan, als waarvan niet werd gedroomd tot voor enige tijd. Een,, bauxietfabriek vraagt wel niet zo heel veel werkkrachten in verhouding tot de verwerkte hoeveelheid en de waarde van dit materiaal, maar de uitbreiding eerst van de spoorbaan, de bouw van een brug over de Surinamerivier, het onderhoud en het herstel van spoorwegmaterieel en fabrieksinstallatie, het werk, dat verscheping, ook al wordt die nog zozeer gemechaniseerd, en in het algemeen verhoogde havenbedrijvigheid met zich brengen zou, ware een zegen voor Paramaribo en de Surinamer''.

De plannen van de maatschappij reikten verder dan de exploitatie van het eiland Ongelijk. Zeven vergunningen tot het onder-

zoek naar de aanwezigheid van bauxiet werden van Fairweather overgenomen met het voornemen om, indien het onderzoek gunstig verliep, de exploitatie ter hand te nemen. Bovendien werden in 1930 twee concessies aangevraagd op terreinen, waarvan tevoren was vastgesteld, dat deze bauxiet bevatten n.l.:

1. aan km 121 (Bronsweg), oorspronkelijk groot 6800 ha, in 1933 verminderd tot 1970 ha;

2. aan het Nassaugebergte, oorspronkelijk 19200 ha in November 1932 verminderd tot 7000 ha.

Voor deze concessies, die respectievelijk tot November 1939 en Augustus 1941 werden aangehouden, werd aan landskas jaarlijks het concessierecht betaald.

In de Surinaamse pers werd in September 1929 een debat gevoerd over de plannen van de Kalbfleisch Corporation. De *Suriname* noemde deze plannen onzinnig, en was van oordeel, dat ons spoor niet berekend was op massaal vervoer; om tot een behoorlijke uitvoering te komen zou men een dubbelspoor moeten hebben en een brug over de Surinamerivier bouwen, die ongeveer een half millioen zou kosten. Daarentegen was *De West* van oordeel, dat een kapitaalkrachtige maatschappij in staat was deze problemen op te lossen. Dit blad wees erop, dat Moengo 12 millioen dollar had gekost, nog voordat één ton bauxiet kon worden verscheept. Terwijl *Suriname* het plan van de oprichting van een aluminiumfabriek aan de Marowijne, die haar electrische energie zou moeten ontlenen aan de watervallen in die rivier, hersenschimmig noemde, wees *De West* erop, dat uitvoerige opnemingen door Amerikaanse ingenieurs hadden aangetoond, dat het plan technisch uitvoerbaar was.

Het plan om een aanvang te maken met de exploitatie van de aan de spoorweg gelegen concessie werd intussen ernstig besproken. In Januari 1929 bezocht de heer A. B. Savage, vice-president van de Kalbfleisch Corporation New York, Suriname en besprak met de gouverneur de plannen voor het aanleggen van een spoorlijn.

In de Memorie van Antwoord op de begroting voor het dienstjaar 1930 deelde de gouverneur aan de Staten mede: „Inderdaad overweegt de Kalbfleisch Corporation de mogelijkheid van een bauxietexploitatie bij km 121 aan de spoorweg, hetgeen aan de rentabiliteit van de spoorweg zeker ten goede zou komen. Een beslissing ter zake is echter, voor zover bekend, nog niet genomen".

Dat de kwestie van de exploitatie niet gemakkelijk was, bleek ook uit de Memorie van Antwoord op de Surinaamse begroting 1929, waarin de Minister van Kolonien als zijn oordeel uitsprak, dat de verhoudingen op de wereldmarkt van bauxiet en wat daarmede verband houdt, zeer gecompliceerd zijn.

Helaas werd de aanvang der exploitatie in de U.S.A. telkens uitgesteld.

Op één uitzondering na werd de bauxiet met speciaal door de maatschappij gecharterde schepen naar de U.S.A. gezonden. Op 20 September 1930 kwam nl. het Nederlands vrachtschip *Hercules* in Suriname aan, en op 24 d.a.v. werd 2001 ton bauxiet van Ongelijk ingeladen en naar Rotterdam vervoerd.

Intussen deden zich ook andere moeilijkheden voor. Bij de op 23 Juni 1930 ingediende ontwerp-verordening tot nadere wijziging van de Bauxietbelasting 1919 (G.B. No. 77) werd door gouverneur Rutgers voorgesteld de belasting op bauxiet van *f* 0.12[5] tot *f* 0.50 per ton te brengen. In de Memorie van Toelichting werd aangetekend, dat met de N.V. Kalbfleisch Corporation of Surinam, mede met het oog op de bij dit lichaam bestaande ontginningsplannen, besprekingen waren gevoerd met betrekking tot deze verhoging, waarbij was gebleken, dat bij haar daartegen in beginsel geen bezwaren bestaan. De Corporation protesteerde echter tegen deze mededeling en gaf aan het gouvernement te kennen, dat haar bedrijf een dergelijke verhoging niet zou kunnen dragen. De verordening werd door de Koloniale Staten aangenomen, doch trad nimmer in werking.

De uitvoer bedroeg in:

1927	–	4750 ton	1931	–	8442 ton
1928	–	11203 ,,	1932	–	3930 ,,
1929	–	10016 ,,	1933	–	106377 ,,
1930	–	7380 ,,	1934	–	101007 ,,

Toen ik in begin 1939 het hoofdkantoor in New York een bezoek bracht en aandrong op een spoedig aanvang maken met de ontginning der concessies, kreeg ik te horen, dat het koersverschil vooralsnog een belemmering was voor het krachtig ter hand nemen van de winning van bauxiet. Ten aanzien van de concessie aan het Nassaugebergte werd aangevoerd, dat deze moeilijk in exploitatie kon worden genomen vanwege de hoge kosten. Dit wordt begrijpelijk, wanneer men weet, dat uit een verslag van een expeditie naar dit gebergte bleek, dat voor een eventuele exploitatie een spoorweg noodzakelijk was die — indien

ik mij dit goed herinner — op ½ millioen guldens werd geschat.

De bauxietverordening kent de z.g. exploitatiedwang. Indien de concessionaris in gebreke blijft met de winning van de hoeveelheid bauxiet, die volgens de verordening is voorgeschreven, wordt hem een boete opgelegd. Bij gouvernements-resolutie van 14 November 1941 No. 3378 werd aan de Kalbfleisch Corporation van Suriname een boete van *f* 1477,50 ingevolge deze bepalingen opgelegd. Het was na de oplegging van deze boete te begrijpen, dat de maatschappij voor de keuze werd gesteld, òf de exploitatie krachtig ter hand te nemen, òf haar werkzaamheden in Suriname te beëindigen. Tot dit laatste werd besloten. Op 1 Januari 1943 werd op verzoek van de American Cynamid and Chemical Corporation de erfpachtsbrief ingetrokken en de Kalbfleisch Corporation van Suriname hield op te bestaan.

De woningen en het materiaal te Ongelijk en Loadingstation werden verkocht en hiermede was een eind gekomen aan de illusie, dat Suriname naast de Surinaamse Bauxiet Maatschappij een andere Amerikaanse bauxietonderneming zou krijgen.

NASCHRIFT

Er is getwist over de vraag wie het eerst bauxiet in Suriname heeft ontdekt.

In een in het Engels verschenen artikel in het Surinaams nieuwblad *De West* van 12 Juni 1917 eist de heer Arthur Pay voor zich de eer van de ontdekking op. Hij begint met te vermelden, dat hij tot zijn verbazing van officiële zijde vernomen heeft, dat drie personen menen het eerst bauxiet in Suriname te hebben ontdekt en geeft dan een overzicht over de geschiedenis van de ontdekking van bauxiet in Suriname.

Pay beweert in 1914 in het district Saramacca het eerst de aanwezigheid van bauxiet te hebben aangetoond; zijn ontdekking is het eerst naar buiten bekend geworden door een artikel van J. B. Percival in *The Engineering and Mining Journal of New York* van 27 Maart 1915. Het staat evenwel vast, dat er eerder sprake was van voorkomen van bauxiet in Suriname. In een artikel in *Economische-Statistische Berichten* van 4 Mei 1938 werd aangetekend, dat de aanwezigheid van bauxiet zowel in Nederlands als in Brits ongeveer gelijktijdig werd aangetoond in 1897 door Prof. J. B. Harisson in Brits Guyana, terwijl ook Dubois, die in 1898/1900 in Suriname was op de aanwezigheid van dit mineraal wees.

Smit vermeldt in zijn werk *Surinaamse Bauxiet Maskerade* dat in 1900 na een analyse in Freiburg van monsters verhardingsmateriaal, door de geoloog Dubois opgezonden, het voorkomen van bauxiet met een hoog aluminiumgehalte in Suriname is aangetoond.

Zie voorts het artikel van Fred. Oudschans Denz ,,De bauxiet nijverheid en de stichting van een nieuwe stad in Suriname" in *D.W.I.G.* 1920.

HONDERD JAREN VRIJHANDEL IN SURINAME.

DOOR

W. F. H. LARET

Onder deze titel werd door de Kamer van Koophandel en Fabrieken in Suriname een boekje van een zeventigtal bladzijden het licht gegeven. Het is gedrukt bij Drukkerij De Tijd te Paramaribo. De aanleiding voor de uitgave van dit boekje heeft de K. v. K. gevonden in het feit, dat met ingang van 1 Mei 1848 werd ingetrokken de bepaling in de Surinaamse wetgeving, volgens welke alle in het land voortgebrachte producten rechtstreeks naar Nederland moesten worden verzonden, terwijl de invoer in Suriname alleen rechtstreeks uit Nederland mocht geschieden. Van genoemde datum af werd het handelsverkeer met Suriname vrij, met dien verstande dat de goederen, ingevoerd door vreemde schepen, aan een hoger invoerrecht waren onderworpen dan de goederen, ingevoerd door Nederlandse schepen.

Het doel van de uitgave vinden wij in de volgende zin in het Voorwoord: „Indachtig aan het gezegde: „It pays to advertise", heeft de Kamer van Koophandel te Paramaribo gemeend om de dag van 1 Mei 1948 niet onopgemerkt voorbij te laten gaan, daarbij dus meer bekendheid aan Suriname willende geven en een stuk handelsgeschiedenis voor het nageslacht bewaren".

Als wij aannemen, dat met „bekendheid geven" bedoeld is Suriname meer dan tot dusver bekendheid te verschaffen in de kringen van het Nederlandse bedrijfsleven — een veronderstelling, die in de huidige omstandigheden toch wel gemaakt mag worden — dan lijkt het ons niet waarschijnlijk, dat het geschriftje veel invloed zal hebben. In bedoelde kringen bestaat uiteraard vrijwel uitsluitend belangstelling voor de toekomstmogelijkheden van Suriname en daarover vinden wij niets in deze brochure. Het tweede deel van de doelstelling „bewaren van een stuk handelsgeschiedenis" daarentegen is volkomen geslaagd. In een achttal bijdragen geven zeven deskundige schrijvers een in

sommige opzichten zeer gedetailleerd overzicht van de geschiedenis van de handel van en met Suriname in de laatste eeuw. Vooral op statistisch gebied is in het korte bestek van dit boekje veel bijeengebracht, dat belangstellenden anders zelf bijeen moeten zoeken, en „actuele gegevens zijn niet gemakkelijk te bereiken voor personen buiten Suriname; voor cijfers uit het verleden en de geschiedenis van Suriname is het vaak onmogelijk," zegt het Voorwoord terecht.

Zoals bij beschrijving van de toestanden in het meest recente verleden welhaast onvermijdelijk is, verlaten ook in het hier besproken geschrift sommige schrijvers het terrein van de zuivere geschiedschrijving en treden zij in beoordeling van thans bestaande toestanden. Deze gedeelten doen meer vraagtekens ontstaan, dan dat zij de belangstellende leek — voor wie dit boekje toch in hoofdzaak bestemd zal wezen — een duidelijk beeld van de hedendaagse toestanden geven.

Het eerste voorbeeld van het hier geschetste tekort vinden wij in de bijdrage van Mr. Dr. J. C. DE MIRANDA: Het Surinaams Wetboek van Koophandel. Op blz. 16 lezen wij: „Het is te betreuren, dat ons vennootschapsrecht niet tot zijn volle gelding is kunnen komen als gevolg van de in de laatste jaren hier te lande gevoerde belastingpolitiek. Als de tekenen niet bedriegen, zal er hierin binnen niet al te lange tijd een verandering ten goede komen, een verandering, die niet anders dan in het belang van het economisch leven in het bijzonder en van de Surinaamse gemeenschap in het algemeen kan resulteren". Welk verband er is tussen het tot gelding komen van het vennootschapsrecht en de belastingpolitiek laat zich uit dit citaat, noch uit de rest van het artikel opmaken.

Een tweede voorbeeld vinden wij in „Suriname in de oorlogsjaren" door C. H. H. JONGBAW. Aan het einde van zijn artikel geeft de heer JONGBAW een overzicht van de toestanden op economisch terrein, dat niet meer beschrijving, maar beoordeling is. En het spreekt vanzelf, dat er ruimte is voor een andere beoordeling dan die van de geachte schrijver over vraagstukken als de waarde voor de samenleving van de economische opleving in Suriname tijdens de oorlog en van de belastingpolitiek van de overheid in die periode. Ook mag betwijfeld worden, of het oordeel van de schrijver, dat „de handel zich heeft kunnen herstellen, hetgeen geleid heeft tot een algemene sanering ten gunste van deze bedrijfsgroep", in de hier uitgesproken vorm wel juist moet worden geacht.

De typografische verzorging is behoorlijk. Jammer, dat een zeer groot aantal drukfouten het boekje ontsieren.

Deze critische opmerkingen doen geen afbreuk aan onze waardering voor de door de schrijvers verrichte arbeid. Het artikel van de Heer MENKMAN b.v. over de scheepvaart op Suriname is van een uitvoerigheid en getuigt van een belezenheid, zoals wij het van deze schrijver gewend zijn. Hopen wij, dat zich spoedig weer een gelegenheid zal voordoen voor de Surinaamse deskundigen om een publicatie over dit in Nederland nog steeds veel te weinig bekende gewest in het licht te geven.

Voor belangstellende lezers vermelden wij ten slotte de volledige inhoud.

Amsterdam, October 1948.

KRONIEK

SURINAME

Er dreigt in Suriname een conflict, de oplossing waarvan op dit ogenblik hier te lande nog niet bekend is. Zoals te verwachten viel hebben de nog zittende Staten zich niet kunnen verenigen met het door den gouverneur voorgestelde nieuwe kiesreglement, dat bedoelde aan het principe van algemeen kiesrecht uitvoering te geven. De meerderheid der Statenleden wenste enige beperkingen, welke van de zijde van het bestuur niet aanvaardbaar geacht werden. Merkwaardig is, dat de Staten steun genoten hebben van de zijde der Surinaamse vakverenigingen, die aan den gouverneur hun verlangen te kennen gegeven hebben dat een conflict voorkomen worde, onder betuiging van hun vertrouwen in het vertegenwoordigend college.

Het ontwerp van het nieuwe kiesreglement was nog door den gouverneur zelfstandig ingediend en toegelicht. Langzamerhand krijgen wij ook hier ontwerpen, memories van toelichting en van antwoord, alsmede afkondigingen in het Gouv. Blad te zien, gecontrasigneerd door leden van het College van Algemeen Bestuur.

Volgens de thans geldende staatsregeling kan de gouverneur zijn bevoegdheid tot het benoemen, schorsen en ontslaan van personeel in overheidsdienst overdragen aan leden van het College van A.B. Van deze vrijheid is een bescheiden gebruik gemaakt, alleen n.l. ten aanzien van bureau- en onderwijspersoneel beneden zekeren rang. Toch reeds een belangrijke stap in de richting der ontvoogding.

Het lijkt wel zeer gewenst, dat daartegenover de bevolking en haar vertegenwoordiging zich een gepaste mate van zelfbeperking opleggen. Dat een Statenlid zich, bij de behandeling van het ontwerp-kiesreglement, wanneer zeker krantenbericht juist is, een onbehoorlijke uitlating veroorloofd zou hebben ten aanzien der moederlandse regering, valt te betreuren. En wel omdat de goede naam van Suriname en van het vertegenwoordigend college er onder lijden kan. Een volksvertegenwoordiger die minder democratisch zijn wil dan de regering zinspeelt op geweld; dat is toch wel heel bar! Waarmede natuurlijk niet gezegd wil zijn, dat aan onbeperkt algemeen kiesrecht geen gevaren verbonden zouden zijn.

Er is ook al weder een nieuwe politieke partij in Suriname opgericht, de Agrarische n.l. Aangaande den landbouw en de landbouwers komt er in de gepubliceerde beginselverklaring niets anders voor dan de stelling, dat de natuur de bron van alle welvaart is.

Een deel der taak van de Westind. afdeling ten departemente van Overz. Gebiedsd. zal overgaan op een Commissariaat voor Surinaamse Zaken in Nederland; een hoofd en een secretaris zijn bereids aangesteld. Deze vermindering van bemoeiingen schijnt te moeten samengaan met

een verhoging van deskundigheid bij het personeel der genoemde departementale afdeling; twee harer hoofdambtenaren zullen in het vervolg twee maal per jaar De West bezoeken en al direct zullen twee hoofdambtenaren ter oriëntering voor enkele maanden uitgezonden worden.

* * *

Was er indertijd sprake van, dat twee deskundigen op het gebied van het vakverenigingsleven Suriname zouden bezoeken, er zijn er ten slotte toch drie uitgegaan, een man van het N.V.V., een van de R.K. en een van de Christelijke vakbeweging. De drie heren werden bij hun aankomst verwelkomd, niet alleen door ambtenaren der afdelingen Sociale Zaken en Onderwijs, doch natuurlijk ook door vertegenwoordigers der Surinaamse vakbonden, terwijl hun bovendien bloemenhulde en omhelzingen ten deel vielen.

In een bijeenkomst met leden der inheemse organisaties gaven de Nederlandse functionarissen ieder op zijn beurt een overzicht van de eisen waaraan vakverenigingen voldoen moeten, willen zij in staat zijn iets voor de leden te bereiken. De toehoorders werden onderhouden over de geschiedenis der arbeidersbeweging in het moederland, over de samenstelling der Stichting van den Arbeid en de toekomstige publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. Ook het verband tussen arbeidersorganisatie en politiek kwam ter sprake.

* * *

In zake het probleem der voorziening in de behoefte aan werkkrachten voor het plantagebedrijf schijnt geen verdere voortgang gemaakt te zijn; van die welke van Barbados aangevoerd werden is een deel teruggekeerd; die van Saint Lucia waren al na korten tijd verdwenen.

Sedert het einde van den oorlog is door wetenschappelijke publicisten ettelijke malen de vraag opgeworpen, of onze aarde op den duur haar sterk toenemende bevolking zal kunnen voeden; de opvoering der productie van voedingsmiddelen zou ter hand genomen moeten worden, ten einde gebrek in een meer of minder ver verwijderde toekomst te voorkomen.

Een der middelen om meer en beter te produceren is de mechanisatie van den landbouw en het is opmerkelijk, dat landen welke vooreerst geen overbevolking te vrezen hebben, a.d.z. de V.S., Frankrijk en Noord Afrika, hetzij reeds op grote schaal mechanische hulpmiddelen toepassen, hetzij er op bedacht zijn zich van die middelen in voldoend getal te verzekeren.

Onwillekeurig denkt men aan het aandeel dat ook tropische landen kunnen verkrijgen in een vergrote productie van voedsel voor mens en dier; het vraagstuk der blanken-kolonisatie in Suriname komt hiermede in een nieuw licht te staan.

Het is dan niet langer de vraag, of zelfstandige blanke kolonisten in Suriname een bestaan kunnen vinden, zich daar blijvend kunnen inburgeren en hun geslacht voortplanten; eerder moet men er zich rekenschap van geven in hoever het onbetwist als vruchtbaar beschouwde deel van den Surinaamsen grond zou kunnen bijdragen in de voorziening der wereld-voedselmarkt, na inpoldering in het groot en met gebruik

making van moderne mechanische hulpmiddelen, alles onder Nederlandse leiding, voor Nederlandse rekening en door Nederlands personeel.

De Groninger boeren, die het plan opgevat hebben 100.000 ha van het Surinaamse kustgebied in rijst en grondnoten producerend bouwland om te zetten, zouden dan de rol van pioniers vervullen, zij het dat zij over den steun zouden moeten beschikken van technisch personeel der Zuiderzeewerken en van het Surinaamse welvaartsfonds voor de financiering.

Wat betreft de kolonisatie door joodse D.P.'s valt de vermelden, dat te Paramaribo een comité tot stand gekomen is ter bevordering der plannen van de Freeland League. Zien wij goed, dan heeft dit comité slechts één joods lid.

* * *

Met de pogingen van gedemobiliseerde leden der Surinaamse krijgsmacht uit de oorlogsjaren, om op plantage Slootwijk een bestaan te vinden, is het niet naar wens gegaan; uit welke oorzaak (zaken) blijve hier buiten beschouwing, als zijnde op dezen afstand moeilijk te beoordelen.

Het gouvernement heeft aangeboden de N.V. „Emergo" te liquideren en de aandeelhouders af te betalen. Of deze weg gevolgd ,dan wel het particuliere bedrijf voortgezet zal worden, schijnt nog niet zeker te zijn.

* * *

De credietverlening (handels-, landbouw- en particulier crediét) heeft in Suriname altijd bijzondere moeilijkheden opgeleverd. Aangaande de landbouw-leenbanken is al sedert vele jaren in de officiële verslagen niets meer medegedeeld.

Thans is er een volkscredietbank opgericht, waarvan het bestuur bekend is, terwijl het Gouv. Advertentieblad, waarin de acte van oprichting, hier nog niet beschikbaar is.

* * *

De Staten hebben hun goedkeuring gehecht aan een plan tot uitbreiding der stad Paramaribo, met gebruik making van zekere terreinen in de buurt.

Het college kon zich echter niet verenigen met een voorstel om daar ter plaatse ook een nieuw vliegveld aan te leggen. Hoewel het bestaande grote vliegveld op 50 km afstands van de stad ligt, werd verplaatsing niet urgent geacht.

Paramaribo heeft thans een speelterrein, gelegen aan het naar Gouverneur Brons genoemde plein, welk terrein op 4 November voor de stadsjeugd opengesteld is.

De Surinaamse Waterleiding Maatschappij, welke zich met naasting bedreigd zag, heeft zodanigen voortgang weten te maken met de verbetering van den aanvoer, dat in December aan de gebrekkige voorziening in de behoefte aan drinkwater, naar verwacht mag worden, een einde gekomen zal zijn.

* * *

Men wacht in Suriname nog steeds met ongeduld op een beslissing in zake verhoging der rechten op uitgevoerd bauxiet, in verband met de verlaging van het invoerrecht in de V.S. Er zou daardoor tot op zekere hoogte tegemoet gekomen worden aan de grief, dat het land welks minerale rijkdom door een vreemde onderneming geëxploiteerd wordt, zelf te weinig direct voordeel geniet uit de ontginning.

Een bauxiet-concessie in het Marowijnedistrict, aan een Nederlandse maatschappij verleend, is vernieuwd geworden, een concessie tot opsporing van platina, aan een ingezetene uitgegeven, voor een jaar verlengd.

30 Nov. 1948. M.

NEDERLANDSE ANTILLEN

Er is enige deining om wat men gemeenzaam is blijven noemen de ronde-tafel-conferentie, ook nadat de officiële stijl om niet-bekend-gemaakte redenen is gaan spreken van de conferentie-Nederland-Suriname-Nederlandse Antillen. Die deining is er niet in Nederland, waar de redactie-commissie vergadert, maar men weinig daarvan merkt, als men aan haar werk geen deel heeft. Zelfs de pers spreekt er weinig over, en dat is niet onbegrijpelijk, want wat kan er nu van dat redigeerwerk te vertellen zijn? Het is al weer een maand geleden ruim, dat de West-Indische redacteur van het *Handelsblad* iets uit de keuken der commissie wist te vertellen. Maar in de Nederlandse Antillen is er deining — tenminste de pers daar spreekt ervan. En die deining is er, omdat men vreest, dat die redactie-commissie zich niet bij de haar opgedragen taak houdt, laten wij zeggen: zich niet bepaalt tot redigeren.

Beurs- en Nieuwsberichten vertelde reeds 19 October 11., dat zij twee verslagen van de redactie-commissie had ontvangen en daaruit had ontwaard, dat de commissie buiten haar boekje gaat en zich bezighoudt met critiek op het rapport der Aruba-commissie (Van Poelje) en met een wet, die de staatregeling voor de overgangstijd gaat vervangen. Dat is uw taak niet, zegt de *Beurs* tot de redactiecommissie. Een maand later schreef de *Amigoe di Curaçao* naar aanleiding van een derde verslag der commissie, dat zij voorhands weinig moest hebben van een interimregeling, te minder, omdat, zoals het blad nu enige dagen geleden schreef, de onlangs gewijzigde staatsregeling „aan vele eisen van de West loyaal tegemoet komt".

De bezwaren tegen de redactie-commissie schijnen intussen niet zozeer te liggen in het werk, dat zij doet, als wel in de personen harer leden, voor zover de Nederlandse Antillen betreft, en in de wijze, waarop die leden het werk doen. Intussen moet gezegd, dat ook aan de Curaçaose bladen weinig schijnt bekend geworden te zijn van het resultaat van het werk der redactie-commissie.

De *Amigoe di Curaçao* heeft al eerder bezwaren gemaakt tegen de door de Staten indertijd ter benoeming aan de Kroon voorgedragen leden. In de Staten zelf zag het blad geen juiste vertegenwoordiging van het volk dezer Antillen, en nog minder zag en ziet het die in de conferentieleden voor deze eilanden.

De politieke gebeurtenissen hebben zich onder de onverwacht lange

duur der conferentie ontwikkeld. Van de politieke partijen, die thans bestaan, bestond nog maar alleen de Democratische partij, toen de conferentie in het leven geroepen werd. De twee leden der redactie-commissie voor de Antillen behoren nu tot dezelfde nieuwe partij, de Nationale; de een werd tevoren geacht de Bovenwindse eilanden te vertegenwoordigen zonder politieke kleur, en de andere dankt aan de oude, verdwenen, Rooms-Katholieke volkspartij zijn zetel in de Staten, die hij niet ter beschikking stelde, toen hij die partij verloochende. Daarom vraagt de *Amigoe* nu: schorsing van het werk der redactie-commissie en geen interimregeling, alles tot na de verkiezingen op de Antillen. En *Beurs- en Nieuwsberichten* vraagt: „Begrijpt men in Den Haag nu heus niet, dat Curaçao deze vertegenwoordiging [de redactie-commissie] *niet* moet en er dus zeker geen genoegen mee neemt, dat de heren zich competent verklaren hun taak nog eens wat te gaan uitbreiden? Zal men in Den Haag begrijpen, dat er op Curaçao en Aruba anders gedacht wordt over deze vreemde procedure? Ten slotte zijn er hier nog andere politieke groeperingen. Deze vertegenwoordiging is *niet* bevoegd zich een vertegenwoordiging van Curaçao te noemen, hun werk zal niet goedgekeurd worden en waarom nodeloos werk verricht? Stuurt de heren maar naar huis en wacht op de nieuwe verkiezing".

Is deze toorn billijk ontstoken?

Vooraf een opmerking. Nieuwsgierig naar den inhoud van al die verslagen, welke aan de Curaçaose pers stof tot haar artikelen gaf, heeft de redactie van *De West-Indische Gids* zich gewend tot het secretariaat der conferentie Nederland-Suriname-Curaçao met verzoek te mogen delen in de gunst van toezending van de verslagen en rapporten der redactie-commissie, doch zij ontving ten antwoord, dat tot dusver geen verslagen dezer commissie zijn openbaar gemaakt. Ra! Ra! hoe zit dat?

Niettemin moet het juist geacht worden wat de Curaçaose bladen, zakelijk, meegedeeld hebben. De reeds genoemde West-Indische redacteur van het Amsterdamse *Handelsblad*, die ook vertelt, dat de redactie-commissie der conferentie een rijksgrondwet heeft ontworpen, wat haar taak was volgens resolutie III der commissie — wat nog geen regeringsopdracht is, hetgeen wel in het oog moet worden gehouden — deelt mee, dat de commissie een langdurige beschouwing heeft gewijd aan een interimregeling, ofschoon dat niet rechtstreeks tot haar bevoegdheid behoort. Eindelijk wordt dit laatste, de komst ener interimregeling, officieel bevestigd door het *Weekoverzicht Overzeese Gebiedsdelen* van 10 t/m 16 November 1948, dat tevens meedeelt, dat de centrale sectie der conferentie de behandeling van het ontwerp-rijksgrondwet der redactie-commissie „alsnog in beraad gehouden" heeft. In deze centrale sectie zitten intussen voor de Nederlandse Antillen geen andere leden dan in de redactie-commissie, althans zijn geen andere leden in het land. Dat „in beraad gehouden" zal wel betekenen: voorlopig-terzijdegesteld.

Is er tegen dezen gang van zaken redelijkerwijs bezwaren te maken? De bezwaren der Curaçaose pers tegen de leden der redactiecommissie als zodanig komen aan het verkeerde adres en te laat. Formeel zijn deze

leden, met de andere der conferentie, door de Kroon benoemd met een bepaalde taak. De Staten zijn in deze benoeming gekend, waarmee waarschijnlijk wel bedoeld is aan de gezamenlijke benoemde leden het karakter van een soort vertegenwoordiging van de bevolking der zes eilanden te geven. Als dit niet het geval is, zijn de Staten daarvan de schuld. De Kroon heeft de aanwijzing der Staten nog gecorrigeerd door de benoeming van een raadgevend lid voor de Antillen. Met wat er nadien op politiek terrein in de Antillen gebeurd is, valt moeilijk rekening te houden. De taak der conferentie is nog niet afgelopen. De nieuwe politieke partijen kunnen geen aanspraak doen gelden op invloed in de rijksconferentie, zolang deze met het haar opgedragen werk bezig is; zij hebben zich voorhands te richten op de komende verkiezingen. Iets anders zou het zijn, indien de benoemde leden zelf zouden vinden bij de ontwikkeling der gebeurtenissen niet (meer) in de conferentie op hun plaats te zijn. Maar dan zou de Kroon toch weer bij dezelfde Staten om advies komen, en in dat geval zou er reden kunnen zijn om tot na de verkiezingen te wachten.

Het lijkt wel wat klein van de *Amigoe*, als het blad in zijn nummer van 23 November l.l. opziet tegen de kosten, die een eventueel bijeenkomen der conferentie in Willemstad zou maken, terwijl het arme Nederland met kwistige hand kosten voor haar rekening genomen heeft en neemt, waarvan de noodzakelijkheid, minst genomen, twijfelachtig is.

Dit neemt echter niet weg, dat, waar het gaat om een nieuwe taak, en wel een belangrijke als het ontwerpen van een interimregeling, ook door de conferentie aanbevolen, wel met de nieuwe politieke aspecten had kunnen worden rekening gehouden. Wat daaraan nu voor de Antillen meewerkt is al te eenzijdig gekleurd. Alleen de Nationale partij heeft daarbij stem in het kapittel. Dit geldt ook, wanneer men er rekening mee houdt, dat nog maar voorbereidend werk wordt gedaan, waarvan mag worden aangenomen, dat de nieuwe Staten daarin een later woord zullen te spreken krijgen.

Van een „vertegenwoordiging" naar een „vertegenwoordiger" is een hele stap. De Staten wezen den politie-inspecteur M. P. Gorsira aan als den door hen voor deze post gewensten man. De bijzondere correspondent in Nederland van *Beurs- en Nieuwsberichten* zegt, dat deze benoeming hier te lande in Curaçaose en voor de Antillen geïnteresseerde kringen met gemengde gevoelens ontvangen is, omdat men zijn voorganger niet te overtreffen acht. Een wonderlijke reden. Het blad zelf dringt op benoeming van den aanbevolene aan. Ook de *Amigoe* doet dat in een artikel, waarin felle kritiek op dien voorganger uitgeoefend wordt. De man van het *Handelsblad* komt nu ineens met de op dit ogenblik verrassende mededeling, dat de benoeming van een minister of staatssecretaris voor de Nederlandse Antillen in de regeling vermoedelijk de functie van een vertegenwoordiger onnodig zou maken.

Men kan niet ontkomen aan den indruk, dat de instemming met het plan-Van Poelje niet toenemende is. Velen op Curaçao blijft die numeriek-gelijke vertegenwoordiging in een zogenaamden federalen raad hoog zitten. En de leider der Arubaanse volkspartij heeft aan den

minister van Overzeese gebiedsdelen een telegram gezonden, waarin hij zich beklagend over de Staten, die een „overbodige" uitbreiding van de haven van Curaçao doordreven en egoïstisch neigen tegen verbetering van die van Aruba, aandringt op bespoedigen der afscheiding „althans professor Van Poelje plan".

Aan dikke woorden geen gebrek. Men oordele: „toenemende tegenstrijdige belangen Curaçao Aruba verscherpen vijandelijkheden tussen deze bevolkingen", „Arubaanse gemoederen tot vexerende revanches bereiken toppunt", „verzoeken niet offeren Aruba's nationale gevoelens en liefde voor moederland aan kwaadwillige intenties van Curaçao". Toch kan men niet zeggen, dat er geen woord Frans bij is.

De verkiezingsstrijd is ingezet. Met het veertiendaags blad *Alberta* heeft nu ook de Katholieke volkspartij haar orgaan gekregen. Verfrissend is, dat in die strijd de karikatuur een zo grote plaats inneemt. De *Democraat* gaf reeds bij de vorige verkiezingen het voorbeeld. Van het nieuwe blad *Lorita* is de karikatuur zelfs het enige beziens- en lezenswaardige. De Curaçaose baardmensen lenen zich bij voorkeur tot dezen vorm van politieke en andere propaganda. Maar de andere politici ontspringen de dans niet.

1 Dec. 1948. F.

Naschrift 19 Dec. 1948. Bij de pers, die zich tegen een nieuwe interimregeling uitsprak, hebben zich gevoegd La Prensa en Curaçao. Belangrijker nog is, dat de Staten zich uitgesproken hebben. In een brief van den Gouverneur, waarin zij het, weinig vriendelijk, hebben over „de ambtenaar, die vanwege de Nederlandse Antillen is toegevoegd aan de Minister van Overzeese gebiedsdelen", spreken zij er hun verwondering uit, dat zij uit een radiotoespraak van dezen moeten horen wat betrekking heeft op de allerhoogste belangen van het gebiedsdeel. „De Staten willen opmerken", zo wordt verder in dezen brief gezegd, „dat er naar hun mening geen noodtoestand heerst in de Nederlandse Antillen, zodat noodwetgeving voor dit gebiedsdeel niet gewenst is; voorts, dat de huidige staatsregeling op zichzelf moet worden beschouwd als overgangsmaatregelen, zodat zij het weinig wenselijk zouden achten van het ene overgangsrecht naar het andere over te stappen".

De minister Van Schaik gaat nu eens ter plaatse poolshoogte nemen met een staf van 4 mensen.

De benoeming van den heer Gorsira is inmiddels afgekomen.

Dr W. HUENDER
Gouverneur van Suriname

EEN VERSLAG VAN DEN COMMANDEUR DER KOLONIE ESSEQUEBO PIETER VAN DER HEIJDEN REZEN AAN DE KAMER VAN ZEELAND DER WEST-INDISCHE COMPAGNIE OVER DEN AANVAL VAN FRANSE KAPERS IN FEBRUARI 1709 [1])

MEDEGEDEELD DOOR C. H. DE GOEJE

Edelachtbare Heren, Bewindhebbers van de Edele geoctroyeerde West-Indische Compagnie, Kamer van Zeeland.

Mijn welgebiedende,

Op den eersten Januari zond ik Haren Ed. a. mijn laatste missive met schipper Dirk van Leeuwen die, tegen zijn belofte aan schipper[?] Pr. Sijbrants, wegzeilde zonder mijn brieven en de boeken van deze rivier; ik zond ze echter terstond over land naar Berbice met Jan Baptista en een Creool en daar vonden zij dien van Leeuwen gereed tot vertrek. Door zijn plotseling vertrek konden de ladingpapieren niet ondertekend worden. In voornoemd schip de Savoyard laadde ik voor H. E. a.

[1]) Het oorspronkelijk verslag is destijds door P. M. Netscher (Geschiedenis van de Koloniën Essequebo, Demerary en Berbice, 's-Gravenhage 1888 p. 101) niet aangetroffen in het Algemeen Rijksarchief en ontbreekt daar ook thans nog. Het stuk is echter in het Public Record Office te London aangetroffen door den Reverend James Williams, F. R. Hist. S., die het copieerde en in het Engels vertaalde. Dat Engelse stuk, omgezet in hedendaags Nederlands, volgt hier. Door het copiëren en twee keer vertalen zal het niet in alle details nauwkeurig wezen, maar als geheel is het toch wel bruikbaar.

Williams, die in Brits Guiana heeft gewoond, en van wiens hand belangrijke werken over Indianen en over geschiedenis zijn verschenen, overleed 28 November 1940. Hij was van plan dit verslag op te nemen in een nieuw werk ‚Fort Kijk-over-al and the Dutch Colony of Isekebe, now Essequebo', hetwelk echter waarschijnlijk niet meer is uitgegeven geworden.

.... vaten suiker, vijftig vaten oriana verf en vijf vaten maraan olie [1]).

In mijn vorige missive schreef ik zeer uitvoerig aan H.Ed.a. over de maatregelen die ik tijdens die moeilijkheden had te nemen en wat er is voorgevallen. Ik verwijs naar voorschreven largo missive en zal nu overgaan tot het belangrijkste. Deze brief zal via Suriname aan H.Ed.a. verzonden worden en als de Almachtige God mijn leven zo lang wil sparen, zal ik nogmaals via Berbice voorschreven langen brief en dezen zenden en ook het garnizoensboek enz.

Op den 6en Februari jongstleden ontving ik een brief van mijn uitlegger [2]) in Demerara, meldend dat de Fransen met een bewapend schip met omtrent veertig man aldaar op zijn post geweest waren en alles hadden stuk geslagen en geplunderd, maar dat zij op denzelfden dag, zijnde de vierde, vertrokken waren, zonder er in geslaagd te zijn gevangenen te maken.

Toen ik des avonds deze tijding ontving waarschuwde ik onmiddellijk alle inwoners.

Tegen den middag arriveerde op het Fort een der brandwachten, zijnde een van der Edele Comp.'s uitlopers, buis Pieterse [?] die, na behoorlijk alarmseinen te hebben gegeven op de rivier, rapporteerde dat er op de rivier drie vijandelijke barken waren, een boot en verscheidene kleine vaartuigen; en dat Jan Broek ze gevolgd was tot Parika, waar hij ze had losgelaten. Daarop liet ik terstond signaalschoten afvuren, opdat al het volk naar het Fort zou komen.

Ik zond dadelijk Jan Theunissen stroomafwaarts op verkenning, die, toen hij bij de Compagnie's Plantage de Fortuijn was gekomen, daar den vrijen kolonist R. de la Reviere ontmoette, die hem vertelde dat acht kleine vaartuigen op de plantage van den heer Ab. Buisson waren, waarvan zij een groot deel hadden afgebrand, en voorts, dat de vijand ook geweest was op de plantage der Edele Cie. Wester Souburgh.

Den volgenden dag besloot ik de kanonnen van de Plantage de

---

[1]) *oriaan* = rode verf die zich in de peulvruchten van de roekoestruik, Bixa orellana, bevindt; *maraan* = hars van den hoepelhoutboom, Copaifera Guyanensis; beide werden door ruilhandel van de Indianen verkregen (Netscher p. 91).

[2]) Hier en daar in het binnenland waren kleine postjes gelegd, bestaande uit één of twee Europeanen, „uitleggers" genaamd, soms met een paar negers er bij, om handel te drijven met de meer verwijderd wonende Indianenstammen (Netscher p. 92).

Vrijheijt weg te nemen en naar het Fort te brengen om dit te versterken. 's Nachts werd zwaar vuren benedenstrooms gehoord. Des zelfden daags dwong ik de bemanningen van twee Engelse barken die daar lagen, om naar het Fort te komen, onder bedreiging van ze tot zinken te brengen als zij onwillig zouden zijn.

In den avond van den 7en kwamen de Fransen met negen kano's en landden op Plantage de Vrijheijt, en terwijl zij meer dan duizend schoten losten, bestormden zij het huis, waar niemand meer was. Vanuit het Fort zagen wij dit begin van hun comedie in deze kolonie.

Op den 9den kon men de Franse vlag zien waaien op bovenvermelde plantage.

Op dat tijdstip had ik op het Fort vijftig Christenen die in staat waren wapenen te voeren, maar allen waren welgemoed.

In den ochtend waren de drie Franse barken ten anker gekomen voor de genoemde plantage.

Het werk op het Fort werd krachtig voortgezet, om den wal te sluiten.

Op den 11en zond ik enige Creolen om den vijand afbreuk te doen in een kreek genaamd Carrouee; tegen den avond kwamen zij terug, meldend dat zij enige Fransen hadden verwond en een gedood en zeven geweren hadden buitgemaakt.

In den ochtend van den 12en komt een vaartuig van den vijand met de witte vlag, waarop ik den vaandrig Mathijs Thierens derwaarts zond en het raadslid Pr. Rodriges; en bij hun terugkomst meldden zij dat de commandant der drie Franse barken mij liet weten dat hij den vorigen dag de plantage Oosterbeek door een stormaanval genomen had en aan boord enige van mijn mensen had, die ernstig gekwetst waren, en of ik ze wou laten afhalen? Dit deed ik denzelfden dag. De zwaar gewonden zijn Pr. de Visscher, Pr. Tollenaar, Jan Henricus Fegé, Ab. Maes, Jan Marsde, opzichter van Pr. de Visscher, de kuiper van den heer Hollander, en de opzichter van Jochem Maximillaen, de andere op plantage Oosterbeek waren allen gevangen genomen.

In den avond met vier glazen werd gezien dat de plantage van de Ed.Cie. genaamd Fortuijn in brand gestoken was.

Met negen glazen werd gezien dat er brand was op H.Ed.a's plantage Poelwijck en enige huizen van Creolen aan het vuur wer-

[1]) Het fort Kijk-over-al, centraal gelegen bij de samenvloeiing der rivieren Mazaruni, Cuyuni en Essequebo, alwaar van 1622 tot 1718 de zetel van het bestuur was gevestigd (Netscher p. 88).

den geofferd. Des Zondags had ik het magazijn, de loge enz. op het Fort laten slopen en enige goederen laten overbrengen naar de Ed.Cie's broodplantage.

Op den 13en werd een schot afgevuurd en een prinsenvlag uitgestoken bij de Suiker Kreek; ik zond er een kano heen met Jan Antheunissen en hij kwam terug in het Fort, medebrengend den heer Heijlgendorp met zijn kuiper en enige negerslaven, aan wie geweren werden gegeven.

In den namiddag zag men een Frans vaartuig naderen met een prinsenvlag op het voorschip; daarop zond ik terstond den vaandrig Matthijs Thierens en den chirurgijn Johan Malgraeff om te vernemen wat zij wensten. Toen zij kort daarna terugkwamen brachten zij een brief, geschreven door den Commandant der drie vijandelijke schepen, wiens naam was Josef Watts, maarschalk [?], waarin hij, Watts, mij mededeelde dat hij in naam van zijn Koning, van mij de onvoorwaardelijke overgave van het Fort eiste; waarbij hij er voorts op wees, dat ik zou weten dat volgens het oorlogsrecht geen kwartier zou worden verleend indien ik zou wachten tot ik werd aangevallen; derhalve bad hij tot God voor mijn heil en hij hoopte dat zijn brief voor mij aannemelijk zou wezen.

Nadat ik en de leden van den Raad den brief gelezen hadden, antwoordden wij dat het Fort van Essequebo zich niet kon overgeven, alvorens het garnizoen getoond had dat zij mannen van eer waren, gelijk de plicht was van alle onderdanen van de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden. En voorts dat wij het oorlogsrecht even goed kenden als hij, en dat wij hetzelve in voorkomend geval eveneens in acht zouden nemen; en ten slotte dat wij (op dezen zelfden goeden dag) met genoegen zijn komst bij het Fort zouden afwachten.

Nadat ik den brief van den vijand en ons antwoord aan het gehele garnizoen had medegedeeld, vroeg ik of een hunner er bezwaar tegen had; zonder uitzondering riepen zij gezamenlijk uit, dat de vijand maar op moest komen om het te beproeven met het Fort, en dat zij mij zouden helpen om het tot den laatsten druppel bloeds te verdedigen; verscheidenen hunner vroegen om de bloedvlag te hijsen, en ik had mijn redenen om zulks niet te doen. Daarop vertrok de vaandrig met het antwoord op hun brief, terwijl ik al het volk verzamelde op den stenen hoek en toen de boot van wal stak riepen zij hem drie maal toe Lang leve de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden.

Even voor het aanbreken van den dag op den 14en zag men

twaalf vijandelijke vaartuigen passeren tussen de eilanden buiten het Fort, en toen zij de ruimte hadden, schaarden zij zich in orde van een halve maan, met de bedoeling het Fort te bestormen. Daarop liet ik enige schoten afvuren en zij haastten zich om weg te gaan, en gingen gezamenlijk naar de Pl. Westerbeek, behorende aan den Heer J. Baete. Bij den vijand was een zekere man geheten François Kersey die drie of vier dagen tevoren toen hij op post was, was overgelopen naar de Fransen, en terwijl hij bij hen was, ons in deze zaak veel schade heeft berokkend.

Middelerwijl waren de mannen opgewekt en wensten dat de vijand zou komen.

Tussen acht en negen uur gaf ik enige schoten af op Sebasirana waar enige Fransen waren, waarop de vijand van daar wederom naar Pln. Westerbeek ging.

Dien zelfden ochtend zond ik een kano met mijn Creolen en den vrijen Indiaan Allaya [Attaya?] naar de Compagnies Brood Plantage om de goederen van den dominee te halen; toen hun boot vol was wilden zij afstoten, maar werden aangevallen door een troep Fransen; enigen der Creolen en de Indiaan Attaya moesten het bos in gaan, omdat zij de boot niet meer konden bereiken en bij het terugtrekken schoten zij op elkaar en aldus deed ook de rest van mijn lieden die in de kano waren. Het was wonder dat geen van mijn mensen in de kano gewond werd, wijl wij van het Fort de kogels voor en achter en naast de kano op het water zagen aanslaan; spoedig daarna liet ik de mensen die zich in het bos teruggetrokken hadden daaruit halen om naar het Fort terug te komen.

De Engelsen brengen hun victualie naar het Fort.

Dien dag lagen de vijandelijke barken tussen Brouwers Hoek en de Negerscop, bijna onder het bereik van mijn kanonnen; de gewonden verspreidden een pestilente lucht, weshalve wij veel lieten roken.

Het Fort is rondom bekleed met planken met spijkers om het bestormen moeilijk te maken; enige handgranaten en flessen kruit werden onder het volk verdeeld en elke punt kreeg een hoop zakken met musketkogels, om als schroot te dienen.

Op den 19en werden enige schoten afgevuurd op enige vijandelijke vaartuigen die naar de Cuyuni gingen. Op den 20en werd rook gezien in de Cuyuni wijl de Pl. Nieuw Middelburgh werd afgebrand.

Des namiddags arriveert een zekere persoon François Johannes

spiernaakt op het Fort in een kleine korjaal, vluchtende van de Fransen, wiens rapport mij veel voldoening schonk [?].

Tegen den avond gaf ik last juffr. Baete af te halen van haar plantage en naar het Fort te brengen, daar zij slecht ter been was en half dood van honger en dorst en mijn vrouw droeg zorg voor haar.

De vijand deed al zijn best om enige vrouwen en kinderen buit te maken, bewerend dat zij ze op de voorplecht van hun vaartuigen zouden plaatsen en aldus het Fort zouden naderen; menend dat ik niet op mijn eigen mensen zou laten vuren, zouden zij op die wijze het Fort nemen zonder dat er een schot gelost was en iedereen massacreren, uitgezonderd drie personen, namelijk ikzelf, Pr. Rodriges en Michael Schaeber die zij aan den beul zouden overleveren.

Zij brachten hun verfoeielijk plan niet tot uitvoering, waarvoor wij den goeden God moeten danken.

Wij plaatsten grote tacouba balken en enige zware rotsblokken op de stenen punt en het plein, zodat deze als de vijand de plaats zou bestormen van boven neer zouden storten [1]).

Den 23en bij de .... verbood ik de schildwachten op straffe van ophangen om iemand toe te staan zonder mijn verlof het Fort te verlaten.

Er komt een vijandelijk schip met witte vlag, waarop ik den vaandrig en Ab. Buisson erheen zond, met last dat niemand mocht worden toegestaan het Fort te naderen.

Voornoemde personen kwamen terug met een brief die hun overhandigd was door den heer Jan de la Tombe, waarin al de krijgsgevangenen verzochten dat ik hen zou vrijkopen tegen vijf- en twintig slaven; ik antwoordde terstond dat ik daar niet in het geringst aan mee zoude doen, en dat de vijand, gelijk ik tevoren had gezegd, mocht proberen wat hij vermocht; wij zouden hem met genoegen opwachten.

Op den 24en gaven ik en de leden van den Raad last om twee negerslaven op het rad te binden, waar zij drie tot vier uren zouden blijven en dan den slag op het hart zouden krijgen en vervolgens in de rivier geworpen zouden worden tot voedsel voor de vissen. Deze executie geschiedde om vrees te verwekken onder de negers en weglopen (waartoe zij van plan waren) te voorkomen; de meeste goederen en slaven waren door dergelijke

---

[1]) *takuba* noemen de Arawakken een doden boomstam, zoals die dikwijls dwars over een smalle kreek ligt, en deze verspert.

schelmen gewezen aan de Fransen die ze daarop wegvoerden.

Dien ochtend dreven de drie Franse barken de rivier af.

In den namiddag werd een prinsenvlag gezien op Simirij, waarop ik terstond Jan Antheunissen per kano derwaarts zond; bij zijn terugkeer bracht hij naar het Fort den uitlegger van Wackepauw met meer dan vijftig Indianen; de uitlegger rapporteerde dat hij op den 21en in de Warwereijkoerij Kreek een treffen met den vijand had gehad, waarvan verscheidenen gedood en naar schatting veertig gewond waren, hetgeen ik en de andere vrienden met genoegen vernamen.

Den volgenden dag keerde bovenvermelde uitlegger Pr. de Blaeker met al zijn Indianen (na beloond te zijn voor hun diensten) naar zijn post terug met order bij de volgende volle maan met dezelfde Indianen weder op het Fort te komen.

Op den 25en lagen de vijanden ter hoogte van Stampers Eiland, nadat zij de plantage van Ab. Buisson en de Cie's Pl. Westersouburgh tot den grond toe hadden afgebrand.

Op den 27en kwamen in een rotte kano op het Fort aan, alle gevangenen, die den dag tevoren van nabij Parrika waren weggezonden door de Fransen; zonder een enkele uitzondering zagen zij eruit als struikrovers; nadat zij met mij het middagmaal hadden gebruikt, keerden zij naar Essequebo terug.

Op den 2den van deze maand tussen acht en negen glazen, scheidde de Heer Johan Hendriques Fege van alles wat hij bezat in deze wereld, doordien er koud vuur bij zijn wonden was gekomen. Ook Jan Mars stierf na enige dagen.

Op den 8en stierf juffr. Baete op het Fort en overeenkomstig haar wens bracht de heer Hollander haar ter ruste op haar eigen plantage. Zij heeft drie jeugdige zoons achtergelaten waarvoor ik zo goed mogelijk zorg zal dragen, tot de heer Hollander instaat zal wezen voor hen te zorgen.

Van de gevangen vernamen wij met leedwezen dat de vijanden vastbesloten waren de vrouwen onder elkaar te verdelen en ze te misbruiken in tegenwoordigheid van hun gebonden echtgenoten; het oorlogsrecht veroorlooft iets dergelijks stellig niet en een ieder die enig Christelijk bloed in zijn aderen heeft zal er afschuw van hebben. Daarop hebben ik en mijn volk vast besloten om, indien wij opnieuw belegerd worden (wat God Almachtig verhoede) van den beginne af aan de bloedvlag te voeren ten teken dat geen kwartier verleend of aanvaard zal worden. Ziet, Ed. Mog. Heren, in welken toestand wij hier verkeren en hoe ik mijn leven lang een gunsteling van het geluk

ben geweest; ik zal echter niet meer zeggen over mijzelf, daar mijn rampspoeden aan H. Ed. a. genoegzaam bekend zijn. Dit is het receyt, Ed. a., hetwelk ik in haast op papier stelde voor H. Ed. a. 's regering.

De kolonie is om zo te zeggen totaal geruineerd zonder hoop op herstel, wijl alle plantages verwoest zijn, de meeste slaven bij de Fransen zijn en meer dan 800 vaten suiker waarvan 500 voor rekening van H. E.d a., verbrand zijn.

Van de Pl. de Fortuijn zijn de meeste slaven verdwenen en eveneens van de Pl. Nieuwe Middelburgh, de Opperplanter van laatstgenoemd plantage heeft al zijn bezit in de wereld verloren, behalve het salaris dat hij te goed heeft. Van de Pl. Poelwijck en de Pl. Westersouburgh wordt, Goddank, bij deze moeilijkheden geen enkele slaaf vermist, zodat het belangrijkst verschil met den inventaris die aan H. Ed. a. is toegezonden met schipper van Leeuwen, zal zijn enige doden.

Van de Broodplantage der Cie. ontsnapten bij deze troebelen naar de Fransen drie mannelijke slaven en hunne vrouwen, waaronder de beide smeden Prins en Cabrijt.

Op voormelde Broodplantage is tengevolge van het verbranden der gebouwen een grote hoeveelheid verf, pek, teer, touwwerk, zout enz. verbrand, waardoor ik verkeer in de ernstigste moeilijkheden ter wereld, als ik niet prompte hulp krijg van de ene of andere bron. Daarvoor heb ik Gouverneur en Raad van Suriname en eveneens den Gouverneur van Barbados om hulp gevraagd, hopend dat God zal maken dat mij een overwachte hulp zal toekomen, anders mogen Haar Ed. a.wel aannemen dat het zal wezen: Consummatum est.

Ik verlang naar instructies van H.Ed.a. zo spoedig mogelijk (als ik dan nog leef), of ik met de overblijvende slaven mij zal nederzetten in Demerara, welke rivier, gelijk velen getuigen, sterk bevestigd is; daarvoor zou ik dan materialen en werkvolk verzoeken.

Of dat H.Ed.a. besluiten dat ik met die slaven naar Suriname of elders moet gaan. Want zekerlijk biedt deze rivier met zijn Fort niet de geringste mogelijkheid om verdedigd te worden, zelfs indien meer benedenstrooms een of twee versterkingen werden opgericht, want een vijand kan de rivier langs drie of vier wegen binnenkomen, ondanks onze wachten die dagelijks buiten zijn.

Haar Ed.a. behoeven niet bezorgd te wezen dat de Kolonie Berbice ook binnenkort bezocht zal worden en er gevaar zal zijn

dat de plantages verwoest zullen worden, wijl het ongelofelijk is hoe de vijanden door het bos zijn getrokken en ook boven de watervallen. Toch denk ik niet dat de vijand aan het fort aldaar enige schade zal toebrengen wijl het een genoegen is het te zien, want het is uitermate sterk en de Commandeur is nog steeds aan het werk. Hadde God gewild, dat H.Ed.a. 's Kijkoveral in denzelfden staat hadde verkeerd!

Maar H.Ed.a. mogen verzekerd zijn, dat H.E.a. 's voormeld Fort zeer veranderd is, wijl ik al de oude aarden wallen van pallissaden voorzien heb; ze zijn vlak gemaakt en de helft lager geworden en bezet met palissaden. Het is ,God zij dank, rondom afgesloten en bewapend met vijftig kanonnen, goed verdeeld en redelijk voorzien van kruit, en kogels ontbreken mij niet, noch kan ik klagen over het aantal geweren en ik heb, dank zij God nog een flink aantal handgranaten, ik heb echter nog lont nodig; maar ik twijfel niet of binnenkort zullen wij dit te boven komen. Tenslotte, H.Ed.a., ben ik zeker dat met zestig Christenen ik een aanval van driehonderd kan afslaan, als de Almachtige God zijn volk niet bezoekt met blooheid. Daarom zeg ik, gelijk de oude spreuk luidt: — 'si Deus pro nobis quis contra nos', en voorts, mijzelf troostend in de rampen die door den Heer zijn bevolen, zal ik mijn lijfspreuk volgen „Fidelle jusqu'a la mort".

Trachtend mijn vaderland en H.Ed.a. getrouwelijk te dienen.

Thans niet meer, H.Ed.a., dan dat ik, met onvoorwaardelijke onderdanigheid aan Hunne Edel Mogenden Bewinthebberen der eerwaardige Geoctroijeerde West-Indische Compagnie van den Raad van Tien, om verontschuldiging vraag dat ik met geen mogelijkheid meer heb kunnen doen dan ik gedaan heb.

Ten slotte bid ik God dat hij de plannen van H.Ed.a. doe slagen en dat Hij overvloedig den dauw Zijner genade sproeie over H.Ed.a. 's families en ons dierbaar Vaderland, en dat hij mijn zijn genade schenke en mijn leven nog enigen tijd spare voor H.Ed.a. en ons dierbaar Vaderland, en ik wil blijven en bereid tot offers, Hoog geeerde Heren.

H. Ed.a. 's nederige en tot den dood getrouwe dienaar

PR. VAN DER HEYDEN REZEN 1709.

GESCHIEDKUNDIGE AANTEKENINGEN OVER HET CULTUREEL LEVEN IN SURINAME

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Wanneer men de vraag stelt wat Suriname in het verleden op cultureel gebied heeft verricht, dan zullen velen blijken de mening te zijn toegedaan, dat zulks van weinig of geen betekenis is. Toch heeft onze op de Zuid-Amerikaanse kust gelegen kolonie — zoo genoemd vóór de grondwetswijziging van 1922 — niet zulk een slecht figuur gemaakt! Het schijnt daarom niet van belang ontbloot hierover thans iets mede te delen, waarbij wij slechts de volgende onderwerpen, zéér in het kort, zouden willen bespreken: 1. journalistiek, 2. boekerijen, 3. musea, 4. onderwijs, 5. opvoeding, 6. tooneel, teken- en schilderkunst, 7. tentoonstellingen, 8. verenigingen.

1. De journalistiek nam een aanvang in 1772, toen de eerste krant, de *Weekelijksche Woensdagsche Surinaamsche Courant* te Paramaribo verscheen onder de zinspreuk „Justitia, pietas, fides" (gerechtigheid, vroomheid, geloof), het motto van het z.g. Surinaamse wapen of, beter gezegd, zinnebeeld.

De grondlegger van de Surinaamse journalistiek is mr W. J. BEELDSNIJDER MATROOS, secretaris van het College van Kleine Zaken, die gouverneur Nepveu bereid vond hem, in 1772, voor den tijd van vijf en twintig jaar, een privilege te verlenen voor de stichting van de eerste drukkerij. Op deze drukkerij verscheen de eerste courant op 10 Aug. 1774. In den loop der jaren verschenen in Suriname nog 123 andere bladen, van welke er in 1938 nog een 14-tal bestonden [1]).

2. Aan boekenverzamelingen schijnt Suriname vroeger geen gebrek te hebben gehad. In de „Essai historique

[1]) Zie „Surinaamsche Journalistiek" in *D. W. I. Gids* 1928, p. 33, 65, 289.

WS Bod
Feb 1949

Berx2

Bouwsteentjes

De Heer FRED. OUDSCHANS DENTZ zou gaarne zien dat enkele *onnauwkeurigheden,* welke buiten zijn schuld *in de ,,Geschiedkundige aantekeningen over het cultureel leven in Suriname''* (jrg. 30, 1949) voorkomen, als volgt werden verbeterd:

p. 42 voetnoot, lees: 1938; voeg toe: Dit exemplaar van de eerste krant van Suriname schonk ik aan het Internationaal Persmuseum, Javastraat 32 te 's-Gravenhage, gesticht door W. N. VAN DER HOUT.
p. 43 regel 2, lees: FREDERICI
p. 46 regel 12, voeg toe achter zich: in 1907,
regel 14, voeg toe achter commissie: benoemd bij resolutie van 21 Oct. 1907, no 10069,
regel 15, lees: HEILBRON
regel 5 v.o., voeg in achter Landbouw: [7]), welke op p. 47 als [1]) is opgenomen.
voetnoot [6]), p. moet zijn: par.
p. 47 regel 7 v.o., lees: pees (pesie of bonen)
voetnoot [5]), Nov. moet zijn: Mei
p. 48 regel 7 v.o., lees: 1786
regel 3 v.o., lees: weetenschap
regel 1 v.o., voeg in achter later:, op 24 Januari 1799,
voetnoot [3]), lees: 1762
p. 49 regel 4, lees: 14 Maart 1825
regel 2 v.o., voeg in achter BLOM: de dichter P. F. Roos,
voetnoot [6]), dioscees moet zijn divisies; achter zaken toevoegen: president van het muziekgezelschap ,,Caecilia'' en lid van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.
p. 50 regel 5, lees: Juli
regel 7, lees: 1785
regel 8, lees: 1786
regel5–4 v.o., lees: 28 Dec. 1852

Blz 42. Na de inleiding opnemen punt 9, rolprent of f
en IO, Radio.
Blz 48. Aan het einde van punt 5 opnemen: Voorts was
ambachtsonderwys, landbouwonderwys, een geneeskun
ge school, een machinistencursus, een handelscur
cursus, hoedenvlechtscholen. Ook de E.B.G. en R.K
missie hadden haar eigen onderwys.
Blz 49. regel 7 v.o. opnemen: een tentoonstelling van
landbouw en nyverheid te Paramaribo 28 Aug I938,
een tentoonstelling van lokale kunst I9/26 Nov.
I938, een Oranjetentoonstelling I7/22 Jan I938
van het A.N.V. uitgaande, een tentoonstelling v
Surinaamsche insec en in I939 van den heer Hey
Blz 50. regel 20 v.b. invoegen: op II Dec. I930 de Af
Oost en West, welke vereeniging voordien van I
tot I926 een vertegenwoorfiger had, een philat
listenvereeniging in I927, een Surinaamsche Kun
kring in I935, herleefd in I946.
Als punten 9 en IO invoegen: rolprent of film en radi
Deze beide zijn belangrijke schakels in het cultureele
ven. Het duurde lang eer de rolprent ~~zyn~~ haar intrede dee
en bioscopen verrezen, welke evenwel steeds buitenla
sche films vertoonden. Voor de invoering van nationale

en Nederlandsxhe rolprenten heeft het A.N.V zich beyvert. In 1922 werd met steun van hoogehand de eerste rolprent opgenomen, welke in Nederland herhaaldelyk werd vertoond. Deze is thans sterk verouderd en berust by het Indisch Instituut te Amsterdam. De E.B.G. beschikt nog over een aantal kleine films over het land en de zending.

De radio deed zyn intrede in 1920. Het eerste bericht uit het buitenland werd 18 April opgevangen. Met behulp van den radiodienst werd in 1926 op 1 Sept. wereldnieuws bekend gemaakt. Het eerste rechtstreeksche bericht met de korte golf werd 10 Augustus 1927 ontvangen. Sedert dien is Suriname in geregelde verbinding met de geheele wereld geweest.

sur la Colonie de Surinam" [1]) lezen wij in deel 2, blz. 79: „Feu M. le Gouverneur Texier, Mr. Wichers, Mr. le Lt. Colonel Fredrici, le médecin van Wiert, feu Mr. de Meinertshagen, le médecin Schilling, feu Mr. van Dam et plusieurs autres amateurs Chrétiens & Juifs firent naître en Surinam une Bibliothèque aussi vaste & aussi remplie d'ouvrages sur toutes les matières qu'elle ne le cède à aucune de toute l'Amérique & égale plusieurs grandes Bibliothéques de l'Europe". Deze boekerij, waarschijnlijk de eerste van Suriname, zal wel bij den groten brand van 1821 verloren zijn gegaan, evenals die van de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* [2]). Verder vindt men *boekenverzamelingen, nagelaten door* H. HEUSGES (1836) [3]), mr. H. C. FOCKE (1858) [4]) en dr. G. C. BERCH GRAVENHORST (1851) [5]), vermeld in de catalogus van de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo, 1911, terwijl de belangrijke *verzameling boeken over Suriname van den heer* E. VAN EMBDEN [6]) staat opgenomen in Van Sypesteyn's *Beschrijving van Suriname* [7]).

De tegenwoordige Koloniale Boekerij werd in 1856 gesticht door de particulieren dr CH. LANDRÉ [8]) en dr F. A. G. DUMONTIER [9]), redacteuren van het slechts twee jaar verschenen tijdschrift *West-Indië.* Zij lieten op 15 Sept. van dat jaar een schrijven met inteekenlijst rondgaan met een opwekking om door het schenken van een som ineens of een jaarlijksche bijdrage van ƒ 2,50 fondsen voor dit doel bijeen te brengen. Dit plan slaagde, en in 1857 boden zij het resultaat van hun streven aan het gouvernement aan, dat de schenking aanvaardde en haar den naam van *Surinaamsche Koloniale Bibliotheek* gaf.

Het beheer werd aan een commissie opgedragen, bestaande

---

[1]) Paramaribo, 1788; vertaald als „Historische Proeve over de Kolonie van Suriname, door een gezelschap van geleerde Joodsche mannen aldaar", Amsterdam, 1791.

[2]) *Surinaamsche Almanak 1827*, p. 123.

[3]) Men zie hierover „Bibliotheken" in de *Encycl. Nederl. W.I.*, p. 139.

[4]) President van het College van Kleine Zaken, corresp. lid van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, rechtsgeleerde, botanicus en musicus (16 Aug. 1802–25 Juni 1858).

[5]) 6 Mei 1812–1 Juni 1851; zie *Nederl. Tijdschr. Geneesk. 86*, 1942.

[6]) President van het College van Kleine Zaken en van het college van commissarissen van het depart. der onbeheerde boedels.

[7]) 's-Gravenhage, 1854, bijlage IV.

[8]) 1ste stadsgeneesheer, genees- heel- en vroedmeester M. D. Leiden, 1833.

[9]) Officier van gezondheid 2e klasse, chirurgijn-majoor van de schutterij, corresp. lid van de Kon. Acad. van Wetenschappen.

uit de heren CH. LANDRÉ, als voorzitter, mr G. J. A. BOSCH REITZ [1]), jhr mr J. M. MARTINI VAN GEFFEN [2]) en P. M. NETSCHER [3]), als leden. Een reglement, door de stichters ontworpen, werd na enige wijzigingen bij beschikking van 15 April 1858 no. 4 goedgekeurd. Hierin werd in art. 14 bepaald: „Des Woensdags en de Zaterdag van 9 tot 12 uur voor den middag zal de bibliotheek toegankelijk zijn voor alle personen, die zich tot een jaarlijksche bijdrage van ƒ 2,50 verbinden of de bibliotheek zullen begiftigd hebben met boeken enz., waarvan de waarde aan genoemde bijdrage geëvenredigd is". De bibliotheek werd in een lokaal van het stadhuis (z.g. Steenen Gebouw) ondergebracht, tegenwoordig het gebouw voor de Administratie van financiën, en later naar het gebouw van de weeskamer overgebracht.

Een zestal jaren later gelukte het gouverneur Van Lansberge mr J. M. JANSSEN EYKEN SLUYTERS [4]) te bewegen zijn *verzameling* opgezette, inlandse vogels, viervoetige dieren en andere *naturalia* aan de kolonie ten geschenke te geven, in plaats van die naar Europa te zenden. In het *Gouvernements Advertentieblad* van 16 Febr. 1865 maakte het bestuur het overnemen dier verzameling bekend en droeg tevens aan de heren F. A. C. DUMONTIER, mr C. I. HEYLIDY [5]), mr C. A. J. BOSCH REITZ, mr J. M. JANSSEN EYKEN SLUYTERS en F. CARSTAIRS [6]) op, zich in commissie te stellen, „teneinde na te gaan in hoever men het beoogde doel (de oprichting van een museum) zou kunnen bereiken, en tevens door het toevoegen der Koloniale Bibliotheek een inrichting van wezenlijk nut voor de kolonie in het leven te roepen".

Een intekenlijst, aan de ingezetenen aangeboden, had geen

---

[1]) Lid van den Kolonialen Raad, lid van de commissie van Onderwijs, corresp. lid van het college „Zeemanshoop" te Amsterdam. Hij was als advocaat uitgekomen, doch gaf er de rechtspraktijk aan, toen hij bij het overlijden van zijn broer kort na zijn aankomst diens plantageadministratie overnam. Hij weigerde een benoeming tot lid van het Hof van Justitie.

[2]) Griffier bij het gerechtshof, lid van de commissie van Onderwijs, diaken van de hervormde gemeente.

[3]) 1e Lt. van de grenadiers en jagers, adj. van den gouverneur (4 Juni 1824–12 Jan. 1903): zie *De W. I. Gids* 1942, p. 118.

[4]) Lid van het gerechtshof, mede-eigenaar van de plantage „Geyersvlijt", ouderling der Ev. Luth. gemeente, lid van de commissie van onderwijs, erelid van de Rotterdamsche diergaarde.

[5]) Advocaat te Paramaribo.

[6]) Eigenaar en directeur van de plantage „Caledonia in de Saramacca, kapt. van het korps burgerofficieren.

gunstig gevolg. In den loop van het jaar 1865 had de gouverneur uit eigen middelen een huis gehuurd, waarin het museum werd geplaatst totdat het, in 1868, naar een der zijgebouwen van het gouvernementshuis werd overgebracht.

Een tweede poging, in 1867 bij het publiek aangewend, slaagde, waarop de landvoogd zich bereid verklaarde een in twee woningen verdeeld huis in de Gravenstraat, eigendom van het gouvernement, waarin vroeger de Surinaamsche bank gevestigd was, en aan de R.K. gemeente in bruikleen was afgestaan, maar door haar was teruggegeven, voor de Koloniale Bibliotheek en het Museum te bestemmen.

De gouverneur benoemde bij beschikking van 10 April 1867 no. 7 een commissie, bestaande uit de heeren F. CARSTAIRS, J. M. JANSSEN EYKEN SLUYTERS, J. A. F. CATEAU VAN ROSEVELT [1]) en J. F. A. E. VAN LANSBERGE [2]), met uitnodiging een reglement voor een genootschap ter bevordering van landbouw, handel, kunsten en wetenschappen te ontwerpen, hetwelk den 7den Mei werd ingediend. Bij beschikking van 9 Mei no. 2 werd bepaald, dat de Surinaamse Koloniale Bibliotheek en de natuurhistorische verzameling, welke de heer EYKEN SLUYTERS en anderen als grondslag voor een museum aan de kolonie hadden geschonken, tot opzeggens aan het *Surinaamsche Genootschap ter Bevordering van Kennis* in bruikleen zouden gegeven worden. Het bestuur van de Sur. Kol. Bibl. werd den 29sten Mei 1867 uitgenodigd de boekerij aan voornoemd genootschap over te dragen, hetgeen geschiedde. Op den 16den Februari 1868 bracht het Surinaamsche Genootschap zijn eerste jaarverslag uit.

Slechts zeven jaar bleef het Surinaamsch Genootschap bestaan (1868–1875). Bij de ontbinding werden de boekerij en het museum aan het Koloniaal Bestuur aangeboden (ten dele waren zij reeds vroeger in bruikleen aan dit bestuur afgestaan) en bij beschikking van 8 Febr. no. 1 aanvaard. Nu werd een en ander onder den naam van *Koloniaal Museum* onder beheer van den gouvernements-secretaris in het z.g. „logeergebouw" geplaatst

---

[1]) 2de Luitenant (7 Sept. 1823–21 Oct. 1891), werd later districts-commissaris, chef van het Bouwdepartement, beheerder der koloniale vaartuigen, lid van de Koloniale Staten, lid van den Raad van Bestuur, agent-generaal der immigratie. Britsch-Indische immigranten noemen hem nog „papa Rosevelt" en zijn kantoor „Rosevelt kantori".

[2]) Zoon van den gouverneur (1839–1883), officier bij het Ned. West-Indische leger, 2e luitenant-adjudant van den gouverneur, werd later garnizoenscommandant op Curaçao.

en voor dagelijks toezicht en schoonhouden van voorwerpen werd een custos aangesteld. Boekerij en museum waren, behalve op Zaterdag, in de morgenuren voor belangstellenden toegankelijk. Als eerste commissarissen traden op J. F. A. E. VAN LANSBERGE en W. F. VAN GENDEREN. Na het ontbinden van de commissie van beheer, in 1888, werd den inspecteur voor het onderwijs het beheer over beide instellingen, alsmede over den plantentuin, opgedragen.

Van den boekenschat werd echter te weinig gebruik gemaakt en het museum geraakte in een staat van verwaarloozing en verval. Daarom richtte het bestuur van het *Algemeen Nederlandsch Verbond* zich tot den gouverneur met het verzoek een commissie te belasten met het ontwerpen van een hervormingsplan. Aldus geschiedde. In deze commissie zaten de wnd. inspecteur voor het onderwijs J. J. HEILBRONN, ds H. BUISKOOL [1]), W. L. LOTH [2]), C. R. FROWEIN [3]), E. B. J. LUITINK [4]) en FRED. OUDSCHANS DENTZ [5]), de laatste drie als voorzitter, secretaris en bestuurslid van het Alg. Ned. Verb. Het gevolg was de opheffing van het museum, dat zoodanig verwaarloosd was, dat een voortbestaan niet gerechtvaardigd scheen, teneinde ruimte te verkrijgen voor den kostbaren boekenschat. De opheffing had plaats bij beschikking van 16 Mei 1908. De aanwezige voorwerpen op ethnologisch, geologisch en oudheidkundig gebied werden aan de openbare en bijzondere scholen afgestaan [6]). Later verhuisde de boekerij weer naar het gebouw van de oude Weeskamer en werd er een leeszaal aan verbonden.

Een afdeeling van de Koloniale boekerij is te Nieuw Nickerie gevestigd, eveneens met een leeszaal, terwijl in Coronie op 5 Juni 1917 een kleine lees- en ontspanningszaal werd geopend.

Nog bestaan er te Paramaribo bibliotheken van het Departement van Landbouw, het Surinaamsch Onderwijzersgenootschap, het garnizoen, het Militair Tehuis, de loge „Concordia", de Chr. jongelingsvereniging der Evangelische Broedergemeente, en van de R.K. gemeente.

Helaas is er van de oprichting van een gouvernementsmuseum

---

[1]) Predikant bij de Hervormde gemeente.
[2]) Gouvernements-landmeter en majoor-commandant van de schutterij.
[3]) Inspecteur van onderwijs bij de Moravische Broedergemeente.
[4]) Leeraar aan de Hendrikschool.
[5]) Destijds ambtenaar ter gouvernements-secretaris.
[6]) Koloniaal Verslag van 1908, p. 8, noot.

niets meer gekomen, hoewel er genoeg materiaal voor aanwezig was.

De Vereeniging tot Bevordering van Onderwijs stichtte in 1908 een *Schoolmuseum*, dat 26 Maart 1909 werd geopend, waarin een nog bruikbaar deel van het opgeheven Koloniaal Museum werd overgebracht. Dit museum werd in 1929 gelikwideerd en de inhoud op 5 Febr. 1930 op een openbare veiling verkocht.

4. Het onderwijs is ook in de vroegste tijden in de volksplanting niet vergeten. Reeds artikel XXIX van het octrooi van 1682 maakt melding van de bevoegdheid van gouverneur en raden om te stellen „enige kleyne en modique lasten, tot verval van de noodige kosten van de voorsz. respectieve collegien van Raden ende Rechters mitsgaders van kerckendienst, Schoolmeesters en diergelycke, voor zooveel hetselve soude mogen werden geoordeelt nootsaakelyck of dienstig te wesen" [2]). Als eerste onderwijzer te Paramaribo zien wij in 1685 WALTHERUS VAN AERNHEM aangesteld, tevens als koster, voorzanger en voorlezer van de gereformeerde gemeente op een traktement van „dry hondert gulden jaarlycx ende hem geparmitteert dat alhier ter plaetse zal vermogen publique schools te houden". Na hem volgden vele anderen, niet allen even bekwaam. Afgedankte militairen, verloopen planters, uit hun land ontvluchte vreemdelingen werden schoolmeester.

Dat het onderwijs onze vroede vaderen terdege bezig hield, moge blijken uit het besluit van gouverneur en raden van 9 Jan. 1694, om een belasting tot verval van de noodige lasten voor predikanten en schoolmeesters te heffen, „sullende de coloniers 25 pond suiker van 't duysent over de consumptie van cassaven, patates, jammen, tayer en pess, cooren, bananen en backovens" betalen [3]). Een kort project van het schoolmeesters ambt werd 2 Sept. 1726 vastgesteld [4]).

Een *reglement op het lager onderwijs* kwam in 1817 tot stand [5]) en werd daarna nog herhaaldelijk verbeterd. Groote uitbreiding kreeg het onderwijs na de afschaffing der slavernij in 1863, en in 1877 trad een geheel *nieuwe regeling* in werking, waarbij een

---

[1]) De catalogus is van 1908. Bulletin van de Inspectie van Landbouw in W. I.

[2]) Politieke notulen van 5 Dec. 1685.

[3]) Idem van 9 Jan. 1694. Later verhoogd tot 45 pond suiker.

[4]) Idem van 2 Sept. 1726, Missives 1727–1747, p. 15.

[5]) Resolutie van 19 Mei 1817. Publicatie van gouv. Vaillant van 19 Nov.

inspecteur voor het onderwijs werd aangesteld, dr D. H. BENJAMINS, die onnoemelijk veel goed werk heeft gedaan. Middelbaar onderwijs was er in Suriname slechts van 1877–1881 [1]) In 1877 trad de *leerplicht* in werking.

5. Wat de opvoeding betreft: Reeds in 1677 stichtte kapt. NASSY, een invloedrijk Portugeesch Israëliet, een *opvoedingshuis* in Suriname, „Om de jeugd in goede manieren en betamelijke exercitie te onderwijzen" werd in 1731 besloten uit het vaderland een dansmeester te ontbieden op een traktement van *f* 900 voor het eerste jaar, buiten hetgeen hij van zijn discipelen zou ontvangen, benevens vrije overtocht [2]).

Voor een goede christelijke opvoeding zond men jongens en meisjes uit het diaconiehuis te Paramaribo naar Amsterdam (naar het Aalmoezeniershuis); tevens moesten zij dan een ambacht leren [3]).

In navolging van Nederlandsche Mettray vestigde gouverneur SCHIMPF in 1857 op plantage „Lustrijk" een landbouwkolonie voor arme en verwaarloosde weezen, het *Protestantsche Surinaamsche Mettray*. Deze bleef van 15 April 1857 tot 1860 bestaan. Een *opvoedingsgesticht* voor verwaarloosde jongens werd 17 Nov. 1912 op plantage „Slootwijk" opgericht, doch in 1919 weer opgeheven.

6. Van oudsher is de tooneelspelkunst bij de burgerij van Paramaribo in eere geweest. NEPVEU maakt op 19 Juli 1773 voor het eerst melding van een tooneelvoorstelling door liefhebbers, die maandelijks een vertooning zouden geven „om de ingeseetenen by deeze fataale omstandigheden van haaren miserable staat enigzints te distraheeren". In 1773 werdt de eerste *Nederlandsche schouwburg* opgericht. In de laatste jaren van de 18de eeuw rezen de tooneelgezelschappen als paddestoelen uit den grond. In 1785 richtte men (en hierin was men Batavia vooruit) het *Genootschap der Surinaamsche Lettervrienden* op, onder de zinspreuk:

„Zo word in dit gewest, gelyk aan Bato's strand,
De zucht tot wetenschap en kunsten voortgeplant".

Op 18 Augustus 1798 verrees het tooneelgezelschap *Door ijver bloeit de kunst*, waarop een jaar later het tooneelgezelschap *Kunst*

[1]) Zie mijn artikel in *Neerlandia*, Aug. 1942 en *De W. I. Gids* 1942, p. 269.

[2]) Politieke notulen van 27 Apr. 1731.

[3]) Idem van 28 Febr. 1759 en 8 Febr. 1702.

wordt door arbeid verkregen volgde. Het tooneelgebouw van het op 20 Nov. 1798 opgerichte tooneelgezelschap *De Verrezene Phoenix* werd later door de R.K. Missie voor ƒ 70.000 gekocht, en op de plaats daarvan verrees de op 4 Maart van dat jaar ingewijde R.K. kerk St. Paulus en Petrus.

De *Militaire Schouwburg* brandde in 1825 af. Op 24 Jan. 1841 ging men over tot de oprichting van het tooneelgezelschap *Polyhymnia*. Het op 27 Apr. 1837 opgerichte genootschap *Thalia* stichtte zijn *eigen schouwburg*, welke op 20 Jan. 1840 werd ingewijd. Nog bestaat dit genootschap met zijn gemoderniseerd tooneelgebouw, waarin tal van Nederlandse tooneelgezelschappen hebben gespeeld.

Als teekenaars mogen worden genoemd PIERRE JACQUES BENOIT [1]), TH. BRAY [2]), G. W. M. VOORDUIN [3]), Jhr. E. VAN HEEMSKERK VAN BEEST [4]), J. A. F. CATEAU VAN ROSEVELT, mr A. BORRET [5]), N. BOX [6]) en W. H. C. WINKELS. Surinaamsche schilders waren J. E. LOTH [7]) en G. G. F. RUSTWIJK [8]).

7. De opening van de eerste tentoonstelling in Suriname, op 27 Oct. 1876, was een groote gebeurtenis. Het was een *tentoonstelling van landbouw en nijverheid*, welke tot 14 Nov. duurde.

De eerste *schilderijententoonstelling* had plaats in 1907; zij ging uit van het Alg. Nederl. Verbond. Op 24 Nov. 1908 was er een veetentoonstelling in Coronie, van 29 Sept.–1 Oct. 1909 een *vee- en landbouwtentoonstelling te* Paramaribo.

8. Als oudste vereniging kennen wij het in 1780 opgerichte Natuurkundig Gezelschap. Daarop volgde, in 1782, een *Genootschap ter Beoefening der Natuurlijke Historie*, waarvan oprichter waren: gouverneur-generaal B. TEXIER, de raadfiscaal mr J. G. WICHERS, de schrijver ANTHONY BLOM, de oudgeneesheer J. VOEGEN VAN ENGELEN en mr W. J. BEELDSNIJDER

---

[1]) Schrijver van „Voyages à Surinam", 1782–1854.

[2]) Vele jaren lang planter in Suriname.

[3]) Luitenant ter zee, 1830–1910.

[4]) Oud-zeeofficier, die met Voorduin het plaatwerk „Gezigten uit Nederland's West-Indiën" uitgaf, Amsterdam, 1860–1862.

[5]) Lid van het Hof van Justitie, daarna R.K. priester; 1848–1888.

[6]) In 1829 lid van het gemeentebestuur, heemraad van de dioscees Boven-Suriname, Thorarica en Beneden-Commewijne, assessor in de rechtbank van kleine zaken.

[7]) Geb. te Paramaribo in 1847, in 1874 te Rome overleden.

[8]) Geb. in Suriname en in 1914 aldaar overleden.

MATROOS. Dit genootschap legde aan den Kwattaweg te Paramaribo een plantentuin aan op den grond „Maria's lust", welke tuin zij de *Hortus Surinamensis of de Konst Thuyn tot nut van 't algemeen* noemden. Helaas raakte deze in het begin der 19de eeuw in verval en op 26 Juni 1816 werd hij in het openbaar verkocht voor *f* 3200 [1]).

Het jaar 1783 zag de geboorte van een letterlievend genootschap onder de zinspreuk *Docendo Discimur*. Het in 1758 gestichte Genootschap der Surinaamsche Lettervrienden en het in 1867 opgerichte Surinaamsch Genootschap tot Bevordering van Kennis werden reeds eerder genoemd. *Oefening kweekt kennis*, een ander letterlievend genootschap, kwam op 1 Juli 1853 tot stand.

Op nationaal gebied mogen wij gewag maken van de *Vereeniging voor Nationale Feesten*, 1892, welke zich nog steeds beijvert, in samenwerking met het Alg. Nederl. Verbond en andere verenigingen, op nationale feestdagen uiting aan hun verbondenheid met het moederland te geven. Dit *Algemeen Nederlandsch Verbond* deed op 24 Oct. 1902 zijn intrede in de Surinaamse samenleving.

Er hebben tal van leesverenigingen bestaan, waaronder zoowel voor ontspanningslectuur als voor lectuur op pharmaceutisch en juridisch gebied. Van de eerstgenoemden bestaat nog steeds de *Keur van Letteroogst*, in 1849 opgericht.

In 1860 richtte men de *Maatschappij van Volksvlijt* op, welke in 1868 werd ontbonden. Het doel was „om door middel van particuliere bijdragen zich te belasten met het opzigt over de opleiding van armekinderen, zoo jongens als meisjes, na het verlaten der school, en om hen tevens, waar het noodig mogt zijn; te voorzien van voeding en kleeding".

Op onderwijsgebied zien wij gewag gemaakt van de totstandkoming, op 7 Juni 1828 van de *Maatschappij ter Bevordering van het Godsdienstonderwijs onder de slaven en andere heidensche Bevolking* door tusschenkomst van de Moravische Broeders, van het eerste *Surinaamsche Onderwijzeres Gezelschap* op 27 Dec. 1853, van een *Christelijke Onderwijzers-Vereeniging „Broederschap"* op 1 Mrt 1892 (nog bestaand!), van een *Surinaamsch Onderwijzers Genootschap*, 26 Sept. 1895 (nog bestaand!), van de *Vereeniging tot Bevordering van het Onderwijs*, 20 Juni 1906.

[1]) Zie *D. W. I. Gids* 1940, p. 334.

BETHESDA EN DE EVANGELISCHE BROEDERGEMEENTE

DOOR

W. R. MENKMAN

Stemmen uit Bethesda (No. LI 1947) brengt ons, evenals de vorige editie (zie De West-Ind. Gids XXIX, 59) het laatste jaarverslag (1947) van het centraal Comité Bethesda, ter behartiging der belangen in Nederland van „De Protestantsche Vereeniging tot verpleging van Lepralijders in Suriname."

Wij leren uit dit verslag, dat eind 1947 te Bethesda verpleegd werden 91 mannen, 65 vrouwen, 18 jongens en 10 meisjes.

Het aantal Duitse diaconessen, die in Augustus 1947 hadden te vertrekken, blijkt drie te zijn geweest.

De behandeling met Promine en met een nog nieuwer middel, Diazone, leverde goede resultaten op, hoewel een definitieve uitslag nog niet vermeld kan worden. Dank zij steun van verschillenden zijde is het eindelijk mogelijk geworden de behandeling zonder financiële offers van de patiënten zelf te kunnen toepassen.

Hoewel het Comité dankbaar is voor de hulp, welke in 1947 in ruime mate genoten werd, moet het toch wijzen op het nog steeds bedenkelijke van de financiële toestand; het jaar 1948 opende met een verwacht te kort van omstreeks 35.000 gulden.

Het Zendingsfeest der Evangelische Broedergemeente te Zeist, op 15 dezer gevierd, gaf aan verscheidene sprekers de gelegenheid in het licht te stellen wat er in Suriname voor noodlijdenden gedaan wordt en dat niet alleen voor melaatsen; het zendingshospitaal op Kabelstation, ook in het hierboven behandelde verslag genoemd, voorziet in de behoefte aan medische hulp bij de bosnegers van Ganzee.

Pogingen worden aangewend, om ook de N.H.kerk in ons land te interesseren voor het zendingswerk der Broedergemeente in Suriname.

September 1948 M.

BOEKBESPREKING

Een „Planbureau" voor Suriname? door Ir. W. L. UTERMARK (Economisch-Statistische Berichten van 8 December 1948. — No. 1648).

De schrijver meent de vraag, in den titel van zijn artikel gesteld, bevestigend te moeten beantwoorden, d.w.z. dat volgens hem de kans op een doelmatige besteding der gelden van het Welvaartsfonds — en van die welke nog aan het fonds toegevoegd zullen moeten worden — beter verzekerd zou zijn mét dan zónder een planbureau. Deze conclusie althans heb ik uit des Heeren Utermark's beschouwingen meenen te moeten trekken.

Enkele opmerkingen mogen hier een plaats vinden.

De schrijver meent, dat Suriname nog „woekert" op een economische basis van honderd of hondervijftig jaar geleden, dus de basis van omstreeks 1800–1850. Wordt hiermede bedoeld, dat sedert den slaventijd, met zijn „bloeiende" plantage-ondernemingen, er geen economische verschuivingen van beteekenis plaats gehad hebben? Of, dat men zich weinig rekenschap geeft van andere economische mogelijkheden dan die welke het groot-landbouwbedrijf destijds, als eenige bron van welvaart, opleverde?

Direct echter worden de „enkele" punten opgesomd, waarop sedert dien ouden tijd de economische basis verbreed zou zijn. Te weten de ontwikkeling van Paramaribo tot een „aantrekkelijk" handelscentrum, de stichting der bauxietbedrijven, die van het mechanische landbouwbedrijf der Hollandsche pioniers in Nickerie, wellicht ook de vooruitgang der cocoscultuur in Coronie. Misschien is vooral gedacht aan geografische verschuivingen, maar dan blijft het vreemd, dat niet gesproken wordt over de versterking der bevolking door den intocht der Aziaten, thans een groep van rond 90.000 zielen, voor het meerendeel in de districten gevestigde nijvere landbouwers.

Volgens het Bijblad van de Ned. Staatscourant, waarin destijds koloniale verslagen gepubliceerd werden, voerde Suriname in 1852 aan timmerhout, rijst, levend vee en vleeschwaren voor een waarde van bijna een half millioen gulden in. In 1939, het laatste jaar vóór den oorlog, werd van dezelfde artikelen geïmporteerd voor een waarde van nog geen 400.000 gulden, voor een driemaal zoo sterke bevolking. Rijst was toen reeds een belangrijk uitvoerartikel ,in plaats van een importartikel, timmerhout is het sedert geworden. Ook de kleine landbouw en het boschbedrijf hebben dus wel eenige verandering teweeggebracht in de economische structuur van het land.

Wanneer wij verder lezen, dat een groot gedeelte van Suriname gedurende een deel van het jaar onder water staat, dan moeten wij natuurlijk niet aan het binnenland denken, doch in de eerste plaats aan de betrekkelijk smalle kuststrook.

De uitspraak dat die kuststrook „practisch malariavrij" zou zijn, moet eveneens met voorbehoud aanvaard worden. Het Hoofd van den Dienst ter bestrijding van Volks- en Besmettelijke ziekten rapporteerde enkele jaren geleden, dat de malaria in de kuststreek „voorlopig(!) matig endemisch" heerscht, in sommige deelen (Nickerie en Coronie) zelfs slechts (tijdelijk?) sporadisch; „in de binnenlanden daarentegen zwaar endemisch".

Het plan der kolonisatie door joodsche D.P.'s (waarvan intusschen voorloopig wel niets komen zal) acht de schrijver vooral van belang, omdat daardoor een of twee der buitendistricten nauwer met de stad verbonden zouden worden, wat dan aan de economische verheffing van het land ten goede komen zou.

Terecht zwaait de schrijver lof toe aan den vorigen gouverneur, die bij het ontwerpen van het welvaartsplan de noodzakelijkheid voor oogen had, dat n u iets gedaan moet worden om Suriname tot grooter welvaart te brengen, al kan de critiek wijzen op de mogelijkheid, dat uit het fonds ook middelen geput zullen worden, welke eigenlijk uit de gewone inkomsten van het land verkregen zouden behooren te worden. De vraag of er tot dusver dan zooveel verzuimd is, welke vraag wellicht verschillend beantwoord zou kunnen worden, behoeft ons hier niet bezig te houden. Wel komen in het programma van het Welvaartsfonds inderdaad uitgaven voor (woningbouw, maatregelen in het belang der volksgezondheid), welke regelrecht gedaan zullen worden ter verhooging van het welz ij n der bevolking; doch met de welv a a r t slechts in verwijderd verband staan.

De Heer Utermark juicht het plan toe betreffende het stichten eener nieuwe credietinstelling, doch meent dat deze een internationale positie in kan nemen; de credietbank, welke intusschen, met steun uit het Welvaartsfonds, opgericht is evenwel, is een volkscredietbank en dus blijkbaar slechts bedoeld om in de plaatselijke credietbehoeften te helpen voorzien.

Januari 1949 M.

FR. VAN TILBURG (Andreas Corsini): *Dierkunde op de lagere school.* Curaçao, (1945, voorwoord gedateerd Kerstmis 1944), iv + 32 blz. gestencild, 30 afb., omslagtekening. *Dierenalbum, behorende bij Dierkunde op de L.S.* (Curaçao, 1945), 40 blz. gestencild, 38 afb., omslagtekening.

Frater ANDREAS CORSINI heeft in een tijd van boekenschaarste het onderwijs in de dierkunde op de Nederlandse Benedenwindse Eilanden behulpzaam willen zijn door het samenstellen van deze kleine verhandeling, waarmede hij tevens hoopte — door zijn voorbeelden zoveel mogelijk van deze eilanden te kiezen — enige belangstelling te kunnen wekken voor de eigen dierenwereld.

Bij het boekje is een atlasje gevoegd, waarin, door de heer E. A. WINTERS, met enkele lijnen de vorm van de voornaamste Curaçaose gewervelde dieren is weergegeven. De bedoeling was dit album door de leerlingen te laten kleuren en hen dit, bij het verlaten van de school, mede te geven.

Dit is de eerste poging, welke op Curaçao is gedaan, om, per handleiding, de omgeving van de leerlingen in het aan hen gegeven onderwijs in de dierkunde te betrekken. Moge een volgend initiatief niet meer uit bittere noodzaak behoeven te worden geboren, en dus rijpere vruchten kunnen dragen.

P. WAGENAAR HUMMELINCK.

Smithsonian Institution. Bureau of American Ethnology, Bulletin 143. *Handbook of South American Indians.* Julian H. Steward, Editor. Washington (1946) *The Andean Civilizations*, vol. 3 (1948) *The Tropical Forest Tribes*, vol. 4 (1948) *The Circum-Caribbean Tribes.* (XVII, 624, XXXIII, 1035, XXIV, 986, XVII, 609 pag.).

Dit keurig uitgevoerd en van vele foto's en kaarten voorzien werk geeft een overzicht der huidige wetenschap omtrent de Indianen van Zuid Amerika. Slechts van enkele stammen staat een zo volledige beschrijving als de moderne volkenkunde verlangt, ter beschikking; dikwerf moet men zich behelpen met losse mededelingen van reizigers. Het is echter gelukt er heel wat van te maken, en door den lagen prijs is dit werk voor velen toegankelijk. Een woord van hulde aan uitgever en medewerkers is hier wel van pas.

Deel 1 behandelt de volken aan de Atlantische zijde van het continent, van Kaap Hoorn tot iets bezuiden den evenaar, uitgezonderd de Tupi-Guarani-stammen. Deel 2 behandelt de volken aan de pacifische zijde, die zulke opmerkelijke culturen ontwikkeld hebben, waarvan die der Inca's geschiedkundige vermaardheid heeft verworven. Deel 3 beschrijft de volken in het midden van het continent, in het stroomgebied van Amazone en Orinoco, en alle Tupi-Guarani-stammen. In deel 4 zijn de overige volken behandeld, tot ongeveer de Noordgrens van Honduras, en met inbegrip van de Antillen.

Op grond der beschikbare gegevens heeft A. Rosenblat (zie de West Indische Gids 1938, XX p. 129–136) berekend dat er in 1492 7 millioen Indianen in Zuid Amerika woonden in en 1930 8 millioen (benevens 19 millioen mestiezen). Hoewel men mag aannemen dat ze allen tot één ras behoren, het Indiaanse of Amerikaanse, zijn ze verdeeld in talrijke volkjes, elk met een eigen taal, en als men verwante talen bij elkaar voegt tot taalfamilies, dan zijn er nog bijkans honderd van die taalfamilies.

Bij hun kolonisatie in Zuid Amerika hebben de Nederlanders aanraking gehad, bijna steeds vriendschappelijk, met verscheidene stammen. In Brazilië waren het de Tapuya (deel 1 p. 553), Cariri (deel 1 p. 557) waarvan weinig, en de Tupi of Tupinamba (deel 3 p. 95) waarvan vrij veel bekend is. In Guyana had men, of heeft men nog, aanraking met de Arowak of Arawak (deel 3 p. 801), Kaliña of Carib, Acawai,

Oayana, Trio (deel 3 p. 804–13), Warau (deel 3 p. 815 en 869). De beschrijving der onlangs aangetroffen z.g. Oayakulé (Triometesem en Wama) stond blijkbaar den samenstellers van dit boek nog niet ter beschikking. [Terloops zij hier vermeld, dat het woord Oayakulé wellicht een verbastering is van den ouden naam Akuri, in vorige eeuwen gebruikt om de Indianen van het bovenland aan te duiden, waarmede de Bosnegers aanraking hadden]. Vele stammen van Guyana zijn gezamenlijk behandeld onder den titel „Tribes of the Guianas" (deel 3 p. 799); en terecht, want het materiaal en geestelijk leven van deze mensen verschilt niet veel van elkaar, ondanks verschil in taal.

De voormalige bewoners der Nederlandse Antillen zouden in deel 4 thuis behoren, doch het boek vermeldt hen niet, vermoedelijk wijl er bitter weinig van hen bekend is. Maar wij vinden er iets dat van belang is in verband met het opstel in den West-Indischen Gids 1948 XXIX p. 225, getiteld De wiri-wiri, een muziekinstrument van Curaçao. Deel 4 achter p. 564, plaat 97 geeft n.l. een foto van „Cuban descendants of the Arawak. Playing *guayo* and *guitar*. De linker figuur heeft in elke hand een rammelaar van het gewone Indiaanse type, de rechter figuur bespeelt een guitaar, welk instrument vrij zeker niet van Indiaansen oorsprong is. De middelste echter bespeelt een instrument bestaande uit een kalebas met inkepingen waarover hij met een houtje schraapt (*guayo*), en dit is de oude vorm van *wiri-wiri*. De plaat is ontleend aan: Culin, Stewart The Indians of Cuba, Bull. Free Mus. Sci. and Art, Univ. Pa., vol. 3 pp. 185–226, Philadelphia 1902.

[Naar aanleiding van dat opstel schreef de heer N. van Meeteren te Willemstad, dat de naam wiri-wiri (voorkomend in de Encyclopaedie van Ned. West-Indië) gebezigd wordt door Hollanders, vooral door marinemannen, die het papiamento niet machtig zijn; in het papiamento zegt men *wiri*. Voorts is het geluid door de Curaçaose kalebas-*wiri* voortgebracht, niet luid genoeg om op een kilometer afstand gehoord te worden, laat staan ongeveer zes maal zo ver, gelijk Ramon Pane van een instrument der Indianen van Haïti ten tijde van Columbus vermeldde. Er blijkt echter niet of Pane dit zelf heeft waargenomen of slechts heeft horen zeggen, en dan misschien van een ander instrument; en hoe licht kan een vergissing zijn binnengeslopen!]

G. FRIEDERICI, *Amerikanistischer Wörterbuch*, Hamburg, 1947 (122 blz.).

Dit werk geeft den oorsprong van talrijke woorden, afkomstig uit talen van Amerika, die in niet-Amerikaanse talen zijn opgenomen (zoals tabak, hangmat, papaja enz.). Vroeger heeft Friederici reeds een dergelijk, kleiner, werkje samengesteld, het Hilfswörterbuch für den Amerikanisten, Halle 1926, en hij deelt mede dat dit nevens het nieuwe boek zijn waarde behoudt, wijl het meer bronnen vermeldt.

De naam van den schrijver is aanbeveling genoeg, want er zal nauwelijks een tweede te vinden zijn, die zo grondig op de hoogte is van de oude berichten van ontdekkers en veroveraars, en daarbij zo accuraat werkt. Een bijzonder woord van lof komt hem, en de uitgevers toe, dat zij temidden der oorlogs- en naoorlogsmoeilijkheden dezen arbeid hebben doorgezet.

C. H. DE GOEJE

Suriname Het vergeten land, T. J. (of Tj.) Arkieman, uitg. W. L. Salm & Co, Amsterdam 1945.

Dit wel vlot geschreven boekje van 191 bladzijden wil, volgens de voorrede, iets vertellen over Suriname, het geboorteland van den auteur. Het is dus geen roman of novelle en heeft daar ook niet de allures van.

De held is een Surinamer, die na een verblijf in Nederland in zijn heimat teruggekeerd is en nu enige tijd op een plantage doorbrengt en een tocht in het binnenland maakt.

De lezer doet hier en daar de indruk op, dat de schrijver ook andere Zuidamerikaanse landen kent en wat hij daar beleefd heeft als Surinaamse ervaring te boek stelt, dan wel dat hij herineringen uit verschillende landen ineen laat vloeien.

Romantiek van een bepaalde soort komt er toch wel even in het boekje voor. De held heeft in het oerwoud een liefdes-avontuurtje met een bosnegerinnetje (gebeurt zo iets inderdaad wel eens?).

Het lijkt niet de moeite waard alle andere passages op te sommen, waarbij de min of meer op de hoogte zijnde lezer geneigd is een vraagteken te plaatsen. De twijfel aan de juistheid of betrouwbaarheid van des schrijvers voorstelling van zaken betreft dan topografische, ethnografische, linguistische en historische bijzonderheden.

Waarom kan niet eens een Surinamer van zijn geliefde land en de daar bestaande toestanden, eigenaardigheden enz. een onbevooroordeelde, onbevangen en realistische beschrijving geven?.

Dec. 1948. M.

Zendingsblad van de Evangelische Broedergemeente in Suriname N.W.I. 7e jaargang No 8/9 Aug./Sept. 1948. Drukker O. C. Marcus, Paramaribo.

Wij vinden in deze aflevering van het *Zendingsblad* het eerste halfjaarverslag van het Prinses Juliana Zendings-Hospitaal, van de hand van den Heer P. A. de Groot; deze jonge zendingsarts geeft in ruim veertig bladzijden heel wat meer dan een eenvoudig verslag van de werkzaamheden in het door hem geleide ziekenhuis in het „bosland".

Allereerst zij de aandacht gevestigd op hetgeen de schrijver vertelt over de Bosnegers, hun zeden en gebruiken, hun maatschappelijke instellingen, hun materiële en vooral hun geestelijke noden. Een overzicht, zoals er niet veel in de Surinaamse litteratuur te vinden zijn en dat verdienen zou in ruimere kring bekendheid te verkrijgen. Terecht merkt dokter De Groot op, dat de belangstelling voor deze Surinaamse bevolkingsgroep ook in het eigen land niet groot is en de zorgen van het gouvernement voor deze ± 20.000 onderdanen van H.M. de Koningin beperkt zijn.

Wij lezen, dat in 1933 door de Broedergemeente de eerste ernstige poging in het werk gesteld werd om enigszins te voorzien in de grote behoefte aan medische hulp in het bosland — en natuurlijk wordt welverdiende hulde betuigd aan Zr Nellie de Borst, wegens haar tienjarige onvermoeide, offervaardige en gevaarlijke arbeid in het zendingshospi-

taal te Ganzee, het grote Bosnegerdorp, met circa 1000 inwoners, aan de Boven-Surinamerivier.

Het duurt dan tot 1946, voordat overgegaan kan worden tot het uitzenden van den Heer De Groot en zijn helpsters, met de opdracht de medische dienst der Zending in het bosland te reorganiseren.

Handhaving van Ganzee als centrum bleek om diverse redenen niet gewenst en Kabel (het oude kabelstation van de Spoorweg) werd als vestigingsplaats gekozen. Aldaar en van daaruit kan hulp verleend worden aan 16.000 Bosnegers, levend aan de Boven-Suriname, de Sarakreek en de Boven-Saramacca, op van één tot zes dagen varens (per corjaal) van het hospitaal. Dit laatste kon, onder de naam Prinses Juliana Zendingshospitaal, op 20 October 1947 geopend worden.

Behalve velerlei technische bijzonderheden geeft het verslag een overzicht van de in het bosland voorkomende ziekten, de gezondheidstoestand der Bosnegers, hun houding tegenover ziekten en tegenover de geneeswijzen der blanken.

Natuurlijk was het voor den schrijver van het verslag onvermijdelijk ook aan het verband tussen zending en ziekenverpleging een beschouwing te wijden. Dokter De Groot toont zich een tegenstander van het patriarchale optreden tegenover bekeerlingen en bekeerden en ziet den zendeling liever als broeder en medestrijder van hen onder wie hij arbeidt, hetgeen in overeenstemming zijn zou met het karakter der Broedergemeente en de overtuiging van Von Zinzendorf. Uit alles blijkt, dat de schrijver zijn zienswijze ook in practijk brengt, waar het betreft zijn houding en die van zijn ondergeschikt personeel tegenover de patiënten. Hij wil dat begrip getoond wordt voor hun opvattingen, wat betreft levenswijze en levensbeschouwing en meent dat op de zieke, in zijn hulpeloze toestand, geen druk mag worden uitgeoefend, om hem tot andere religieuse inzichten te brengen. De toewijding en naastenliefde, door de zendingsarbeiders betoond, behoren het voorbeeld te leveren dat alléén de heiden mag brengen tot het verlangen dezelfde weg als zij te gaan bewandelen.

De tot dusver op Kabel, opgedane ervaring bewijst, dat het leven in het binnenland van Suriname, nog wel in nauw contact met ziektekiemen dragende bosbewoners, mits strenge voorzorgen in acht genomen worden, geen bijzondere gevaren voor de gezondheid behoeft op te leveren. Dat voor het zendingshospitaal, niettegenstaande gunstige arbeidsvoorwaarden, toch moeilijk aan de eisen voldoend ondergeschikt personeel te verkrijgen is, schrijft De Groot toe aan de nog steeds bestaande voorkeur der Surinamers voor de stad.

De verslaggever betuigt dank aan het gouvernement, aan Simavi, aan ondernemingen en particulieren, in Nederland en in Suriname, voor de hulp welke de Broedergemeente ondervonden heeft, bij het verwezenlijken van haar voornemen om op enigszins bevredigende wijze te voorzien in de behoefte aan medische verzorging der Bosnegers en van enkele kleinere groepen bewoners der bovendistricten. Toch ontkomt men, het verslag lezend, niet aan de indruk, dat bij de vele reeds gedane pogingen om van het schone Suriname iets terecht te brengen, aan het binnenland en zijn bewoners niet voldoende aandacht besteed is. Zal de nieuwe politieke status van het land bevorderlijk blijken ook aan veıbeteringen in dit opzicht?.

Dat er in Suriname nog een talrijke Bosnegergroep bestaat, is een anachronische, maar men kan ook spreken van een anomalie. In een land waarvan zo vaak gezegd wordt, dat het behoefte heeft aan meer mensen, aan meer arbeidskrachten, is een tiende gedeelte der totale bevolking economisch van geen belang voor de gemeenschap, zoals dokter De Groot het op bl. 8 van het *Zendingsblad* uitdrukt.

Dec. 1948. M.

Uit de Curaçaosche keuken, 2e druk, samengesteld door L. ARENDS-SAVELKOUL, J. M. V. D. SAR-VUYK en E. SENIOR-BAIZ, geïllustreerd door J. J. A. VAN BERGEYK. Boekhandel Salas, Curaçao, (1948), 68 blz., 5 vignetten, omslagtekening.

Het is een verheugend feit, dat van dit in 1943 voor het eerst verschenen kookboek thans een tweede druk is verschenen. De hier gangbare gerechten zijn eigenlijk maar aan zeer weinig Nederlandse huisvrouwen bekend, zodat wij hopen, dat dit aardig geïllustreerde boekje tot de meerdere bekendheid van de Curaçaose keuken veel zal bijdragen.

Laten wij eens een klein menu van de Curaçaose keuken afwerken.

Uit de aard der zaak wordt er veel vis gegeten, en natuurlijk maakt men daarvan ook een smakelijke soep. Komt men buiten, in de knoekoe, waar hoge cylindercactussen zich tot lange lanen rijen, dan kan men zich indenken dat iemand eens geprobeerd heeft een smakelijk uitziend deel van de jonge stammetjes te koken, waardoor de sopi di cadushi, de kadoesjie-soep, ontstond.

Gevulde krabben en kreeft zijn een geliefkoosd eten.

Naast vele visgerechten zijn er ook verschillende vleesschotels in dit boekje te vinden. Vers schildpaddenvlees is op Curaçao dikwijls te krijgen, en men doet verstandig ook de leguanensoep, die veel aan kippensoep doet denken, niet te vergeten.

De stoba (d.w.z. gestoofd, een rekbaar begrip) wordt hier veel gegeten. Stoba doet iets aan stamppot denken, met dit verschil dat het niet gestampt wordt, zodat de groenten en aardappelen heel blijven. Als groenten kunnen we hierin gebruiken pompoenen en kalebassen, die bij de Venezolaanse barkjes uitgestald liggen. Ook bananen en papaja, die uitstekend in een stoba zijn te verwerken, zijn volop te krijgen, terwijl men beter doet om warmoes en andere bladgroenten bij de Chineese tuintjes te kopen.

Als bijzondere lekkernij willen wij nog even de ajacca noemen, die bij allen door de fijne smaak zeer geliefd is.

Wij raden U aan dit kookboekje eens in te zien en de Curaçaose gerechten klaar te maken. Men zal hierdoor de verschillende vruchten, groenten en vleessoorten van dit eiland, met de zeer smakelijke vissen van de Caraïbische zee, leren kennen en beter waarderen.

A. J. H. IDSINGA-GOEDEWAAGEN.

FR. M. REALINO. *Plantkunde van Curaçao voor M.U.L.O.*, 2e druk. R.K. Boekhandel „St. Augustinus", Curaçao, 1947 (Jan. 1948! gedrukt in Tilburg), 188 blz., 209 afb.

Van de noodzaak, om het onderwijs in de biologie aan te passen aan de omgeving waarin de leerling leeft, is men zo langzamerhand in Nederland wel in bredere lagen doordrongen. Op Curaçao, waar de bevolking en de toestanden zo geheel anders zijn, en waar nooit een Heimans & Thysse, of een hunner volgelingen, hun heilzaam werk hebben verricht, heeft frater Realino in deze nuttig pionierswerk gedaan: eerst met zijn aardrijkskundeboekje van de Nederlandse Antillen (3e druk, 1938), waarin niet alleen aan de geologie, maar ook aan de planten en dieren de nodige aandacht is gewijd; later met zijn plantkundeboekje.

Vergeleken met de 1e druk, welke in 1935 verscheen, heeft het boekje stellig aan bruikbaarheid gewonnen. De vormleer en de levensverrichtingen van de plant, welke eerst in de vorm van aantekeningen (bewerkt naar Hoogeveen-Peeters' Plantkunde) werden behandeld en tussen de plantenbeschrijvingen geplaatst, zijn nu in een algemeen gedeelte bij elkaar gezet. De plantenbeschrijvingen hebben uitsluitend betrekking op de inheemse planten van de Nederlandse Benedenwindse Eilanden. Een samenvattende schets van de plantenwereld op deze eilanden (door J. H. WESTERMANN; reeds afgedrukt in het tijdschrift *Lux* 1, 3, 1943) en een determinatietabel voor de cactussen zijn toegevoegd; een literatuurlijst, verklaringen van de latijnse soortnamen en een behoorlijk register werden niet vergeten! — Het is jammer, dat men niet aan het gebruik van een lelijk, doorzichtig papier heeft weten te ontkomen; de 121 foto's hadden beter verdiend.

P. WAGENAAR HUMMELINCK.

KRONIEK

SURINAME

Hoewel in de toekomst bemoeienissen der Staten Generaal met de Westindische aangelegenheden zeker minder omvangrijk zullen zijn dan te voren het geval was, is thans voor het eerst, bij de rijksbegroting voor 1949, voorzien in een commissie uit de Tweede Kamerleden voor de zaken van Suriname en de Nederlandse Antillen.

Tot dusver heeft de regering het standpunt ingenomen, dat de definitieve regeling der nieuwe verhouding tussen Nederland en de twee Amerikaanse gebiedsdelen (grondwet Koninkrijk nieuwe stijl) wachten moest tot dat er meer klaarheid verkregen zou zijn in het Indonesische vraagstuk, hetgeen aan den overkant tot ongeduldigheid geleid heeft. In verband hiermede was besloten, dat een der leden van het Nederlandse kabinet zich naar ginds begeven zou, om besprekingen te voeren in zake een voorlopige of interim regeling. Wij hebben nu kunnen lezen, dat dit voornemen niet opgeschort zal worden door de jongste ontwikkeling van het Indonesische incident; wellicht wordt thans de bespreking in kwestie zelfs eerst recht nodig geoordeeld. De Surinaamse Staten echter schijnen, evenmin als de Curaçaose, met de voorgenomen tijdelijke oplossing ingenomen te zijn.

Wat betreft het nieuwe Surinaamse kiesrecht hebben de Staten enig water in hun wijn gedaan, maar iets definitiefs aangaande deze aangelegenheid is nog niet bekend. In ieder geval zullen naar het schijnt in den zomer van 1949 in Suriname nieuwe verkiezingen gehouden worden.

Hoe zal het nieuwe Koninkrijk, meer nog hoe zullen de autonome overzeese delen van dat Koninkrijk, staan tegenover het Panamerikaanse denkbeeld? Van Curaçao valt wellicht te verwachten, dat het meer affiniteit zal gaan voelen met de omringende republieken, wat Suriname betreft lijkt dit minder waarschijnlijk. Intussen heeft in het afgelopen jaar Venezuela al eens te kennen gegeven eigenlijk recht te hebben op Essequibo en dus een neiging getoond tot expansie in oostelijke richting. Dat de Franse Antillen, in haar nieuwen status, zich afkerig getoond hebben van het Panamerikaanse denkbeeld, is al eerder vermeld; de Britse secretary of state for the Colo ies heeft in een „statement" het standpunt verdedigd, dat de „American Commission of Dependent Territories", tot de instelling waarvan ter conferentie te Bogotá in April 1948 besloten werd, zich zou mengen in aangelegenheden welke, wat de Britse Westindische koloniën betreft, overgelaten behoren te worden aan de inwoners zelf dier onderdelen van het Britse gemenebest.

* * *

Onder den komenden nieuwen politieken toestand in Suriname zal het van groot belang zijn hoe de zeer talrijke bevolkingsgroep van Aziati-

schen bloede zich zal gedragen, ten opzichte van anderen en ook onderling. Tot dusver bemerkte men niet veel van de controverse Hindoe-Moeslim, welke in India een zo fatale rol speelt; er is zelfs al eens sprake van geweest dat alle Aziatische partijen en groepen in Suriname zich aaneen zouden sluiten.

Toch komt wel eens even de tegenstelling in kwestie om den hoek kijken. Behalve de twee in Suriname verschijnende, al eens eerder genoemde, door en voor Aziaten geredigeerde nieuwsbladen, blijkt er nog een derde zodanige publicatie te verschijnen, welke onlangs een der twee andere er van beschuldigde anti-Moeslim te zijn.

* * *

Blijkens de statuten der met steun van het welvaartfonds opgerichte Surinaamse Volkscredietbank stelt deze zich o.a. ten doel „het herstel van het geldelijk evenwicht van credietvragers . . . .", welke minder fraaie redactie schijnt te wijzen op het voornemen ook aan particulieren crediet te verlenen, wat te Paramaribo nogal een riskant bedrijf dreigt te worden, indien niet de uiterste voorzichtigheid betracht wordt. Aan den anderen kant kan het van groot nut zijn kleine credietzoekers uit handen van woekeraars te houden.

Van Aziatische zijde werd naar voren gebracht, dat een credietinstelling, speciaal ten behoeve van den kleinen landbouwer, dringend nodig is. Waarom de nieuwe volksbank niet in voldoende mate in deze behoefte zou kunnen voorzien, waar haar statuten daartoe toch de mogelijkheid openen, is niet duidelijk.

* * *

De afwikkeling der Slootwijkzaak (liquidatie N.V. Emergo) verloopt op de wijze als verwacht kon worden, d.w.z. dat de aandeelhouders gebruik maken van het aanbod van het gouvernement om hen af te betalen.

Al weder een experiment dus, ditmaal een door initiatief van inheemse zijde begonnen, dat op een mislukking uitgelopen is.

* * *

Ondanks den levendigen uitvoer van hout haalde in de eerste negen maanden van 1948 de export van Suriname naar Nederland nog niet meer dan ruim 10% van het totaal; de V.S. echter komen als afnemers voor met circa 85% van het totaal.

De Biliton Maatschappij, volgens haar jaarverslag, was tevreden met den gang van zaken in Suriname. De productie over de eerste elf maanden van 1948 bedroeg 361.741 ton, tegenover 300.000 ton in het gehele jaar 1947.

31 Dec. 1948 M.

NEDERLANDSE ANTILLEN

Het bezwaar van deze kroniek is, dat zij zo lang, nadat zij geschreven wordt, ter kennis van de lezers komt. De tijd is lang voorbij, dat *De Westindische Gids* prompt den eersten van de maand verscheen. De

kroniek was dan een maand oud. Tegenwoordig duurt het, om mij onbekende redenen, langer. Dan komt voor de West het wachten op een zeepost, die misschien juist vertrokken is, en dan de lange reis. Zo kan het gebeuren, dat de op 1 November 1948 geschreven kroniek der Decemberaflevering, die begin Januari ll. verscheen, niet voor half Februari 1949 in Suriname en de Nederlandse Antillen komt, te laat om nog veel nut te kunnen doen. De vraag, of het niet beter is den tijd, aan het schrijven dezer rubriek besteed, anders te gebruiken is nog maar als een rhetorische te stellen, en behoeft dus alleen beantwoording in de praktijk. De bedoeling om de vragen van den dag hier te behandelen is blijkbaar niet te verwezenlijken op een wijze, die nut afwerpt, en voor het nageslacht wordt deze kroniek niet geschreven.

De minister zonder portefeuille is met zijn staf op Curaçao verschenen en alweer naar Suriname verdwenen, om straks terug te komen. Met de nieuwe interimregeling wordt grote geheimzinnigheid betracht. De minister van Overzeese gebiedsdelen heeft op de klacht der Staten niet veel meer geantwoord, dan dat het de bedoeling is uitvoering te geven aan de art. 207–210 der Grondwet, ter verdere inlossing van de Koninklijke belofte van 6 Dec. 1942. Deze bepalingen maken het mogelijk voorzieningen te treffen, waarbij wordt afgeweken van de bestaande grondwettelijke bepalingen; in Nederland zal dat moeten geschieden bij een wet, waarvoor in de Staten-Generaal een gequalificeerde meerderheid, ⅔ der uitgebrachte stemmen, nodig is, terwijl voor de andere gebiedsdelen, dus ook voor de Nederlandse Antillen, de daartoe voorgeschreven „democratische weg" niet aangegeven wordt, maar 't zal een „vrijwillige aanvaarding moeten zijn. Wat de heer Da Costa Gomez er door de radio van verteld heeft, blijft uitsluitend voor zijn rekening, schrijft de minister. Toen is er nog zo'n radiorede gehouden, die niet het minste nieuws bracht, evenmin als een vergadering van de Nationale volkspartij, waar volgens een tastbaar onjuist telegram in *Trouw* van 27 Dec. 1948, dat niet klopt met het verslag van die vergadering in *Beurs- en Nieuwsberichten* van 24 December, de leider dier partij zou gezegd hebben, dat de nieuwe staatsregeling in werking zou treden 2 Januari, bij het bezoek van minister Van Schaïk.

Het is dus nog geheim wat de nieuwe interimregeling zal brengen, en daarom is het onbegrijpelijk, dat velen er zo fel vóór en anderen er even hard tegen kunnen zijn. Laat men het oordeel opschorten.

Uit de Curaçaose pers merkt men weinig van de voorbereiding der verkiezingen. De politieke partijen houden vergaderingen, waar haar bekwaamste politici en haar liefste vrouwen het woord voeren.

Een medestander en bewonderaar van den heer Da Costa Gomez, de heer De Haseth Moller, die uit Den Haag, waar hij de artspraktijk heeft uitgeoefend, als zoon van het land op Curaçao is teruggekeerd, acht het in een ingezonden stuk in *Beurs- en Nieuwsberichten* voor de verwezenlijking der autonomie noodzakelijk, dat de staatkundige macht daar komt in handen van de Curaçaoenaars, waartoe het wenselijk is, dat Hollanders en Surinamers zoveel mogelijk zich ervan onthouden zich candidaat te stellen voor de Staten. Blijkbaar wil de schrijver de genoemde mede-Nederlanders niet het actieve maar desnoods wel het passieve kiesrecht ontnemen. Van verschillende zijden is tegen de stellingen van den heer Moller verzet aangetekend.

Het is opmerkelijk, dat in dezen tijd het begrip Macamba weer in het midden der (staatkundige?) gedachtenwisseling is komen te staan. Niemand schijnt te weten wat dit woord betekent. Curaçaoenaars voegen het „Hollanders" toe, en men heeft het vrij algemeen voor een scheldwoord gehouden. Een weinig geslaagde poging tot verduidelijking van de betekenis heeft pater Latour in den 17den jaargang (1935/6) bladz. 256 van dit tijdschrift gedaan. Indertijd kan men het woord veel horen met de toevoeging „pitchiri", pitchiri Macamba, gierige Hollander.

Een paar maanden geleden gebruikte de *Democraat* (29 Oct. '48) het woord, toen het dr. Maal, het statenlid, verdedigde tegen de verdenking van onNederlandse gezindheid: dr. Maal is niet anti-Nederlands, hij probeert niet anders te zijn dan anti-koloniaal, anti-Macamba. De heer Moller zo juist genoemd, hecht in *Beurs- en Nieuwsberichten* (29 Dec. 1948), evenals pater Latour deed, maar op andere wijze een onschuldige betekenis aan het woord Macamba Het zou betekenen „grootvoetige", en door de vroegere Curaçaoenaars zijn gegeven aan de met geschoeide voeten landende Nederlanders; Macamba is niet anders dan de „Hollander in Curaçao"; niets onaangenaam dus. Dat is weer heel iets anders dan uit de opmerking van de *Democraat* zou zijn af te leiden. Intussen geeft de heer Moller toe, dat de „Hollander" op Curaçao bij de toevoeging van het woord een onaangename gewaarwording krijgt. Men zou nu kunnen redeneren: „goed! als U, tegen wien ik, Curaçaoenaar, niets onaangenaams bedoel, onaangenaam getroffen wordt, als ik „Macamba" tegen U zeg, dan zal ik dit niet meer doen", maar men kan ook zeggen, en dat doet de heer Moller: „ik blijf het zeggen, en U moet leren inzien, dat ik er niet anders mee bedoel dan dat U geen Curaçaoenaar bent, maar een uit Nederland in Europa hier gelande Nederlander". Toch zijn er, natuurlijk, ook wel Macamba's, tegen wien de heer Moller iets heeft, nl. de Macamba's met een meerderwaardigheidscomplex.

Hierop is in de Curaçaose pers een breedvoerige gedachtenwisseling gevolgd, die echter de vraag naar oorsprong en betekenis van het woord niet tot oplossing heeft gebracht. De heer M. Bartels Daal meent, dat Macamba een Afrikaans woord is, dat, vrij vertaald, „moddervoet" betekent, en toegepast is op de Hollanders, die uit het waterrijke Nederland kwamen, en geen enkele krenkende betekenis heeft. De heer Daal meent, dat in de Dominicaanse republiek, „macamba" ter aanduiding van Hollanders gebruikt wordt.

Een „Nederlander" drijft wat de spot met de uitlegging van dr. Moller, en zegt „Macamba stinki" betekent dan zeker een Nederlander, die last van zweetvoeten heeft.

Weer een ander wil — of liever deelt mee — dat Macamba niet anders is dan de benaming voor de laagste bemanning der houten oorlogsschepen, zoals men er vroeger had, ongeacht de nationaliteit. Het waren de Engelse, Nederlandse, Noorse matrozen, die, zodra zij aan land waren, niet anders deden dan drinken en vechten en andermans goed vernielen. Maar het woord had daarnaast een liefelijke betekenis, omdat een pasgeboren kind met rode koontjes ook gewoonweg Macamba werd genoemd, waarschijnlijk met zinspeling op de kleur der Europeanen. Ter verklaring van het „macamba stinki" voert deze inzender aan, dat

dit toe te schrijven zou zijn aan het feit, dat de Curaçaose Petroleum-industrie-maatschappij een groot deel van haar personeel uit de lagere bevolking betrok, die allerlei gebruiken en woorden van hun stand er op na hielden. Heel duidelijk is het niet. De oorsprong zou dus onschuldig zijn, maar na de vestiging van de C.P.I.M. schijnt de schrijver toch wel een gebruik in ongunstigen zin van het woord te kennen, want hij schrijft, dat deze toepassing is een natuurlijk gevolg van de domheden van de eerste directies dier Mij, die een betreurenswaardige toestand van haat gezaaid zouden hebben, die moeilijk is uit te roeien."

Geheel nieuw is de verklaring van een inzender van Aruba, dat tot lang na de vestiging van de C.P.I.M. alleen de matrozen „macamba" genoemd werden, en wel omdat hun blauw-wit gestreept trico deed denken aan de blauw-witte borst van een visje, dat macamba heet. Deze schrijver wil ook denken aan „massa bacra", de blanke uit den slaventijd in Suriname.

De slotsom, die uit al deze deskundige voorlichting te trekken is, is, dat de Nederlander, die als Macamba over zich hoort spreken, het best doet te denken, dat men bedoelt hem te noemen een „grootvoetige moddervoet" met een „matrozenkiel en rode konen", en daarmee hem niets onaangenaams te zeggen.

Merkwaardig is intussen, dat, geheel buiten den strijd om de betekenis van het woord „macamba", een inzender het Curaçaose „ni un pushi ni un macamba nunca ta di confia" aanhaalt, dat betekent: een kat en een Hollander zijn nooit te vertrouwen.

Amsterdam, 6 Febr. 1949. F.

SURINAME EN CURAÇAO, ZOALS EEN ARBEIDERSLEIDER DIE ZAG

DOOR

F. P. FUYKSCHOT

De Gouverneur van Suriname richtte een uitnodiging tot de drie bekende arbeidersvakcentralen in Nederland; Het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (N.V.V.), de Katholieke Arbeidersbeweging (K.A.B.) en het Christelijk Nationaal Vakverbond in Nederland (C.N.V.) om een vertegenwoordiger naar Suriname af te vaardigen ten einde van advies te dienen aangaande de vraag hoe de Overheid de opbouw van een gezonde vakbeweging kan bevorderen, voorts om bestaande of nog te stichten verenigingen van advies te dienen omtrent hun organisaties en een vruchtbare wijze van samenwerking tussen werkgevers en werknemers voor te bereiden. De genoemde Nederlandse Vakverbonden stelden elk een hunner bestuurders beschikbaar en wel respectievelijk de heren J. G. Suurhoff, H. J. Kuiper en F. P. Fuykschot. Deze drie vakbondsbestuurders vertrokken op 4 October 1948 per vliegtuig naar Suriname. De duur van hun bezoek was tevoren niet vastgesteld,maar op ongeveer drie maanden werd wel gerekend. In overleg met de Gouverneur bepaalden zij hun vertrek op 24 November, daar zij meenden met hun werk gereed te zijn en in staat een rapport uit te brengen. Drie dagen voor hun vertrek ontvingen zij een schriftelijke uitnodiging van de Gouverneur van de Nederlandse Antillen om ook in dat gebiedsdeel enige tijd door te brengen, de sociale verhoudingen aldaar te bestuderen en het Gouvernement van advies te dienen.

Om verschillende redenen kon het bezoek aan de Nederlandse Antillen slechts twee weken duren. Op 6 December verlieten zij Curaçao om naar Nederland terug te keren.

De schrijver van dit artikel stelt zich voor omtrent zijn bevindingen, met name ten opzichte van het sociale leven in de genoemde gebiedsdelen, een en ander mede te delen.

SURINAME

Wil men over de arbeidsverhoudingen in een land enig oordeel verkrijgen, dan zal men in de allereerste plaats iets moeten weten omtrent de economische structuur van dat land. Met de economische structuur houdt weer ten nauwste verband het sociale peil van de arbeidende bevolking, de sociale wetgeving en tegelijkertijd de stand van de vakbeweging.

In nauw contact met het Departement van Sociale Zaken werd allereerst kennis genomen van het bedrijfsleven. Aangezien de opdracht op het terrein van de vakbeweging lag, was vooral van belang te weten in welke bedrijfstakken en ondernemingen arbeiders werkzaam zijn. De kleine landbouw, hoe belangrijk ook voor de economie van Suriname, was voor het doel van het onderzoek slechts van gering belang. Alleen de landbouw-bedrijven en de industrie, die van arbeiders in loondienst gebruik maken, waren voor het onderzoek van betekenis. Een bezoek aan de voornaamste bedrijven vormde dan ook het eerste deel van het af te werken program.

Hier volgt een vrijwel volledige opsomming van de bedrijven, die bezocht werden: de *bauxietmijnen* van de Surinaamsche Bauxite Maatschappij en van de Billiton Maatschappij, N. V. Bruynzeel 's Houtbedrijven, Houtzagerij van J. F. D. Haenen, Curaçaosche Handel Maatschappij, Koninklijke Nederl. Stoomboot Maatschappij, Esso-bedrijf, Meubelfabriek „Suriname", Scheepvaart Maatschappij „Suriname", Suikeronderneming „Marienburg", Gouvernements Reparatiewerkplaats „Beekhuizen", Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij, enige drukkerijen, het Saramacca-district en Coronie met machinale Cocospersinrichting en Chemische Wasscherij.

De simpele vermelding, dat door het bezoeken van dit luttel aantal ondernemingen een vrij volledig overzicht van het Surinaamsche bedrijfsleven kon worden verkregen doet wel duidelijk zien op welk een smalle basis dit bedrijfsleven staat.

Nog sprekender blijkt dit uit de volgende cijfers, die werden verstrekt:

	Invoer	*Uitvoer*	*waarvan bauxiet*
1946	*f* 15.710.868.—	*f* 11.513.612.—	*f* 8.489.320.—
Jan/Sept. 1947	*f* 23.016.729.—	*f* 18.301.138.—	*f* 13.427.979.—

De bauxiet is een oorlogsproduct — dat dient men goed te beseffen. Toen in 1944 het einde van de oorlog in zicht kwam en de vliegtuigproductie werd ingekrompen, werd het aantal arbeiders op de Moengoconcessie van 820 op 400 terug gebracht. De strubbelingen met Rusland in 1946 en de opstelling van een nieuw program voor vliegtuigbouw in Amerika deed het aantal arbeiders, dat te Moengo werkte, weer stijgen. Datzelfde zal zich op de andere concessies ook wel hebben voorgedaan. Maar daaruit blijkt toch wel heel duidelijk, dat de tegenwoordige betrekkelijke welvaart in Suriname, een zeer wankele ondergrond heeft. Gelukkig wordt dit zeer goed beseft. In het rapport-Heesterman vindt men een aantal suggesties voor de economische versterking van Suriname. Hieraan kan worden toegevoegd, dat sommige dier suggesties reeds verwezenlijkt zijn of worden. Want dit is het verblijdende in de zo naargeestige klanken, die men uit het bedrijfsleven opvangt, dat klaarblijkelijk in de paar jaren, die sedert het einde van de oorlog verlopen zijn, er reeds veel veranderd is en een nieuwe geest zich tracht baan te breken in het economisch leven. Sedert het rapport -Heesterman verscheen is de triplex-fabriek van Bruynzeel in bedrijf gesteld, zijn er plannen in de bouwnijverheid en treft men in Paramaribo Nederlandse ingenieurs aan, die zich rekenschap gaan geven van de mogelijkheden, die er in Suriname zijn.

Van groot belang is uiteraard de openlegging van dit schone Nederlandse gebiedsdeel. Wegen zijn er nauwelijks en het enige spoorwegje, dat er is, is die naam nauwelijks waard. Bij een bezoek aan de enige automatische olieperserij in Coronie bleek deze stil te liggen, hoewel er materiaal in overvloed ter verwerking beschikbaar was. Men wachtte op vaten voor het verzenden van de olie. Deze vaten moesten van Paramaribo overzee worden aangevoerd, want een weg -althans met brugverbinding- over de rivieren, is er niet. Door deze slechte verbinding kan een product als spijsolie, waaraan het land grote behoefte heeft, niet worden verkregen en ondervindt de productie grote schade. Een ander voorbeeld van de slechte verbindingen is, dat de afstand van Paramaribo naar Moengo, die langs een goede autoweg in 2 of 3 uur kan worden afgelegd, thans 10 à 12 uur vordert. Van een reis naar Nickerie spreke men maar niet eens.

Deze moeilijkheden zijn overigens wel bekend. De economische welvaart van Suriname hangt voor een goed deel aan een ruime kapitaal-voorziening, voor een ander deel aan ondernemingsgeest.

Maar hoe staat het dan met de voorziening van het bedrijfsleven met arbeiders?

Er wordt geklaagd, dat er niet voldoende geschoolde arbeiders zijn. En wat de landbouw betreft, is er zelfs een absoluut tekort aan arbeiders. Men heeft getracht arbeiders van buiten aan te voeren, van Barbados en St. Lucia, maar deze proefnemingen schijnen mislukt te zijn. De Freeland League stelde zich voor 30.000 d.p. 's, en wel Joden, naar Suriname over te brengen, maar hoewel aanvankelijk gunstig in Suriname ontvangen, heeft men dit plan later weer verworpen. Zoals het er thans voorstaat, is een snelle voorziening op grote schaal van arbeiders wel uitgesloten. Dat betekent, dat terugkeer tot grote landbouw-ondernemingen en ontginningen niet mogelijk schijnt.

Het komt mij voor, dat het vraagstuk voor de industrie enigszins anders ligt. In de industrie zijn niet op korten termijn vele duizenden arbeiders nodig. Aannemelijk is, dat de natuurlijke aanwas der bevolking, die vrij snel gaat, in de behoefte aan arbeiders bij stijgende industriele productie zal kunnen voorzien. Vooral wanneer de stroom min of meer geschoolde Surinamers, die thans naar Curaçao en Aruba vertrekken, de tegenovergestelde richting uitgestuurd zou kunnen worden. Verbetering van de sociale en woningtoestanden zou hierop van groten invloed kunnen zijn. Drie à vierduizend Surinamers werken thans op de genoemde eilanden en zij zijn daar zeer gewaardeerde krachten. Kan men door goede sociale maatregelen de arbeiders binden, dan ziet de toekomst voor Suriname er reeds onmiddellijk veel rooskleuriger uit.

In dit verband moet het onderwijs en de vakopleiding worden genoemd. Wie iets weet van de zedelijke verhoudingen in Suriname, van de geringe ontwikkeling en het gebrek aan vakopleiding, die ziet aanstonds, dat voor de industriele ontwikkeling thans een goede basis ontbreekt.

Vakopleiding ontbreekt ten enenmale. Een goede ambachtsschool is een eerste vereiste. Gelukkig is een commissie thans bezig de stichting ervan voor te bereiden. Middelbaar Technisch onderwijs zal straks eveneens nodig zijn, indien de industriele ontwikkeling doorzet.

Er is een andere klacht. Vooral bij de werkgevers hoort men, dat de Surinaamse arbeider lui is of althans een zeer lage arbeidsproductiviteit heeft. De arbeidsprestatie zou zelfs niet hoger zijn dan een vierde van die van de Nederlandse arbeider. Men moet aannemen, dat dit oordeel juist is. Toch vraagt men zich af hoe

het dan komt, dat de Surinaamse arbeider op Curaçao zo hogelijk wordt gewaardeerd en verre wordt verkoren boven de arbeider van Curaçao? Nederlanders, die met hen dagelijks moeten werken, zeggen: met de Curaçaonaar valt niet te praten, hij is lui en dom, maar de Surinamer is een verstandig man, die ook zoveel mogelijk tracht te lezen.

De arts te Moengo, die de arbeiders voor de bauxietmijnen persoonlijk heeft gekeurd, verklaarde, dat 95% van de arbeiders een ziekte onder de leden hebben: malaria, filaria, mijnwormziekte. Daardoor gevoelen zij zich niet fit, hebben altijd neiging om te slapen, kortom, maken daardoor een luien indruk. Bovendien is de voeding vaak zeer onoordeelkundig.

Als dit juist is — en er is geen reden hieraan te twijfelen — dan is naast verbetering van onderwijs en vakonderwijs ook verbetering van de gezondheidszorg en voorlichting t.a.v. de voeding noodzakelijk.

We zijn zo reeds midden in het vraagstuk van de ,,manpower" beland. Het natuurlijk accres van de bevolking is uiteraard onvoldoende om de vestiging van grote landbouwbedrijven met personeelsvoorziening mogelijk te maken, terwijl de aanvoer van contractarbeiders van overzee, na de reeds ondervonden mislukkingen, voorshands uitgesloten schijnt. Enerzijds is dit te betreuren omdat een grootscheepse exploitatie van de zo vruchtbare bodem en de productie van in Nederland en elders zo zeer gewaardeerde en gezochte bodemvruchten daardoor uitgesloten schijnt. Maar anderzijds wil het mij voorkomen, dat een langzamer, doch regelmatige agrarische en industriele ontwikkeling voor de bevolking verre te prefereren is. Het Surinaamse volk is immers nog lang geen eenheid. Creolen, Hindustanen en Javanen leven nog los naast elkaar. Zou men een nieuwe bevolkingsgroep creëren door import van vreemde arbeiders dan zou deze éénwording nog weer een of meer eeuwen worden verschoven. Trouwens, er zijn nog enkele tienduizenden bosnegers, die nog geheel in een oerstaat leven. Zou het niet verstandiger zijn, deze in het productieproces in te schakelen, na ze eerst in de gelegenheid te hebben gesteld aan de Surinaamse cultuur deel te krijgen? Of dit mogelijk is weet ik niet. Het zal zeker niet eenvoudig zijn. Maar als ik bedenk, dat onder de weinige Indianenstammen, die nog in dorpen in het oerbos leven, de wens leeft hun kinderen onderwijs te kunnen laten genieten, dan geloof ik, dat goed onderwijs ook voor de bosnegerkinderen gewenst is.

Hoe dat zal moeten?

In een gesprek met de voorzitter van de vereniging van Surinaamse Indianen bleek de wens te leven internaten op te richten, opdat de kinderen uit het bos de school zouden kunnen bezoeken. Zulke internaten hebben bovendien het voordeel, dat de kinderen uit hun milieu worden gehaald, niet alleen onderwijs maar ook opvoeding genieten en daardoor als nieuwe mensen de maatschappij kunnen ingaan. Wat voor de Indianen mogelijk schijnt moet dit ook zijn voor de kinderen van de bosnegers. De zending der Evangelische Broedergemeente heeft reeds verscheidene boslandscholen. Alleen geldgebrek weerhoudt de Broedergemeente ervan grotere uitbreiding aan dit onderwijs en deze opvoeding te geven. Met de R.K. missie staat het niet veel anders. Is het niet de plicht van de Surinaamse overheid, zowel in het belang van dit deel der bevolking als in dat van heel het land, dit vraagstuk aan te pakken? En zou een dergelijke oplossing niet verre te verkiezen zijn boven de aanvoer van arbeiders, die uit hun eigen milieu worden weggerukt. Mensen zijn tenslotte geen machines en er is ook nog zoiets als zorg voor het geluk van een volk. Misschien is het wat ondeugend, maar de inschakeling van de jeugdige bosnegers in het geregelde leven -economisch en sociaal- van het huidige Suriname is niet zulk een geweldige stap. De bevolking moet in menig opzicht nog gecultiveerd worden. Men moet van dit volk houden om zijn kinderlijke naiveteit en zijn hartelijkheid als het ziet, dat men het goed met hen meent. Maar deze kinderlijkheid duidt tevens op onzelfstandigheid en op de noodzakelijkheid van opvoeding en onderwijs.

Het is dan ook geen wonder, dat in de besprekingen, die met de besturen van zg. vakverenigingen werden gevoerd, telkens een grote mate van naiveteit tot uiting kwam. Er was geen vereniging of het was met de statuten in orde, ook al had de vereniging verder niet de minste betekenis. Ja, sterker nog, het bestaan van de statuten was het symbool en kenmerk van het bestaan der vereniging. Soms had de vereniging in jaren geen levensteken gegeven, soms waren er maar 10 of minder leden, die contributie betaalden, maar het bestuur of enkele bestuursleden klampten zich aan de statuten vast, als het plechtanker van hun vakorganisatie. Vermoedelijk speelt hier ook een rol het feit, dat Suriname een „kolonie" was, waar men niets mocht doen zonder dat de zaak wettelijk volmaakt in orde was.

Het feit, dat men geen zelfstandig volksbestaan heeft, maar van een vreemde macht afhankelijk is, leidt ertoe, zo voerde men aan, dat de durf en het initiatief om iets te ondernemen, voort-

durend wordt ondermijnd. Ik meen inderdaad, dat men bij de beoordeling van tal van merkwaardige dingen en verhoudingen, die men in Suriname tegenkomt, met dit feit moet rekenen. Alleen een volk, dat in vrijheid over eigen zaken en eigen bestuur kan en mag beslissen, kan zich geestelijk, zedelijk en cultureel omhoog werken.

De meeste vakverenigingen (groepjes van 50 tot 200 personen) hadden weinig te betekenen. Vaak was er alleen een bestuur, vaak waren de verenigingen „slapend", vaak betaalde maar de helft of een derde van de nominale leden contributie, vaak waren zelfs bestuursleden van meer dan een „bond" lid. Een organisatie, die nog 10 leden had, hield een propaganda-feestavond, waar iedereen zoveel credietbonnen kon tekenen als hij wilde, om deze aan drank te besteden. Natuurlijk werden de credietbonnen niet gehonoreerd en de kas van de bond moest ƒ 1200.— betalen. Resultaat van de ledenwerving was nihil. Achteraf vond men ook wel, dat men niet juist had gehandeld. Of men het ook werkelijk besefte ....?

Van enige organisatorische orde op het terrein van de vakbeweging is geen sprake. Niet minder dan 17 organisaties van Overheidspersoneel en 5 „moederbonden" (vakcentralen) hebben Suriname als hun operatieterrein. Sommige van die vakcentrales hebben individuele leden en zijn dus helemaal geen vakcentrales. De onderlinge splitsing is meest het gevolg van persoonlijke rivaliteit. Men behoeft de Surinaamse bladen maar te lezen om dit te constateren. In ledental de grootste vakcentrale is stellig de Mijnwerkersunie, bij welke de arbeiders, werkzaam in de bauxietmijnen, zijn aangesloten. Voorzitter is L. Eleazar, een veelomstreden persoon met eigenaardige antecendenten, vrij grote invloed onder de eenvoudigste arbeiders, maar wiens populariteit door vaak wonderlijk optreden, onder de arbeiders met wat eigen oordeel sterk is verminderd. Het is, dunkt me, niet overdreven te zeggen, dat de drie mijnwerkersbonden (Billiton, Moengo en Paranam) op het ogenblik van mijn vertrek in staat van ontbinding waren. Vooral de P.W.O. (Progressieve Werknemers Organisatie) onder leiding van Pater Weidman oefent op de R.K. arbeiders een vrij grote aantrekkingskracht uit. Dat het doel bereikt zal worden om alle arbeiders, die in God geloven (ook Moslems en Hindostanen) in deze organisatie samen te brengen acht ik niet waarschijnlijk. Overigens moet men beseffen, dat de bestaande „Moederbonden" alle nog slechts een kortstondig bestaan hebben. Er kan dan ook nog van alles uit groeien.

De delegatie uit de Nederlandse vakbeweging heeft zich beijverd de bestuurderen van organisaties duidelijk te maken, wat onder een gezonde vakbeweging is te verstaan. En in het rapport aan de Gouverneur is dit vraagstuk met het oog op de toestanden in Suriname uitvoerig behandeld. Uiteraard zijn ook de Nederlandse verhoudingen herhaaldelijk in discussie geweest en met name is de samenwerking in de Nederlandse vakbeweging op de voorgrond geplaatst, hetgeen met het oog op de onderlinge strijd in Suriname, een strijd meer over personen dan over beginselen, noodzakelijk was. Uiteindelijk zijn er contacten gelegd tussen de Nederlandse en de Surinaamse vakbeweging. Deze contacten bestaan voorlopig voornamelijk tussen het N.V.V. en het S.V.V. (Surinaams Verbond van Vakverenigingen), die vrijwel op hetzelfde standpunt staan, alsmede tussen het C.N.V. en de S.W.F. (Surinaamse Werknemers Federatie), welke laatste zich enige maanden geleden op de Christelijke beginselen baseerde.

De sociale positie van de arbeiders is de laatste twee jaren niet onbelangrijk verbeterd. Met name de Directeur van Sociale Zaken, Mr. de Groot, die tijdens de oorlog aan het Departement van Sociale Zaken te Londen werkzaam was, heeft op energieke wijze ingegrepen.

Ingevoerd werd een *Arbeidsgeschillenwet*, krachtens welke een *Bemiddelingsraad* is ingesteld, die in een aantal gevallen lonen heeft vastgesteld.

Een verordening op het *Arbeidscontract* rekende af met de drie artikelen, die in het Burgerlijk wetboek van Nederland vóór het jaar 1907 in Nederland de arbeidsverhouding regelden en die tot voor zeer kort nog deze in Suriname beheerste.

Voorts een verordening op de *Arbeidsduur*, welke practisch een verkorte uitgave is van de Nederlandse Arbeidswet. Tevens werd een *Arbeidsinspectie* in het leven geroepen, die *ook* de contrôle uitoefent op de naleving van de, eveneens sedert kort ingevoerde, *Veiligheidsverordening*.

Ten slotte moet genoemd worden de *Ongevallenregeling*, terwijl een *Vacantieregeling* in voorbereiding is en waarschijnlijk reeds is aangenomen.

Dat dit zeer belangrijke verbeteringen zijn, die in korten tijd zijn ingevoerd in een land, dat van alle sociale wetgeving verstoken was, zal niemand ontkennen. Alle hulde voor het initiatief en de werkkracht van Mr. de Groot.

Het loonpeil van de arbeiders onderging de goede invloed van de sociale maatregelen, die werden ingevoerd. Onder zachten

drang werd een minimumloon voor ongeschoolde arbeiders van ƒ 2.— per dag ingevoerd en de Bemiddelingsraad heeft verder door zijn optreden en uitspraken een gunstige invloed op de loonvorming geoefend.

Als ik mijn aantekeningen doorzie, dan blijkt mij, dat de lonen voor geschoolde arbeiders zo van ƒ 25.— tot ƒ 50.— per week varieren. De verschillen zijn zeer groot. Een gezonde vakbeweging zou ongetwijfeld op het loonpeil een zekere nivellerende invloed uitoefenen. Tot dusver is die invloed practisch nihil.

Een gezonde vakbeweging zou de scholing van de arbeiders ter hand moeten nemen, zowel in vakkundig als in sociaal opzicht. De emancipatie van de arbeiders zou stellig het aspect van het bedrijfsleven belangrijk veranderen.

Maar vele factoren zullen daartoe moeten meewerken. We noemden reeds het onderwijs en de vakopleiding en het organisatieleven. Vergeten mag evenmin worden de *volkswoningbouw*. Er zijn op woninggebied afgrijselijke toestanden in Suriname. Krotwoningen als men zich in Nederland niet zou kunnen voorstellen, waarbij 4 tot 6 personen hokken in een ruimte van 2½ bij 2½ m, slapend op verrotte planken, zijn een schande voor Suriname. Boze tongen beweren dat de opruiming daarvan wordt tegengewerkt door personen, die uit deze menselijke ellende nog winst puren door hun huursysteem. Huurverhoging is niet toegestaan. Niettemin komt deze voor, gelijk uit een gesprek met een vrouw bleek, die in een krotwoning huisde. Zij durfde daarover niet te klagen, want dan zou ze er uit gezet worden en waar moest ze dan heen ....

Men leide intussen hieruit niet af, dat er aan de bouw van volkswoningen niets wordt gedaan, of liever, dat deze zaak aan de aandacht ontsnapt. Juist de laatste tijd zijn en worden plannen gemaakt. Er zijn plannen voor bouw op „Beekhuizen" en op „Zorg en Hoop". Zelfs is er al een heel klein begin gemaakt bij wijze van proef. En een groter project voor 500 woningen zal vermoedelijk binnenkort tot uitvoering komen. De moeilijkheden bij de uitvoering van dergelijke plannen zijn in Suriname altijd groot. Daar is bijvoorbeeld het beschikbaar zijn van materialen. Tot dusver heeft men steeds in hout gebouwd. Men wil nu in steen gaan bouwen, hetgeen zeker een heel belangrijke verbetering zal zijn. Maar hoe komt men aan stenen? Er is een kleine steenfabriek, met welke het gouvernement een contract afsloot voor de levering van drie millioen stenen. De productie is echter slechts 2000 stenen per dag, dus nog geen millioen per

jaar en daarvoor is zelfs geen droogruimte genoeg. Door de wijze van fabrikatie (handwerk) is het moeilijk de productie op te voeren en hoewel de arbeiders slechts *f* 1.80 tot *f* 2.— per dag verdienen, komt elke steen nog op een productieprijs van 5 cent.

Tot voor kort was ook de houtproductie onvoldoende, maar het werken op volle capaciteit van de fabrieken van Bruynzeel zal dit tekort, naar aangenomen mag worden, wel spoedig overwinnen. Of de voorziening in geschoolde bouwvakarbeiders, die thans nauwelijks beschikbaar zijn, eveneens spoedig overwonnen zal zijn, is onzeker. In ieder geval is voor het dekken der bouwkosten reeds een oplossing gevonden. Het onrendabel gedeelte van de bouwkosten (de huurprijs zal niet hoger mogen zijn dan *f* 12.— tot *f* 18.— per maand) zal uit het Welvaartsfonds en de rest uit de begroting worden bekostigd.

Het is zeer te hopen, dat deze plannen op korten termijn zullen worden uitgevoerd. Men kan geen goed geschoolde arbeidersbevolking met een behoorlijke arbeidsprestatie verwachten, wanneer de arbeiders in krotwoningen moeten verblijven. Gezien het feit, dat de aanwas der bevolking van Paramaribo op 2000 per jaar wordt berekend, en er sinds vele jaren niet of nauwelijks is gebouwd, is een snelle voltooiing van een uitgebreid bouwprogramma dringende eis.

Het zou terecht de lachlust opwekken als iemand na een verblijf van 7 weken in Suriname zou pretenderen oplossingen te kunnen geven voor de vele vraagstukken die daar om oplossing roepen. Dit is ook allerminst de bedoeling van de schrijver van dit artikel. Maar de vraag rijst toch of men zich in Suriname en Nederland niet altijd te veel heeft blind gestaard op de aanvoer van arbeiders van elders, en de mogelijkheden, die er liggen in een sociale en culturele verheffing van de aanwezige bevolking, ook van dat deel dat men in hun oerstaat heeft verwaarloosd, over het hoofd heeft gezien. Er is na de oorlog een begin gemaakt met enige sociale verbeteringen. Maar menige stap moet nog worden gedaan, ook op het gebied van het onderwijs en de gezondheidszorg. Zonder daadwerkelijke hulp van Nederland zal Suriname zich niet kunnen opheffen uit de staat van armoede waarin het verkeert. Naast aantrekking van kapitaal zullen ook nog vele bekwame krachten op velerlei gebied uit Nederland aangetrokken moeten worden. Maar dan zullen ook de bodemrijkdom en de vruchtbaarheid van het land binnen afzienbaren tijd, naar het bescheiden oordeel van schrijver van dit artikel, hun volle rentabiliteit geven.

Nederland heeft een schuld aan Suriname. Deze schuld in te lossen moet een erezaak voor ons zijn. Als dat instemming in ons land vindt kan hieruit met God's hulp iets goeds voor land en volk van Suriname groeien.

CURAÇAO

Als men per vliegtuig van Suriname op Curaçao aankomt, gevoelt men zich onmiddellijk in een andere wereld beland.

Reeds het gebouw van de K.L.M. op Hato is een paleis, vergeleken met dat op Zanderij. Deze vergelijking gaat op voor geheel Curaçao.

Het is alsof de Curaçao-enaar, althans de Creool, zich hiervan heel goed bewust is. De wijze waarop hij loopt, doet dit reeds vermoeden. Zijn kleding is keurig, en hij draagt deze met enige zwier. Geloof niet, dat een chauffeur voor U het portier zal openen of sluiten. Mijnheer de chauffeur zit achter zijn stuur en hij blijft daar.

Lopend in de straten van Willemstad verbaast men zich over de prachtige etalages der winkels. Na een 7-weeks verblijf in Suriname gevoelt men zich hier in een wereldstad. Men betreurt, dat men in Suriname allerlei zaken heeft moeten kopen, die hier beter, mooier en goedkoper te krijgen zijn. De huizen zien er vrolijk en in het algemeen goed verzorgd uit. Het bouwen in steen blijkt een groot voordeel te hebben. Alles is hier fleurig, ook het schilderachtige havenbeeld, met de Venezolaanse zeilschepen. Het verblijf in Pasanggrahan aan het Schottengat is een hemelsbreed verschil met dat in Rivierview aan de Waterkant te Paramaribo.

Inderdaad, het armoedige en haveloze van Suriname gevoelt men eerst recht, wanneer men het ziet tegen deze achtergrond.

En toch ....

De welvaart, die er hier bij wijze van spreken duimendik bovenop ligt, heeft Curaçao te danken aan de aanwezigheid van de Curaçaose Petroleum Industrie Maatschappij. Met haar 10.000 arbeiders en ruim 1000 geëmployeerden beheerst de „Olie" de levensstandaard van dit eiland. Wie maar werken kan en wil, vindt hier een onderdak. Aanvoer van arbeidskrachten uit Europa, uit Madeira en uit andere delen van de wereld is nodig om het personeel op peil te houden. Meer dan 40 nationaliteiten wriemelen hier dooreen.

Het is op Curaçao ook wel eens anders geweest, zegt men.

Toen was de ,,Olie'' hier nog niet gevestigd. Is het een wonder, dat deze thans in menig opzicht het marstempo aangeeft en een zekere economische dictatuur uitoefent? Zoals de lucht, die men inademt naar de ,,Olie'' ruikt en het water dat men drinkt naar de ,,Olie'' smaakt, zo is heel het economisch leven en heel de welvaart doortrokken van de ,,Olie''. Zij is de ongekroonde heerseres op Curaçao.

Als vakverenigingsleiders interesseerde ons uiteraard de sociale toestand van de arbeiders en de stand van hun organisaties. Ons hadden positieve berichten bereikt, dat de geëmployeerden van de C.P.I.M. zich niet mochten organiseren, en dat door de Directie représailles werden genomen tegen hen, die dat wel deden of daarvoor propaganda maakten.

In een bespreking met een der leden van de Directie bleek, dat deze het organisatierecht in theorie niet ontkent. Maar de directie acht, gezien de sociale positie van het personeel, vakorganisatie overbodig en ongewenst. Wanneer toch een vakvereniging werd opgericht, zou zij met haar geen overleg plegen. Wij wensen onze zaken zelf te behartigen, en dulden geen inmenging van ,,buitenstaanders'', aldus het bescheid. Zij ontkende, dat er ooit represailles waren genomen, daagde ons althans uit twee van zulke gevallen te noemen. Niettemin blijkt de vrees onder de geëmployeerden zo groot te zijn, dat een circulaire die enige tijd geleden rondging om tot organisatie aan te sporen, geen enkele handtekening kon verkrijgen, maar anoniem was. De vrees houdt in, dat medewerkenden aan zulk een actie zullen worden ontslagen, in hun promotie belemmerd, ter beschikking van Den Haag zullen worden gesteld, of althans ,,weggepromoveerd''.

Een Commissie van Advies, die de spreekbuis van de geëmployeerden bedoelt te zijn, legde haar functies neer. Binnen een jaar was de voorzitter der commissie niet meer op Curaçao. Voor een nieuwe commissie moest een stemming worden gehouden. Deze stemming wilde niet vlotten, maar onder drang van de afdelingschefs werd door ieder gestemd. Ruim een derde van die stemmen werden echter in *blanco* uitgebracht, en bijna een derde van de overige stemmen op de afgetreden adviescommissie, die gepleit had voor een echte vakvereniging.

Het komt mij voor, dat de naam van Nederland hiermede is gemoeid. Als arbeidersafgevaardigde naar de Internationale Arbeidsconferentie te San Francisco in 1948 bleek mij, dat daar het op Curaçao bestaande organisatie-verbod bekend is. In de

volle conferentie werd geklaagd over het ontbreken van de vakverenigingsvrijheid op Curaçao.

Het is een feit, dat de geëmployeerden een prachtige sociale verzorging genieten. Zij wonen in uitstekende huizen in een fraaie omgeving. Maar als men wat ondeugend wil zijn kan men zeggen, dat de Surinaamse Bosnegers meer vrijheid genieten, dan zij die de gouden kooitjes van de C.P.I.M. bewonen, waarvan sommige geëmployeerden zeggen, dat het geen goud maar „verguldsel" is. De houding van de Directie van de C.P.I.M. werkt ook op de houding van andere ondernemingen in, zoals de K.L.M. en de Pletterij van Nederhorst, die uiteraard in de C.P.I.M. hun grootste of een van hun grootste cliënten zien.

Over de rest van de vakbeweging op Curaçao is men spoedig uitgesproken. Zij staat nog in de kinderschoenen en lijdt aan dezelfde kwalen als de Surinaamse. Een uitzondering moet worden gemaakt voor de Curaçaose Ambtenarenbond, die circa 1.200 leden telt en een zekere vorm van georganiseerd overleg met de Overheid heeft.

Behalve deze vakvereniging zijn er twee groepen van vakverenigingen. Van de ene is voorzitter Mr. Isa. Er zijn enkele vakorganisaties bij deze groep aangesloten, die tezamen nog geen 1000 leden tellen. Er zijn nauwe connecties met de Democratische Partij. En men ontkomt niet aan de indruk, dat deze vakverenigingen louter politieke instrumenten zijn. Men deelde ons mede, dat in 1945 de Democratische Arbeiders Unie werd opgericht, die toen bijna 3.000 leden telde. Maar later is deze Unie geliquideerd. De leden betaalden geen contributie meer.

Een andere groep is die onder leiding van de heer Römer. Zij vergadert in het Volkshuis. Het aantal leden schijnt iets groter te zijn dan dat van de pasgenoemde groep. Er zijn 6 vakverenigingen aangesloten. Maar ook deze groep bestaat pas kort. En het verband met de komende verkiezingen is niet onduidelijk. De voorzitter bleek een grote aanhanger van de heer Da Costa Gomez te zijn, die hij als de „natuurlijke leider" van Curaçao beschouwt. (Waar hoorden we die uitdrukking ook wel?) Er waren anderen, die daarover geheel anders dachten.

Men moet zich deze jeugdige vakverenigingen niet voorstellen als opgericht en geleid door arbeiders. De leiders zijn meest intellectuelen. Merkwaardig is, dat men onder de beste leiders juist Surinamers aantreft.

Misschien moet men nog van een derde en zelfs van een vierde groep spreken.

De derde groep is dan de R.K. Volksbond, die al een vrij oude geschiedenis heeft en in het verleden door woningbouw als anderszins goed werk heeft verricht, maar thans zijn voornaamste betekenis vindt door zijn instelling voor uitkering bij overlijden.

En de vierde groep is de R.K. vereniging van Arbeiders in de Industrie, onder voorzitterschap van de heer Römer, voorzitter van de Staten. Maar deze heeft, na een aanvankelijk snelle groei, geen betekenis gekregen.

Dit dus over de vakbeweging op Curaçao. De vakbewegingsdelegatie kon, na kennisneming van hetgeen op het gebied der vakorganisatie bestaat of ook niet bestaat, niet beter doen dan de Gouverneur van de Nederlandse Antillen verwijzen naar het hoofdstuk „Wat is een gezonde vakbeweging", voorkomend in het rapport, uitgebracht aan de Gouverneur van Suriname.

De *sociale toestand* van de arbeidersbevolking op Curaçao schijnt niet zo rooskleurig te zijn als ogenschijnlijk het geval is. Nog meer dan in Suriname dient men niet naar het uiterlijk te oordelen. Mensen die het weten kunnen zeggen, dat vele arbeiders hun behoeften niet kennen. Zij gaan wel netjes gekleed, maar hebben thuis geen kussen om het hoofd op te leggen. En alle zijn ze ondervoed. Toen de schutterij werd ingesteld, moest 50% van de mannelijke bevolking worden afgekeurd.

De woningtoestanden zijn evenmin rooskleurig. Ook hier zijn nog krotwoningen, waar 6 of 8 personen in een kleine ruimte moeten verblijven. Hier is men echter verder gevorderd met de woningbouw dan in Suriname. Reeds bewoonde nieuwe woningen bevatten een grote zitkamer, twee slaapkamertjes en een keuken. Een dezer woningen, bewoond door een vrouw met 8 kinderen die uit een krotwoning was gekomen, zag er keurig onderhouden uit. Wat grotere woningen waren in aanbouw. Men kan hier wat meer verwonen dan in Suriname, omdat de lonen hoger zijn. De bouwkosten van ƒ 8.000 worden verlicht door een subsidie van 25%. De huurprijs was ƒ 35 à ƒ 40 per maand. Op dit eiland, dat economisch een „boom"-periode doormaakt, mag stellig de gezondheidszorg en de woningbouw niet op een koopje plaats vinden. Men vergape zich niet aan de schijn. Er is hier sociaal nog veel te doen.

Op het gebied der *sociale wetgeving* worden op de Nederlandse Antillen goede vorderingen gemaakt. Er is een mantelverordening betreffende de *Veiligheid* in Fabrieken en Werkplaatsen. De toepassing van deze wet laat blijkbaar nog te wensen over, omdat

een goedgeorganiseerde *Arbeidsinspectie* ontbreekt wegens gebrek aan deskundig personeel. Om dezelfde reden komt er ook nog weinig terecht van de toepassing der *Werktijdregeling*, die alleen voor Winkel- en Kantoorpersoneel bestaat. Voor de arbeiders in fabrieken is nog geen werktijdregeling. Daar komen dan ook nog schrikbarend lange werktijden voor. In dit tropische klimaat werken ook Nederlandse handarbeiders 9 à 10 uur per dag, en vaak langer. Voorziening op dit gebied is dus dringend geboden.

Er is voorts een *Ongevallenregeling* en een *Ziekteregeling*, beide sedert 1936. De uitvoering is in handen gegeven van verzekeringsmaatschappijen. Voor de ziekteverzekering, die ook ziekteverzorging omvat, is de N.V. „Fatum" aangewezen.

Deze regeling is, om het zacht uit te drukken, verre van ideaal. In het jaar 1947 kwam een bedrag van iets minder dan *f* 100.000 tot uitkering. Maar de door de werkgevers betaalde premie bedroeg rond *f* 238.000.— Op deze wijze wordt het bedrijfsleven onevenredig zwaar belast. Ook principieel bezien is het onjuist, de uitvoering van de sociale verzekering in handen te geven van een maatschappij, die hoe conscientieus ook wellicht in het hanteren van de bepalingen der Ziekteregeling, toch de bedoeling heeft uit haar bedrijf winst te maken. Wat kan er op deze wijze van een sociale uitvoering van zulk een regeling terechtkomen?

Naar het schijnt heeft het gouvernement dit ook reeds ingezien. Na mijn terugkomst vernam ik, dat Mr. N. E. H. van Esveld, voorzitter van de Raad van Arbeid te Dordrecht, is uitgezonden om de sociale verzekering op de Nederlandse Antillen in nieuwe banen te leiden. Op 1 Januari 1941 is ook wijziging gebracht in de artikelen 1613, 1614 en 1615 van de vijfde afdeling van de zevende titel van het Derde Boek van het Curaçaose Burgerlijk Wetboek. Deze titel heeft thans 5 afdelingen:

1. van de overeenkomst tot het verrichten van arbeid
2. van de arbeidsovereenkomst in het algemeen
3. van de verplichtingen des werkgevers
4. van de verplichtingen des arbeiders
5. van de verschillende wijzen waarop de dienstbetrekking door arbeidsovereenkomst ontstaan, eindigt.

Een diepgaande studie van deze wijziging te maken was in die korte spanne tijds van het verblijf op Curaçao uiteraard onmogelijk.

Behalve deze regelingen is er een Arbeidsgeschillenverorde-

ning, krachtens welke bij een arbeidsgeschil Bijzondere Bemiddelaars kunnen worden benoemd, die partijen tot elkaar pogen te brengen, en kunnen adviseren inzake de arbeidsvoorwaarden.

Al met al is men met de sociale wetgeving op de goede weg. Maar er blijft nog veel te doen over. De sociale wetgeving zal met de ontwikkeling van de vakbeweging hand in hand moeten gaan. Wij denken in dit verband aan de wetgeving op de collectieve arbeidsovereenkomst, die alleen zin heeft als er „partijen" zijn, d.w.z. dat er ook vakverenigingen moeten zijn die collectieve contracten afsluiten. Zulke vakverenigingen zijn zowel op Curaçao als op Aruba nog uitermate schaars. En het staat te bezien, of de drang tot het stichten van een gezonde vakbeweging voldoende sterk zal worden, zolang de economische welvaart zo groot is.

Op Aruba is het niet veel anders gesteld dan op Curaçao. Daar kwam in 1941 de Lago Oil & Transport Co, een dochteronderneming van de Standard Oil Co, die aldaar een katalytische kraakinstallatie stichtte. Hoewel minder groot dan het C.P.I.M. -bedrijf, is toch ook hier veel welvaart gekomen tengevolge van deze industrie. Het aantal inwoners is daardoor reeds gestegen tot 48.000, dat is bijna de helft van het inwonertal van Curaçao. Op dit eiland is een filiaal van de departementen van Economische en Sociale Zaken van Curaçao. Vakverenigingen bestaan hier practisch nog helemaal niet. Of het zou moeten zijn de zeelieden-organisatie onder leiding van H. J. A. Eman, lid der Staten, met ongeveer 1000 leden, waarvan de meesten geen contributie betalen. Er is enig contact met de Lago-directie.

De arbeidsvoorwaarden zijn bij de Lago goed, en zij geven de toon aan voor heel het eiland. Verbod van organisatie is hier niet. Zowel voor Curaçao als voor Aruba rijst de vraag, wat men zou moeten aanvangen indien de olie-bedrijven zouden verdwijnen van het eiland. Is er dan een ander middel van bestaan voor de bevolking?

Voor Curaçao is deze vraag gemakkelijk te beantwoorden. Curaçao ligt op een knooppunt van verkeerswegen, zowel Oost-West v.v. als Noord-Zuid v.v. Er is een niet onbetekenende transito-handel, terwijl de K.L.M. er een personeel van ruim 1400 man heeft. Aruba schijnt vooral de aandacht op het vreemdelingenverkeer gevestigd te hebben. Tijdens ons verblijf aldaar waren enige Nederlanders op het eiland om de bouw van een groot touristenhotel te bespreken. Reeds nu is er een toenemend

toeristenbezoek op dit schone eiland, dat met koraalriffen is omgeven en een heerlijk klimaat heeft.

Daarnaast is er de verbouw van aloë, waarvan het sap naar Amerika wordt verkocht. Er wordt thans een fabriek voor de productie van aloë-sap opgezet. Doorvoerhandel en uitbreiding van havenwerken gaat eveneens door.

Zodat men zich over de economische ontwikkeling althans van deze twee benedenwindse eilanden geen zorgen behoeft te maken. Over de andere eilanden van de Nederlandse Antillen kan de schrijver niets van betekenis mededelen, wat niet reeds lang bekend is.

BONAIRE IN HET BEGIN DER NEGENTIENDE EEUW

I

DOOR

N. VAN MEETEREN

De toestand vóór 1800

Na de bezetting van Curaçao in 1634 was van Walbeeck's eerste zorg, in afwachting van nadere instructies uit het moederland het eiland tegen een eventuelen aanval van den vijand te versterken. Aan de zuster-eilanden Bonaire en Aruba werd geen bijzondere aandacht geschonken, totdat het besluit hem bereikte, dat de bezetting zou worden gehandhaafd als een marinesteunpunt in de Kraalzee (Caraibische Zee). Dit besluit bracht met zich mee, dat ook de twee genoemde eilanden bewapend moesten worden, om als voorposten tegen een eventuelen aanval te dienen. De bezetting van Bonaire had plaats op den 23sten Maart 1636, nadat de versterking van het hoofdeiland haar beslag had gekregen. Evenals vroeger ten tijde der Spanjaarden, kwamen beide eilanden onder Curaçao te ressorteren en wel als „staatsrechtelijke onderhoorigheden en aeconomische dependenties".

Op de plaats, bij de Spanjaarden bekend als Barbuda, iets bezuiden de tegenwoordige hoofdplaats Kralendijk, en bewesten de natuurlijke put Poos Baka (Koeput), werd een fortje gebouwd en het eiland kreeg een kleine militaire bezetting, die in opdracht had Curaçao, in tijden van onraad, bijtijds van het naderen van oorlogsschepen te verwittigen door het maken van rook of vuursignalen vanaf een heuveltop, waarover later.

In dezen toestand kwam na den vrede van Munster op 30 Januari 1648, toen Curaçao ophield marinebasis te zijn en opengesteld werd voor het wereldverkeer en den buitenlandsen handel, geen wijziging. Bonaire bleef voor het buitenland gesloten, het verbod van vestiging op het eiland bleef gehandhaafd. De West-Indische Compagnie hield de exploitatie aan zich.

Als werkkrachten werden in de eerste tijden de Indiaanse bewoners gebruikt, zoowel bij de veeteelt en den bosbouw als bij den zoutoogst. Weldra bleek het echter, dat de Indianen physiek niet bestand waren tegen het zware werk in de pannen en werden negerslaven van Curaçao voor rekening van de Compagnie naar het eiland gestuurd om het zwaardere werk te doen, en werden de Indianen meestentijds gebruikt voor het opdrijven en opvangen van vee, vooral van heelemaal of half verwilderde ezels, toenmaals een rendabel exportartikel naar de eilanden om de Kraalzee met een suikerindustrie.

Van het zware werk bevrijd, handhaafde de autochtone bevolking zich tegen alle verwachting in, tot in het begin van 1800. Zij had zich neergezet op de plaats, nu Noord-Salinja geheten, waar men tot op den huidigen dag nog Indiaanse trekken onder de bewoners kan waarnemen.

De geïmporteerde onvrije werkkrachten werden in twee bevolkingscentra ondergebracht, waarvan Rincon (Uithoek) de oudste en Deentera of Anteriol (denkelijk van het Spaans afgeleid: Interior-Binnenland) de jongste is. Tera-Corá werd pas veel later gesticht, vermoedelijk tijdens de cholera-epidemie (1856). De Europese bevolking, voor zover daarvan gesproken kan worden, bestaande uit ongeveer vijf ambtenaren en een tiental soldaten, schaarde zich om het fort en gaf den naam van Kralendijk aan de nederzetting, of liever aan de kuststrook, die door haar hogere ligging dan de rest van het landschap, het achterland (Sabana) moest beveiligen tegen het binnendringen van de zee bij vloed of Zuidwesterstormen.

Van 1800 tot de Engelse bezetting

In dezen toestand kwam ook in de 18de eeuw geen verandering, ook niet, toen de tweede West-Indische Compagnie werd geliquideerd en haar bezittingen aan den Staat overgingen. De oude bepalingen bleven gehandhaafd, Bonaire bleef een grote plantage en niemand mocht zich daar vestigen. Mocht dit theoretisch het geval zijn geweest, in de praktijk werd er nog al eens van afgeweken, en wij zien bij de eeuwwisseling in 1800 naast de oude Indiaanse en slavenbevolking een vrije gekleurde en een blanke volksgroep zich ontwikkelen.

Wat was het geval? In den loop der tijden had meer dan één slaaf zich vrij gekocht, met of zonder geldelijken steun der soldaten of ambtenaren — het eerste zal wel meestentijds het geval zijn geweest — en zich een stukje grond „uit het bosgewas gekapt", toegeëigend. Daarop had hij zijn hutje en een

geitenkoraal gebouwd. Eerst heel in het klein met enkel een paar geiten en wellicht een ezelin, groeide zijn veestapel aan, oogluikend door de ambtenaren toegelaten, totdat het euvel over het hele eiland zulke afmetingen had aangenomen, dat de eigen veestapel van het bestuur in het gedrang kwam, en men op maatregelen moest zinnen, om het kwaad te keren. De toestanden waren echter zodanig en de verbinding met Curaçao van dien aard, dat alle bevolen maatregelen op den onwil of de onmacht van de plaatselijke ambtenaren stuitten, zonder dat zij daarvoor ter verantwoording konden worden geroepen. Scherpe contrôle door het bestuur van Curaçao was niet mogelijk.

In feite had de vrijgekochte slaaf niets anders gedaan dan het voorbeeld van den Indiaan nagevolgd. Met meer uithoudingsvermogen toegerust, krachtiger, beter bestand tegen zwaar werk en sluwer dan zijn Amerikaansen broeder, wist de Afrikaan zich in een minimum van tijd op te werken en dezen te overvleugelen. De Indianen bepaalden zich van oudsher tot het fokken van vee voor eigen gebruik en hielden zich verder onledig met de visvangst [1]).

Tussen de vrijgekochte slaaf op Curaçao en die op Bonaire bestond echter een groot verschil. De eerste was een vrij man in de juiste betekenis van het woord: er bestond, wat zijn doen en laten betrof, geen verschil tussen hem en een blanke. Op Bonaire was dat anders; daar moest hij, wanneer daartoe gesommeerd, evenals de zogenaamde vrije Indiaan, tegen kost en een paar glaasjes rum, herendiensten verrichten voor het bestuur, hetgeen duidelijk blijkt uit artikel 8 van de „Instructie voor den nieuw benoemden Vice-commandeur provisioneel Johannes Palm Hkz.", die in 1805 het bestuur van Bonaire overnam van den afgetreden Barend Dirkzoon Kock. Dit artikel luidt: „Wanneer en zoo dikwijls hij de Indianen of vrijlieden van de couleur mocht requireeren ofte benodigd hebben tot 's Lands dienst & werk: het zij aan de zoutpannen als anderzints zullen deeze Menschen geduurende hunne bezigheeden de ordinaire randzoenen genieten en ook bij het doen van zwaar Werk, Extra een zeeker quantiteit rum op discretie toe te deelen, genieten. Welke laatstgemelde verkwikking, mede na het doen van Vermoeiende arbeid aan 's Lands Slaven insgelijks zal kunnen geschieden." Klaarblijkelijk was het dus onder uitdrukkelijke bepaling, dat

[1]) Zie Mr. B. de Gaay Fortman, *De West-Indische Gids*, 1942, blz. 251 en N. van Meeteren, *Lux*, jaargang 1946, blz. 43.

zij herendiensten voor den Lande hadden te verrichten, dat hun de vergunning tot vestiging werd gegeven.

Welke de werkzaamheden waren, die de vrijlieden hadden te presteren, is ons niet bekend, maar naar alle waarschijnlijkheid werden zij gebruikt bij den zoutoogst en bij het schoonmaken der pannen, daar de Indianen meestal aan het werk waren gezet bij het opvangen van vee. Evenmin weten wij hoeveel dagen in het jaar zij verplicht waren voor den Lande te werken. Heel dikwijls zal dit echter niet geweest zijn, gezien het groot aantal slaven, waarover het bestuur beschikte, dat wel heel zelden minder dan 300 zal zijn geweest.

Hoewel van sommige zijden graag anders wordt voorgesteld, hadden de slaven op Bonaire het niet zo kwaad, ten minste niet gedurende het tijdvak, dat wij hier behandelen. Het wil ons voorkomen dat zij, hun behoeften, hun beschavingspeil en hun physieke uithoudingsvermogen bij zwaar werk in aanmerking genomen, het veel beter hadden dan menige Europese of Amerikaanse fabrieksarbeider van een vijftigtal jaren later.

Telkens en telkens werd den Vice-commandeurs op het hart gedrukt, ,,de slaven aan den Lande toebehoorende en die onder zijn Immediate orders staan moeten, zal hij met alle zachtzinnigheid & menschlievendheid, steeds moeten bejeegenen, zorge dragende dat derzelver randzoenen van mondkost enz. wel en richtig aan hun weekelijks worde toebedeeld tevens oplettende blijven dat 's Lands Slaven in hunne verschillend te verdeelen kringen ofte vakken van dagelijks werk onder eene gereegelde tucht en discipline ijverig bezig gehouden worden. Des Zondags en alle gewoonlijke feestdagen alsook des Zaterdags agtermiddags, zullen de Slaaven bevrijd blijven van werken, Except ingevalle van pressante arbeid wanneer het werk ook (des Zaterdags namiddags) voortgang moet vinden". Dit laatste zal wel alleen het geval zijn geweest bij het laden van schepen aan de pannen. Hiervoor werd hun dan extra rum geschonken, waarmee men in dien tijd niet karig schijnt te zijn geweest.

In tegenstelling met hetgeen men zou verwachten, gezien het verbod van vestiging, ontwikkelde zich langzamerhand — vooral na 1800 — naast de reeds besproken groepen, ook een blanke, denkelijk bestaande uit nakomelingen van ambtenaren of militairen, aangevuld met een paar anderen, die zich òf met een speciale vergunning òf clandestien op het eiland hadden neergezet. Deze groep vond zijn bestaan voor een groot gedeelte in de scheepvaart op Curaçao en de vaste kust, niettegenstaande

ook dit verboden was. De ambtenaren, die te waken hadden voor de richtige nakoming der voorschriften, hielden dikwijls een oogje dicht. Vooral was dit het geval gedurende de woelige dagen, die de wereld toen doormaakte, waardoor Curaçao met zijn eigen aangelegenheden de handen vol had en dus geen contrôle kon uitoefenen op het doen en laten van Bonaire. De opwonenden genoten een betrekkelijke welvaart naar de maatstaf van dien tijd, en hunne behoeften in aanmerking genomen. Zij waren zonder uitzondering te Kralendijk gevestigd, waar zij in kleine lemen of stenen huisjes met rieten dak woonden, gelukkig met hun lot.

Een ander niet te versmaden bron van inkomsten voor de bevolking, vooral voor het blanke gedeelte, en in mindere mate ook voor het gekleurde, was de schildpadvangst. De eetbare soorten werden levend naar Curaçao verscheept of op het eiland zelf geconsumeerd en van de niet-eetbare, de zogenaamde caret-schildpad (toertoeka-caret), werden de schilden tegen een aardigen prijs aan den Curaçaosen exporteur verkocht.

Het corps ambtenaren bestond uit een Vice-Commandeur, een kapitein der Indianen, een opzichter der kalkovens, een opzichter van het brandhout, een opzichter der kabrieten-koralen, een opzichter der zoutpannen en een chirurgijn.

(Slot volgt)

BOEKBESPREKING

D. W. A. van der Kemp *Met de PCJ door Latijns-Amerika.* Ibero-Amerikaanse schetsen. De Gebroeders Van Cleef, 's-Gravenhage, z.jt. 100 bladzijden, 33 platen.

Deze uitgave bevat een 25tal voordrachten, die de schrijver heeft gehouden voor de PCJ-zender in de voor de West bestemde uitzendingen. De bedoeling was aan de inwoners van Suriname en de Ned-Antillen een en ander te vertellen over de Latijns-Amerikaanse landen in hun omgeving. De spreker, die niet altijd zelf den tekst schreef, lijkt goed geslaagd. De uitvoering van het boekje is keurig.

F.

M. A. M. Renes-Boldingh *Kinderen in Zonneland.* Een serie leesboeken voor de christelijke school. 6 deeltjes, 3de tot 7de leerjaar. Tekeningen van Bep Wagner. Meppel, A. Roelofs van Goor. Zonder jaartal.

Het is te prijzen, dat men van het derde deeltje af in deze serie, die hoofdzakelijk verhalen uit de Oost geeft, ook iets van de West vertelt. Wat Suriname betreft, zijn na een korte inleiding de heren Schütz en Legêne aan het woord. De Ned. Antillen krijgen alleen een overzicht in het laatste deeltje. Het is jammer, dat de samenstelster dezer serie zich daarbij geen andere deskundige hulp verschaft heeft, dan het album van Jacobs en Oudschans Dentz, waarvan de laatste druk 20 jaar oud is. Daardoor treft men hier allerlei mededelingen aan, die al lang niet meer waar zijn.

F.

A. Feenstra *De gronden der staatsinrichting van Nederland, Indonesië, Suriname en Curaçao,* herzien door mr. M. v. Polak. 26ste druk. Gorinchem, N. v. J. Noorduijn en Zoon. 1947. Bladz. 330–336.

De na de verschijning dezer uitgave zo spoedig gevolgde herziening van de Surinaamse en Curaçaose staatsregelingen hebben de hier gegeven korte uiteenzettingen der West-Indische staatsinrichtingen achterhaald. Hier wordt de toestand van 1937 gegeven. En nog zijn we er niet.

F.

Land- en volkenkunde voor de Middelbare school door J. Brummelkamp en dr. J. J. Fahrenfort III Nederland, Indonesië en Nederl. West-Indië. J. B. Wolters-Groningen, Batavia. 1948. Bladz. 199–206.

Ook deze beschouwingen konden veel nieuwer gegevens bevatten.

De bevolkingscijfers zijn veel te laag. Later dan 10 jaar vóór de uitgave lopen de feitelijke mededelingen niet. Jammer.

F.

De Stoep September 1948. 2e serie no. 10.

Dit nummer bevat veel proza. Albert Helman vertelt van zijn belevenissen te Bogotá in April 1948 bij gelegenheid van de Pan-Amerikaanse conferentie, die door een revolutie ter plaatse onderbroken werd. Estelle Debrot schrijft „A dream", en Cola Debrot heeft afgestaan een voordracht, 8 Oct. 1947 voor den Maastrichtsen kunstkring gehouden, „Bijwijze van Inleiding tot het Existentialisme of De wereld in zak en as". Onder de gedichten zijn er van Oda Binder, Marcel de Bruin, Estelle Debrot (weer in het Engels) en van Luc. Tournier, die bovendien een nieuwen, jongen Curaçaosen dichter, Charles Corsen, met een groot aantal verzen inleidt. Ten minste twee gedichten van dezen dichter zijn in de Curaçaose pers over de tong gegaan; ik geef ze hier weer

MAANZIEK

Ik heb een spaarpot
waar bij avond
de maan in gaat,
met open mond. —
En later loop
ik op straat te dansen;
ik geloof (en hoop)
dat niemand weet
van waar ik de blik krijg.

Dit gedicht nam het weekblad *Curaçao* een beetje in het otje. En bij

KREEFT EN CHOCOLADE

In een geel land met gele bomen
gesluierd in oranje toog,
met eeltwormen in mijn hersens, vloog
ik op een lege tube
door een zeer klein sleutelgat.

vroeg een inzender waar toch in het gedicht de chocolade gebleven was.

Ik geloof niet, dat het schande is, als men bekent, dat er in *De Stoep* gedichten voorkomen, die men niet begrijpt. Zou het teveel gevraagd zijn een dichter te verzoeken tevens mee te delen wat hij met een gedicht heeft willen zeggen? Indien niet, dan zou zeker velen zulk een toelichting aangenaam zijn. Ook om te voorkomen, dat onder hen, die zeggen ze wel te begrijpen en hun visie geven -het zijn er niet velen- er blijken te zijn, die ze verkeerd begrepen hebben. F.

De Surinaamse arbeider (De Gids, orgaan van het Christelijk Nationaal Vakverbond in Nederland 36e jaargang No. I 8 Januari 1949).

Dit nummer bevat het derde artikel over Suriname, van de hand van

den Heer Fuykschot, geschreven na afloop zijner reis naar West Indië en is verlucht met de fotos welke hij onderweg maakte.

Hij beschrijft het vlaggeceremonieel op het gouvernements-plein te Paramaribo, bij zonsonder- en zonsopgaan, plechtiger dan wij het vroeger gekend hebben. Waarom, zoo vraagt de lezer zich af, zou dit het teeken zijn van het Nederlandsche koloniale gezag, dat mét dat gezag verdwijnen zal, als Suriname zijn aangelegenheden zelf zal gaan behandelen?

Wij aanschouwden in onzen tijd nogal eens een avondlijke of ochtendlijke vlaggeparade in de eene of andere Latijnsch-amerikaansche havenstad, waar dan een geheele compagnie en het militaire muziekcorps aan te pas kwamen en het volkslied gespeeld werd, door de mannelijke toeschouwers met ontblooten hoofde aangehoord. En in de groote Noord-amerikaansche republiek leeren de kinderen op de volksscholen aan de strepen en sterren honneurs te bewijzen, wordt van het straatpubliek verwacht dat het respect zal toonen voor het vaandel, dáár de nationale vlag, wanneer een afdeeling militairen voorbijmarscheert, iets dat men hier te lande alleen in Den Haag ook wel eens kon waarnemen. Tenslotte, bij de marines van alle naties, ook bij onze Koninklijke Marine, staan des ochtends en des avonds allen aan dek in salueerende houding, met front naar het achterschip, wanneer de vlag geheschen, resp. gestreken wordt.

Logischerwijze zal Suriname, als onderdeel van het Koninkrijk n.s., de driekleur behouden en aangenomen mag worden dat aan haar dezelfde eer bewezen zal worden als te voren.

Wellicht heeft onze reizende vakbondleider naïvelijk gemeend, dat wat hij te Paramaribo bij het gouvernementshuis zag gebeuren een bewijs zou zijn van onderworpenheid aan het gezag van den landvoogd, een complete misvatting.

Een andere misvatting is, dat de vaders en de moeders van het tegenwoordige geslacht der (creoolsche) inheemschen nog slaven zouden geweest zijn; voor de geheele tegenwoordige generatie gaat dit zeker niet op en voor welk deel dan wèl zou moeilijk te berekenen vallen, gesteld dat het eenig nut zou hebben.

Waarmede natuurlijk niet ontkend wil zijn, dat èn de Afrikaansche inslag èn de pas in 1863 geëindigde slavernij factoren zijn in het complex van omstandigheden welke het karakter bepalen van dat deel der inwoners van het land welke meer speciaal Surinamers genoemd worden. Zooals het karakter van ieder volk en van iedere bevolkingsgroep bepaald wordt door een complex van factoren.

Dat de Surinamers pas goede werkkrachten zouden worden wanneer zij „uit het primitieve nog slaafse milieu uitgelicht" worden, lijkt een te gewaagde conclusie. Leiders van expedities in het binnenland hebben tot dusver steeds lof toegezwaaid aan hun arbeiders, d.w.z. aan de inheemsche werkkrachten die de vrachten droegen, de vaartuigen roeiden, de boschpaden kapten, het eten bereidden, jaagden en vischten om de voedselvoorraden aan te vullen. En de Hollandsche huisvrouwen waren in den regel tevreden over haar inheemsche kokkies, waschvrouwen en andere huisbedienden.

Dat Surinamers in den vreemde, met name op Curaçao en Aruba, een goed figuur maken, lijkt minder verband te houden met het veran-

derde milieu, dan wel met het feit dat emigranten meestal aan eischen moeten voldoen welke den thuisblijvers niet gesteld worden, wat energie, bekwaamheid en ontwikkeling betreft boven de maat zijn.

De beschrijving van het vervallen aanzien van Paramaribo, welke wel juist zal zijn, moet een pijnlijken indruk maken op hen in wier herinnering deze stad nog voortleeft als vriendelijk, vroolijk en behagelijk, hoe eenvoudig het materieele leven er ook was, zelfs voor de maatschappelijk hoogst geplaatsten.

Goed heeft de schrijver er aan gedaan de aandacht te vestigen op het werk der Evangelische Broedergemeente, welke speciaal voor de verpleging van lepralijders („Bethesda") niet over voldoende fondsen beschikt.

Jan. '49. M.

Terug uit de West (De Vakbeweging Veertiendaags kaderblad van het Nederl. Verbond van Vakverenigingen 1e jaargang 1949 1 Januari).

Ook in dit artikel is een vakverenigingsleider aan het woord, die in kwaliteit als zoodanig Suriname bezocht heeft, de Heer J. G. Suurhoff. Hij vertelt van zijn opdracht, tezamen met een collega van het C.N.V. (de Heer Fuykschot) en een van de Kath. Arb. beweging (de Heer Kuiper), den gouverneur van advies te dienen in zake den opbouw eener gezonde vakbeweging.

In dit, eveneens geïllustreerde, artikel wordt een overzicht gegeven van de voorziening in de behoefte aan arbeidskrachten in den loop der tijden, waarbij natuurlijk niet verzuimd wordt den staf te breken over het instituut der slavernij, zonder welke er intusschen thans geen aanleiding zou zijn om zich over een vakbeweging druk te maken, evenmin wat Suriname als wat vele andere Amerikaansche gewesten betreft. Het zijn immers vrijwel uitsluitend Creolen die, anders dan als zelfstandige kleine landbouwers, arbeid verrichten, m.a.w. in loondienst in hun onderhoud voorzien.

De Heer S. geeft er blijk van een open oog te hebben voor het ingewikkelde der Surinaamsche problemen. Inderdaad moet het hem getroffen hebben hier in een land te zijn, waar rond 40% van het aantal inwoners (Indianen, Boschnegers, kleine landbouwers, veehouders van Eur. afkomst) een zelfstandig bestaan leiden, niet met werkgevers te maken te hebben.

Dat Nederland aan de oplossing der problemen mede behoort te werken, nu het Suriname niet voor den wind gaat, is volkomen juist gezien; alleen, het gaat Suriname al zoo lang niet voor den wind en Nederland is al zoo lang bezig naar een oplossing dier problemen te zoeken.

Ook deze schrijver klaagt over de haveloosheid der stad; hij bevond het vliegveld op Zanderij klein en weinig gebruikt, de weg van daar naar Paramaribo (50 km) slecht, zijn hotel primitief, het cultureele leven weinig zaaks.

Het klimaat daarentegen, in aanmerking genomen dat het een tropisch klimaat is, roemt hij; van de bevolking zegt hij dat de verschillende groepen in vrij behoorlijke verstandhouding tot elkander leven. De creoolsche groep noemt hij beleefd en prettig in den omgang; het trof

hem hoe goed de Nederlandsche taal hier verstaan en gesproken wordt.

Van dat Nederlandsch der Creolen zegt de schrijver, dat er aan den eenen kant veel boekerigs in zit, aan den anderen kant iets dat soms den indruk maakt van onbeleefd, maar niet zoo bedoeld is. Dit laatste schrijft hij toe aan den invloed van den slaventijd, toen het volk er aan gewend was slechts op gebiedenden toon toegesproken te worden.

De zaak is veeleer zóó gelegen, dat in het Nederlandsch der Surinamers, voor hen een aangeleerde taal, vormen en woorden zijn blijven hangen welke de Europeesche Nederlander althans sprekend niet meer gebruikt, terwijl het andere verschijnsel meer het gevolg lijkt te zijn van de aangeboren neiging tot gemeenzaamheid, welke in den slaventijd niet verdwenen is, ook niet in den omgang met de blanke meesters.

De volkstaal noemt de Heer Suurhoff, zooals alle vreemdelingen, takkie takkie, wat niet de naam is welke de inheemschen er aan geven.

Jan. '49. M

H. Terpstra. *De boomgroei op de Benedenwindse Eilanden in vroeger tijd.* Meded. Indisch Instituut 78, Afd. Tropische Producten No. 33. 23 pp. 5 photo's.

Over het in vroegere tijden voorkomen van meer en zwaarder bos op deze eilanden, en een klimaat met een grotere regenval, heersen verschillende meningen. Velen denken nog steeds, dat tengevolge van een sterke ontbossing de regenval aanzienlijk is verminderd. Deze mening wordt echter niet door duidelijke feiten gestaafd en moet grotendeels beschouwd worden als een gevolg van suggestie of autosuggestie, die in de wetenschap van de hydrologie en klimatologie nog zo'n bijzondere rol speelt.

Het vergelijken van het verleden met het heden, en als uitvloeisel daarvan het bijeenbrengen van feiten, welke tegenover de vox populi gesteld kunnen worden, is niet alleen interessant doch ook uitermate nuttig, en hiervoor moeten wij Dr Terpstra dankbaar zijn. Het is echter jammer, dat de schrijver niet in de gelegenheid is geweest de eilanden persoonlijk te bezoeken en te leren kennen, om naast zijn historische studie ook de toestand zoals die zich thans ontwikkeld heeft, te beschrijven. Hij zou dan nog meer de aandacht gevestigd hebben op de door de uitbreiding van de industrie en woningbouw hoogst urgent geworden vraagstukken van natuurbescherming, bos- en waterconservatie.

Op deze persoonlijke onbekendheid met de eilanden moet voorts een enkele onjuistheid in de tekst teruggevoerd worden, en wel wat betreft de voetnoot 4 op blz. 7 (van bananen op Klein-Curaçao kan geen sprake zijn; wel misschien van de droogteminnende *Ficus brittonii*, de Zeedreifi, of van vruchten-dragende cactussen). Een zetfout op blz. 15 moge hier tevens worden verbeterd: bodemverdunning moet zijn: bodemverarming.

Ir. W. L. Uternark voegde aan de verhandeling een naschrift toe en roerde daarin o.m. de kwestie van reboisatie aan.

J. Westermann

KRONIEK

SURINAME

Aangaande de resultaten van Minister Van Schaik's reis naar de West is nog niets definitiefs bekend. De besprekingen met de Statenleden betreffende een interimregeling zijn vruchtdragend geweest, maar er zijn toch ook meningsverschillen voor den dag gekomen.

De Surinaamse vertegenwoordiging intussen kan niets verder verlangen, dan dat overleg gepleegd worde; de herziene grondwet laat het nog altijd aan den Nederlandsen wetgever over voorzieningen te treffen voor den overgang naar een nieuwe rechtsorde.

* * *

De begroting over Overz. Gebiedsd. heeft ten aanzien van Suriname niet veel nieuws gebracht. Blijkbaar wordt ingezien, dat nu er eenmaal door de instelling van een welvaartsfonds a gezegd is, b zal moeten volgen, althans de mem.v.antw. geeft toe, dat er meer geld op tafel zal moeten komen dan de oorspronkelijk uitgetrokken dertig millioen. Er zal ook voorzien worden in een „planbureau", voor de voorbereiding en de leiding van het opbouwwerk.

* * *

Dezelfde memorie zegt, dat het plan tot vestiging in Suriname van moederlandse boerengezinnen in studie is.

De kwestie der joodse immigratie intussen is ook niet van de baan; de Freeland League althans zou een nieuwe delegatie naar Suriname zenden.

* * *

De sympathieke „rijstactie" van Mevr. Wijsmuller-Meyer schijnt een groot succes te worden. De winst op de hier te lande door haar verkochte Surinaamse rijst à ƒ 2.— per kilo komt ten goede aan de t.b.c.-bestrijding in Suriname.

* * *

De K.L.M. heeft grote plannen met betrekking tot Suriname; een binnenlandse vliegdienst en een verbinding door de lucht met Nederland en met vreemde landen.

Van de expeditie tot natuurwetenschappelijk onderzoek verschenen de eerste berichten in de Nederlandse pers. Van Moengo uit baande men zich een weg door de wildernis naar een punt aan de kust, ten einde een volkomen maagdelijke en onbewoonde landstreek te onderzoeken, waarvan luchtfotos reeds een algemeen beeld gegeven hadden.

* * *

Er bestaat thans een ernstig plan om de particuliere ambachtsschool te Paramaribo tot een gouvernementsinstelling te maken.

Een zelfde voornemen bestond reeds en werd reeds besproken met het schoolbestuur, in 1914, toen de inrichting al een vijftiental jaren werkte, met subsidie overigens uit de openbare kas.

* * *

Suriname exporteerde in de eerste negen maanden van 1948 naar Nederland voor een waarde van ruim $9^3/_4$ ton aan citrusvrachten, naar Curaçao voor een waarde van ruim 180.000 gulden aan ongepelde rijst, naar de Ver. Staten voor een waarde van ruim $16^1/_2$ millioen aan bauxiet.

* * *

Een uiterst klein en weinig in het oog vallend berichtje in een Nederlands dagblad vestigde de aandacht op de mogelijkheid kosteloos van Hilversum uit een radiogroet te wisselen met verwanten in Suriname; de animo schijnt gering te zijn

* * *

De regering zond iemand naar Suriname uit, om een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid en de wenschelijkheid om aldaar weder een voorlichtings- en nieuwsdienst te vestigen.

Een even nuttig streven zou het wellicht zijn de lokale pers in Suriname op te voeden tot betere manieren. Deze n.l. blijken af en toe wel iets te wensen over te laten.

Men kon onlangs genieten van een twistgeschrijf tussen twee nieuwsbladen; de redactie van het ene schreef over haar tegenstander als van „dat stuk redacteur" en over diens uitlatingen als van het „uitbraaksel van een geesteszieke, die voor redacteur speelt".

31 Jan. 1949 M.

NEDERLANDSE ANTILLEN

De Curaçaose bladen geven den laatsten tijd rijke stof voor een kroniek, die het voornaamste, voornamelijk uit het politieke leven, dat in de belangstelling op den voorgrond treedt, weergeeft. Het trekt, daarbij de aandacht, dat een blad als *Beurs- en Nieuwsberichten*, dat, als ik het goed begrijp, onpartijdig wil zijn zonder zich de onmogelijke betiteling van „neutraal" te laten welgevallen, zijn stof voor zulk een groot deel zoekt in ingezonden stukken. Daaronder volgt dan wel vaak een uiteenzetting van de redactie, wanneer zij het met den inzender niet eens is of diens kijk eenzijdig acht, maar leiding-gevende artikelen mist men al te zeer. In mindere mate is dit ook het geval met de *Amigoe di Curaçao*. Het blad *La Prensa* mist de redactie van *De West-Indische Gids* tot haar leedwezen op haar tafel, en de *Democraat* bereikt haar slechts per zeepost.

Van *La Prensa* gesproken — de *Amigoe* is boos op de Nederlandse correspondent van *La Prensa*, die volgens de *Amigoe* de West-Indische redacteur van het *Algemeen Handelsblad*, de heer De Wit, is, die de staf zou gebroken hebben over de Curaçaose pers, met name *Amigoe* en *Beurs*. Het artikel in *La Prensa* wordt niet meegedeeld, zodat ik mij van een oordeel daarover onthouden moet, maar de *Amigoe* verwijt den heer

De Wit vooruitstrevend in *La Prensa* en behoudend in het *Handelsblad* te zijn. Over dit laatste, dat tot mijn dagelijkse lectuur behoort, kan ik wel oordelen, en dat oordeel is: als de West-Indische redacteur van dat blad conservatief is in zijn artikelen over de Curaçaose politiek, dan is de heer Da Costa Gomez dit ook.

Intussen heeft men den laatsten tijd dien West-Indischen redacteur moeten missen. En dat juist in een tijd, waarin een gedegen artikel over de aanstaande verkiezingen zo op zijn plaats zou zijn, opdat straks, als de uitslag bekend is gemaakt, het belangstellend publiek dien ook overzien en beoordelen kan.

Eigenlijk raakt dit punt een ander, dat in de laatste weken in de Antillen aan de orde is geweest, nl. de wederzijdse voorlichting. Van dien kant ging het erom, dat Nederland de Antillen niet op de hoogte hield, en als voorbeelden werden genoemd, dat men, de gouverneur inbegrepen, niet op de hoogte was van de ministeriële rede ter aankondiging van de politionele actie in Indonesië, en dat men, ook het Statencollege, van de voorgenomen interimregeling moest horen door een radiorede van den heer Da Costa Gomez. En ook omgekeerd is de voorlichting in Nederland over de Nederlandse Antillen maar droevig.

Wat die interimregeling betreft, moet men onderscheiden het voornemen om een interimregeling te geven, en den voorlopigen inhoud daarvan. Deze laatste is opzettelijk geheim gehouden. En de weinige ingewijden hebben tot zeker ogenblik goed hun mond gehouden. Dit heeft twee kwade gevolgen. Er hebben zich allerlei geruchten gevormd, onderstellingen zijn als waarheid verteld en gissingen of zelfs fantasiën als de hoogste wijsheid. Belangrijker is, dat zo de pers en het volk zich niet kunnen uitspreken. De reden, die minister Van Schaik voor die geheimzinnigheid heeft aangevoerd, welke hierop neerkomt, dat hij niet wilde, dat men zou kunnen zeggen, dat hij, veranderingen aanbrengende, op zekere punten concessies zou gedaan hebben, lijkt reeds geen argument, omdat men mag aannemen, dat aan te brengen veranderingen, hoe dan ook, verbeteringen zullen zijn, en het nooit als bewijs van zwakheid heeft gegolden in overleg met anderen te leren.

Den 28sten December 1948 heeft de Nationale volkspartij, ook onwetend, geen bezwaar erin gezien op dit punt niet alleen haar vertrouwen in de Nederlandse regering uit te spreken, maar ook bij voorbaat bij den gouverneur op spoedige totstandkoming van het ongeziene aan te dringen.

Ook gedurende het verblijf van den minister in de Antillen, waarvan hij de drie benedenwindse eilanden bezocht, heeft de pers tevergeefs aangedrongen op openbaarmaking. Maar het lijkt wel, dat er nog niet veel openbaar te maken was. De heer Van Schaik heeft op een persconferentie den inhoud der voorgenomen regeling aldus weer gegeven: op korten termijn komt de nieuwe rechtsorde, die volledige autonomie in alle staatkundige en inwendige aangelegenheden zal brengen. Een vaste vorm is er nog niet. Natuurlijk zijn er hoofdpunten, en daarover schijnt met de Staten, en waarschijnlijk ook met de leden van het college van algemeen bestuur en met den Raad van advies, overleg pleegd te zijn. Daarbij zijn verschillen gebleken, en, volgens een bericht in het *Algemeen Handelsblad*, op principiële punten, waartoe zou behoren, dat de Staten zich er niet in kunnen vinden, dat de uiteindelijke beslissing over de

nieuwe regeling door de Staten-Generaal zal genomen worden. De heer Da Costa Gomez heeft echter op een vergadering meegedeeld, dat de „democraten" in de Staten zich met de voorstellen zouden verenigd hebben.

In een *Democraat*, die onze redactie nog niet ontving, schijnen enige mededelingen omtrent de interimregeling gedaan te zijn. *Beurs- en Nieuwsberichten* geeft het verslag van een vergadering der Nationale volkspartij, waarin de heer Da Costa Gomez de bezwaren van de *Democraat* weerlegd heeft. Zonder in die weerlegging te treden, worde hieraan het volgende ontleend: de procureur-generaal bij het Hof van justitie zal niet langer in de Antillen benoemd worden; de titel gouverneur zal verdwijnen (men zegt, dat deze ambtsdrager „landsregent" zal gaan heten); er zal zelfs niet iemand zijn, bekleed met de bevoegdheden van den tegenwoordigen gouverneur; de Antillen zullen voortaan voor hun eigen verdediging moeten bijdragen; de Staten hebben te beslissen, of er dienstplicht zal worden ingevoerd. Erg veel is het niet wat men op deze wijze te weten is gekomen.

De verkiezingen naderen snel. De politieke partijen werken met woord en geschrift, en ook de vrouwen doen dapper mee. Het kan goed zijn de politieke partijen nog eens de revue te laten voorbijgaan, en dat is te doen aan de hand van een artikel van den heer Ph. F. de H. Moller. Deze politicus, geboren Curaçaoenaar, die jarenlang in Nederland de geneeskundige praktijk beoefende, is kort geleden op Curaçao gekomen, en deelt mee, dat hij daar noch kiezer noch bij een politieke partij aangesloten is. Dat laatste doet er weinig toe, want het is duidelijk, dat zijn hart uitgaat naar de Nationale volkspartij en haar leider. Alleen de Curaçaose partijen zijn in het geding.

De heer Moller is eigenlijk voorstander van twee partijen, een conservatieve en een progressieve, gelijk hij die aanduidt. Maar hij vindt er vier en vertelt nu hoe hij die tot twee wil terugbrengen.

Van de Katholieke volkspartij zegt hij, dat die te vergelijken is bij „een eik, die men uit Nederland overgeplant heeft zonder op de bizondere klimaatsinvloeden te letten, zodat de eik aan het kwijnen is." Deze eik is echter noch conservatief noch progressief, zij heeft conservatieve en progressieve loten, die alleen één zijn in godsdienst, maar die is nu eenmaal op het Amerikaanse halfrond voor de politieke vorming van geen belang, dus moet deze partij uiteengaan naar de conservatieve en de progressieve partij.

Beter te spreken is de heer Moller over de Curaçaose onafhankelijke partij, „een jong plantje", dat z.i. „beter bestand zal zijn tegen locale invloeden. Zo'n partij, die bedoelt een remmende invloed op de andere partijen uit te oefenen, opdat deze niet te hard van stapel lopen, moet er zijn; zij worde de conservatieve partij, die dokter Moller zich gedacht heeft, maar zij moet haar naam veranderen. Aan de regering mag zij niet komen, daar dat weggelegd is voor de progressieve partij. Deze laatste moet dan zijn de Nationale volkspartij.

En de Democratische partij heeft meer fascistische dan democratische neigingen. Zij deed domme dingen. De leiders dezer partij moesten hun staatkundige onkunde erkennen, en de vorming van den nieuwen staat der Nederlandse Antillen overlaten aan hen, die de bekwaamheden daartoe hebben.

Het is niet waarschijnlijk, dat deze partijen den raad van den heer Moller zullen volgen. Alle partijen, die reeds candidaten voor de verkiezingen stelden — alleen de Nationale volkspartij op Curaçao en de Emanpartij op Aruba, Bonaire en de Bovenwindse eilanden maakten haar candidatenlijsten nog niet openbaar — hebben des heren Mollers eerder advies, dat „Nederlanders" en Surinamers niet in de Staten moeten gebracht worden, in de wind geslagen.

De Arubase Una, die het eerst voor den dag kwam, stelt 12 candidaten: 7 Arubanen, 2 „Nederlanders", 1 Surinamer en 2 Bovenwinders. De Katholieke volkspartij komt met niet meer dan 8 namen: 3 Curaçaoenaars, 1 Bonairaan, 1 Surinamer en 1 uit Arabische ouders geboren Curaçaoenaar. De Curaçaose onafhankelijke partij heeft, als mijn locale kennis niet tekortschiet, 5 Curaçaoenaars, 1 op Bonaire geborene en 2 Nederlanders. Zij wekt de Curaçaose kiezers op den eersten candidaat te stemmen, en de „Nederlanders" en Surinamers om den tweeden, een „Nederlander," te nemen. De Democratische partij heeft 12 candidaten, onder welke, naar ik meen, 1 „Nederlander" en 1 Surinamer is. Alleen deze partij komt met zittende Statenleden, de heren E. Jonckheer, mr. Van der Meer en dr. P. H. Maal, die echter de 5de plaats heeft.

Alle partijen op Curaçao stellen vrouwen candidaat: de K.V.P. 3, de C.O.P. 1 en de Democratische partij 2.

Zo gaat men de stembus tegemoet.

Amsterdam 6 Febr. 1949. F.

BONAIRE IN HET BEGIN DER NEGENTIENDE EEUW

II (slot)

DOOR

N. VAN MEETEREN

Onder Engels bewind

Zo was de toestand van het eiland, toen, kort nadat Brisbane Curaçao op nieuwjaarsdag 1807 had veroverd, een ommekeer kwam. Bonaire kwam in Engelse handen en instede van de exploitatie voor eigen rekening voort te zetten, zoals van ouds, besloten de nieuwe meesters het eiland aan een derde te verpachten. Na een paar mislukte proeven werd eindelijk een meer serieuze pachter gevonden in den persoon van den Amerikaansen koopman en reder Joseph Foulke. Deze was eigenaar van een der werven op Curaçao en sinds langen tijd daar gevestigd. De pachtsom bedroeg *f* 4000.— in het jaar. Voor deze, zeer zeker niet kapitale, som verkreeg hij het genot van alles wat het eiland kon opbrengen en bovendien de beschikking over ruim drie honderd slaven, waarvoor hij niets anders behoefde uit te geven dan den kost, bestaande uit mais, wat gedeeltelijk uit het buitenland moest worden betrokken, en vlees, cadoesji, giambo [1]) en vis, wat het eiland zelf opbracht.

De exploitatie, die onder Nederlands bewind niet zo intens was, maar zich bepaalde tot het leveren van vee voor de Curaçaose consumptie, brandhout voor het garnizoen en de oorlogsschepen, wat verfhout, zout, watapanapeulen (Caesalpinia coriaria), vellen en huiden in beperkte hoeveelheid, werd krachtiger ter hand genomen. Vooral de Guayacanbomen (Guaiacum officinale L.) moesten het ontgelden; er werd maar raak geveld. Het oude goede leventje van de slaven was ten einde. Een groot geluk voor het eiland was het echter, dat door gebrek aan scheepsruimte

[1]) Cadoesji, cactus (Cereus repandus), gedroogd en gemalen door de bevolking als groente gegeten; Giambo (Hibiscus esculentus L.) okra, inheemse groente.

en verschepinsgmogelijkheden, dit onoordeelkundig vellen enigszins werd geremd. Ware dat niet het geval geweest, dan zou ook Bonaire, evenals nu Curaçao en vooral Aruba, verstoken zijn vanallen boomgroei. Deze roofbouw bleef voortduren tot de overname van het bestuur door de Nederlandse autoriteiten in 1816.

Hoe de verhouding was tussen den vice-commandeur met zijn ambtenaren en den pachter, hebben wij uit de bescheiden, die ons ten dienste staan, niet kunnen achterhalen; alles doet echter vermoeden, dat het deze zelfde ambtenaren waren, die als agenten van den pachter optraden en wellicht ook door hem werden betaald, zodat er in werkelijkheid, al kon dat op papier ook anders geweest zijn, van bestuurszijde geen contrôle werd noch kon worden uitgeoefend op het doen en laten van den pachter. Doordat de Curaçaose archieven naar Den Haag zijn overgebracht is het op Curaçao niet meer mogelijk de juiste verhouding tussen pachter en ambtenaar na te gaan, doch alles wijst, er op, dat de door ons geopperde vermoedens juist zijn.

In 1805 wordt de oude vice-commandeur B. D. Kock, die reeds onder gouverneur Lauffer dien post bekleedde als opvolger van Michiel de Groot, door Johannes Palm Hkz. vervangen. Onder het Engels bewind zien wij den ouden titularis weer als vice-commandeur aan het hoofd van het eiland onder een Engelsen kapitein-commandant met den rang van kolonel. Deze zal zich aan het wel en wee van het eiland wel heel weinig gelegen hebben laten liggen en hoogstwaarschijnlijk zijn tenten op Curaçao hebben opgeslagen, terwijl zijn werkzaamheden in verband met deze aanstelling zich wel bepaald zullen hebben tot een paar inspectietochtjes. Met zekerheid weten wij, dat, toen het eiland werd overgenomen, zulks geschiedde uit handen van den meergenoemden Kock.

De overname van het eiland

Nadat op den 4den Maart 1816 een proclamatie was uitgevaardigd door J. C. Stuart, depy Secy & Regr. op bevel van „His Honor Major General John LeCouteur, Lieut[t] Governor and Commander in Chief in and over the Island of Curaçao and its Dependencies, Bonaire and Aruba, Vice Admiral and President of the Courts enz.", werd Curaçao nog denzelfden dag door het Engels bestuur aan den Nederlandsen gouverneur-generaal overgedragen. De overdracht van de andere eilanden zou pas later geschieden. Zoals reeds gezegd, vond de overgave van Bonaire pas den 7den Mei van hetzelfde jaar plaats. Hiertoe

werd door den gouverneur-generaal Albert Kikkert een commissie benoemd, bestaande uit I. F. G. Ziegler, H. J. Abbringh en Frans Rojer.

Reeds den dag na de vestiging van het Hollands bestuur over Curaçao had de Gouverneur Generaal een instructie getekend, waaraan de commissie zich had te houden. Haar werd de vrije hand gelaten om, voor wat de inventaris betreft, niet zo nauw te kijken en zelf een beslissing te nemen, wanneer het nodig mocht blijken, als de overgave maar zonder verder oponthoud geschiedde. Haar verdere opdracht echter was verre van makkelijk en zeer uitgebreid. Het eiland moest grondig opgenomen worden en een verslag der bevindingen uitgebracht. Als wij het tempo, waarin de commissie zich van haar taak heeft gekweten, vergelijken met dat, waarin de commissies in onzen tijd van stoom en electriciteit plegen te werken, dan staan wij er verbaasd over. Den 7den Mei vond de overdracht plaats en reeds den 28sten was het rapport van 12 bladzijden folio ingediend.

Volgens de instructie moest het rapport, waarin aan alle voorschriften de hand blijkt te zijn gehouden, onder meer de volgende gegevens bevatten: staat der bevolking, verdeeld in mannen, vrouwen en kinderen, Europeanen, ingeboren blanken, vrijen van de couleur, slaven en echte Indianen; staat van den veestapel; geographische lengte en breedte van het eiland; oppervlakte in vierkante geographische mijlen tegen 15 op een graad van den Aequator; vruchtbaarheid en samenstelling van den grond, enz. Niet weinig, zoals men ziet.

Uit het rapport [1]) krijgt men een goeden kijk op den toestand waarin het eiland op dat ogenblik verkeerde. De bevolking bedroeg 829 zielen, waarbij nog dienen te worden opgeteld 306 slaven, in totaal dus 1135, verdeeld als volgt: 64 Gereformeerden, 27 Lutersen en 1044 Rooms-katholieken; er waren 2 timmerlieden, 2 schoenmakers en 9 zeelieden.

Over het houtgewas wordt als volgt gerapporteerd:

,,Bosschen vind men zeer veelen, welke voorheen veel brandhout opleverde; doch zedert het eiland verhuurd trekt men weinig voordeel meer daarvan wijl dezelve meestendeels uitgekapt zijn", terwijl van de inwoners gezegd wordt:

,,De inwoonders houden zich bezig met planten en visschen. Het planten bestaat in mais, doch hetzelve is niet voldoende voor hun dagelijksch onderhoud. Zij zijn zeer armoedig".

---

[1]) Opgenomen in *De West-Indische Gids* jg. 1922/3 bladz. 505 e.v.

Hoe groot de verwaarlozing was, blijkt uit het volgende:

Aangaande de *chirurgie* vindt men geene bekwame lieden, slegts een slaaf van de overledene Chirurgijn Strack, die de praktijk waarneemt".

„Het aantal huizen bedraagt 116, alle in zeer slechte staat".

Het hoeft ons dus niet te verwonderen, dat, toen onder het afvuren van het geschut de Engelse vlag gestreken en de Hollandse gehesen werd, het volk spontaan de kreet aanhief van „Leve de Koning, Oranje boven."

Terwijl in het rapport gesproken wordt van den overleden chirurgijn Strack, zien wij in de betaalsrollen van 31 Maart 1821 en 30 Juni 1823 en verder in de „Monsterrolle der dienaren" van 13 Januari 1823 de naam J. L. Strack (J. Louis) als chirurgijn vermeld met een inkomen van Ps. 216.— 's jaars. Wellicht een zoon of broeder van den overledene, tenzij de commissie zich vergist heeft en Strack niet overleden doch afwezig was. De naam Strack komt niet meer voor op een der drie eilanden, en niemand, dien wij er naar gevraagd hebbben, herinnert zich dien naam ooit gehoord te hebben.

In zijn studie „De Brandaris" in *De West-Indische Gids* 1933/4 maakt pater Euwens alleen melding van één berg of liever heuvel van dien naam op Bonaire. Evenals dat het geval was met ons een paar maanden geleden, zal ook hij niet geweten hebben, dat er op Bonaire twee „Brandaris"-bergen waren, en dat ook op Curaçao twee toppen worden gevonden, die dien naam droegen. Sprekende over de bestaande natuurlijke wellen en gegraven putten, zegt de commissie in haar rapport, „deze drie laatste (Kleine put en de Twee putten) Zuidwaards van de 2de Brandarisberg, genaamd Makake [moet zijn Makakoe] of Hiuira". Met deze namen, die wij op de topographische kaart van Bonaire niet aantreffen, kan niet anders bedoeld zijn dan het massief, thans bekend onder den naam „Dos Pos", beoosten het Goto-meer.

Verder blijkt nog uit het rapport, dat de pachter bij zijn exploitatie geen ogenblik gedacht heeft aan de toekomst, maar, zoals trouwens wel te verwachten was, zoveel mogelijk winst trachtte te maken. De veestapel was maar een schijntje van wat hij vroeger geweest was. Naar schatting bestond die uit 80 paarden, 2000 verwilderde ezels, die niet dan met grote moeite gevangen konden worden zonder de hulp van de Indianen, 624 geiten bij Seroe Moreno; de andere veekoralen waren leeg. Schapen en koeien waren er niet. Onder het Hollandse Gouvernement telde het eiland verschillende koralen met ongeveer 150

stuks hoornvee, terwijl elke kabrietenkoraal — en er waren er minstens vijf — ongeveer 1000 stuks telde.

Ook de zoutpan bevond zich in een slechte toestand, „dewijl dezelve sedert 9 à 10 jaren niet is onderhouden." Het eiland had toen maar één pan.

Het rapport eindigt met een aanbeveling van den „tegenwoordigen opzichter I. de Brodt, welke zedert 18 jaren met hetzelve [het eiland Bonaire] bekend is en aan ons gebleken is hij zijn post met alle ijver en oplettendheid, aan dezelve verknogt waarneemt". Hieruit blijkt, zoals trouwens uit den geest van het hele rapport valt op te maken, dat het gouvernement, en natuurlijk ook de commissie, in Bonaire niets anders zag dan een plantage van den Lande, die zo goed mogelijk in exploitatie diende te worden gebracht.

Slechts in één opzicht blijkt het eiland gedurende de Engelse tussenregering te zijn vooruitgegaan, namelijk in de scheepvaart met eigen bodems. Terwijl de bewoners in de jaren 1790 tot 1804 geen eigen schepen hadden, maar, voor zover zeelui van beroep, op Curaçaose of vreemde schepen voeren (Nicolaas Erasmus de Jongh van Bonaire was schipper op een „vracht haalder" van den Lande), telde de Bonairiaanse particuliere vloot in 1817 acht vaartuigen van ongeveer 15 ton elk, denkelijk barkjes, waarmede men producten van en naar Curaçao vervoerde en wellicht ook ter visvangst naar de Aves- en Roques eilanden, die toenmaals nog tot de Hollandse bezittingen werden gerekend, toog. Zo af en toe een uitstapje met contrabande voor de oorlogvoerende partijen op het Zuid-Amerikaanse continent zal men ook wel niet versmaad hebben.

Rest ons nu nog iets te zeggen over het bestuur van het eiland. Wij hebben reeds gewezen op het feit, dat de, reeds onder gouverneur Changuion benoemde, vice-commandeur Johannes Palm Hkz. bij de overname van het eiland door de Engelsen zijn ambt moet hebben neergelegd, daar wij den vorigen titularis B. D. Kock weder in zijn oude functie aantreffen bij de teruggave. Vreemd klinkt het dus, in de stukken te lezen: „toen het land door het Engelsche gouvernement is overgenomen, hebben er noch particuliere noch plaatselijke instellingen plaats gehad dan alleen het benoemen en aanstellen van eenen Engelschen kapitein-commandant met rang van kolonel". De naam van dien kolonel wordt echter niet genoemd. Denkelijk was hij bij de teruggave, zoals reeds gezegd, niet meer aanwezig.

Bestond het ambtenarenkorps onder Palm uit Jan de Groot [1]), kapitein der Indianen, Casper Gijzels, opzichter bij de kalkbranderijen, Thomas Thodé, opzichter over de veekoralen, Strack, chirurgijn, en Hendrik Boekhout, opzichter bij de zoutpannen, na de teruggave komen wij geen enkel dezer namen in gouvernementsdienst tegen of het moet zijn dien van Strack, waarover wij reeds hebben gesproken. De namen Boekhout en Thodé zijn tot nu toe zeer verspreid op Bonaire.

Terug onder Hollands bestuur

In de plaats van het oude treffen wij een nieuw ambtenarenkorps aan, dat voor een deel wel tegelijk met den nieuwen gezagsdrager op Bonaire zal zijn gekomen en een ander deel wat later, toen het bestuur reeds gereorganiseerd was. Onder het nieuwe bewind bestond het eilandbestuur uit: S. B. van den Broeck, commandant, Isaac Debrot, reeds eerder genoemd, directeur, Carl Magnus Neuman, kapitein der Indianen, Roeloff Raven, eerste opzichter, I. C. F. Weygel, tweede opzichter, Coenraad Faber, opzichter aan de ,,Rhee", Jan Andreas Cranberger, opzichter der veekoralen, Nicolaas Martijn, luitenant der Indianen, J. L. Strack, chirurgijn, Frans Thodé, kanonnier, Thomas Gerrit Raanes, Johan Boekhout en nog een andere Johan Boekhout, wachters op het fort. Het totaal der traktementen, dat uitbetaald moest worden, dat van Van den Broeck niet meegerekend, bedroeg per jaar Ps. 2416. — Hieronder zijn ook de traktementen der militairen niet gerekend, die door het Rijk werden betaald.

Van den Broeck's bestuur was niet van langen duur; op 30 September 1817 voelde hij zich zo ziek, dat hij het bestuur aan den Directeur Debrot moest overdragen. Tien dagen later, in den nacht van 10 op 11 October, gaf hij den geest. Den volgenden dag werd hij ,,met alle eer volgens 't Sutiasie van het Eyland ter aarder gebragt". Zijn weduwe bleef tot den 15den November op Bonaire om haar zaken af te wikkelen en vertrok toen naar Curaçao, in gezelschap van haar kinderen en haar slaven.

Een nieuwe commandant krijgt Bonaire niet, er moest bezuinigd worden. Trouwens, de post van commandant was overbodig. De administratie kon met gemak gevoerd worden door den directeur en den kapitein der Indianen, als het moest, bijge-

[1]) Waarschijnlijk was hij een zoon van Michiel de Groot, vice-commandeur in 1796.

staan door den luitenant, die meer belast was met het practische gedeelte van den dienst. Aan het hoofd van het bestuur kwam Isaac Debrot te staan met den titel van commandeur en directeur met een inkomen van Ps. 840.— 's jaars.

Mocht het in den ouden tijd al anders geweest zijn, in de jaren, die wij beschrijven, had de kapitein der Indianen, niets te maken met de Indiaanse bevolking. Zoals reeds gezegd, was zijn werkkring voornamelijk van administratieven aard, zo iets als secretaris, boekhouder, controleur en vervanger van den commandeur.

Geen der stukken in ons bezit maken melding van een Indiaanse volksgroep uit dien tijd. Dit valt te meer op, daar in de ,,Instructie voor de overname" uitdrukkelijk vermeld staat, dat rapport moest worden uitgebracht over de ,,echte Indianen", zo die zich op het eiland mochten bevinden. Denkelijk hadden dezen Bonaire ten tijde van de overname reeds verlaten en had de exodus plaats gevonden kort vóór of nog onder het Engels bewind; waarschijnlijk het laatste.

Wellicht draagt de legende, die van den uittocht gewaagt, een kern van waarheid in zich. De overlevering wil toch, dat de Indianen, omdat van hunne diensten zonder enige vergoeding gebruik werd gemaakt voor het opdrijven en vangen van verwilderde ezels, terwijl hun niet eens werd toegestaan een veekoraal van meer dan 25 stuks geiten te houden of enig ander vee te hebben, op een goeden dag, ergens aan het strand, waar hunne cano's op het droge lagen, bijeen gekomen zijn, aldaar in koor een gezang hebben aangeheven, een krijgsdans uitgevoerd, daarna hun cano's te water gelaten hebben en weggepagaaid zijn, om nooit terug te keren.

Wat van hen geworden is, weet niemand, maar vermoed wordt, dat zij de vaste kust hebben bereikt. Dit alles zou gebeurd zijn ergens bij ,,Paloe lechi" (Melkboom) of ,,Playa-Sarna", tegenwoordig ,,Playa Flor". Hadden de agenten van Foulke wellicht te zware diensten van hen gevorderd? Onaannemelijk is dat niet.

De eerste zorg van het bestuur was, het eiland productief te maken; de veestapel werd vergroot en verbeterd door het invoeren van fokdieren, waaronder ook schapen en hoornvee. Zoveel doenlijk werden de zoutpannen schoongemaakt, echter niet op oordeelkundige wijze, doch hierover in een ander artikel. Ook het branden van kalk werd intensiever ter hand genomen; roofbouw echter, vooral het uitroeien van het houtgewas, werd zoveel mogelijk tegengegaan. Tot hoever het bestuur hierin

slaagde, zullen wij later zien, wanneer wij het rapport, door C. L. van Utrecht in 1824 uitgebracht, behandelen. De slaven, die, gezien de toestand van den veestapel, niet veel te doen hadden, werden geleidelijk naar Curaçao overgebracht. Daarentegen werden van Curaçao de slaven, die iets op hun kerfstok hadden of van een of andere overtreding werden beschuldigd, naar Bonaire gestuurd, om aan de zoutpannen te werken.

Reeds onder Lauffer, misschien nog eerder, was het voorgekomen, dat Bonaire als een verbanningsoord voer misdadigers werd gebruikt, een soort strafkolonie. Zo werden twee valse munters op 21 Januari 1800 veroordeeld tot .... „en twintig Jaaren op Aruba of Bonaire gebannen; — om daar met haar han .... ten dienste van den Lande hun kost te verdienen". Deze praktijk werd voortgezet. Ook militairen, die wat misdreven hadden, werden naar Bonaire gestuurd. In het journaal van den kapitein der Indianen komt onder dagtekening van 11 Mei 1817 onder meer voor: „is hier geariveerd Zr. Ms. gollet de Kolonist, schipp A. Degorter, meede gebragt twee mielietairen, voor 't Land te werken/de Eene Duys en ander Freudenthijn —" en onder datum 19 Juni van hetzelfde jaar: „hier geariveerd de vrije lieden de gewissen soldaat in Engelsche dienst was; met de Nederlandsche gollet Saley; schipp: EduardIsschop", en zo gaat het door. Telkens zien wij meer en meer personen zich op het eiland vestigen, soms daartoe veroordeeld, maar meestentijds vrijwillig, denkelijk met een speciale vergunning, niettegenstaande het vestigingsverbod, dat zoo zoetjes aan vergeten, ten langen leste een dode letter werd, om eindelijk te worden ingetrokken. Deze lieden vestigden zich voor goed op het eiland (de veroordeelden, bleven, ook nadat hun straftijd afgelopen was, daar wonen), trouwden of leefden in concubinaat, vormden een gezin en werden de stamvaders van een groot deel der huidige bevolking.

Willemstad, 10 Januari 1949.

Naschrift van de redactie. Het is zo, als de schrijver veronderstelt: er zijn twee chirurgijns Strack (het rapport in D.W.I.G. 1922/3 heeft ten onrechte Stark) en wel Johan Wm. Strack, geboren te Creveld, die in 1806 voorkomt, en J. L. Strack, die nog in 1819 genoemd wordt als 's lands chirurgijn op Bonaire.

Over de Indianen op Bonaire in het begin der 19de eeuw zie men uitvoerig het door den schrijver aangehaalde artikel in D.W.I.G. 1942 bladz. 251 e.v.

CURAÇAO GEDURENDE DE OORLOGSJAREN

DOOR

W. R. MENKMAN

In 1948 verschenen in druk (Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, 's Gravenhage) *Curaçaos Verslag 1942* (Verslag van Bestuur en Staat van Curaçao over de jaren 1940 en 1941) en *Curaçaos Verslag* 1943 (Verslag van Bestuur en Staat van Curaçao over het jaar 1942). Tezamen met het in 1947 hier te lande ter beschikking gekomen, door de cyclostyle vermenigvuldigde, verslag 1945 (over 1944) bezitten wij dus thans gegevens betreffende vier der vijf oorlogsjaren. Uit het verslag 1945 werd reeds in dit tijdschrift (XXVIII,335 e.v.) het een en ander overgenomen.

Hier en daar doen de verslagen, na zooveel jaren, eenigszins vreemd aan. In dat van 1942 b.v. wordt reeds herhaaldelijk gesproken over het Staatsdeel Curaçao, een omschrijving welke zeker in 1940 en 1941 en waarschijnlijk ook in 1942 nog niet gebruikelijk was. Dit zelfde verslag draagt niet de onderteekening eens ministers; dat van 1943 is onderteekend door den Heer E. Sassen als Minister van Overzeese Gebiedsdelen, zooals het *Surinaamsch Verslag1940* (over 1939), in 1947 gepubliceerd, door Minister Jonkman geteekend was. De Heer Welter, die in 1941 Curaçao bezocht, wordt Minister van Koloniën genoemd, wat inderdaad zijn titel was. De naam Nederlandsche Antillen, ook in de herziene grondwet van 1948 gebruikt, komt in de verslagen nog niet voor.

Gegevens aangaande het oliebedrijf „worden" voor 1940 en 1941 niet opgenomen wegens den oorlogstoestand en cijfers betreffende de handelsbeweging der Bovenwindsche Eilanden voor dezelfde jaren „zijn" niet beschikbaar, wat zou doen denken dat het verslag inderdaad in 1942 uitgebracht zou zijn.

Vroeger was het gewoonte, dat het gedrukte verslag in twee deelen verscheen, een deel tekst en een deel statistisch overzicht; in het verslag 1942 is alles in één deel vereenigd en in het verslag 1943 komen de gedetailleerde in- en uitvoerstatistieken niet meer

voor. Een groot verlies lijkt dit niet, vooral niet omdat steeds (ook nu nog voor 1940 en 1941) groote bedragen opgenomen werden aan „niet gecodeerde" goederen. Waarschijnlijk betrof het hier artikelen niet voorkomend in de internationale handelsstatistiek; in de Surinaamsche in- en uitvoerlijsten echter was altijd alles gespecificeerd.

Wat met belangstelling naar de zoo vertraagde publicaties doet grijpen, is vooral de nieuwsgierigheid naar de direct uit den *oorlogstoestand* voortvloeiende gebeurtenissen op de Ned. Antillen, speciaal die op de Benedenwindsche Eilanden. Dr. J. Hartog (*Antilla in brand*) heeft in den XXVIIsten jaargang van ons tijdschrift (bl. 193 e.v.) dienaangaande veel geopenbaard; het is interessant zijn mededeelingen thans met de officieele berichten te vergelijken. Merkwaardig is echter, dat wij voor dit doel meer aan het verslag 1943 dan aan het verslag 1942 hebben.

Wij lezen thans welke bevoegdheden, onder den op 10 Mei 1940 afgekondigden staat van beleg, aan het militair gezag en aan den procureur generaal gegeven werden en welke exorbitante maatregelen getroffen werden. Over de interneering van vijandelijke vreemdelingen en andere ongewenschte elementen, direct in den nacht van 10 Mei 1940, wordt niet gesproken in de verslagen, alleen over de maatregelen van December 1941, na de oorlogsverklaring aan Italië, alsmede over die van 1942 (en 1944).

Aangaande de vreemde garnizoenen (Fransche, Britsche, Nederlandschindische en Noordamerikaansche), aangaande oorlogshandelingen door en tegen Curaçao en in het algemeen in het Caraibische Zeegebied, gaf Dr. Hartog indertijd meer bijzonderheden dan thans in de Verslagen van Bestuur en Staat te vinden zijn.

Wel vernemen wij thans bijzonderheden betreffende de vaarplicht voor de koopvaardij en de daaruit ontstane moeilijkheden, maar over de tragische gevolgen van het conflict met Chineesche zeelieden in 1942 wordt niet gerept. In het verslag 1943 lezen wij dat voor Curaçaosche schepen geen veiligheidsvoorschriften bestonden. Was dan de regeling van 1920 (P.B. No. 51) vergeten, of niet meer van kracht? Overigens beteekende die regeling niet veel, zie jaargang V, bl. 188 e.v. van ons tijdschrift.

Aangaande de vorstelijke bezoeken van 1942 en 1944 geven natuurlijk de verslagen 1943 en 1945 bijzonderheden; overigens vertelt Dr. Hartog ons meer betreffende de groote belangstelling welke Curaçao in de oorlogsjaren van de zijde van Nederlandsche en vreemde autoriteiten en celebriteiten genoten heeft, dan wij uit de officieele verslagen kunnen ervaren.

In het verslag 1943 vinden wij een lijst van de naaml. vennootschappen welke in 1942 haar zetels van Nederlandsch Indië en van Nederland naar Willemstad overbrachten; al eerder echter hadden rechtspersonen in Nederland gebruik gemaakt van de voorzieningen getroffen in de wet van 26 April 1940.

In de paragraaf betreffende het *grondgebied* der Nederlandsche Antillen wordt de oppervlakte van Saba tweemaal gesteld op 12.5 km², eenmaal op 11.5 km². In 1909 werd deze oppervlakte geschat op 16 km²; de topografische opmetingen van 1906 en volgende jaren hadden zich niet tot Saba uitgestrekt.

Aangaande de *bevolking* van het eiland Curaçao zegt het verslag 1942 dat zij, voor zoover op het land levend, tot voor kort noch gebrek, noch overvloed kende, een uitspraak welke, voor zoover betreft de beginjaren van deze eeuw, eenigszins geflatteerd lijkt. De mededeeling in hetzelfde verslag, dat vrijwel alle inheemsche bewoners der buitendistricten op Curaçao landbouwers zijn, doet vreemd aan, vooral omdat te voren gezegd was, dat vele districtsbewoners in het oliebedrijf werkzaam zijn, al blijven zij aan hun oude woonplaatsen trouw, waarheen zij dagelijks of wekelijks terugkeeren.

Interessant is, dat eind 1941 op Curaçao het aantal vrouwen dat der mannen overtrof, in 1942 ook nog, doch eind 1943 was de verhouding reeds omgekeerd. Op Aruba bestond al eerder een overschot van mannen; op de overige eilanden schijnt het vrouwelijke element numeriek te blijven domineeren. De totale bevolking, op 31 December 1940 aangegeven als 107.891 voor alle eilanden tezamen (53.344 mannen, 54.547 vrouwen), was op 31 Dec. 1944 aangegroeid tot 127. 866 (66.275 m., 61.591 vr.). Dat in de industriecentra, met veel geëmigreerde werkkrachten, het aantal mannen dat der vrouwen overtreft, is verklaarbaar; over de sociale gevolgen van dezen toestand laten de verslagen zich niet uit.

De zuigelingen-sterfte bleek in de periode 1937–1944 wel zeer gevarieerd, zoowel wat de jaren als wat de eilanden betrof. De verschillende verslagen geven niet altijd dezelfde cijfers voor dezelfde jaren en er ontbreken ook cijfers. Zooveel echter is zeker, dat in zeven van de acht jaren Sint Maarten het slechtste figuur maakte, terwijl in het algemeen Bonaire, Saba en Sint Eustatius er beter aan toe waren.

In 1940 en 1942 werden op Sint Maarten, in 1941 op Sint Maarten en Sint Eustatius, meer buitenechtelijke dan echtelijke kinderen geboren; in 1944 had alleen Sint Maarten een overschot van

buitenechtelijke geboorten. In het verslag 1945 werd het aantal dezer laatste ontstellend groot genoemd, voor alle eilanden tezamen bijna 25% van het totaal, voor het eiland Curaçao alleen bijna 28% van het totale geboortecijfer. Vooruitgang kon in zoover geconstateerd worden, dat in 1944 althans ongeveer de helft der buiten echt geboren kinderen door de moeder, door den vader of door beiden erkend werden.

Dat de *financieele toestand* ook gedurende de oorlogsjaren gunstig was, kan als bekend verondersteld worden; de uitgaven voor de defensie van het gebiedsdeel konden uit eigen middelen bestreden, bijdragen in die van het Koninkrijk zelfs verleend worden.

Wij vernemen thans, dat op de Curaçaosche begrooting voor 1940 een bijdrage opgenomen werd in de rente en de aflossing op het stichtingskapitaal voor het vliegveld te Paramaribo.

Dat de rampspoedige gebeurtenissen in Europa aanvankelijk in Curaçao op verschillend gebied stagnaties veroorzaakten, ligt zeer voor de hand; gerapporteerd wordt echter, dat op het einde van 1940 de *economische toestand* op de „groote" eilanden alweder een gunstige wending genomen had; sedert is de welvaart zeker niet afgenomen.

Voor het phosphaat van Curaçao werd spoedig een nieuw afzetgebied gevonden; waar dat gelegen was wordt niet medegedeeld. De handelsstatistiek geeft alleen aan, dat in 1941 bijna 112.000 ton verscheept werd, d.i. evenveel als in een gunstig vóóroorlogsjaar; daarna echter is de export weder belangrijk achteruitgegaan. De overige eigen uitvoerproducten beteekenen weinig meer.

De *invoer* van het geheele gebiedsdeel had in 1940 een waarde van bijna 48 millioen, in 1941 van ruim 42 millioen, in 1942 van ruim 67½ millioen (in 1944 ruim 92 millioen), aardolie steeds buiten beschouwing gelaten. De invoer had voornamelijk plaats uit de hierna genoemde landen (in volgorde der belangrijkheid): in 1940 de Ver. Staten, Engeland, de Dom. Rep., Argentinië, Venezuela, in 1942 de V.S., Engeland, Argentinië, Canada, Venezuela, de Dom. Rep. (in 1944 Venezuela, de V.S., Engeland, Argentinië, Colombia, de Dom. Rep., Brazilië; in dit laatste jaar is blijkbaar, bij de specificatie naar de landen van herkomst, wèl rekening gehouden met de aardolie).

Hoe belangrijk de invoer van Curaçao uit de Ver. Staten was (in 1940 ruim 32½ millioen, in 1941 bijna 31 millioen, in 1942 ruim 47 millioen, in 1944 ettelijke malen zooveel), kan blijken uit de opgaven der voornaamste artikelen, van daar geïmpor-

teerd. Te weten: in 1941 voor acht ton aan zijden dameskleeren, voor ruim $1^3/_4$ millioen aan andere boven- en onderkleederen, manufacturen en modewaren, voor ongeveer $3^1/_2$ millioen aan eet- en drinkwaren, in 1942 voor ruim $10^1/_2$ millioen aan levensmiddelen, voor ruim 4 millioen aan manufacturen, voor ruim $6^1/_4$ millioen aan machinerieën, voor bijna $8^1/_4$ millioen aan bouwmaterialen, voor ruim $4^3/_4$ millioen aan chemische producten, voor ruim $4^1/_2$ millioen aan wapentuig en munitie, voor bijna 5 millioen aan overige, niet gespecificeerde goederen.

Met den *uitvoer* der Nederlandsche Antillen is het altijd eenigszins eigenaardig gesteld. Talrijke artikelen komen in de exportstatistiek voor, welke te voren in het gebiedsdeel ingevoerd moeten zijn; of deze wederuitvoer die is, welke gepaard pleegt te gaan met restitutie van invoerrecht, is niet duidelijk. Er is bovendien een doorvoerstatistiek, welke wel bevatten zal de goederen welke op de manifesten der binnenkomende schepen als in transito aangegeven zijn. De uitvoerstatistiek geeft een zeker bedrag als waarde van goederen aan schepen geleverd; in 1940 ruim een millioen gulden, in 1941 ruim $2^1/_4$ millioen, in 1942 bijna 2 millioen in 1944 bijna $19^1/_2$ millioen.

Wel blijkt, dat ook als uitgevoerd opgenomen zijn de goederen welke het eene eiland naar het andere exporteert, hoewel er al heel lang geen onderlinge rechten meer geheven worden; zoo is ook in de invoerstatistiek de interinsulaire uitwisseling van goederen opgenomen.

De *circulatie* van bankpapier is stijgend gebleven; eind 1940 $10^3/_4$ millioen, eind 1941 ruim $13^1/_4$ millioen, eind 1942 ruim $18^1/_2$ millioen, eind 1944 bijna $29^1/_2$ millioen. Aan gouden munten en goud in staven had de circulatiebank op 31 Dec. 1944 ongeveer evenveel in kas als op 31 Dec. 1940; de metaaldekking bedroeg dan ook, tegen gemiddeld 103% in 1940, 80% in 1941, 64% in 1942 en slechts 34% in 1944.

Aan *spaargelden* hadden de gezamenlijke inleggers bij de Postspaarbank te goed: op 31 Dec. 1942 bijna $1^1/_4$ millioen, op 31 Dec. 1941 slechts weinig meer, op 31 Dec. 1943 bijna $1^3/_4$ millioen en op 31 Dec. 1944 ruim vier millioen gulden; voor de Spaar- en Beleenbank bedroegen de cijfers resp. ruim 950.000 gld., 985.000 gld., bijna 943.000 gld. en ruim 904.500 gld.

De *havenbeweging* van Curaçao en Aruba vertoonde na het uitbreken van den oorlog een verklaarbare achteruitgang. Een overzicht volgt hierna.

	Curaçao		*Aruba*	
	Stoom- en motorsch.	Bruto tonnage	Stoom- en motorsch.	Bruto tonnage
1939	6669	26.943.946 R.T.	4721	21.942.091 R.T.
1940	5042	19.965.277 ,,	3829	16.616.518 ,,
1941	5742	24.678.119 ,,	4435	18.939.441 ,,
1942	3388	35.581.612 m³	2884	30.639.748 m³
1944	4144	48.954.149 ,,	5402	96.818.553 ,,

Curaçao had zich derhalve in 1944 nog niet hersteld, Aruba wèl.

Wat het *reizigersverkeer* betreft, liepen in 1940 de laatste acht toeristenschepen het eiland Curaçao aan, met in totaal bijna 3200 passagiers. Overigens kwamen op Curaçao aan: in 1940 24.073 passagiers, in 1941 22.787, in 1942 15.716, in 1943 20.270, in 1944 25.627; er vertrokken er van het eiland resp. 25.185, 21.513, 13.822, 19.545, 23.211. Het aantal transitopassagiers beliep: in 1940 16.350, in 1941 15.438, in 1942 5.682, in 1943 4.361, in 1944 10.392

Hetgeen er in de onderscheiden verslagen gezegd wordt aangaande *landbouw, veeteelt, visscherij* en *nijverheid* geeft weinig stof tot bespreking. Afgezien van den oorlogstoestand, gedurende de behandelde verslagjaren, zit er weinig perspectief in deze takken van volksvlijt, zoolang het aardoliebedrijf en de daarmede zoo nauw samenhangende scheepvaart van de twee voornaamste eilanden het economische leven beheerschen. Zou deze bron van welvaart opdrogen, dan zou men voor een moeilijk probleem komen te staan en natuurlijk zou het uiterst wenschelijk zijn, thans reeds maatregelen te nemen om de gevolgen eener zoodanige calamiteit te neutraliseeren, wat echter een vrijwel hopelooze onderneming lijkt. Onder de tegenwoordige omstandigheden ontbreken de werkkrachten — en is de loonstandaard te hoog — om succes te beloven aan nieuw op te richten voor export produceerende bedrijven, hetzij agrarische of industrieele. Veel wordt thans geïmporteerd, dat wellicht ter plaatse zou kunnen geproduceerd worden, maar daartegen pleiten thans dezelfde omstandigheden, welke voor export werkende bedrijven zouden afschrikken. Bovendien, wanneer de tegenwoordige werkgelegenheid zou verdwijnen, of aanzienlijk ingekrompen zou worden, dan zouden meteen de consumenten wegtrekken en de koopkracht van de achterblijvers tot een minimum gereduceerd worden.

Zooals reeds gezegd is hebben de *oliebedrijven*, althans die van de B.P.M., geen gegevens verstrekt voor de hier behandelde

verslagen. In dat over 1944 echter wordt medegedeeld, dat het Amerikaansche bedrijf op Aruba aan het eind van genoemd jaar een personeel in dienst had van 6357 werknemers, waarvan 3204 Nederlanders en Nederlandsche onderdanen, t.w. 1827 Arubanen, 933 personen van de overige Nederlandsche Antillen, 368 Surinamers en 76 Europeesche Nederlanders.

Ten aanzien van het *verkeer te land* blijkt, dat in de verslagjaren het aantal personenauto's op Curaçao in gebruik varieerde tusschen ruim 2000 en ruim 2500, op Aruba tusschen ruim 1350 en ruim 2400; begrijpelijkerwijze is er een vermindering sedert 1940 geconstateerd moeten worden, wegens de belemmeringen van den invoer, tengevolge van den oorlogstoestand. Op Bonaire reden een aantal auto's, op Sint Maarten eenige weinige; op de beide andere Bovenwindsche Eilanden verkeerde men nog in wat in de V.S. heet de „horse and buggy period."

De *luchtvaart* waarvan Curaçao het centrum is leed in de oorlogsjaren geen belangrijke verliezen; tusschen Trinidad en Barbados mocht niet meer gevlogen worden, doch een nieuwe lijn, Curaçao-Jamaica werd geopend en was een succes. Het verkeer Curaçao-Suriname ontwikkelde zich gunstig.

De luchtkarteering in den staat Táchira, voor rekening der Venezolaansche regeering, werd beëindigd, die van het eiland Aruba, voor rekening van het Curaçaosche gouvernement, aangevangen.

Het vliegveld op Sint Maarten kwam gereed en een geregelde verbinding door de lucht van dit eiland met Curaçao kon ingesteld worden.

Versche melk werd van Curaçao naar Aruba vervoerd, Amerikaansch goud voor Buenos Aires van Curaçao naar Laguaira.

Dit alles wat betreft de K.L.M.. Zij kon in 1944 de aankomst op Curaçao herdenken, op 22 December 1934, van de „Snip". In de toen afgeloopen tien jaren heeft het Curaçaosche luchtnet een uitbreiding vertoond van de oorspronkelijke 150 K.M lengte tot een van ruim 9500 K.M. aan het einde der periode.

De Pan American Airways begon in Februari 1944 met haar vliegtuigen van Miami naar Laguaira vice versa Curaçao te laten aandoen (dagelijksche dienst).

Reeds in 1935 was besloten tot het instellen van een *kadaster;* voorbereidende maatregelen werden in 1940 genomen. Ondanks de belemmerende oorlogsomstandigheden, was men in 1944 op Curaçao al een eind gevorderd en had men toen op Aruba een begin gemaakt met de practische werkzaamheden.

Het bedrag der in de Curaçaosche registers ingeschreven *hypotheken* bewoog zich in de jaren 1940–1944 om de tien millioen gulden.

Men heeft gedurende de oorlogsjaren nogal met droogte te kampen gehad, zooals uit de statistieken van den *regenval* blijkt. De watervoorziening geeft toenemende moeilijkheden, al brengen in ballast aankomende oceaantankers zekere hoeveelheden zoet water voor de fabrieken der oliebedrijven aan. Voor de drinkwatervoorziening raakt men meer en meer op distilleeren van zeewater aangewezen.

Wat betreft den *eeredienst* valt op te merken, dat de R.K. gemeente op 31 December 1944 96.163 zielen telde, tegenover 80.112 op denzelfden datum in 1940, een aanwas derhalve van ongeveer 20% in vier jaar.

Er worden in de verslagen behalve van deze geloofsgemeenschap en van de Nederlandsche Protestantsche en Israelietische gemeenschappen, ook bijzonderheden vermeld aangaande eenige kleine congregaties, t.w. de Methodistenkerk op Sint Maarten en Sint Eustatius, de Anglikaansche gemeente op Saba, de Pilgrim Holiness Church op Saba, de Zevende Dag Adventisten op Sint Eustatius, de Apostolic Pinkster Gemeente op Aruba en de Philipsburgsche Mutual Improvement Association op Sint Maarten.

Uitvoerige paragrafen in de verslagen geven een beeld van den toestand van het *onderwijs* op de Nederlandsche Antillen.

Gememoreerd werd dat het in 1942 honderd jaar geleden was, dat de Eerw. Zusters Franciscanessen haar arbeid op onderwijsgebied in Curaçao aanvingen.

Geklaagd wordt, dat de Inspecteur niet altijd gelegenheid had de voorgeschreven inspecties der scholen op alle eilanden te verrichten; die door de Raden van Politie op Aruba, Bonaire en de Bovenwindsche Eilanden bleven nogal eens achterwege. Op het eiland Curaçao bestaat een Commissie van Onderwijs; van het plaatselijk toezicht op de overige eilanden wordt gezegd dat het slechts op papier bestaat.

Op 17 September 1941 werd het Peter Stuyvesant College te Willemstad geopend en daarmede deed het middelbaar onderwijs zijn intrede in Curaçao. Deze alg. middelb. school, naar het model van hetzelfde schooltype in Ned. Indië, verheugt zich sedert in bevredigenden bloei. Zij wordt ook door meisjes bezocht en derhalve is de bekende afkeer ter plaatse van coëducatie dus blijkbaar, althans wat het middelb. onderwijs betreft, over-

wonnen. Onder de oorlogsomstandigheden kon niet gedacht worden aan den aanvoer van docenten, doch op Curaçao bleken voldoende bevoegde leerkrachten, ook in het bedrijfsleven, aanwezig te zijn.

Voor de voorziening in de behoefte aan lageronderwijs-personeel was men nogal eens aangewezen op Suriname.

Ter bevordering van een trouwer schoolbezoek, doch in de practijk op medische en sociale indicaties, wordt op de lagere scholen schoolvoeding verstrekt. In de stadsdistricten op Curaçao en Aruba heeft men deze voeding beperkt tot het verstrekken van melk en vruchten, elders krijgen de kinderen bovendien met natuurboter gesmeerde broodjes. Uit den aard der zaak wordt van de schoolvoeding het meest gebruik gemaakt op Bonaire en de Bovenwindsche Eilanden.

Het medisch toezicht op de schooljeugd kon blijkbaar nog niet geperfectionneerd worden; de daarmede belaste artsen konden niet altijd voldoenden tijd voor dit werk beschikbaar houden.

Dat de leerlingen op de Bovenwindsche Eilanden, waar de omgangstaal Engelsch is, in kennis van het Nederlandsch te kort schieten, is begrijpelijk.

Het ambachts- en vakonderwijs is in handen van de Missie en van de oliebedrijven. De oorlogstoestand bracht het mede, dat het zeevaartonderwijs ter hand genomen werd; ten slotte zijn er op Curaçao zelfs examens voor de luchtvaart afgenomen.

Wat de *publiciteit* betreft gaf het artikel van Dr. Joh. Hartog, hooger aangehaald, reeds bijzonderheden; van de op de Ned. Antillen verschijnende nieuwsbladen geeft het verslag 1945 een opsomming, de beide vroegere verslagen trouwens ook. De Curaçaosche Radio Omroep (*Curom*) bestond steeds vóór den oorlog.

Tot en met 1943 hadden alleen op Curaçao en Aruba openbare *film*voorstellingen plaats; in 1944 echter ook op Sint Maarten.

De *criminaliteit*, ook die der jeugd, nam in de oorlogsjaren toe, een verschijnsel dat ook elders waar te nemen viel. Ter zake van eenig misdrijf werden op Curaçao in de jaren 1940, 1941, 1942, 1943 en 1944 opgemaakt resp. 622, 454, 411, 581 en 697 processen verbaal, op Aruba resp. 397, 367, 461, 650 en 392. Cijfers welke natuurlijk op zich zelf niet zoo heel veel zeggen; in het verslag 1943 bv. wordt geklaagd over tekort aan personeel bij de Politie.

Over de *prostitutie* wordt het een en ander in de verslagen medegedeeld; blijkbaar tracht men door toezicht op en medische keuring van prostituées, die Curaçao en Aruba in transito bezoeken,

de volksgezondheid en de openbare orde zooveel mogelijk te beschermen en te handhaven. Welke moeilijkheden er rijzen, op de twee belangrijkste eilanden, met hun vlottende bevolking en hun overschot aan mannen, laat zich gemakkelijk indenken. Theoretisch zou men aan „professionals" den toegang kunnen weigeren, zooals in de V.S., doch de twee eilanden in kwestie hebben een druk transito (scheepvaart en luchtvaart) verkeer.

Het verslag 1942 bevat, in het hoofdstuk over den *gezondheidstoestand*, een beschouwing over het verband tusschen de weersomstandigheden, speciaal den regenval — en het optreden van besmettelijke ziekten. Dit bleek vooral in 1944, een „goed" regenjaar, met een sterk gestegen aantal gevallen van dysenterie.

De tuberculose, welke vooral op Aruba slachtoffers maakte, schijnt met succes bestreden te worden.

Het aantal in de leprozerie op Curaçao verpleegde melaatschen beperkt zich steeds tot enkele tientallen.

Krankzinnigheid neemt toe, zoowel procentueel als absoluut; de Bovenwindsche Eilanden leveren een naar verhouding der getalsterkte van de bevolking abnormaal groot contingent. Van de lichamelijke stoornissen waaraan de in het krankzinnigengesticht verpleegden lijden speelt lues de groote rol.

Merkwaardig is, dat getracht werd van de verpleegde krankzinnigen na te gaan waar zij geboren werden enz. en dat dit, ook van inwoners der Ned. Antillen, lang niet altijd gelukte, om van de juistheid der opgaven van leeftijd en namen maar niet te spreken. Op demografisch gebied schijnt er dus nog wel iets te ontbreken in Curaçao.

Een in 1944 ingesteld deskundig onderzoek bracht aan het licht, dat de inheemsche bevolking der Ned. Antillen zich ondoelmatig voedt. Aan woningbouw op de twee voornaamste eilanden werd ook tijdens de oorlogsjaren zooveel mogelijk aandacht besteed; op de Bovenw. Eilanden, met name op Sint Eustatius, schijnen nog zeer ongunstige toestanden te heerschen.

De *jeugdzorg* bleek in zoover onvoldoende, dat de toegenomen misdadigheid der schoolvrije jeugd de behoefte deed gevoelen aan een apart gesticht voor de delinquenten in kwestie, waarin niet schijnt voorzien te zijn in de periode welke de verslagen bestrijken.

Wat de *armenzorg* betreft werd in het verslag 1942 de opmerking gemaakt, dat de spreekwoordelijke bereidheid der bevolking om in het onderhoud van eigen hulpbehoevende verwanten te voorzien, niet met de verhoogde welvaart toegenomen is.

Van de stichtingen met liefdadig of algemeen maatschappelijk doel geven de verslagen uitvoerige gegevens, alsmede van hetgeen gedaan werd voor zeevarenden.

Voorzieningen op het gebied van den *arbeid* werden gedurende de verslagjaren aangevuld en geperfectionneerd. De oorlog maakte het noodig arbeidsplicht voor bepaalde bedrijven in te voeren.

Wat er gedaan is op het gebied van *steunverleening* aan oorlogsslachtoffers en vluchtelingen, als ook welke hulp Curaçao betoond heeft in den strijd der geallieerden, dit alles was voldoende bekend uit het meergenoemde artikel van Dr. J. Hartog in dit tijdschrift.

EEN BUITENGEWOON SURINAAMS VERSLAG

DOOR

W. R. MENKMAN

Het Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf te 's Gravenhage heeft in 1948 het verslag uitgegeven (Deel I Documentaire Inleiding) der *Commissie tot bestudering van Staatkundige Hervormingen in Suriname*, ingesteld in 1945, die tot taak had te onderzoeken welke wensen en verlangens onder de Surinaamse bevolking leven ten aanzien van de politieke structuur van het land, onder de in uitzicht gestelde nieuwe verhoudingen.

Er valt wel een merkwaardig verschil te constateren tussen Oost en West, in betrekking tot het vraagstuk der autonomie. Voor Indië beschikte men over de resultaten van een in December 1941 beëindigd onderzoek (rapport Visman), terwijl aan de West in December 1942 een nieuwe politieke status toegezegd werd en een kleine drie jaar later begonnen werd met te onderzoeken wat de ingezetenen eigenlijk verlangden.

Het hier behandelde eerste deel van het verslag der Surinaamse commissie bedoelt een indruk te geven van den toestand des lands, de kennis waarvan nodig geoordeeld werd voor de beoordeling der wenselijkheid van wijzigingen in het staatsbestel.

Begonnen wordt met een *demografisch* overzicht, dat interessant is omdat het meer recente gegevens bevat dan de tot en met 1948 verschenen Surinaamse Verslagen.

Zo wordt thans voor 1946 de totale sterkte der bevolking aangegeven als te hebben bedragen 177.880, plus 22.000 Bosnegers en 3.700 Indianen, de twee laatste cijfers natuurlijk geschat. Het inwonertal zou dus reeds enkele jaren geleden de 200.000 overschreden hebben.

Wij vinden vermeld, dat er in 1870 nog 29.548 geëmancipeerden onder staatstoezicht stonden; het Koloniaal Verslag over 1862 gaf aan, dat op 31 December van dat jaar 36.484 onvrijen aanwezig waren, dus zes maanden vóór de vrijverklaring.

Cijfers betreffende den loop der bevolking tonen, dat na 1816, tot en met 1890, het zielental steeds afnam; daarna begon het accres, natuurlijk voor een goed deel dank zij de immigratie. Grote geboorte-overschotten echter vertonen zich sedert het begin der twintigste eeuw eveneens.

Van de 177.880 inwoners in 1946 bestond nog maar 44.34% uit z.g. Creolen; de Aziaten waren (Bosnegers en Indianen buiten beschouwing gelaten) in de meerderheid. Van de Creolen wonen er ongeveer tweemaal zoveel in de stad Paramaribo als in de districten; van de Brits Indiërs intussen zijn er toch ook bijna 20% stadsbewoners.

Dat tussen 1900 en 1946 het percentage Christenen geregeld afgenomen is, tegenover Hindoes en Mohamedanen, ligt voor de hand; eerstgenoemden zijn sedert omstreeks 1940 in de minderheid, in 1946 was de verhouding ongeveer als 4 : 5.

De huwelijksstatistiek toont aan, dat van assimilatie tussen Aziaten niet-Aziaten nog zeer weinig sprake is; het aantal huwelijken per 1000 inwoners was sedert 1920 over het geheel achteruitgegaan.

Op 1 Januari 1941 trad de wettelijke regeling in werking betreffende Aziatische huwelijken en gedurende 1941 en 1942 konden vóór 1 Jan. 1941 naar eigen ritus gesloten huwelijken alsnog als wettig ingeschreven worden. In de periode 1941–1946 werden in totaal tussen Aziaten gesloten 881 huwelijken volgens de algemene bepalingen van het B.W., tegenover 5693 volgens de bijzondere bepalingen. Bij dit laatste cijfer schijnen nog opgeteld te moeten worden 5463 in 1941 en 1942 gewettigde rituele huwelijken, vóór 1 Januari 1941 gesloten. Merkwaardig is, dat van de overgangsregeling vooral Brits Indiërs, van de definitieve vooral Javanen gebruik gemaakt hebben.

Verreweg de grote meerderheid der z.g. Brits Indiërs zijn Nederlandse onderdanen, als zijnde in Suriname geboren; slechts ongeveer 3000 leden dezer bevolkingsgroep immers golden nog als vreemdelingen. Er wordt de aandacht gevestigd op den onbevredigenden status van Ned. onderdanen, die dus eigenlijk geen Nederlanders zijn; de wenselijkheid van het instellen van een Surinaams burgerschap wordt bepleit.

Het procentuele cijfer der levend geboren kinderen was in 1945 het hoogste voor de Br. Indiërs, dan volgden de Creolen. Ruim 47 per 1000 van de groep voor de eerstgenoemden, ruim 33% van de groep voor de laatsten zijn natuurlijk zeer gunstige cijfers.

Ook de sterftecijfers maken een goed figuur, ruim 11 per 1000 inwoners in 1946, dat is even weinig als in 1920 in Nederland, waar echter sedert de sterfte nog afgenomen is.

Van het procent der buitenechtelijke geboorten wordt gezegd, dat het van 70.8 van het totaal in 1940 gedaald is tot 43.3 in 1945. In deze periode echter vielen de regelingen betreffende de Aziatische huwelijken; welken invloed deze regelingen gehad hebben, valt uit de gepubliceerde gegevens niet op te maken. Geklaagd wordt over het te geringe aantal erkenningen door de vaders, of door de beide ouders.

Wat de veranderingen van woonplaats betreft wordt er op gewezen, dat voor het stadsdistrict (Paramaribo) in 1945 een vestigingsoverschot te constateren viel van 2700 personen. Het zou wellicht interessant zijn te vernemen hoevele der nieuwe stedelingen Aziaten waren, want ook voor hen heeft Paramaribo aantrekkelijkheid. Intussen was het grote vestigingsoverschot van 1945 een uitzondering; het wordt niet nader verklaard.

Dat de toestand der *financiën* tijdens den oorlog aanmerkelijk verbeterd is, was voldoende bekend, hoewel de opbrengst der middelen na 1943 geregeld weder gedaald is.

Er worden beschouwingen gewijd aan het plan-Idenburg van 1907, in 1918 gewijzigd en feitelijk mislukt, al is men in de begrotingsboekhouding een splitsing der uitgaven blijven handhaven (thans Gewone Dienst, Buitengewone Dienst en Kapitaaldienst). Het denkbeeld, de uitgaven voor opbouw en ontwikkeling te bestrijden uit leningen, is nimmer verwezenlijkt kunnen worden, omdat het uitgeven van zodanige leningen mislukte, zodat de vereiste gelden, niet voor den gewonen bestuursdienst gevoteerd, als kasvoorschotten van het moederland verkregen moesten worden. Berekend wordt, dat in de veertigjarige periode 1907–1946 het streven om Suriname tot ontwikkeling te brengen rond honderd millioen gulden aan Nederland gekost had, aan subsidie, leningen en andere bijdragen. Ten slotte toch niet meer dan twee en een half millioen gulden per jaar en terecht wordt er op gewezen hoe onbelangrijk deze offers eigenlijk geweest zijn, in verhouding tot het geheel der rijksuitgaven.

Ook wordt er in het rapport nog eens de nadruk op gelegd, dat de bestuurskosten van een land met een weinig talrijke bevolking uiteraard naar verhouding hoog zijn.

Gedurende den oorlog ingevoerde extra belastingen waren natuurlijk ten dele bestemd om weder ingetrokken te worden. Haven- en loodsdienst echter zullen permanent de inkomsten

der openbare kas verhogen; Suriname heeft het voorbeeld van Curaçao gevolgd, door in den vorm van haven- en loodsgelden feitelijk belasting van de scheepvaart te heffen.

De *economische* opbloei van Suriname in de oorlogsjaren is niet in 1945 door een onmiddellijke inzinking gevolgd; van een direct intredende werkloosheid is weinig te bespeuren geweest. Gememoreerd wordt de belangstelling, in 1946 en 1947 door het buitenland getoond, voor het vestigen van industrieën in Suriname.

Van het *onderwijs* in Suriname wordt een historisch overzicht gegeven, dat aanvangt met de vestiging van het Nederlandse gezag in 1667 en de ontwikkeling schetst, vooral onder de thans nog van kracht zijnde regeling van 1876.

De kosten van het onderwijs per leerling worden gesteld op bijna *f* 21.— in 1900, bijna *f* 65.— in 1925 en *f* 36.65 in 1945. De in 1920 ingevoerde „gelijkstelling" deed de kosten enorm stijgen, wat aanleiding gaf tot een vereenvoudiging, t.w. het beperkt lager onderwijs in de districten. De subsidiëring van het bijzonder onderwijs, onder omstandigheden als de in Suriname bestaande, wordt voorgesteld als ten dele een verkapte steunverlening aan de kerstening der bewoners van het binnenland.

Het onderwijs, zoals het zich thans in Suriname aan het oog van den rapporteur voordoet, wordt door hem beoordeeld als vrijwel over de gehele linie verouderd en onvoldoende. Vooral wanneer bedacht wordt dat de Nederlandse taal en ook naar Nederlandse maatstaf goed onderwijs, van grote waarde geacht moeten worden, voor Suriname zelf en voor de Nederlandse cultuur.

De rapporteur over de *volksgezondheid* geeft interessante beschouwingen, ook ten aanzien van de te verwachten toekomstige samenstelling der bevolking. Uitgaande van den aanwas door geboortenoverschotten in de jaren 1938–1942 zou de gehele bevolking na ongeveer 44 jaar verdubbeld zijn; op dezelfde basis echter zou de Britsindische groep daarvoor slechts 31 jaar nodig hebben, de Javaanse 42 jaar, de Creoolse evenwel niet minder dan 67 jaar.

De zorg voor de volksgezondheid, zo wordt betoogd, mag zich niet bepalen tot individuele ziekenverpleging; het is van het grootste belang dat volks- en besmettelijke ziekten op grote schaal bestreden worden, waartoe tot dusver de materiële hulpmiddelen en de sterkte van het personeel onvoldoende waren. Natuurlijke bevolkingsaanwas is voor Suriname een groot voor-

deel, doch alleen wanneer daarmede samengaat verhoging der arbeidskracht en dus van de productiviteit.

Die aanwas heeft sedert 1922 een groter aandeel gehad in de toeneming dan de toch zo belangrijke immigratie, waarbij dan bovendien nog bedacht moet worden, dat sedert 1938 geen massale immigratie meer plaatsgehad heeft en dat zelfs een 4000-tal Surinamers, meest jeugdige en geselecteerde individuen, uitgetrokken zijn naar de Ned. Antillen.

Er wordt gepleit voor een betere hygiënische en medische verzorging der woudbewoners (Bosnegers en Indianen), terwijl met betrekking tot de schoolvoeding gezegd wordt, dat slechts aan een betrekkelijk kleine groep ondervoede kinderen in de stad op school een karige maaltijd verstrekt wordt.

Van het hospitaal te Paramaribo wordt gemeld, dat het geheel vernieuwd stond te worden en, naar gehoopt werd, modern geoutilleerd. De aan dit hospitaal verbonden geneeskundige school heeft heel wat medici afgeleverd, niet alleen ten behoeve van de eigen bevolking; wij lezen dat bij den gezondheidsdienst in Suriname en op de Ned. Antillen vele Surinaamse medici in dienst waren, dat er meer dan 50 in Nederland werkten, in Indonesië wellicht evenveel.

Dat het aantal lepralijders in Suriname naar verhouding zo groot is wordt in verband gebracht met het feit, dat nergens de registratie dezer zieken zo deugdelijk is als hier.

De worminfecties plagen vooral de landbouwers, die daardoor veel aan arbeidskracht inboeten; alleen verbetering der sociaal-economische toestanden onder deze groep, alsmede hygiënische opvoeding, kunnen verbetering brengen.

De malariabestrijding zou de permanente diensten van een speciaal daartoe aangestelden deskundige vereisen, die tot dusver ontbrak.

Gememoreerd wordt, dat in Suriname het eerst de framboesia tropica bestreden werd door salversaninjecties, waardoor deze plaag niet meer een zo ernstige is als vroeger; toch worden er jaarlijks in de districten nog 2000 gevallen behandeld, voor zover dat doenlijk is. Uitroeiïng zou mogelijk zijn, wanneer een voor dit doel aangestelde staf van deskundige werkers beschikbaar ware.

In het algemeen wordt geconstateerd, dat de staat der volksgezondheid in Suriname dragelijk goed is, doch geenszins ideaal, immers labiel. In vergelijking tot andere landen, d.w.z. de zodanige welke voor vergelijking in aanmerking komen, heeft Suriname altijd op dit gebied een goeden naam gehad. Elders echter

is den laatsten tijd veel gedaan ter verbetering van den toestand en Suriname mag niet achterblijven.

Enkele gegevens betreffende den *landbouw* verdienen hier gereleveerd te worden. Men schat het vruchtbare laagland, dat gemakkelijk te bebouwen en zonder veel bezwaar te bereiken is, op ongeveer één vierde der gehele oppervlakte van Suriname .... en van dezen bouwgrond is hoogstens één procent in cultuur. Van de bevolking des lands kan circa 60% geacht worden direct of indirect voor het levensonderhoud van de agrarische activiteit afhankelijk te zijn, ongeveer negentienden van den kleinen landbouw.

De periode welke in het verslag overzien wordt, is die kort vóór en gedurende den oorlog; suiker, koffie en rijst worden de voornaamste uitvoerproducten genoemd voor 1937 en 1938. Dat Suriname per hoofd der bevolking meer koffie uitvoerde dan Brazilië, lijkt weinig te zeggen. Na 1939 kon de suikerproductie niet eens meer in de locale behoefte voorzien, de koffieproductie daalde tot op een tiende; de rijstcultuur ging aanvankelijk achteruit, doch in 1946 was het met rijst beplante areaal groter dan ooit te voren.

Sedert 1930 behoeft, behalve in enkele gevallen van misoogst, geen rijst meer geïmporteerd te worden, is rijst integendeel een exportartikel. Het gebruik van ploegvee door de Aziatische rijstverbouwers heeft de grootte van de per gezin te bewerken oppervlakte sterk doen stijgen.

Van de citruscultuur wordt gezegd, dat tekort aan scheepsgelegenheid den uitvoer belemmerde; wij weten echter dat de export in 1948 al weder een vrij-aanzienlijke hoogte bereikte. In de cocoscultuur wordt wel toekomst gezien.

De eens zo belangrijke cacaocultuur wordt geacht niet uitsluitend ten gevolge van plantenziekten te gronde gegaan te zijn, doch mede door de concurrentie van andere productielanden. Tijdens den oorlog moest soms cacao voor de locale consumptie ingevoerd worden; wij weten dat er thans plannen bestaan om de cultuur weder ter hand te nemen.

Een kleine schets van de tijdens den oorlog aanvaarde landbouwpolitiek toont dat de steun van de overheid vooral verleend zal moeten worden aan den kleinen landbouw. De vooruitzichten van het groot- of plantagebedrijf zijn inderdaad zo weinig hoopvol, in verband met de behoefte aan arbeidskrachten, waarin thans zo moeilijk te voorzien zou zijn, dat stimulering der volkscultures de voor de hand liggende taak lijkt.

Wat van de *veeteelt* gezegd wordt opent weinig of geen nieuwe gezichtspunten.

Verder worden nu de onderscheiden bevolkingsgroepen beschreven, in de eerste plaats de *Creolen*.

Een historisch overzicht behandelt de slavernij en de Bosnegers. Dat ooit de Indianen in Suriname met de kolonisatiemethoden der Spanjaarden kennis gemaakt zouden hebben (bl. 62) is moeilijk te geloven.

Inderdaad zijn de Surinaamse slaven door een zuiver administratieven maatregel tot vrije mensen gepromoveerd en dat er aan de opvoeding der geëmancipeerden tot volwaardige burgers veel ontbroken heeft, kan geredelijk toegegeven worden.

Waarom zou den creool-landbouwer de rijstcultuur niet liggen (bl. 64)? Er werd in Suriname rijst verbouwd, lang voordat de Aziaat er zijn intrede deed. De cacaocultuur op de grondjes in Saramacca was van het plantagebedrijf afgekeken; deze cultuur bloeide in de periode van het „staatstoezicht" en het lag voor de hand dat de besten der geëmancipeerden er zich op toelegden.

Verbetering van de woningtoestanden wordt noodzakelijk geacht voor de stad, waar de meeste Creolen wonen; thans is hiermede een bescheiden begin gemaakt.

Uit een vergelijkend overzicht van de jaren 1910 en 1945 blijkt dat bij de groep der Creolen het overschot aan vrouwen bestaan gebleven is, zelfs nog iets is toegenomen; bij de Indonesiërs en de Brits Indiërs is het overschot aan mannen in vrij belangrijke mate afgenomen.

De rapporteur hier aan het woord is van mening, dat de Creool, als onderwijskracht, voor zijn Aziatischen mede-inwoner den weg tot de Westerse cultuur gebaand heeft, door welke omstandigheid dan op den duur assimilatie bevorderd zou kunnen worden. Aan den anderen kant wordt gewezen op een meer en meer aan het licht tredende tegenstelling, meer speciaal tussen Creool en Br. Indiër, ook op geestelijk gebied.

Op politiek terrein wordt geconstateerd, dat er ook onder de Creolen vóór 1942 geen partijwezen bestond, doch alleen kiesverenigingen hun candidaten in het vertegenwoordigend lichaam trachtten te brengen.

Van hetgeen er over de taal gezegd wordt (de volkstaal wordt ook hier „taki-taki" genoemd) is het niet altijd duidelijk of de rapporteur citeert, dan wel eigen gedachten tot uitdrukking brengt. Dat het Neger-Engels ook den invloed ondergaan heeft van de talen der Aziaten, was niet zo algemeen bekend.

Na enige bijzonderheden betreffende de klederdracht der Creoolse vrouwen (uit de volksklasse) besluit het hoofdstuk over de Creolen met een beschouwing over het specifiek Nederlandse karakter van Suriname, dat volgens den schrijver vooral blijkt uit de gelijkheid van taal, godsdienst en levenswijze tussen Creolen en Europese Nederlanders.

Een volgend hoofdstuk is gewijd aan de bevolkingsgroep welke tot dusver aangeduid werd als die der Brits Indiërs, doch thans meer algemeen die der *Hindostani* heet. Inderdaad, waar wij den laatsten tijd vrijwel uitsluitend te doen hebben met afstammelingen van immigranten uit Brits Indië, met Aziaten die in Suriname geboren zijn en Nederlandse onderdanen zijn, is het minder juist den ouden naam te behouden. Een bezwaar is alleen, dat wel het grootste deel bestaat uit aanhangers van het Hindoeïsme, doch er ook een minderheid aanwezig is van Moslims, plus een klein aantal Christenen.

Gewezen wordt op den trek der laatste jaren van Hindostanen van het land naar de stad, waar gelegenheid bestaat om zich te bekwamen tot het uitoefenen van intellectuele beroepen.

Er worden interessante overzichten gegeven van de levensbeschouwingen en de religieuse voorstellingen der onderscheiden sectes onder de Hindoes en de Moslims. Het kastenstelsel onder de eerstgenoemden vertoont zich in Suriname in een zeer milden vorm en van strijd tussen Hindoes en Mohammedanen hoort men weinig of niets.

Ook over de cultuur, de sociale toestanden, het verenigingsleven en de politieke organisatie der Surinaamse Indiërs worden leerzame inlichtingen gegeven.

Hierna geeft het rapport gegevens aangaande de groep der Javanen, thans bij voorkeur *Indonesiërs* genoemd. Natuurlijk was de Javaan, althans na 1927, reeds bij zijn komst in Suriname Nederlands onderdaan en het is daarom niet mogelijk uit de beschikbare gegevens te berekenen hoe sterk thans het contingent is der in Suriname geborenen van Javaanse herkomst.

Sterk wordt de aandacht gevestigd op de wenselijkheid dat de intellectuele ontwikkeling der bevolkingsgroep in kwestie zich in Europese en meer speciaal in Nederlandse richting zal bewegen, al kan er enige aandacht geschonken worden aan verlangens naar onderwijs in de eigen taal.

Economisch staan de Indonesiërs in Suriname nog achter bij de Aziaten van Britsindische afkomst, hetgeen óók geweten wordt aan de speelzucht der Javanen.

Hetgeen bekend is aangaande de geringe diepte van het Mohamedanisme bij de Javanen geldt onverminderd ook voor de Indonesiërs in Suriname, wat te begrijpen is, aangezien het niet de cultuurdragers waren, die als contractarbeiders naar Suriname emigreerden. Toch wordt geconstateerd, dat gevoeligheid op het punt van den godsdienst en een sterke geloofsijver, barrières opwerpen tegen de pogingen tot kerstening van de zijde van zending en missie.

Wat het sociale leven betreft wordt er op gewezen, dat de Indonesiër in Suriname weinig contact zoekt met inwoners van anderen landaard, doch veel saamhorigheidsgevoel aan den dag legt ten opzichte van zijn eigen rasgenoten. Politiek begon hij omstreeks 1945 enige belangstelling te tonen.

Met de granmans en kapiteins van de drie voornaamste stammen der *Bosnegers* hield de Commissie tot bestudering van Staatkundige Hervormingen enige besprekingen. De vertegenwoordigers dezer woudbewoners bleken geen politieke aspiraties te hebben en geen verlangens naar hervormingen welke hun volk zouden raken. Wel maakten de hoofden van de gelegenheid gebruik om klachten en wensen naar voren te brengen op materieel gebied, waarmede natuurlijk de Commissie geen bemoeïingen had.

Er is ook een woordje gesproken over de medische hulp en over de kwestie der kledij van de hoofden bij contact met de autoriteiten.

De woordvoerders der *Indianen* (Caraiben en Arowakken) waren wat meer geïnteresseerd; zij meenden dat de oudste inwoners van het land recht hebben op een eigen vertegenwoordiger in de Staten.

Ook zij maakten van de gelegenheid gebruik om niet-politieke verlangens te uiten, als betere medische hulp in het bosland en versterking van het uiterlijke gezag der hoofden.

Wel pijnlijk moet het aangedaan te hebben te vernemen, dat de grote zuigelingensterfte, wegens gebrek aan verloskundige hulp, het voortbestaan van het ras bedreigt.

In tegenstelling tot de Bosnegers klaagden de Indianen ook over het onvoldoende van het onderwijs. Zij verlangen openbare scholen in hun vestigingsplaatsen, met bevoegde leerkrachten; de tegenwoordige onderwijzers der boslandscholen zouden zich meer toeleggen op handel drijven dan op hun eigenlijk taak.

Het verslag neemt de tekst der *vragenlijsten* op, welke aan een groot aantal personen in Suriname toegezonden zijn, met een toe-

lichting van de Commissie, nadat vooraf interviews gehouden waren met particulieren en besturen van corporaties. Welke antwoorden binnenkwamen op de vragenlijsten (het waren er ruim 100), zal wel in het tweede deel van het verslag vermeld worden.

Verdere *bijlagen* bij het Verslag geven overzichten op politiek, fiscaal, financieel en economisch gebied.

Er blijkt dat in 1946 het aantal kiesgerechtigden juist tienmaal zo groot was als in 1866. In 1945 waren 6181 personen aangeslagen in de inkomstenbelasting, waarvan 117 met een inkomen van 10.000 tot 20.000 gulden, 19 met een inkomen van 20.000 tot 40.000 gulden, 7 met een inkomen van 40.000 tot 66.000 gulden, 2 met een inkomen van meer dan 100.000 gulden.

De z.g. begrotingscijfers van 1867 af geven blijkbaar de resultaten (tot en met 1937) der afgesloten rekeningen.

In het Handelsregister waren in 1946 ingeschreven 1343 zaken, waarvan 505 Chinese, 379 zaken van Nederlanders en Ned. onderdanen, 376 van Brits Indiërs.

De in- en uitvoerstaten geven de geldbedragen en de landen van herkomst, resp. van bestemming, van 1933 tot en met 1945.

Programma's worden opgenomen van vier politieke partijen; er zijn er echter thans al weder meer.

Initiatief-voorstellen blijken er sedert 1900 slechts vijf te zijn ingediend in het vertegenwoordigend college; het betreffende staatje geeft den indruk dat er in de voorafgaande periode (sedert 1868) wat meer zodanige voordrachten behandeld zijn. Opgesomd worden de door de Staten verworpen begrotingen, zijnde drie, in 1872, 1885 en 1936, terwijl die van 1943, als niet op tijd behandeld, door den gouverneur definitief vastgesteld werd.

Het verslag eindigt met enige grafische voorstellingen en landkaartjes.

* * *

De vraag is nogal eens opgeworpen, of Suriname (en de Ned. Antillen) rijp zouden zijn voor zelfbestuur en die vraag kon men onlangs beantwoord vinden door een wedervraag, n.l. deze: welk volk is in het algeméén daar rijp voor?

Men zou kunnen zeggen: dàt volk dat zich zelf de autonomie toekent, omdat het er van overtuigd is in staat te zijn, zijn plaats in de wereld der onafhankelijke naties in te nemen. Zó onze voorouders in het laatst der zestiende eeuw, de Angelsaksische

kolonisten in NoordAmerika in het laatst der achttiende, de ZuidAmerikanen in het begin der negentiende.

Met Suriname (en de Ned. Antillen) staat de zaak toch wel even anders. En het is daarom verheugend dat onze Westindische rijksgenoten blijkbaar rijksgenoten willen blijven, zij het dan met meer interne bewegingsvrijheid dan hun tot dusver toebedeeld was.

BOEKBESPREKING

De Evangelische Broedergemeente in Suriname (De Gids, orgaan van het Christelijk Nationaal Vakverbond in Nederland 36e jaargang No 2, 22 Januari 1949).

In dit artikel (van de Heer Fuykschot) wordt de geschiedenis beschreven der Herrnhutters, speciaal wat betreft hun werk in Suriname. Vermeld wordt dat onder het Hitler-regiem in Duitsland dit werk overgedragen werd aan de kleine Evangelische Broedergemeente Zeist. Ook wordt gewag gemaakt van de samenwerking met Nederlandse protestantse kerkgenootschappen, uit welke ook het zendingspersoneel ten dele voortkomt.

Met lof wordt melding gemaakt van het werk op Kabel, ten bate der medische hulp aan bewoners van het bosland.

Wel zijn er vele Christenen in Suriname, zegt de schrijver, doch de Christelijke zede is er nog ,,veelszins" onbekend.

De vragen of een Christelijke vakbeweging behulpzaam zijn kan om het dreigende gevaar des heidendoms te stuiten — en of er reeds een zodanige vakbeweging in Suriname bestaat, zullen in een volgend artikel behandeld worden.

M.

Van wasvrouwen, bauxiet en rijst (De Vakbeweging, Veertiendaags kaderblad van het Nederl. Verbond van Vakverenigingen 1e jaargang 1949 No. 17).

In dit nummer zet de Heer Suurhoff het verhaal voort van zijn reis naar Suriname; ook dit artikel is geïllustreerd.

De eigenaardige titel is gekozen naar aanleiding van het antwoord dat de auteur verkreeg op de vraag wat de mensen in Suriname eigenlijk doen voor de kost; dat antwoord luidde: ,,zij doen voor elkaar de was".

Hiermede wordt dan de positie geschetst van zovele vrouwen uit de volksklasse, die wel voor kinderen te zorgen hebben, maar daarbij niet kunnen rekenen op de geldelijke steun der vaders.

Dit gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel, waarvoor de schrijver de oorzaken meent te kunnen aanwijzen, zou zich ook uiten in de prestaties van de Surinaamse arbeider.

De twee enige industriën van betekenis in Suriname, het bauxieten het houtbedrijf, vormen, volgens de Heer S., de kurk waarop Suriname economisch drijft. Toch vermeldt hij iets later dat het land een krachtig agrarisch bedrijf niet missen kan, omdat het om verschillende redenen als industrieland weinig toekomst heeft.

De schrijver toont een open oog te hebben voor het probleem der arbeidskrachten, ook voor de landbouw niet in voldoend aantal aanwezig en in verband daarmede betreurt hij het aanvankelijke besluit der Staten om de onderhandelingen met de Freeland League op te schorten.

Ook de Heer Suurhoff brengt hulde aan het werk en de toewijding van Dr De Groot en de zijnen op Kabel, in het hospitaal der Broedergemeente.

De spoorweg noemt de schrijver spottend de Suriname-expres en van de gouvernements werkplaats op Beekhuizen zegt hij dat het er een „Janboel" was.

Waarom toch *De Vakbeweging* telkens lijstjes geeft met verklaringen van in de tekst voorkomende vreemde woorden? Het lijkt toch niet zo moeilijk voor appreciëren, creëren, culmineren, interpreteren, voor bona fide, mentaliteit, stringent, dubieus enz. enz. direct de overeenkomstige Nederlandse woorden te vinden!

Febr. 1949 M.

DE VERKIEZINGEN IN DE NEDERLANDSE ANTILLEN

DOOR

B. DE GAAY FORTMAN

Was er in het moederland belangstelling voor deze verkiezingen? Het leek wel zo. Het radio-A.N.P. wist aan den avond van den verkiezingsdag mee te delen, dat er druk gestemd was, en dat om 12 uur 's middags al de helft van de Arubase Kiezers aan de stembus geweest was; het zou wel middernacht worden, vóór de uitslagen bekend werden. Dat gaf moed. Maar ... 18. Maart 7 uur in de vroegte, niets; 8 uur niets, 1 uur niets, eindelijk 6 uur in den middag las de A.N.P.-er het bericht van den uitslag voor, dat de avondbladen een half uur tevoren in de huizen der luisteraars hadden gebracht. Jammer!

De eerste indruk. Ofschoon Aruba nu evenveel zetels in de Staten heeft als Curaçao, is het vergeeflijk, dat de gedachten nog de meeste waarde willen hechten aan het eiland, dat voorheen aan het gebiedsdeel zijn naam gaf; zelfs is dat in zo ver niet onjuist, dat hier verreweg de meeste kiezers wonen van het gehele aantal van het gebiedsdeel, en driemaal zo veel als op Aruba. Op Curaçao namen de meeste partijen aan de verkiezingen deel, een viertal: de Democratische partij, de Nationale, de Katholieke en de Onafhankelijke. Te vuur en te zwaard heeft men elkaar bevochten. Aan den vooravond van de verkiezingen verscheen een pamflet van enige Joden, „algun yiu di Corsow Hebreo", die den leider der Nationale volkspartij hard vielen over dezen in een openbare vergadering der Katholieke volkspartij door een spreker verweten ongunstig oordeel over de Joden, tegenover den voorzitter der Parlementaire commissie uitgesproken. Joden, stemt dus op de Democratische partij! was de leus en .... op Curaçao werd de enige Jood gekozen op de lijst der Nationale volkspartij.

De eerste indruk, die de eerste gegevens, zonder stemmencijfers nog, maken, is, dat op Curaçao de Nationale volkspartij de Democratische partij en de Katholieke volkspartij verslagen heeft, door de helft (4) der zetels te veroveren, terwijl de Demo-

cratische partij er 3 van de 4 behield, en de R.K. partij, als men haar beschouwt als de voortzetting der partij, die bij de vorige verkiezing nog onder Gomez' leiding aan de verkiezingen deelnam, haar aanhang tot de waarde van 1 ziet teruggebracht, of als men haar als een nieuwe partij beschouwt, wat zij, naar ik meen, zelf bedoelt, maar 1 zetel veroverd heeft. De gloednieuwe Onafhankelijke partij, die, zoals gezegd is, haar stemmen verwachtte o.a. van de oude Curaçaose families en van de „Nederlanders", kreeg niet één zetel.

Waarschijnlijk zullen alleen zij, die zich niet aan voorspellingen gewaagd hebben, kunnen zeggen, dat zij het zo wel verwacht hebben. Althans de Antillen-vertegenwoordiger in Den Haag kan dit niet zeggen. Volgens het verslag van een persconferentie — die men hem op Curaçao nogal kwalijk genomen heeft — was de verwachting, dat de Katholieke volkspartij 2 zetels zou krijgen, de Onafhankelijke partij een, en om de 5 overige zouden de Democraten en de Nationale partij moeten vechten.

Het is niet onmogelijk, dat aan de Onafhankelijke partij kwaad heeft gedaan, dat men haar als conservatief en liberaal, zelfs als „een hautain intellectueel groepje", afgeschilderd heeft. Wie wordt in dezen tijd graag met een van deze benamingen aangeduid? Een Shell-employé,," heeft in *Beurs- en Nieuwsberichten* van 15 Mrt. ll. nog net meegedeeld, dat er nogal wat van zijns gelijken zijn, die van „het conservatieve karakter van deze partij en van haar innige relaties met invloedrijke handelaren in de stad" weinig goeds verwachten. Het is niet onmogelijk, dat de Rooms-Katholieke Europese Nederlanders aan de lijst der R.K. partij de voorkeur gegeven hebben boven die der Onafhankelijke partij.Ook is de C.O.P. te laat opgericht om nog te hebben kunnen inburgeren.

Die late verschijning, althans de late activiteit, in de politieke arena is niet onwaarschijnlijk ook een der oorzaken geweest van het geringe succes der Katholieke volkspartij, die wellicht van het vrouwenkiesrecht enige verwachting, haar ten goede had. Het heeft lang geduurd, vóór zij de consequenties getrokken had uit het feit, dat de leider der oude R.-K. partij deze in den steek gelaten had, al is dan ook diens poging om zijn Nationale volkspartij als eenheidspartij te doen optreden niet gelukt, gelijk te verwachten was, juist nu de politieke ontwikkeling begon.

Op Aruba kreeg de oude Eman-partij 5 en de nieuwe U.n.a. 3 zetels. De „vertegenwoordiger" in Den Haag dacht, dat zij de

punten zouden delen. De man van het *vox populi vox Dei* zal er aan moeten wennen, dat *zijn* volk, nog maar 5/8 van *het* volk van Aruba is.

Bonaire had drie lijsten. Hoezeer hier ,waar de lijsten ook geen politieke benaming hadden, persoonlijke waardering een rol gespeeld heeft, blijkt uit de verkiezing van twee politieke tegenstanders, de een als nummer drie van zijn lijst.

De op de drie Bovenwindse eilanden gekozenen waren begrijpelijkerwijs ook plaatselijk vooraanstaanden. Ofschoon zij niet als vertegenwoordigers van partijen gekozen zijn, wil men, dat zij tot de Nationale volkspartij behoren; van den heer Plantz, bij enkele candidaatstelling op St. Maarten gekozen, is bekend, dat hij ondervoorzitter dier partij is.

En nu de taal , die de cijfers spreken.

Op Curaçao is 41% der bevolking kiesgerechtigd; van de 37.688 kiezers hebben — evenals op alle andere eilanden behalve Aruba — de vrouwen de meerderheid, 19601 tegen 18.087 mannen. Er werden 30.700 geldige stemmen uitgebracht, d.i. 81½% van de kiezers.

De Nationale volkspartij kreeg met 13.224 stemmen, bijna alle op den lijstaanvoerder uitgebracht, ruim 43% der stemmen; de Democratische partij met 10.700 stemmen bijna 33%; de Katholieke volkspartij met 5305 stemmen ruim 17% en de Curaçaose Onafhankelijke partij met 2165 stemmen 7%.

Op de lijst der Democratische partij had de zesde candidaat, een Surinamer, niet minder dan 1848 stemmen, waarmee hij de derde zetel zijner partij bezetten gaat. Er zijn 2703 in Suriname geboren kiezers op Curaçao, 70% heeft vermoedelijk de afspraak van den Surinaamsen Kring met de Democratische partij gehonoreerd. De Surinamer op de lijst der Nationale volkspartij had 45 stemmen, die op de lijst der K.V.P. 41.

Op de lijst der K.V.P. had pater Mohlmann, op de vijfde plaats, een 600 voorkeurstemmen.

De Onafhankelijke partij had het zo bedacht, dat de Curaçaose kiezers no. 1 der lijst en de „Nederlandse" kiezers no. 2 zouden stemmen, met dit gevolg, dat no. 1 893 en no. 2 1066 stemmen kreeg. De kiezerslijst op Curaçao geeft 4342 namen van in Nederland geborenen. De Nationale volkspartij kreeg voor 500 stemmen minder dan de C.O.P. behaalde, een restzetel.

Op Aruba met zijn grote uitheemse bevolking is maar 26.7% der bevolking kiezer. Van de 12.819 kiezers zijn 6557 mannen en 6262 vrouwen. 87% ruim heeft gestemd. Van de 11107 geldige stemmen kreeg de Eman-partij er 6247 (56½%) en de Unie 4799 (ruim 43%). Op de Unie-lijst had de Surinamer — er wonen 954 in Suriname geborenen op Aruba — 699 voorkeurstemmen. Deze lijst had de steun der R. Katholieken.

Bonaire heeft 2224 kiezers, 41½% der bevolking. 1752 kiezers, 79%, zijn opgekomen. Er waren 3 lijsten. Op de eerste lijst werd 28% op de tweede 18% en op de derde 54% van de stemmen uitgebracht. Het heeft niet veel gescheeld of de derde lijst was met beide zetels gaan strijken, nu werd daarvan met 522 stemmen de derde candidaat, de heer Gerharts, gekozen.

Voor de Bovenwindse eilanden geef ik de volgende cijfers:

St. Maarten	578 kiezers	(34 %),	
St. Eustatius	347 kiezers	(36,7%),	266 stemmen (76%),
Saba	451 kiezers	(39,2%),	385 stemmen (85%).

Als lijstaanvoerder van lijst 2 kreeg de bekende „democraat" dokter P. H. Maal 89 stemmen.

Ermee rekening houdende, dat in de Nederlandse Antillen geen stemplicht bestaat, moet men de opkomst der kiezers zeer bevredigend noemen. Na Aruba, waar de strijd zeer hevig was (87%), had het kleine vredige Saba (85%) de grootste opkomst.

Bij het trekken van de politieke horoscoop stuit men op de moeilijkheid, dat alleen op Curaçao en Aruba eigenlijk gezegde partijen stemden. Daar krijgt men den uitslag: 4 Nationalen, 3 Democraten, 1 Kath. volkspartij, 5 Emanners, 3 Arubaanse Uniërs.

Telt men de 3 Bovenwinders bij de Nationalen, dan hebben deze 7 zetels.

De heer Marchena van Bonaire wordt gerekend een Emanner te zijn.

Bericht is ,dat de Emanpartij van Aruba, die in de vorige zittingsperiode zich veelal bij de Democraten aansloot, met de Nationale volkspartij een soort coalitie zou hebben aangegaan. Dat zou een blok geven van 4 + 5 + 3 + 1 zetel = 13 zetels van de 21, waarnaast zouden staan 3 Democtaten, 3 Unie-mensen van Aruba, 1 Kath. volkspartij en de heer Gerharts van Bonaire, die zeker niet een lijn zullen trekken. Misschien valt er ook mee rekening te houden, dat onder de gekozenen behalve de afgevaar-

digde der Katholieke volkspartij nog 3 of 4 Rooms-Katholieken zijn.

Het is niet gelukt ook maar één vrouw in de Staten te brengen. De Curaçaose partij hadden alle haar een plaats op de lijst gegeven; de Katholieke volkspartij gaf haar zelfs de tweede. Van enigzins betekende voorkeur van vrouwen voor vrouwen blijkt uit voorkeurstemmen niet. Er zijn drie Europese Nederlanders gekozen, de heren Van Toorn van de Nationale volkspartij, Dussenbroek van de Arubaanse unie, en Gerharts van Bonaire, en één Surinamer, de |,Democraat" Braam.

Ofschoon er, vooral in de latere jaren, telkens bezwaren zijn gemaakt tegen het zitting-nemen van ambtenaren in de Staten, zijn er dit maal onder de 21 zeker 5, wellicht meer, ambtenaren.

Nu nog een kort woord over elk der gekozenen:

1. *W. R. Plantz*, 54 jaar, is „de" Bovenwindse afgevaardigde sinds 1938, ofschoon hij al 25 jaar — de heer Plantz is gouvernementsambtenaar — daar niet meer is werkzaam geweest. In de laatste jaren is hij herhaaldelijk in Nederland geweest als deelnemer aan de conferentie Nederland-Suriname-Curaçao. Hij is ondervoorzitter van de Nationale volkspartij.

2. Voorzitter van deze partij is *Mr. M. F. da Costa Gomez*, die in 1907 op Curaçao geboren is, in Nederland gestudeerd heeft, en. op Curaçao teruggekeerd, onafgebroken gewerkt heeft aan de politieke ontwikkeling van het Curaçaose volk. Als vertegenwoordiger van de Katholieke volkspartij kwam hij in de Staten, en werd hij herkozen, maar na de bevrijding is hij steeds meer een eigen weg gegaan, en enige jaren geleden richtte hij de Nationale volkspartij op, die hij zich als eenheidspartij gedacht had. Dwars tegen de R.K. gedachte in, ging hij er daarbij van uit, dat godsdienst en politiek los van elkaar konden gemaakt worden. De heer Gomez is griffier van het Hof van justitie.

3. *H. G. M. Pieters Kwiers* is 45 jaar, was eerst gouvernementsambtenaar, en heeft thans een timmerfabriek. Ook hij is ondervoorzitter der Nationale volkspartij.

4. *Mr. E. Cohen Henriquez*, 31 jaar, is notaris op Curaçao, werd gekozen als derde op de lijst der Nationale volkspartij.

5. *J. van Toorn*, 40 jaar, is de Europese Nederlander op deze lijst. Hij is hoofdcommies bij het departement van Onderwijs.

6. *E. Jonckheer* en *J. C. Krom* zijn voorzitter en secretaris van de Democratische partij. Eerstgenoemde maakte in 1946 deel uit van deafvaardiging der Staten naar de Koningin, die hem later in de

Ronde-tafel-conferentie benoemde, die hij echter met zijn partijgenoten verliet.

8. De derde gekozene op de lijst der Democratische partij is de Surinamer *H. L. Braam.*

9. *Mr. I. C. Debrot,* de enige afgevaardigde der Katholieke volkspartij, is 38 jaar ,studeerde in Nijmegen. Hij is werkzaam aan het departement van economische en sociale zaken.

10–14. Voor de Arubaanse volkspartij zijn gekozen *J. H. A. Eman, J. E. Iransquin* (die beiden in de oude Staten zitting hebben), *P. Croes, J. Geerman* en *M. E. de Cuba.*

15–17 Voor de Arubaanse nationale unie zijn afgevaardigd *F. B. Tromp, A. F. Dussenbroek* (medicus, Europese Nederlander, al zeer vele jaren op Aruba gevestigd), en *M. S. Arends.*

18. Europees Nederlander is ook de heer *L. D. Gerharts,* sinds vele jaren op Bonaire werkzaam, die enige jaren benoemd lid der Staten is geweest, en sedert kort lid van den Raad van advies is.

19. *M. L. Marchena* is een onvervalste Bonairiaan.

20. De op Saba gekozen *C.E. W. Voges* is daar ondergezaghebber.

21. Op St. Eustatius is *G. F. E. Cruger* gekozen.

Slechts 5 van de oude leden keren terug in de nieuwe Staten.

Amsterdam, 27 Mrt. 1949

NASCHRIFT. *Beurs- en Nieuwsberichten* van 31 Maart geeft nog enige belangwekkende cijfers. Zij volgen hier.

Het totaal aantal kiesgerechtigden op Curacao bedroeg: 37.688. Het aantal uitgebrachte stemmen 31.176, waarvan 476 ongeldig. Het laatste cijfer mag als zeer laag beschouwd worden. Het percentage uitgebrachte stemmen op het aantal kiesgerechtigden bedraagt: 82.72%.

Van het totaal aantal kiesgerechtigden waren 18.087 mannen, waarvan 14.467 hun stem uitbrachten, hetgeen overeenkomt met 79.99% en 19.601 vrouwen, waarvan 16.709 hun stem uitbrachten, hetgeen overeenkomt met 85.25%. Een woord van hulde aan de vrouwen, die in een groter percentage aan de verkiezing deelnamen dan de mannen.

Van de 29.046 in de Nederlandse Antillen geborenen stemden 25.332 personen of 87. 21% van de 4342 in Nederland geborenen, 2622 of 60.39%, van de 202 in Indonesië geborenen 124 of 61.38%, van de 2703 in Suriname geborenen 2095 of 77.51%, van de 1395 in het buitenland geborenen 1003 of 71.90%.

Het percentage in de Nederlandse Antillen geborenen, dat zijn stem heeft uitgebracht is buitengewoon hoog, hetgeen wijst op

belangstelling voor de publieke zaak bij de bevolking, een goed teken, mits er verder aan het politieke leven op gezonde wijze leiding gegeven worde. De Nederlanders wijzen het laagste percentage aan. Het is moeilijk te zeggen, waaraan dit gebrek aan belangstelling bij vele Nederlanders te wijten was. Wist men niet op welke partij men moest stemmen en volgde men daarom het woord van de wijsgeer: „In twijfel onthoudt U" of is het aan laksheid toe te schrijven? Ook is het mogelijk, dat vele Nederlanders denken: „Ik blijf hier toch maar voor een bepaalde tijd, na mij de zondvloed", een houding, die niet sterk genoeg afgekeurd kan worden.

Als een merkwaardig symptoom mag nog aangeduid worden, dat van het totaal door Surinamers uitgebrachte stemmen, die met hun 77.51% geen slecht figuur maken, ten getale van 2095 er 2038 op de candidaat H. L. Braam werden uitgebracht.

Tot zover het blad. De laatste opmerking doet vragen: hoe weet men dat bij een geheime stemming.

EEN MERKWAARDIGE BRIEF

DOOR

R. D. SIMONS

In 1924 werd door de Gouverneur van Suriname, A. J. A. A. baron van Heemstra, het groot-opperhoofd der Saramaccaner-Bosnegers Jankoeso naar Paramaribo ontboden ten einde verschillende zaken te bespreken.

Onder allerlei voorwendsels gaf Jankoeso aan herhaalde oproepingen geen gehoor, waarna aan de bosopzichter Junker, gesteund door een militaire patrouille onder de 1ste luitenant Dahler, opdracht werd gegeven Jankoeso naar Paramaribo te geleiden.

Op 5 April 1924 had ten Gouvernementshuize een bijeenkomst plaats, waarbij vele burgerlijke en militaire autoriteiten aanwezig waren. Jankoeso erkende toen, dat zijn niet gevolg geven aan de oproepingen een gevolg was van onwil zijnerzijds.

Gouverneur van Heemstra overwoog in een beschikking van dezelfde dag, dat het ogenblik van onderhandelen met Jankoeso voorbij was, en dat ter uitvoering van het met zijn stam op 13 December 1835 gesloten tractaat de door de Gouverneur gewenste maatregelen zonder meer als plicht aan dit groot-opperhoofd zouden worden opgelegd.

Deze beschikking is onder het hoofd: „Een interessante beschikking van den Gouverneur van Suriname" te vinden in De West-Indische Gids, 6de jaargang 1924/1925 blz. 238.

Hieraan kunnen wij thans het volgende toevoegen:

Men meende indertijd, dat familieleden van Jankoeso op het dorp Kapasiekélé hem hadden aangezet tot of gestijfd in zijn weigering naar Paramaribo te gaan.

Bij het onderzoek deelden deze aan lt. Dahler mee, dat dit dit niet het geval was geweest, doch dat zij integendeel bij een brief, namens hen door de zendeling der Ev. Broedergemeente geschreven, bij Jankoeso er op hadden aangedrongen aan de oproepingen naar Paramaribo te gaan gevolg te geven.

Dit bleek inderdaad juist. De brief was nog in het bezit van Jankoeso en werd aan lt. Dahler ter hand gesteld. Lt. Dahler stond ons deze brief af voor onze verzameling Surinamensia.

Na de interessante beschikking van 1924 vinde deze ook interessante brief na 25 jaar zijn eerste publicatie. Daaraan voegen wij een letterlijke vertaling in het Nederlands toe.

DE BRIEF AAN JANKOESO.

Kapasiekélé 22-3-1924.

Lobbi Granman! (Groot-Opperhoofd)

Na ini disi brifi wi alla, familie vo Kapasiekélé seni taki joe bigi odi en wi seni aksi va joe tan. Ma wi seni piki joe tki wi no de boen; wan bigi voega miti wi voe joe hede. Den bakra kisi Dahomie tjari go na foto strafoe en wi jere taki den wani kon kisi heli Kapasiekélé tjari go wi na strafoe.

Alla den sani disi de miti wi vo joe hede, bekasi joe wani kom na den bakra vo taki nanga den. Dati hede wi seni begi joe, tangi tangi, joe moe kom hesi meki den bakra sa loesoe wi, joe moe kom hesi, no drai moro.

Bikasi trawiki den kisi Boikonie toe. Ma joe no moe denki taki na wan trobi den wani meki nanga joe ma na di joe no wani kom na foto nomo.

Dus joe sabi alla san kaba, dahede joe moe kom, wi de wakti taki joe sa kom passa go na foto.

Wi de den familie voe joe vo Kapasiekélé,

Fransieman.
Baito.

VERTALING

Kapasiekélé 22-3-1924.

Geliefde Granman! (Gouverneur)

In deze brief laten wij allen, familie van Kapasiekélé, U zeer groeten en wij laten vragen hoe het U gaat. Maar wij laten U weten, dat het ons niet goed gaat; een grote moeilijkheid heeft ons getroffen om uwentwil, door uw schuld. De Blanken (sc. de autoriteiten) hebben Dahomie gevangen genomen(en) naar de stad gebracht om straf te ondergaan en wij horen, dat zij geheel Kapasiekélé willen komen halen om ons te straffen.

Al deze dingen overkomen ons door U omdat U niet bij de

Blanken wilt komen om met hen te spreken. Daarom laten wij U verzoeken, aljeblieft alsjeblieft, gij moet gauw komen opdat de Blanken ons zullen loslaten, ge moet komen, draal niet langer.

Want verleden week hebben ze ook Boikonie gevangen genomen. Maar ge moet niet denken, dat zij met U onaangenaamheden willen maken, maar het is alleen omdat gij niet in de stad (Paramaribo) wilt komen.

Dus ge weet reeds alles wat er gebeurd is, daarom moet ge komen, wij wachten dat ge langs zult komen gaande naar de stad.

Wij zijn de familieleden van U van Kapasiekélé.

Fransieman.
Baito.

VOORRECHTEN AAN DE JODEN IN SURINAME VERLEEND

DOOR

PH. A. SAMSON

Uit de geschiedenis van Suriname vóór de komst van Gouverneur van Sommelsdijck is betrekkelijk weinig gepubliceerd. Bekend is, dat onder het Engels Bestuur bij acte van Gouverneur en Raden van 17 Augustus 1665 aan de Joden, die de Engelse bestuurders van Suriname gaarne als kolonisten zagen, verschillende voorrechten zijn verleend. Frederik Oudschans Dentz heeft in zijn werk *De Kolonisatie van de Portugeesch Joodsche Natie in Suriname en de Geschiedenis van de Joden-Savanne* dit privilege als bijlage opgenomen.

Na de verovering van Suriname door Abraham Crynssen wendde „de Joodsche Natie" zich tot Philips Julius Lightenbergh, Souverain van de Provintie, Rivieren en districten van Suriname [1]) met een adres, waarin zij met verwijzing naar de acte van 17 Augustus 1665 bevestiging daarvan verzochten, alsmede toekenning van enige andere voorrechten, die zij in het rekest opnamen onder het hoofd „Poincten die wij meede soeken." In het rekest stelden verzoekers dat zij gerust onder het Engelse gouvernement hebben geleefd, en vaak brieven ontvingen van personen hunner natie, die zich in Suriname wilden vestigen, en die verzochten mede te delen hoe zij het in Suriname hadden. „Tot Maintenue van Vreeden en Rusten" verzochten zij de Gouverneur het rekest „met hand en zegel" te bevestigen.

Hieronder volgen de punten, die in aanvulling van de door de Engelsen toegestane privilegien werden verzocht en die, voorzover ons bekend, nimmer gepubliceerd zijn.

In het archief van de Nederlands Israelietische Gemeente in Suriname berust een afschrift van rekest en beschikking.

---

[1]) Philips Julius Lichtenberg, Kapitein, Luitenant-Kolonel heeft Suriname van 16 Februari 1669 - Januari 1671 bestuurd. Zie over hem Encyclopaedie van Nederlands West-Indie pag. 452/53.

Poincten die wij meede soeken:

1. dat alle kerkelijke Saaken, die door de persoonen onder haar gekoosen tot conservatie van de Eenigheid onder haar sullen worden geordonneert, sullen kragtig weesen, en bij manquêment van obedientie aan den Gouverneur aangeklaagt sijnde, ter excecutie sullen gesteld worden.

2. In cas dat quam te gebeuren, dat onder haar eenige persoon, offte persoonen, Furbeeren, en van een quaade leeven werden gevonden, waaruyt te vreezen soude staan, dat 't avond off morgen, in de handen van de Justitie soude raaken, en alsoo een schandaal aan de Natie soude toebrengen, dat in soodaanige cas, den Gouverneur deselve persoon off persoonen door de gedeputeerde van de natie aen hem Gouverneur aengeklaagt sijnde met suffisante reedenen geen dificultijd sal maaken, tot voorkoomen van een schandaal voor de natie, om deselve persoon offte persoonen uyt de colonie te doen vertrecken.

3. In cas eenige van de Natie sig hier koomen ter needer te zetten die mischien off door de inquisitie, offte ander sints haare goederen verklaart hebben daar door in schult sijn geraakt, dat deselve niet plotseling sullen overvallen worden, maar door de Justitie gemakkelijk volgens de Costuymen in alle Colonien sullen geobligeert worden, dan en dan wat te betaalen, opdat alsoo subsisteeren moogen.

4. dat het ons mag gepermiteerd zijn op den Zondag op welke wij ook onse Neegers vermoogen de werde privilegie moogen hebben om malkanderen te besoeken, en dat de marschalk ten dien eynde ons rescontreerende op de.... [1]) niewens anders als met onse persoonen en goederen daarin, welke resumptie van werk zoude moogen geven gelaaden vindende, gehouden sal sijn ons ongemolestreerd te laaten passeeren en repasseeren.

5. dat alle het boven gementioneerde ter goede trouwen aen de natie mag geconfirmeert worden en intoekoomende, indien uyt mogte koomen te vervallen tot voordeel en benefitie van de Naatie, hetselve behoorlijk en met fondament versogt sijnde, mag vergunt worden.

Was onder teekent:

DAVID NASSY, ISAAK PARERA, ISAAK ARRIAS, HENRIQUE DECASERES, RAPHAEL ABOAB, SAMUEL NASSY, ISAAC R. DE PRADO, ARON DE SILVA, ALONSO DE FONSECA, ISAAK MEZA,

---

[1]) Dit woord is onleesbaar in het geraadpleegde afschrift.

DANIEL MESIACH, JACOB NUNES, ISAAC GABAY SID, ISAAC DA COSTO, ISAAC DRAGO, BENTO D' ACOSTA.

Door Gouverneur Lichtenberg werd de navolgende beschikking op het rekest genomen:

Gesien hebbende het request van de Joodsche Naatie, Soo is 't dat ik Provisioneelijk aan haar bij deezen het Jouisement van het geene sij daar in versoeken, accordeere, sullende met de eerste geleegenheid sooveel in mijn is omtrent Haare Edele Moogende .... [1]) en acte met haere hand en zeegel bevestigt, van dies aangaande uyt te .... [1]) op dat alsoo moogen in deesen verseekert zijn.

Actum Paramaribo, den 1en October 1669. Was geteekent J. LICHTENBERG.

Bij K. B. van 2 April 1825 werden alle privilegien aan de Joden in Suriname verleend, afgeschaft.

---

[1]) Dit woord is onleesbaar in het geraadpleegde afschrift.

MOEILIJKHEDEN VOOR SURINAME OP INDUSTRIEEL GEBIED.

In een lezing voor de Surinaamse Gemeenschap te Suffisant op Curaçao in Juli 1948 bepleitte de Heer J. A. .A Lobato het in het leven roepen van een organisatie, welke een spoedige terugkeer van de buiten Suriname levende Surinamers zou kunnen bewerkstelligen. Een terugkeer en masse, met landslieden, die in staat zijn de nodige leiding te geven aan het hoofd. Men zou daarbij moeten komen tot de oprichting van een grote coöperatieve vereniging. Onder coöperatief verband zouden er bedrijven kunnen worden opgericht, waarvan directe winsten worden verwacht. Als voorbeeld van dergelijke bedrijven werden genoemd:

1. De *kroepoekfabricage*. Er is vis in overvloed in de Surinaamse rivieren, en verder is er nodig cassavemeel en zout. De kosten van het opzetten van een dergelijk bedrijf bedragen niet meer dan van een broodbakkerij. Amerika en Curaçao zullen goede afneemsters zijn.

2. Een *cassavemeelfabriek*. De uitvoercijfers van cassavemeel en bijproducten van vóór de oorlog uit Oost-Indië moge een ieder de ogen openen voor de voordelen van dit bedrijf.

3. De *papierfabricage*. De halmen en het stro van de padi, welke thans in Suriname worden weggegooid, zijn in de Oost-Indische rijststreken Padolarang en Loemadjans een uitstekende grondstof voor het vervaardigen van papier.

4. In Oost-Indië, waar elke vanille-bloem met de hand moet worden bestoven, brengt 1 ha *vanille* den eigenaar ongeveer *f* 300 per maand op. In Suriname groeit de vanille in het wild en de tor, die de bestuiving bewerkstelligt, komt daar ook voor, maar niemand denkt er aan vanille te cultiveren.

5. Van de padischil, die in Suriname verbrand wordt, legt men in Oost-Indië bedjes aan die met atap bedekt en voortdurend natgehouden worden. De padi is steeds met champignon-sporen geïnfecteerd, en na korte tijd ziet men dan ook paddestoelen uit de padi-bedjes opschieten. In Indië kosten deze padi-*champignons* 60 cent per pond; in Suriname worden ze niet gekweekt.

6. Aan de organisatie van een goed en modern opgezet *visserijbedrijf* werd nog steeds niet de nodige aandacht besteed.

7. Een *cement-fabriek* zal in de toekomst nodig zijn, evenals een *tegelfabriek*.

8. De beroemde *oranjeschil* van Curaçao, die *f* 20 per kilo opbrengt, is dezelfde als de schil van de swalanja, die in Suriname alleen voor het wassen van lijken wordt gebruikt.

9. Een *leerlooierij* bestaat nog niet in Suriname. De huiden worden uitgevoerd en het leer ingevoerd.

10. Rijstzakken kosten nog altijd *f* 1,40 per stuk, uit Amerika in Suriname ingevoerd. De sjoeroeng van Suriname, die in Indië roselle heet en

hoogstwaarschijnlijk uit Suriname is geïmporteerd, wordt gebruikt — evenals de sisal, de ananasvezel en de boesibakba — om zakken te fabriceren.

11. *Vuursteentjes* kunnen op zeer eenvoudige wijze, voor onderdelen van een cent, geproduceerd worden. Thans betaalt men hiervoor in Suriname nog 5 ct. per stuk.

12. Zou het maken van *knopen* uit beenderen, die thans worden weggegooid, niet lonend zijn?

13. De *slachtafvallen*, als darmen en hoorns, worden nergens voor gebruikt.

14. Het *rundervet*, als slachtafval, brengt op Curaçao *f* 30 per kerosineblik op; in Suriname wordt het gebruikt voe vrivi isri.

15. Ook zijn de mogelijkheden voor een *glasfabriek* nog niet bekeken.

16. Met een moderne fabriek voor *confectiekleding* zijn Bonaire en Curaçao ons voor.

17. Een *zeepziederij* bestaat in Suriname niet, hoewel er olie voldoende is.

18. Ook werd er nog nimmer een fabriek voor *etherische oliën* opgericht, hoewel het Surinaamse motgras ook dergelijke olie bevat.

19. Een behoorlijke *tuinbouwonderneming*, met groenten en bloemen, onder deskundige leiding, zou zeker goede kansen hebben.

20. Er bestaat geen *touwslagerij*, hoewel singrasi in voldoende mate aanwezig is.

21. Er bestaat zelfs nog steeds geen behoorlijke *veefokkerij*!

22. En, ten slotte is het planten van *oliehoudende zaden*, pinda en klapper, stellig economisch verantwoord. Het wereldtekort aan vet duurt zeker (volgens een Engelse taxatie) nog zes jaar. Engeland heeft reeds millioenen ponden in olieplantages in Afrika geïnvesteerd en breidt deze nog steeds uit, zonder dat het tekort nog wordt gedekt.

W. H.

BOEKBESPREKING

FRAY CESÁREO DE ARMELLADA, *La ultima expedicion a la Sierra de Perijá'* (1943). Maracaibo.

IDEM, *Geografia y Demografia Vivas de Perijá.* Venezuela Misionera X no. 113, 1948 p. 164.

Het land ten Zuidwesten van de lagune van Maracaibo (Venezuela) heeft onze aandacht opgeëist, doordien er een paar mensapen zou zijn aangetroffen (De W.I. Gids XXIX 1948 p. .33). Maar daar wonen ook de Motilone-Indianen wier vijandschap wel eens lastig was voor onderzoekers. Niet altijd; onze landgenoot wijlen Th. de Booy o.a. is er goed ontvangen (zie T.K.N.A.G. 1926 en Int. Archiv f. Ethn. XXX). Ook de kleine expeditie waarvan de Armellada deelnam kreeg vriendschappelijke aanraking. In het sub 2 genoemd opstel zegt deze onderzoeker echter, dat de door hem, door de Booy en anderen ontmoette Indianen, die een Karibische taal spreken, niet de echte Motilone zijn, welke stellig niet tot de Karibische familie behoren.

D. G.

Sociale toestanden en vakbeweging in Suriname (De Vakbeweging, Veertiendaags kaderblad van het Nederl. Verbond van Vakverenigingen. 1ste jaarg. No. 18, 8 Februari 1949).

Met dit artikel besluit de Heer J. G. Suurhoff het verslag van zijn reis naar Suriname.

De schrijver meent dat er met betrekking tot Suriname, economisch gesproken, van een koloniale verhouding eigenlijk nauwelijks meer sprake geweest is, sedert de plantages, na de afschaffing der slavernij, gingen kwijnen. Hij stelt daartegenover den toestand ten aanzien van het voormalige Ned. Indië, van waar immers vóór den oorlog honderden millioenen guldens jaarlijks naar Nederland kwamen, in den vorm van winsten, pensioenen enz.; hiermede zou dus, economisch gesproken, de koloniale verhouding geteekend zijn. Eenige commentaar op deze voorstelling lijkt niet misplaatst.

Inderdaad was Suriname van den aanvang af een typische kolonie, een Europeesche vestiging, gesticht met het doel producten te leveren voor de moederlandsche consumptie en den moederlandschen handel, een onderneming welke soms wel, soms niet winstgevend was. Op het midden der negentiende eeuw, enkele decenniën vóór de slavenemancipatie, kon nog berekend worden, dat wat Nederland bij moest passen om de koloniale huishouding daarginds gaande te houden, wel ongeveer goedgemaakt werd door hetgeen het moederland langs verschillende wegen aan voordeelen genoot uit zijn overzeeschen tuin.

In den Indischen Archipel echter heeft Nederland nimmer in den eigenlijken zin gekoloniseerd; daar is men begonnen met handelsbetrekkingen aan te knoopen met een gevestigde bevolking, eenige tientallen malen zoo sterk als de eigene, relaties welke, naar aangenomen mag worden, voor de tegenpartij evenzeer begeerlijk leken. Aanvankelijk ongewenscht en ongewild is uit deze verhouding gaandeweg een andere ontstaan, een van souvereiniteit en onderdaanschap.

Ongeveer tegelijk met de slavenemancipatie in Suriname begon in Indië de activiteit van het uitheemsche grootbedrijf, het agrarische door een wijze Nederlandsche wetgeving gedwongen tot een taktiek welke het inlandsche grondbezit onverlet moest laten. De winsten welke gemaakt zijn kwamen ook aan de bevolking ten goede, in velerlei opzichten; een belangrijk deel dier winsten werd in Indië zelf opnieuw belegd.

De opendeur-politiek maakte het mogelijk, dat ook vreemdelingen (Amerikanen, Britten, Franschen enz.), zoo goed als de „overheerschers" zelf, inkomsten trokken uit hun arbeid en hun beleggingen in Ned. Indië. En trekken niet de Amerikanen zoodanige inkomsten uit andere landen in hun werelddeel, zonder dat er van eenige „koloniale" verhouding sprake is? Dit is even natuurlijk als dat Nederland verlangt zijn belooning te blijven genieten uit kapitaal en arbeid, aangewend en nog aan te wenden in het nieuwe Indonesië.

Groot Brittannië heeft zich in India hoofdzakelijk beperkt tot de rol van belastinggaarder en rustbewaarder; het kleine Nederland echter heeft voor zijn surplus aan kapitaal en energie bij voorkeur afzet gezocht in den Indischen Archipel. Toch was de Europeesch-Aziatische verhouding in het eene geval niet meer en niet minder „koloniaal" dan in het andere.

Wil men van het „kolonialisme" behalve de politieke, ook de economische aspecten in beschouwing nemen, dan blijkt eerst recht hoe gedifferentieerd dit tegenwoordig zoo gesmade verschijnsel wel is.

Intusschen kan men het met den Heer Suurhoff eens zijn, dat Suriname economisch een achterlijk land is, dat door Nederland, ook nadat de z.g. koloniale verhouding verdwenen zal zijn, geholpen dient te worden om tot een redelijken staat van welvaart te geraken; de moreele verplichting daartoe is ook onder het oude regiem door het moederland erkend, al zijn de middelen daartoe aangewend niet altijd doeltreffend geweest.

Helder ziet de schrijver in, dat de te vervullen taak in de eerste plaats een opvoedende zijn zal, immers hij legt er den nadruk op, dat de bevolking zelf zal moeten medewerken, opdat vakbekwaamheid en productiviteit van den arbeid een hooger levenspeil zullen rechtvaardigen. De loonen zijn laag, maar de bestaande ondernemingen werpen niet zoodanige winsten af, dat zij geacht zouden kunnen worden van den lagen levensstandaard der arbeiders onmatig te profiteeren.

Nieuwe, goed geleide bedrijven zullen den toestand mede kunnen verbeteren, maar men vraagt zich af welke aantrekkelijkheid Suriname voor zoodanige bedrijven hebben kan, zoolang de arbeidstoestanden zijn zooals zij zijn. Ook hier weder die beruchte vicieuse cirkel, waarin Suriname al zoolang ronddraait. De kans lijkt niet groot, dat die cirkel plotseling verbroken zal worden door de vestiging van een sterk speculatieve maar zeer winstgevende industrie, gelijk die op Curaçao en Aruba, voor welke niet het loonvraagstuk van overwegende beteekenis is.

Dat een vakvereenigingsman als de Heer S. in Suriname weinig gezien

heeft dat hem bevredigen kon, ligt wel zeer voor de hand. Hij geeft een overzicht van de vakbeweging en berekent dat er circa 25.000 werknemers organiseerbaar zouden zijn, terwijl er drie of vier richtingen in de beweging te constateeren vallen, waaruit volgt, dat geen der bestaande bonden eenigen omvang bereiken kan.

Er zijn in Suriname ook nog een aantal niet bij de moederbonden aangesloten organisaties, van personeel in overheidsdienst, van typografen, van schildersgezellen enz., meestal met niet meer dan enkele tientallen leden.

Na den oorlog is het een en ander tot stand gebracht op sociaal gebied, onder leiding van den directeur van Sociale Zaken; de Heer Suurhoff noemt de wettelijke regeling van den arbeidsduur, de verplichte ongevallenverzekering, de veiligheidsvoorschriften, alsmede den bemiddelingsraad voor arbeidsgeschillen. Een arbeidsinspectie is in voorbereiding en plannen voor volkswoningbouw met subsidie uit de openbare kas zijn gereed.

De schrijver gelooft niet dat de vakbeweging in Suriname een toekomst heeft, zoo lang er geen belangrijke projecten tot uitvoering gebracht zullen worden voor de economische ontwikkeling van het land. Hij ziet alleen een mogelijkheid wanneer er een algemeene vakbeweging zou ontstaan, d.w.z. wanneer afgezien werd van de splitsing naar een aantal richtingen, thans drie, maar later wellicht meer, wanneer ook confessioneele onderscheidingen tot uiting zouden komen. Tegenover deze laatste mogelijkheid stonden uit den aard der zaak de twee collega's van den Heer Suurhoff, die bij het gezamenlijke bezoek aan Suriname resp. de R.K. en de Chr. Nationale vakbewegingen in Nederland vertegenwoordigden, anders dan de redacteur van *De Vakbeweging*.

Maart 1949 M.

Economische Stichting West-Indiè — Nederland,
Economisch Bericht No. 7, Jan. 1949

In dit bericht wordt een parallel getrokken tusschen de Ned. Antillen, waarvan de twee voornaamste bloeien als voorposten van het olierijke Maracaibogebied — en de Republiek Venezuela, waartoe dat gebied behoort.

De economie immers, zoowel van Curaçao en Aruba, kleine eilandjes, met een gezamenlijke bevolking van hoogstens 150.000 zielen, als van het het achterland, vijftien maal zoo groot als Nederland en België tezamen, doch met minder dan 4½ millioen inwoners, is een eenzijdige, in het eerste geval vrijwel geheel, in het laatste grootendeels beheerscht door de aardolie-industrie.

Venezuela echter is een nog grootendeels onontgonnen tropenland, met talrijke mogelijkheden, op agrarisch, mijn- en boschbouw, industrieel en ander gebied, dat slechts wacht op een toeneming der bevolking, om zich verder te kunnen ontwikkelen. Onze eilanden echter hebben slechts hun gunstige ligging en hun havens als natuurlijke voordeelen; van de tegenwoordige bevolking zou direct een belangrijk deel een goed heenkomen moeten zoeken (o.a. naar Venezuela), wanneer de tegenwoordige bedrijvigheid op industrieel, handels- en scheepvaartgebied sterk zou afnemen.

Of inderdaad de aardoliereserves in Venezuela nog een twintigjarige exploitatie mogelijk zullen maken, dan wel de bronnen veel langer zullen

blijven vloeien, lijkt een weinig houvast biedende speculatie op de toekomst, doch dat eenmaal de voorraad uitgeput zal raken, staat natuurlijk vast.

Waarom zou er aan getwijfeld moeten worden of het wel gemotiveerd is voorzieningen te treffen om aan de tegenwoordige eenzijdigheid der economie een eind te maken? Gemotiveerd is het streven in kwestie zonder eenigen twijfel; alleen lijken de kansen op welslagen voor Curaçao en Aruba veel minder gunstig dan voor Venezuela.

Het *Bericht* der E.S.W.I.N. bespreekt de mogelijkheid de divi divi der Benedenwindsche Eilanden (welke daar echter ook wel van de kust van Venezuela placht aangevoerd te worden) te verwerken tot looistof in poedervorm; naar wij meenen een denkbeeld dat al eens eerder geopperd is.

Wat Suriname betreft wordt aandacht gegeven aan het financieel-economisch overleg met Nederland en aan de handelsbeweging.

Inderdaad heeft de invoer in 1947 bijna twee maal zooveel bedragen als in 1946; die uit de Ver. Staten is in dezelfde verhouding toegenomen. De opvatting dat de verhooging der waarde van den import uit dit laatste land in verband zou staan met de behoeften van het bauxietbedrijf, vindt geen steun in de detailleering van den invoer welke de statistiek geeft.

Gemeend wordt dat, bij de besprekingen betreffende een werkplan voor den economischen opbouw van Suriname, twee maatregelen buiten beschouwing gelaten zijn, t.w. de aanvoer van arbeidskrachten en de wegenaanleg.

Met betrekking tot de joodsche immigratie, waarvan de Staten van Suriname vooralsnog niet schijnen te willen weten, wordt medegedeeld, dat de Freeland League het oog had op een vestiging aan den linkeroever der Saramaccarivier en wel op een terrein van 225.000 ha., zich uitstrekkend van iets ten zuiden van Hamburg tot dicht bij de monding. Een plaatsje Hamburg hebben wij op de beschikbare kaarten niet kunnen vinden, doch Oudschans Dentz noemde een plantage van dien naam (De West-Ind. Gids XXVI, 168), zonder vermelding van de ligging.

De Sigatokaziekte in de bananen (bl. 14 van het *Bericht*) heeft zich niet alleen naar andere landen van het Verre Oosten verbreid; zij vertoonde zich ook in de nieuwe wereld en wel het eerst in Suriname, in 1932 (De West-Ind. Gids XXVIII, 312). Dat de bananencultuur zich niet zou leenen voor kleine ondernemers, is alleen juist in verband met de uiterst kostbare bestrijding der genoemde ziekte. Op Jamaica, in 1938 nog de belangrijkste producent in tropisch Amerika, was de cultuur hoofdzakelijk in handen van den kleinen landbouwer.

De voorgenomen maatregelen ter stabiliseering der cocos-cultuur in Britsch West Indië lijken inderdaad in strijd met het doel der Caribbean Commission, welke niet beoogt plaatselijke of regionale autarkie te bevorderen, maar integendeel internationale samenwerking op economisch gebied. Suriname is nog wel geen exportgebied voor cocosnoten en daaruit verkregen producten, doch juist den laatsten tijd wordt meer aandacht besteed aan de cultuur van cocosnoten in het district Coronie.

Uit het nieuwsblad *De West* wordt ontleend een overzicht van den toestand in de districten van Suriname op 1 Januari 1948. Wij lezen hieruit dat op dien datum de drie suikerondernemingen in het Commewijnedistrict (Mariënburg, Zoelen en Alliance) tezamen nog een bevolking van 2687

zielen hadden. In 1942 bedroeg het aantal opgezetenen 2223, in 1938 2865. Men zou dus de conclusie kunnen trekken, dat het aantal arbeidskrachten wel tijdens den oorlog verminderd, doch sedert weder toegenomen is; om ons tot de suikercultuur te bepalen zouden er derhalve wel werkkrachten aanwezig zijn, maar waarschijnlijk zijn de loonen niet aantrekkelijk.

Gaan wij nog iets verder terug, dan vinden wij op 31 Dec. 1933 voor alle plantages in het Commewijnedistrict (suiker, koffie, citrus enz.) tezamen een aantal arbeiders (onder contract en niet onder contract) van 7851; dit aantal zou dan, volgens de gegevens in *De West*, op 1 Januari 1948 gereduceerd zijn tot 5368 (allen vrije).

Het *Bericht* meent dat er niet behoeft te worden getwijfeld aan de juistheid der bewering, uitgesproken in het blad *Nieuw Suriname*, als zouden bodem en klimaat van Suriname geschikt zijn voor de cultuur van rameh. In andere opzichten echter zou de toekomst van dit wellicht ook voor Suriname belangrijke product nog min of meer onzeker zijn.

Besloten wordt met een verslag van een lezing, voor de E.S.W.I.N. gehouden door Dr W. W. Varossieau, waarin deze zijn indrukken weergaf, opgedaan in vijf Europeesche landen, aangaande boschbouwkundig en houttechnologisch onderzoek. Veel dat ook voor Suriname van beteekenis zijn kan leek ons daaruit niet te putten.

Maart 1949 M.

F. G. WALTON SMITH: *The spiny lobster industry of the Caribbean and Florida.* Caribb. Res. Council, Fish. Ser. 1948, 49 blz., 10 foto's en 3 tekeningen op 8 blz. buiten de tekst, uitsl. kaart.

De laatste jaren is van verschillende zijden bij herhaling het denkbeeld van het kweken van kreeften op de Nederlandse Antillen naar voren gekomen, waarbij men soms zelfs verlokkende economische mogelijkheden meende te kunnen zien. Men vergat zich daarbij meestal af te vragen of de ,,kreeft'' van de Nederlandse Antillen wel hetzelfde was als de Nederlandse kreeft, waardoor men allerlei ervaringen, bij het kreeftenvissen in Zeeland opgedaan, op een West-Indische langoustenkwekerij meende te kunnen overbrengen — hoewel het al reeds jaren lang bekend was, dat de Caraïbische ,,kreeften'' in hun levenswijze (met name in hun ontwikkeling) zéér belangrijk van de Europeese kreeften verschillen.

De ,,spiny lobster'' welke in West-Indië economisch van belang is (Cuba, Florida, Bahamas!) is dezelfde soort van ,,kreeft'' (*Panulirus argus*), welke ook op de Nederlandse Antillen de voortdurende aandacht van vissers en leken-onderwaterjagers tot zich trekt.

Uit de eieren (enkele honderdduizenden per wijfje), welke in dieper water worden afgezet, ontwikkelen zich larven van slechts een paar millimeter lang, die in vorm zéér verschillend zijn van het volwassen dier. Eerst na gedurende enkele weken een zwevend bestaan te hebben geleid en gedurende die tijd allerlei merkwaardige gedaanteverwisselingen te hebben doorgemaakt, beginnen zij hun leven als kleine langouste op de zeebodem.

Proeven, door het U.S. Bureau of Fisheries genomen, toonden aan dat het kweken van spiny lobster zó moeilijk is, dat met zekerheid mag wor-

den aangenomen dat dit bedrijf, met de bestaande laboratorium-methoden niet lonend is.

Overal waar de kreeftenvisserij wordt uitgeoefend, gebeurt dit dan ook door het vangen van in het wild voorkomende dieren. Wil men dus op de Nederlandse Antillen de kreeftenvisserij ontwikkelen, dan zal men zich dus ook hier voorlopig moeten toeleggen op een verfijnen en zo mogelijk nog iets uitbreiden van de bestaande visserij.

Een groot nadeel hierbij is, dat wij over het leven van de „kreeften" (in het bijzonder over de trek van de oude dieren en de ontwikkeling en de duur van de vrij-zwemmende larvevorm) nog zó weinig afweten, dat het nauwelijks mogelijk is om, zonder nader onderzoek, in deze richting iets verstandigs te ondernemen.

P. WAGENAAR HUMMELINCK.

Gravures uit België in Het Curaçaosch Museum. Uitgave van Het Curaçaosch Museum, gedrukt bij Drukkerij „De Stad", N.V., Curaçao, in een oplage van 300 exemplaren, 6 Mrt. 1949; 68 blz. 34 × 27 cm. gekl. omslag, reproducties van 32 gravures en 1 foto (Cf 10,—)

Inplaats van een catalogus, werd bij gelegenheid van de Tentoonstelling van Moderne Belgische Graveerkunst in „Het Curaçaosch Museum", welke 6 Maart werd geopend, dit prachtige platenboek uitgegeven. Het bevat reproducties van houtsneden en etsen van 32 kunstenaars, welke worden voorafgegaan door een grote overzichtsfoto van het Museumgebouw, dat thans één jaar oud is.

Curaçao's eerste grafische uitgave (alhoewel nog niet met eigen cliché's) is een genummerde, bibliophiele uitgave geworden, waardoor wij aan de regenten van het Museum, en vooral aan de Heer Chr. J. H. Engels, veel dank verschuldigd zijn.

P. W. H.

De Surinaamse Vakbeweging (De Gids, orgaan van het Christelijk Nationaal Vakverbond in Nederland 36e jaargang No 3, 8 Februari 1949).

De Heer Fuykschot geeft in dit artikel zijn oordeel over de vraag of in Suriname een deugdelijke vakbeweging tot stand kan komen; hij stelt voorop dat het daartoe naar zijn inzicht vereischte, op het punt van algemeene en vakkennis bij de werknemers, in dit land slechts ten deele aanwezig is.

Een overzicht wordt gegeven van de wederwaardigheden der diverse vakorganisaties welke in Suriname ontstaan zijn in den loop der tijden, organisaties welke vaak slechts een klein aantal leden en een te klein aantal contribuanten hebben, niet altijd op deugdelijke wijze bestuurd worden en dan ook soms weinig levensvatbaarheid bleken te hebben.

Veel opvoeding en sociale scholing — en ook veel leiding — zullen de Surinaamsche arbeiders nog behoeven, opdat een gezonde vakbeweging zich baan zal kunnen breken en zich zal kunnen handhaven.

Het is uit den aard der zaak vooral de Christelijke vakbeweging welke den schrijver ter harte gaat en voor haar toekomst spreekt hij de beste wenschen uit.

Febr. 1949. M.

KEES NEER, *Viottoe*, R.K. Drukkerij H. van Boomen Paramaribo, Uitgave van Spectrum, Tijdschrift voor Intellectuele Jongeren, Paramaribo. Tekstillustraties van Louis van Tilburg; band- en omslagtekening van Fr. Ap. Duif. Het bindwerk en de druk van de illustraties door de Leo Victor Drukkerij. Verkrijgbaar bij de Drukkerij R.K.J.W. te Tilburg, prijs *f* 4.95.

Dit boekje van 232 bladzijden, met acht plaatjes, geeft een beeld van het leven in het Surinaamse bosland, boven de watervallen.

Het verhaal speelt onder de Bosnegers en wel in een omgeving waar gekerstende en heidense nakomelingen der gevluchte slaven in elkanders onmiddellijke nabijheid wonen. Een kerkje met school der R.K. missie vormt hier een geestelijke oase te midden ener wereld van superstitie, animisme en fetischisme.

De heldin van het verhaal, een gedoopt Bosnegerinnetje, wordt op haar negende jaar ,,kieja" van een heidens rasgenoot, een man van gevorderden leeftijd met minder gunstige reputatie. De ouders hebben geen stem in deze zaak, het is de ,,tio", de oudste broeder der moeder, die beslist, naar Bosneger-zede.

Wanneer het meisje volwassen is en de bruidegom haar op komt eisen, toont Viottoe zich standvastig in haar weigering zijn vrouw te worden, tot grote voldoening van den pater en den schoolmeester, die haar anders als lid der kerk zouden moeten prijsgeven. Het geval lost zich op in een overeenkomst tot schadeloosstelling, in goederen, waarvoor de jonge man zorgt, een gedoopte rasgenoot, met wie de heldin dan een Christelijk huwelijk aangaat.

Wij maken kennis met allerlei types uit de Bosnegerwereld, het dorpshoofd, de dorps-diplomaat, de dorps-babbelaarster enz., allen blijkbaar naar het leven getekend. De handelende personen spreken geen boekentaal; de dialoog moet overal zó uit het negerengels vertaald zijn.

Ook overigens kan dit verhaaltje gelden als een bijdrage tot de kennis van het leven der Bosnegers; wij maken hun feesten en danspartijen mede, hun werkzaamheden, o.a. het gebruik van nekoewortel voor de gezamenlijke visvangst op grote schaal, het bereiden van cassavebrood enz., hun vaart over de vallen, een ,,kroetoe" ter beslissing van de zaak des teleurgestelden bruidegoms.

Hier en daar wordt in voetnoten een negerengels woord vertaald; voor lezers die Suriname niet kennen zouden wat meer verklaringen wellicht wenselijk geweest zijn.

Maart 1949.

J. M. M.-W.

KRONIEK

SURINAME

Helaas bereiken de nieuwstijdingen uit Suriname onze redactie òf zeer laat, of uit de tweede hand. Maakt dit onze kroniekschrijverij waardeloos?

Toch niet; er komt, met of zonder vertraging, zoveel tot ons dat van belang is en waarvan vermelding, al dan niet met commentaar, in ons tijdschrift op haar plaats lijkt.

Suriname heeft tegenwoordig, meer dan te voren, de aandacht van het buitenland niet alleen, maar het is ook meer dan tot dusver betrokken bij de veranderingen welke zich voltrekken, in de wereld — en ook in de viereenheid welke constitutioneel nog altijd het Koninkrijk der Nederlanden uitmaakt.

Ter derde Westindische Conferentie, op Guadeloupe, heeft men getracht zich te bezinnen op het doel en het nut der Caribbean Commission en haar hulp-organisaties; terecht zou men zeggen. Een medewerker van *El Dorado* (derde nummer) heeft hierin aanleiding gevonden om de vraag te bespreken of Suriname (en de Ned. Antillen) „onafhankelijk" geworden, niet zelfstandig zouden behoren op te treden als leden van de internationale organisatie in kwestie, welke inderdaad van karakter zou veranderen, wanneer de vier „moederlanden" aan de Caraibische gemeenschappen onder hun vlaggen de bevoegdheid zouden toekennen naar buiten zelfstandig op te treden.

De opgeworpen vraag is van belang, ook in verband met de politiek der verdragen met het buitenland.

Intussen heeft Nederland zich aangesloten bij het Atlantische Pact en de minister van Buitenl. Zaken heeft de mening te kennen gegeven, dat Suriname (en de Ned. Antillen) er wel geen bezwaar tegen zullen hebben bewust buitengesloten te zijn bij de onderhandelingen dienaangaande. Hetgeen nog zal moeten blijken.

Te Washington is een organisatie in het leven geroepen (afdeling der E.A.C.), ten doel hebbend aan Groot Brittannië, Frankrijk, België en Nederland hulp te verlenen bij de pogingen de resp. overzeese gebiedsdelen tot ontwikkeling te brengen.

In deze maand Maart zal nu te Havana de interamerikaanse conferentie gehouden worden, welke zich bezig zal houden met het vraagstuk der territoria op het westelijk halfrond onder Europese souvereiniteit. Zoals bekend is, zullen de V.S. niet aan deze conferentie deelnemen.

Uit Nieuw Guinea kwam een bericht, waaruit zou moeten blijken dat de bevolking aldaar, of althans een zeker deel er van, zou wensen een

zelfden politieken status te verkrijgen als die van Suriname (en de Ned. Antillen), binnen het kader dus van het Koninkrijk der Nederlanden. Een dergelijk geluid is vernomen uit Menado, van Ambon en Timor, tot misgenoegen der regering van Oost Indonesië.

* * *

Hoe men in Onze West over een deelgenootschap van Indische gewesten in het Koninkrijk nieuwe stijl denkt, is hier nog niet gebleken.

Overigens staat men in Suriname niet onverschillig tegenover de gebeurtenissen in den Indischen Archipel. Toen de tweede militaire actie tegen de „Repoeblik" aangevangen was, spraken de Staten daarover, in een telegram aan den minister van O.G.D., hun „diep leedwezen" uit. Deze zelfde Staten wensen den schijn te vermijden als zouden zij partij kiezen in de Indonesische kwestie en zullen daarom niet, zoals de Ned. Antillen, een adviserend lid benoemen der aanstaande ronde-tafel-conferentie. Door slechts twee waarnemers aan te wijzen menen zij te tonen niet vooruit te willen lopen op den toekomstigen staatsvorm.

Of een betoging voor Indonesië, ter gelegenheid der conferentie te Delhi, inderdaad te Paramaribo gehouden is, bleek niet uit de latere berichten ;wel heeft de Surinaamse Landbouwers Organisatie aan Pandit Nehroe een telegram verzonden, waarin de beste wensen uitgesproken worden voor de „rehabilitatie" van Indonesië.

* * *

Merkwaardig uit een ander oogpunt waren de beschouwingen waaraan het blad der R.K. missie in Suriname plaatsruimte verleende, betreffende de linkse, voor velen synoniem met progressieve, politiek ook met betrekking tot Indonesië. De briefschrijver uit Nederland hier aan het woord, vreest dat de culturele taak van Nederland ten opzichte der overzeese gewesten, ten gevolge van al die linksheid, of progressieviteit, uit het oog verloren zal worden. Van de in Nederland studerende jongelieden, ook uit Suriname, vreest hij dat zij, „losgelaten" en „door links gretig opgevangen", op zullen groeien tot ontevredenen, wellicht spoedig onruststokers, nu men verzuimde deze toekomstige leiders te „drenken in de Nederlandse beschaving".

* * *

Aangaande de binnenlandse Surinaamse politiek valt op het ogenblik geen nieuws te melden. Laat in het vorige jaar zijn ten slotte de gouverneur en de Staten tot een compromis gekomen met betrekking tot het kiesrecht en het wachten is nu maar op de in Mei a.s. te houden verkiezing van een nieuw Statencollege.

Het zittende college is nog steeds in drukke briefwisseling met den gouverneur over allerlei aangelegenheden van openbaar belang; deze Staten hebben al eens als hun mening te kennen gegeven dat aan die correspondentie wel eens zonder noodzaak het karakter ener geheime gegeven wordt.

Er is een nieuwe partij opgericht, die van den Arbeid, welke weldra over een eigen orgaan zal beschikken.

Wat er omgaat onder de Aziatische partijen en groepen in Suriname en in welke mate zij samenwerken op politiek terrein, is van hier uit moeilijk te weten te komen. De Indonesische vereniging *Persatoean* (Eenheid) is in Januari j.l. begonnen met een eigen blad uit te geven, het eerste nummer werd ingeleid door een bekend Aziatisch ingezetene, die echter behoort tot de groep welke tot voor kort die der Brits Indiërs genoemd werd.

Er was een bericht in de pers betreffende een fusie van de Hindoe-, de Hindoe-Javaanse en de Moslimpartij.

* * *

Een bevolkingsgroep welke vroeger nimmer iets van zich liet horen is die der oorspronkelijke inwoners van Suriname. Sedert kort echter bestaat er een Indiaanse Vereniging (S.A.R.A.C. = South American Redskin Associated Corporation). Waarom die Engeldse naam?

Het schijnt dat deze vereniging in de eerste plaats ten doel heeft de materiële omstandigheden der autochthonen te verbeteren.

* * *

Van de drie vertegenwoordigers der moederlandse vakcentralen die Suriname bezocht hebben, gaven twee hun indrukken in publicaties weer; hun waardering voor de Surinaamse arbeiders-organisatie bleek niet bijster groot. Zij zouden het ook wel niet eens geweest zijn met de actie welke na hun vertrek gevoerd werd door het Comité der samenwerkende organisaties van Landsdienaren, die ontevreden waren over het uitblijven van loonsverhoging.

Bij deze actie werden zeer grote woorden gebruikt, maar zelfs van een in uitzicht gestelde massagetoging is niets gekomen, laat staan van andere meer drastische maatregelen. Van overheids wege is dit geval in zover ernstig opgevat, dat er een disciplinaire straf toegepast is; de gestrafte betuigde openlijk zijn leedwezen en noemde zich daarbij „de gehoorzame martelaar". Zielig!

* * *

Belangrijk nieuws was wel dat betreffende de liquidatie van De Surinaamsche Bank, opgericht in 1865; Suriname zal een eigen circulatiebank krijgen. Zal dit, evenals op Curaçao, een overheidsinstelling zijn?

Reeds G.J. Fabius (*Het Bankwezen in Nederl. West-Indië*, 1917) pleitte voor het overlaten van bankzaken aan het particuliere initiatief, maar sloot het circulatiewezen uit.

Dat de Nederlandsche Handel Maatschappij bereid is gevonden tot omwisseling der aandelen van De Sur. Bank wordt als een voordeel gezien; eenvoudige liquidatie zou betekend hebben het terugtrekken van Nederlands kapitaal uit Suriname.

Er bestaat goede kans dat in 1949 de K.L.M. de rechtstreekse luchtverbinding Nederland-Suriname, via Madrid, Lissabon, Dakar, tot stand zal brengen. Het plan tot instelling van een binnenlandsen

luchtdienst zou, naar door de K.L.M. begroot werd, een uitgave van vier ton per jaar gevorderd hebben, waarvan 250.000 gulden voor rekening der openbare kas; wij weten dat de Staten voor deze aanzienlijke vermeerdering der uitgaven teruggedeinsd zijn. De organisatie der op de Benedenw. Eilanden gevestigde Surinamers heeft de moeite genomen een ander plan uit te werken, dat met door haar aangegeven voorziening in materieel en personeel de mogelijkheid zou scheppen Paramaribo door de lucht te verbinden met een zestal belangrijke punten in de districten en dat een kapitaalsuitgave zou vorderen van iets meer dan 100.000 gulden, terwijl de exploitatie slechts een jaarlijks verlies zou geven van 25 mille. Voorshands schijnt het vertegenwoordigend lichaam ook voor dit plan niet veel te voelen.

* * *

Enigszins verbazingwekkend is het, dat het bauxietbedrijf bereid gevonden is ruim vier millioen te storten wegens achterstallige belasting; in het vervolg zal, op basis van nieuwe berekeningen, de openbare kas een half millioen per jaar meer aan belasting van deze onderneming ontvangen dan tot dusver.

Volgens een krantenbericht zou onze minister van Wederopbouw in den Surinaamsen bauxietrijkdom een middel zien tot besparing van deviezen, in verband met ..... het gebruik van aluminium voor ramen in nieuw te bouwen woningen in Nederland.

* * *

De overneming door het gouvernement van de aandelen der Sur. Waterleiding Maatsch. had in Januari j.l. nog niet haar beslag gekregen.

* * *

Landbouw en immigratie blijven twee belangrijke punten op het programma van den economischen opbouw van Suriname.

Tijdens de grote crisis van na 1929 is er wel eens gedacht aan hetgeen werkloze planters uit Ned. Indië wellicht in Suriname tot stand zouden kunnen brengen. Het is toen bij het denkbeeld gebleven, doch nu hebben ondernemende personen uit den Oost een aanzienlijk kapitaal naar Suriname overgebracht, met het doel in het Saramaccadistrict een plantagebedrijf te vestigen, waarin ook Indo-europese gezinnen een bestaan zouden kunnen vinden. Van wege het gouvernement is reeds de nodige hulp verleend tot het bekomen van terrein in het district waar de onderneming haar bedrijf wil vestigen. De Freeland League heeft haar plannen met betrekking tot de joodse kolonisatie in Suriname nog steeds niet opgegeven. Zij heeft het voornemen opgevat wederom een delegatie uit te zenden, doch de gouverneur heeft haar moeten waarschuwen dat de Staten in hun afwijzende houding blijven volharden.

* * *

Suriname is zozeer „sportminded" geworden, dat er zelfs bokswedstrijden gehouden worden.

Wat sympathiek aandoet, is de campagne welke in het blad der missie gevoerd wordt ter aanmoediging der zwemsport. In een land met zoveel water, waar een zo groot deel van het verkeer op de rivieren en andere stromen aangewezen is, ook van het personenvervoer, is het zeker nuttig dat niet alleen de woudbewoners, maar ook anderen, de zwemkunst machtig zijn.

* * *

Er wordt tegenwoordig veel geschreven over de culturele belangen onzer Rijksgenoten in De West. Hieraan denkend moet den lezer een berichtje treffen in een der Surinaamse nieuwsbladen, volgens hetwelk een vreemdeling er zich aan geërgerd zou hebben, dat bij de aankomst van een schip te Paramaribo een aantal jonge meisjes aan den kant de bezoekers staan op te wachten. De langdurige aanwezigheid van vreemde troepen in Suriname zal wel de prostitutie in de hand gewerkt hebben; er was moeilijk anders te verwachten.

Maart 1949 M.

BIBLIOGRAFIE.

ZELFSTANDIGE PUBLICATIES

Aruba een parel van de West. Naar Ruimer Horizon 3, 11–12 Sept.-Oct. 1948, 52 pp., 32 foto's, 7 tekeningen.

Tweede Aruba-Nummer, uitgegeven door de Toeristen-Commissie Aruba, met bijdragen van: A. H. VAN AS. Het onderwijs op Aruba, p. 21–24; E. BARTELS, De handel op Aruba, p. 35–36, De aloë-cultuur op Aruba, p. 39–41; HENK A. HESSLING, Geschiedenis van de laatste 50 jaar, p. 15–17; Frère JOAANNES, Het R. K. bijzonder onderwijs op Aruba, p. 27; H. E. LAMPE, Op gouden wegen, 1898–1948 (poëzie), p. 11; A. R. LENS, Politiewezen op Aruba, p. 44–45; STEENMEIJER, De pers op Aruba, p. 46; J. J. VAN DE WALL, De protestantse kerk op Aruba, p. 37; W. J. WESTERINK, Sport, p. 33; C. A. WILLINK, De landsradio- en telefoondienst op Aruba, p. 28–29; J. WILS, Een hotel op Aruba, p. 50–51.

Economisch Bericht No. 6. Eswin, Sept. 1948, 59 pp., 3 krtjes.

Antillen: Samenwerking met Suriname; plannen van Gouverneur. Suriname: Spoorbaan; Bosbouwkundige Dienst; luchtverkeer; luchtkaartering; citrus; immigratie; cultures; productie-, invoer-, uitvoer-cijfers; scheepsverkeer; prijzen; werkplan welvaartsfonds; boswezen, met verslagen van voordrachten van P. K. HERINGA en E. J. VAN JELEN (p. 40–58).

Eldorado. Maandblad ter behartiging van de belangen van Suriname en de Nederlandse Antillen. 1e Jaargang No. 1, Januari 1949, 48 pp., 4 tekstfig.

Redacteurs: ALBERT HELMAN, RUDI VAN LIER, W. L. SALM, H. DE RUITER (secr.), COLA DEBROT, L. A.G.O. LASHLEY, W. EZECHIËLS en W. M. VAN KANTEN.

C. J. H. ENGELS: *Mama di joe chikitoe, scucha dokter su consejo.* Ed. 3 (3000–5000). Boeki di la Cruz Blanco-Geel, (Curaçao, najaar 1948), 16 pp.

Forest research within the Caribbean area. Caribb. Res. Counc., Washington D.C. 1947, x+128 pp.

Grotendeels het werk van ARTHUR UPSON en J. C. CATER. – Surinam (Netherlands Guiana) p. 61–62.

Gravures uit België in het Curaçaosch Museum. Uitg. Cur. Museum; Drukkerij „De Stad" N. V., Curaçao (6 Mrt) 1949 (300 ex.); 68 pp. (34 × 27 cm), 32 gravures en 1 foto, gekl. omslag.

Het spiedend oog der luchtcamera. 170 luchtfoto's met toelichtende tekst, verzameld ... door .. J. H. G. SCHEPERS. E. J. BRILL, Leiden, 1948, xii+332 pp., 56 tekstfig., 14 kaarten, waarvan 1 gekl., 178 foto's, waarvan 170 luchtfoto's, en 10 afb. — Verscheen tevens als *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen.* (2) 65 4/5.

Bevat o.m.; D. C. GEIJSKES, Luchtfotografie en zwampbegroeiïng in Suriname (2 fig., 6 foto's); A. L. SIMONS, Suriname en de lucht-

kaartering (2 krtn, 6 fig., 10 foto's); P. WAGENAAR HUMMELINCK, Een luchtreiziger over het landschap van de Nederlandse Benedenwindse Eilanden (21 foto's).

Kent U het Wit Gele Kruis? Drukk. Scherpenheuvel, Curaçao, Juni 1948, 24 pp.

CARLETON MITCHELL: *Islands to Windward. Cruising the Caribbees.* D. van Nostrand Comp. Inc., New York, 1948, xvi + 287 pp., met talrijke foto's buiten de tekst, w.o. gekleurde, en tekeningen v. d. schr.

Hoofdstuk 16 is gewijd aan Saba (p. 142–147, 4 foto's); 17 aan Saba (p. 148–156; 11 foto's).

Non-self-governing territories. Summaries and analysis of information transmitted to the Secretary-General during 1947. Lake Success, New York, 1948, x + 509 pp., uitsl. tabel, 4 losse tabellen.

Surinam p. 110; Curaçao p. 116–121.

Fr. M. ODULFINUS: *Jaarverslag 1948 St. Vincentiusgesticht, Scherpenheuvel, Curaçao.* Uitg. en druk Scherpenheuvel, Febr. 1949, 16 pp., 7 foto's.

Oranje en de zes Caraïbische Parelen. Officieel gedenkboek ter gelegenheid van het gouden regeringsjubileum van Hare Majesteit Koningin Wilhelmina, Helena, Pauline, Maria. 1898–31 Augustus-1948. Amsterdam, N.V. Drukkerij en Uitgeverij J. H. de Bussy, 1948; 532 pp., met afbeeldingen 692 pp., 2 + 385 foto's (en reproducties), 14 grafieken en kaartjes, 12 gekl. kaartjes, geb. met gouden letters, losse gekl. omslag; luxe-ed. in linnen. — Red. Comm.: P. A. KASTEEL, W. CH. DE LA TRY ELLIS (voorz.), W. J. GOSLINGA, A. J. C. KRAFFT (eerste secr.), N. VAN MEETEREN, A. H. M. VAN WEEL, S. A. L. MADURO (eerste penn.), W. F. G. MENSING, C. CASIANO, PH. H. HARTZ, JULIO HENRIQUEZ, W. P. MAAL.

P. A. KASTEEL: (Opdracht), p. 7. Redactie-Commissie: Voorwoord, p. 9–10 (handtekeningen). A. J. C. KRAFFT: Inleiding, p. 11–14. Inhoud, p. 528–532.

Algemeen gedeelte.

F. H. W. C. J. VAN DUN: De defensie van 't Staatsdeel in de afgelopen 50 jaren, p. 40–50.

B. DE GAAY FORTMAN: Het Staatsdeel in de Staten Generaal, p. 51–60.

P. A. KASTEEL: Koningschap en democratie, p. 17–21.

N. VAN MEETEREN: De geschiedenis van het Staatsdeel in de laatste vijftig jaren, p. 22–39.

N. VAN MEETEREN: Literatuur, p. 521–527.

Curaçao.

R. J. BEAUJON Jr. & B. A. BITTER: Landbouw, veeteelt, visserij en zoutwinning, p. 294–298.

R. J. BEAUJON Jr. & P. A. VAN STUIVENBERG: De landswatervoorzieningsdienst, p. 155–160.

LOUIS C. H. M. BERGMANN: Telegrafie en telefonie in het Staatsdeel, p. 339–355.

ISIDORE BLOCH: De ontwikkeling van de pers in de laatste vijftig jaren, p. 367–370.

R. BOSKALJON: Het muziekleven, p. 356–366.

G. J. BOTTERWEG: Het verkeer te land, p. 314–316.

P. H. J. BREUSERS: Het postwezen, p. 336–338.

R. J. CASTENDIJK: De luchtvaart, p. 325–335.
N. CHUMACEIRO: De sport, p. 397–399.
F. J. J. CORVER & M. B. BARTELS DAAL: Bevolking, p. 71–74.
J. J. A. ELLIS: Bestuursindeling, p. 198–201.
J. J. A. ELLIS: De rechtsbedeling, p. 208–216.
C. J. H. ENGELS: Het Curaçaose landhuis, p. 371-373.
H. GORSIRA-DE HASETH: Huisvlijt, p. 290–293.
W. J. GOSLINGA: Overheidszorg voor onderwijs en volksontwikkeling, p. 126–142.
J. F. GROOTE: Woningbouw en stadsuitbreiding, p. 161–166.
PH. H. HARTZ: De geneeskunde, p. 170–175.
PH. H. HARTZ: Het St. Elisabeth's Gasthuis, p. 176–178.
IS. JESSURUN CARDOZO Szn, S. A. L. MADURO & J. M. L. MADURO: Ons Joods leven, p. 106–121.
A. J. C. KRAFFT: Het protestantisme, p. 93–98.
A. J. C. KRAFFT: Het fosfaatbedrijf, p. 278–281.
A. J. C. KRAFFT: Hulpverlening, p. 395–396.
E. C. J. M. VAN LAARSCHOT: Het Wit Gele Kruis, p. 184–190.
M. D. LATOUR: Het papiamento, p. 75–82.
M. D. LATOUR: Folklore, p. 83–92.
M. D. LATOUR: De R. K. Missie, p. 99–105.
M. D. LATOUR: Het R. K. Bijzonder Onderwijs, p. 143–150.
W. P. MAAL: Ziekenhuis van de N.V. Sanatorium „Het Groene Kruis'', p. 179–183.
W. P. MAAL: Het Nederlandse Rode Kruis, Afdeling Curaçao, p. 193–197.
C. VAN MEGGELEN: Gouvernements zuigelingenzorg, p. 191–192.
LOUISE VAN MEETEREN—QUAST: De protestantse vereniging „Eendracht maakt Macht'', p. 393–394.
W. F. G. MENSING: Industrieën, p. 282–289.
W. F. G. MENSING: Handel, p. 299–309.
W. F. G. MENSING: Het toerisme en het hotelwezen, p. 310–313.
W. MEIJER: Verenigingsleven, p. 374–392.
R. R. MUSKUS: Scheepvaart en havenwezen, p. 317–324.
E. N. NEWTON: De economische ontwikkeling, p. 239–244.
J. POLMAN: Het kadaster, p. 167–169.
FR. REALINO: Het land; flora; fauna, p. 63–70.
E. A. RÖMER: Het belastingwezen, p. 260–262.
P. TH. SPENCER KRAFFT: Het Curaçaos muntwezen, p. 245–248.
P. TH. SPENCER KRAFFT: Bankwezen, p. 249–255.
P. TH. SPENCER KRAFFT: Financiën, p. 256–259.
J. H. SPROCKEL & I. C. DEBROT: Sociale verordeningen, p. 151–154.
C. SÜTHOFF & M. P. GORSIRA: De politie en haar ontwikkeling, p. 233–238.
W. CH. DE LA TRY ELLIS: Civielrechtelijke beschouwingen, p. 217–232.
A. H. W. VAN WEEL: Het wetgevend lichaam, p. 202–207.
C. N. WINKEL & J. H. P. SCHRILS: De vrijmetselarij, p. 122–125.
J. VAN DER ZWAN & A. MIDDENDORP: De geschiedenis van de olie-industrie, p. 263–277.
Aruba.
E. BARTELS: Het toerisme en het hotelwezen, p. 453–454.

R. J. BEAUJON Jr. & P. A. VAN STUIVENBERG: De landswatervoorzieningsdienst, p. 414–416.
J. G. DE CASTRO: Industrie en handel, p. 449–452.
De Lago Oil & Transport Company, p. 442–444.
Th. E. J. VAN ERP: De politie, p. 430–432.
TH. E. J. VAN ERP: Het verkeer te land, p. 455–457.
E. R. FINCK: Voetbalsport, p. 479–480.
HENK A. HESSLING: Aruba gedurende vijftig jaar, p. 405–408.
L. DE HOOP: Wegen en woningbouw, p. 412–413.
A. J. C. KRAFFT: Het protestantisme, p. 409–411.
H. KROONENBERG: De economische ontwikkeling, p. 433-441.
C. VAN DER LINDEN: Havens en scheepvaart, p. 460–469.
H. ODUBER: Het postwezen, p. 458–459.
L. A. PAANAKKER: Ziekenzorg en ziekenverpleging, p. 421–429.
Fr. REALINO: Het land, p. 402–404.
R. M. ROBLES: Geneeskunde en hygiëne, p. 417–420.
F. STEENMEIJER: Verenigingsleven en clubs, p. 470–478.
J. VAN DER ZWAN & S. MERRYWEATHER: N. V. Arend Petroleum Maatschappij, p. 445–448.

Bonaire.
C. B. E. HELLMUND: Bonaire, p. 486–492.
Fr. REALINO: Het land, p. 483–485.

De Bovenwindse Eilanden.
W. DE BARBANSON: Enkele gebeurtenissen van de laatste vijftig jaar op St. Maarten, p. 508–511.
R. COLLEY HUTCHINSON & A. J. C. KRAFFT: De methodistische kerk van Engelse Antillen, van St. Maarten en van St. Eustatius, p. 512–514.
A. J. C. KRAFFT: Overzicht van de Bovenwinden, p. 499–507.
FR. REALINO: Het land; flora; fauna, p. 495–498.
C. E. W. VOGES: St. Eustatius, p. 515–520.

Foto's van FISCHER, LINKER, fr. ARNOLDO, HUMMELINCK e.a.

Fr. M. REALINO: *Vragenboekje bij de tweede druk van Plantkunde van Curaçao voor M.U.L.O.* R.K. Boekhandel „St. Augustinus", Curaçao, (Dec.) 1948, 38 pp.

LILLA VAN SAHER: *Macamba.* E. P. Dutton & Company, Inc., New York, (Febr.) 1949, 264 pp., losse omslag met gekl. tekening.

Roman spelende op Curaçao, geschreven na een zéér kort verblijf van de schrijfster op dit eiland.

SIMON MIGUEL SURIEL: *Muher culpable.* Novela sacá for di algun hecho i complicacion di nos bida moderna Curazoleña. Drukkerij „De Stad" N.V., 2da edicion (Curaçao), 1948, 182 pp.

JO SPIER: *West,* met tekst van PIET BAKKER. Uitg. Mij. Elsevier, Amsterdam/Brussel, 1948, 9 pp. tekst, 68 bladz. tekeningen w.o. 4 gekleurde, 8 tekeningen als vignetten, gekl. omslagtekening, titelvignet.

Statuten van de Stichting „Cultureel Centrum Suriname". Gepubliceerd in het G.A.B. No. 83 van 21 September 1948, 7 pp.

Deze stichting is een voortzetting van het Cultureel Comité Suriname. M. J. SCHOLS-VAN SUCHTELEN admin.

Studies on the Fauna of Curaçao, Bonaire and the Venezuelan Islands. Vol. III. Uitg. Natuurwet. Studiekring Suriname Curaçao 5, Martinus Nijhoff, The Hague, Nov. 1948, 95 pp., 31 figg., 2 tabb. excl.

STEPHENSEN: Amphipods...; CHACE & HOLTHUIS. Land and fresh water decapod crustaceae...; WAGENAAR HUMMELINCK: Pseudoscorpions...; WEBER: Ants...; DRESSCHER & ENGEL: Leeches...; BRONGERSMA: Frogs.....

Telefoongids voor het eiland Curaçao. Landsradio- en Telefoondienst, Dec. 1948, 147 pp.

H. TERPSTRA: *De boomgroei op de Benedenwindse Eilanden in vroegere tijd.* Meded. Indisch Inst. 77, Afd. Trop. Prod. 33, 1948, 23 pp., 5 afb. buiten tekst.

The cement trade of the Caribbean. Caribb. Comm. Ext. Trade Bull. 2, Washington D.C., 1948, xii + 98 pp., uitsl. kaart.

Curaçao p. 11–16; Surinam (Netherlands Guiana) p. 35.

Today. Daily morning newspaper, distributed free. Willemstad, Curaçao N.W.I. Vol. I No. 1, Jan. 25, 1949. (6 pp.)

Grotendeels reclames.

LUC. TOURNIER (C. J. H. Engels): *Doffe orewoed.* Gedichten. De Ceder, 18e deel, J. M. Meulenhoff, Amsterdam, 1948, 64 pp.

Het woord Orewoed is Middel-Nederlands (orewoet) en betekent Extase.

F. G. WALTON SMITH: *The spiny lobster industry of the Caribbean and Florida.* Caribb. Res. Counc., Fish. Ser. 3, Port-of-Spain, Trinidad, 1948, viii+49 pp., uitsl. kaart, 13 afb. op 8 bladz. buiten tekst.

Van belang voor de Ned. Antillen, hoewel deze er niet in worden genoemd.

West Indian Conference. Third Session. Caribb. Comm. Centr. Secr., viii + 99 pp., 1 plaat buiten tekst.

Summary of report of Secretary General of Caribbean Commission to the Conference. Report of Conference. Action taken by the Caribbean Commission in the recommendation of the Conference.

IMPREGNERINGSPROEVEN MET VOOR DWARSLIGGERS BESTEMDE SURINAAMSE HOUTSOORTEN

DOOR

IR. W. SPOON

Naar aanleiding van aanbiedingen van dwarsliggers vervaardigd uit een aantal met name genoemde Surinaamse houtsoorten informeerden enige tijd geleden verschillende Nederlandse firma's in smalspoorwegmateriaal bij de Afdeling Tropische Producten van het Indisch Instituut naar de geschiktheid dier houtsoorten voor de aanbevolen bestemming.

Het betrof de loofhoutsoorten: mora (*Mora excelsa* BENTH.), wane (*Ocotea rubra* MEZ.), pakoeli (*Platonia insignis* MART.), zwarte kabbes (*Diplotropis purpurea* (RICH.) AMSH.), rode kabbes (*Andira coriacea* PULLE) en matakki (*Symphonia globulifera* L.).

In het bekende boekwerk ,,De houtsoorten van Suriname" [1]) noemt de auteur, dr. J. PH. PFEIFFER, in deel II, blz. 233 de volgende houtsoorten uit dat land als bruikbaar voor de vervaardiging van dwarsliggers bestemd voor een gematigd klimaat:

zeer geschikt: mora, zwarte kabbes, pakoeli en wane;

geschikt: rode kabbes en basralocus.

Van de houtsoorten, waarover een uitspraak werd verzocht, blijken er dus reeds vijf in de indeling volgens PFEIFFER te worden genoemd. Alleen matakki ontbreekt daarbij. Wanneer wij nu de volume-gewichten (= soortelijke gewichten luchtdroog) van de te beoordelen houtsoorten daarnaast plaatsen om een indruk van de dichtheid te krijgen, dan zien wij het volgende:

mora	vol. gew. 1.0	wane	vol. gew. 0.6
zwarte kabbes	0.8–0.9	rode kabbes	0.85–0.95
pakoeli	0.8	matakki	0.7

[1]) Meded. Afd. Trop. Producten *6* (1926/27).

Matakki ligt dus wat dichtheid aangaat tussen de andere houtsoorten in en zou wat die eigenschap aangaat geen uitzondering voor dwarsliggers behoeven te zijn.

Praktische ervaring is bekend van mora en wane uit het gebruik ervan bij de spoorwegen in Suriname [1]) en Demarara of Brits-Guyana [2]). Beide soorten dwarsliggers worden daar onbereid (d.w.z. niet geimpregneerd) gebruikt. Maar ook in Nederland beschikt men over ervaring met mora, doordat de Nederlandse Spoorwegen twee proeven er mede hebben genomen, n.l. met 180 stuks, in de baan gelegd in 1924 en met 148 stuks, gelegd in 1933 [3]). Van de oudste proef behoefde pas in 1946, dus na 22 jaren in de baan gelegen te hebben, de laatste 59 stuks opgeruimd te worden. En dat, terwijl de dwarsliggers in aansluiting op het gebruik in Suriname, onbereid waren gelaten. Dit resultaat bevestigt overigens het door PFEIFFER over mora geformuleerde oordeel.

Op de in de aanvang vermelde vragen konden wij dus aan de hand van literatuur en praktijkgegevens reeds vele inlichtingen verstrekken, echter niet op de vraag naar de impregneerbaarheid van de zes met name genoemde houtsoorten. En juist voor ons klimaat is de eigenschap van geimpregneerd kunnen worden in verband met de duurzaamheid zeer belangrijk. Wij hebben daarom in het laboratorium een onderzoek in die richting ingesteld.

Uit monsters van de verschillende (luchtdroge) houtsoorten zijn blokjes vervaardigd in de bekende langwerpige vorm van 5 bij 2.5 × 1.5 cm. De blokjes komen gedurende 30 minuten in een vacuum (gem. 20 mm kwikdruk) voor ontluchten en drogen, daarna wordt de voorgewarmde impregneervloeistof toegevoerd onder handhaving van het vacuum, waarna de blokjes 30 minuten in de vloeistof blijven liggen. De blokjes worden tenslotte aan de lucht bij kamertemperatuur gedroogd. Het verschil in gewicht van een blokje vóór en na de behandeling geeft de opgenomen hoeveelheid impregneermiddel aan [4]).

---

[1]) Ber. Afd. Trop. Producten *209*, Dwarsliggers uit Suriname, ook verschenen in Ned. Bosbouw T. *18*, 33 (1946).

[2]) Handbook of Natural Resources of British Guiana, 108 (Georgetown 1946).

[3]) Meded. Afd. Trop. Producten *32*, 13 (1948) („Inlichtingen en Onderzoekingen in 1947").

[4]) Verg. ook J. EDEN en E. RENNERFELT in Meded. Zweedsch Bosbouwproefst. Bd. 35, 1946, gerefereerd in Tectona *37*, 157 (1947).

Enkele details van de uitvoering in ons laboratorium zijn, dat het keteltje (porceleinen bak met glazen bolvormige kap, waarin slijpstuk met verdeelkraan voor verbinding enerzijds met luchtpomp en anderzijds met reservoir met impregneervloeistof) geplaatst is in een waterbad van 90–96°C., zodat in het toestel de temperatuur oploopt tot ongeveer 70–75°C. De impregneervloeistof was in ons geval creosoot-olie, voorgewarmd op 60–65°C., waarvan de Staatsmijnen in Limburg zo welwillend waren een flink monster, in de kwaliteit zoals geleverd wordt aan de Nederlandse Spoorwegen, ter beschikking te stellen (H.M. no. 5592). De samenstelling was volgens analyse van het laboratorium van de Cokesfabriek Maurits:

water	0.5 %	
onoplosbaar in benzeen	0.06 %	
dichtheid $38/15^5$	1.118	
destillatie: tot 210°C.	—	
210–235	—	
235–315	24.8 %,	d. $38/15^5 = 1.041$
315–355	31.0 %,	d. $38/15^5 = 1.133$
boven 355	44.2 %	
coke-residu	1.8 %	
floattest	39 sec.	

Een bezwaar bij het werken met creosoot-olie is alleen, dat het drogen van de blokjes aan de lucht tot constant gewicht zeer veel tijd vergt.

De resultaten van de zes Surinaamse houtsoorten zijn in bijgaande tabel bijeengebracht. Ter vergelijking bezigden wij drie Europese houtsoorten, die veel voor dwarsliggers worden toegepast [1]), nl. grenen (*Pinus silvestris* L.), eiken (*Quercus robur* L.) en beuken (*Fagus silvatica* L.). Voor zover het monstermateriaal het toeliet, is van elke houtsoort spint en kern afzonderlijk onderzocht (d.w.z. bij beuken spint en rijphout).

Bezien wij eerst de drie Europese houtsoorten. Grenen vormt als enige naaldhoutsoort enigermate een uitzondering in dit gezelschap, zowel spint als kern nemen ruim creosoot-olie op. Van eiken neemt de kern veel minder olie op dan bij beuken (d.w.z. het rijphout ervan).

[1]) Zie b.v. Ber. Afd. Trop. Producten *177*, Indische dwarsliggers in Nederland, ook verschenen in Ned. Bosbouw T. *15*, 89 (1942).

De Surinaamse houtsoorten staan alle ver achter bij beuken, vooral wat de opname door het kernhout aangaat. Ten opzichte van eiken-kernhout is het verschil minder groot. Twee Surinaamse houtsoorten, nl. pakoeli en wane, nemen al heel weinig olie op, nl. 3.3 resp. 3.9% in het kernhout, bij de overige vier is dit in het kernhout wat beter (7.8 tot 9.4%), doch nog altijd minder dan eiken (12.1%) en veel minder dan beuken (35.1%).

Enig verband tussen de dichtheid van het hout, beoordeeld naar het volume-gewicht, en het opnemen van creosoot-olie is niet te bespeuren, integendeel, de Surinaamse houtsoorten, hoewel in dichtheid uiteenlopende van 0.6–1.0, ontlopen elkaar in het opnemen van olie heel weinig. Want zelfs in het spinthout blijft deze opneming nog duidelijk aan de lage kant.

Amsterdam, Februari 1949.

IMPREGNATING SURINAM TIMBER

(*Summary*)

Some time ago six species of Surinam timber were recommended for use as sleeper or crosstie, viz. mora, wane or determa, pakoeli or pakuri, tatabu or „zwarte kabbes", kuraru or „rode kabbes" and matakki or manni. However, no particulars were available about the impregnating capacities. Therefore in the laboratory of the Tropical Products Department of the Royal Institute for the Indies, Amsterdam, some experiments were made with creosote oil. As comparison were used the European species pine, oak and beech.

From the various kinds of timber cubes were made measuring 5 × 2.5 × 1.5 cm. The impregnating was done in vacuum, after which the cubes were dried on the air. A table gives the amount of oil absorbed by the various samples, for sapwood and heartwood separately.

The Surinam species appear to absorb less oil; especially the amount of oil which penetrates the heartwood is moderate to small.

Impregnering van enige Europese en Surinaamse houtsoorten

Monster-nummer	houtsoort	volume-gewicht	opgenomen hoeveelheid creosoot-olie	
T.P. 114–2	grenen	0.52	spint	90.9%
			kern	62.3
T.P. 103–2	eiken	0.67	spint	50.6%
			kern	12.1
T.P. 103–1	beuken	0.72	spint	42.1%
			rijphout	35.1
H.M. 5522–1	mora	1.0	spint	21.4%
			kern	7.8
H.M. 5522–10	zwarte kabbes	0.8–0.9	kern	9.2%
H.M. 5522–8	pakoeli	0.8	spint	23.1%
			kern	3.3
H.M. 5225–4	wane	0.6	kern	3.9%
H.M. 5522–6	rode kabbes	0.85–0.95	spint	24.8%
			kern	9.4
H.M. 776–M6	matakki	0.7	kern	8.6%

INDUSTRIE EN INDUSTRIALISATIE IN SURINAME

DOOR

W. R. MENKMAN

Dit is de titel van een rapport, voor de Caribbean Commission samengesteld door Ir J. E. Heesterman.

Het gedeelte dat den bestaanden toestand behandelt bevat, uit den aard der zaak, alleen in zover iets nieuws, dat de gegevens iets verder gaan dan die welke uit de tot dusver in druk verschenen Surinaamse Verslagen bekend waren.

Zo zien wij b.v. uit het rapport, dat in de periode 1937–1946 het totaal der belastbare inkomens van de in de inkomstenbelasting aangeslagenen in de laatste vijf jaren aanmerkelijk hoger was dan in de eerste, het aantal aanslagen eveneens. Het zou verlijdelijk zijn, de cijfers te vergelijken met de Nederlandse, bekend tot en met het jaar 1941, doch de fiscale regelingen zijn te verschillend.

Misschien geeft het door den Heer Heesterman gegeven cijfer van het Surinaamse nationale inkomen, door het Departement van Financiën zeer globaal geschat op 40 millioen per jaar, d.i. dus circa *f* 200.— per hoofd der bevolking, iets meer houvast, met betrekking tot den welvaartstoestand. Voor Puerto Rico werd het nationale inkomen voor 1943 en 1944 geschat op ruim 200.— dollar per hoofd der bevolking, volgens een rapport van de U.S. Section of the Caribbean Commission. Ook deze vergelijking echter lijkt maar een zeer betrekkelijke waarde te hebben.

Min of meer tekenend voor den toestand is, dat volgens het rapport-Heesterman, het Surinaamse gouvernement in 1947 *f* 9.300.000.— aan salarissen, lonen en pensioenen betaalde, de twee bauxiet-ondernemingen, de belangrijkste bedrijven van het land, aan salarissen en lonen iets meer dan 3½ millioen.

In het rapport wordt geconstateerd, dat er voor de industrie, zoals die thans aan het opkomen is, voldoende arbeidskrachten

aanwezig geacht kunnen worden, doch dat men, bij verdergaande uitbreiding, op immigratie aangewezen zou zijn.

Een staatje der vrachtprijzen voor het vervoer van Suriname naar Noordamerikaanse havens geeft voor koffie, om maar één artikel te noemen, een tarief dat hoog lijkt — en ook hoog is —, in vergelijking met hetgeen betaald moet worden op hetzelfde artikel, afkomstig uit andere Westindische productielanden, even ver van de marktplaatsen gelegen, maar niet hoog, vergeleken met de vracht berekend van soms dichter bij New York gelegen afscheephavens, welke in dezelfde minder gunstige omstandigheden verkeren als Paramaribo. Ons Suriname ligt niet op een met grote schepen veel bevaren route en heeft, althans wat landbouwproducten betreft, geen werkelijk belangrijke hoeveelheden te exporteren.

Hetgeen er, met betrekking tot het bedrijfswezen, over den landbouw gezegd wordt, beperkt zich tot enige gegevens aangaande rijst, waarvan de export nog steeds in handen van het gouvernement is en de cultuur gaandeweg gemechaniseerd wordt, suiker, waarvan de productie reeds in de laatste oorlogsjaren niet meer voldoende was om in de locale behoefte te voorzien, citrus- en andere vruchten, welke ter plaatse op bescheiden schaal ook tot sappen en conserven verwerkt worden, terwijl de uitvoer van sinaasappelen van 1946 weder belangrijk toegenomen is; en ten slotte cocos, welke niet voldoende olie opbrengt voor binnenlands gebruik, hoewel het gouvernement de productie tracht te stimuleren door opkoop tegen een redelijken prijs.

Van de bauxietnijverheid zegt het rapport, dat het aantal arbeiders — geschoolde en ongeschoolde — die er in 1946 een bestaan in vonden, 1647 bedroeg en de export in dat jaar al weder tot ruim een millioen ton gestegen was; volgens de intussen verschenen uitvoerstatistiek was 1947, een recordjaar, tot bijna 1.8 millioen ton. In 1948, zegt Ir Heesterman, zou het mogelijk worden ook het product uit te voeren der installatie tot het calcineren van bauxiet.

Al het in Suriname gewonnen goud, zo lezen wij verder, moet aan het deviezenfonds afgeleverd worden; er wordt van *f* 1.80 tot *f* 2.11 per gram voor betaald. De productie liep, van 495 kg in 1940, terug tot nog geen 145 kg in 1946.

Het grootbedrijf voor de bewerking van hout in Suriname (gezaagd hout en triplex) was bij het samenstellen van het rapport nog niet in actie; de opgenomen waarde van den uitvoer van hout, van alle soorten en in alle vormen, voor 1946 ongeveer

832.000 gulden, beliep in 1947 reeds ruim 2.128.000 gulden.

Melding wordt gemaakt van de gunstige prijzen in het buitenland betaald voor de Surinaamse balata; inderdaad treedt een aanzienlijke stijging aan het licht, door een vergelijking der uitvoercijfers van de laatste jaren, 1945 121.306 kg waarde *f* 262.186, 1946 249.299 kg waarde *f* 703.365, 1947 282.306 kg waarde *f* 1.173.861. In drie jaar tijds nam de uitvoer dus kwantitatief toe met bijna 133%, naar de waarde met bijna 348%. Het zo sterk fluctueren der prijzen moet de balata-industrie tot een nogal onstabiel bedrijf maken.

Wat nu de fabrieksnijverheid betreft, somt het rapport een aantal kleine bedrijven op, welke uitsluitend op binnenlandsen afzet der producten aangewezen zijn. Er wordt thans iets meer voor eigen gebruik gefabriceerd dan zeg dertig jaar geleden, toen de bevolking iets meer dan half zo sterk was als tegenwoordig, maar indrukwekkend is de vooruitgang niet. Toch wordt in het rapport de mening uitgesproken, dat de binnenlandse markt nog vele mogelijkheden biedt voor nieuwe industrieën, hetzij dat gebruik gemaakt wordt van de grondstoffen welke het land zelf oplevert, of opleveren kan, hetzij dat ingevoerde grondstoffen verwerkt worden, waar dit met voordeel kan geschieden.

Het een en ander wordt overgenomen uit een ouder rapport, dat der Commissie voor de Naoorlogse Problemen. Overigens zij hier opgemerkt, dat het thans behandelde vraagstuk ook vroeger onder het oog gezien is, lang vóór den laatsten wereldoorlog en de stichting der Caribbean Commission. Wat verkregen zou moeten worden, is meer werkgelegenheid voor de bevolkingsgroep der Creolen, die thans òf een armelijk bestaan leiden, dan wel, daartoe in staat gesteld door de in eigen land genoten opleiding, elders een goed heenkomen zoeken — en dan ten tweede, wat niet minder belangrijk is, verbetering der handelsbalans.

Dat er aan verdere industrialisatie, al ware het alleen maar met het doel de binnenlandse markt te voorzien van goederen welke tot dusver geïmporteerd werden, grote moeilijkheden verbonden zullen zijn, ligt wel zeer voor de hand, om van een exportindustrie niet eens te spreken. Dat de overheid de industriële ontwikkeling kan stimuleren, door financiële hulp en door voorlichting, moge juist zijn, maar daarmede is niet alles gezegd. En, steun in den vorm van beschermende invoerrechten maakt voor den binnenlandsen consument de goederen duur, houdt bovendien het aanbrengen van verbeteringen in het productieproces tegen, terwijl de exportmogelijkheid verdwijnt. Alles oude argu-

menten, welke voor Suriname evenzeer gelden als voor andere landen.

Ook is er, om de industrialisatie te doen slagen, nog iets meer nodig dan de beschikking over kapitaal en de aanwezigheid van arbeidskrachten, geschoolde of voor opleiding vatbare. Er moet ook een leiding zijn, met technische en commerciele kwaliteiten. Zal er aan al deze eisen voldaan kunnen worden, terwijl er voorlopig slechts sprake zal kunnen zijn van de voorziening in de behoeften ener weinig talrijke en weinig koopkrachtige bevolking?

Er valt inderdaad, het is reeds gezegd, enige vooruitgang op industrieel gebied te constateren in Suriname; men vergelijke slechts het overzicht dat Ir Heesterman geeft, grotendeels betrekking hebbend op het jaar 1946, met dat hetwelk te vinden is in het Surinaams Verslag over 1939. Maar, er is intussen vijf jaar oorlog geweest, met alle daaraan verbonden belemmeringen op het gebied van handel en verkeer. In hoever is de opleving aan deze omstandigheid te danken geweest en welke kansen zal de Surinaamse nijverheid blijken te hebben, wanneer aan den drang tot export in de grote industrielanden geen belemmeringen meer in den weg zullen staan?

* * *

Belangrijke beschouwingen vinden wij in hoofdstuk VI van het rapport-Heesterman, handelende over Coördinatie en Rationalisatie en tevens betrekking hebbend op de Nederlandse Antillen.

In de overeenkomst tussen Nederland, Frankrijk, Groot-Brittannië (met Noord Ierland) en de Verenigde Staten van Amerika (S. 1948 No I 447) wordt gesproken van coördinatie en onderlinge samenwerking; Ir Heesterman interpreteert het gegeven principe zó, dat de economische eenheid van het Caraibische gebied in zijn geheel als einddoel gezien moet worden. Terecht, zou men zeggen.

Hij wijst er op, dat thans drie van de vier leden der Caraibische Commissie een nijpend gebrek hebben aan buitenlandse betaalmiddelen en dat er daarom eerder een neiging bij hen bestaat om de economische betrekkingen tot de respectieve overzeese gebiedsdelen te versterken, dan om de samenwerking te bevorderen van die gebiedsdelen onderling, waardoor deze laatste voor de voorziening in hun materiële behoeften minder van de moederlanden afhankelijk zouden worden.

Wat wij tegenwoordig noemen het Caraibische gebied, dus met inbegrip van de drie Guyanas onder Europese souvereiniteit en Brits Honduras, als één geheel gezien, beschikt over grondstoffen, of kan den bodem grondstoffen doen voortbrengen, welke zouden kunnen dienen voor de productie van tal van goederen welke dat gebied, wederom als één geheel gezien, verbruikt en tot dusver grotendeels, of in totaal, uit Europa en Noord Amerika betrekt.

Waarin de coördinatie en de rationalisatie zouden moeten bestaan, is duidelijk genoeg. Iedere afzonderlijke industrie zou gevestigd moeten worden dáár waar dit het doelmatigst zou blijken (in verband met arbeids-, grondstoffen- en verkeerspositie) en het verkregen product zou moeten voorzien in de daaraan bestaande behoefte, in het eigen en in het gehele overige Caraibische gebied. Een onderlinge uitwisseling derhalve van grondstoffen en afgewerkte producten, wat ook gepaard zou gaan met een geheel nieuwe ontwikkeling in het onderlinge verkeer ter zee.

Deze uiterste consequentie, een zoveel mogelijk „self supporting" Caraibisch gebied, lijkt wel volkomen theoretisch; men zou maatregelen moeten nemen om alle belemmeringen van het onderlinge verkeer weg te nemen (de fiscale niet in de laatste plaats), wellicht ook om de concurrentie van buitenaf te weren, grotere en kleinere plaatselijke belangen ter zijde moeten stellen enz. Het lijkt een beau idéal, in de practijk niet voor verwezenlijking vatbaar.

Ir Heesterman gaat dan ook in zijn rapport niet zó ver en bepaalt zich tot het aangeven van enige middelen om de economische eenheid van het Caraibische gebied althans iets naderbij te brengen. Als daar zijn: maatregelen om onbehoorlijke concurrentie van buitenaf te bestrijden, om den onderlingen handel te vergemakkelijken (deviezen-moeilijkheden), om de scheepvaart-verbindingen te verbeteren, om te voorkomen dat onnodig eenzelfde industrie op verschillende plaatsen gevestigd wordt — en eindelijk om een inzicht te verkrijgen in de mogelijkheden welke misschien de waterkracht bieden kan in de drie Guyanas.

Natuurlijk zijn dit aanbevelingen en anders niet; de bevoegde organen der Caribbean Commission zullen een en ander in studie hebben te nemen, om dan op hun beurt te adviseren aangaande de mogelijke uitvoering.

Het geheel der tot dusver in druk verschenen publicaties van de Caribbean Commission getuigt van een enorme activiteit op

het gebied van studie en onderzoek; dit alleen reeds mag als een belangrijk voordeel beschouwd worden voor de territoria in West Indië onder de souvereiniteit der vier verdragslanden. Men kan slechts wensen en hopen dat er ook voor Suriname iets goeds zal voortvloeien uit de moeite welke gedaan wordt om de gezamenlijke Westindische problemen althans te leren kennen, in alle onderdelen en schakeringen.

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE SURINAAMSE BALIE

DOOR

PH. A. SAMSON

Bij landsverordening van 5 Augustus 1948 (G.B. No. 88) is het Reglement op de inrichting en samenstelling van de Surinaamse Rechterlijke Macht in dien zin gewijzigd, dat de naam *praktizijn* is veranderd in *advocaat* [1]).

Voor zover ons bekend, is er over de geschiedenis van de balie in Suriname nooit geschreven; hier en daar verspreid liggen de gegevens, die wij — zonder aanspraak te kunnen maken op vol ledigheid — hieronder publiceren.

Het is niet na te gaan wanneer voor het eerst advocaten in Suriname zijn opgetreden.

In 1785 werd door het Hof van Civile Justitie in Suriname een „Ordonnantie op de Manier van procederen" vastgesteld, die op 1 September 1785 in werking trad. In capittel II van de ordonnantie is een hoofdstuk opgenomen „Van de Practizijns voor den Hove van Civile Justitie", waarin werd bepaald, dat niemand zal worden geadmitteerd als Advocaat te postuleren, indien hij niet wordt bevonden „Eerlijk, bekwaam en geoefend in de Practijcq", terwijl voorgeschreven was, dat de eed, door de praktizijns afgelegd, op de eerste dag der eerste sessie van het jaar moest worden vernieuwd. Voor elke zaak, waarin de praktizijn optrad, moest hij een behoorlijke „procuratie" overleggen, tenzij hij een generale volmacht had om voor een bepaald persoon in rechten op te treden. Mondelinge verklaringen ter rolle waren toegelaten, doch indien deze vier regels overschreden, behoorden zij „in scriptis te worden overgeleverd"; hierbij werd bepaald, dat „de Praktizijns, welke niettegenstaande dit artikel den train

[1]) Praktizijn betekent praktizerend advocaat (Zie Ballieux in N.J. 1939 p. 402 en 476.

De Staats Commissie 1852 stelde voor de naam praktizijn te veranderen in pleitbezorger.

„der Rollen door langwijlige dictamen zullen komen op te houden, „gemuliteerd worden in een boete van *f*. 20".

Dat er in 1786 advocaten in de praktijk waren, leert ons een verzoekschrift van de heer M. Perreira de Leon, mederegent van de Portugese Joodse Natie in Suriname, en sedert 15 jaar solliciteur-postulant voor Kommissarissen van kleine zaken, die zich in dat jaar met een verzoek tot de Raad van Civile Justitie wendde om als procureur-postulant te worden toegelaten. Naar aanleiding hiervan zonden de advocaten en procureurs bij de Raad een protest in, als gevolg waarvan het verzoek „voor het tegenwoordige" werd afgewezen. De Regenten der Portugese Natie richtten zich naar aanleiding van deze afwijzing tot de eigenaren der Kolonie met een adres, waarin wij over het protest lezen: „In „de aangevoerde redenen gronden zij hun tegenkanting niet op „enige eerloosheid of bekwaamheid van den verzoeker, maar daar- „op dat er geen voorbeeld van is, dat iemand der Jooden in Hol- „land zij toegelaaten als advokaat Postulant voor de Hoven der „vereenigde Provincien, zich daarenboven beklaagende over het „verlies dat zij hier in hunne praktijk zouden moeten leiden". In de *Essai historique sur la colonie de Suriname*, waaraan het bovenstaande is ontleend en waar als bijlage het rekest van de Regenten is opgenomen wordt de afloop van de zaak niet vermeld; aangenomen mag echter worden, dat aan de Joden de toegang tot de Balie niet is ontzegd.

In het eerste Regeringsregelement van 1816, vastgesteld na het Engels tussenbestuur, worden de criminele en civiele justitie vrij uitgebreid geregeld. In de artikelen 75, 76 en 77 van dit regelement komen de volgende bepalingen omtrent praktizijns voor:

„Art. 75. Geene Praktizijns mogen voor het Hof postuleren, dan die voor hetzelve behoorlijk, na het afleggen van den eed, zullen zijn geadmitteerd. Het Hof zal de admissie mogen weigeren, om redenen tot deszelfs decisie staande, ook zal het de eens gegevene admissie mogen intrekken, of de geadmitteerden voor korteren of langeren tijd suspenderen of corrigeren, wanneer dezelve of in het respect aan den Hove mogten mankeren, of de zaken, hun toevertrouwd, niet getrouw behandelen, en in het algemeen, wanneer het mogte gebeuren, dat het belang van de Justitie ene zodanige voorziening vorderde, in afwachting van de nadere bepaling omtrent dit stuk, bij de manier van procederen te maken.

Art. 76. Het Hof zal ook moeten waken tegen alle ongeoorloofde delayen, chicanes, langwijligheden in schrifturen en plei-

dooijen en zorgen voor eene rigtige en zoo veel mogelijk spoedige expeditie van zaken, en daarop een provisioneel Reglement mogen maken, onder approbatie van den Gouverneur-Generaal, in afwachting van de manier van procederen.

Art. 77. Het Hof beoordeelt en taxeert, in gevallen van klagten, de declaratien van de Praktizijns, en houdt hierbij, in afwachting van nadere bepalingen bij de manier van procederen, waarbij een Tarief, naar hetwelk zal moeten worden gedeclareerd, zal moeten worden overgelegd, in het oog de gebruiken der kolonie, doch waakt tegen misbruiken in dezen".

Deze bepalingen zijn met ongeveer gelijke bewoordingen herhaald in het door de Commissaris-Generaal Johan van den Bosch in 1828 samengesteld Regeringsreglement. In dit Reglement is bepaald, dat de Raad van kleine zaken zal rechtspreken zonder toelating van praktizijns.

De tweede Titel van het Regeringsreglement van 1832 handelt over Policie en Justitie; alle bepalingen omtrent praktizijns zijn daarin weggelaten.

Dit reglement werd vervangen door dat van 1865, dat evenmin voorschriften inhield betreffende praktizijns.

Vóór de invoering van de wetgeving, die op 1 Mei 1869 in werking trad, vinden wij weinig legislatieve producten, de balie aangaande; ik vond slechts de publicatie van 17 Mei 1859 betreffende het costuum der advocaten en procureurs.

In het in 1860 verschenen werk „*Bijdrage tot de kennis der regtspleging in de kolonie Suriname gedurende de jaren 1854 tot 1858*, geschreven door Semuel van Praag, vroeger procureur in Suriname [1]), welk werk een felle aanval bevat tegen de President van het Geregtshof Mr. F. M. C. PELS RIJCKEN, onder wiens presidium de admissie van Van Praag als Procureur werd ingetrokken, lezen wij een en ander over de wijze, waarop civiele zaken in die jaren werden behandeld en afgedaan.

Op 1 Mei 1869 werd een nieuwe wetgeving in Suriname inge-

---

[1]) De praktizijn Semuel van Praag was goed thuis in de Franse en Engelse literatuur; in zijn aangehaald boek blijkt dit duidelijk. Van hem is het volgend verhaal bewaard gebleven. Pleitend over een artikel in de wet, dat voor verschillende uitleg vatbaar was, zeide hij, dat in Ottello de volgende regel voorkwam: „Take out the light and then take out the light". Na Shakespeare's dood ontstond er een hevig dispuut over die woorden en toen de literatoren het over de betekenis niet eens konden worden besloten zij aan de grote dichter in het hiernamaals opheldering te vragen. Het antwoord van Shakespaere was: „My dear friend, I don't know it myself".

voerd, en bij Koninklijk Besluit van 4 September 1869 No. 17 vastgesteld:

1. Het Reglement op de inrigting en de zamenstelling der Regterlijke Magt in de kolonie Suriname.
2. De Algemene Bepalingen der Wetgeving van de kolonie Suriname.
3. Het Burgerlijk Wetboek.
4. Het Wetboek van Koophandel.
5. Het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering.
6. Het Wetboek van Strafregt.
7. Het Wetboek van Strafvordering — en
8. Het Reglement op het Notarisambt.

In het eerstgenoemd Reglement was voorgeschreven, dat al wat betreft de admissie en het costuum der praktizijns (het woord procureur, onder het Geregtshof gebruikelijk, werd door praktizijn vervangen) en het toezicht van het Hof van Justitie over de handelingen der praktizijns als zodanig, bij besluit van de Gouverneur zou worden geregeld, en reeds in het tweede nummer van het Gouvernementsblad van 1869 wordt het Besluit van 4 Januari 1869 betreffende de admissie der praktizijns en het toezicht van het Hof van Justitie over hunne handelingen als zodanig opgenomen.

Hieronder zullen wij nog enige onderwerpen behandelen de Balie betreffende:

Examen.

Het examen werd volgens het besluit van 1869 gehouden voor twee praktizijns, door het Hof van Justitie aangewezen, ten overstaan van een door het Hof benoemde Commissie.

De examinatoren hadden een raadgevende stem.

Zij, die bij het Geregtshof waren toegelaten als procureur, behoefden het examen niet af te leggen.

Het trekt de aandacht, dat in het Besluit niet is geregeld, wanneer het praktizijnsexamen zal worden gehouden; de bedoeling was blijkbaar, dat alleen wanneer er behoefte aan praktizijns bestond, gelegenheid werd gegeven om zich aan het examen te onderwerpen.

De praktijk was, dat de Balie bepaalde of er behoefte aan uitbreiding was.

Tegen deze wantoestand rees een felle critiek, en wij zien dan ook, dat een in 1908 opgerichte kiesvereniging als een der programma punten opneemt:

„Jaarlijksche gelegenheid tot het afleggen van het examen voor praktizijn bij het Hof van Justitie" [1]).

Het duurde evenwel tot 1914, voordat dit desideratum werd ingewilligd. Bij besluit van 22 December 1914 (G.B. No. 80) werd bepaald, dat eenmaal 's jaars gelegenheid moest worden gegeven om het praktizijnsexamen voor het Hof van Justitie af te leggen.

Tot 1915 was het aan ieder vergund om zich aan het examen te onderwerpen. Bij Besluit van 31 December 1915 (G.B. No. 88) werd een voorbereidingsexamen ingesteld voor degenen, die geen diploma Mulo of H.B.S. met drie jarige cursus hadden, of niet bevorderd waren tot de 4e klasse van een H.B.S. met 5 jarige cursus.

In 1933 werd er in de wijze van examenafnemen wijziging gebracht; in plaats van het examen door twee praktizijns te doen afnemen belastte zich elk der Commissieleden met een of meer vakken.

De Rechterlijke Organisatie 1936 maakte wijziging van het Praktizijnsbesluit nodig en bij besluit van 7 April 1936 (G.B. No. 70) werd een nieuw besluit ingevoerd. Voor het eerst werden de vakken, waarin geexamineerd werd in het Besluit opgenomen en als nieuw vak „de beginselen der Staatshuishoudkunde" ingevoerd. Volgens artikel 4 van het Besluit omvat het praktizijnsexamen de volgende vakken, die in twee gedeelten kunnen worden geëxamineerd:

a. het burgerlijk recht; handelsrecht; faillissementsrecht en burgerlijk procesrecht van Nederland en van Suriname;
b. de hoofdzaken van het Romeinse recht;
c. de beginselen der Staatshuishoudkunde;
d. het Nederlands Staatsrecht en de hoofdzaken van het Staatsrecht van Nederlands-Indië, van Suriname en Curacao, benevens de hoofdzaken van het administratierecht van Nederland en van Suriname, van het Nederlandse strafprocesrecht de hoofdzaken.

Van degenen, die geen voorbereidend examen deden, wordt bovendien geëist het vlot en behoorlijk lezen en voor de vuist vertalen van een eenvoudig stuk proza uit het Latijn in het Nederlands.

In 1948 werd een nieuwe wijziging ingevoerd. Een toelatings-

[1]) Zie mijn artikel „Kiesverenigingen in Suriname" in D.W.I.G. 28e Jg. 1947.

examen, bevattende Nederlandse taal, Latijn, beginselen der Staatshuishoudkunde en inleiding tot de rechtswetenschap werd ingevoerd, en het examen verder verdeeld in twee gedeelten, die de vakken omvatten, als in 1936 opgenomen. Het besluit tot wijziging zou in werking treden een jaar na dat van zijn afkondiging, zijnde 3 April 1948.

Inmiddels hebben de zaken zich gewijzigd en bij landsverordening van 30 September 1948 (G.B. No. 127) werd de Surinaamse Rechtsschool opgericht, die een afdeling bevat tot apleiding voor het examen, vereist om als advocaat in Suriname te kunnen worden toegelaten.

In de toekomst zullen dus slechts degenen die de Rechtsschool bezoeken het examen mogen doen, en zal het Praktizijnsbesluit t.a.v. de examens moeten worden ingetrokken (zie Memorie van Antwoord ontwerp Rechtsschool, Bijlagen Staten 1948–1949, 11.5).

Getuigschrift.

Tot 1918 werd geen diploma uitgereikt, blijkbaar was men toen van oordeel, dat een voor praktizijn geslaagd candidaat zich onmiddellijk zou vestigen, hetgeen tot 1933 inderdaad de praktijk is geweest.

In het Besluit van 1918 is een bepaling opgenomen, luidende: „Indien de Commissie van oordeel is, dat de candidaat die „kundigheden bezit, wordt hem, daarvan een getuigschrift over- „handigd." In 1936 werd deze bepaling enigszins gewijzigd, en vastgelegd, dat het getuigeschrift (het Besluit spreekt geheel overbodig van getuigschrift of diploma) de bevoegdheid geeft om te worden toegelaten als praktizijn.

Leden van de Balie.

Van 1869 tot 1948 zijn 36 praktizijns op het tableau ingeschreven. Van deze praktizijns is één lid, later Voorzitter, van het Hof van Justitie geweest, nl. I. DA COSTA, terwijl verschillende hunner als tijdelijk lid hebben gefungeerd, of rechter-plaatsvervanger bij het Hof of een der Kantongerechten waren. Opmerkelijk is, dat 15 leden van de balie lid van de Staten en 5 griffier van dit College zijn geweest. In 1933 slaagde de eerste vrouwelijke candidaat. Deze heeft zich nooit als praktizijn gevestigd.

Optreden van de Balie naar buiten.

Van optreden van de balie als zodanig naar buiten zijn weinig voorbeelden.

In 1918 was er een kwestie over de al of niet wettigheid van vervanging van de President van het Hof door een tijdelijk Lid van dit College. Om aan de bestaande rechtsonzekerheid daaromtrent een einde te maken werd de vervanging van de President bij K.B. van 1 October 1918 geregeld. Toen het in Suriname bekend werd, dat het K.B. in Suriname was ontvangen, doch niet door de Gouverneiur werd afgekondigd, wendden de leden der Balie zich bij verzoekschrift van 6 Januari 1919 tot de Gouverneur, onder mededeling, dat zij, die de belangen der rechtzoekenden te behartigen hebben, elk langer uitstel van de afkondiging een gevaar achten. Bij publicatie van 13 Februari 1919 (G.B. No. 9) geschiedde de afkondiging.

Maatregelen tot uitbreiding of vermindering.

In het Voorlopig Verslag van de Staten op de begroting 1917 werd aanbevolen om twee jonge advocaten uit Nederland te laten uitkomen om onder zekere garantie de rechtspraktijk uit te oefenen. De Gouverneur antwoordde hierop, dat het niet op de weg van de overheid lag jonge rechtsgeleerden naar Suriname te lokken. In 1933 werd overwogen, of het wenselijk was het aantal praktizijns te beperken; verder dan de overweging van dit denkbeeld kwam men niet.

Rechtsschool.

Op initiatief van Mr. Dr. J. C. de Miranda, lid van het College van Algemeen Bestuur, werd begin November 1948 de Surinaamse Rechtsschool gesticht. Op 1 October 1948 trad de landsverordening nopens de oprichting, de inrichting en de samenstelling van de Surinaamse Rechtsschool (G.B. No. 127) in werking.

Dit denkbeeld was reeds eerder naar voren gebracht.

In het Voorlopig Verslag op de begroting 1915 werd door sommige leden aanbevolen om teneinde in de behoeften van praktizijns te voorzien beurzen voor juridische opleiding beschikbaar te stellen, onder verplichting, dat de beurstrekkers zich na het voleindigen der studie aan een der Nederlandse universiteiten een aantal jaren voor de Surinaamse dienst beschikbaar stelden.

Andere leden gaven de voorkeur aan een cursus voor inlandse rechtsgeleerden. Gouverneur Van Asbeck wees het laatste denkbeeld af; hij achtte de gevolgen daarvan niet zonder bedenking,

en wees erop, dat degenen die de rechtspraktijk uitoefenen, het radicaal door eigen krachtsinspanningen hebben verkregen en dat het gevaar geenszins denkbeeldig was, dat bij het oprichten van een cursus en een vergemakkelijking van de studie de markt overvoerd zou worden en daardoor een z.g. juridisch proletariaat zou worden geschapen.

In het Voorlopig Verslag op de verordening, waarbij de begroting 1929 voorlopig werd vastgesteld, kwamen de Staten terug op de kwestie van oprichting van een school ter opleiding van praktizijns. De Gouverneur achtte deze school onnodig, omdat de praktijk aangetoond heeft, dat ook zonder speciale school de opleiding tot het beoogde resultaat leidt.

Bij de openbare behandeling der begroting op 7 Mei 1929 werd een amendement van de heer H. G. W. DE MIRANDA, waarbij een memoriepost werd voorgesteld om tot de oprichting van een rechtskundige school te komen, aangenomen, nadat een jaar tevoren een dergelijk amendement was verworpen.

Disciplinaire straffen.

Het Hof van Justitie oefent het toezicht en de discipline over de praktizijns uit.

Vanaf 1869 werden 2 praktizijns geschorst, aan twee een waarschuwing toegediend en één berispt; één praktizijn werd in staat van faillissement verklaard.

Verplichte rechtsbijstand.

De verplichte rechtsbijstand in civiele zaken heeft tot 1 November 1936 bij het Hof bestaan.

Een door drie praktizijns gevormd Bureau van consultatie, jaarlijks door het Hof van Justitie benoemd, verschafte rechtskundige raad en bijstand aan behoeftigen, die geen praktizijn hadden.

In strafzaken werd tot 1926 aan beklaagden, die zich in verzekerde bewaring bevonden, ambtshalve een raadsman toegevoegd.

Sedert 1926 werd alleen, indien tegen het feit, waarvoor de verdachte terecht zou staan, de doodstraf, levenslange gevangenisstraf of gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaar was bedreigd, of indien de beklaagde, die in voorarrest zat, dit verzocht, een praktizijn als raadsman toegevoegd.

De verplichte bijstand verviel met de inwerkingtreding van de nieuwe Rechterlijke Organisatie op 1 November 1936[1]).

Faciliteiten.

In 1916, 1924 en 1933 werd aan praktizijns, die tevens ambtenaar waren, toegestaan nevens hun ambtelijke functie het beroep van praktizijn uit te oefenen.

Bij beschikking van 2 November 1936 (Bijblad 143) werd beslist, dat, nu na de inwerkingtreding der nieuwe Rechterlijke Organisatie de verplichte rechtsbijstand is vervallen, de Gouverneur van oordeel is dat er geen reden meer is om een ambtenaar te vergunnen tevens als praktizijn op te treden.

De vrijgevige bepaling, in 1918 gemaakt, dat, indien iemand in Suriname als advocaat werkzaam is geweest, ambtenaar wordt, de jaren, gedurende welke hij als advocaat werkzaam was, bij de berekening van zijn wedde als dienstjaren medetellen, werd in 1925 ingetrokken.

Landspraktizijn.

Dit ambt werd met ingang van 1 Januari 1933 opgeheven; de Gouverneur tekende aan, dat het Land goedkoper uit is, wanneer het zich in voorkomende gevallen tegen het gewonen tarief van rechtsbijstand voorziet. De opheffing bracht evenwel geen bezuiniging mede, en dit bleek vooral, toen na de inwerkingtreding van de Rechterlijke Organisatie van 1936 de processen tegen het Land toenamen. In Januari 1942 waren er niet minder dan negen processen, waarin het Land of een overheidsinstelling partij was, bij de rechterlijke instanties aanhangig. Bovendien bleek, dat in een tegen het Gouvernement gevoerde procedure door een praktizijn een declaratie van f 4000.— was ingediend. Mede op aandringen van de Staten werd met ingang van 1 Januari 1943 de betrekking van Landspraktizijn weer ingesteld. Het salaris werd van f 1500 tot f 2000 's jaars verhoogd.

Waardering.

Opvolgende Gouverneurs en Ministers hebben van hun waardering doen blijken voor de prestaties van de Surinaamse praktizijns. Wij geven hier drie citaten.

[1]) Over de afschaffing van de verplichte rechtsbijstand, zie Mr. Weitjens in het Gedenkboek Nederland-Curacao 1634–1934.

Bij de bespreking van de opleiding van rechtskundigen in Nederlands-Indië in 1908 zeide Minister Idenburg: „De opleiding „van deze inlandse rechtskundigen zal niet minder degelijk zijn „dan die der Surinaamse rechtskundigen, die door deskundigen „uitnemend wordt genoemd."

Gouverneur van Asbeck schreef in de Memorie van Toelichting op de begroting 1917: „Het gebrek aan universitaire opleiding der praktizijns — het is de ondergetekende een genoegen „dit hier te kunnen uitspreken — heeft zich nimmer doen gevoelen", terwijl Mr. S. D. de Vries in de Koloniale Staten op 8 Mei 1919 zeide: „De praktijk heeft bewezen, dat personen, die „hier hun studie in de rechten voleindigd hebben, getoond hebben „zich uitnemend te kunnen meten met de naar hier uitgezonden „meesters in de rechten".

SLOTWOORD

De Surinaamse balie heeft een schoone toekomst. In een land, dat in opbouw is, in een gebiedsdeel, waar zich nieuwe industrieën vestigen, zijn advocaten, die op waardige wijze het „officium nobile" uitoefenen, van groot belang. De leden van de Surinaamse Balie mogen daarbij niet uit het oog verliezen de gulden woorden die Douxchamps schreef in de voorrede van zijn werk: „*De la profession d'avocat*: „Probité, savoir, talent, ces trois mots sont écrits en lettres ineffaçables dans le coeur de l'avocat.

CLAUDIUS HENRICUS DE GOEJE
1879–1949

Onze medewerker Prof. De Goeje is onlangs, om nauwkeurig te zijn op 4 Mei 1949, zeventig jaar geworden.

Hij behoort, evenals wijlen L'Honoré Naber, Warnsinck e.a., tot de groep van Nederlandsche geleerden, uit onze Koninklijke Marine voortgekomen.

De Goeje heeft zijn wetenschappelijken aanleg, niet het minst op philologisch gebied, van niemand vreemds; zijn grootvader de predikant was Arabist, evenals zijn vader de taalgeleerde.

Van de vele in druk verschenen geschriften van De Goeje hebben een aantal betrekking op de nautische vakken; zij dateeren zoowel van na als van voor zijn ontslag uit den zeedienst in 1909.

Wat West Indië betreft hebben wij met den marine-officier De Goeje te maken, als deelnemer aan de Gonini-expeditie van 1903–1904 en de Tapanahoni-expeditie in 1904, beide onder Franssen Herderschee, alsmede als leider der Toemoekhoemak-expeditie van 1907. De Goeje was in 1904 de eerste Nederlander die de Zuidgrens van Suriname overschreed.

Direct na zijn afscheid van de Marine trad De Goeje in Nederlandschindischen dienst, aanvankelijk als adjunct inspecteur van de Scheepvaart; in 1912 werd hij bevorderd tot inspecteur, in 1916 tot hoofdinspecteur; in 1924 volgde zijn pensioneering.

Zijn otium werd gevuld met veel wetenschappelijk werk; De Goeje vertegenwoordigde de Ned. regeering op de Amerikanisten-congressen van 1926 en 1935; hij was lid der Ned. delegatie ter internationale scheepvaart-conferentie van 1929 en voerde in 1931 besprekingen te Parijs en te Rio de Janeiro over de grensregelingen resp. betreffende Suriname-Fransch Guiana en Suriname-Brazilië, beide keeren in opdracht van onze regeering.

Van twee buitenlandsche wetenschappelijke genootschappen is Prof. de Goeje correspondeerend lid, t.w. van de Société des Américanistes te Parijs, sedert 1925, van de Società Italiana di Anthropologia e Etnologia, sedert 1934.

Nog gedurende zijn marinetijd publiceerde De G. een aantal artikelen, meest in het Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardrijksk. Genootschap (in 1925 zou hij lid van het algemeen bestuur dezer stichting worden) over het wetenschappelijk onderzoek van het Surinaamsche binnenland en over de ethnografie van Suriname; ook catalogiseerde hij de door diverse expedities verzamelde ethnografica en leverde hij studies betreffende de talen der Indianen van de Guyanas. Zijn voorliefde voor linguistiek en ethnologie dezer stammen uitte zich ook, of vooral, in latere publicaties.

De Goeje zag zich reeds als Luitenant ter Zee 2de kl. onderscheiden met de Oranje Nassau-orde; in 1923 werd hij begiftigd met de gouden De Ruyter-medalje.

In 1934 was hij nog eenmaal in Suriname terug en, door zich aan te sluiten bij een deel der Nederlandsch-Braziliaansche grensregelingscommissie, kreeg hij de gelegenheid zijn oude vrienden, de Indianen in het uiterste Zuidoostelijke deel des lands opnieuw te ontmoeten en zijn studies betreffende hun taal en hun zeden voort te zetten.

Eindelijk in 1946 volgde de benoeming tot buitengewoon hoogleeraar in de taal- en volkenkunde van Suriname en Curaçao aan de rijksuniversiteit te Leiden. Zijn intreerede had tot onderwerp „Primitieve volkjes gespiegeld aan de moderne mens".

Onze redactie is Prof. De Goeje dankbaar voor de bijdragen waarmede hij ook ons tijdschrift in den loop den jaren verrijkt heeft en wenscht dezen veelzijdigen geleerde nog vele jaren toe van vruchtbaren wetenschappelijken arbeid.

M.

STICHTING WELVAARTSPLAN NEDERLANDSE ANTILLEN 1946

Op 16 September 1946 namen enige commerciële instellingen en zakenlieden het initiatief tot het oprichten van de Stichting Welvaartsplan Nederlandse Antillen 1946. De blik gericht op de toekomst van onze eilanden in de Caribbean, wisten zij samenwerking te verkrijgen tussen het Gouvernement en de zakenwereld om bijna twee maal honderdduizend gulden bijeen te krijgen ter bestudering van de mogelijkheden van welvaart en het aanwenden van alle middelen om deze welvaart te bevorderen.

De professoren Ir. D. DRESDEN en Dr. Ir. J. GOUDRIAAN werden uitgenodigd om een onderzoek in te stellen. In het voorjaar van 1947 verscheen het rapport van beide hoogleraren. Door gebruikmaking van verschenen publicaties en gemaakte studies hebben genoemde rapporteurs in een kort bestek een samenvatting kunnen geven van naar hun mening voor te bereiden en uit te voeren maatregelen. In 67 bladzijden, onderverdeeld in 15 hoofdstukken, worden de grondslagen voor de welvaart in beschouwing genomen. De bevolking, de bescherming van de bodem en de waterhuishouding, de landbouw, veeteelt en visserij, het verkeer, de financiële en monetaire politiek, de handel, de havens, het loon- en prijsniveau en tot slot een beschouwing over de onderwerpen, waaraan bijzondere aandacht moet worden besteed, worden in het rapport beschreven.

In 1948 riep de Stichting een Welvaartsplanbureau in het leven om aan het researchwerk van de Stichting meer vorm te geven en belanghebbenden van advies te kunnen dienen. Dit Welvaartsplanbureau werd gevestigd op de Ruyterkade no. 3 te Willemstad. De heer M. H. IDSINGA werd tot directeur van dit Bureau benoemd.

Inmiddels werd het contact met Nederland niet uit het oog verloren en werd daar het initiatief genomen om een Voorlichtingsinstituut op te richten, dat voor de Nederlandse Antillen zal werken en behulpzaam zal zijn bij het nader uitwerken van plannen welke de hulp van Nederlandse deskundigen behoeven.

Het ,,Voorlichtingsinstituut voor het Welvaartsplan Neder-

landse Antillen" te Amsterdam onder directie van Dr. J. H. WESTERMANN zal als het ware de schakel vormen tussen het Welvaartsplan te Willemstad en de verschillende wetenschappelijke instellingen in Nederland.

Tot dusverre bracht de Koninklijke Vereniging Indisch Instituut, waarmede het Welvaartsplanbureau te Willemstad regelmatig in verbinding staat, dit contact tot stand. De Nederlandse Regering heeft aan het Voorlichtingsinstituut voor gedurende vijf jaren een jaarlijkse financiële steun toegezegd van zestigduizend gulden.

Anders dan in Suriname, waar het Welvaartsplan over aanzienlijke fondsen kan beschikken en waar de omstandigheden anders liggen, kan het Welvaartsplan te Willemstad zich niet financieel interesseren in nieuw te vestigen industrieën of zich laten verleiden tot het doen van kostbare experimenten om nieuwe welvaartsbronnen aan te boren. Het Welvaartsplanbureau te Willemstad moet zich dus voorlopig toeleggen op het verzamelen van gegevens, die den particuliere initiatiefnemer van nut kunnen zijn bij zijn overweging een bestaande welvaartsbron te verbeteren of iets nieuws te beginnen. Het Welvaartsplanbureau zal entamerend en adviserend moeten werken en door coördinatie moeten trachten verbetering te brengen daar, waar deze door samenwerking kan worden verwacht.

De in vergelijking met verscheidene omringende landen hoge levensstandaard op Curaçao en Aruba, het tekort aan arbeidskrachten en het relatief hoge loonpeil maken het heel moeilijk de gedachte gaande te houden, dat de welvaart in de toekomst op meer grondslagen zal moeten rusten dan op de aanwezigheid van olie-industrieën. Het opzijschuiven van persoonlijke vooroordelen en particuliere belangen en het nemen van voorzorgsmaatregelen om in het algemeen belang de welvaart in de toekomst te kunnen handhaven of verbeteren is de taak, waarvoor men zich thans in de Nederlandse Antillen geplaatst ziet. Op Nederlandse steun en voorlichting kan men daarbij rekenen.

BOEKBESPREKING

Wat nu? Uitgegeven onder auspiciën van het Comité ter bevordering van immigratie in Suriname, gevestigd te Paramaribo. Drukkerij „Het Nieuws".

In dit brochuretje worden de plannen behandeld van de Freeland League tot vestiging van Joden in Suriname.

Het geeft een overzicht van de tot dusver gevoerde onderhandelingen betreffende joodse D.P.'s als kolonisten in Suriname en citeert een aantal uitspraken, in en buiten Suriname, aangaande deze inderdaad voor het land belangrijke aangelegenheid.

De voordelen der joodse kolonisatie worden uiteengezet, in verband met de verdere ontwikkeling van Suriname, op agrarisch en industrieel gebied.

De vraag *Wat nu?* wordt natuurlijk gesteld naar aanleiding van de afwijzende houding, in tweede instantie door de Staten aangenomen Zoals bekend is heeft de gouverneur het aan de Freeland League overgelaten of deze organisatie, niettegenstaande het vertegenwoordigend college dit standpunt niet herzien heeft, toch een delegatie naar Suriname wil zenden. Wellicht zullen de in Mei a.s. te kiezen nieuwe Staten anders over de zaak denken.

April 1949 M.

Archeological material from Saba and St. Eustatius, Lesser Antilles by J. P. B. de Josselin de Jong. Mededelingen van het Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden No 1.

Deze publicatie behelst de resultaten van de door Professor de Josselin de Jong in 1923 gehouden archaeologische opgravingen op de kleine West-Indische eilanden Saba en St. Eustatius. Naar de schrijver in een noot mededeelt, was het oorspronkelijk de bedoeling een vergelijkend overzicht van de archaeologie van de Kleine Antillen in het licht te geven; dringen de andere werkzaamheden hebben dit onmogelijkgemaakt.

In 54 blz. tekst met 19 tekeningen en zestien scherpe foto's, wordt systematisch en gedetailleerd een duidelijke beschrijving gegeven van de potscherven, stenen- en schelpvoorwerpen, welke op enige plaatsen in de bodem werden aangetroffen. Ze zijn afkomstig van vroegere Indiaanse bewoners, over wie verder niets bekend is.

Een voortgezette studie van de prehistorie dezer eilanden en hun geografische omgeving zal van deze gegevens een noodzakelijk en dankbaar gebruik moeten maken.

J. KEUNING

CORONIE

Door bemiddeling van den heer jhr. L. C. van Panhuys ontvangen wij de volgende cijfers.

BEVOLKING 1948

	Mann.	Vrouwel.	Totaal
Op 31 Dec. 1948	1998	1866	3864

Verdeling naar de landaard

	Mann.	Vrouwel.	Totaal
Europeanen, in Ned. geb..	2	3	5
Inboorlingen.	1785	1688	3473
Indonesiërs	167	158	325
Brits Indiërs	25	17	42
Chinezen	17	—	17
Anderen	2	—	2
	1998	1866	3864

Verdeling naar de Godsdiensten

Nederl. Hervormden	21
Evang. Luthersen	1
Rooms Katholieken	1642
Evang. Broeder Gem.	1816
Israëlieten.	1
Mohamedanen	326
Hindoes.	39
Volg. van Confucius	17
Overigen (A.M.E.C.)	1
	3864

PRODUCTIE 1948

Cocosnoten	7348680	stuks [1])
Rijst (padi)	1384020	kg
Honing	64800	kg
Cacao.	550	kg
Mais	2970	kg
Sinaasappelen	28500	stuks
Aardvruchten	3525	kg
Bananen	4445	bossen
Bacoven	2408	,,
Pinda.	1750	kg
Tabak	320	kg

[1]) Hiervan gebruikt voor de cocosolie-bereiding 6538155 stuks. De productie van Cocosolie bedroeg in 1948, 502955 liters.

KRONIEK

SURINAME

Onze oude Republiek der Ver. Nederlanden heeft namen en titels uit den grafelijken tijd gehandhaafd, hoewel de functies van ambtsdragers en instellingen veranderd werden. In onzen tijd echter doet men anders; de gouverneur van Suriname zal, volgens de interimregeling, wat zijn positie betreft, niet meer zijn de gouverneur van voorheen en tevens zal zijn titel niet meer dezelfde zijn. Hij zal in het vervolg landsregent heten. Betekent echter regent iets anders dan gouverneur?

De landsregent dan, volgens een der Surinaamse bladen „een symbool", zal het land besturen zoals in Nederland de Kroon het land regeert, d.w.z. dat tegenover de volksvertegenwoordiging niet hij, doch de regeringsraad (het ministerie) verantwoordelijk zal zijn. Daarnaast echter zal de regent aan de Kroon verantwoording verschuldigd zijn voor de wijze waarop hij zijn functies uitoefent als vertegenwoordiger des Konings en als zodanig beschermer der algemene belangen van het Koninkrijk.

De leden van den regeringsraad zullen derhalve niet meer zijn vertegenwoordigers van den landvoogd, die desnoods volstaan kunnen met in de Statenvergaderingen te beloven de boodschap over te zullen brengen, maar hun eigen beleid moeten verdedigen, terwijl de landsregent, hoewel constitutioneel hoofd der landsregering, op den achtergrond zal blijven.

De mogelijkheid dat inwendige aangelegenheden bij K.B. geregeld kunnen worden vervalt; hiermede wordt een reden tot ergernis weggenomen, maar tevens de verantwoordelijkheid van het vertegenwoordigend college verzwaard.

Gehoopt mag worden, dat in de nieuwe Staten een mentaliteit tot uiting komen zal, aangepast aan de nieuwe toestanden. Toen onlangs in dit college weder eens een hospitaalkwestie behandeld werd—er zijn er al ettelijke geweest —, werd daarbij over de gestie van den gouverneur gesproken op een toon welke men zich ten opzichte van den hoogsten gezagdrager niet zou behoren te permitteren, ook al is deze geen „symbool", maar is zijn bestuurstaak een van persoonlijken aard.

Zal de onschendbare landsregent beheerder blijven van het welvaartsfonds? De figuur lijkt enigszins vreemd.

In het verslag over de jaren 1947–1948 wordt de af en toe geuite klacht, dat er tot dusver zo weinig tot stand gebracht zou zijn, wel begrijpelijk genoemd.

De uit het fonds aan de Volkscredietbank verstrekte gelden blijken onvoldoende te zijn; óók begrijpelijk. Wanneer men in Suriname begint met het verlenen van crediet aan den kleinen man — en dat is toch

de taak van een zodanige instelling, dan is men door een paar ton spoedig heen, terwijl er van het stichtingskapitaal natuurlijk ook iets achter de hand moet blijven.

De vraag is nu, of er meer gefourneerd dient te worden uit het fonds, waar de Staten géén, of uit de openbare middelen, waar de Staten wèl zeggenschap over hebben.

* * *

De gouverneur heeft zich doen adviseren over de kwestie der voorlichting. Een rijksvoorlichtingsdienst en daarnaast ook een organisatie voor de interne voorlichting?

Aan de laatste lijkt meer behoefte te bestaan dan aan den eersten. Een stap in de goede richting mag het genoemd worden, dat tegenwoordig in de plaatselijke bladen publicaties verschijnen van den Medischen Propaganda- en Voorlichtingsdienst.

* * *

De eerste MULO-school buiten Paramaribo moet nu geopend zijn en wel te Nieuw Nickerie.

De *Surinamer,* die thans aan zijn naam heeft toegevoegd de woorden Katholiek Nieuwsblad, breekt een lans voor de boslandscholen, waarschijnlijk naar aanleiding van de klacht welke geuit is door vertegenwoordigers der Indianen, als zou het onderwijs hunner kinderen onvoldoende zijn en zouden de bosland-onderwijzers zich met den houthandel bezig houden. Beoordelingen worden gepubliceerd van bezoekers, die er zich over verbaasd zouden hebben, dat de kleine Indiaantjes zo goed Nederlands kenden en zo mooi schreven. De houthandel zou voor de onderwijzers met gezinnen het enige middel zijn om hun te karige bezoldiging aan te vullen; de missie ontvangt slechts zes honderd gulden per school en per jaar.

In het aardige boekje *Viottoe* van Kees Neer, ook in dit tijdschrift aangekondigd, kan men van het leven van zo'n onderwijzer in de wildernis het een en ander vernemen, zij het dan dat het verhaal niet onder de Indianen, maar onder de Bosnegers speelt.

* * *

Van de internationale samenwerking in West Indië, waarvan de Caribbean Commission de expenonte is, zijn tot dusver niet veel practische resultaten verkregen. Het is daarom dat vermeld moge worden de stichting ener opleidingsschool voor personeel in industrie en ambacht op Porto Rico, welke volgens een krantenbericht ook toegankelijk zijn zou voor leerlingen afkomstig uit de Britse, Franse en Nederlandse gebiedsdelen, zo nodig onder genot van beurzen. Wij vinden echter deze faciliteiten niet vermeld in het verleden jaar verschenen rapport van de U.S. sectie der Caribbean Commission betreffende de industriële ontwikkeling van Puerto Rico en de Virgin Islands U.S.A.

* * *

Hulp aan Suriname uit het buitenland, d.w.z. andere dan uit Nederland, werd al eerder verleend. Ongeveer dertig jaar geleden werd met

steun van de Rockefeller Foundation een campagne op touw gezet ter bestrijding van mijnwormziekte onder de bevolking. Onlangs weder kon Suriname den Public Health Director welkom heten van het Pan American Sanitary Bureau (Caribbean Resort). Hulp werd in uitzicht gesteld in den vorm van het beschikbaar stellen van personeel en geldmiddelen, ten dienste der bestrijding van volksziekten.

Van volksziekten gesproken, het nieuwe Surinaamse kiesreglement sluit de bewoners der drie leprozerieën uit van het stemrecht, wat protesten uitgelokt heeft.

* * *

Er is in Suriname het een en ander te doen geweest betreffende de vraag of dit Nederlandse overzeese gebied ook delen zal in de z.g. Marshall-hulp; bedoeld wordt natuurlijk geldelijke hulp, ter bevordering der productie van grondstoffen. Het betreft hier een vrij ingewikkeld vraagstuk en tot dusver schijnt er alleen uitzicht te zijn op indirecten steun, in den vorm van „technical assistance".

* * *

Ondanks de afwijzende houding der Staten betreffende de joodse kolonisatie heeft de Freeland League toch besloten wederom een delegatie af te vaardigen naar Suriname.

Hoewel de immigratie van Barbados aanvankelijk weinig succes gehad heeft, bezocht onlangs een Barbadiaans ambtenaar voor arbeidsaangelegenheden Suriname. Veel heil echter schijnt er niet te verwachten te zijn van de Britse eilanden als bron van werkkrachten, nu overwogen wordt de overbevolking van sommige er van af te doen vloeien door transmigratie naar de eigen vastelandskoloniën in de buurt.

De toelating van een klein aantal Witrussen, die indertijd uit China naar de Philippijnen uitgeweken waren, zal natuurlijk als een bijzonder geval beschouwd moeten worden, van belang vooral omdat de mensen in kwestie technici zijn.

De Algemene Cultuur Maatschappij, de onderneming van welke in de vorige Kroniek sprake was, vordert goed met de ontginning in Saramacca; tegen gronduitgifte in Commewijne hadden de Staten bezwaar.

In het Saramaccadistrict waren enige moeilijkheden uit den weg te ruimen, omdat, tijdens den oorlog, oogluikend toegestaan was dat Javaanse kleine landbouwers domeingronden occupeerden, welke thans aan de nieuwe onderneming toegewezen zijn. De Staten hebben voorgesteld de Javanen schadeloos te stellen.

Het plan ener boeren-kolonisatie is nog steeds bij de moederlandse regering in studie; er wordt gedacht aan ontginning van een oppervlakte van 50.000 tot 100.000 ha, als einddoel. De begroting van het Welvaartsfonds voor 1949 voorziet in het aanleggen van een proefpolder.

Men is nu tot het inzicht gekomen, dat de economische opbouw van Suriname het instellen vereist van een planbureau, zoals al enigen tijd geleden bepleit werd.

* * *

Naast de luchtkartering, of in aansluiting daarop, wordt ook topografisch werk over den grond verricht. In Februari vertrok een expeditie uit Nickerie tot het vaststellen van astronomische punten aan den Boven-Corantijn.

* * *

Hier te lande is een commissie geïnstalleerd ter bestudering der aangelegenheid van het staatsburgerschap. De regering is van mening, dat het Nederlands onderdaanschap dient te verdwijnen en dat er zal moeten komen een algemene vorm van staatsburgerschap, voor Nederland, Suriname en de Ned. Antillen.

30 April 1949 M.

DE KOERLANDSE KOLONISATIEPOGINGEN OP TOBAGO

DOOR

DR. J. KLEYNTJENS S.J.

Het succesvol optreden van sommige landen bij de verwerving van overzees gebied en de belangrijke rol welke zij zich daardoor in de zeventiende-eeuwse wereldhandel zagen toebedeeld, hebben ertoe geleid, dat men zich hier en daar een iet wat overdreven voorstelling is gaan maken van de waarde welke uit een commercieel oogpunt aan een dergelijk bezit moet worden toegekend. Een wel zeer merkwaardig voorbeeld van een uit dien hoofde gevoerde kolonisatiepolitiek is de nog al eens onderbroken activiteit van de hertogen van Koerland met betrekking tot het ten noordoosten van Trinidad gelegen eiland Tobago, een der kleine Antillen.

Dat Columbus dit eiland zou hebben ontdekt, vindt vrijwel geen serieuse aanhang meer; dat het Robinson Crusoë tot verblijf zou hebben gediend is weinig aannemelijk, gezien het feit dat in de dagen, waarin het prototype voor Defoe's romanfiguur moet hebben geleefd Tobago reeds door blanken werd bewoond. Aanvankelijk heeft ook dit eiland binnen de Spaanse invloedssfeer gelegen, doch de eerste meer doeltreffende vestigingspogingen schijnen op Engels en Hollands initiatief te zijn ondernomen. Hoe dit echter ook zij, vaststaat in ieder geval, dat Karel II Tobago op 17 November 1664 aan hertog Jacobus van Koerland heeft afgestaan. De hertog had vorderingen op de Engelse Kroon, en bovendien was de Tweede Engelse oorlog met de Republiek in het zicht, om welke reden Karel het wenselijk achtte, dat Tobago in handen kwam van een neutrale souverein. Herhaaldelijk is door hertog Jacobus en zijn opvolgers getracht het eiland te koloniseren, af en toe in combinatie, vaak ook in concurrentie, met de Hollanders die zich te dien einde op een ouder, huns inziens beter, recht beriepen. De verschillende expedities zijn vooral door W. R. Menkman in *De West-Indische Gids* uit de

jaren 1939 en 1940 beschreven [1]), hoofdzakelijk aan de hand van de gedrukte bronnen en enkele stukken uit het Rotterdamse Gemeentearchief [2]). Wat echter meer speciaal de Koerlandse aanspraken betreft ligt het voor de hand, dat daarover in de archieven nog wel iets te vinden zal zijn. Het aanstonds nog nader te noemen proces, dat destijds te 's Gravenhage vermoedelijk voor het Hof van Holland tussen de hertog en de Zeeuwse kolonisatiecompagnie van de gebroeders Lampsins is gevoerd, heeft natuurlijk zijn papieren omslag meegebracht, waarvan dan een en ander tezamen met de overige stukken van het Hof op het Algemeen Rijksarchief terecht moet zijn gekomen. Voorts zij nog gewezen op de archieven van de voormalige West-Indiese Compagnie, alsmede op een andere collectie van op West Indië betrekking hebbende stukken, welke zich blijkens ,,The General States Archives and their Contents", 1932, p. 14, in dezelfde bewaarplaats bevinden.

Dient dit alles nog nader te worden onderzocht, de Koerlandse archieven in Riga laten ons wat dat betreft zeer zeker niet in de steek. Tijdens mijn verblijf aldaar in de jaren vóór de oorlog ontdekte ik op het Staatsarchief in Riga een in het Frans gesteld manuscript van Ewald baron von Klopmann, getiteld: ,,Abrégé de l'Histoire de Tobago" met enkele bijlagen, aan welke stukken tot heden toe te weinig aandacht is besteed.

Von Klopmann, die in 1734 in Würzau (Koerland) geboren werd, heeft na het beëindigen van zijn studie aan de universiteit van Jena verschillende Europese landen bereisd. In 1760 keerde hij naar zijn vaderland terug, waar hij tot de dienst aan het Hof geroepen werd. Na de ineenstorting van het hertogdom in 1795 vestigde hij zich in Mittau, waar hij ten jare 1804 overleed. Als hoofd van de hertogelijke archieven en bibliotheek stonden hem de bronnen ter beschikking, waaruit hij voor de samenstelling van zijn overzicht heeft kunnen putten. En daar hij, zoals hijzelf mededeelt, met het oog op de zaken van Tobago door de hertog met een zending naar Engeland is belast geweest, was er voor hem reden te over om zich dienaangaande uitvoerig te documenteren. Ligt het daarom min of meer voor de hand, dat hij in zijn

[1]). Resp. p. 218 e.v. en p. 33 e.v. Aan deze artikelen werd voor het bovenstaande het een en ander ontleend.

[2]) Vergelijk in dit verband nog: ,,Stukken betrekkelijk het eiland Tobago 1664–1684–1698" door W. R. Menkman (Rotterdamsch Jaarboekje, 1939, p. 80).

memorie de rechten van de hertogen van Koerland op hun voordeligst zal hebben voorgesteld, zodat het niet is uitgesloten, dat het stuk voor wat dat betreft enigermate als een partijstuk moet worden beschouwd en dientengevolge met omzichtigheid dient te worden gehanteerd, dat neemt niet weg, dat men zich voor wat de opsomming der blote feiten aangaat bij het oordeel van Otto Heinz Mattiesen kan aansluiten, die het in zijn in 1940 verschenen werk: „Die Kolonial- und Ubersee-Politik der Kurländischen Herzöge im 17 und 18 Jahrhundert", p. 436 betreurt, dat „Klopmann's nüchterne Feststellungen am wenigsten berücksichtigt wurden".

Nu Mattiesen het relaas van von Klopmann in zijn evengemeld werk weliswaar heeft benut, doch niet heeft afgedrukt, en het bovendien allerminst is uitgesloten, dat dit stuk het lot van het grootste gedeelte van het Lettische Staatsarchief zal hebben gedeeld en door de Duitsers of Russen is weggesleept of verbrand[1]) is publicatie van dit rapport, dat ook een belangrijke bijdrage levert tot de kennis van het Nederlandse aandeel in de „schipvaert" op de West in vroeger eeuwen, van dubbel groot belang. Vormt het bovendien een welkome aanvulling en menigmaal een correctie op de publicaties van Menkman, anderzijds laat het talrijke door Menkman vermelde byzonderheden weg, hetgeen weer steun geeft aan mijn bovenvermelde zienswijze, dat het voor bepaalde doeleinden werd geschreven en uit de koloniale geschiedenis van Koerland slechts de daartoe bruikbare aspecten naar voren brengt.

Laat Menkman de relaties tussen de Koerlandse hertog en de Engelse Kroon reeds onder de regering van Jacobus I een aanvang nemen, het rapport begint met de stand van zaken tijdens het bewind van Karel I. Menkman spreekt al van Koerlandse kolonisatiepogingen uit de jaren 1634 en 1642, de laatste onder leiding van Cornelis Caron. Het rapport noemt geen van beide, doch vermeldt uitsluitend die van 1654 met het schip de „Hertogin van Koerland" onder bevel van de Nederlander Willem Mollens. Dit is dus de expeditie welke volgens Menkman samenviel met die van de gebroeders Lampsins uit Vlissingen, en die, anders dan Menkman schijnt te veronderstellen, allerminst zonder succes verlopen is. In de volgende jaren toch werden herhaaldelijk nog schepen, voor Koerlandse rekening uitgerust, naar Tobago

[1]) Zie mijn artikel in „Archives, Bibliotheques" (Brussel) December 1948. (Het Ms. berustte in het Valtsarchief te Riga no. 250).

gezonden en eerst de gevangeneming van de hertog door de Zweedse generaal Douglas was volgens het rapport oorzaak, dat de Zeeuwen zich zogenaamd uit voorzorg en met de voorgewende bedoeling het later integraal terug te geven van het Koerlandse fort en onderhorigheden op Tobago meester maakten [1]).

Een ander punt, waarop Menkman blijkbaar door het rapport wordt gecorrigeerd, is de dagtekening van het proces, dat na de vrijlating van de hertog en in verband met de opgemelde occupatie van het Koerlandse fort door de Zeeuwen hier te lande is gevoerd. Menkman noemt het jaar 1671, de rapporteur plaatst dit proces veel eerder, nog vóór de zending van Von Dräckewitz naar Engeland in Maart 1660. Voorts is Menkman nog in zoverre onjuist, als hij de vertegenwoordiger van de hertog bij dit proces met de naam van Peter von Volckershoven aanduidt, terwijl in het rapport van Melchior Folckersamb sprake is [2]).

Van de door Menkman vermelde mislukte tocht van 1675 en het afwijzend oordeel van de Engelse koning met betrekking tot Jacobus' aanspraken wordt — ik zou haast zeggen uiteraard — generlei melding gemaakt. Slechts wordt het verlies van „De Blompot" onder kapitein Nagel gerelateerd, welk schip door Algerijnse zeerovers werd opgebracht. Het merkwaardige is hier, dat aan de meegezonden en voor de gouverneur van Barbados bestemde order van de Engelse koning, die Menkman op 19 Januari 1679/80, het rapport op 19 Februari 1680, dateert, niet de door Menkman gewraakte interpretatie gegeven wordt, als zoude deze naast een permissie aan de Koerlandse schepen om op Barbados te approvianderen ook een aanbeveling van de onderneming zelf hebben ingehouden. Nieuw is voorts nog het bericht omtrent het naar aanleiding van de molestatie van „De Blompot" door de Sultan verstrekte vrijgeleide.

---

[1]) Over de agent van Jacobus, aan wie deze tijdens zijn gevangenschap de belangen der hertogelijke kolonien had toevertrouwd, zie mijn opstel „Kurzemes hercogs un Abrams Vikfōrs" in „Turpinājums sekos", Riga, 1938, p. 566 e.v. en Latvijas un Hollandes attiecības no. 13 lüdz 19 gadsimtam" 1936.

[2]) Het is altijd nog een open vraag, of er feitelijk wel een proces gevoerd is. Het optreden van Folckersamb, dat Menkman (*De West Indische Gids*, 1939, p. 312) op 1671 stelt, viel, zoals uit het rapport blijkt, in ieder geval veel vroeger. Wellicht kwamen Menkman of zijn zegsman tot hun datering op grond van het bestaan van de „Déduction par laquelle il est clairement monstré que l'isle de Tobago, sise en l'Ame-

In tijdsorde volgen [1]) daarna nog de tochten van kolonel Monck, kapitein John Poyntz en Dietrich von Alten Bockum. Chronologisch zou deze laatste zeer wel de gouverneur geweest kunnen zijn, die volgens Menkman in 1686 op het eiland is overleden. Zijn vertrek daarheen wordt door Von Klopmann op 1684 gesteld, zodat de aankomst moeilijk, zoals Menkman beweert, in 1687 kan hebben plaatsgehad.

Ook bij de zendingen van Von Blomberg en Praetorius, die ten doel hadden in Engeland belangstelling te wekken voor de onderbroken kolonisatiepogingen wordt uitvoerig stilgestaan, terwijl wij voor het geldend maken van de Koerlandse aanspraken gedurende de latere jaren uitsluitend op het rapport zijn aangewezen. Al met al dus reden genoeg om dit stuk door de druk openbaar te maken.

Abrégé de 'l Histoire de Tabago

par Ewald von Klopmann

L'isle de Tabago, acquise par le Duc Jacques de Courlande sous Charles I, roi d'Angleterre est une des Antilles septentrionales dans la mer du Nord. Très fertile, ayant des plantations de sucre, de tabac, de café et même de muscade. Elle abonde en rivières au nombre de 18, qui traversent le pays et offrent des communications propres à faciliter le commerce; elle a plusieurs excellents ports, pouvant même abriter des vaisseaux de ligne et douze baies, à savoir celles de:

1. Jacobus avec le Fort. 2. Ferdinand. 3. les Soeurs et frères. 4. Courlande. 5. Bonne Espérance. 6. Windau. 7. Petit Tabago. 8. Frederic. 9. Casimir. 10. Sable. 11. Kannoi. 12. Palsmitten.

---

ricque, appartient a Monseigneur le Duc en Livonie de Courlande et Semgalle. Et que la possession que Mrs les Lambsons prétendent sur la dite isle n'a aucun fondement. Imprimé l'an de grace 1668 à Mytaw, chez Michel Karnall (une autre édition de 1676, 24 pag., français et hollandais, l'édition de 1676 contient 1° p. 1–16 la réimpression du manifeste de 1668, imprimé à Mitaw (Koerland) 2° p. 16–22 nouveau appendix à ce manifeste).

[1]) In zijn ,,Abrégé'' beschrijft v. Klopmann nauwkeurig de byzonderheden waarmede de expedities van uit Windau in Koerland plaats hadden, de overtocht over den Oceaan en de aankomst te Tobago, waarvoor aan v. K. de ,,Scheepsboeken'', (die in 1938 nog in het archief te Riga aanwezig waren) ten dienste stonden.

Sa longueur est de huit milles allemandes [1]); la largeur est presque la même, le Duc Jacques l'a conquise sous le règne de Charles I, roi d'Angleterre et Oliver Cromwell [2]) lui accorda en 1651 une charte, par laquelle il lui permettait la libre entrée dans tous les ports du Royaume, ne payant que la douane des vaisseaux de la nation. Le Duc encouragé par une aussi généreuse concession, envoya plusieurs bâtiments à Tabago avec des colonistes Courlandais pour peupler l'île. Il y fit bâtir un fort, qui porta son non ,,Jacobus". Le premier vaisseau, qu'il y envoya, pour faire des plantations après la découverte faite, fut nommé ,,Duchesse de Courlande" [3]) et fut commandé par Guillàume Mollens [4]).

Avec 120 hommes d'équipage, il jeta l'ancre a l'isle de Tabago le 20 mai 1654 et l' ayant trouvée déserte, couverte d'épaisses forêts, il en prit possession pour le Duc, son Mâitre, selon la coutume générale, selon laquelle les îles du nouveau-monde sont subjugées. Mollens y dressa des colonies de différentes nations, y distribua assez d'arpents de terre pour y faire de considérables plantations. L'année suivante, 1655 au mois d'août, le Duc envoya un second vaisseau conduit par Jean Brand [5]), pour y porter des rafraîchissements et des munitions et la même année, un autre bâtiment avec 130 hommes d'équipage, bâtiment nommé la Constance" ,commandé par Wolfart de Brederot, nommé

---

[1]) Het eiland Tobago is 42 km lang en 12½ km breed met een oppervlakte van 295 km^2 cf: I. C. Praetorius: Tobago insulae Caraibicae in America sitae fatum. Groningae 1727, blz. 1.

[2]) Cromwell had op dit tijdstip weinig belangstelling voor de koloniale kwesties, zodat hertog Jakob alle vrijheid van handelen had. Daar de Engelse kolonies gedeeltelijk zonder controle waren, kon Jakob zich gemakkelijk van Tobago meester maken. Toen de Nederlands-Engelse oorlog uitbrak, bezette Jacob de territories in Afrika. Hij kon op den steun van Frankrijk rekenen.

[3]) Otto Heinz Mattiesen: Die Kolonial- und Ueberseepolitik der Kurländischen Herzöge im 17en und 18en Jahrhundert 1940 noemt het schip ten onrechte ,,Wapen van de hertogin van Koerland".

[4]) Willem Mollens, Hollander van geboorte, was de eerste Kapitein, die in naam van hertog Jacobus van Koerland, het eiland Tobago in bezit nam. Later vertrok hij naar Jamaica. Over de kolonisatieplannen van den hertog-koopman Jacob, cf: Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Lit. und Kunst 1878, p. 68–70; Mitteilungen aus der livländischen Geschichte XII, 397; XIII, p. 49. I. Kleyntjens: Kurzemes hercogs Jekabs un Abrams Vikfōrs (zeme 1938 p. 566–577). Hamelberg: De Nederlanders op de W.I. eilanden. J. Skutch: Die Inseln Trinidad und Tobago (1929) waarin echter bijna alle *Baltische* publicaties over Tobago ontbreken.

[5]) Jan Brand, cf: Mattiesen o.c. p. 465.

Clothing [1]) et qui fut nommé ensuite Directeur de l'île. Le vaisseau fut suivi d'un autre de 120 h. d'équipage ayant à leur tête André Bohm. L'année 1657, le Duc fit expédier encore un vaisseau, accompagné d'une galliote, nommé „la Duchesse" [2]) commandée par Nicolas de Brien et chargée de vivres et de munitions. Mollens, revenu de son premier voyage, fit son rapport au Duc qui fut très content de lui; il retourna à Tabago en 1658, au mois d' aôut, sur le bàtiment „le Cavalier" pour y porter de réchef des vivres et des munitions. Au mois d'octobre de la même année, le Duc fit occuper de nouveau un vaisseau avec 150 hommes, „le roi David", commandé par Jacques Albert, avec vivres munitions, ustensiles; à ce vaisseau succéda un autre nommé „le Islande" [3]) sous le commandement de Jeble Hiller, avec 100 hommes d'equipage et qui fit voile sur Lubeck, pour y prendre le reste de sa charge. Mais le malheur arrivé au Duc, le 10 octobre 1658, si fatal à lui et à sa famille, interrompit les progrès de l'exécution de son plan. Le Duc fut enlevé la nuit de son château, à Mitau, avec toute sa famille, par Mr. Douglas, général Suédois, d'une manière peu convenable au „droit des gens" ayant observé dans toutes ses procédures à lui la plus exacte neutralité et reçu même des assurances satisfaisantes du dit Général de n' avoir rien à craindre de sa part. — Enfin, ils furent tous conduits à Narva, par Riga et Ivangorod et ils y restèrent jusqu' apres la paix d'Oliva, 23 avril 1660, tous les Ministres des cours etrangères s'intéressant au sort du Duc et de sa famille [4]).

Pendant cet intervalle, une Compagnie Zélandaise, des gens riches et entreprenants, du nom d'Adrien et Corneille Lampsen [5]),

---

[1]) Jan Wolfert van Brederode, heer van Cloetingen (niet: genaamd van Clothing, zoals ook Mattiesen schrijft) was een Zeeuws edelman.

[2]) De galliote heette „la Duchesse", niet het schip, zoals Mattiesen meent (o.c. 468).

[3]) *Niet* (zoals bij Mattiesen 469) „Der Isländer". De vaart duurde van 10 Juni 1656 tot 8 Oct. 1657. (Archief Riga: L.S.A. 50/708).

[4]) „Brief van den hertogh van Coerlandt aen sijne landtstaten ende bedroefde onderdanen, na dat hij van de Sweden na Riga gevangen is gevoert. Ende een andere uit Mitau waerin verhaelt wordt de gevangenisse van de voorz. Hertogh ende het barbarisch tractement twelck de Sweden aen Sijne onderdanen aldaer gedaen hebben". s.l. 1658.

[5]) Adriaan en Cornelis Lampsius, rijke kooplui uit Vlissingen, bezaten meerdere grote handelsschepen. Adriaan was een der direkteuren van de West-Indische Compagnie; zijn broer Cornelis was burgemeester van Vlissingen in 1652. Zij koloniseerden het eiland St. Martin en Tobago dat zij „Nieuw-Walcheren" noemden. Cornelis ontving van Lodewijk XIV den titel van Baron van Tobago in 1663 (cf: J. Hamelton Hist. Schets der Ned. Bovenindische Antillen tot het einde der 17de eeuw; Woodstock: a history of Tobago; H. Dullaart: Histoire naturelle et morale des iles Antilles).

profitant des troubles, qui agitaient alors la Courlande, se rendit màître du fort, par trahison autant que par une révolution soulevée dans la garnison, sous prétexte de la restituer au Duc, dès l'instant où il serait remis en liberté. Les différents planteurs de l'île ne pouvaient pas s'y opposer. Deux ans après, le Duc fut rétabli avec sa famille dans la possession de ses états, mais la Cie Zélandaise ne songeait même pas à sa première promesse; elle tacha plutôt, par d'assez illégales meneés, d'obtenir de L.H.C. le privilège par lequel la possession de l'île de Tobago lui fût affermée. Le Duc résolut donc d'envoyer â La Haye Henri Momber [1]) et Folkersamb [2]) pour se plaindre des usurpations de la Compagnie de Lampsen, mais voyant ses remontrances et sollicitations sans effet, il envoya en Angleterre Fréderic de Dranckewitz, Grand Drossard de Grobinnen, comme l' instruction dateé de Mitau, le 19 mars 1660 le porte, afin de réclamer la protection du Roi d'Angleterre et d'obtenir par son intercession auprès des États Généraux la restitution de l'île de Tobago et un dédommagement de la Compagnie Zelandaise au Duc et à ses planteurs [3]). Mais tout ces mouvements furent inutiles et l'appui que le Roi Charles I donna aux représentations du Duc, ne produisit que de faibles paroles. Le Duc résolut donc de conclure un Traité formel avec le Roi d'Angleterre Charles II, le 17 novembre 1660, consistant en 6 Articles, dont la copie est ci- jointe [4]). Le Roi, sûrement fâché du peu d'égards que les Etats généraux avaient montré à son intercession dans l'affaire du Duc, envoya deux vaisseaux, sous les ordres du Capt. Poole [5]) pour chasser

[1]) Henry Momber, geb. in 1619, overl. 1685, hoofd ener grote handelsonderneming aan de Amstel te Amsterdam, 1 Juni 1650 sloot hij met den hertog in Mittau een handelsverdrag .(cf. Mattiesen o.c. p. 98). Hij werd directeur van de hertogelijke scheepvaart.

[2]) Melchior Folkersamb, Kanselier van Koerland; zijn briefwisseling, die in 1939 berustte in het Staatsarchief te Riga, is waarschijnlijk verdwenen.

[3]) De hertog Jacobus had in Holland grote schulden gemaakt. In de Staatsarchieven te Riga (Valsts Archïvs. Fonds Kurz n. 188/1262 en 1263) liggen stapels brieven van Hollandse schuldeisers .die hem een proces willen aandoen, o.a. Witsen, koopman te Amsterdam, die 41990 gulden opeisten en Momber, aan wien de hertog 161670 gld. schuldig was. In 1715 hadden de schuldeisers hun geld nog niet ontvangen. Zie ook de correspondentie tussen den hertog en den advocaat van Burcht in het Rijksarchief in Den Haag. Liasse 1047 en 1048.

[4]) Zie Bijlage.

[5]) Capt. Poole. cf. Harlow: Barbados 1925., p. 210 vlg.; West-Ind. Gids XXII, 37; In 1672 veroverden de Engelsen onder Sir Tobias Bridges en Capt. Poole Tobago, dat in 1667 door A. Krijnsen met 25 soldaten bezet was; daarmede had Tobago opgehouden een Zeeuwse kolonie te zijn.

les Zélandais de l'île. Le fort capitula et on y fit 500 hommes prisonniers et autant de nègres. L' année 1677[1]), l'Amiral français Comte d'Estreés, attaqua cette île avec une force de 20 vaisseaux de ligne et un grand nombre de boulets. La défense du port fut aussi vive qu'opiniâtre et soutenue avec la plus grande valeur. Le Comte d'Estrées, y perdit beaucoup de monde, son vaisseau avec 445 hommes d'equipage coula â fond; il fut blessé et se sauva avec peine dans un petit canot; mécontent de cette expédition, il se retira, en abandonnant l'entreprise; mais après avoir redoublé à l'île de Grenade, alors appartenant à la France, il renouvella l'attaque au mois d'octobre, emporta le fort de Jacobus, et ruina les plantations. Les Français ne gardèrent pas longtemps cependant cette conquête: ils l'abandonnèrent peu de temps après. La paix de Nimègue faite, le Duc, à qui l'établissement d'une colonie en Amérique, dont il a été le premier conquérant et fondateur, tenait fort à coeur envoya deréchef quelques bâtiments avec des vivres, munitions 24 pièces de canon, 2000 grenades et 20000 livres de poudre: en outre, un nombre d'ouvriers de toutes sortes de métiers, pour ériger des plantations. Le Duc se sentant favorisé par Charles II, roi d'Angleterre, envoya à Londres Abraham Morin, comme Envoyé pour se concilier la protection et l'appui du Roi, qui connaissait trop bien l'importance de cette île, si elle tombait entre les mains de la France ou de la Hollande, ou du Duc de Courlande avec lequel il avait passé un contrat formel[2]).

Morin obtint le 19 février 1680 un ordre du Roi, par lequel le gouverneur des Barbados était chargé de pourvoir non seulement les vaisseaux, que le Duc y enverrait, de toutes les necessités dont ils pourraient avoir besoin, mais de les secourir en tout à condition néanmoins que ces vaisseaux s'abstiennent de quelque négoce que ce fut dans l'île de Barbados. Le Capitaine Nagel qui partit à bord du vaisseau „le pot à fleurs" pour porter cet ordre, s'acquitta si mal de sa commission, que son vaisseau tomba entre les mains d'un Corsaire d'Alger, mais fut relâché quelque temps après: Ce qui engagea le Duc à se procurer un „firman.' du Grand Seigneur, par lequel S.H. ordonnait à tous les Capitaines ou Commandeurs de son pavillon et à ceux d'Alger et d'autres corsaires sous sa protection, de respecter et laisser librement passer les vaisseaux du Duc Jacques de Courlande en tel passage qu' ils puissent être: Cet ordre ou „Firman", magnifiquement écrit sur vélin, selon la coutume de la Sublime Porte, existe encore

[1]) Over den aanval van den Comte d'Estrée, zie: A. Newton: The European Nations in the West Indies 1493–1688 .p 303; C. de Jonge: Geschiedenis van het Nederlandse Zeewezen. Haarlem 1859; C. K. Kesler: Tobago (De West-Indische Gids X, 527).

[2]) Cf: W.-I. Gids 1940, p. 98, 99; Rotterd. Jaarboekje, 1939, p. 80.

dans les Archives de Mitau, comme monument authentique de la considération dont le duc Jacques jouissait chez l'étranger.

Pour réparer la faute de Nagel, le Duc envoya deux autres vaisseaux, chargés de colonistes, de vivres, de munitions et ustensiles de toute espèce, sous les ordres du Colonel „Monck" [1]) qui avec l'aide des habitants de Barbados, s'etablirent de rechef à Tobago et y construisirent un nouveau fort. Le 20 octobre 1680 on fit une convention avec Jean Poyntz [2]), négociant à Londres, par laquelle on lui accorda 120arpents de terre, mesure anglaise, à condition que dans l'espace de trois ans, il y ferait transporter, lui et ses compagnons 1200 personnes pour y eriger de nouvelles plantations, y bâtir un fort et des châteaux, dont ils entretiendraient les garnisons à leurs frais; que les habitants de l'île seraient exempts de tout impôt pendant sept ans consécutifs qu'après ce terme écoulé, ils payeraient deux deniers annuels pour chaque arpent en reconnaissance du fief, et qu'enfin ils auraient le libre exercice du culte divin pour toutes les religions, excepté la Catholique Romaine, et même qu'en temps de guerre, en cas qu'elle vint à exister entre le Roi d'Angleterre et le Duc de Courlande, ils demeuraient dans une parfaite neutralité.

Le Duc Jacques, quoiqu'il jouissait depuis plusieurs anneés d'une possession tranquille de l'île de Tabago, ne vit point l'exécution de ce Traité: il mourut le 31 décembre de l'année suivante: Frédéric Casimir, qui lui succéda, envoya vers 1684 [3]) le Land Marschall d'Alten- Bockum [4]) avec 20 hommes d'equipage à Tobago, en qualité de Gouverneur. Le vaisseau qu' il monta, éprouva une forte tempête et alla se briser contre les rochers dans le naufrage, Bockum fut blessé à la cuisse, se sauva cependant avec peine et atteignit l'île, où il mourut quelque temps après et fùt enterré.

Après sa mort, les Colonistes étaient peu encouragés et Poyntz manquant peut-être de ressources pour remplir le contrat, commenca à ralentir et à retracter. Morin, l'envoyè du Duc, vient à mourir, Frédéric-Casimir le remplace par Charles-Jean, Baron de

---

[1]) W.-I. Gids p. 104.

[2]) John Poyntz, geb. 1606, was een Schots koloniaal avonturier. Hij zou op verlangen van den hertog in Tobago een republiek van kolonisten in 1631 stichten. Hij was fregatten-Kapitein, later vice admiraal onder Montagise, en werd op Trinidad gevangen genomen; hij was een goed kenner der West-Indische kolonies. (J. Poyntz: The present prospect of the island of Tobago. London 1648).; West-Indische Gids XXII p. 99.

[3]) In 1687 cf. W.-I. Gids 1940, 103.

[4]) Dietrich von Altenbockum, maarschalk, was meer officier, dan koopman en beschouwde de kolonie als een terrein van politieke en militaire activiteit.

Blumberg, qu' il envoya â Londres au mois d' aôut 1686, pour solliciter de Jacques II la confirmation du contrat ou un dedommagement de Poyntz.

Les affaires avaient bien changé de face, comme aussi les négociations de l'envoyé du Duc. depuis la mort de Charles II. Son successeur Jacques II, fit répondre à Blumberg le 19 mai 1687 que des raisons ,,importantes'' l'empêchaient de permettre qu' aucune compagnie se formât en Angleterre pour passer à l'île de Tobago et de s'y établir.

On sait avec quel zèle aveugle ce Prince était adonné au culte de l'Eglise Romaine. Un Roi qu' on a vu depuis abandonner son royaume par un excès d'enthousiasme pour cette religion, pouvait-il se résoudre â confirmer un contract par lequel cette même réligion était exclue d'une île sous sa protection? Aussi rapporte-t-on qu'il eut la faiblesse de jeter le contrat aux pieds de Blumberg dans une audience particulière, en lui demandant quelle contradiction y avait-il à être en mème temps bon catholique et juste et sincère citoyen. Après cette scène, Blumberg retourna en Courlande sans avoir pu réussir dans sa négociation [1]). Le Duc Frédéric-Casimir vient à mourir le 22 janvier 1698, et la Régence de Courlande dépêche le même Blumberg à Londres, dans le courant de la même année dont l'instruction signeé de cette Régence, est dateé de 28 mars, afin de sommer Poyntz de remplir son contrat ou d'en faire un dédommagement convenable, et à défaut de son consentement de chercher à la fin un autre entrepreneur pour conclure avec lui. Blumberg était chargé de réclamer la protection du roi Guillaume III dont les maximes fondeés sur la bonne politique, étaient bien opposées à celles de son beau-père. Arrivé à Londres Blumberg, Poyntz apauvri, la Société disperseé et peu disposeé à remplir son contrat, il en signa donc un autre le 15 Xbre de la même anneé avec Nicolas du Pin, Thomas Puckle, Richard Goddard et Joseph Blake [2]). Pour la validité de ce nouveau contrat, il fallait l'aveu et le consentement du Roi, mais son Conseil de Commerce y mettait des obstacles comme à une entreprise peut être contraire aux intérêts de quelques négociants de Londres, qui avaient des vues particulières sur le commerce de l'île de Tobago. La Régence de Courlande de son côté n'y mettait point d'energie et d'assiduité pour enlever les obstacles, qui se présentaient pour conclure ce nouveau traité. L'affaire trainant de plus en plus en longeur, le Duc Ferdinand, tuteur de Frédéric Guillaume, ordonna àu commencement de l'année 1699, le 9 janvier au conseiller de la Chambre, Praetorius, de se rendre à Londres pour s'instruire du vrai état des affaires

[1]) W.-I. Gids 1940, p. 106.
[2]) Kooplieden te Londen, cf. Mattiesen o.c. p. 956.

de Tabago: Praetorius [1]) eut déja à la Haye une audience de Guillaume III le 21 octobre et l'ayant suivi à Londres le 3 novembre de la même année, il trouva Poyntz brisé de vieillesse et d'indigence, la société de Blumberg dissoute et les membres peu au fait d'une entreprise de cette nature. Praetorius s'aperçut bientôt de l'envie et la jalousie des négociants à Londres; les chicanes et les entraves de la Régence de Courlande aussi bien que la protestation faite alors par l' Ambassadeur de France, Mr. de Jalland à Londres contre tout établissement sur l'île de Tabago, la considérant comme conquise par les armes de France sur les Hollandais, en terres de la Compagnie Zelandaise, étaient assez suffisants pour mettre de nouveaux obstacles à la négociation et à la réussite de cet objet. Sur le rapport de Praetorius au Duc, l'administrateur lui envoya ordre de transferer l'île de Tabago ou du moins une partie, à titre d' ammodiation, mais les mêmes raisons s'opposerènt à cet expédient.

Praetorius s'étant donné toutes les peines possibles d'obtenir pour son maître l'assistance du Roi dans cette affaire, ne put cependant parvenir qu'à recevoir communication d'une faible relation faite au Roi par le Conseil de Commerce dans laquelle on pretendait que le Duc n'avait plus de titres sur l'île de Tabago, lesquels droits cependant étaient fondés sur les droits de la première acquisition, sur coup de la nature et des gens.

On pouvait presque s'attendre à une pareille réponse, dictée par l'interêt particulier que le Conseil de Commerce y prenait. Si même l'équité de Guillaume III l'eut fait pencher pour le Duc, dont l'affaire était si juste et en dehors de toute contestation, sa politique, l' intérêt de son Royaume en montant sur le trône d'Angleterre, n'auraient pu les favoriser. Il est sûr et certain, que les véritables motifs du Conseil de Commerce étaient uniquement à faire échouer toute négociation de l'envoyé du Duc, au sujet de l'île de Tabago pour les raisons suivantes.

1. Que les Anglais ne voulaient pas, qu'une nation jusque là inconnue dans le commerce, devînt un objet de leur jalousie.

2. qu'ils craignaient pour leurs sucreries à la Barbados, si les Courlandais arrivaient à en construire aussi a Tabago.

3. Que l'île de Barbados ayant jusqu'à ce moment coupé tous les bois à Tobago, on prévoyait des obstacles pouvant s'élever

---

[1]) Praetorius in Saksen geboren, kwam op jeugdigen leeftijd naar Koerland. Hij studeerde in Den Haag, werd gezant in Brandenburg en Polen en in 1699 naar Holland en Engeland gezonden, om de kwestie „Tabago" te regelen. Hij schreef: Tobago insulae Caraibicae in America sita fatum seu brevis et succincta insulae hujus descriptio, dat in 1727 te Groningen gedrukt werd. cf: H. Sewigh: Eine Kurländische Kolonie (Baltische Monatschrift XXI (1872) p. 1–40.

pour les habitants, si cette île fut entre les mains d'un maître qui voulût les faire valoir.

4. Qu'enfin les Hollandais, qui avaient eu l'occasion de constater les grands progrès ,que le Duc Jacques avait faits dans le commerce, craignant de voir un jour la Courlande, rivale du négoce, faisaient l'impossible pour exciter la jalousie des Anglais. Il est vrai que le Duc Jacques, prince clairvoyant et très instruit dans plusieurs branches du commerce, avait 40 vaisseaux en mer, qu'il avait fait construire en Courlande, la plupart à Windau, montés de canons en fer, ayant 3 fonderies, 3 moulins à poudre, 2 de cuivre et 2 papeteries. Le Duc vendait même des vaisseaux montés de canons de fer et tout prêts à mettre à voile à l'Espagne et à la France, ayant obtenu de Louis XIV et du Parlement une permission particulière pour le commerce et l'exemption du droit d'aubaine, datée de Paris, 23 fév. 1647.

Il envoya ces bâtiments au Sund, pour y être équipés par la nation qui en faisait l'achat. Le Duc Ferdinand, le dernier de la souche de la famille de Kettler, qui avait quitté la Courlande à cause de procès continuels avec la noblesse, s'établit à Danzig et ne songeait plus à réclamer ses anciens droits sur l'île de Tobago ni à poursuivre le plan de ses ancêtres .Mais le Comte Maurice de Saxe fils naturel d'Auguste II, roi de Pologne et Electeur de Saxe, se mit sur les rangs des Prétendants pour être élu Duc de Courlande, nonobstant que le duc Ferdinand était encore en vie et n' avait pas résigné. N'ayant point de descendant et quoiqu'il eût 75 ans il se maria à une Princesse de Saxe Weissenfels. Maurice, soutenu par une faction en Pologne ,et fortifié par l'intercession de la France, trouva des adhérents en Courlande. Les États convoquèrent même une diète à la fin de juin 1756 à Mitau, contre le gré et la volonté de la République de Pologne et malgré la protestation du Duc Ferdinand et élirent Maurice, Comte de Saxe, duc de Courlande et de Semigalle titre, qu' il a toujours conservé en France. Tous ceux de la noblesse courlandaise qui lui étaient attachés se distinguèrent par un uniforme brun doublé de ponceau et un chapeau à plume blanche. A peine fut-il élu Duc de Courlande, qu'il songea d'abord à envoyer des colonistes à Tobago, pour y faire de nouvelles plantations à l'instar des précédents ducs et considérant cette île comme appartenant au duché de Courlande. Il en nomma gouverneur Mr. de Brincken, gentilhome Courlandais et engagea plusieurs personnes à l'accompagner, dans des conditions assez avantageuses. Il compta beaucoup, comme de raison, sur le Roi de Pologne et sur la France pour être soutenu dans cette entreprise, mais l'influence de la Cour de Russie toujours prépondérante et salutaire à la Courlande contrebalança bientôt comme de juste droit, le

parti de Maurice, qui fut obligé de quitter la Courlande et d'abandonner son vaste projet sur l'île de Tobago.

Ernst Jean, Comte de Biron, alors Grd. Chambellan de S.M.I. l'Impératrice Anne, fut élu en 1737 Duc de Courlande et de Semgale par les États de ces duchés assemblés en Diète, conforme à l'ancien droit qui date du temps des Chevaliers Porte-Glaive, lesquels avaient acquis ce pays. Cette auguste Princesse sauva la Courlande du bouleversement total de sa constitution, ce que tenta la Pologne en voulant l'incorporer à la République et la partager en Palatinats et Stavosters. Le Duc Ernst Jean témoigna le désir de relever ses prétentions sur l'île de Tobago, à titre d'alleu acquis de la famille ducale de Kettler; il avait même destiné son gentilhomme de Chambre, le Baron Klopmann à être envoyé à Londres: Klopman y avait demeuré 6 ans ,après avoir été attaché à l'Ambassade du Chevalier Williams en Russie afin de solliciter le Roi, en réclamant sa protection et de renouveler l'ancien Traité, fait par le Duc Jacques de Courlande et le Roi Charles II d'Angleterre.

Par ce Traité, le Duc Jacques céda au Roi le fort St. André, sur les côtes de Guinée (ainsi que l'article 2 du Traité ci-joint le marque) aussi des plantations en Afrique témoin une lettre authentique du Prince Rupert d'Angleterre au Duc Jacques, datée du 22 mars 1652, de la rivière de Gambie lettre dans laquelle il se loue des services que le Capitaine d'un vaisseau du Duc lui a rendus dans ces parages et lui conseillant d'y faire expédier quelques vaisseaux. Aussi le Duc ne tarda-t-il pas à suivre cet avis, en y envoyant 2 bâtiments la ,,Prudentia'' et La ,,Pietà'', qui y arrivèrent le 6 mai 1654.

La mort du Duc Ernst Jean de Biron interrompit ses projets. Il est évident et hors de toute contestation possible, que l'île de Tabago a été acquise par le Duc Jacques, qu'elle a passé comme alleu par succession d'heritage dans la famille ducale de Kettler, et qu'enfin le Duc Ernst Jean en fit l'acquisition par un accommodement avec les héritiers de cette famille, comme de tous les alleux lui appartenant, en rachetant toutes les terres allodiales engagées par les Ducs précedénts, pour une somme très considérable, condition stipulée alors par le Roi et la République de Pologne, avant l'investiture du Duc.

Pierre, dernier duc de Courlande, succédant à son père Ernst Jean, résigna le 17/28 mars 1795 entre les mains bienfaisantes de l'Auguste Impératrice Cathérine II de glorieuse mémoire.

PROPOSITIONS [1]) FAITES PAR Mr POYNTZ ET C^{le} AU DUC ET SIGNÉES PAR SON ENVOYÉ Mr ABRAHAM MARIN, À LONDRES (copiées de l'original)

The proposals humbly offered to the Duke of Courland by John Poyntz and C^{le} as followeth:

1.) That if the said Duke, or any from or under him will give and grant unto the said John Poyntz and C^{le} one hunderd and seventy thousand acres of land in the Island of Tobago for them to enjoy in her simple for them and their heirs for ever. That then, the said John Poyntz and C^{le} will engage themselves to transport *Twelve Hunderd persons, men, women and children*; the first year 4 hunderd of the said men, women and children and the second year four hunderd and the third year, four hunderd; all with lands, the one third part to be delivered at the first arrival of the said Poyntz or any of the said Poyntz his C^{le} on the said island, and the second third part to be measured the second year, and the last third part to be delivered at the bringing in the full number of twelve hunderd men, women and children into the said island or to be measured out and delivered onto the said Poyntz or C^{le} at the beginning of the third year, if they have delivered their said number at the said time.

2.) That if need requireth, the said Poyntz and C^{le} for the strengthening and peopling the said island after the first three years to engage transport or cause to be transported, the like number of people to settle, manure and maintain the said land under the said Duke in four or five years gratis and free without any claim from the said Duke, if it shall be thought fit by the governor and Assembly.

3.) That the said Poyntz and C^{le} do further engage, if the Governor and Assembly shall think good, will built two or more forts and maintain the same at their own costs and charges, upon the said Lands.

4.) That the said island shall be a free Port, to the said Poyntz and C^{le} for seven years, without paying any taxe or toll and afterwards, to pay such taxes and tolls as shall be made and exacted by the Governor and Assembly, and the whole island to

---

1) Menkman in West-Ind. Gids 1940, p. 99: „In 1681 gaf hertog Jacobus aan captain John Poyntz een patent of commissie en 's hertogs vertegenwoordiger, Abraham Marin, sloot in hetzelfde jaar met Poyntz een contract". Klopmann noemt als sluitingsdatum 20 Oct. 1680. Enkele memories van Poyntz berusten op het Rotterdamse Gemeente Archief (Menkman t.a.p.)

Over deze propositions cf.: Mattiesen o.c. p. 726, die enigszins van bovenstaande verschillen.

be a free port, to all nations, paying such impositions as shall be adjudged meet by the Governor and the Assembly.

5.) That liberty of conscience be granted to all such as shall inhabit the island — Roman Catholics excepted — provided they did nothing contrary to the laws of the Land.

6.) That all and singular the Lands so taken up as above mentioned may be entire and may begin to set down on the South East part of the said island to begin the measuring the same dividend at the Easter end, et so to run westward.

7.) That all and singular, the inhabitants may be governed by a Governor and an Assembly, which Assembly is to be chosen by the general vote of the people, double the number to be chosen, and then the Duke to name him or them that shall sit to make wholesome laws for the defence hereof annually.

8.) That no impositions or taxes shall be paid by the people, but what shall be decided by a Governor and Assembly.

9.) That after seven years possession of the said Lands, the said Poyntz and C[ie] their heirs and assignes, are to pay annually two pence per Stere as a generaly Rent to the Duke, or his Assignes for ever, as long as they shall hold the said Lands under him and upon default to distrain upon the said Land, which said two Pence per Stere shall be acknowledged by the said Duke for them to hold their Land by for ever, as a lawful purchase, and in process of time the imposition to be raised, as it has been customery in Jamaïca and the neighbouring Islands.

10.) That on oath shall be administred on to all and singular the people that belong to the said Poyntz and Cie, their heirs and assignes and yield their alligeance to him, as above to be their lawful Prince in the said island and no other, and the administring of the oath shall be confirmed by holding up their right hand.

11.) That the Duke, his heirs and successors to choose and appoint his Governor, but all other officers to be chosen by the Governor and the Assembly.

12.) That the said Poyntz and C[ie], his heirs and assignes may have free liberty to build ships, vessels or boats for their proper use, as many as they shall have occasion for, and trade with them to all parts.

13.) That a Deputy Governor and all other officers necessary to be in the said Poyntz and Cie dividend of the said island, must be appointed by the Governor and Assembly.

The above mentioned Conditions have been agreed by

Iohn Poyntz (L.S.)	Abraham Marin
Henry Cookman (L.S.)	Hig High, the Duke of Courland Resident (L.S.)
Thomas Poyntz (L.S.)	

P.S. J'ai trouvé dans un ancient manuscript authentique, que l'Angleterre avait offert au Duc Jacques *deux millions* de Livres Sterling pour l'île de Tobago, connaissant l'importance d'une acquisition aussi considérable et avantageuse pour le commerce, par sa situation. Cette île produit du sucre, de la muscade, des oranges, de l'indigo, du coton, du bois de cyprès et a même la pêche des perles. Le Duc, ayant de très-grandes vues au sujet de l'acquisition de cette île qui lui tenait fort à cœur, en refusa la première offre et, par la suite, son emprisonnement par les Suédois et sa détention à Ivangorod jusqu'à la paix d'Oliva, interrompirent cette négociation, et surtout sa mort! — L'Angleterre ne perdit pas de vue son premier plan et fit pareillement négocier avec le Duc Frédéric-Casimir, au sujet de l'île de Tabago, mais toute cette négociation fut aussi interrompue et l'auteur du Manuscrit n'en marque pas les raisons, de sorte que cette cession à l'Angleterre n'a pas eu lieu, et la Maison Ducale perdit à jamais une acquisition d'aussi grande importance que l'auteur du Manuscrit soutient que tous les revenus du Duc en Courlande ne valaient pas ceux de l'Ile de Tobago.

Copy of the Treaty betwixt Charles II, King of England and James, Duke of Curland relating

The Tobago, one of the Caribbee Islands, which was discovered, cultivated and fortified by the Duke's subjects, till they were dispossessed by the Dutch; upon which the Duke submitted it to King Charles's protection, and held it by way of grant from the Crown of England, concluded November 17th 1664 [1]).

I. The King grants the Duke and his successors full liberty of Trade and Commerce for such ships, that properly belong to him and his heirs; but not those of his subjects. In any rivers or haven within the Dominions of His Majesty, on the coast of Guinea or also to trade for goods not exceeding the value of £: 12.000 per anno, according to the price they were first bought for, on those coasts from whench they were exported, with full liberty to build one or more store houses to lay up goods, under the castles and forts belonging to his Majesty or subjects on those coasts; to hold and enjoy the said liberties, as long as friendschip,

[1]) Cf. O. Mattiessen o.c. p. 601, waarin vele fouten voorkomen. Het „tractaat" van 17 Nov. 1664 is in de literatuur meermalen opgenomen of geciteerd dikwerf met vele fouten; een copie berust in het Rotterdamse Gemeente-Archief (stukken betreffende Tobago 1664, 1684, 1698) cf. W.I. Gids l.c.p. 34 noot 1. Zie verder: J. J. Danxion Lavaysse: Voyages autour des iles de Trinidad, de Tobago, etc. II; Calendar of States Papers, America and West India 1661, etc.

amity and a good understanding continued between the said King and the Duke.

II. In consideration of the above mentioned concession and grant, the Duke makes over to His Majesty, his Heirs and the Successors the fort of St Andrew in Guinea and all the forts and fortifications or sconces there belonging to the said Duke together with all guns, bullets and powder and other instruments of war there to belonging.

III. The Duke agrees that himself and his heirs shall pay 3 p. for all goods imported or exported from any of his Majesty's ports in Guinea.

IV. Moreover His Majesty grants to the said Duke and his heirs the Isle of Tobago, together with all Lands, havens, creeks, rivers and profits to the same belonging, to be held and enjoyed under the King's protection. Provided always that the said Duke shall not suffer any other besides his own subjects and the subjects of His Majesty to abide in the Island, to settle plantations or build houses, but the King's Subjects shall have all the privileges of the Duke's subjects.

V. The Duke moreover agrees and promises, that neither he, nor his heirs, nor his subjects nor any for their use, shall export any merchandise or products of the said Island of Tobago, or import otherwise than out of or into some ports belonging to England and Courland or the ports of the city of Dantzig.

VI. Moreover for the sake of acknowledging, that the Duke of Courland does hold and enjoy the said island from His Majesty it is further provided and agreed, that when and as often the King of Great Britain, and his heirs shall require it, or when he or they happen to be engaged in a war against any other King, Prince or State except the King of Poland, the Duke of Courland, at their own proper charge from time to time, shall bring or cause to be brought one good man of war, furnished with 40 great iron guns, to such ports, station or place, as His said Majesty shall name; into which ship his Majesty shall put commanders and seemen and supply them with victuals and wages, under the conduct and at the expense of his said Majesty, so long as the said ship shall continue in his or their service, which shall never be more than a year at one time.

In testimony and for the undoubted confirmation of this Treaty, Charles, King of England and James, Duke of Courland have signed and sealed the above named Treaty November 17th 1664.

* * *

Olivarus Protector Reipublicae Angliae, Scotiae, and Hiberniae omnibusque et singulis Nostris admiralibus, Thalassiarchis Gene-

ralibus Praefectis, Tribunis, Capitanis, nec non omnibus et singulis Nostris Legatis, Residentibus aliisque quibuscunque quorum interest per presentes significamus quod cum Serenissimus Princeps, Dominus Iacobus in Livonia, Curlandia et Semigallia Dux, quo populis et dictionibus sibi subjectis, de quiete et tranquillitate prospiciat et contra metuendas futurorum motuum calamitates tempestiva immunitatis remedia quaerat [1]). Nos per generosum virum Johannem Bretislaw Mislik, Baronem ab Hirstorf, ablegatum ad Nos, suum rogaverit. Ipsi nostram salvam guardiam, a cunctis belli incommodis plenissimam exceptionem et neutralitatem in solemni et amplissima forma concederemus. Nos igitur commoti justitia et aequitate hujus sui desiderii hanc petitam salvam guardiam, exceptionem et neutralitatem libenter ei concessimus. Mandamus itaque et volumus quod omnes et singuli sub Nostrae Republicae signis belli gerentes cujuscunque conditionis et dignitatis sint praedictum Principem dominum Iacobum, in Livoniae, Curlandiae et Semigalliae Ducem, cum omnibus ducatibus territoriis et dominiis suis, aliisque inde dependentibus, omnibusque subditis et incolis, absque infestatione vivere et agere, incolasque et subditos, sua commercia terra marique, libere exercere permittant, atque illos ut amicos ubique habeant et hac nostra salva guardia citra noxam et incommoda ubique perfrui omnimode concedant, sub pœna indignationis Nostrae. Mandamus insuper omnibus et singulis Nostris Legatis, Residentibus et Deputatis aliisque Ministris, publicis jam constitutis vel inposterum constituendis ut oblata omni occasione justa et honesta, dicto Principi ac Domino Iacobo, in Livonia, Curl. et Semigal. Duci, rogati, in manutenda hac Salva Guardia, ejusque contentis maturis, authoritateque et prudentia prosint. Denique mandamus et hoc Nostrum prescriptum in copiïs vidimatis cum supra dicti Principis literis Salvi Conductus subditis suis concessis exhibitum, pari cum Autographo et originali authoritāte et fide gaudeat. In quorum omnium et singulorum fidem Nostras patentes propria manu signavimus; iisque magnum Sigillum Angliae apponi fecimus. Dabantur ex aula Nostra Westmonasterii, vigesimo octavo die Augusti anno Domini supra millesimum sexcentesimum quinquagesimo quarto.

De la part du Roi [2])

A notre très-cher et bien-aimé cousin le Duc de Beaufort, Pair, Grand Maître, Chef et Surintendant Général de la navigation et du Commerce de France, et à tous Gouverneurs et nos Lieute-

---

[1]) cf. Mattiessen o.c. p. 395.
[2]) cf. Mattiesen o.c. p. 612.

nants Généraux en nos provinces et armées, Capitaines et Gouverneurs de nos villes, et places maritimes et autres chefs d'escadres, capitaines et conducteurs de nos vaisseaux et galères, baillifs, Sénéchaux, Prévôts, Juges ou leurs Lieutenants, maires et echevins de nos dites villes, gardes des ports d'icelles et de nos ponts péagers et passagers et à tout autre de nos officiers et sujets qu'il appartiendra,

Salut.

Nous voulons et vous mandons très-expressément, que vous ayez à laisser sûrement et librement passer et repasser par tous les lieux et endroits de vos pouvoirs et juridiction les navires appartenant à notre très-cher et bien aimé Cousin, le Duc de Courlande et de Semigalle, sans leur donner ni à ceux de leurs équipages aucun arrêt, trouble ou empêchement, mais, au contraire, toute l'aide, faveur et assistance dont ils auront besoin; à la charge, toutefois, qu'ils ne porteront aucune marchandise de contrebande et d'autant que des présentes on peut avoir besoin en divers endroits.

Nous voulons qu'aux copies d'icelle, dûment collationnées foi soit ajoutée comme au présent original, car tel est notre plaisir.

Donné à Fontainebleau, le 23ime jour de Juin mil six cent soixante six.

Mémoire du Duc de Courlande présenté au Roi de France

Au Roi,

Le Duc de Courlande est obligé de représenter très-humblement à Votre Majesté que les Etats qu'il possède ne relèvent ni de l'Empereur, ni d'aucun autre Prince; il les a seulement volontairement mis sous la protection du Roi et de la République de Pologne. Il possède bien quelques terres situées sous la domination de l'Empereur, des Rois d'Espagne, d'Anglettere, de Suède et de Danemark, à lui concédées par les dits-Rois, mais dans la présente guerre il n'a pris part pour aucun des Princes et Etats qui y sont engagés, s'étant toujours particulièrement attaché à la Pologne et à ceux qui sont en paix et bonne intelligence avec elle. Il a eu soin surtout, de mériter l'honneur des bonnes grâces de V. M. C'est pourquoi ayant su que V. M. trouvait mauvais que deux de ses fils fussent au service des Hollandais (ce qu'ils ont fait sans affection de parti, mais seulement pour apprendre le métier de la guerre), Son Altesse les a aussitôt rappelés; l'un a incontinent obéi et est retourné au pays, l'autre ayant différé plus longtemps, S. A. l'a déshérité ,de quoi ce fils a conçu un si grand déplaisir qu'il en est mort. Quant au régiment qui porte le nom de Courlande, à cause de son défunt colonel, il est composé de Prussiens, Polonais, Allemans, Suédois et d'autres nations, le plus

petit nombre est de Courlande et vu la neutralité en laquelle est Son Altesse, les Suédois font des services dans les états avec toute liberté. — La bonté de V. M., envers S. A. le Duc de Courlande a passé en ce que par un traité fait en 1643, ratifié et registré en nos parlements, la Chambre des Comptes de Paris, V. M. a permis à S. A. et à ses sujets la liberté de commerce dans tous les ports de France, avec exemption du droit d'aubaine pour ses sujets et de plus a permis à la dite Altesse d'acquérir et de posséder des châteaux et terres en France, avec pareille exemption du droit d'aubaine, de sorte qu'après la mort de S. A. les dits biens seraient conservés et appartiendraient à ses héritiers.

En outre de cela, V. M. a encore, en l'an 1666, accordé un passeport général, pour tous les navires et biens de sa dite Altesse et de ses sujets.

D'ailleurs, V. M. a eu la bonté de s'obliger à la garantie de la paix d'Olive, conclue avec la Suède en 1660 et a promis à S. A. de lui faire restituer les sommes qui lui sont dûes par le Roi de Suède et les meubles, vaisseaux et autres choses qui lui ont été enlevées pendant la guerre finie par le dit Traité de Paix avec des terres acquises par Son Altesse et qui depuis 17 à 18 ans sont détenues par des particuliers de la ville de Riga, sans que le Roi de Suède en retire aucun avantage et ces terres sont exposées aux courses et invasions des Moscovites s'il y avait guerre entre eux et la Suède, ce qui fait voir la grande nécessité que S. A. a de rentrer en possession des dites terres, parce qu'elle ne pourrait guère les retirer des Moscovites, s'ils s'en étaient emparés. Non obstant, et au prejudice de ce qu'en outre les navires français ont pris plusieurs navires de S. A. dont il n'a pu obtenir la restitution [1]).

Le premier, nommé „la Mère de Courlande". Cpt. Leckt partit dans le courant du mois de Décembre 1670 (plus de 15 mois avant le commencement de la présente guerre), pour l'île de Tobago, frêté aux frais de S. A. qui en est en possession sous la garantie du Roi d'Angleterre dès l'an 1654, car ce navire, ayant été jeté pa la tempête sur les côtes de Granada, il fut obligé d'atterrir, nor pas pour négocier, mais pour y prendre de l'eau, ce qui fut fait avec la permission du Gouverneur; néanmoins, sous prétexte que le dit Leckt, capitaine Courlandais fit cadeau en partant de deux barils de bœuf à un navire français qui manquait de vivres, le dit navire Courlandais a été emmené et déclaré de bonne prise, à la Martinique, sous ce seul prétexte, qu'il avait déchargé du bœu fà Granada malgré et contre la défense de V. M. qui ne veut pas que d'autres que les Français trafiquent dans ces îles.

Le second navire, nommé „l'Orpheus", allant à Rotterdam a été pris par un armateur de Dunkerque où le dit navire a été

[1]) W.I. Gids l.c. p. 35.

mené. — Le troisième, nommé „La Rose" destiné pareillement pour Tobago, a été pris et mené à Brest. — Le quatrième, nommé „l'Island" qui devait aller premièrement à Newcastle, en Angleterre et de là à Tobago, a été pris près du Sund et mené aussi à Dunquerque. De tous ces navires appartenant à S. A., on n'a pas pu obtenir la restitution, quoique S. A. croit n'avoir point été contraire à vos ordonnances, ni rien fait qui puisse avoir donné lieu à la prise et adjudication des dits navires.

S. A. supplie encore très-humblement V. M. de se souvenir que du temps de feu Mgr le Cardinal Mazarin, S. A. équipa à ses frais vingt quatre navires pour le service de V. M. sans que S. A. ait été remboursée des frais de l'équipage, ni de l'entretien des dits navires, qui demeurèrent assez longtemps sur ses coffres. Il a été dit ci-dessus que depuis l'an 1654 et sous la garantie du Roi d'Angleterre, S. A. est en possession de l'île de Tobago, qu'elle a fait défrischer et y a fait bâtir des forteresses et il en a joui paisiblement jusqu'à ce que les Suédois ayant fait prisonniers le Prince, la Princesse et toute sa famille à Mitau, un rebelle nommé Lambson, Hollandais qui avait été établi dans la dite île, persuada à ceux de la garnison que S. A. ne serait jamais relachée, et les fit se résoudre à se vendre aux Hollandais, sur qui V. M. l'avait prise depuis peu.

Toutes ces choses, Sire, obligent S. A. de s'adresser à V. M. et de redoubler ses prierès et très-humbles supplications à ce qu'il lui plaise, par grâce et bonté, de faire droit à S. A. sur tous les chefs ci dessus:

1. *Premièrement*, qu'il plaise à V. M. de renouveler et confirmer à S. A. ses agents, facteurs et sujets la liberté de trafiquer dans tous les ports de France, avec exemption des droits d'aubaine, conformément au traité de 1643, ratifié et depuis registré en Votre Parlement et en la Chambre des Comptes.

2. *Deuxièmement*, Renouveler et confirmer aussi le passeport général accordé par V. M. en 1666 à S. A. pour tous ses navires et ceux de ses sujets, pour aller partout où bon leur semblera.

3. *Troisièmement*, Faire payer à S. A. les frais de l'équipage et l'entretien des 24 navires équipés pour la service de V. M. durant le ministère de feu Son Eminence, le Cardinal Mazarin.

4. *Quatrièmement*, Faire rendre aussi les dits quatre navires la Mere „l'Orpheus", „la Rose" et „l'Islande", menés à Dunkerque et à Brest ensembles avec les marchandises dont ils étaient chargés avec dépens, dommages et intérêts.

5. *Cinquièmement*: Faire pareillement rendre à S. A. les forts et terres qui lui appartiennent dans l'île de Tobago.

6. *Sixièmement*: Conformément et en exécution du Traité d'Olive, de l'an 1660, obliger les Suédois à rendre à Son Altesse les terres qu'ils lui détiennent, l'argent, les vaisseaux, les meubles et autres choses qu'ils lui ont prises, lesquelles ils sont obligés de

rendre par le dit Traité, à la garantie duquel V. M. a eu la bonté de s'obliger. Enfin, et si V. M. ne voulait pas faire rendre ou payer les dits quatre vaisseaux la Mère, l'Orpheus, La Rose et l'Islande menés à Dunkerque et à Brest, ni payer en argent les frais de l'équipage et entretien des 24 navires mis à son service, V. M. aura la bonté, s'il lui plait d'accorder à S. A. la propriété incontestable de quelques terres bâties en France, pour en jouir par S. A., sa postérité et ligne, avec exemption du droit d'Aubaine et autres droits reversibles, ainsi que l'Empereur et les Rois d'Espagne, d'Angleterre, de Suède et de Danemark en ont accordé de semblables à la dite Altesse laquelle proteste de persister toujours dans le respect et service de V. M.

D'un autre côté, S. A. offre à V. M. de lui fournir du goudron et autres denrées de son pays, à meilleur marché qu'on ne peut les avoir ailleurs.

Donation du Roi d'Angleterre au Duc Guillaume de Courlande:

Iacobus Dei gratia, Angliae, Scotiae, Franciae, Hiberniae Rex, Fidei Defensor, etc., etc.

Omnibus ad quos praesentes hae pervenient, salutem. Cum multis certissimis argumentis Nobis sit exploratum Illustrissimum Guilhelmum in Livonia, Curlandia, Semigallia Ducem, consanguineum nostrum perdilectum, singulari studio et obsequio ita nobis esse addictum vt propter affinitatis et cognationis necessitudinem ipsius officia, et merita majorem in modum nostram illi gratiam et benevolentiam concilient. Cumque non solum, ad honorem Regni nostri conducat, sed etiam praesidii non nihil in eo sit ut apud ceteras gentes, illustres et principes viros, nobilitate ac virtute praecellentes, Nobis liberalitate et beneficientia nostra devinctos habeamus, visum est Nobis, praedictum Consanguineum nostrum ob eas, quos antea diximus, consanguinitatis nobilitatis virtutis, ac praesertim singularis ergo nos studii, et obsequii causas, honorario donare stipendio animumque ipsius sponte sua Nobis addictum beneficio etiam devincire.

Sciatis igitur, quod Nos de gratia nostra speciali, ac ex ista scientia, et mero motu nostro, ac praeantedictis causis, et considerationibus, nos ad praesens specialiter moventibus dedimus et concessimus, ac per praesentes pro Nobis Haeredibus et Successoribus nostris concedimus praedicto Duci Guilhelmo, Consanguineo nostro quondam annuitatem sive pensionem quadringentarum librarum, bonae et legatis monetae angliae, per annum summam bis mille thalerorum exeguentium, habendam et annuatim percipiendam, eandem annuitatem, sive pensionem quadringentarum librarum per annum praefato Duci Guilhelmo, et assignatis suis, à festo Sancti Michaelis Archangeli ultimo ante datum

harum literarum nostrarum patentium ad terminum ac pro durante termino vitae naturalis, ipsius Domini Guilhelmi, de thesauro nostro, haeredum et successorum Nostrorum, ad receptum Successoris Nostri heredis, et successorum Nostrorum, per manus Thesaurarii et Camerarii nostrarum heredum et Successorum Nostrorum ibidem pro tempore existentium, ad quatuor anni terminos usuales videlicet ad Festa Natalis Domini, Annonciationis beatae Virginis Mariae, Nativitatis Johannis Baptistae, et Sancti Michaelis Archangeli, per aequales portiones solvendas. Eo quod expressa mentio de vere valore annuo, vel de certitudine premissorum, sive eorum alicujus, aut de aliis donis, sive concessionibus per nos seu per aliquem progenitorum sive praecessorum nostrorum praefato Domino Guilhelmo ante haec tempora factis in praesentibus facta existet. Aliquo statuto, actu, ordinatione, provisione sive restitutione, in contrarium, inde ante haec factis editis, ordinatis sive praemio aut aliqua alia re causa, vel materia quacumque in reliquo non obstante. In cujus rei testimonium has literas nostras fieri fecimus patentes teste me ipso Westminster, Octavo die Octobris Anno Regis Nostri Angliae, Franciae et Hiberniae quarto et Scotiae quadragesimo, sub Nostro privato sigillo.

(L. S.)

BONAIRE IN HET BEGIN DER NEGENTIENDE EEUW
III

DOOR

N. VAN MEETEREN

II. HET RAPPORT VAN VAN UYTRECHT

Overtocht Curaçao-Bonaire.

In het artikel van Mr. B. de Gaay Fortman in *Tijdschrift voor Geschiedenis, Land- en Volkenkunde* van Maart 1914, getiteld „De inbezitneming van Curaçao in 1816", lezen wij onder meer, dat in de vergadering van de Raad van Politie van 27 Juni 1816 naar aanleiding van de rapporten over hun staat van de hand der commissie, die deze eilanden had overgenomen, besloten werd om Bonaire niet meer te verhuren of de voortbrengselen ervan te verpachten, zoals onder het Engelse Bestuur was geschied, daar de huurder of pachter om maar aan hout te komen, de bossen ten slotte geheel vernielen zou en de veeteelt verwaarlozen. Integendeel moet de veeteelt voortgezet, met kalkbranden en ontginnen der zoutpannen op de ingeslagen weg voortgegaan worden, terwijl de bossen met verfhout vooreerst maar moeten aangroeien.

In hoeverre hebben de resultaten hiervan aan de verwachtingen van de commissie en van de Raad van Politie beantwoord? Het eiland werd niet verhuurd, de voortbrengselen werden niet verpacht, en van Curaçao uit werd alles in het werk gesteld om de rendabiliteit van het eiland zo veel mogelijk op te voeren. De ambtenaren, die aangesteld werden, kregen elk een instructie mee, waaraan zij zich stipt hadden te houden. In het journal van de Kapitein der Indianen, Carl Magnus Neuman, dagelijks bijgehouden van de dag zijner indiensttreding af tot 6 December 1818 en wellicht ook nog later, lezen wij, dat het Gouvernement van Curaçao diligent was en voor fokdieren zorgde om de veestapel op peil te houden, te verbeteren en uit te breiden. Zo vinden wij onder dagtekening van 17 November 1816: „meede gekomen

met Zr. Ms. gollet de Kolonist, schipper A. de Gorter, 158 schaapen voor 't Land", en op 5 December 1816 „ten anker gekomen Zr. Ms. gollet de Kolonist, schipper A. de Gorter medegebragt 16 Hoornbeesten voor 't Land en des andere dag Een gestorven".

Leest men de stukken uit die tijd door, zoals de journalen, rapporten enz. der ambtenaren, dan kan men geen andere conclusie trekken, dan dat die ambtenaren hunne verplichtingen stipt nakwamen, geen duimbreed afweken van wat hun plichtsbesef en hun instructie hun voorschreven en dat hun ijver niets te wensen overliet. De maandrapporten over het vee, de zoutpannen, kalkovens enz. schenen tot in de puntjes verzorgd. Alles werd opgetekend tot in de finesses. Maar klopten die gegevens ook met de werkelijkheid? Stonden de revenuën van het eiland werkelijk in verhouding tot wat die rapporten voorspiegelden? Deze vragen zal Gouverneur-Generaal Albert Kikkert zich wel gesteld hebben, toen hij in 1819 iemand naar Bonaire zond om de administratie te controleren en over de toestand van het eiland te rapporteren. Of deze contrôle goede gevolgen heeft gehad, valt te betwijfelen, want reeds vijf jaren daarna achtte zijn opvolger, Gouverneur Cantz'laar, het weer nodig een onderzoek te laten instellen. Bij Gouvernements dispositie van 15 December 1824, No. 888, werd aan Casper Lodewijk van Uytrecht Ontvanger Generaal en oud-lid van de Raad van Politie, opgedragen zich naar Bonaire te begeven en van zijn bevindingen aldaar rapport uit te brengen. Die taak was hem wel toevertrouwd, want hij was het, die onder Kikkert in 1819 met een gelijke opdracht was belast.

Op welke wijze hij zich van zijn last kweet, lezen wij uit een door hem van dag tot dag bijgehouden journaal, dat gelukkig voor ons is bewaard gebleven.

Om acht uur in de morgen van de 15de Januari 1825 scheepte hij zich in aan boord van de schoenerbrik „*Twee Zusters*", gevoerd door schipper F. M. de Jongh. Al spoedig bleek, dat het vaartuig geen voldoende ballast in had om tegen wind en stroom te kunnen opwerken. Zienderogen dreef het af naar het Westen, zodat de schipper zich genoodzaakt zag de oversteek benoorden Curaçao te beproeven. Na tweemaal vierentwintig uur vruchteloze pogingen daartoe te hebben gedaan, besloot hij te trachten in een der baaien bewesten Willemstad het anker te laten vallen en daar te wachten, totdat de stroom zou zijn verminderd, of hem betere kansen werden geboden door een sterkere pas-

saat- of Noordenwind. Na veel moeite gelukte het de schipper het anker uit te werpen in de Daaibooibaai. Onze passagier vond het echter veiliger over land naar Willemstad terug te keren, om te trachten een ander vaartuig te vinden. Hij had geluk; de snelzeilende schoener „*Gijsbertha*", schipper J. J. Debrot, lag nog steeds in de haven en zou pas in de morgen van Donderdag de 20ste vertrekken. De toestemming van de Gouverneur werd gevraagd en verkregen en Van Uytrecht scheepte zich weer in. De 21ste in de namiddag werd de Oostpunt van Curaçao omgezeild en in de morgen van de 22ste werd op de rede van Bonaire het anker uitgeworpen. Van Uytrecht liet zich dadelijk bij aankomst in een roeibootje aan wal brengen. Een steiger, waaraan grotere schepen konden meren, bestond toen nog niet. De schepen bleven op stroom liggen en de lading werd met roeibootjes aan boord gebracht of van boord gehaald.

Eerste indrukken.

Het trof, dat de commandeur bij aankomst van Van Uytrecht afwezig was. Een paar dagen te voren was namelijk een Amerikaanse brik, „William & Ezra", bij „Mamparia Goetoe", een plaats aan de Oostkust, ten zuiden van „Lak", aan de grond gelopen, en de commandeur was ter plaatse blijven overnachten. Denkelijk achtte hij het toezicht van zijn ondergeschikten bij de geredde goederen niet afdoende.

In het fort kwam Van Uytrecht de kapitein der Indianen, Carl Magnus Neuman, tegen, die, daar het Zaterdag was, naar de rede was gekomen om de rantsoenen aan de slaven en aan de „vrijlieden", die daarop aanspraak hadden, te doen uitreiken. Neuman zond dadelijk een „postillon" naar de commandeur, om hem van de komst van de gast in kennis te stellen. Een paar uurtjes later was de commandeur ter plaatse, om Van Uytrecht te verwelkomen en, aangezien er op het eiland geen geschikte gelegenheid was, hem bij zich te logeren te vragen voor de tijd van zijn verblijf op Bonaire, hetgeen natuurlijk werd aangenomen.

Het viel de bezoeker, die, zoals gezegd, Bonaire van vroeger kende, op, dat er onder het volk een ongekende drukte heerste, wat hij dacht te moeten toeschrijven aan het stranden van het Amerikaanse vaartuig. Dit bleek ook het geval te zijn, want bij navraag hoorde hij, hoe de kust in de omgeving van het gestrande schip reeds een paar dagen als bezaaid was met mensen, die „op onderscheidene wijzen hebben getracht zich onledig te houden".

De nieuwsgierigheid om dat gedoe bij te wonen en wellicht ook de reden ervan te doorgronden, deed hem het plan opvatten zich de volgende morgen per schip naar „Pedro Kelie" (thans Pedikelie), de plaats waar de goederen naar Curaçao moesten worden ingescheept, te begeven en van daar te paard naar Mamparia Goetoe te gaan.

Het wil ons voorkomen, dat Van Uytrecht met „die op onderscheidene wijzen hebben getracht zich onledig te houden", meer heeft willen zeggen dan er in werkelijkheid staat, en dat hij het aan de lezer overlaat zijn eigen conclusie te trekken, want aan het eind van zijn journaal zegt hij, dat het werk der vrijlieden een „stremming (heeft) ondergaan sedert het stranden van de Amerikaansche brik William & Ezra, omdat de vrije lieden waarschijnlijk bij die gelegenheid zich eenigszins hebben weten te voorzien van het noodige tot hun onderhoud".

Te Pedikelie tegen 12 uur in de middag aangekomen, vond hij daar noch genoegzame lading voor de Gijsbertha, waarmee hij gekomen was, noch paarden om hem en zijn gezelschap naar Mamparia Goetoe te brengen. Hij besloot dus noodgedwongen zijn voorgenomen tocht te onderbreken en met hetzelfde vaartuig dat hem gebracht had en waarin weldra de weinige goederen, die op het strand lagen, waren geladen, naar de rede van Kralendijk terug te keren.

De volgende morgen vertrok hij in gezelschap van de commandeur op magere, afgereden paarden naar de plaats der stranding, waar de goederen onder toezicht van de 2de opzichter J. C.W. Weygel onder een tent waren opgeslagen. Van het voornemen om alles, wat gered was, te inventariseren, moest echter worden afgezien, daar bij aankomst ter plaatse bleek, dat zowel vrijlieden als slaven reeds met hun last naar de verschepingsplaats vertrokken waren, en dus niet over voldoende handen kon worden beschikt om de koopmanschappen, bestaande uit vaten vlees, meel, reuzel, boter, tabak, kisten zeep en kaas, planken en ribben, stukken Osnabrück en katoen, holder de bolder op elkaar gestapeld, te sorteren en te tellen.

Hij achtte het dus raadzaam, dat de commandeur ter plaatse bleef om een oogje in het zeil te houden en diefstal te voorkomen. Zelf besloot hij zijn voorgenomen inspectie uit te stellen, totdat alle goederen verscheept zouden zijn, en de commandeur hem kon vergezellen. In de tussentijd zou hij zich onledig houden met het „examineeren der administratie", wat, zoals hij in zijn journaal laat uitkomen, „blijken zal niet minder noodzakelijk te zijn;

en heb ik dezen morgen een begin gemaakt met de rekening der veekoralen na te zien, waarin ik zooveel abuizen en tegenstrijdigheden heb aangetroffen, dat ik mij verplicht heb gevonden het grootste gedeelte dier rekeningen op nieuw op te maken, geen kans ziende om door extra posten dezelve te herstellen en begrijpelijk te maken".

Bleken de rekeningen niet in orde te zijn, de inspectie der veekoralen, zou nog iets anders laten zien, doch hierover later.

Klein Bonaire

Voordat Van Uytrecht zich op 23 Januari naar Pedikelie inscheepte, had hij zich door de schipper J. J. Debrot naar Klein-Bonaire laten overzetten, ten einde zich „met de gesteldheid van het eilandje opzigtelijk het aldaar houden van kabrieten en het kalkbranden te kunnen bekend maken". In drie uur tijds werd het eiland door hem in gezelschap van de commandeur doorkruist. Volgens zijn bevinding was het ten eenenmale ongeschikt voor de landbouw, daar de bodem voor het grootste gedeelte uit „scherppuntige klippen" bestaat. Overigens was het „redelijk wel begroeid, en vooral aan de noordzijde, eer men aan het strand komt, van houtgewas, dat voor kalkovens dienen kan, nog zeer wel voorzien".

Daar men toen voor het branden van kalk uitsluitend zwaar hout gebruikte, moeten wij aannemen, dat de bebossing wel vrij zwaar moet zijn geweest.

Aan de Zuidzijde evenwel, zegt hij, „is het bosch meest afgekapt, en het opspruitende kreupelhout heeft zich, door de aanhoudende droogte, nog niet genoegzaam kunnen herstellen, om het kappen van hout voor kalkovens te gedoogen". En juist daar, gaat hij door, lagen de voor het branden van kalk meest geschikte stenen. Wij zouden zeggen: heel natuurlijk. Hij drukte de commandeur op het hart om bij het kappen van brandhout of van hout voor kalkovens heel omzichtig te werk te gaan, om de houtgroei niet te vernietigen.

Hoe hieraan later de hand is gehouden, kan ieder voor zichzelf beoordelen, die op een tocht van Curaçao naar Bonaire of omgekeerd over het eiland vliegt. En toch stonden aan het begin dezer eeuw nog prachtige Guayacan-bomen op Klein-Bonaire, met stammen van wel 30 cm doorsnede of meer. Waar zijn zij gebleven?

De zoutpannen.

De eerste Februari schijnt de commandeur in zoverre klaar te zijn gekomen met het verschepen der goederen, dat hij zich weer ter beschikking kon stellen van Van Uytrecht. Deze toog dadelijk aan het werk. Eerst werden de magazijnen geïnspecteerd, waarbij het kwam vast te staan, dat er een tekort was aan gereedschappen en benodigdheden, namelijk 22 bouten, 24 kapmessen en 2 pieken (houwelen), ,,die de kommandeur aangenomen heeft uit eigen middelen te betalen''.

Nog dezelfde dag werden de zoutpannen in ogenschouw genomen. Na ongeveer anderhalf uur rijden over een klipachtige weg, stapte het gezelschap aan de zoutpannen af, ,,die ongeveer drie uren gaans van ten Zuiden ten Oosten van het fortres gelegen zijn''. Daar verder gezegd wordt in het journaal, dat de drie pannen naast elkander gelegen zijn ,,in eenen van het Oosten naar het Westen loopende rigting in de laagte van eenen uitgestrekte ziltige vlakte, die zich uitbreidt tot aan de nieuwe zoutpan van Pedro Kelie, dewelke op een afstand van ruim anderhalf uur gaans Zuidwaarts van de oude zoutpan gelegen is,'' zullen met deze oude pannen geen andere zijn bedoeld, dan die, tegenwoordig bekend onder de naam van ,,Blauwe pan'' en reeds lang vóór het jaar 1900, niet meer in exploitatie?

Gaan wij nu na, wat over deze pannen in het journaal gezegd wordt. De Westelijke pan, dus de het dichtst bij de zee gelegene, ,,die vroeger altoos vol water plagt te zijn, dat zij geen zout kon zetten, is langzamerhand ondiep geworden en houdt tegenwoordig geen water, dan bij zware regens, wanneer de vlakte overstroomd wordt''. Niet veel beter is het gesteld met de andere twee pannen, die zout geven. Zij zijn beide zeer ondiep geworden en kunnen, wanneer het niet regent, slechts een kleine hoeveelheid zout voortbrengen. Wanneer het regent geven zij geen oogst. Heel wijselijk raadt echter Van Uytrecht aan, om die pannen niet te laten uitdiepen tot op de vaste bodem, daar het dan niet uitgesloten is, dat ze niets zullen produceren. Hij achtte het noodzakelijk, dat op de vaste bodem een laag ,,zoutmoer'' kan voorkomen. Wanneer die laag een verandering ondergaat dan heeft dat tot gevolg, dat de ,,kristalschieting'' vertraagd, verhinderd oftewel geheel en al onmogelijk gemaakt wordt''. Ook is hij beducht om zware dammen aan te leggen om te voorkomen, dat bij zware buien de pannen overstroomd worden met modderig water. Zijn raad is dan ook om, aleer iets gedaan wordt, op heel kleine schaal proeven te nemen door het maken van proef-

bakken met kleine oppervlakte. Nergens blijkt echter, dat hij er kennis van had, dat de zogenaamde zoutmoer, niets anders was dan fijn verdeelde kleideeltjes, bij zware buien, door het stromende water in de pannen achtergelaten, die de bodem ondoordringbaar maken voor het ondergrondse zeewater, dat anders de verdamping zou compenseren en de kristallisatie onmogelijk maken.

Terecht is dan ook de opmerking, op ondervinding gebaseerd en door de vroegere commandeur opgedaan, dat men geen dammen moet aanleggen om het aanslibben te voorkomen. Een proef door hem indertijd genomen, had tot gevolg, dat de zoutafzetting veel minder was, zodat de door hem aangelegde dam moest worden opgeruimd.

Nemen wij de topographische kaart van Bonaire ter hand, dan zien wij, iets benoorden de oude pannen, nog een andere pan, weliswaar niet zo heel klein, maar toch kleiner dan de andere. Wellicht werd deze later, bij wijze van proef, zoals door Van Uytrecht voorgesteld, aangelegd. Dat deze pan ooit zout heeft voortgebracht, weten wij niet, wel echter dat zij sinds onheugelijke tijden verlaten is.

Van de „Oude pan" stapt Van Uytrecht dadelijk over naar de „Nieuwe zoutpan" van „Pedro Kelie" (in de volksmond Pedikeli-topogr. kaart Pietiké), thans „Oranje Pan".

De pannen, nu bekend onder de naam van „Witte pan", bij de plek, genaamd Caballero, in de volksmond „Cabaljé',, bestonden toen nog niet, en werden pas later aangelegd onder Gouverneur Van Raders.

De benaming „Cabaljé" zal wel ontleend zijn aan de landpunt in de onmiddellijke nabijheid, waar vroeger, naar de overlevering meldt, een artillerie emplacement heeft gestaan, in het Spaans „caballero" genoemd.

Van de „Nieuwe pan" vertelt van Uytrecht het volgende: „Met de nieuwe zoutpan van Pedro Kelie is het in vele opzigten anders gelegen. Deze pan, die van te voren nooit eenig leverbaar zout gegeven heeft, is het begin harer zoutzetting in Juni 1821 verschuldigd aan het eene of andere toeval, dat tot nog toe onbekend is. Hare nabijheid aan de open zee, van van welke zij ten Westen en ten Zuiden, en zelfs voor een groot gedeelte aan de Zuidoostkant, slechts door een van tijd tot tijd aangegroeiden en opgeworpenen dijk van vaste en losse steenen gescheiden is; hare merkbare gemeenschap met de zee, die door het rijzen en dalen derzelve bij hoog en laag water opgemerkt wordt, hare

tegenwoordige volkomene geschiktheid tot het opleveren van een zeer groote hoeveelheid zout, en eindelijk het bijna onvermijdelijk gevaar, dat men loopen zoude om door het maken van eenige verandering ter verbetering, de alsnog verborgene oorzaak hares plotselingen overgangs tot kristallisatie wegtenemen en de pan misschien onherstelbaar te bederven, zijn, dunkt mij, genoegzame redenen om deze pan onaangeroerd te laten, zoo lang geen noodzakelijkheid daar is om er de hand aanteslaan".

Hij schatte de capaciteit van deze pan op 30.000 vaten. Bij de eerste kristallisatie in Juni 1821 werd slechts ongeveer een derde van het geproduceerde zout geoogst uit gebrek aan werkkrachten. De verkregen oogst bedroeg toen 10.000 vaten.

Als een merkwaardigheld zij dit nog vermeld: „Opmerkbaar is het niettemin, dat bijna de geheele bodem dezer pan bedekt is met steenachtige kristallen, die met het gewone zout zooveel overeenkomstigs hebben, dat, de smakeloosheid van deze uitgezonderd, men moeite heeft om het eene van het andere te onderscheiden". [1])

Verder maakt Van Uytrecht nog terloops melding van andere zoutpannen of pannen, maar het wil ons voorkomen, dat hij daarmee binnenmeertjes of zoutwaterplassen langs de kust bedoelt, zoals Goto, Pekelmeer enz.

Veefokkerij.

Na de zoutpannen zijn het de veekoralen, die de aandacht van de dagboekschrijver opeisen.

De volgende morgen, 2 Februari, brengt Van Uytrecht een verandering in zijn reeds vastgesteld plan en, instede van naar de Westpunt te gaan, zoals eerst in zijn voornemen lag, besloot hij dichter bij huis te blijven.

De veekoraal van Sta. Barbara, gelegen tussen de ree en de gronden van Tolo in, vlak onder de kust, zou het eerst aan de beurt komen. Uit alles viel op te maken, dat de commandeur met deze wijziging in het plan verre van ingenomen was. Hij bleef maar bezwaren er tegen aanvoeren, en beweerde maar steeds, dat een zuivere telling der dieren, pas dan mogelijk zou zijn, als er „vrije lieden genoeg gevonden kunnen worden om eerst goed jagt te doen", want dat het grootste gedeelte van het vee in het

---

[1]) De uitslag van het onderzoek naar deze kristallen en het antwoord op de vraag, of zij nog voorkomen, heeft mij nog niet bereikt. Vermoedelijk is het Kalkspaat.

bos was. De jagermeester werd echter geroepen, de nodige orders werden gegeven en men zou de volgende morgen vertrekken.

In dit plan kwam echter weer een wijziging, want vóór het vertrek liet de commandeur nog uitkomen, dat het onmogelijk was in zulk een korte tijd alle geiten uit het bos te drijven; dus werd besloten maar tot de middag te wachten om dan te kijken hoe de jagers zich van hun taak zouden hebben gekweten.

In gezelschap van de commandeur en de twee opzichters toog Van Uytrecht in de namiddag op weg naar Sta. Barbara. Reeds van verre, toen zij de plaats naderden, hoorden zij „het Bonairiaansche jagtgeschreeuw tusschen de bergen weergalmen". Zij bleven staan om de „wilde kudde" te zien aanstormen. Na lang wachten zagen zij evenwel de eene jager voor, de andere na, en vervolgens ook de jagermeester uit het bos komen, doch geen enkele kabriet. „De kommandeur keek als een verschrikte valk, links en rechts". De jagermeester rapporteerde: „Wij hebben niet één kabriet, zelfs niet de voetsporen van een kabriet gezien". Hij was vergezeld van vijftien vlugge jonge Indianen, „die een reebok in het bosch wel zouden kunnen afloopen".

Hierna werden de makke beesten in de koraal gesorteerd en nageteld, waarbij het kwam vast te staan, dat er een tekort was aan 653 geiten op een totaal van 769, volgens de laatste staat van ulto. Januari.

Het gevolg hiervan was, dat Van Uytrecht dadelijk beval, dat ook het vee van de andere koralen, te beginnen met die van „Seroe Moreno", zou worden opgedreven en nageteld, om zuiver te kunnen vaststellen hoeveel stuks uit elke kudde ontbrak. Naar schatting van de jagermeester zou hiermede drie dagen gemoeid zijn, zodat de eerste telling pas de 6de kon geschieden.

Wij zullen de lezer niet vermoeien met telkens in herhaling te treden, maar alleen melden, dat bij Seroe Moreno van een totaal van 1147, die er hadden moeten zijn, 535 geiten ontbraken; bij Twee Putten 155 van een totaal van 422 en bij Kleine Put 204 van een totaal van 307.

Het valt op Van Uytrecht te horen gewagen van „jonge vlugge Indianen", waar er in 1816 „geen echte Indianen" op het eiland waren, ten minste niet werden genoemd in het rapport van de commissie van overname, die in opdracht had het aantal echte Indianen vast te stellen. Wij kunnen niet aannemen, dat de commissie, die zich in alles stipt aan de meegekregen instructie had gehouden, deze uitdrukkelijke opdracht over het hoofd zou hebben gezien. Eerder is het aan te nemen, dat wij hier niet met

echte Indianen te doen hebben, maar met bastaarden van de oude bevolking. Hun nazaten zijn nog heden ten dage gemakkelijk genoeg te herkennen en vertonen nog duidelijk de karakteristieke Indiaanse trekken.

Best kunnen wij ons indenken dat de opinie van Van Uytrecht over de geitenteelt, zoals op Bonaire gedreven, niet mals was. Nochtans wilde hij de zaak niet in een te kwaad licht stellen voor de commandeur. Hij schrijft er als volgt over: „de nadeelige gevolgen van het verkeerde en dwaze plan om de bestialen, met moedwil als het ware, wild te laten worden, zijn blijkbaar uit de opgaaf mijner bevinding. Ik kan niet ontkennen, dat ik wel geloof, dat er nog eenige kabrieten van deze of gene koraal, of wel van alle koralen, in het bosch achtergebleven zijn, maar het zoude lichtgeloovigheid in mij zijn, wanneer ik uit de weinige kabrieten, die ik gezien heb en uit het mooie praten, dat ik, bij het zien van elke kabriet, geduldig aanhoorde, wilde gaan veronderstellen, dat er nog vijftienhonderd zeven en veertig kabrieten, (1547) het volle ontbrekende getal, in het bosch gebleven zijn, nadat de jagt door de vrijlieden, twintig in getal met den Jagtmeester aan hun hoofd, voor vier achtereenvolgende dagen en met onvermoeiden ijver, zooals ik opgemerkt heb, gedaan is geworden".

Over de fokkerij van hoornbeesten, zoals die op Bonaire plaats vond, is Van Uytrecht niet te spreken. De koeien, zegt hij, zijn alle verwilderd en de koeienkoraal is ingestort. Hij raadt aan, de putten, waar de dieren moeten komen om te drinken, van een heining van zware takken, met slechts een toegang, te voorzien en te trachten de beesten op deze wijze te vangen en te verkopen. Van de opbrengst zouden dan makke dieren moeten worden aangeschaft. De jonge stieren echter moesten niet verkocht, maar wel gecastreerd worden, om later in de regentijd, wanneer er volop voer zou zijn, als trekossen te worden afgericht; doch hierover later, wanneer wij het voorstel om karrewegen aan te leggen zullen bespreken.

Over de ezelfokkerij is hij een beetje milder in zijn oordeel, ofschoon hij zich kant tegen de verkoop van ezelinnen, zolang er voer genoeg is in het bos, voor grotere kudden. Het was hem opgevallen, dat hij ditmaal op een dag meer wilde ezels zag, dan bij zijn vorige inspectietocht in 1819 in een hele week.

Alhoewel volgens de jagers op elke ezel tien ezelinnen worden gevangen, bleef hij bij zijn mening, dat, niettegenstaande toen mooie prijzen konden worden bedongen, het geen aanbeveling

verdiende ezelinnen te verkopen. Pas dan zou men ertoe moeten overgaan, wanneer het kwam vast te staan, dat het totaal aantal dieren te groot was, hetgeen toen zeer zeker niet het geval was.

Ezeljacht.

Ten einde zich meer zekerheid te verschaffen, liet hij een ezeljacht organiseren, waaraan hij zelf deel nam, alles „in forma, zooals het op Bonaire gedaan wordt". In de beginne maakte de commandeur zwarigheden, maar na enig praten gaf hij toe.

Op de 11de Februari was alles voor de jacht gereed, en Van Uytrecht begaf zich in de morgen, vergezeld van de commandeur, naar een plek beoosten Fontein, alwaar zij een goed uitzicht hadden op het terras aan de Noordkust en de dieren de pas naar het heuvelland konden afsnijden, indien dat nodig mocht blijken. Weldra vertoonde de kudde zich op de vlakte. De paarden werden aangezet en „over steenen en klippen, over struiken en heesters vlogen de arme paarden de ezels achterna, die als een pijl uit den boog oostwaarts oprenden". Na de ezels een half uur te hebben nagezet, bereikten zij de plek, waar de jagtmeester, die „met zijn Indianen van boven was komen afzakken te paard, langs de baranke (klip) zich bij ons (hen) vervoegde, terwijl het oostelijk gedeelte van het kustland door zijn volk bezet bleef". De ezels werden in een, „uit zware takkenbossen gemaakte fuik aan den kant der baranke gejaagd". De vangst bedroeg na telling, 3 leverbare ezels, 8 jonge ezeltjes, 22 ezelinnen, 1 werkezel en een ezel van een der opgezetenen, in totaal dus 35.

Voor degenen onder de lezers, die de noordkust van Bonaire niet kennen, zij hier opgemerkt, dat de kust uit twee kalksteenterrassen bestaat, benoorden en beoosten het eigenlijke heuvellandschap. Deze terrassen verschillen ongeveer vijf meter in hoogte met elkaar, terwijl het laagste geleidelijk naar zee daalt. Alleen daar, waar in de regentijd het stromende water gleuven in de kalksteen heeft gemaakt, is het voor mens en dier mogelijk zonder hulpmiddelen van het eene terras naar het andere af te dalen.

Bij navraag kwam het vast te staan, dat behalve de ezels, in gebruik bij de landsdienaren, ook nog een dertigtal door particulieren werd gebruikt. De commandeur hierover door Van Uytrecht onderhouden, zeide dat slechts op deze wijze het Gouvernement op korte termijn, wanneer dat nodig was, de beschikking kon krijgen over de dieren, die anders in het bos zouden verwilderen. Die ezels werden door de vrijlieden hoofd-

zakelijk gebruikt om het zout van de pannen naar de verschepingsplaats te brengen, en het zou heel onbillijk zijn er een vergoeding voor te vragen, daar voor dit vervoer, dat beschouwd werd te vallen onder de verplichte werkzaamheden, geen loon werd uitgekeerd. Het gebruik der ezels moest dus als een soort tegemoetkoming van de zijde van het Gouvernement worden aangemerkt.

Over de toestand van de paardenfokkerij is Van Uytrecht kort; hij zegt alleen: „had ik het geluk niet gehad een paardje van zekeren J. F. Hart ter leen te krijgen, dan weet ik niet hoe ik mij in het geval geschikt zou hebben. Het is van het hoogste belang daaromtrent andere maatregelen te treffen, want op deze wijs zal nooit beantwoord worden aan de intentie van het Gouvernement aangaande de paardenfokkerij alhier. Provisioneel behoort een stipte bepaling gemaakt te worden, dat geen paard of muilezel zal mogen gebruikt worden, dan ten dienste van het land. Dat de ambtenaren als de Kommandeur, de eerste opzichter, de tweede opzichter en de Jagtmeester een rijpaard of muilezel zullen mogen houden om daarvan gebruik te maken wanneer hunne ambtsbezigheden zulks ten dienste van het land vordert".

Nadat de ezels geteld waren, ging de tocht verder naar het tuintje van N. de Jongh aan de Lagoen (denkelijk het tegenwoordige tuintje Washikeemba), alwaar zijn schapenkoraal werd bezichtigd. Van Uytrecht was er vol lof over. „De beesten ten getale van 250 à 300 zien er welvarend uit en moeten rijkelijk aantelen voor zoover uit de lammeren bespeurd kan worden". De eigenaar heeft voor eigen rekening een karreweg naar de ree laten maken. Deze weg was de eerste, die op Bonaire werd aangelegd; voordien bestonden er op het eiland slechts voet- en rijpaden.

Mogelijkheden.

Deze weg deed bij Van Uytrecht de gedachte opkomen, om overal, waar zulks van nut kon zijn, wegen te laten aanleggen. Ook de schapenfokkerij moest door het Gouvernement worden overwogen. Hiervoor vond hij de plek in het Oosten van het eiland, waar korte tijd tevoren een put of bron ontdekt was, die goed drinkbaar water opleverde -denkelijk op de terreinen van Bolivia, toen „Broheta" genaamd- als het ware aangewezen. „Maar", liet hij in er zijn journaal op volgen", ik twijfel of er ooit iets van terecht zal komen, indien niet heelemaal gebroken wordt met het systeem, het vee 's avonds niet naar de koralen op te

drijven". Hij onderhield de commandeur hier over, doch kreeg ten antwoord, dat het een onmogelijkheid was, op een plaats als Bonaire en bij de „geweldige droogte", die er heerste, „de bestialen onder het toezicht van wachters te laten weiden". Erg tevreden met dit antwoord was hij blijkbaar niet, want verder teekende hij in zijn journaal aan: „Ik zoude tegen mijn gevoelen spreken, wanneer ik zeide, dat de kommandeur beantwoord heeft aan de verwachting van het Gouvernement, hetwelk veeteelt in het algemeen aan zijne bijzondere zorg en oplettendheid aanbeveelt. In het tegendeel is mij gebleken, dat de kabrietenkoralen op de grofste wijze verwaarloosd zijn geworden". Meer vertrouwen scheen hij te stellen in W. Weygel, tweede opzichter, die hij allerlei karweitjes opdroeg en zo af en toe eens uithoorde, al vindt men dat niet met even zoveel woorden in zijn journaal vermeld.

Slaven.

Wanneer hij klaar is met zijn inspectie van de dode en de levende inventaris, vragen ook de slaven, die toen ter tijd ook tot de inventaris werden gerekend, zijn aandacht. Reeds bij zijn aankomst was het hem opgevallen, dat met zulk een groot aantal slaven, als zich op het eiland bevond, zo weinig werk werd verzet. Op de 8ste Februari werden ze geinspecteerd en nageteld. Het opgegeven aantal vond hij juist en in overeenstemming met de uitgekeerde rantsoenen, namelijk 340 man, waarvan echter slechts 37 aan het werk waren. Hierover uitte hij zijn grote verwondering en besloot de zieken en gebrekkigen in tegenwoordigheid van de commandeur en de tweede opzichter, een voor een, voor zich te laten verschijnen en door de chirurgijn te laten onderzoeken. Hij moest echter constateren, dat er in werkelijkheid geen drie onder waren, die geschikt konden worden geacht „den Bonairiaanschen arbeid als houtkappen, zoutgaren, kalkovens maken", te verrichten. „Onder de jonge werkbare negerinnen" bevond zich een aantal, dat zwanger was, terwijl een paar andere" in de kraam lagen en verscheidene, die misvallen gekregen hadden". Van deze zegt hij: „Dit laatste moet hier vrij algemeen zijn, want gedurende mijn verblijf alhier heeft zulks reeds met drie jonge negerinnen plaats gehad. De meeste slaven en vooral de negerinnen worden al vroeg gebrekkig en dit moet, geloof ik, worden toegeschreven aan het op het hoofd dragen van zware dragten en vooral van brandhout, dat zij over bergen en rotsen transporteeren moeten en waarmede

zij dikwijls bij het afklimmen van steile plaatsen uitglijden en vallen en veelal het eene of andere gebrek, dat ik liefst hier niet zal opnoemen, daarvan behouden". Dat het euvel voor een groot deel, zo niet voor het allergrootste, te wijten kon zijn aan gebrek aan voldoende of te eenzijdige voeding, komt bij Van Uytrecht niet op.

Na het bovenstaande gelezen te hebben, doet het enigszins vreemd aan Van Uytrecht te horen beweren dat diezelfde mensen, die hij *ongeschikt* achtte voor zware arbeid, niet van luiheid en onwilligheid zijn vrij te pleiten. Hij gaat door met te zeggen, dat het niet te ontkennen is „dat onder de klachten der slaven over ongesteldheid, dikwijls geveinsdheid loopt, en dat, wanneer de chirurgijn, instede van getrouw aan zijnen eed en plicht te zijn, met de slaven een lijn trekt, hij dan de ambtenaar zeer licht bedriegen kan met de slaven van het werk af te houden ..... Van terzijde eenige klagten daarover van een der ambtenaren (denkelijk Weygel) aan mij gedaan zijnde en zelf bijgewoond hebbende, hoe gemakkelijk de slaven een hospitaalbriefje van den kommandeur en, bij deszelfs afwezigheid van den eersten opzichter (denkelijk wordt hier bedoeld de kapitein der Indianen Carl Magnus Neuman, die de commandeur bij ontstentenis, moest vervangen) erlangen, heb ik den chirurgijn in de verledene week onderhouden en ernstiglijk aangezegd om zorg te dragen, hoedanig hij in zijnen post te werk ging, want dat ik reden had te geloven, dat hij de slaven zonder noodzakelijkheid van het werk hield". Dit had tot gevolg, dat reeds de volgende dag van 30 zieken, 7 en de dag daarop 8 als hersteld naar het werk togen.

In tegenstelling met de ouders, zagen de kinderen, die nog niet hoefden te werken, „er buitengewoon welvarend uit". Van de volwassenen, zowel mannen als vrouwen, zegt hij, dat die „geene blijken dragen van de goede dagen, die zij schijnen te moeten hebben. Opmerkbaar is ook het heerschen der vallende ziekte en stuipen onder de slaven niet alleen, maar ook onder de vrijlieden en zelfs onder de blanken inwoners. Deze ziekte schijnt eigen aan dit land te zijn, want er zijn voorbeelden van menschen, die te Curaçao geboren zijn en nadat zij zich hier hebben neergezet [1]), daardoor aangevallen zijn zonder dat zij van te voren ooit daar iets van ondervonden hebben".

---

[1]) Dit schijnt, in verband met het houden van een schapenkoraal door een blanke, N. de Jongh, er op te wijzen, dat reeds toen niet meer zoo streng de hand werd gehouden aan het verbod van vestiging.

Voorstellen en opmerkingen.

Tot zover hebben wij, aan de hand van van Uytrecht's journaal, de toestand, waarin Bonaire in 1825 verkeerde, trachten te schetsen; rest ons nog de middelen te melden, door hem aan de hand gedaan, om daarin verbetering te brengen, zonder dat het Gouvernement zich grote uitgaven zal behoeven te getroosten.

Hij begint met de zeggen, dat de ambtenaren in de eerste plaats op het hart moeten worden gedrukt, dat zij zich stiptelijk te houden hebben aan hun voorschriften en die niet zo schromelijk moeten verwaarlozen, zoals hij meer dan eens heeft kunnen constateren.

Ten einde te voorkomen, dat de slaven zich ziek kunnen melden en zonder behoorlijke contrôle van de chirurgijn van het werk wegblijven, wat schering en inslag was, stelde hij voor om, zowel te Rincon, als aan de rede, een heel eenvoudig hospitaaltje te bouwen, waar de zieken verpleegd zouden moeten worden. De chirurgijn moest dan tweemaal per week het hospitaaltje te Rincon bezoeken, waar aan het hoofd een eerlijk en getrouw persoon moest komen te staan, met de titel van hospitaalmeester. Ook de tweede opzichter (Weygel) zou het hospitaal moeten bezoeken, zo dikwijls hij op Rincon kwam. Aan de rede moest de chirurgijn zelf de contrôle op de zieken uitoefenen. De slaven zouden het hospitaal niet mogen verlaten, voor en aleer zij in staat waren om arbeid te verrichten.

Zoals de lezer ziet, niet uit een humanitair oogpunt, maar in de eerste plaats uit utiliteitsoverwegingen, moesten de hospitalen worden gebouwd. In de eerste plaats werd rekening gehouden met de uitgaven en heette het in het journaal: „de onkosten tot het doen bouwen van de hospitalen zullen zoo gering zijn, dat het niet der moeite waardig is voor het Gouvernement om dezelven in aanmerking te nemen. Daarentegen zullen de voordeelen, die hiervan met grond te wachten zijn, veel toebrengen tot het bevorderen der werkzaamheden, die tegenwoordig door het gedurig ziek melden der slaven schandelijk vertraagd worden".

Naar wij hebben kunnen nagaan, werden deze hospitalen later wel degelijk gebouwd in de vorm van twee grote strohutten, met een dak van maisstokken en een lemen vloer.

Ten einde het zware werk der slaven, vooral het transporteren van zware lasten, te verlichten, waaraan hij de kwalen, waaraan zij leden, toeschrijft, gaf Van Uytrecht het Gouvernement in overweging om reeds dadelijk te beginnen een paar jonge stieren op te vangen, die, zoals reeds eerder gezegd, te laten castreren, om ze,

na het invallen van de regentijd, wanneer er voldoende voer zal zijn en de beesten in stallen kunnen worden ondergebracht, tot trekossen af te richten. Wellicht zou dan van een of andere Curaçaose planter een neger, bedreven in het africhten, in huur te bekomen zijn, „die uit ontzag voor zijnen meester, zich alhier door het verfoeijelijk tegenwerken niet liet afschrikken".

In hoeverre het Gouvernement van Curaçao hierop is ingegaan, of er al dan niet iemand is gevonden, vermogen wij niet te zeggen. Was dit laatste het geval, dan heeft deze zich toch van zijn taak laten afbrengen door de „verfoeijelijke tegenwerking", want, voor zover wij hebben kunnen nagaan, zijn ossenkarren nooit op Bonaire in gebruik geweest.

Verder zou ook dadelijk een begin moeten worden gemaakt met het aanleggen van karrewegen, in navolging van de heer De Jongh. De richting der aan te leggen wegen werd door Van Uytrecht nauwkeurig aangestipt. In de oude tijd, zegt hij, bestond er een weg, die zich van de rede uitstrekte tot Nikiboko en zelfs tot aan het binnenwater, Lak genaamd, „in welke rigting het bosch nog wel voorzien is van brandhout. Deze weg open en bruikbaar te maken zal weinig moeite kosten en veel voordeel en gemak opleveren".

„Voormaals is aan de Oude zoutpan met karren en muilen gewerkt en daartoe moet van de reede naar de zoutpan een karreweg geweest zijn, dewelke thans dichtgegroeid is en noodzakelijk weer moet opengekapt worden. Vervolgens moet er een karreweg gemaakt worden van de reede Noordwaarts naar den afgang op de kust van Fontein, Porta Espagnol genaamd, en van daar over de Rinkon naar de pan Twee Putten" (Deze pan, in de buurt van Goto, was toen al lang niet meer in gebruik, indien dat ooit het geval is geweest). „Van de pan Twee Putten is een karreweg naar de Slagt- en Druivebaaijen, werwaarts het brandhout, dat in de nabij zijnde bosschen in overvloed te kappen is, kan gekrooijen worden" Van Rincon af zou dan ook een weg moeten worden aangelegd naar Playa Foenchi. Zoals men ziet, hetzelfde tracé van de nu bestaande wegen.

Het openkappen en aanleggen dier wegen, wilde van Uytrecht door vrije lieden laten verrichten en *liefst zonder betaling*, want zegt hij: „het is een werk, dat geconsidereerd moet worden te behooren tot dezulken welke strekken tot het algemeen welzijn en waaraan de vrijlieden zonder belooning moeten arbeiden, onder genot van een kan mais en een portie versch vleesch per dag voor hun onderhoudt".

Met het oog op het onderhoud der ossen, zouden in de regentijd maisvelden moeten worden aangelegd en alvast putten worden gegraven. „Het onmogelijke hiervan is herschenschimmig. Er moet een begin gemaakt worden, wil men het einde zien. Zijn de werken op de plantagien van het eiland Curaçao door een tooverroede daar neergezet? Maar de lust en de goede wil moeten de drijfveeren zijn. Had ik echter in de maand December 1819, toen het nog regende, toen reeds niet ondervonden, dat de kommandeur weinig liefhebberij in den landbouw heeft, dan zou ik moeten gelooven dat de hardnekkige droogte bij hem eenen tegenzin in de planterij heeft gegeven".

Dammen.

Ofschoon het uit alles blijkt, dat hij niet veel vertrouwen had, dat zijn voorstellen ooit zouden worden uitgevoerd, raadde hij, toch aan om dammen aan te leggen, evenals dat op Curaçao, geschiedde. Vooral op de terreinen van „Onima" achtte hij het aanleggen van dammen van groot belang. Het was echter pas onder het bestuur van Gouverneur De Jongh van Beek en Donk, en wel in 1907–1908, dus bijna 100 jaar daarna, dat zijn voorstel werd verwezentlijkt.

Landbouw.

Verder drong hij er op aan, dat zowel te Rincon als in de omgeving van Kralendijk, elk jaar terreinen opengekapt en omheind moesten worden voor de maisbouw. Alleen aan de rede, zegt hij, zijn er genoegzame gronden om „twee zerken" te maken „elk ter grootte van duizend makotten mais". Een gedeelte der slaven zou dan een vaste woonplaats aan de rede moeten krijgen. Voor de houtkap moesten vrijlieden worden gebruikt, wat goedkoper zal uitkomen, dan wanneer slaven daarmee werden belast. Deze zouden dan moeten arbeiden aan het openkappen der plantgronden, het aanleggen van velden en dammen, in een woord uitsluitend gebruikt worden voor landbouw of veeteelt. Vooral met het oog op een verminderde afzet van zout en verfhout in de toekomst, waardoor de inkomsten van het Gouvernement zouden dalen, achtte hij de landbouw, zoals op Curaçao gedreven, vooral de maiscultuur, noodzakelijk om in de behoefte der slaven te kunnen voorzien, zonder dat het nodig zou blijken de koloniale kas daarvoor aan te spreken.

Veel hoop, dat zijn voorstellen de gewenste resultaten zouden hebben, had hij, zoals reeds eerder gezegd, niet, want van de

ambtenaren sprekende, zegt hij: „Den tweeden opzichter (Weygel), die over den landbouw het onmiddelijk toezicht en ook daarvan genoegzame kennis heeft, over de veronachtzaming van hetgeen daarmede in verband staat, onderhoudende, heb ik wel van hem kunnen bemerken, dat de landbouw datgene is, waaraan de kommandeur zich het minst laat gelegen liggen. Van dammen en trankeeren maken vooral, hoort de kommandeur niet gaarne spreken hetwelk mij doet vreezen, dat de maatregelen, welke het Gouvernement ten deze nemen mogt, door hem nimmer met ijver zullen worden ten uitvoer gebragt. Geen der ondergeschikte ambtenaren zijn tegen hem in overleg opgewassen, hij weet hen allen met fraaije woorden van den tekst te helpen en schijnt zijne zaak altoos daarheen te kunnen leiden, om, zonder regtstreeks van nalatigheid beschuldigd te kunnen worden, egter te handelen zooals het hem goeddunkt. *Zoo zeer bedreven moet nooit een ambtenaar zijn, die niet dagelijks nagegaan kan worden*".

Afscheid van Bonaire.

Twee dagen voor zijn vertrek naar Curaçao, op Zondag 21 Februari, liet Van Uytrecht alle vrije lieden van het mannelijk geslacht, die de ouderdom van 18 jaar hadden bereikt, in het fort voor zich verschijnen, „ten einde aan hen hunne verplichtingen, in het reglement vervat, voor te lezen en begrijpelijk te maken". Van deze gelegenheid hebben zij gebruik gemaakt om van hun kant, toen hun zulks werd veroorloofd, met een paar wensen voor de dag te komen. Gaarne zouden zij zien, dat het Gouvernement hun op de volgende punten ter wille zou willen zijn:

1°. „toe te staan dat ieder vrije ingezeten moge houden in plaats van 2 ezels, eenen ezel en eene ezelin, waarvan de veulens tegen een te bepalen waarde aan het Gouvernement zullen moeten verkocht worden, wanneer zij een jaar oud zijn, of wel zoodra de ezelin een ander veulen voortbrengt";

2°. „Om de mais, die zij van het land in plaats van geld in betaling ontvangen voor hun dagloon enz. tegen den inkoopsprijs, die het Gouvernement daarvoor betaald heeft en niet tegen een reaal (ongeveer *f* 0.15) de kan te ontvangen ...."

3°. „En om verders toe te staan, dat niet alleen 's Lands vaartuig, maar ook dat de andere hier tehuis behoorende vaartuigen de mondbehoeften van meel en mais tot hun onderhoud mogen uitvoeren van Curaçao, zonder verpligt te zijn daartoe een permit te nemen, of indien zulks volstrekt noodig

mogte zijn, dan zoodanig permit gratis aan den schipper te accordeeren ....".

Met de belofte hun verzoek aan de Gouverneur te zullen voorleggen, nam Van Uytrecht afscheid van de bevolking van Bonaire.

De 23ste Februari 1825, om kwart over elf stapte hij aan boord van 's Lands golet „Dolfijn", schipper A. de Gorter, met bestemming naar Curaçao.

Vraagt men zich nu af of de inspectietocht van Van Uytrecht vruchten heeft afgeworpen en van invloed is geweest op de vooruitgang van het eiland, dan kan het antwoord niet anders dan ontkennend luiden. Daarvoor was het rapport te eenzijdig. Alles bleef bij het oude. Trouwens kon men niets anders verwachten in een tijd, waarin Bonaire beschouwd werd als een grote plantage, die met een zo groot mogelijk profijt, zo economisch mogelijk, ten voordele van het Gouvernement geëxploiteerd moest worden. De opwonenden, voor zover zij „vrijlieden", dus nakomelingen van gemanumitteerde slaven waren of lieden, die zich hadden vrijgekocht, werden beschouwd als goedkope werkkrachten, die, wanneer daartoe opgeroepen, tegen een van te voren door het Gouvernement vastgestelde vergoeding in mais en vlees, herendiensten hadden te verrichten.

Nog tientallen jaren moesten voorbijgaan, aleer betere inzichten zich zouden openbaren, de slavernij afgeschaft, het eiland in grote percelen verkaveld, de haven voor de handel opengesteld en de geboren Bonairiaan als volwaardige burger zou worden beschouwd.

De Van Uytrechts zijn een der oudste Curaçaose geslachten. Van Grol *De grondpolitiek in het West-Indische domein der generaliteit* II bladz. 288 zegt, dat de familie uit Brazilië gekomen is. Echter komt in de Soldijboeken van Curaçao voor als in 1686 met het schip „De offerande van de propheet Elia" naar Curaçao gezonden GERRIT VAN UTREGHT van Deventer, die in October van dat jaar drilmeester werd en 25 Jan. 1695 werd „gelicentieert". Hij zal wel dezelfde Gerrit van Uytrecht zijn, die in de ondertrouw- en trouwboeken voorkomt als 5 Aug. 1718 in tweede echt gehuwd met Ebbetje Geerkens, weduwe van Jan Paul George; daar staat, dat hij geboortig is uit Twello. Niettemin kan Van Grol gelijk hebben, want er zijn al in dezen tijd zoveel Van Uytrechts op Curaçao, dat het niet onmogelijk is, dat er twee stamvaders zijn, broers waarschijnlijk, want over en weer treedt men als getuige bij trouw- en doopplechtigheden op, en Van Grol zal wel goede gronden voor zijn mededeling hebben, al vermeldt hij die niet.

De Casper Lodewijk van Uytrecht, hier bedoeld, is in 1786 28 Jan. gedoopt (of geboren) als zoon van Willem van Uytrecht en Catharina Striddels. Zelf is hij tweemaal gehuwd geweest: in 1807 met Margaretha le Gravemont Rochemont († 1822), en in tweede huwelijk met Maria Catharina Gravenhorst, weduwe van den luitenant Louis Tiefry. Caspar Lodewijk van Uytrecht voornoemd overleed in 1862, nadat hij op velerlei wijzen zijn land had gediend. Daarvan worde hier het volgende meegedeeld:

1816–1820 raad van politie,

1819–1821 wn. raad-contrarolleur-generaal der financiën,

1820–1846 hoofdontvanger, later koloniaal ontvanger,

1821 kapitein-commandant van de landstorm in de midden-, oost- en west- divisie,

1823/4 met verlof naar New York,

1842–1844 waarnemend gezaghebber als Van Raders met verlof is.

1844 vraagt ontslag en pensioen en krijgt verlof,

Hij woonde op Zeelandia achter het Schottegat. Zijn portret in schutterij-uniform vindt men in *De West-Indische Gids* IX tegenover bladz. 378.

DE ONTWIKKELING VAN DEN POLITIEKEN TOESTAND OP DE NEDERLANDSE ANTILLEN

DOOR

MR B. DE GAAY FORTMAN

De politieke gebeurteurtenissen op de Nederlandse Antillen na de Maart-verkiezingen moeten allen, die het wèl menen met dit gebiedsdeel, met zorg vervullen. Het leek zo mooi. Ook zij, die in de politieke rijpheid van de kiezerscorpsen der verschillende eilanden nog moeilijk konden geloven, hebben moeten toegeven, dat althans een politieke gedisciplineerdheid bij die verkiezingen gebleken is, die getuigt van een groot vertrouwen der kiezers in hun leidslieden, waardoor de politieke aansprakelijkheid, door een massa niet te dragen, gebracht wordt daar, waar zij controleerbaar is.

De leider der Nationale partij, die met zeven statenleden (4 op Curaçao en 3 op de bovenwindse eilanden) uit de stembus gekomen was, aanvaardde een opdracht van den gouverneur om een voordracht van candidaten voor het College van algemeen bestuur in te dienen, daarbij strevende naar een zodanige samenstelling, dat het College zou mogen rekenen op een vaste meerderheid in de Staten. Deze opdracht lag te meer voor de hand, omdat inmiddels bekend geworden was, dat de Nationale partij een ,,coalitie'' had aangegaan met de Arubase volkspartij, waarbij ook een der afgevaardigden van Bonaire kon gerekend worden. $4 + 3 + 5 + 1 = 13$ is ons voorgerekend, en tegenover die 13 zouden 8 vogels van verschillend gevederte staan.

Heeft de gouverneur in zijn opdracht deze vaste meerderheid van 13 bedoeld? Wie zal het zeggen? *Beurs- en Nieuwsberichten* van 23 Mrt. 1949 gaf eèn verslag van een gesprek met den voorzitter der Nationale partij, waarin men tevergeefs zoekt naar het gezamenlijk program van actie van beide ,,volks''-partijen, maar wel een samenwerking van den ,,leider van ons parlementaire leven'' met de andere partijen als mogelijk verondersteld wordt. Het blad zelf blijkt omtrent een en ander niet zeer hoopvol te

zijn; het herinnert aan den vergeefsen Canossagang van den genoemden „leider" naar het bisschoppelijk Paleis, spreekt van „de wankele pilaren van Van Poelje" als grondslag der „coalitie", en vraagt welke concessies de Arubase leider daaruit weer zal wringen.

Van werkelijk overleg met andere partijleiders door den „Kabinetsformateur" blijkt alleen, dat de tachtigjarige frater Radulphus, *de* R. K. onderwijsman, voor „Onderwijs" zou zijn aangezocht maar bedankt zou hebben. Ten slotte werden aan den gouverneur 6 leden voorgedragen, van welke 3 „nationalisten" zijn, 1 Arubaan, die „zonder portefeuille" zou meedoen, en 2 wilden. Nauwelijks waren de namen bekend, of in de kringen der oppositie stak een storm van verontwaardiging op, nog vóór bekend was, of de gouverneur de voorgedragenen zou benoemen. In het negatieve bleek de oppositie één.

Art. 68 der Staatsregeling eist overleg met de Staten over de benoeming van het College van advies, en dit overleg werd aan den „formateur" opgedragen. Hoe dit overleg heeft plaats gehad is begrijpelijkerwijs niet officieel bekend geworden, maar het *Algemeen Handelsblad* van 4 Mei ll. wist mee te delen, dat met 11 tegen 9 stemmen de Staten hun goedkeuring aan het zestal gegeven hebben, en dat de bezwaren waren de ongeschiktheid van den Arubaan voor een bestuursfunctie en de jeugd van den voor „Sociale en economische zaken" voorgedragen doctorandus, die juist den 29 jarigen leeftijd bereikt heeft. Aan deze stemming moeten dan de twee voorgedragen Statenleden deelgenomen hebben. In de openbare vergadering van 3 Mei, waarvan alleen nog krantenverslagen ter beschikking staan, werden echter heel wat krasser dingen gezegd. In het College praevaleerde het eigenbelang volgens de ene spreker; er zijn „politieke wouwelaars" onder, en ik kan hen niet allen „eerlijk en bekwaam" noemen, zei een ander; „politieke avonturiers" qualificeerde een derde.

Dit zijn allemaal woorden, die ondanks — neen, juist om — de parlementaire onschendbaarheid niet door de beugel kunnen. Een parlementariër moet zich ook parlementair kunnen uitdrukken, en dat vooral, als een politieke hartstochtelijkheid dreigt zich van hem meester te maken. In deze vergadering droeg alles er toe bij om de stemming geladen te maken. Een voorzitter, die in beleid te kort schoot, een joelend publiek op de tribune in de raadzaal en daarbuiten, allerlei politieke verrassingen. Voor deze laatste zorgde o.a. het Arubase lid, dat zijn neiging tot de Democratische partij al eerder niet onder stoelen

of banken stak, en nu zich openlijk tegen de leiding der Arubaanse volkspartij verzette.

Dat de voorzitter de publieke tribune liet ontruimen, lijkt, naar de krantenverslagen te oordelen, juist. Het Arubase adagium „vox populi vox Dei" is een onwaarheid ,en mag zeker in een democratische volksvertegenwoordiging niet gelden. Maar die voorzitter schoot te kort, toen hij niet aanstonds, en zelfs niet, toen hij op den eis der staatsregeling gewezen werd, voorstelde de stemming voor de plaats van voorzitter der Staten „bij gesloten en ongetekende briefjes" te doen plaatsvinden. Ook het verloop van deze zaak behoort tot de onverkwikkelijke dingen der jongste politiek op de Nederlandse Antillen. De voordracht was voorbereid in de vergadering van de commissiën, die enige jaren geleden de „afdelingen" der Staten moesten vervangen, zogenaamd om aan de geheime voorbereiding van de openbare behandeling der zaken een einde te maken, maar dit doel allerminst bereikt hebben. Als no. 1 was door die commissie voorgedragen een afwezig lid der Nationale partij, en toen het op een latere vergadering toch tot een geheime stemming moest komen, kwam het afgescheiden lid der Arubaanse volkspartij uit de bus. Het geval doet denken aan de Overijsselse kwestie van 40 jaar geleden, en wijst evenals dat op zekere politieke ontaarding, ook al doordat alle tien daarvoor in aanmerking komende coalitieleden in een daarna gehouden partijvergadering zouden hebben verklaard te hebben gestemd op den candidaat, die slechts 8 stemmen kreeg.

De gouverneur benoemde de voorgedragenen in de Commissie van algemeen bestuur en ook den oppositiecandidaat op de voorzittersstoel.

Er zou nog meer politieke verwarring komen. Een tweede lid der Arubaanse volkspartij heeft zich van zijn „leider" losgemaakt. In een pamflet, door hen beiden onderschreven, beschuldigen beide afgescheiden leden den voorzitter der partij ervan het Arubase volk te hebben verraden door de Interimregeling te stellen boven het plan-Van Poelje. Dit worden onzuivere politieke verhoudingen. Men moet de partij laten uitspraak doen, en, als zij dat gedaan heeft, zullen de door haar verloochende leden zich ernstig moeten afvragen wat hun te doen staat, en dat kan m.i. niet twijfelachtig zijn.

Zo wankelt de coalitie. De Arubaanse partij ziet haar zetels van 5 tot 3 slinken, en alles bij elkaar kan het regeringsblok nog maar op 11 van de 21 zetels rekenen. Reeds heeft de coalitie,

welker sterkte tijdelijk nog verminderd was, omdat een lid in het buitenland vertoefde en twee van haar leden nog niet beëdigd waren, tweemaal door wegblijven een vergadering der Staten onmogelijk gemaakt. Een klein, in de zuivere politiek niet toegelaten middel, naar mij voorkomt. Anderzijds mag men van een loyale oppositie verwachten, dat zij geen misbruik maakt van een toevallige meerderheid, die de tegenpartij ook niet door trouwe opkomst kan verhinderen.

Toen er eindelijk 9 Juni vergadering kon worden gehouden, bleken er 6 coalitie- en 9 oppositiemannen aanwezig. Met dezelfde stemmenverhouding werd een motie van wantrouwen in de Commissie van algemeen bestuur aangenomen. Daarin wordt gesproken over het zwaarder hebben laten wegen van partijpolitieke dan landsbelangen bij de samenstelling, en van het doen gelden van politieke gezindheid boven bekwaamheid. Ook wordt gezegd, dat de mogelijkheid om een sterk en bekwaam College van algemeen bestuur, te vormen aanwezig is, mits de al te eenzijdige partijdigheid wijkt voor het algemeen belang.

Na aanneming der motie stapte de oppositie op, de voortzetting der vergadering, waarin o.m. de toelating van twee nieuwe leden van de N.V.P. aan de orde had moeten komen, onmogelijk makende. Hiervan kan niet anders gezegd worden, dan van het niet-komen der coalitie op de twee vorige vergaderingen.

De leden der Commissie van algemeen bestuur hebben natuurlijk den gouverneur hun ontslag aangeboden.

Wat moet men van deze dingen zeggen? Het beleid van den voorzitter der Nationale volkspartij vertoont zekere tekortkomingen. Zijn houding ten opzichte van de R. K. volkspartij, die hem in de staten bracht, kan niet bewonderd worden. Zijn poging om zijn Nationale partij als de alleen-nodige uit te roepen wijst niet op gezonde politieke opvattingen. De coalitie met de Arubaanse partij heeft weinig dieperen zin dan die van het cijfer. De samenstelling van de voordracht voor het College van algemeen bestuur, waarbij de Statenfractie der Nationale partij van haar sterkste krachten werd beroofd, wettigt ook uit anderen hoofde de vraag welk landsbelang daarbij voorgezeten heeft. Dat daarbij een plaats is ingeruimd aan een veelbesproken figuur als het Arubaanse lid, zegt, politiek gesproken, genoeg.

Bij dit alles komt de verdenking, gerezen tegen een der leden van de Commissie van algemeen bestuur, en de *Amigoe* weet mee te delen, dat de toelating van een der nieuwe leden wel op

moeilijkheden zal stuiten in verband met bepaalde gepleegde onregelmatigheden. De politieke barometer der Nederlandse Antillen is gedaald. Heeft ook nog niet de procureur-generaal bij het Hof van justitie meegedeeld, dat vele woorden, in deze verkiezingsstrijd gesproken, over de grens der wettelijke toelaatbaarheid gingen?

Maar nu de oplossing van het politiek conflict. Hierbij komen zoveel vragen naar voren, dat zij niet voor de hand schijnt te liggen. De oppositie van nu is een schijneenheid. De tegenstelling Aruba-Curaçao is groot en daarom ook was de coalitie Curaçao-Aruba zo vreemd. De Democraten kent men uit de vorige Staten en de Ronde-tafel-conferentie. In politiek opzicht staan zij en de nationalisten eigenlijk elkaar het naast. Zal de Nationale Volkspartij, zal haar leider, na dit echec zo groot zijn om in of buiten een nieuwe Commissie van algemeen bestuur aan het landsbelang mee te werken?

Een partijpolitieke oplossing schijnt er niet te zijn. Dan maar geen partijpolitiek en slechts landspolitiek! Er zullen in de Nederlandse Antillen zeker mensen zijn van voldoende erkende bekwaamheid om het scheepje van staat te besturen. Zij mogen ook bereid gevonden worden!

19 Juli 1949.

Tot zo ver schreef ik twee weken geleden. Na dien zijn nadere berichten gekomen omtrent de onregelmatigheden, bij de verkiezingen gepleegd. Het blijkt, dat de afgevaardigde van een der bovenwindse eilanden vóór de indiening van een candidatenlijst daarop na de ondertekening door de kiezers een candidaat bijgeplaatst heeft. Het openbaar ministerie heeft daarin een strafbaar feit gezien en tegen den verdachte, die reeds ontslag nam als lid der commissie van algemeen bestuur, een voorlopig onderzoek bevolen. Dit zijn ernstige dingen, en de Curaçaose kranten staan er vol van. Het gaat daarmee al net als hier. De redactie begint met te verklaren, dat zij zich niet over de zaak zal uitlaten, daar zij „onder den rechter" is, maar intussen...! Waarom zou „men" zijn mening niet mogen zeggen? De rechter zal er zich niet door laten beïnvloeden In dien zin is rechtspraak geen vox Dei. Maar men moet zijn mening zeggen met verstand en het bijvoorbeeld niet doen voorkomen, alsof de fout is, dat de dader achteraf de kiezers-ondertekenaars van de lijst niet op de hoogte gebracht heeft, want toen was het kwaad gedaan. Het is een ernstig ding. Vooral als men de zaak uit politiek oogpunt

beziet. Als men kwade trouw uitschakelt, moet men wel belanden bij politieke onrijpheid van een leider. En daarom doet het er betrekkelijk weinig toe wat de uitspraak is [1]) Waarschijnlijk heeft ook de persoon zelf dit ingezien en daarom ontslag gevraagd uit het C.A.B.

Er zijn meer dingen, waarover men op de Curaçaose eilanden ernstig klaagt. De begroting voor 1949 is nog steeds niet behandeld, en die voor 1950 is reeds enige weken geleden verschenen. Over de voorgestelde interimregeling is nog steeds door de staten geen advies uitgebracht.

Grote werken, die reeds lang op het program staan, als de bouw van een postkantoor en van een brug over de St. Annabaai, brengen het niet tot uitvoering. Op Curaçao heerst watergebrek, en men fluistert, dat het gouvernement over te weinig kasgelden beschikt voor nodige betalingen.

Het zijn vooral bladen als *Democraat* en *Curaçao*, die op verschillende wondeplekken in de samenleving den nadruk leggen. Het laatstgenoemde blad haalt uit het eerste een en ander aan uit een artikel ,,Gezag te Grabbel". Dit staat nog niet tot mijn beschikking, maar wel de *Democraat* van half Mei ll., die een ,,Open brief aan de Staten-generaal" bevat. Daarin wordt o.a. gewezen op de verandering der staatsregeling ongeveer een jaar geleden, die de zelfstandigheid van Aruba heeft menen op te lossen met een verdeling der Statenzetels op een wijze, die met die zelfstandigheid niets te maken had en spot met de democratie.

Dàt is het wat velen hoog zit: Curaçao, de meerderheid der kiezers, dreigt door een minderheid overheerst te worden. De *Democraat* wijst op het zonderlinge, dat de voorgestelde interimregeling wel de mogelijkheid van een andere zetelverdeling opent, maar die overlaat aan Staten, die dan hun eigen graf moeten graven. Een aantal Curaçaoenaars heeft aan de Koningin 23 Mei ll. een adres gestuurd, waarin aangedrongen wordt op herziening der zetelverdeling. Het spreekt van een gevoel van onvoldaanheid bij hen, die de gang van zaken nauwlettend volgen, van ontevredenheid, die bij steeds grotere groepen waar te nemen is, en vraagt subsidiair algehele administratieve en financiële scheiding, zover mogelijk, op het terrein van wetgeving, belastingheffing en wat ambtenaren betreft, voor Curaçao.

[1]) De verdachte is vrijgesproken van het hem te laste gelegde strafbare feit.

Curaçao legt de vinger op een wonde-, en voor Nederland uiterst pijnlijke plek, als het erop wijst, dat het Nederlandse bestuur — duidelijk is hier bedoeld: de regering in Nederland — „de huidige deplorabele toestand in de hand heeft gewerkt .... door gebrek aan inzicht en leiding".

De juistheid dezer beschuldiging zal niet gemakkelijk weerlegd kunnen worden.

3 Juli '49

HET DEPARTEMENT VAN LANDBOUW-ECONOMISCHE ZAKEN IN SURINAME IN 1945

DOOR

IR J. J. VAN WOUW

Wij schrijven dit overzicht, naar aanleiding van het Jaarverslag van het Departement van Landbouw-Economische Zaken over 1945, dat ons werd toegezonden.

Het bereikte ons eerst dit jaar, zodat de bespreking wel wat heel laat uitvalt en veel wat in het verslag staat vermeld, inmiddels weer zal zijn veranderd of door de feiten achterhaald.

Toch mag dit naar onze mening geen reden zijn, om over het verslag te zwijgen. Er staan teveel belangrijke en wetenswaardige feiten in, waarop wij de aandacht zouden willen vestigen. Het zou echter wel aanbeveling verdienen dat het Departement, wil het de belangstelling gaande houden, voortaan dergelijke verslagen spoediger doet rondzenden. Ik weet echter wel, dit zij al dadelijk ter vergoelijking gezegd, met welke moeilijkheden men in Suriname te kampen heeft, vóórdat een dergelijk verslag in elkaar zit.

Vele bijdragen, feiten en gegevens moeten uit de districten komen en verzameld worden door personeel, dat voortdurend op reis is en zelf weinig tijd over heeft, om daar extra voor te gaan zitten. Dan moeten zij nog naar Paramaribo worden opgezonden, bekeken en geschrift, gepolijst en tot een geheel worden samengevoegd en dat is waarlijk geen geringe zaak. Vooral niet, wanneer een en ander, zoals gebruikelijk, niet klopt en teruggezonden moet worden met verzoek om revisie.

Het is allemaal zo eenvoudig niet als hier in Holland. De personeelsbezetting die in het verslag op blz. 4 voor 1945 wordt gegeven, laat al wel zien, hoe moeilijk het is om datgene te doen, wat ervan verwacht wordt en, zoals met meer Departementen in Paramaribo het geval is, ook voor het Departement van Landbouw-Economische Zaken geldt het woord, al klinkt het dan ook

een beetje *te* geweldig: „Nooit werd door weinigen zoveel verricht".

De naam „Departement" voor deze instelling is overigens dan ook wel zeer wijds en vooral als men bedenkt, wat de argeloze lezer, die de verhoudingen in Suriname niet kent, niet dadelijk opvalt, dat (1945) onder het Departement van Landbouw-Economische Zaken het Landbouw-Proefstation niet wordt begrepen (dit is weer een ander „Departement") dan zal men begrijpen, dat een oordeel over de activiteit van Landbouw-Economische Zaken, althans een billijk oordeel, niet zo gemakkelijk is.

Als men het verslag leest, kan men niet aan de indruk ontkomen, ook al is dat zoals ik boven al aankondigde, begrijpelijk, dat er toch nog heel veel in Suriname ongedaan blijft op Landbouwgebied. Oók met inachtneming van de overweging (maar al te vaak wordt dit op beoordeling van tropische zaken over het hoofd gezien), dat Suriname Nederland niet is.

Men heeft hier immers dikwijls geen volledig besef van de totaal andere normen die in een land als Suriname moeten worden aangelegd.

Maar toch zoals ik zei, men kan niet aan de indruk ontkomen, dat er niet genoeg gedaan wordt. Ik zal wel de laatste zijn om dat aan de Directeur en zijn personeel, dat ik persoonlijk ken, en waarmee banden van vriendschap en aangename samenwerking mij steeds hebben verbonden, te verwijten. Ik weet het goed, hoe ontstellend klein de credietjes zijn, waarmede het Departement moet woekeren, hoe groot het tekort aan personeel en hoe klein, niettegenstaande de grote belangstelling van allen die met de Landbouw ook maar iets te maken hebben, in vele gevallen de medewerking van sommige zijden uitvalt.

Een frappant voorbeeld daarvan is wel de geremde activiteit van de uiterst bekwame dierenarts Dr. J. Frickers, die jaren lang met zoveel toewijding in het belang van de veestapel van Suriname werkzaam was, en van wien Suriname zoveel meer had kunnen profiteren.

Een bijdrage van zijn hand treft men in het jaarverslag aan, in de vorm van een overzicht der door zijn dienst ter hand genomen objecten, van blz. 18 tot blz. 91. Met de verhandeling van Mevr. C. E. Droogleever Fortuyn over waarnemingen m.b.t. het legeren van variëteiten van rijst, neemt Dr. Frickers' bijdrage het leeuwendeel van het hele verslag in.

Behalve het uiterst interessante rapport over het voorkomen van varkenspest, enkele eveneens interessante opgaven van ge-

bruik van vers- en verduurzaamd vlees in Suriname en een overzicht van de Landsboerderij Beekhuizen, is voor mij toch wel zijn opstel over het Zandsavannen veeteelt-vraagstuk in Suriname het belangrijkst.

Dr. Frickers geeft daarin een uitnemende samenvatting van de resultaten van het onderzoek in deze kwestie in de loop der jaren, benevens een naar mijn mening zeer wel gefundeerd oordeel hierop neerkomend: „Geen van de onderzoekingen is diepgaand en afdoende genoeg geweest, maar optimisme inzake de mogelijkheid van veeteelt op de Savannen is voorshands misplaatst".

Het is hier niet de plaats om over dit onderwerp verder uit te wijden en het uit te spinnen, aanvullend en aansluitend onderzoek zal zeker moeten plaats vinden.

Maar ik wil de verzuchting slaken, dat het toch jammer is, dat van de aanwezigheid van een man als Dr Frickers, met die kennis van zaken, nu geen gebruik meer kan worden gemaakt.

Niet, dat zulks, toen hij er verbleef, wel het geval was.

Des Heren Frickers' *ervaring in Suriname inzake waardering* voor zijn arbeid is niet altijd even stimulerend geweest. Waardering, ja, in woorden, maar in middelen en personeel ....? Nu is de heer Frickers eerzaam directeur van een slachthuis in Nederland, naar zijn ervaring wordt niet meer gevraagd.

Wij bezitten wel zijn verhandelingen en rapporten en gelukkig vinden wij in dit jaarverslag de boven genoemde belangrijke samenvatting over het veeteelt vraagstuk op de Savannen.

Maar het zou iets anders zijn, als Frickers daar zelf had kunnen doorwerken en verder opbouwen.

Wij hopen en vertrouwen, dat bij de verdere opbouw van Suriname aan de veeteelt voldoende aandacht zal worden geschonken. Soms slaat ons de schrik wel eens om het hart, dat dit niet het geval zal zijn, maar als het gebeurt zullen wij toch Dr. Frickers zeer node missen. Had het alles niet anders kunnen lopen, met een beetje meer goede wil van zekere zijde?

De andere reeds door mij genoemde bijdrage, n.l. die van Mevr. Droogleever Fortuyn, over het legeren van rijst-variëteiten is eveneens, hoewel van geheel ander karakter en opzet, zeer belangrijk en uiterst lezenswaard.

Ook hier is weer met weinig materiaal en belachelijk kleine credietjes (en natuurlijk veel belangstelling) gewoekerd. Het vraagstuk van de legering van rijst-variëteiten is immers van het uiterste belang, met het oog op de steeds verder gaande mechanisatie in de rijstcultuur. Het is wel gebleken, hoe economisch,

als het maar lukt, het gebruik van de combine is. Ik heb mij er inderdaad echter zelf van kunnen overtuigen, dat het maaien bij legerende rijst maar heel slecht gaat en daarom zou het een uitkomst zijn, als men erin slaagde, dit legeren onder de knie te krijgen.

Uit het verslag van Mevr. Droogleever Fortuyn blijkt wel dat het vraagstuk allerminst eenvoudig is en het legeren niet kan worden toegeschreven aan éne erfelijke factor, die men in de hand zou kunnen proberen te krijgen, maar dat het een geval is van een complex van eigenschappen, die men niet zo gemakkelijk beheerst.

Wij spreken de hoop uit in volgende jaarverslagen hieromtrent meer te vernemen, ook Mevr. Droogleever Fortuyn is inmiddels weer vertrokken; wie heeft dit werk overgenomen?. Maar het fragmentarische van Suriname kennende zijn wij tegelijk beducht. Er zal b.v. wel geen crediet voor uitgetrokken zijn geweest of om een andere reden niet dadelijk systematisch erop voortgebouwd.

Wat verder het verslag betreft: Het jaar 1945 is daarom zo belangrijk geweest, omdat dit het eerste na-oorlogse jaar was, waarin weder contact met Nederland bestond en daardoor reeds weer afzet van Landbouwproducten naar Nederland blijkt te bestaan.

Natuurlijk is deze afzet nog maar gering, Suriname heeft zich in de oorlogsjaren op andere markten moeten richten; zoals: Curaçao, Aruba, de Verenigde Staten en de Britse en Franse gebieden in West-Indië. De uitvoer naar Nederland kon in dat jaar natuurlijk nog maar in zijn kinderschoenen staan en daarom is het goed gezien van het verslag, dat het tevens een overzicht geeft van hoeveel en waarheen in de voorafgaande jaren van de oorlog werd geëxporteerd. Het moet mij dan echter dadelijk van het hart, dat men om tot een juist inzicht te komen, met tal van moeilijkheden kampt.

De tabellen volgen niet overal hetzelfde schema, de getallen in verschillende tabellen, die zouden moeten kloppen, doen dat niet altijd. Zo klopt de uitvoer van padi in kilogrammen voor 1942 niet overal in de eerste tabel na blz. 66 met de laatste tabel waarin de uitvoer van alle landbouwproducten wordt gegeven en er zijn meer van die nietkloppende gegevens.

Zo staat op blz. 42 te lezen, dat op drassige velden bij irrigatieproeven 0.18 l/sec. aan water werd gesuppleerd, op natte velden bijna 0.5 l doch verder op de zelfde blz., dat de verdamping op drassige velden hoger is dan bij natte, waaruit zou volgen, dat

dan de suppletie groter zou moeten zijn. Het verschil wordt niet verklaard.

Bij nauwkeurig bezien van de tabellen zijn ook nog andere aanmerkingen te maken. Berekent men uit de eerste tabel de binnenlandse consumptie aan rijst of padi uit de productie en de uitvoer, dan komt men tot consumptiecijfers die bij de geleidelijk toenemende bevolking van 1941 tot 1945 in wonderlijke verhoudingen tot elkaar staan.

Een ander bezwaar dat ik voortdurend heb gevoeld, is, dat geen of onvoldoende toelichting wordt gegeven bij de tabellen. Het was niet te verwachten, dat de export b.v. van landbouwproducten in oorlogstijd gelijkmatig verliep. Te verwachten was in tegendeel, dat onregelmatigheden zouden optreden. Maar hier en daar zijn die onregelmatigheden toch wel heel groot en zou een toelichting op zijn plaats zijn geweest.

Toch is dit nog te overkomen; bepaald als een gebrek heb ik echter gevoeld de afwezigheid van enige toelichting op de productiecijfers. Ook hierin zijn grote veranderingen te constateren. De cijfers hebben hier en daar zelfs een hectisch verloop, waarvoor niet altijd maar dadelijk door de lezer een verklaring kan worden gevonden. Hetzelfde geldt voor het beplante areaal.

Ten aanzien van deze moeilijkheden die men ontmoet, wanneer men de cijfers nader gaat bestuderen, is nog te zeggen, dat die moeilijkheden er niet minder op worden, wanneer men zoals ondergetekende *weet* hoe en door wien b.v. in afgelopen jaren aanvankelijk het beplante oppervlak werd geschat. Het is de verdienste van het Departement van Landbouw-Economische Zaken geweest, dat het zich van deze bronnen van fouten bewust was, en daar, al weer zover de gelden het toelieten, zoveel mogelijk verbetering in heeft gebracht.

Dan is het b.v. voor de buitenstaander ook van belang te weten, hoe de proefsnitcijfers worden verkregen.

Vóórdat aan proefsnitten werd gedaan, werd in de opbrengsten eenvoudigweg een slag geslagen, evenals in het beplante oppervlak (zie boven). Het resultaat was dan ook funest, en de „Surinaamse Verslagen" (vroeger Verslag van Bestuur en Staat geheten), waren voorzover zij zich op dit cijferterrein begaven, dan ook te rangschikken onder de categorie: „Aardigheden voor rekenaars".

Waar het Departement van Landbouw-Economische Zaken daarin verbetering heeft gebracht, mag het daar ook wel degelijk meer van vertellen.

In het Verslag van 1945 heb ik niets gevonden, wat ook maar enige beschrijving geeft van de activiteit van de Landbouw Voorlichtingsdienst. Al is dit ook al weer een wijdse titel voor een zo klein dienstje, het doet toch veel goede dingen, en een beschrijving van de werkwijze en resultaten zou zeker op zijn plaats zijn geweest.

Een Landbouwverslag behoort naar mijn mening ook meer aandacht te schenken aan culturen die geen bevolkingsculturen zijn, zoals de suiker- en de bananencultuur. De suikercultuur komt er in het verslag maar bekaaid af.

De geweldige achteruitgang in de productie wordt niet verklaard en de enkele alinea die eraan wordt gewijd op blz. 52 is onbevredigend. Moeten wij geloven dat de kolossale achteruitgang alleen te wijten is aan gebrek aan arbeiders en seizoenonzekerheden?

De bananencultuur had zeker uitgebreider moeten worden behandeld. Over de proeven van de Surinaamse Bananen Maatschappij, ook al vonden die niet plaats onder Gouvernements auspicieën, had zeker wel iets mogen worden vermeld.

Het in vorige verslagen gebruikelijk overzicht van de activiteit van de Irrigatie Dienst, die, hoewel resorterend onder het Departement van Openbare Werken, toch nauw met Landbouw samenwerkte, wordt in dit verslag niet aangetroffen.

Wij moeten het hier bij laten. Deze aanmerkingen, die gemaakt moesten worden, willen echter niets afdoen aan de waardering, waarmee in de aanvang werd begonnen, en die het Departement, met erkenning van onvolkomenheden en feilen, voor zijn activiteit, met zo geringe middelen, toekomt. Inmiddels is de Directeur, Dr D. S. Fernandes, vertrokken, en is de leiding van het Departement in andere handen gekomen.

Daar ten tijde van dit verslag de Heer Fernandes nog in vollen dienst was, is het hier niet de plaats, op de verdiensten van een scheidende Directeur in te gaan. Wellicht mag ik echter toch nog even opmerken, dat het om de verdiensten van Dr. Fernandes voor de citruscultuur wenselijk was geweest, dat hij grondige aandacht aan deze cultuur in zijn verslag had besteed.

Te grote bescheidenheid is ook niet goed.

BOEKBESPREKING

Jagers op de zeebodem door HANS HASS. Nederlandsche Keurboekerij N.V., Amsterdam, 1949; 288 bladz. incl. 23 blz. kunstdruk met 31 foto's. (Oorspronkelijke titel: *Drei Jäger auf dem Meeresgrund*. Vertaling: M. VERDUYN.)

Wat ons in dit boek interesseert is natuurlijk in de eerste plaats het gedeelte dat op de Nederlandse Antillen betrekking heeft — en dat is de moeite waard: de helft van de tekst en meer dan drie-kwart van de foto's.

Het was welhaast te verwachten dat dit deel een soort verkorte uitgave zou worden van HASS' boek *Unter Korallen und Haien* (zie *D.W.I.G.* *24*, p. 121), dat nog steeds niet in een Nederlandse bewerking is verschenen, hoewel een Amsterdamse uitgever reeds enkele jaren geleden de fraaie foto-cliché's van dit werk in zijn bezit had. De foto's uit dit nieuwe boek, waarbij wij met vreugde drie oude bekenden terugzagen, zijn over het algemeen iets minder mooi.

Het boek is te aardig geschreven en te goed vertaald, dan dat ik hier niet enkele bedenkingen zou uiten, die voorkomen hadden kunnen worden, indien de uitgeefster had begrepen dat het manuscript van een boek als dit critisch had moeten worden bekeken, alvorens het werd afgedrukt. Vele onjuistheden, foutjes en verkeerde schrijfwijzen (b.v. Torgua voor Tortuga, Diemondt voor Diemont en Jonghoudt voor Jonkhout) zouden ons dan zijn bespaard.

Ammenhai moet natuurlijk niet met moederhaai maar met zandhaai worden vertaald; medusakwallen kan men heus veel beter alleen maar kwallen noemen; op Curaçao komen geen papegaaien maar wel parkieten en ook meer dan twee soorten schildpadden voor, en de grote hopen carcó's bij de vissershutjes op het Lac bestaan niet uit mosselschelpen! Verder weiger ik aan ten emen dat „de wetenschappelijke benaming" van een bepaalde vis „marmerbrasem" is, en dat „de wetenschap" zekere lichtende organismen „nachtlichtjes" noemt.

Verder lezen we dat „het eens zo vruchtbare eiland" Curaçao — wat natuurlijk „gebraden priester" zou betekenen — vroeger met een „weelderige tropische plantengroei" was overdekt; maar „Toen hakten de Spanjaarden de grotere bomen om en bouwden er oorlogsschepen van", terwijl de ingevoerde geiten „overal de nieuwe boomaanplant wegvraten" (p. 230). De enige bron is nog steeds op Hato; er waait nog altijd een Noord-Oostpassaat en van het verhaal over het ontstaan van het eiland deugt eveneens geen steek (p. 207).

Niet veel lezers zal het duidelijk zijn hoe men met een „slinger" onder water op vissen kan jagen, als men niet weet dat hiermede een katapult-geweer wordt bedoeld. Dat HASS steeds van Little Bonaire spreekt, als hij Klein Bonaire bedoelt, is al erg genoeg, maar men had dit bij de vertaling kunnen verbeteren. En de beschrijving van Kralendijk als „een rachitische regenworm van een paar dozijn witte huizen.... waartussen het huis met twee verdiepingen van Mijnheer Gezaghebber als een ziekelijk opgezwollen lichaamsdeel aandoet". blijft voor mijn gevoel beneden alle critiek, ook al werden HASS en zijn beide vrienden door de autoriteiten op Bonaire (in Juli 1939) nog zo weinig vriendelijk behandeld.

Moge hiervan bij een tweede druk spoedig nota genomen kunnen worden.

P. WAGENAAR HUMMELINCK.

KRONIEK

SURINAME

Op historische gronden kan beredeneerd worden, dat Amerika tot het Europese cultuurgebied behoort — en derhalve Suriname tot het Nederlandse. Dat dit laatste slechts tot op zekere hoogte juist is, ligt voor de hand en is eveneens historisch te verklaren.

Verscheidene factoren wijzen onmiskenbaar op verwantschap; deze te versterken is reeds sedert een mensenleeftijd gevoeld als de natuurlijke taak van het moederland. Kwam dit niet tot uiting in het regeringsreglement van 1865, met zijn concordantiebepaling aangaande de wetgeving?

Streng doorgevoerd intussen is het principe der rechtsgelijkheid niet steeds. De reeds in 1870 in Nederland afgeschafte doodstraf is haar plaats blijven behouden in de Westindische criminele wetgeving... evenals in de Oostindische. En, toen in 1933 wettelijke maatregelen genomen werden om den invoer in Suriname tegen te gaan van in den vreemde gedrukte opruiende geschriften, strekte niet een Nederlandse, doch de bestaande Nederlandsindische regeling tot leidraad. Dat een en ander in direct verband zou staan met de bijzondere mentaliteit der Aziatische ingezetenen, voor het grootste deel van Britsindischen bloede, valt moeilijk aan te nemen.

Voor deze Aziaten, destijds reeds voor het merendeel in Suriname geboren, werd in 1940 de tot dusver bestaan hebbende rechtsgelijkheid op het gebied van het huwelijk opgeheven. De vraag zou nog altijd gesteld kunnen worden, of deze wijziging hoofdzakelijk beoogde administratieve moeilijkheden te ontgaan, dan wel in verband stond met plannen om transmigratie van Javanen op grote schaal te bevorderen. In ieder geval werd op een belangrijk punt afgeweken van de assimilatiepolitiek, welke te voren gevolgd was, of althans als de meest wenselijke beschouwd.

Dit voor zover betreft de wetgeving, welke in de officiële verslagen een plaats vindt in het deel dat op den socialen toestand der bevolking betrekking heeft. Er bestaat echter een nauw verband tussen het sociale en het culturele.

Tien jaar geleden werden onder dat deel der bevolking dat geacht wordt den meesten invloed van de Europese cultuur ondergaan te hebben, dus met uitzondering van Aziaten, Bosnegers en Indianen, nog evenveel kinderen buiten als in echt geboren. Een maatschappelijk verschijnsel, zo men wil ten dele ook met den economischen toestand verband houdend, maar toch moeilijk te scheiden van het culturele.

Ieder weet dat er onder onze bevolking hier en daar nog sporen aangetroffen worden van heidens-germaans bijgeloof, dat in legenden, spreekwoorden, volksgeneeswijzen enz. nog het een en ander voort-

leeft dat aan vroegere cultuurperioden herinnert. Bij lange na zoveel niet echter als wat in Suriname uit Afrika medegebracht is en zich gehandhaafd heeft, niet alleen onder de Bosnegers, een kleine tien procent der huidige bevolking overigens, om van de Aziaten, ongeveer de helft van de rest, niet te spreken.

Op Jamaica, waar nagenoeg geen Bosnegers meer leven, woont in een dorp, zo werd onlangs bericht, een oude vrouw, die boze geesten bezweert en bij wie zieken uit den omtrek hulp komen zoeken; in een recent geval had de behandeling den dood ten gevolge. Zo iets kan ook in Suriname gebeuren; alleen zou daar niet, zoals op Jamaica, de Politie de zaak als van geen belang laten passeren. In Suriname wordt „afgoderij" nog altijd als strafbaar feit vervolgd; de moederlandse justitie daarentegen heeft blijkbaar aan wettelijke bedreiging tegen dit speciale delict geen behoefte.

Zo moet men wel tot de slotsom komen, dat die cultuurgelijkheid, of cultuurverwantschap, met Nederland, of met Europa in het algemeen, waarover niet lang geleden in het openbaar gesproken werd, toch niet de meerderheid der Surinaamse bevolking betreft, doch meer de betrekkelijk kleine groep der intellectuelen, grotendeels Creolen. Tenzij men uitsluitend het oog heeft op de kennis der Nederlandse taal, welke in Suriname inderdaad ook in ruimer kring aanwezig is.

Bij pogingen om de culturele banden tussen Nederland en Suriname te versterken kan men te werk gaan van boven af, of van onder op; het schijnt de bedoeling te zijn het ene te doen en het andere niet te laten. De Nederlandse geldmiddelen echter zijn niet onuitputtelijk en de vraag dringt zich daarom op, of het niet wenselijk zijn zou iederen gulden, door het moederland voor culturele doeleinden beschikbaar gesteld, te besteden aan elementaire volksopvoeding in Nederlandsen geest.

* * *

Intussen ziet men hier te lande blijkbaar den arbeid ter bevordering der culturele belangen niet als een eenzijdigen, doch ook als een van samenwerking. De door Nederland gefinancierde stichting met dit laatste doel benoemde een dichter-journalist tot hoofd der voorlichting, voor Suriname en de Nederlandse Antillen.

Een nieuwsdienst voor de beide Westindische gewesten is eveneens geopend en wel door het Alg. Ned. Persbureau.

Op het ontwerp der z.g. interimregeling hebben de Staten een advies uitgebracht, waarvan de algemene strekking weinig enthousiast is; Nederland zou zich nog altijd geen juiste voorstelling maken van de nieuwe verhouding tussen Suriname en de andere delen van het gereorganiseerde Koninkrijk.

Of de tegenwoordige gouverneur het geheel met het concept eens is, bleek tot dusver niet. In ieder geval is het bericht dat Z.E. om gezondsheidsredenen af zou treden, weder tegengesproken. Verandering van landvoogd zou, onder de tegenwoordige omstandigheden, wellicht ook slecht van pas komen.

De uitslag der verkiezing voor de Staten kan thans ieder ogenblik bekend worden. Tot dusver lazen wij alleen dat drie der candidaten

elkander in de haren zitten met beschuldigingen van laster, bedreiging enz.

* * *

Het heeft er allen schijn van, dat De Surinaamse Bank inderdaad in de Ned. Handel Maatschappij op zal gaan, al hebben dan de Staten voorgesteld de aandelen voor rekening van den Lande over te nemen.

Intussen is het nog niet duidelijk wat er zal gebeuren met de circulatie, waarmede de N.H.M. zich toch wel niet zal belasten. Er zijn in Suriname bankbiljetten in omloop tot een bedrag van circa 9½ millioen; op de Ned. Antillen, met slechts drie kwart van het aantal inwoners, is de circulatie circa vier maal zo groot.

De Volkscredietbank is nu losgemaakt van het Welvaartsfonds, niet financieel, maar in zover, dat de secretaris van het Fonds niet ambtshalve lid der commissie van toezicht der bank zal zijn en dat van de door den gouverneur te benoemen leden dier commissie drie op voordracht der Staten aangewezen zullen worden. De credietbank zal dus een overheidsinstelling zijn, werkend met kapitaal van het Welvaartsfonds.

* * *

Een persbericht aangaande een begrotings-tekort, dat door lening of belastingverhoging gedekt zou moeten worden, kan hier niet besproken worden, wegens gemis van nadere gegevens.

Een dezer dagen werd de wekelijkse dienst der K.L.M. geopend van Amsterdam via Madrid, Lissabon en Dakar naar Paramaribo, terug via Canada (Montreal). Suriname geeft ter ere dezer gelegenheid nieuwe postzegels uit.

Op 1 Juli a.s. gaan de sinaasappelen van de bon; er zullen dan echter voorlopig slechts Surinaamse te verkrijgen zijn, in beperkte hoeveelheid en niet van bijzonder goede kwaliteit. Een zodanig bericht in de Nederlandse bladen klinkt niet erg bemoedigend. Wanneer het werkelijk niet mogelijk is, na jarenlange ervaring, in Suriname sinaasappelen te kweken welke in Europa marktwaardig zijn, dan vraagt men zich af wat er gebeuren moet met den thans toch vrij omvangrijken aanplant.

* * *

Wèl verblijdend is het, dat er thans een aanvang gemaakt is met de bouw van volkswoningen te Paramaribo, of in de onmiddellijke nabijheid dezer stad. Een vijftigtal stenen woningen zijn aanbesteed, aangaande de bouw van 350 houten woningen is nog geen beslissing bekend.

31 Mei 1949

De verkiezing is ordelijk verlopen en iets anders mocht ook van de Surinaamse bevolking niet verwacht worden.

Dat er te voren in de plaatselijke bladen veel te doen geweest is dat buitenstaanders den indruk gegeven zou kunnen hebben alsof de gemoederen sterk verhit waren, is bijkomstig; daarvoor is Suriname een tropenland, met een tropische bevolking — en déze verkiezing was een bijzondere, de eerste sedert de invoering van het algemene stemrecht. Er is ook geklaagd dat de organisatie hier en daar te wensen liet en er is op gewezen dat niet de mogelijkheid uitgesloten is dat leden van de stembureaux tevens candidaten, of candidaten tevens leden der stembureaux konden zijn — wat zeker bedenkelijk lijkt —, maar ook dat is bijkomstig.

Belangrijk was de uitslag, die merkwaardige verrassingen gebracht heeft.

Vrouwen waren al lang in Suriname verkiesbaar en jaren lang heeft een dame zitting in het vertegenwoordigend college gehad. Thans hadden de Surinaamse vrouwen het actieve kiesrecht verkregen .... en er is niet één vrouw gekozen.

De Progressieve Surinaamse Volkspartij, onder leiding van een R.K. geestelijke, een belangrijke groep, aangezien van het Christelijke deel der bevolking ruim 40% tot de Roomse kerk behoort, vermocht evenmin een zetel te verwerven. Mohammedanen en Hindoes, zijn te zamen iets sterker in aantal dan de gezamenlijke Christelijke groepen; de twee Aziatische partijen echter kwamen met minder dan 40% der zetels uit de bus.

Niet bekend is hoeveel R.K. leden het nieuwe Statencollege telt onder de tot stand gekomen meerderheid, resp. hoeveel Christenen onder de Aziatische minderheid. Vast staat evenwel dat er niet confessioneel gestemd is.

De grote overwinning is behaald door de Nationale Partij Suriname, de partij der Creolen, met dertien van de eenentwintig zetels, dus ruim 60% van het totaal, terwijl de bevolkingsgroep in kwestie niet meer dan 45% omvat van het totale aantal inwoners, Bosnegers en Indianen buiten beschouwing gelaten.

Er kan gezegd worden dat er gestemd is naar de landaarden, maar de uitslag was niet in overeenstemming met de getalsverhoudingen.

Opgemerkt dient te worden dat Paramaribo, waar de meeste Creolen wonen, tien van de eenentwintig Statenleden kiest, terwijl de stadsbevolking niet veel meer dan 40% uitmaakt van het totale aantal inwoners, zelfs wanneer men de Bosnegers en de Indianen buiten beschouwing laat. Ook is het van belang dat er in Suriname niet op lijsten, maar op personen gestemd wordt.

Zolang de Creolen in de Staten de meerderheid vormen bestaat er uit den aard der zaak niet veel kans dat een wijziging van de kiesverordening op de principiële punten aangenomen zou worden.

De voordracht voor een college van algemeen bestuur viel natuurlijk uit in overeenstemming met de verhoudingen in de nieuwe Staten, in dezen zin, dat er geen enkel Aziatisch lid voorgesteld werd. De formateur, als zijnde Statenlid, zal geen regeringsfunctie aanvaarden; de hier te lande meest bekende figuur onder het voorgedragen zestal is de

Heer Lou Lichtveld (de schrijver Albert Helman), voor wie de portefeuille van onderwijs en gezondheidszorg bestemd is.

De Staten hebben in een zeer uitvoerig rapport hun bezwaren uiteengezet tegen de voorgestelde interimregeling; zij zijn het er o.a. niet mede eens dat een definitieve regeling constitutioneel niet mogelijk zijn zou zolang de Indonesische kwestie niet opgelost is. Tenslotte is er een delegatie naar Nederland gekomen, om mondeling overleg te plegen, Waardoor volgens een bericht een bevredigend resultaat verkregen zou zijn.

* * *

In een der Surinaamse bladen kwam onlangs een artikel voor gewijd aan de mogelijkheid dat vreemd kapitaal meer dan tot dusver het geval was belegging zou zoeken in Suriname. De grondtoon van het betoog leek wel deze, dat men op moet passen geen jachtterrein te worden voor uitheemse avonturiers; inderdaad een verheugend bewijs van verantwoordelijkheidsgevoel.

Onder het ,,koloniale'' regiem kon het ieder duidelijk zijn, of duidelijk gemaakt worden, dat achter het Surinaamse bestuur de Nederlandse regering stond — en met name in de V.S. was en is kennis der politieke verhoudingen in de rest van Amerika geen algemeen goed.

* * *

Onlangs stelde het commissariaat voor Surinaamse zaken in Nederland de inschrijving open voor den bouw van stenen en houten volkswoningen; het te bebouwen complex zal bij de stad Paramaribo aangetrokken worden.

* * *

Uit de toelichting bij de staatsbegroting blijkt dat de regering de mogelijkheid niet uitgesloten acht dat op den duur Suriname weder arbeidskrachten zal kunnen betrekken uit Indonesië.

* * *

Vorige maand werd te Paramaribo opgericht de Eerste Surinaamse Indianenbond. Blijkens de statuten streeft deze bond uitsluitend het geestelijk en moreel welzijn na der Surinaamse Indianen.

In de lijst der bestuursleden komt ook een vrouw voor.

Het is blijkbaar de bedoeling van het gouvernement aan de geneeskundige verzorging der permanente en tijdelijke bewoners van het ,,bosland'' wat meer aandacht te besteden. De zendingsarts die zo verdienstelijken arbeid verricht op Kabel is tijdelijk aangesteld als geneesheer in 's Lands dienst. Zeker een eerste stap in de goede richting.

* * *

In de afgelopen maand kon de geneeskundige school te Paramaribo haar vijftigjarig bestaan herdenken. Er bleek niet dat van dit jubileum anders dan door de aan deze instelling studerenden veel notitie genomen is.

* * *

Voor het eerst sedert vele jaren werd voor het hof van Justitie te Paramaribo tegen een beklaagde de doodstraf geëist.

Een der bladen verwonderde er zich over dat de delinquent niet door een advocaat bijgestaan werd, wat in strafzaken geen vereiste is.

Was er wèl een verdediging gevoerd, dan ware dit een gelegenheid geweest om een pleidooi te houden tegen de nog steeds in Suriname gehandhaafde kapitale straf.

* * *

Al geruimen tijd geleden werd geklaagd over de ongezonde uitbreiding van het winkelbedrijf te Paramaribo. Thans hebben de Staten een verordening aangenomen waarin regelen gesteld worden ter beperking van het euvel.

* * *

Er is al eens gedacht aan de mogelijkheid om het Surinaamse exporthout in vlotten naar de overzeese bestemming te vervoeren, een stout plan, waarvan de verwezenlijking wel op grote moeilijkheden stuiten zou.

Intussen is het in de V.S. geen zeldzaamheid dat in het kustvervoer, met name aan de Westkust, hout over zee gevlot wordt.

In Suriname was deze wijze van vervoer tot dusver slechts bekend bij het riviertransport. Gebleken is echter thans dat vervoer in vlotten ook mogelijk is op het kusttraject tussen de Marowijne en de Surinamerivier, dus over zee, met wind en stroom mede.

30 Juni 1949. M.

Coll. Indisch Instituut, Koraalpuin van Bonaire.

KORAALPUIN, EEN MERKWAARDIG BOUWMATERIAAL VAN DE NEDERLANDSE ANTILLEN

DOOR

IR. W. SPOON EN WA. M. SESSELER, CHEM. DRA.

Afdeling Tropische Producten van het Indisch Instituut, Amsterdam.

In vroeger jaren is op de Benedenwindse eilanden van de Nederlandse Antillen een merkwaardige bouwwijze ontwikkeld, die berustte op het gebruik van het koraalpuin (verg. de foto), waarover steeds in voldoende mate beschikt kan worden. Wij hadden daaromtrent toevallige berichten ontvangen, maar de heer A. M. Schütte, oud-gouvernementsontvanger en oud-wnd. gezaghebber van Aruba, was zo vriendelijk er ons het volgende over mede te delen.

Vijftig en meer jaren geleden werden op Curaçao huizen gebouwd uit koraalpuin en een soort klei, bij voorkeur een soort tras afkomstig van St. Eustatius. Toen cement in gebruik kwam, veranderde de bouwwijze, doordat nu het koraalpuin in een mengsel met cement en zand werd opgenomen om beton te vervaardigen. Koraalpuin neemt hier dus de plaats in van het grint of steenslag uit het betonmengsel. In houten vormen worden betonblokken vervaardigd in twee maten en wel ongeveer 30 × 20 × 10 cm en ongeveer 30 × 10 × 10 cm. Naar de heer Schütte zich meent te herinneren is de samenstelling van het mengsel ongeveer twee delen koraalpuin op één zand en één cement. De dikke blokken (breed 20 cm) dienen voor de buitenmuren, de dunne van 10 cm voor de binnenmuren. Net als bakstenen worden de betonblokken tot muren opgebouwd, met cement tot één geheel verbonden en daarna op de normale wijze gepleisterd.

Voor dit betonmengsel vindt men op elk der eilanden voldoende koraalpuin, de cement moet echter worden aangevoerd, terwijl men op Curaçao bij voorkeur het zand van Aruba haalt, omdat het zand ter plaatse niet voldoende vrij van zout is.

Tot zover de mededelingen van de heer Schütte.

Wij hadden ons voor dit koraalpuin geïnteresseerd, omdat wij bij onderzoek in het scheikundig laboratorium van monstermateriaal, dat ons einde 1947 van Bonaire was gezonden ten behoeve van diorama's in de Antillenzaal van het museum (H.M. no. 5589), daarin niet onbelangrijke hoeveelheden zout hadden aangetroffen. Bij eerste contrôle bleek dat ruim 6% te zijn. Daarna is het materiaal met behulp van zeven met openingen van 5 en 2 mm doorsnede gescheiden in drie fracties, nl. de fractie groter dan 5 mm, z.g. fijn, resp. grof grint, en stenen, de fractie 5 tot 2 mm, fijnste deel van het grint en zand, en tenslotte de fractie kleiner dan 2 mm, de z.g. slibfractie. Voor benaming en indeling volgden wij het Normaalblad N 209.

Van elk dezer fracties werd na vermalen en zeven op 0.5 mm het zoutgehalte bepaald en berekend als keukenzout.

Wij kunnen de gevonden waarden in onderstaande tabel samenvatten:

Zoutgehalte van koraalpuin

fijnheid	groter dan 5 mm	5—2 mm	kleiner dan 2 mm
zout	0.8%	1.8%	4.1%
na vermalen en zeven op 0.5 mm			
groter dan 0.5 mm	0.5%	0.9%	1.6%
kleiner dan 0.5 mm . . .	2.4%	2.75%	6.6%

Zoals te verwachten is blijkt dat het fijnste gedeelte het meeste zout bevat; de verschillen worden groter naarmate van fijner materiaal wordt uitgegaan. Het zout bevindt zich dus hoofdzakelijk aan de oppervlakte. Dit is natuurlijk het gevolg van de voortdurend plaats grijpende verdamping. Daar het op het koraal achter blijvende zout verontreinigd is, laat zich gemakkelijk begrijpen, dat het water aantrekt (nat worden van zout). Het zal daarom met het oog op ,,werking'' van de met het koraalpuin vervaardigde betonblokken van belang zijn, dat de stukgrootte niet te klein is — wij denken aan groter dan 5 mm — al dient

bij de keuze van de stukgrootte ook gelet te worden op de grofheid dan wel fijnheid van het in het betonmengsel te verwerken zand.

Het is daarom belangwekkend van de heer SCHÜTTE te vernemen, dat hij nimmer gehoord had van moeilijkheden als uitslag e.d. op de muren van huizen, gebouwd uit de beschreven betonblokken, hoewel het al minstens 15 jaar geleden is, dat huizen op die manier werden vervaardigd.

Een bevestiging nu vonden wij in het onlangs verschenen artikel van ir. J. F. GROOTE: De nieuwe havens van Aruba en Curaçao [1]). In de nieuwe haven van Oranjestad op Aruba worden de kaden opgebouwd uit zware betonblokken. Ter plaatse is uit het baggerwerk in onbeperkte mate zand met steenslag beschikbaar. welk z.g. koraalzand echter zouthoudend is. Er werd daarom een onderzoek ingesteld of met dit zand een behoorlijk beton te bereiden was, dan wel dat zand gebruikt diende te worden van elders op Aruba, dat zoet is (de heer SCHÜTTE maakte daar eveneens gewag van). Tevens werd in het onderzoek betrokken de vraag of in het beton zeewater mag worden gebruikt dan wel dat leidingwater (zoet water derhalve, dat op Aruba schaars en kostbaar is, omdat het er door destillatie uit zeewater moet worden gewonnen) moet worden gebezigd. In het algemeen waren de resultaten met zout zand en zout water de gunstigste, maar voor alle zekerheid is tenslotte besloten wel zout zand (het z.g. koraalzand) doch geen zeewater te gebruiken.

Het hindert dus blijkbaar onder de op de eilanden heersende klimaat-omstandigheden niet, dat er in betonwerken enig zout terecht komt. Het locale gebruik van koraalpuin in plaats van steenslag voor lichte betonconstructies (huizenbouw) wint daardoor aan betekenis.

Amsterdam, Juli 1949.

---

[1]) Ingeneur *61*, B 51 (1949).

DEBRIS OF CORAL AS A BUILDING MATERIAL IN THE NETHERLANDS WEST INDIES

BY

W. SPOON and WA. M. SESSELER

(*Tropical Products Department of the Royal Institute for the Indies, Amsterdam*)

SUMMARY

On the islands of Curaçao, Aruba and Bonaire houses often are built from small blocks of concrete. Normally concrete is composed of sand, gravel and cement, but here the gravel is replaced by debris of coral, because gravel does not occur on the islands.

After studying these debris of coral in the laboratory, it appears that they contain a fair amount of salt. This salt occurs for the greater part on the surface of the pieces and as it is rather impure it has a tendency to make the debris wet.

Still, in the houses built from the blocks the salt adhering to the debris does not cause any trouble. This must be due to the extraordinary climatical conditions on the Leeward Islands. A confirmation of this theory we found in the fact that in the construction in concrete of the quay-walls in the new harbour of Oranjestad, Aruba, coralsand is used dredged out of the harbour, which sand, although containing salt, could be used very well (viz the article by J. F. GROOTE in Ingenieur May 13th, 1949).

DE GEZONDHEIDSTOESTAND VAN DE ARBEIDERS IN SURINAME

DOOR

F. P. FUYKSCHOT

Naar aanleiding van mijn artikel in het Maart-nummer ontvang ik een brief van de heer I. D. Guicherit, Geneesheer-Directeur van het Moengo Hospitaal te Moengo in Suriname. Hij refereert aan de zinsnede in mijn artikel op blz. 69, die als volgt luidt: „De arts te Moengo, die de arbeiders voor de bauxietmijnen persoonlijk heeft gekeurd, verklaarde, dat 95% van de arbeiders een ziekte onder de leden hebben: malaria, filaria, mijnwormziekte". Hij schrijft, dat hij en anderen hieruit hebben opgemaakt, dat deze aanhaling betrekking heeft op de arbeiders te Moengo, hetgeen voor hem zeer onaangenaam is.

Nu heb ik volstrekt de bedoeling niet gehad, de geschetste gezondheidstoestand toe te passen op de arbeiders te Moengo. Uit het verband van het geschrevene blijkt, dat de mening van de heer Guicherit is aangehaald in verband met de gezondheidstoestand van de arbeiders in Suriname in het algemeen. Ik ben dankbaar voor de gelegenheid, de nadruk te leggen op de uitstekende geneeskundige verzorging van de bauxietarbeiders te Moengo.

Ik meen niet beter te kunnen doen, dan het volgende uit de brief van de heer Guicherit over te nemen:

„T.a.v. malaria verklaar ik, dat Moengo sinds ruim 8 jaar geheel malaria-vrij is, m.a.w. malaria komt op Moengo niet voor.

T.a.v. mijnwormziekte verklaar ik, dat naar ruime schatting hoogstens 1% van de arbeiders hieraan kan lijden.

T.a.v. filaria wordt hierbij aangetekend, dat volgens onderzoekingen, verricht door de Openbare Gezondheidsdienst, de graad van besmetting voor de Creoolse bevolking te Paramaribo

vastgesteld is op 20—25%. Moengo zal, gezien de vrij strenge keuringen en de ten top gevoerde sanitaire voorzieningen, een infectiegraad vertonen, die belangrijk zal moeten liggen onder die van Paramaribo.

Indien dus de bewuste passage uit Uw artikel inderdaad betrekking heeft op de arbeidsmacht te Moengo, moet dit ongetwijfeld op zijn zachtst uitgedrukt op een misverstand berusten.

Met recht dient verder in dit verband gewezen te worden op de recente uitspraak (Maart 1949) van Dr. Hill, Division Chief Caribean Area Rockefeller Foundation, die na gedegen plaatselijk onderzoek tot de volgende conclusie kwam: De sanitaire voorzieningen zijn er zeer goed. Zeker, maar in elk geval is Moengo een voorbeeld van wat bereikt kan worden. (Stethoscoop Mrt 1949, pag. 22).

Woordelijk geciteerd hebt u hier dus het oordeel over Moengo, uit de mond van een expert met 30-jarige ervaring bij de Rockefeller Foundation.

Het zou me te ver voeren, gelijkluidende uitspraken te citeren van talrijke gezaghebbenden op hygienisch gebied, die Moengo in de loop der jaren bezocht hebben, zoals Prof. Snapper, Prof. Schwellengrebel, Prof. H. W. Brown, leden van diverse kamerfracties uit Nederland etc. etc. Unaniem is steeds het oordeel over Moengo uitermate gunstig geweest."

Ik meen hiermede te kunnen volstaan. Aandachtige lezing van het artikel zal trouwens voor ieder duidelijk maken, dat ik daar over de algemene gezondheidstoestand in Suriname sprak, en niet over die van de arbeiders te Moengo, die in zoveel gunstiger omstandigheden en onder zoveel gunstiger sanitaire en hygienische voorzieningen leven dan de rest van de bevolking van Suriname. Te Moengo blijkt, welke mogelijkheden er voor de rest van de bevolking van Suriname bestaan, wanneer aan de gezondheidszorg meer aandacht wordt gegeven dan tot dusver — behalve te Moengo — het geval was.

IETS OVER COLUMBIAANSE EN MEXICAANSE INDIANEN

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Professor C. H. de Goeje heeft in de Mei-aflevering een artikel aangekondigd van een zendeling van de orde der Capucijnen, Fray Cesáreo de Armellada in de Venezolaanse te Caracas uitgegeven *Zendingsbode* van Juni 1948 over een algemeen gevreesde, weinig bekende Indianenstam *Los Motilones*, die, naar de schrijver zegt, nog niet wetenschappelijk zijn ingedeeld maar stellig niet tot de Caraïben behoren en wier aantal onbekend is, doch niet boven de 2000 uitgaat. Een te Maracaïbo gedrukt verslag van dezelfde Pater van 1943, dat ook door Prof. de Goeje in de laatste Mei-aflevering is besproken, handelt over een van 26 Juni 1943 tot 15 Juli van het genoemde jaar door hem ondernomen onderzoekingstocht, mede in het gebied waar zich ook Motilonen ophouden, namelijk in de Sierra de Perija, tussen het meer van Maracaïbo en de Zuidwestelijk van die stad, maar op zeer grote afstand daarvan, gelegen grens tussen Venezuela en Columbia. Een gebied, zegt de *Zendingsbode*, zó woest en ontoegankelijk, dat het, hoewel er wel eens een vliegtuig overheen zal zijn gevlogen niettemin aan de beschaafde wereld door zijn afgelegenheid nog meer onbekend is gebleven dan de oppervlakte van de maan.

Toen nu in Juni van dit jaar de oud-secretaris-generaal van het in 1926 te Rome gehouden Americanisten Congres, Prof. Dr. G. V. Callegari, ons een overdruk toezond uit de *Handelingen van de Academie voor Landbouw, Wetenschappen en Letterkunde* van Verona, Serie V, deel 34, Jaargang 1946–1947, 1949, met op blz. 111 tot 146 een artikel over „De Vrouw te midden van de grootse beschavingen van vóór-Columbisch Amerika, brachten zowel het geschrift van Dr Callegari als de besprekingen over de Motilones van Prof. de Goeje ons tot een dankbare

herinnering aan het boek van de Zweedse ontdekkingsreiziger Dr Gustav Bolinder, een rijk geïllustreerd prachtwerk van 274 bladzijden groot formaat, handelende over de Indianen in het tropische sneeuwgebergte in het meest noordelijke gebied van Zuid-Amerika, waarin op blz. 203–240 een geheel hoofdstuk aan de Motilonen is gewijd.

Het artikel van Prof. Callegari bevat o.a. een treffende brief van een Indiaanse moeder aan haar dochter. Voorts: Een aan de Amerikaanse schrijver Ch. W. Mead ontleend motto, dat de overgeleverde wijze om een volk te beoordelen moet liggen in een beschouwing van de toestand, waarin de vrouw van dat volk verkeert. Een synthese ten dienste- en tot opwekking van de belangstelling van letterkundigen en studerenden. Een kort begrip van *vier* voorname beschavingen in de oude Amerikaanse wereld, n.l. van de Nahua's in Mexico, de Maya in Midden-Amerika, de Chibcha in Columbia en de Quechuá-Yanca-Aymará, verenigd onder de Inca's in Peru, Chili, Bolivia en aangrenzende gebieden. Ook nog het slotwoord, dat die volken zeker onze belangstelling en eerbied verdienen.

Het boek van Dr Bolinder toonde op welke wijze deze begaafde Zweed, met twee uitgekozen bedienden, op eerlijke, vertrouwelijke en vriendelijke wijze ontvangen werd door de genoemde Motilonen, zogenaamde *Indios bravos*, die *als wilde dieren in Zuid-Amerika worden gejaagd en neergeschoten*, door beschaafden? Ja, àls men ze krijgen kan!

Een Columbiaan, Don Elias Muñoz, verdroot het, dat deze Motilones eeuwen lang hun onafhankelijkheid hadden bewaard. Hij zou ze mores leren. Hij verzamelde zestig gewapende lieden, marcheerde te midden van hen het gebied der Motilonen binnen, en voelde zich zeker. De brallende „beschaving" tegenover enige, slechts van pijl en boog voorziene, naakte ellendelingen. Maar wat gebeurde? Slechts de hoofden van ten hoogste vijf Motilonen konden af en toe heel even vaag boven struikgewas worden waargenomen. Plotseling viel de heer Muñoz dood neder, door een pijl in 't hart getroffen. De zestig overige beschaafden namen hals over kop de vlucht, maar sleepten het lijk van hun aanvoerder mede.

Hoe handelde Dr Bolinder? Hij had reeds in 1920 met zijn vrouw en dochtertje bij de Ijca-Indianen, eveneens nabij de Sierra Nevada, gewoond. Hij wist met Indianen om te gaan. Had enig bericht, van het verblijf van Dr Bolinder bij de Ijca's, wellicht de Motilonen bereikt? Hoe het zij, hij liet vrouw en doch-

ter bij de Ijca's achter, en riep, in 't Motilonen-gebied gekomen, met de twee bedienden af en toe zeer luid, om hun bezoek aan te kondigen Ook nu verschenen boven het struikgewas enkele hoofden van de gevreesde „wilden", die lachende naar hen toekwamen om .... hun bagage te helpen dragen. Hun gezichten, schreef Dr B., drukten slechts vreugde en vriendelijkheid uit.

Toch moet men zich, ook bij vrienden, behoorlijk gedragen. Dr B. zag zich genoodzaakt scherp op zijn beide uitgekozen bedienden te letten. Want sommige van de zeer licht gekleurde, bijna blanke, vrouwen, waren heel mooi en .... hadden maar weinig klederen aan, zodat de fraaie vormen duidelijk uitkwamen en de mannen waren zeer jaloers .....

Overleg met de redactie van *De West-Indische Gids* leidde tot het vererende verzoek om onder de titel, hierboven vermeld, een overzicht te geven van Prof. Callegari s „Vermaningen", zowel als een uittreksel uit Dr Bolinder s boek.

De opwekking of vermaning (in het Italiaans: *esortazione*) van een Aztekische moeder aan haar dochter nog vóór de verovering, is te lang om in haar geheel over te nemen. Wij kozen uit wat ons het meeste belang inboezemde. Prof. Callegari verwijst voor bronnenstudie naar de *Historia general de las cosas de Nueva España* van Padre Sagahun, Mexico 1829–30, p. 380–408 en naar de *Storia antica del Messico* van l'Abate Clavigero, Cesena 1780–1781, Vol. II, pag. 104–109.

Voor een juiste weergave van het authentieke Aztekisch en het oud-Spaans van Sagahun en Clavigero in het Italiaans moeten wij ons verlaten op de encyclopedische kennis van Prof. Callegari, die in zijn rijk werkzaam leven te midden van Mexicaanse Indianen verbleef en arbeidde en nog op hoge leeftijd bezig is met de vertaling van Indiaanse geschriften.

Voor een uitnemende vertaling uit het Italiaans in het Nederlands zijn wij grote dank verschuldigd aan Mevrouw de weduwe J. C. Korthals Altes-Wijnstroom.

* * *

Mijn dochter, uit het stof (de materie) geboren, deelgenote van mijn barens-smarten en door mijn melk gevoed. Leg er u op toe altijd goed te zijn. — Het leven is vermoeiend .... maar wees vlijtig in alles. — Wees gereinigd (helder) en span u in om uw huis goed in orde te houden. — Geef uw man met

eigen handen iedere morgen water en maak het brood voor het huisgezin. — Waar gij u ook heen begeeft, ga met bescheidenheid en zelfverzekerdheid. — Loop niet haastig en lach ook niet tegen degenen, die gij ontmoet. — Laat uw ogen niet lichtvaardig her- en derwaarts dwalen. — Doe aan uw goede naam niet te kort doch beantwoordt beleefd ieders groet of vraag (Ma responda cortesemente a chiunque ti saluta e alcuna cosa demanda). — Waak, alzo doende, tegen het toegeven aan slechte gedachten. — Antwoordt niet hoogmoedig, toon geen afkeer. — Als gij iets niet vermoogt wat men u wil opdragen, verontschuldig u dan op nederige wijze. — Stel u er niet aan bloot iets te ondernemen wat gij niet kunt. — Bedrieg niemand. — Leef met ieder in vrede. — Indien gij u niet van anderen afkeert, zal niemand zich van u afkeren. — Ga niet zonder noodzaak eens anders huis binnen. — Zo gij de woning van verwanten binnen treedt, groet hen dan eerbiedig bij het binnenkomen. — Zorg, dat niets door uw onachtzaamheid verloren gaat.,

Want uw moeder wenst dat ge in vrede leeft. Als ge mijn raadgevingen niet opvolgt zal het u, door uw eigen schuld, niet welgaan.

Niets meer, mijn dochterlijn. Dat God u voorspoed moge geven.

* * *

Dr Bolinder heeft in zijn in 1925 bij Strecker & Schröder te Stuttgart uitgegeven boek aan 't slot 276 boeken en geschriften aangehaald. Deze litteratuur-opgave is een goudmijn voor ieder student in de Amerikaanse volkenkunde, bovendien een getuigenis van de breedheid van opvatting van dit ook voor leken vruchtbare en goed verstaanbare werk. Het ontbreekt in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, alwaar slechts het door Bolinder in 1916 te Stockholm uitgegeven boek in 't Zweeds aanwezig is, welke taal slechts enkele Nederlanders machtig zijn, terwijl daarin de voor studie onmisbare litteratuurlijst niet is opgenomen. Evenmin de 223 opmerkingen voor vakgeleerden en het register van namen en zaken.

Het boek schildert de in 1914/15 en 1920 door Dr Bolinder in de Tairona (Sierra Nevada) en Sierra Perija ondernomen tochten naar de Ijca, Busintana, Kagaba en Motilonen-stammen. Het aangehaalde verslag van Pater de Armadella vermeldt, dat Dr B. in 1937 op nieuw deze streken heeft bezoekt.

Een Engelse stoomboot zette in Februari 1914 de heer en mevrouw Bolinder aan wal in de haven van de in een gloeiend

hete zandwoestijn gelegen, door zandstormen en muskieten verpeste, vuile en zeer verwaarloosde stad Santa Maria aan de noordelijkste punt van Zuid-Amerika; waar juist karnaval werd gevierd. De bewoners hadden zich daartoe het lichaam en de huizen rijkelijk besprenkeld met de bontste aniline-verven, waarmede ook goedgemeend de voorbijgangers werden besprenkeld.

De arbeidende bevolking leeft er van de kleinhandel en van het loon op de meer landinwaarts, door een Zweed, Bremberg, aangelegde en door de Amerikaanse United Fruit Company beheerde bananen-plantages [1]). Mais, rijst en cacao (welke het land overvloedig zou kunnen op leveren, liet men (gemakshalve) uit de Verenigde Staten komen. De prijzen van de levensmiddelen waren zeer hoog. Nadat Dr B. de stad Baranquilla en ook, bij wijze van vooronderzoek, de Ijca-Indianen had bezocht, brak de (eerste) wereldoorlog uit. Brieven en telegrammen hadden twee maanden voor overtocht nodig, en Dr Bolinder werd naar Zweden teruggeroepen. Hij weigerde echter. Liever ging hij met vrouw en pasgeboren dochtertje met zeer bescheiden middelen naar de Indianen, om desnoods onder hen als Indiaan te leven. Liever het kind in het bergklimaat als naar de barre Zweedse winter. Er zou geen geld overblijven voor de terugreis, maar daar zou over moeten worden gepraat. De voorwerpen, die reeds verzameld zijn, worden alvast naar Zweden gezonden (klaarblijkelijk om de chefs gunstig te stemmen) en veertien dagen na de geboorte van het dochtertje ging het gezin per spoor naar Ciénaga, de bananenstad. De hitte was ondragelijk. Wel zijn de sneeuwbergen (boven 5000 M.) op slechts vijf of zes Zweedse mijlen hemelsbreedte afstand, maar het Cesárdal is algeheel ontoegankelijk; slechts langs een zéér grote omweg zijn de Berg-Indianen te benaderen. Er worden 4 muilezels gehuurd. Dr Bolinder draagt te paard de zuigeling in muskietengaas gehuld in een hangmatje om zijn hals. Iedere middag valt de regen in stromen neder, de muskietenplaag is groot: Het drinkwater is zo heet, vuil, modderig en onaangenaam smakend, dat zelfs de bedienden het uitspuwen. De dieren zakken diep in de modder. Bruisende modderstromen worden met levensgevaar overgestoken. De spijs bestaat uit houtachtige gedroogde bananen en bremzoute zeer droge kaas. Het oerwoud geeft verademing, en al zijn de vlakten gloeiend heet, de bodem stijgt. Langs afgronden komt

[1]) De door Dr B. bezochte plantage besloeg 2800 H.A. en leverde per H.A. 700 bossen van ten hoogste 200 baranen.

men op 1000 m hoogte, waar het klimaat verandert en de muskieten wegblijven. In het creolen-dorp Pueblo Viejo ontvangt het gehuwde dorpshoofd hen vriendelijk; hij draagt een reusachtige stroohoed en pantoffels met zilveren sporen. De dienstmaagden zijn, naar 's lands gebruik, tevens zijn bijwijven, die harder moeten werken dan de vrouw zelf. De inwoners planten koffie en maken bruine suiker, *panela*. De muildieren kunnen niet meer en worden tegen draagossen ingewisseld. De negerbediende begint van kou als een hondje te beven. Nog een hevig onweer en stroomende regen en men bereikt, na een piek van 3000 m te zijn overgetrokken, in de maneschijn een aantal witte huizen met grauwe daken achter een hoge muur van rolstenen. Het is het dorp van de Ijca Indianen. Het doel is bereikt.

Het dal met de omringende blauw en paars getinte heuvels is overweldigend schoon. Er zijn overal bloemen. IJskoude beken ruisen over wit zand en bont gesteente. Volkomen passen in het landschap de statige Indianen in hun witte mantels, de kleine met gras gedekte hutten en de kudden sneeuwwitte schapen en halfwilde bruine paarden. De zon, wier stralen tot nogtoe angstig werden vermeden, schijnt hier mild en opwekkend. De straten zijn schoon, de dieren zijn buiten het dorp ondergebracht; gezamenlijk zorgt men voor de straatreiniging. De dorpsbodem helt, zodat 't regenwater zó wegstroomt. Nooit behoeft men er, na een bui, kniediep door 't water te waden als in de creolendorpen.

De Ijca's beschermen hun spijzen tegen kakkerlakken. Zij ruiken zelf steeds naar rook; zij zijn schoon en helder en baden ijverig, maar zijn toch behept met hoofdluis. De mannen zijn krachtig gebouwd; hun lichaamslengte is gemiddeld 1.60 m,; die van de vrouwen 1.50 m. Enkele vrouwen waren boven de 80, zelfs bijna 90 jaar. In 1915 stierven meer dan 80 Indianen aan van beschaafden overgekregen mazelen. Borstziekten en hoest komen veel voor. Koortslijders worden gedompeld in ijskoud water (Shock?). Muskieten en malaria ontbreken. De temperatuur's nachts is 8–12 graden. Maïs is het hoofdvoedsel, de Ijca drinkt nooit koffie maar gebruikt gaarne zout. Men mag nooit spijs overlaten. Men durfde niet bij Dr Bolinder gaan eten, want het eten moest eens vergiftig (behekst) zijn.

Behalve ingevoerde ijzeren bijlen waren ook stenen bijlen ingebruik. Bij de Ijca's zijn het de vrouwen, die weven, bij de Kagaba's de mannen. De vrouwen zijn steeds met het naaien

van tassen bezig, zelfs wanneer zij een last of een kind op de rug dragen. Cola-sap wordt gebruikt tegen vermoeienis en honger. Brandewijn is, helaas, het belangrijkste handels- en betaalmiddel met de creolen. Doch in November 1920 nam de missie van de Capucijner monniken vele kinderen aan en de prefect kwam, zeker op hun aansporing, op voor de op de plantages in schuld werkende Indianen; alle brandewijnschulden werden toen geschrapt.

Zonder de flinkheid en practische kennis van moeder de vrouw zou Dr B. het heel moeilijk hebben gehad. Om aan eten te komen moesten dekens worden ingeruild en zakdoeken, die Mevr. B. uit haar mans hemden knipte (die dus hoe langer hoe korter werden). Er was geen goed brandhout, en de was viel Mevr. B. zéér zwaar. Nooit behoefde het echtpaar de hut af te sluiten. De vrouwen juichten, wanneer Mevr. B. haar dochtertje droeg. De Ijca's moest men *niet* met anthropologische metingen of fotograferen aankomen, en het duurde lang eer zij Dr B. de Ijcataal wilden leren. Mevr. B. vonden zij: „zo schoon als kaarslicht"; heur haar moest stellig van goud zijn. Onbeschrijfelijk veel hielden zij van de kleine Sif, en de ouders maakten zij soms midden in de nacht wakker om het dochtertje of het gouden haar van Mevr. B. te mogen zien!

* * *

De Indianen zijn vrij van belasting. Monogamie is regel, tenzij de vrouw, wat zelden voorkomt, kinderloos blijft. De liefde voor de kinderen is groot. Indien de regering een ongeschikt vertegenwoordiger benoemt, wordt hij niet gehoorzaamd. Huizenbouw geschiedt gemeenschappelijk. Overtredingen en misdrijven zijn zeldzaam, maar in dronkenschap wordt gevochten. Oude mensen worden levend begraven om iemand tegen zelfmoord te behoeden en hun zo een dienst te bewijzen. Het haar afknippen is een gevoelige (want magische) straf. Onder elkaar zijn zij vrolijk en opgeruimd. Geschillen worden meest door (zeer matige) geldboeten vereffend. Een bedrogen echtgenoot vroeg als vergoeding een oude hen. Toen men hem betoogde, dat hij meer vergoeding had moeten vragen, antwoordde hij „Och, mijn vrouw was ook niet meer waard".

Er is (vanzelfsprekend) een zondvloed-legende, eveneens een sage van een lichtgekleurde, baardige Beschavingsbrenger, zoals in Chili en tot de Rio Grande wordt gehoord.

Bij de medicijn-mannen is *vasten* een veelvuldige gebruik. Alle Indianen kennen heilkrachtige kruiden. Toen in 1920 Dr B.

aan een medicijnman vroeg, hoe het met de kinderen in Zweden ging, moest hij de richting van Zweden aanwijzen. De eerste nacht mislukte de poging, maar nadat Dr B. op nieuw de richting had aangewezen, zeide de medicijnman de volgende morgen, dat hij de kinderen gevonden had. Ze waren ziek geweest maar nu weer veel beter. Dr Bolinder schrijft: Later kwam uit, dat hij volkomen gelijk had gehad.

Wij laten de huis-, akker- en gezinsgebruiken, de feesten en dansen buiten beschouwing. Veel is er bij de Ijca's veranderd, sedert de zending zich hun lot heeft aangetrokken. De practische arbeid, die de monniken om het dorp hebben verricht, is geweldig. De kinderen zongen de Bisschop toe, zij zingen uitstekend, maar het waren Latijnse en Spaanse hymnen. Tegen het gevaar van ondergang door toedoen van blanken en creolen zijn zij thans voor goed beveiligd.

* * *

Naar de Motilonen ging Dr Bolinder, in 1920 met, zoals gezegd, twee uitgekozen bedienden. Op 1200 M. had de reeds beschreven ontmoeting plaats. Zij werden als lieve familieleden geliefkoosd, moesten in het nabijgelegen dorp in een van de luchtige hutten op matten zitten en lesten daar hun dorst met koud maïsbier.

De Bisschop heeft (gelukkig) het recht aan onbevoegden de toegang tot hun gebied te verbieden. De Indianen gaven zelfs crediet, en waren met elk ruil aanbod tevreden. Een weefstoel met aangevangen weefsel van een muts werd eerst de volgende dag verkregen: de eigenaar wilde geen onvoltooid werk leveren en zijn vrouw had de gehele nacht moeten weven om de muts gereed te krijgen. In Maraca waren de Indianen gemiddeld 140 cm lang. Volgens Dr Ronhaar in de Encyclopedie van Winkler Prins (*zie Dwergvolken*) is 160 m. de grens, voor een dwergvolk. *Deze Indianen zijn dus waarlijk dwergen.* Zij leven hoofdzakelijk van plantenvoedsel. Men moet hun vlijt en uithoudingsvermogen bewonderen. Zij tellen tot tien, door telkens een vinger om te buigen.

Helaas kreeg een Motilonen-Indianengroep, de Milagrus, die Dr B. in 1915 bezocht, later een mazelen-epidemie, zodat van 250 Indianen slechts vijf overbleven.

In Januari 1921 verliet de familie Bolinder de dalen van de Maraca's en kwam aan Dr Bolinder's tweede reis in Zuid-Amerika een einde.

CURAÇAO
26 JULI 1499–1949

DOOR

W. R. MENKMAN

Curaçao schijnt een nationalen feestdag ingesteld te hebben; er wordt althans een herdenkings-postzegel uitgegeven met den kop van Alonso de Ojeda.

In den achttienden en negentienden jaargang van De West-Ind. Gids heb ik getracht wat dieper in te gaan op de kwestie der ontdekking van Curaçao (*Curaçao, zijn naam en zijn taal, Vespucci en Ojeda in de geschiedenis van Curaçao* en *Nog eens het eiland der Reuzen*).

De conclusie waartoe ik toen meende te moeten komen was:

1° dat het niet vaststaat dat het door Vespucci beschreven eiland der reuzen Curaçao was,

2° dat de datum der ontdekking van dit eiland moeilijk 26 Juli geweest kan zijn (men zag het vasteland op 27 Juni, zeilde verder naar een groot eiland — waarschijnlijk Trinidad — en verbleef zeventien dagen in een baai om parels te kopen; vele dagen later — „molti giorni" — ontmoet men vijandige inboorlingen in een andere haven, dan komt men aan een eiland zonder water, om dan daarna eindelijk aan te landen op het eiland dat door reuzen bewoond was);

3° dat het niet zeker is of Ojeda bij het bezoek aan het reuzen-eiland nog wel tot het reisgezelschap behoorde.

De Sint Annabaai op Curacao — en ook het Indianendorp Santa Ana, dat in 1634 op het eiland aangetroffen werd — herinneren aan de Heilige Anna, de moeder der Heilige Maagd; de Sint Annadag is voor de Spanjaarden de 26ste Juli, ook wel echter de 28ste.

Santa Ana zal wel de schutspatronesse geweest zijn van Juan de Ampiès, die in het begin der zestiende eeuw heerlijke rechten uitoefende op de tegenwoordige drie Nederlandse Benedenwindse Eilanden.

Juli 1949

DE LUCHTKAARTERING IN SURINAME

DOOR

W. R. MENKMAN

Het verslag van het Welvaartsfonds Suriname over 1947–1948 bevat enige gegevens betreffende de luchtkaartering.

In verband met de opdracht aan de Kon. Luchtvaart Maatschappij om een deel van Suriname uit de lucht fotografisch op te nemen, werd bij resolutie van 7 Februari 1948 een Centraal Bureau voor Luchtkaartering in het leven geroepen. Dit bureau heeft tot taak toezicht uit te oefenen op de uitvoering der aan de K.L.M. gegeven opdracht, het verkregen materiaal te beheren en nuttig aan te wenden — en eindelijk om met behulp van dit materiaal de kaartering ter hand te nemen en deze aan haar doel te doen beantwoorden.

In het eerste jaar der werkzaamheden werd door het C.B.L. de moeilijkheid gevoeld dat in Suriname nog zo weinig goed opgeleid middelbaar en lager technisch personeel aanwezig is. De werkzaamheden op topografisch en kadastraal gebied van 1911–1920 (zie den IVden jaargang van ons tijdschrift) zouden dus wat de opleiding van technisch personeel betreft niet blijvend vruchtdragend geweest zijn.

Het C.B.L. kon bij langena niet voldoen aan de vele blijkbaar direct ingekomen aanvragen om materiaal; slechts enkele particulieren konden geholpen worden en verder konden schetskaarten geleverd worden aan enige gouvernementele departementen en aan de natuurwetenschappelijke expeditie van 1948. De luchtfotos zelf deden al direct dienst als informatiemateriaal met betrekking tot het binnenland, in verband met economische en andere belangen.

De opnamen in de lucht zijn inmiddels beëindigd en de werkzaamheden over den grond moeten thans ook wel afgelopen zijn.

De gehele noordelijke helft van Suriname is gefotografeerd, tot de vierde breedtegraad; in het Oosten is men nog wat verder naar het Zuiden gegaan. Er werden in 800 vlieguren gedurende

circa 135 uren plus minus 11.000 fotos genomen van 1 op 40.000 en 7500 van 1 op 20.000. Sommige stroken werden door het K.L.M.-personeel opnieuw gevlogen, wanneer verwacht kon worden dat de verkregen film niet aan de eisen zou voldoen, zodat er weinig afgekeurd behoefde te worden.

Het uitwerken der fotos tot een volledige topografische kaart wordt uitgesteld tot dat beoordeeld zal kunnen worden of de daaraan verbonden kosten verantwoord zullen zijn. Voorlopig zal een fotoplakkaart vervaardigd worden op schaal 1 : 100.000 en een op schaal 1 : 40.000; de eerste als overzichtskaart, de tweede als basis voor werkkaarten, waarop tal van bijzonderheden aan gaande het natuurlijke karakter van het terrein aangegeven kunnen worden.

Voor de systematische bewerking van het fotomateriaal zullen een houtvester, een bodemkundige en een geoloog te werk gesteld worden. De luchtkaartering zal dus in de eerste plaats dienstbaar gemaakt worden aan de economische exploratie van het binnenland.

Juli 1949

BOEKBESPREKING

Macamba, by LILLA VAN SAHER. E. P. Dutton & Company, New York, 1949, 264 bladz.

,,The tjutjuki [1]) bird spoke twice. Both times his sharp, almost human voice rose high. To Maria it meant approval of her plans to leave. She planned to leave the home she loved; the home to which she belonged as a turtle belongs to its shell.''

Zo begint de schrijfster haar laatste werk. — ,,Dedicated to the silent people of Curaçao'' —. Een roman, geschreven met een enorme hoeveelheid gloeiende inspiratie maar met bitter weinig vaste grond, of zuivere aanvoeling voor de plaats, waar het verhaal zich zou moeten afspelen.

Men vindt er voor ons vreemde gedachten in, een verwarring van plaatsnamen en een dwaze, half hysterische herhaling van ,,dushi, dushi'' met als climax ,,dushinka''(?), dat als kennis van het papiament moet gelden. De schrijfster verwerkt op een nonchalante manier filosofische en psychologische kennis met een fantastisch air van schijnzekerheid, zonder aantoonbare inspanning — ofschoon men onbewust voelt dat het schrijven van een werk als dìt meesterschap en nauwgezetheid vraagt. Het is voor mij, landskind — zoals LILLA VAN SAHER een Curaçaoenaar beslist wil noemen — de vraag, in hoeverre de schrijfster ons eiland in zijn naaktheid bekeken heeft. Het zijn soms kleinigheden en het kan klinken naar gezochtheid, maar wie die kleine fouten overslaat of zelfs niet als afstotend aanvoelt, kan zich onmogelijk een degelijke ondergrond scheppen waar Curaçao op kan staan.

Twee voorbeelden: Paul, onecht kind van de rijke, joodse bankier Willem Hondura en Maria, een volkskind uit Boca San Michiel, vlucht het huis uit. Hij moest in Santa Rosa wonen en als Maria inlichtingen vraagt bij de luie politieagent bij de driesprong: ,,Did he turn toward Boca San Michiels or Willemstad?'' "Neither,, and he pointed with his pipestem, ,,your son went toward Montagne — but that was yesterday.'' — ,,Marie Pompon! [2]) No one knew why the quiet spot near the dunes bore that name. On that deserted part of the beach where small trees and bushes formed a low arch, lovers could hide. According to local gossip, it was the favorit spot of the youth of Willemstad.'' — Maar Mevrouw, wie heeft U voorgelicht?

Er bestaat in dit werk ook een wanverhouding tussen de wat te uitvoerige schildering en de werkelijkheid van Curaçao als plaats van

---

[1]) Bedoeld wordt ,,tjutjuBi'' (red.)

[2]) Bedoeld wordt ,,Marie Pompoen'' of ,,Marie Pampoen'', oorspronkelijk de naam van een klimplant. (red.).

leveranties van haat tegen de macamba. De schrijster slaat bij de behandeling van dit psychologische conflict een toon aan, die men eerder zou kunnen verwachten bij bepaalde Amerikaanse schrijvers over de Zuid en Noord affaire.

Ik illustreer weer: „Before he answered, Paul reached the inevitable conclusion the Isla was not for him. Never could he join the parasitic landskinderen who sold out to the Macambas." — „To hell with the Macambas. Curaçao for the landskinderen!"

Toch heeft het boek ook wel goede, soms zelfs bijna poetische, momenten, zoals bijvoorbeeld bij de „bale'e [1]) tambu". Maar als men het geheel objectief bekijkt, is het toch een teleurstelling. Het is alsof de op sensatie beluste persoonlijkheid van de schrijfster een uitweg zoekt, een uitweg, die zij niet kan vinden, omdat zij zich zelve gebonden heeft. Zij nam Curaçao als „setting" — maar nam ons rotseneiland haar ook tot zich?

Haar andere werk „The Echo" lijkt mij op een veel hoger peil te staan, maar daar beweegt zij zich ook in een kring, welke ze door en door aanvoelt.

Ik kan mij voorstellen dat dit boek graag door niet-Curaçaoenaars gelezen wordt. „With God, and in Curaçao, everything is possible." Zelfs het schrijven van een sensatie-roman erover.

C.

GABRIEL GORRIS, *Mayoba, De Goede Kacike.* Haarlem 1948. 258 bladzijden.

Dit boek van de begaafde schrijver Gabriël Gorris (Is er nog iemand die niet weet, dat dit een schuilnaam is?) heeft ons weer evenzeer geboeid en geërgerd als zijn vroegere novelle *De witte uil van Hato*. Geboeid om de luisterrijke stijl, de taktvolle behandeling van een terrein vol distels en doornen, de juiste aanvoeling van de eeuwige moeilijkheid van de blanke missionaris bij een gekleurd ras, dat van christelijke levenswijze zo weinig bemerkt bij hen, die zich christenen noemen. Geërgerd om de zeer vreemde wijze, waarmee ook hier weer omgesprongen wordt met vreemde woorden. Schrijver legt de Indianen van Santo Domingo (Hispaniola) woorden in de mond, die ze zeker niet gekend hebhebben, als warawara, totolica, awacati, macacu, datoe, karawara, tropiaal, tobaco, enz. Warawara kan misschien van Indiaanse oorsprong zijn, maar dat is lang niet zeker; de andere woorden zijn papiaments. Tabago (later Tobago) is de naam van een eiland en is pas veel later overgegaan op tabak of sigaar. De Indianen noemden een sigaar destijds cigal; het Nederlandse sigaar is een verbastering daarvan. Datoe heette bij sommige Indianenstammen yatu.

Bij het lezen van dit overigens zeer interessante boek kan ik niet ontkomen aan de indruk, dat de schrijver er op rekent, dat niemand van zijn lezers iets van West-Indische talen afweet.

M. D. LATOUR O.P.

---

[1]) „balia" (red.).

Economische Stichting West-Indië–Nederland. Bericht No. 8, Juni 1949.

De *Berichten* der E.S.W.I.N. zijn uitgegroeid tot zeer nuttige overzichten van den economischen toestand van Suriname en de Nederlandse Antillen, overzichten samengesteld uit allerlei gegevens welke niet algemeen, of niet tijdig, in het moederland ter beschikking staan van alle belanghebbenden en belangstellenden, ook niet altijd van ons tijdschrift. Het is daarom gewenst er hier het een en ander uit over te nemen, resp. er het een en ander van te bespreken.

Zo wordt in *Bericht No. 8* een verslag opgenomen der derde *West-indische Conferentie* van de Caraibische Commissie, gehouden in December 1948 op Guadeloupe; het Maandelijks Bulletin van Januari 1949 der Commissie, waarin dit verslag in extenso verschenen is, komt hier te lande slechts in handen van enkelen.

Uit het verslag der Willemstadse *Kamer van Koophandel* over 1948 wordt overgenomen dat de economische toestand van het eiland Curaçao nog altijd reden tot voldoening geeft. Tevens echter wordt vermeld, dat in sommige kringen ter plaatse enige bezorgdheid verwekt is door de daling der prijzen van petroleumproducten. Verder lezen wij dat de havenbeweging in 1948 wederom toegenomen was, vergeleken bij 1947; vracht- en passagiersschepen ruim 11 millioen ton tegenover bijna 9 millioen ton, tankers ruim 42 millioen ton tegenover ruim 28 millioen ton. Wat medegedeeld wordt aangaande de kleine fabrieksbedrijven op de drie Benedenwindsche Eilanden toont dat, afgezien van de petroleumnijverheid, de industrialisatie nog zeer weinig ontwikkeld is.

Voor het *Welvaartsplan Nederlandsche Antillen* is in het begin van dit jaar, zo vertelt het *Bericht*, een voorlichtingsinstituut in het leven geroepen. De naam Welvaartsplan is die ener van wege de moederlandse overheid gesubsidieerde stichting, uitvloeisel van het rapport Dresden-Goudriaan van 1947. Het voorlichtingsinstituut zal samenwerken met de E.S.W.I.N.; inderdaad een gelukkige combinatie.

Een eigen artikel der redactie van het *Bericht* betreft het *mangaanerts* op Sint Maarten. Veel aandacht is er tot dusver inderdaad aan dezen bodemrijkdom niet geschonken, toch wel enige echter. Twee proefzendingen naar Noord Amerika, de laatste was van 1900, hebben geen aanleiding gegeven tot het ter hand nemen der exploitatie; er bestaat nog een gunstig rapport van 1909 van de hand van een Nederlands mijningenieur. Hetzelfde rapport bevatte gegevens betreffende tras en magnetietzand op Sint Eustatius en zwavel op Saba. De exploitatie van dit laatste product is in 1908 gestaakt.

Dat de *vlechtindustrie* op de Benedenwindse Eilanden in verval geraakt is, wordt in het *Bericht* betreurd. Overigens is het, zou men zeggen, een gunstig verschijnsel, omdat er immers uit blijkt dat de arbeidsgelegenheid voor de mannen voldoende is om huisindustrie door vrouwen, kinderen en ouden van dagen, tegen een schamel loon, overbodig te doen zijn. De uitvoer van strohoeden was voornamelijk gericht op de V.S., waar in den zomer bij den landarbeid zodanige hoeden, van grove kwaliteit, gedragen worden. Vergeten mag niet worden, dat onze eilanden de grondstof voor de vlechtindustrie niet zelf opleveren

Deze moest geïmporteerd worden uit dat deel van tropisch Amerika waar de palm uit welks bladeren het vlechtstro verkregen wordt inheems is en waar al lang de fijne en fijnste „Panamáhoeden" gevlochten werden, een tijd lang, maar nu niet meer, een mode-artikel.

Uit de redevoering van den gouverneur der Ned. Antillen bij de opening der *Statenzitting* 1949–1950 neemt het *Bericht* de voornaamste bijzonderheden op, op de economische toestand betrekking hebbend. Deze redevoering getuigt van een lichte bezorgdheid. Bepaalde symptomen zouden wijzen op een kentering der conjunctuur in dalenden zin; de havenbeweging nam af in de eerste maanden van 1949. Melding werd gemaakt van de vestiging van Nederlandse landbouwers en tuinders op Sint Eustatius.

In 1949 zullen de middelen en inkomsten der Ned. Antillen, naar de gouverneur verwacht, de uitgaven nog dekken; voor 1950 echter zouden bijzondere financiële maatregelen aan de orde gesteld moeten worden.

Een in het *Bericht* afgedrukt bevolkingsstaatje voor de zes Ned. Antillen geeft een toeneming van het aantal inwoners gedurende dit jaar van ruim 6000; het zielental bedroeg op 1 Januari 1949 bijna 155.000. Er was een geboorte-overschot van 3916 en een vestigingsoverschot van 2468. Bij het geboorte-overschot waren alle eilanden betrokken, bij het vestigingsoverschot alleen Curaçao en Aruba; Bonaire en de drie Bovenwindse Eilanden gingen wederom achteruit.

Melding wordt nog gemaakt van een nieuwe scheepvaartverbinding tussen Colombia en Venezuela, via de Ned. Benedenw. Eilanden en van het in dienst stellen van een moterschip voor de vaart tussen Beneden- en Bovenwindse Eilanden.

Verder lezen wij dat een Nederlands instituut (de CIHAN) een medewerker naar Curaçao heeft uitgezonden, om de mogelijkheden te onderzoeken voor den afzet onzer nijverheidsproducten.

* * *

Het tweede gedeelte van het *Bericht* betreft Suriname.

In aanvulling op Bericht No. 7 worden gegevens verstrekt aangaande het district *Saramacca*. Een productiestaatje geeft rijst, met ruim 6000 ton, als voornaamste artikel.

Op uitnodiging der E.S.W.I.N. is door een Ned. deskundige een causerie gehouden over *nijverheidsvoorlichting* in Suriname. De spreker achtte de uitzending van een nijverheidsconsulent en enkele assistenten gewenst, als inleidende maatregel tot het bevorderen der voorlichting en daarmede tot het stimuleren der nijverheid in kleine bedrijven.

Verder wordt medegedeeld dat in het werkplan van het Welvaartsfonds Suriname ook opgenomen is de bevordering der *visserij*. Lezende wat dienaangaande gezegd wordt denkt men terug aan de pogingen van een kleine veertig jaar geleden om althans de stad Paramaribo van verse zeevis te voorzien, waartoe de firma welke de ijsfabriek exploiteerde een vaartuig in dienst stelde. De moeilijkheden met betrekking tot personeel en materieel hebben er destijds toe geleid de zaak op te geven. Er zal altijd rekening gehouden moeten worden met de behoefte

van het binnenland, waar men voor de voeding ten dele op gezouten of op andere wijze geconserveerde vis aangewezen is.

Aan de *tabakscultuur* wordt in het *Bericht* eveneens een beschouwing gewijd. Inderdaad kan niet gezegd worden dat dit een jonge cultuur is in Suriname; tabak is oorspronkelijk een product van tropisch en subtropisch Amerika en was bij de eerste komst der Europeanen aan de wilde kusten der Guyanas het voornaamste ruilartikel der autochthonen. Als plantagecultuur dateert de tabaksteelt in Suriname reeds van het begin der achttiende eeuw, doch zij heeft zich niet tot in de negentiende kunnen handhaven. Aan de in het *Bericht* vermelde poging van 1925 was voorafgegaan een van heel in het begin onzer eeuw; men heeft toen getracht in Suriname Delitabak te produceren, wat echter mislukt is. Dat tijdens den laatsten wereldoorlog de kleine landbouw een kans kreeg om met voordeel tabak aan te planten is verklaarbaar uit de hoge prijzen en de gebrekkige verbindingen met het buitenland.

Naar *diamant* is in Suriname al lang gezocht; wetenschappelijk geleid onderzoek zal binnen niet al te langen tijd mogelijk zijn, dank zij de resultaten der luchtkaartering.

Het in het begin van dit jaar door den gouverneur als beheerder van het *Welvaartsfonds* uitgebrachte rapport over de periode 1947–1948 wordt in het *Bericht* uitvoerig besproken. Voor wat betreft de luchtkaartering wordt er ook in ons tijdschrift een artikeltje aan gewijd.

De steller in het *Bericht* is het niet eens met de opvatting dat er eigenlijk nog niet veel bereikt is, doch heeft bezwaar tegen de overlading van het werkplan en tegen het uitzenden van deskundigen ter bestudering van hetgeen reeds vroeger herhaaldelijk onderzocht is. Dat men weinig beginnen kan zolang er een nijpend te kort is aan technisch personeel en aan arbeiders, is een juiste opmerking.

Dat de Staten van Suriname aandringen op geldelijken steun van de zijde van de *Economic Coöperation Administration* acht het *Bericht* minder juist, omdat uit de ervaring met het welvaartsplan zou zijn gebleken dat het niet gebrek aan geldmiddelen is waardoor de opbouw vertraagd wordt.

Van de in April van dit jaar gehouden *Westindische voordrachten* aan de Landbouwhogeschool te Wageningen geeft het *Bericht* een overzicht. Er is gesproken over de Surinaamse maatschappij, de bosexploitatie, den waterstaatkundigen toestand in verband met de landbouw, de Surinaamse flora, arbeidsvoorziening en immigratie, ziektebestrijding; ook is er een film van Suriname vertoond. Gehoopt mag inderdaad worden dat deze wijze van voorlichting aangaande Suriname voortgezet zal worden, dat ook op dezelfde manier de belangstelling voor de Ned. Antillen gestimuleerd zal worden en dat Deventer het voorbeeld van Wageningen volgen zal.

De in het *Bericht* behandelde wijziging der heffing van *inkomstenbelasting*, in 1948 aan de orde gesteld, betreft de rechtspersonen, de bedrijven dus in de eerste plaats. Ingezien is dat het van belang geacht moet worden de ondernemingen niet al te zwaar te belasten, zodat de thans in werking getreden wijziging een verlichting der lasten voor het bedrijfsleven betekent.

Van de mededeelingen op economisch gebied vervat in de redevoering waarmede de gouverneur van Suriname de *Statenzitting* 1949–1950

opende, geeft het *Bericht* een uittreksel. In 1948 werden 10.000 ton rijst uitgevoerd, citrusvruchten tot een waarde van 1¼ millioen gulden, bauxiet tot een waarde van bijna 22 millioen. Voor 1949 wordt een nog verhoogde export van citrus verwacht.

De in het *Bericht* opgenomen statistiek van *invoer* en *uitvoer* in 1948 geeft voor den import een totale waarde van ruim 36 millioen, waarvan uit de V.S. bijna 17¾ millioen, uit Nederland ruim 11 millioen en van Trinidad ruim 2 millioen (meest olieraffinaderij-producten). De uitvoerwaarde bedroeg bijna 27¾ millioen, waarin, zoals reeds opgemerkt, bauxiet en citrus het grootste aandeel hadden. Op vier millioen na was de gehele export op de V.S. gericht. Een invoersaldo is een gewoon verschijnsel in Suriname, waar dan nog bij komt dat de grote exportartikelen voor uitheemse rekening geproduceerd worden en de waarde dus maar voor een deel aan het land zelf ten goede komt.

De gouverneur had in zijn openingsrede (zie hoger) gezegd dat prijzen van buitenlandsche importartikelen neiging zouden vertonen tot daling, maar het leven in Suriname desniettemin duur blijft. Een in het *Bericht* opgenomen staat der *kleinhandelsprijzen* aan het einde van 1948 geeft denzelfden indruk.

* * *

Bericht No. 8 der E.S.W.I.N. bevat, als gewoonlijk, kaartjes van de Nederlandse Westindische gebiedsdelen en enkele illustraties. Dit maal is er ook een rubriek Boekbespreking opgenomen.

Juli 1949 M.

Vijftig jaren Protestantse Melaatsen Verpleging „*Bethesda*" in Suriname 1899–1949.

Vele jaren reeds verschijnen de *Stemmen uit Bethesda*; thans is, bij een zeer bijzondere gelegenheid, wat een vijftigjarig jubileum ongetwijfeld is, wat wij zouden kunnen noemen een feestnummer van de pers gekomen.

Dit, met een portret van H.M. de Koningin en met veertien plaatjes verluchte boekje geeft in de eerste plaats een overzicht van de verpleging van melaatsen in Suriname in het algemeen. De geschiedenis dus van Groot Chatillon, Bethesda en Gerardus Majella, sedert in 1892 besloten was het oude etablissement Batavia aan de Coppename te verlaten.

Bethesda, zoals bekend verondersteld mag worden, was eerst gevestigd op een terrein dicht bij Groot Chatillon en hier werd in 1899 de eerste patiënt der Evangelische Broedergemeente opgenomen; in 1932 werd aangevangen met den bouw van het tegenwoordige asyl, dicht bij Beekhuizen en dus aan den rand der stad Paramaribo.

Herdacht worden de Duitse diaconessen, die tot het uitbreken van den tweeden wereldoorlog de leprozen van Bethesda verpleegd hebben, alsmede de vele Surinaamse zusters die in den loop der jaren haar krachten aan dit liefdewerk gewijd hebben. Enkele Nederlandse verpleegsters, na het herstel der verbindingen in dienst genomen,

bleken niet tegen de zware taak in een tropische leprozerie opgewassen.

Bethesda herbergt ook vele kinderen, die niet alleen bezig gehouden, maar ook onderwezen moeten worden. Verpleegden met voldoende opleiding hebben zich met het onderwijs belast. Voor afleiding en ontspanning der volwassen verpleegden wordt veel gedaan.

Het verslag van het bestuur eindigt met een financieel overzicht van 1948, waaruit een te kort blijkt van ruim 46.700 gulden; geen wonder dat er wederom een ernstig beroep gedaan wordt op de hulpvaardigheid van het publiek, door het Centraal Comité in Den Haag.

En de resultaten? Op 31 Maart 1949 bedroeg de bevolking van Bethesda 219 personen, t.w. 98 mannen, 70 vrouwen. 19 jongens en 32 meisjes. In de laatste tien jaren kon voor 10 mannen, 21 vrouwen en een jongen, samen 32 personen, de afzondering opgeheven worden; zij werden niet meer contagieus verklaard en dus niet meer gevaarlijk voor de gewone samenleving.

Onder de losse artikelen in het boekje neemt wel de eerste plaats in een verhandeling van den gouvernements leproloog in Suriname over de resultaten der behandeling met Promin en Diasone, welke middelen helaas nog altijd kostbaar zijn.

De bijdrage van den directeur der inrichting geeft bijzonderheden niet alleen over onderwijs, ontspanning en wat er verder gedaan wordt om het lot der verpleegden zo dragelijk mogelijk te doen zijn, maar ook aangaande de werkzaamheden welke zij verrichten die tot arbeid in staat zijn.

Een gewezen geneeskundig inspecteur van Suriname geeft een overzicht van de lepra in het algemeen, welke niet, zoals wel eens gedacht wordt, in dit land abnormaal veel voorkomt, maar er wèl bijzonder ernstig bestreden wordt.

Verder geeft de secretaris van het Centraal Comité ter behartiging der belangen in Nederland van de Stichting ,,De Protestantse Vereniging tot verpleging van lepralijders in Suriname" (bij afkorting Centraal Comité ,,Bethesda") te 's Gravenhage (Seizenlaan 48) een verslag over 1948; de onder-voorzister herdenkt de wegens vergevordenden leeftijd afgetreden voorzitter, Ds F. J. J. Loeff, die vervangen werd door Dr Ir D. S. Huizinga.

Een vrouwelijk lid van het hoger genoemde Comité behandelt de vraag of ook melaatsen gelukkig kunnen zijn; zij oordeelt naar eigen aanschouwing en komt tot de conclusie dat, al kan er van geluk geen sprake zijn en al komen sommige verpleegden van Bethesda wel in opstand tegen hun lot, toch in het algemeen in deze inrichting de melaatsen, mede dank zij hetgeen er voor hun recreatie gedaan wordt, hebben leren berusten.

Hoe diep intussen toch de lepralijder, ook die in Bethesda verblijft, zijn ongeluk gevoelen kan, daarvan getuigt een opstelletje van een verpleegde dezer inrichting in het hier besproken boekje, die vertelt van een lotgenoot, die al langer dan een kwart eeuw daar geleefd had en boven zijn bed de woorden had staan ,,Quous que tandem" (Hoe lang nog).

Met het door een verpleegde gedichte clublied en met een opwekking tot het verlenen van hulp in enige speciale vormen, sluit dit werkje, dat op bescheiden schaal een gedenkboek wil zijn.

Dat Koningin Juliana beschermvrouwe is van Bethesda en dat H.M. in 1943, toen reeds deze functie bekledend als opvolgster van Koningin Emma, de inrichting bezocht heeft, wat in het boekje met dankbaarheid gememoreerd wordt, getuigt van de Hoge belangstelling onzer Koninklijke Familie voor het in Suriname verrichte tot verzachting van het lot der leprozen.

M.

GESCHIEDKUNDIGE SPROKKELINGEN
X

HUWELIJKEN TUSSEN BLOEDVERWANTEN IN SURINAME

De Nederlandse en de Surinaamse wet verbieden het huwelijk tussen alle personen, die elkaar bestaan in de opgaande- en neergaande linie, tussen schoonbroeder en schoonzuster, oom of oud-oom met nicht of achternicht, tante of oudtante met neef of achterneef, tenzij met toestemming van de overheid. Bij Resolutie van de „Heeren Staaten-Generaal der Vereenigde Nederlanden" van 30 Juni 1703 waren deze huwelijken voor Suriname verboden.

De Regenten van de Hoogduitse Joodse Natie wendden zich in 1791 tot de Staten-Generaal met verzoek om dispensatie dezer bepalingen te verlenen.

Bij Resolutie van 23 December 1791 werd daarop „goedgevonden en verstaan":

dat de directeuren van de colonie van Surinaame zullen worden aangeschreeven en geauthouriseerd, omme uit naam van haar Hoog Mogende, den Hove van Politie en Crimineele Justitie in de Colonie van Surinaame aan te schrijven dat het haar Hoog Mogende wel behaagen is geweest omtrent Huwelijken bij de Jooden in de Colonie Suriname geschiedende tusschen eenen overblijvende Broeder en zijne overleedene Broeders, Weduwe, alsmeede tusschen eenen Oom en zijne Nichte, hetzij Broeders of Zusters dochter, en tusschen eenen Man na doode van zijne huysvrouwe met de zuster van deese zijne overleedene vrouwe, het zij dat hij kinderen bij zijne eerdere Vrouwe hebbe verwekt, dan wel niet, aan den Hove van Politi een Crimineele Justitie in deese te verleenen het vermogen, omme uit naame ende van weegens haar Hoog Mogende aan die geenen uit der Supplianten Natie, welke zig in de voornoemde gevallen zouden mogen bevinden, te verleenen dispensatie van haar Hoog Mogende voornoemde Resolutie van den 30 Juny 1703 en de daarbij omschreevene Politique ordonnatie bij de Heeren Staaten van Holland en West-

Friesland in den Jaare 1580 geemaneert, echter niet dan de omstandigheeden daartoe dienende, en na dat kennisse van zaaken ten dien opzigte zal zijn genomen, en het advys van het Officie Fiscaal zal zijn gehoord en de zulks zonder dat diegeene, welke deese dispensatie zullen koomen te versoeken, gehouden zullen zijn, daarvoor aan het voornoemde Officie Fiscaal te betaalen.

Op 29 Augustus 1792 werd dit besluit in de protocollen van het Hof van Politie en Criminele Justitie geregistreerd en bij missive werd daarvan aan de Joodse Gemeente kennis gegeven.

Ph. A. S.

KRONIEK

SURINAME

De Staten hebben, zoals een onzer dagbladen het uitdrukte, amok gemaakt wegens de in de Tweede Kamer aangenomen amendementen op het wetsontwerp betreffende de interimregeling; het College van Alg. Bestuur heeft zich met het vertegenwoordigend lichaam solidair verklaard. Jammer maar dat de Staten niet alleen de geamendeerde regeling onaanvaardbaar verklaard hebben, maar tevens alle verder overleg bij voorbaat afgewezen, moties aangenomen om de Ver. Naties, de Pan American Union en de Indonesische conferentie te Djocja in het geval te kennen, Nederland van trouweloosheid beschuldigd etc.

Men kan deze reacties betreuren, maar aan den anderen kant is het toch wel heel vreemd dat, wanneer eenmaal overleg gepleegd is, niet alleen met de regering, maar ook met partijleiders, wanneer beloofd is dat in hetgeen waarover men het eens geworden is geen wijziging meer gebracht zal worden, dat dan ten slotte toch een wet aangenomen wordt waarin wel degelijk op principiële punten van het compromis afgeweken wordt.

De twee amendementen, betreffende de onderwijs-gelijkstelling en de huwelijkswetgeving, waren in de Tweede Kamer met grote meerderheid, het gehele wetsontwerp met algemene stemmen aangenomen. De vraag is nu of de regering en/of de Kamer bakzeil zal halen, dan wel de Senaat het wetsontwerp zal verwerpen. Dat men voet bij stuk zal houden lijkt weinig waarschijnlijk.

Overigens geeft de interimregeling aan Suriname een heel wat verdergaande autonomie dan Engeland voorshands voldoende acht b.v. voor Trinidad en Jamaica.

* * *

De interamerikaanse beweging laat nog altijd niet af zich ook met de z.g. afhankelijke gewesten te bemoeien. Te Havana stelde Argentinië voor Brits, Frans en Nederlands Guyana te verenigen; een voorstel van Mexico om de „koloniale" territoria door Zuidamerikaanse republieken te doen besturen werd verworpen.

Op de Internationale Arbeidsconferentie te Genève was natuurlijk ook Nederland vertegenwoordigd; de Surinaamse Werknemersorganisatie had een uitnodiging tot deelneming, vanwege de verenigde vakverenigingen van Europa en Amerika.

* * *

De memorie van toelichting op de Surinaamse begroting voor 1950 zegt dat slechts de gewone uitgaven door eigen middelen gedekt zullen

kunnen worden; met de kapitaalsuitgaven zal dit niet het geval zijn, terwijl de buitengewone uitgaven van geringe betekenis zijn. Tenzij de middelen meevallen, of nieuwe belastingen geheven zullen kunnen worden. zal er tot dekking der noodzakelijk geachte kapitaalsuitgaven geleend moeten worden.

Inmiddels is de wijziging der inkomstenbelasting-verordening 1922, verleden jaar aan de orde gesteld, van kracht geworden; door deze herziening wordt beoogd rechtspersonen (in Suriname werkende, aldaar al dan niet gevestigde ondernemingen) minder zwaar te belasten dan te voren het geval was.

* * *

Een stichting is opgericht voor de ontwikkeling van de mechanische landbouw in Suriname; het initiatief schijnt van het ministerie uitgegaan te zijn en de bedoeling is in samenwerking met Nederland een begin te maken met de vestiging van mechanische landbouwbedrijven in Suriname.

De natuurwetenschappelijke expeditie heeft ongeveer in het midden van Suriname bauxiet ontdekt van hoog gehalte; de Billiton Maatschappij schijnt zich direct voor deze vondst geïnteresseerd te hebben. De luchtkaarteringsdienst zal ongetwijfeld van groot nut blijken bij de verdere exploratie.

Paramaribo is tegenwoordig een schoenenfabriek rijk, welke verleden maand haar 40.000ste paar schoenen op de machine kon zetten. Enige vordering wordt er wel gemaakt op den weg naar een bescheiden industrialisatie.

Een motorvrachtschip van klein charter en met accomodatie voor een zestal passagiers is onlangs te Alblasserdam van stapel gelopen, bestemd voor een dienst van Rotterdan op Paramaribo.

Verleden maand werd te Paramaribo een telexdienst met Nederland geopend, een grote verbetering in het telegrafisch verkeer.

Overwogen schijnt te worden om Zuiditalianen naar Suriname te doen emigreren.

* * *

Twee Nederlandse hoogleraren gingen op uitnodiging van het Comité voor Culturele Samenwerking naar Suriname, ten einde aldaar de ontwikkeling op taalgebied te bestuderen. Een hunner verklaarde getroffen te zijn door het verschijnsel dat het Nederlands zich in Suriname in zo zuiveren vorm gehandhaafd heeft, ondanks de heterogene samenstelling der bevolking.

Is dit niet een miskenning van hetgeen er op het gebied van het onderwijs in Suriname verricht is; en hebben niet genoeg Surinaamse jongelieden in Nederland gestudeerd om er altans onze professoren bij voorbaat van te overtuigen dat de goed onderwezen Surinamer zuiver Nederlands spreekt, onverschillig of hij blank of van gemengden bloede is?

* * *

Het gouden jubileum der geneeskundige school te Paramaribo blijkt achteraf toch met meer animo gevierd te zijn dan wij aanvankelijk meenden.

* * *

De man tegen wien indertijd de doodstraf geëist werd is vrijgesproken van den hem ten laste gelegden roofmoord; het probleem der kapitale straf en haar voltrekking is derhalve niet aan de orde behoeven te komen.

* * *

Een tijd lang heeft het Venezolaanse consulaat te Paramaribo een eigenaardige activiteit ontwikkeld; het organiseerde b.v. een cursus in de Spaanse taal. Thans lezen wij eensklaps dat dit consulaat opgeheven werd.

* * *

Ten slotte is bekend geworden dat de gouverneur toch werkelijk zijn functie neer gaat leggen.

31 Juli 1949 M.

NEDERLANDSE ANTILLEN

De politiek heeft op de Nederlandse Antillen een belangrijke stap vooruit gedaan. Nadat de poging van dokter Dussenbroek tot samenstelling van een Commissie van algemeen bestuur had gefaald, is een andere medicus door de gouverneur uitgenodigd zijn krachten aan te wenden en geslaagd. Hangende deze opdracht, heeft mr. Da Costa Gomez een artikel „Grondslagen en Scheidingslijn" in *Beurs- en Nieuwsberichten* doen verschijnen. Wat hij met „grondslagen" bedoelt is mij niet duidelijk; als de politieke scheidingslijn ziet hij de verhouding van de Nederlandse Antillen tot Nederland. Een zakenkabinet keurt de schrijver af, omdat het niet past in de kleine gemeenschap ginds, waarin volgens hem niemand afzijdig kan staan van het politiek gebeuren, en omdat het zou leiden tot een verdubbeling van de hoofdambtenaarsfunctie.

Er is hiertegen wel een en ander te zeggen. Als de politieke scheidingslijn daar ligt, waar mr. Da Costa Gomez die ziet, dan ben ik geneigd te zeggen, dat er geen politieke scheidingslijn is. Wat heeft bijv. de uitslag van de onlangs gehouden verkiezing over een vertegenwoordiger van de Nederlandse Antillen in Den Haag met de aangegeven scheidingslijn te maken? Het is waar, dat de Democraten meer los van Nederland willen zijn, dan de Nationalen, maar aan duidelijke formulering van die scheidingslijn ontbreekt het, en op dit punt maakt het verschil tussen beide groepen meer de indruk van een meer of minder dan van een beginselkwestie. Hoe kan men ook op Aruba en Bonaire deze scheidingslijn trekken? en heeft men op de bovenwindse eilanden zich wel ooit er bijzondere rekenschap van gegeven, dat het gaat om de verhouding tot het moederland in Europa. Trouwens het zal m.i. voorlopig nog wel helemaal niet gaan een werkelijke politieke scheidingslijn te trekken. Maar wil men er een, dan is het de vraag, of men niet eerder met beide benen op de grond blijft, als men zegt, dat de scheidingslijn is mr. Da Costa Gomez.

En wat hier theoretisch van een zakenkabinet gezegd wordt, lijkt mij evenzeer onjuist. Het wezen van een zakenkabinet ligt m.i. niet in de personen, die er zitting in hebben, maar in zijn program; is niet een

destijds uiterst politieke figuur als De Geer — en misschien ook Colijn — met een zakenkabinet voor de dag gekomen? Mr. Da Costa Gomez noemt zelf al enige punten voor zodanig program: de begrotingen voor 1949 en 1950 en de grondige bestudering van de achteruitgaande financiële en economische toestand der Nederlandse Antillen met vaststelling van richtlijnen voor de toekomst. Die economische toestand schijnt de gouverneur blijkens zijn persgesprek met het A.N.P. intussen minder ongunstig te zien.

De schrijver in de *Beurs- en Nieuwsberichten* komt ten slotte tot 16 punten, waarover men het in de Commissie van algemeen bestuur eens moet zijn, wil er sprake kunnen zijn van opbouwende samenwerking tussen allen, die hun politieke verantwoordelijkheid gevoelen. Niet al die 16 punten bieden even veel houvast. Ik druk hier af wat in de punten 5–8 wordt gezegd van de verhouding Curaçao-Aruba, ook al een scheidingslijn:

5. Erkenning van de waarheid, dat door de aanvaarding van gelijke zeggenschap in gemene zaken tussen de eilanden Curaçao en Aruba door de instelling van de 8–8 verhouding onrust op het eiland Curaçao is geschapen, terwijl afschaffing daarvan tot grote onrust op Aruba zou leiden.
6. Erkenning van het feit, dat deze controverse tot oplossing moet worden gebracht, desnoods door afscheiding van beide eilanden [waarvan?].
7. Erkenning, dat deze afscheiding tot hoge uitgaven kan leiden.
8. Erkenning van het feit, dat 's lands middelen momenteel teruglopen en hogere uitgaven niet billijken.

En wat is nu de conclusie van deze „erkenningen"? wil men vragen.— Er is ten slotte een „Kabinet" uit de bus gekomen, dat uit 4 partijlozen, 1 lid der Nationale volkspartij en 1 lid der R. Katholieke volkspartij bestaat. *Beurs- en Nieuwsberichten* zegt, dat dit geen zakenkabinet is, maar een overgangskabinet kan genoemd worden. „Nieuw Kabinet" brengt verlichting, maar geen oplossing, schrijft het Amsterdamse *Algemeen Handelsblad*.

Intussen vliegt men af en aan naar Curaçao en Aruba van Nederland uit. Het is vooral de cultuur, die daarheen gaat en van daar terugkeert. Curaçao is een „dorstig paradijs"; dorstig naar cultuur, wil een voor velen onbekenden schrijver, Adriaan Hulshoff, in een nieuwe Curaçaose roman betogen. Anderhalve eeuw geleden noemde een oudere schrijver in Nederland ook Curaçao een paradijs, een paradijs van aardsen overvloed, waartoe toen blijkbaar de cultuur niet behoorde. Over dit boek zal binnenkort een bespreking in dit tijdschrift worden opgenomen. Hoe goed geschreven ik dit boek ook vind, de schrijver schijnt in de oorlogstijd, toen hij op Curaçao was, wel weinig de geestesgesteldheid van de Curaçaoenaar te hebben aangevoeld, dat hij met dit boek aankomt, en de uitgever begrijpt er nog minder van, als hij op de omslag meedeelt, dat hij van dit boek verwacht, dat hierdoor de banden tussen Nederland en Curaçao versterkt worden.

Trouwens, ondanks dat gevlieg heen en weer, ook van politieke

personen, wijst de behandeling der interimregeling door regering en Tweede kamer op gebrek aan kennis en leiding. Als straks de interimregeling voor de Nederlandse Antillen aan de orde komt, kan wat nu gebeurd is een baken in zee zijn.

Het wil maar niet lukken met de nieuwe Curaçaodag. Trouwens, ongeacht de wankele geschiedkundige grondslag, waarop men gebouwd heeft, lijkt het vreemd, zoals ook het blad *Curaçao* schrijft, dat men de inleiding der „koloniale" periode, in een tijd, waarin het koloniale juk wordt afgeschud, tot een nationale feestdag gaat maken.

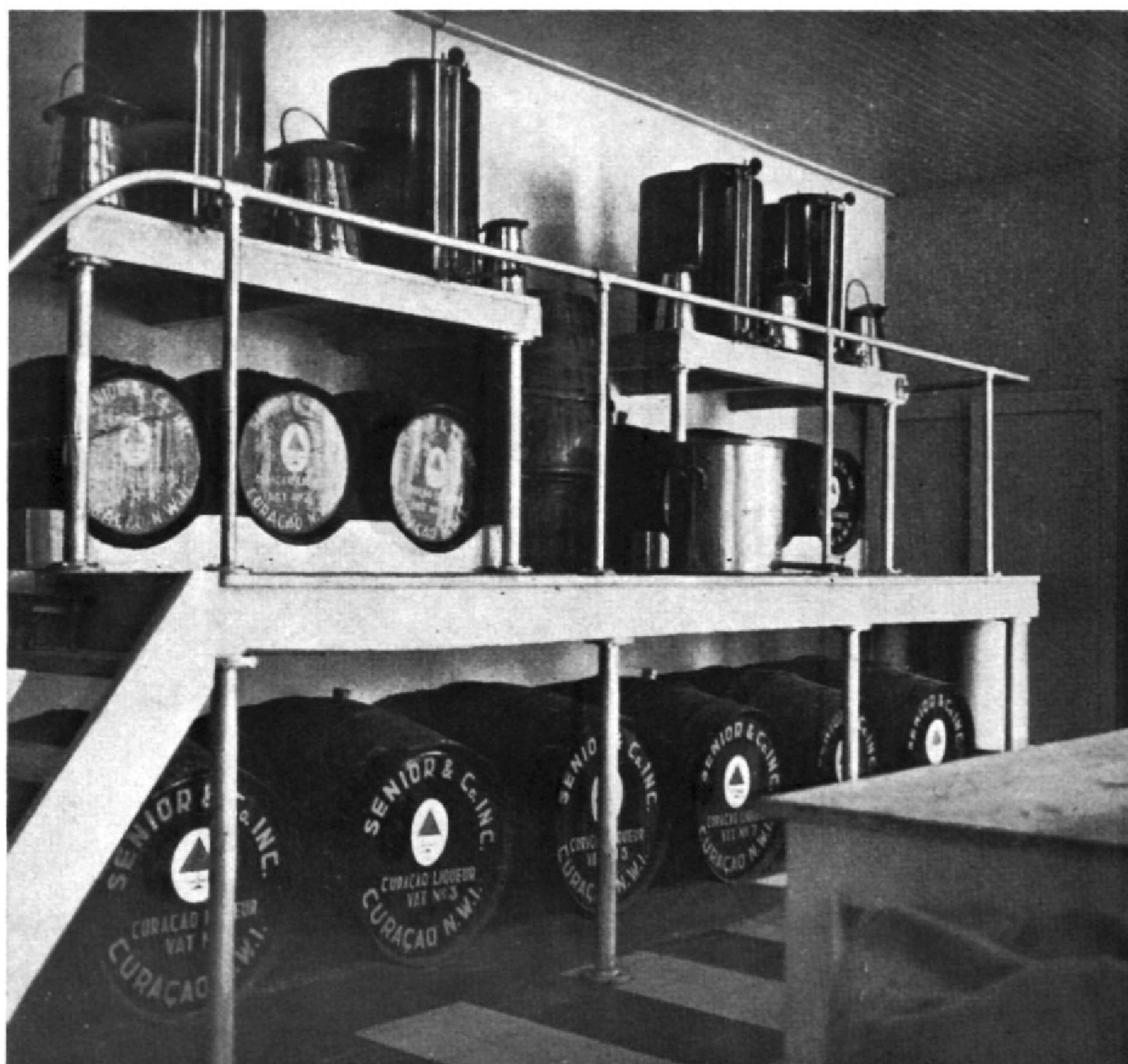
Hilversum 4 Aug. 1949 F.

Fotoarchief Ind. Inst. *Opname: ir W. L. Utermark.*
fig. I. Aanplant van oranje(appel)bomen bij Brakkeput-Abao, Curaçao.

Fotoarchief Ind. Inst. *Opname: ir W. L. Utermark.*
fig. II. Droogvloer voor oranje(appel)schillen, Brakkeput-Abao, Curaçao.

Fotoarchief Ind. Inst. *Opname: ir W. L. Utermark.*

fig. III. Likeuropslagplaats in de fabriek van de firma Senior & Co te Willemstad.

ORANJEAPPELSCHILLEN VAN CURAÇAO [1]

DOOR

Wa. M. SESSELER, CHEM. DRA.

In 1923 verscheen er van de hand van ir. W. L. UTERMARK een studie getiteld: De economische beteekenis van het geslacht Citrus in het bijzonder voor de Nederlandsche Overzeesche Gewesten" [2]. Daarin liet de auteur duidelijk het belang van de cultuur der oranjeappel voor Curaçao uitkomen en de betekenis van de uitvoer der gedroogde schillen van die vruchten als partjes of slierten (fig. 1 en 2).

De cultuur der oranjeappelen op Curaçao stamt uit het einde der 17e eeuw [3]. Ruim 50 jaar later werden reeds oranjeschillen naar Amsterdam gezonden. De toen ter tijde nog jonge likeurstokerijen toonden grote belangstelling voor dit geurige product en werden dan ook al spoedig goede afnemers ervan. De handel en verwerking is in de loop der eeuwen, zij het met ups en downs, voortgegaan.

De uitvoer in de laatste jaren vóór, tijdens en na de tweede wereldoorlog hebben wij met de voornaamste landen van bestemming in tabel I samengevat [4].

In de jaren 1935–'40 is de uitvoer nog al aan schommelingen onderhevig geweest, met dalende tendenz vooral naar Nederland. Wel viel een opleving in 1939 en begin 1940 waar te nemen met oplopende prijzen. De daarop volgende oorlogsjaren hebben

[1]) Tevens Bericht van de Afdeling Tropische Producten (voorheen Handelsmuseum) van het Indisch Instituut, Amsterdam, No. 225.

[2]) Meded. Afd. Trop. Producten *4*.

[3]) C. K. KESLER, Twee populaire vruchten van Curaçao. Oranjeappels en pinda's, W.Ind.Gids *13*, 242 (1931/1932).

[4]) Samengesteld uit gegevens vermeld in: Statistisch Overzicht van de Curaçaose Verslagen over 1937 tot en met 1945, nota van de Directeur voor Sociale en Economische Zaken te Willemstad, Curaçao, voor de Aruba Commissie en uit aanvullende gegevens, welwillend verstrekt door genoemde directeur.

Tabel I.

Uitvoer van oranjeappelschillen van Curaçao in kg

Jaar	totaal	Nederland	Duitsland	Frankrijk	V.S. v. Amerika	Argentinië
1935	6.926	4.769	—	344	1.813	—
1936	8.961	4.385	2.878	550	1.148	—
1937	5.211	1.786	—	—	—	—
1938	7.934	630	5.005	—	1.948	—
1939	4.949	1.318	3.000	—	566	—
1940	1.268	—	—	—	1.120	—
1941	2.471	—	—	—	2.003	315
1942	2.501	—	—	—	2.500	1
1943	5.637	—	—	—	3.881	1.756
1944	5.475	—	—	—	4.621	581
1945	2.315	—	—	—	2.313	—
1946	7.669	—	—	—	6.994	—
1947	7.029	5.814	—	1.077	138	—
1948	7.645	7.645	—	—	—	—

echter alle uitvoer naar Nederland onmogelijk gemaakt. Daar de Nederlandse invoer van dit product gemiddeld 40 à 50% van de Curaçaose uitvoer uitmaakt is het verklaarbaar, dat in aansluiting op de moeilijke jaren de tuinen wat verwaarloosd werden en er niet voor nieuwe aanplantingen werd gezorgd. Tevens is er veel sterfte onder de bomen voorgekomen speciaal in 1937, 1940 tot en met 1942, telkenmale tengevolge van grote droogte, waardoor er onvoldoende water voor irrigatie ter beschikking stond, mede een reden waardoor de uitvoer in 1937, 1941 en 1942 lager was dan in voorafgaande jaren. Toch werden steeds schillen ook naar elders dan Nederland uitgevoerd, o.a. veel naar Duitsland en regelmatig naar de Verenigde Staten van Noord-Amerika. In de oorlogsjaren vielen de Europese landen af, de Verenigde Staten werden de voornaamste afnemers, terwijl Argentinië enkele jaren achtereen wisselende quanta opnam. In 1947 herstelde zich de toestand van vóór de oorlog in die zin, dat Nederland weer als afnemer naar voren kwam, waartegenover de Verenigde Staten afvielen.

De vraag naar oranjeschillen in het algemeen is gestegen; bovendien ligt de prijs hoog. Beide factoren hebben volgens het jaarverslag van de Curaçaose Bank te Willemstad over 1946, de neiging tot uitbreiding in de hand gewerkt en tevens tot verbetering van de bestaande aanplantingen. Of hieraan gevolg is

gegeven weten wij echter niet. Het Departement van landbouw heeft uit voorzorg oranjeappel-boompjes gekweekt en houdt deze beschikbaar voor uitbreidingsdoeleinden.

In 1948 is er op Curaçao (tijdelijk) een uitvoerverbod uitgevaardigd voor de oranjeappelschillen. Dit staat in verband met de eigen likeurstokerij, waarvan na de tweede wereldoorlog speciaal de fabriek van de firma Senior & Co zich tot een bedrijf van enige omvang heeft ontwikkeld (fig. 3). In geringe mate werd reeds in de vorige eeuw door verschillende plaatselijke apothekers uit de Curaçao-schillen in het klein likeur gedestilleerd. Curaçao voert thans likeur uit in de, ook hier te lande, bekende flacons.

Het gevolg van een en ander was, dat zg. ,,Curaçaose schilletjes" afkomstig van elders dan Curaçao werden aangeboden o.a. van Jacmel, uitvoerhaven van oranjeappelschillen voor Haïti. Vrij gauw nadien werd in Europa geklaagd over de minder goede kwaliteit van deze schillen.

Naar aanleiding daarvan hebben wij een vergelijkend onderzoek verricht van de Jacmelschillen en de Curaçaose oranjeappelschillen. Een firma te Willemstad en haar vertegenwoordiging in Nederland waren zo vriendelijk ons aan een flink quantum van beide soorten te helpen (T. P. nos. 119 en 344).

De Curaçaose schilletjes hebben een donker, soms licht vuilgroene tint. Het albedo heeft een dikte van gemiddeld 3.6 mm (de variatie loopt van 2.0–5.8 mm). Bij doorbreken der schil bemerkt men een gezonde (zuivere) frisse geur. De Jacmels zijn grauw-bruin-groen-geelachtig van kleur, de gemiddelde dikte van het albedo is 3.7 mm (variatie 1.6–6.0 mm); de geur der schil bij doorbreken is zwak, ietwat bedorven, overrijp.

Beide soorten oranjeschillen hebben wij in ons chemisch-technisch laboratorium aan een stoomdestillatie onderworpen met gebruik van oververhitte waterdamp (150°C.), nadat het materiaal tevoren was geweekt. De opbrengsten aan olie lagen nogal uiteen. De Jacmels leverden 1.4% op, terwijl de Curaçaose schilletjes 3.3% opbrachten.

Dit verschil is vanuit biologisch standpunt bezien wel begrijpelijk. Bij het droge klimaat van Curaçao staat aan de plant weinig water ter beschikking, bovendien is deze onderhevig aan sterke verdamping. Dit laatste kan enerzijds tot gevolg hebben, dat de plant een veelal gedrongen groei vertoont en dus een verkleining van het verdampend oppervlak plaats heeft, ander-

zijds kan de verdamping een concentratie der chemische bestanddelen in de hand werken.

Bij de oranjeappel treden dergelijke verschijnselen dan ook op. Dat verklaart o.m. de krachtige geur en het hoge gehalte aan aetherische olie van de schil.

Het klimaat op Haïti is plaatselijk zeer verschillend. In het achterland van Jacmel valt gemiddeld 1000–1500 mm regen. Dat is dus heel wat meer dan op Curaçao met zijn gemiddelde van 560 mm regen.

De verkregen oliën werden in het scheikundig laboratorium nader onderzocht. De olie uit de Curaçaose schilletjes was meer groen van kleur, terwijl de Jacmel-olie zacht gelig-groen getint was.

De volgende constanten zijn bepaald en in tabel II bijeen gebracht

Tabel II.

Aetherische olie gedestilleerd uit oranjeappelschillen

T.P. no.	344	113
Herkomst	Curaçao	Haïti
dichtheid 15°/15°	0.8462	0.8483
brekingsindex 20°	1.4738	1.4746
draaiïng (10 cm buis)	+ 99°.6	+ 94°.6
oplosbaarheid 80% alcohol	geen	geen
oplosbaarheid 90% alcohol	6½–10 vol.	geen
oplosbaarheid 96% alcohol	½–10 vol.	½–10, vanaf 8 opaliserend
zuurgetal	2.1	2.5
verzepingsgetal	5.4	11.8
estergetal na acetyleren	10.2	13.4
aldehyd	1.0%	3.55%
verdampingsresidu	0.9%	1.8%

Over het algemeen zijn de verschillen tussen de twee oliën niet groot; hogere dichtheid en brekingsindex gaan bij de Jacmel-olie samen met een lagere draaiing van het polarisatievlak.

De verzepingsgetallen zijn laag evenals de estergetallen na acetyleren en het aldehydgehalte. Deze waarden zijn een maat voor de zuurstofhoudende verbindingen, waarvan meer speciaal het aldehyd belangrijk is; zij dragen zeer bij tot de fijne geur van een aetherische olie, waarvan in het algemeen terpenen hoofdbe-

standdeel zijn. Dit is ook het geval bij oranjeappelschilolie, die als kenmerkend terpeen limoneen bevat. Uit de tabel is te zien, dat deze Curaçaose olie niet zo veel van de ,,fijne geur'' producenten heeft.

De oplosbaarheid van de Jacmel-olie is ongunstig.

Hoewel wij gaarne het onderzoek der beide oliën hadden uitgebreid met het oog op de verschillen in geur-kwaliteit, stond ons slechts van het Curaçaose product voldoende ter beschikking. Daardoor konden wij de Curaçao-olie aan een gefractioneerde destillatie in vacuo onderwerpen. De hoofdfractie (1e fractie) was ruim 90%. Bij herfractionering van deze fractie (bij 7.5 mm kwikdruk) werd een vloeistof verkregen, die de volgende eigenschappen had (de opbrengst berekend op de oorspronkelijke olie bedroeg 82%):

dichtheid 15°/15°	0.8463
brekingsindex 20°	1.4727
draaiïng 10 cm buis	+ 102°
kookpunt (macrobepaling)	171°C.

Daar deze eigenschappen enigermate afwijken van de in de literatuur voor d-limoneen genoemde, hebben wij deze fractie deels behandeld met broom volgens Wallach, deels volgens Bayer en Villinger ter nadere identificatie [1]). Volgens beide methoden verkregen wij het tetrabromide, dat na enkele malen omkristalliseren een smeltpunt vertoonde van 103–104°C en een specifieke draaiïng in chloroform van + 76°. In de literatuur [1]) vinden wij deze waarden terug als specifiek voor het tetrabromide van d-limoneen, waardoor dus is aangetoond, dat de hoofdfractie d-limoneen is.

In de tweede fractie en in het residu vonden we het reeds boven als belangrijk aangegeven aldehyd terug.

Zéér aantrekkelijk is het om nauwkeurig de samenstelling van dit aldehyd na te gaan in verband met bovengenoemde eigenschap tot bijdrage in de verfijning der geur. Echter zouden wij daartoe zeker enkele liters olie nodig hebben bij het lage gehalte van 1%, zodat daarvan afgezien moest worden.

Beide oliën hebben wij ter beoordeling voorgelegd aan enkele Nederlandse fabrieken onder de letters A (Jacmel) en B (Curaçao).

Een chemische fabriek beoordeelde de olie als volgt:

,,Ons oordeel is, dat beide oliën niet zeer fraai van reuk zijn. Wij zouden ze willen karakteriseren als arm van reuk. De reuk doet ons vermoeden, dat het gehalte aan zuurstofverbindingen van beide producten zeer laag zal zijn.

Een vergelijk van de twee monsters in waterige verdunning 1 : 10 000 liet het monster B zowel in reuk als smaak

---

[1]) E. Gildemeister u. Fr. Hoffmann: Die aetherische Oele. Bd. I, p. 320 (1928), enz.

als het beste te voorschijn komen. Reuk en smaak van het monster A werden beoordeeld als te ,,bruin", een afwijking die, voor zover onze ervaring reikt, voortgekomen kan zijn òf uit broeiïng van de grondstof òf door plotselinge oververhitting van het materiaal bij de stoomdestillatie."

Van een likeurstokerij ontvingen wij de volgende beoordeling:

,,Inderdaad lopen beide producten in chemisch opzicht niet erg uiteen, kwalitatief is er echter wel een groot verschil.

Wij zijn nl. van mening, dat de terpenen, voorkomende in monster A sterk verharst zijn, terwijl dit met de terpenen in monster B niet het geval is.

Aangezien wij aannemen, dat de destillatie van de oliën kort geleden plaats heeft gevonden en de verharsing dus niet aan de ouderdom van de oliën kan liggen, menen wij te mogen concluderen. dat de schillen van monster A reeds zo oud zijn, dat daaruit geen bruikbare olie meer is te bereiden. Ook voor de aanmaak van likeuren is deze niet meer te gebruiken. Verder veronderstellen wij, dat ook in de parfumerie branche deze olie geen gunstig onthaal zal vinden.

Over kwaliteit B zijn wij wel tevreden, hoewel wij veronderstellen,dat ook daarvan de schillen reeds enkele jaren oud zijn".

Uit het weergegevene blijkt duidelijk, dat de olie gedestilleerd uit de Curaçaose oranjeappelschillen superieur is aan die uit de Jacmels. Het oordeel komt dan ook overeen met dat over de ,,schilletjes".

Wel is opvallend, dat de olie uit het Haïti-product, ondanks het feit, dat deze betrekkelijk kort geleden was gedestilleerd als ,,vrij oud" wordt beoordeeld.

Over het algemeen is een aetherische olie met een hoog gehalte aan terpenen sterk onderhevig aan ,,veroudering", vooral onder invloed van licht en aanwezigheid van zuurstof. In dit geval wordt het hoofdbestanddeel d-limoneen geoxydeerd, carvon en carveol worden gevormd [1]), waardoor de geur wordt bedorven.

Ook aldehyden zoals citral kunnen onder dezelfde invloed veranderen. Of dat laatste hier plaats heeft gevonden, vermogen wij niet te beoordelen. Ten eerste is het aldehydgehalte in beide oliën laag en ten tweede hebben wij niet kunnen aantonen, welk

---

[1]) E. GILDEMEISTER l.c. p. 319. — E. GUENTHER, The essential Oils, vol. II, p. 24 e.v. (1949). — H. J. STRAUSZ, Perf. Ess. Oil Rec. *38*, 260 (1947).

aldehyd aanwezig is. Wij zouden daartoe een nog veel groter quantum oranjeappelschillen ter destillatie nodig hebben gehad. Wel hebben wij met een enkel cijfer kunnen vaststellen, dat veroudering inderdaad plaats grijpt.

Na vier maanden blijkt nl. bij de Curaçaose olie het verdampingsresidu gestegen van 0.9% tot 6.0%. Bij de Jacmel-olie liep die waarde in acht maanden op van 1.8% tot 8.9%. De normale waarde voor het verdampingsresidu ligt voor dit type oliën bij 4 à 5%.

Begrijpelijk is daarom, dat de verwerkende industrie de voorkeur geeft aan verse schillen en onmiddellijk tot destillatie en verwerking van het destillaat overgaat. Goede verzorging der schillen in de zin van tijdig oogsten, goed drogen, koel, droog en in het duister opslaan, en tenslotte zo snel mogelijk verhandelen is dus raadzaam.

Amsterdam, Juni 1949.

NASCHRIFT

Na afsluiting van bovenstaande lazen wij in het Meinummer van De West-Indische Gids van dit jaar (*30*, 142 (1949)) een beknopt overzicht van een lezing betreffende de mogelijkheden voor Suriname op industrieel gebied, gehouden door de heer J. A. A. LOBATO in Juli 1948 te Suffisant op Curaçao. Daarin wordt o.m. genoemd als te entameren cultuur de Swalanja, die een product zou opleveren, dat voor gelijke doeleinden gebruikt kan worden als de Curaçaose schilletjes. Bedoeld wordt, als wij goed begrijpen, de (gedroogde) schil van Soewa aranja, de zure (resp. zoete) oranjeappel, die in zijn schil een aetherische olie bevat, overeenkomend in type met die van de oranje-appel, afkomstig van Curaçao. Botanisch zouden zij hetzelfde zijn nl.: *Citrus vulgaris* RISSO, dat synoniem is met *Citrus aurantium* L., subspec. *amara* (var. *bigaradia*). Wij vonden deze appel uit Suriname dan ook genoemd in de Encyclopaedie van Nederlands West-Indië op pag. 205 en verder in een tweetal publicaties van dr. J. SACK [1]).

Deze auteur noemt als toepassing der vruchten een extract met behulp van zout tegen gal, het inwrijven van pijnlijke lichaamsdelen bij gewrichtspijnen, de wondzuiverende werking van het sap, tenslotte de bereiding van de aetherische olie (pomeranze olie) uit de schil zowel van de zoete als zure variëteit en het gedroogde product.

Over gehalte en chemische eigenschappen van die olie, resp. schillen schrijft hij echter niet. Ook in latere literatuur, voor zover die ons ter beschikking staat, vonden wij niets over deze olie vermeld.

Gezien het humide klimaat van Suriname verwachten wij wel enkele afwijkingen in vergelijking met het Curaçaose product, b.v. in gehalte en mogelijk ook in kwaliteit (wij denken o.m. aan de moeilijkheden van vlug en goed drogen).

Slechts een onderzoek op gehalte en vooral eigenschappen met daaraan verbonden beoordeling door eventuele verbruikers kan uitmaken of een aanplant speciaal voor dat doel gewettigd is.

---

[1]) Inspectie van de landbouw in West-Indië, Bull. 13 (1908). Departement van de landbouw Suriname Bull. 23 (1910).

ORANGE-PEELS OF CURAÇAO

BY

W. M. SESSELER

(Tropical products Department of the Royal Institute for the Indies, Amsterdam)

SUMMARY

A description (with two photographs) is given of the cultivation of bitter oranges in Curaçao and of the export of the peels (table I). On account of a (temporarily) prohibition of the export from Curaçao, orange peels from Haïti (harbour of exportation: Jacmel) were offered in Holland.

We tested both peels in the laboratory. The essential oil was isolated by steamdistillation and then analysed. The chemical and physical properties (given in table II) do not differ very much but there is a large difference between the amount of oil; from the peels of Curaçao we obtained 3.3% and from the Jacmel ones 1.4%. The climatical conditions in Curaçao and Haïti are quite different; this may account for a greater concentration of oil in the peel of the bitter orange of Curaçao. We found the main fraction to be d-limonene.

Both oils were also examined by some factories in the Netherlands. The general opinion was, that in odour and quality the oil of the Curaçao peels was much to be preferred.

Remarks were also made with regard to the age of the peels, emphasizing the importance of quick drying and exporting of the peels.

DE ONTWIKKELING VAN DE HANDEL TUSSEN SURINAME EN NEDERLAND

DOOR

M. C. TIDEMAN, ECON. DRS

INLEIDING

De handelsbeweging tussen Nederland en Suriname is van Nederlandse zijde nimmer sterk gestimuleerd; Curaçao vond men nu eenmaal veel belangrijker en derhalve werden ook de bescheiden handelsmogelijkheden van Suriname niet, of althans in beslist onvoldoende mate tot ontwikkeling gebracht.

Bij een beschouwing over de Surinaamse handel zij de aandacht vnl. gevestigd op de in- en uitvoer uit en naar Nederland. Vastgesteld kan dan worden o.a.:

1. Na wereldoorlog II heeft het Surinaamse handelsverkeer zich sterk uitgebreid, zowel in hoeveelheden als naar de landen, waarmede handel wordt gedreven.
2. Deze vooruitgang met 1938 vindt slechts ten dele zijn oorzaak in het gestegen prijspeil.
3. De grootste vermeerdering van uitvoer valt waar te nemen bij de bauxiet; dit komt door de Amerikaanse vestigingen in Suriname tijdens de oorlog. Bauxiet leverde de voor de vliegtuigproductie onmisbare aluminium en derhalve werd de winning ervan ten zeerste gestimuleerd.
4. Om de in het vorige punt genoemde reden werd aan de voortbrenging van andere producten (te) weinig aandacht besteed, hetgeen mede veroorzaakt werd door het grote tekort aan werkkrachten en het feit dat de lonen in de bauxiet hoger waren dan in de landbouw. Reden: *a.* een meer rendabel bedrijf; *b.* voor de oorlogsvoering moesten arbeidskrachten aangetrokken worden in de bauxiet.
5. De betekenis van de Surinaamse bauxietwinning wordt wel bijzonder duidelijk gedemonstreerd door het feit dat voor iedere 3 Amerikaanse vliegtuigen Suriname voor 1 al het benodigde alluminium leverde.

6. Uit bovengenoemde punten spreekt de verlevendiging van de Surinaamse handel met de V.S., een intensievering welke mede uit aardrijkskundige en verkeerstechnische oorzaken na de oorlog heeft standgehouden.
7. Nederland komt nog steeds op de 2e plaats, zowel bij in- als uitvoer.
8. Van de drie voornaamste Surinaamse uitvoerproducten naar ons land voor 1938 (onbewerkt goud en zilver, suiker, koffie) zijn in 1946 de eerste twee geheel afgevallen, terwijl de koffie zich naar waarde nagenoeg handhaafde (dus in hoeveelheid daalde).
9. Hout is thans verreweg het belangrijkste product voor Nederland, mede door zijn relatief goedkope voortbrenging.
10. In de Nederlandse uitvöer naar Suriname is geen toonaangevend goed: bier, aardappelen, kaas, tabak en boter staan bovenaan.

Deze conclusies — op het heden betrekking hebbende — voorop stellend, willen wij thans de groei van de handelsbeweging tussen de beide landen nagaan en daarbij enkele oorzaken van beïnvloeding vermelden.

Een stukje geschiedenis.

Op 30 December 1666 vertrok de Zeeuwse admiraal Abraham Crijnssen uit het Veerse Gat aan het hoofd van zeven scheepjes „van de cleenste charter en monture"; zijn opdracht was om eerst de Engelsen uit St. Helena (destijds belangrijk tussenstation op de weg naar Indië) te werpen, vervolgens hen de Wilde Kust en de Caraïbische eilanden te ontnemen, daarna aan de Britse koloniën in Virginia zoveel mogelijk schade te berokkenen, om op de terugtocht Noordelijk aan te houden om iets van belang te kunnen verrichten. Voorwaar, een enigszins overladen programma, dat door Crijnssen dan ook gehalveerd werd. De auctor intellectualis van dit plan — kortweg omschreven als het „uitbannen" der Engelsen van het Westelijk halfrond — was de te Middelburg wonende raadspensionaris voor Zeeland Pieter de Huybert, die voor de verwezenlijking aanklopte bij Johan de Witt. Deze leider onzer buitenlandse politiek had uiteraard — wij zitten midden in de tweede Engelse zeeoorlog — oren naar iedere beknotting van de Britse invloed, doch hij had te veel zorgen aan zijn hoofd om zich direct volledig op het Zeeuwse plan te concentreren. De ongeduldige De Huybert zette toen al-

leen door; men realisere zich, dat één provincie van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden de strijd ging aanbinden met de machtigste zeemogendheid ter wereld. Tegenwoordig heeft Zeeland een kwart millioen inwoners op een totaal van Nederland van ruim 9½; in de Gouden Eeuw telde ons land maximaal 2 millioen zielen, en de Schelde-provincie daarvan hooguit 40.000 inwoners, in aanmerking nemende dat Zeeuws-Vlaanderen Generaliteitsland was en dus niet tot de provincie behoorde. Door dit uitermate kleine aantal aanhangers moesten de schepen, manschappen, kanonnen, munitie en de proviand opgebracht worden voor deze wereldverovering!

Gewapend met Coen's spreuk: „Siet wat een goede couragie vermagh!", trok Crijnssen rechtstreeks naar Suriname; de twee eerste opdrachten had hij laten vervallen, daar het accent der onderneming in steeds toenemende mate op de West was komen te liggen. Hier was al in de zestiende eeuw door Hollandse en Zeeuwse kooplieden een levendige ruilhandel bedreven; bovendien hadden enkele nederzettingen beurtelings van Engelse en Nederlandse eigenaars verwisseld vanwege de aanlokkelijke tabaks- en suikeraanplantingen.

De kolonie was destijds in het bezit der Engelsen, die op de brutale eis tot overgave van Crijnssen weliswaar begonnen tegenstand te bieden, doch spoedig bezweken voor de Zeeuwse overdondering. *Zo is Paramaribo in 1667 door een vastberaden, snelle Zeeuwse aanval in Nederlands bezit gekomen.*

Dat het niet in de bedoeling lag Suriname leeg te plunderen om daarna zo spoedig mogelijk weer te vertrekken, bleek spoedig uit Crijnssen's optreden als landsbestuurder: bezadigd, practisch, verstandig schikte hij alles in der minne met de bevolking, teneinde geen al te hevige schok toe te brengen aan het bedrijfsleven der kolonie.

Dat Crijnssen als triomphator Veere binnenviel — hij had nog een flinke tabaksbuit in Virginia veroverd — laat zich aanzien. Onze onderhandelingspositie aan het einde van deze tweede Engelse zee-oorlog was dan ook vrij sterk; niettemin werd in Breda toegestemd in de ruil van Nieuw-Nederland voor Suriname, hetgeen thans uiterst kortzichtig en onvoordelig lijkt. Maar in den beginne kostte Nieuw-Amsterdam (thans New York geheten) en omgeving het moederland veel geld zonder dat er noemenswaardige baten uit kwamen, hetgeen zeer zeker wel het geval was met het van suiker overvloeiende Suriname. Bovendien hadden ook wij gelijk Engeland vroeg of laat afstand

moeten doen van de Noord-Amerikaanse bezitting, terwijl Suriname nog steeds deel uitmaakt van het koninkrijk der Nederlanden.

Handel tot de eerste wereldoorlog

De handel op Suriname kwam sinds 1683 geheel te staan onder het monopolie van de ,,Geoctrooieerde Societeit van Suriname". De Staten van Zeeland, die Suriname als hun eigen kolonie beschouwden, droegen voor ƒ 260.000, —hun bezit over aan de West-Indische Compagnie, welke op haar beurt één derde deel der kolonie verkocht aan de stad Amsterdam en een derde aan Van Aerssen van Sommelsdijk, de nieuwe Gouverneur (dit ambt werd erfelijk beschouwd). Deze drie machthebbers vormden samen de Geoctrooieerde Sociëteit van Suriname, welke de buitenlandse handel geheel monopoliseerde. De West-Indische Compagnie kreeg in 1682 van de Algemene Staten een nieuw ocrooi, dat o.a. bepaalde in art. XI dat

> ,,de Handel en Traffique op Suriname, ende van daar ,,indistinctelijk liber en open sal sijn aan alle Ingesetenen ,,van desen Staat, blijvende niettemin geobligeert in con- ,,formité van den Octroye van de voornoemde compagnie, ,,de selve Compagnie te erkennen en aan haar bij forme van ,,recognitie te betalen het Last-gelt in 't vierde van deze ,,fondementele Articulen ge-expresseert (n.l. drie guldens ,,voor yder last dat een schip groot is, voor uytgaan en ,,ghelycke drie guldens voor inkomen)".

Van de ,,vrije en open" handel bleef derhalve niet veel over, maar of de Zeeuwen en Hollanders zich veel aan het Octrooi gelegen zullen hebben laten liggen? Al een eeuw vóór de verovering van Suriname door Crijnssen bevoeren deze lieden de ,,Wilde Kusten", zoals destijds de West-Indische boorden genoemd werden. Een voor die tijd vrij intensieve handel, voornamelijk in suiker en tabak, was er het gevolg van; in 1613 sloeg Amsterdam handelsproducten van het land op in een factorij aan de Suriname ,,op het dorp Parmurbo (of Parmarbo)".

Wij zullen thans enkele voorname producten in beschouwing nemen.

Suiker

Ook de monopoliehandel der West-Indische Compagnie bleef aanvankelijk nog beperkt tot zuivere ruilhandel met de toen al schaarse Indianen-bevolking. Bij een resolutie van 11 September

1669 werd *officieel erkend als betalings- en rekeneenheid.... het pond suiker* (tegen de vastgestelde waarde van 2 stuivers het pond); wel een bewijs waar de handelskracht van Suriname destijds lag. Daarnaast kwamen allerlei Hollandse en vreemde munten (voor zover verkrijgbaar) voor, evenals wissels door planters op Holland getrokken. Dit duidt al op vestiging van kolonisten, welke de landbouw ter hand gingen nemen; het handelsverkeer verlevendigde in de tweede helft der 17e eeuw dan ook zeer.

De omstandigheid dat niet volledig in alle behoeften door de Nederlanders kon worden voorzien, leidde ertoe het monopoliesysteem enigermate los te laten, evenwel uitsluitend van en op Noord-Amerika. Hier verkreeg men enkele voedingsmiddelen en had Suriname een afzetgebied voor de in ons land onverkoopbare melasse. Uitdrukkelijk bleef echter het monopoliestelsel gehandhaafd voor Europese en Oost-Indische producten.

Suiker, de oudste plantagecultuur in Suriname, werd reeds op vrij uitgebreide schaal verbouwd bij de komst der Zeeuwen in 1667, n.l. op een 50-tal suikerwerken, zoals men toen de ondernemingen noemde. Dit aantal werd snel uitgebreid, vooral toen — nog in de 17e eeuw — steeds meer Franse kolonisten zich vestigden. Deze hadden namelijk in 1640 het suikerriet ingevoerd in Suriname.

Nadat de Nederlanders meer vaste voet gekregen hadden in de kuststrook, werd een ruime aanvoer van slaven mogelijk, waardoor de suikerindustrie zich snel kon ontwikkelen. De vele slavenopstanden berokkenden echter belangrijk nadeel; de vrijverklaring in 1761 der Aucaner Bosnegers betekende het begin van een rustiger tijdperk, waarin de suikerrietindustrie veel geld opbracht.

De afschaffing der slavernij in 1863, waardoor een nijpend tekort aan arbeidskrachten ontstond, deed echter de arbeidsintensieve, bloeiende suikercultuur verdwijnen, en ondanks een enkele tijdelijke opleving, is zij toch nimmer gekomen tot de productie-omvang, waartoe de gesteldheid van bodem en klimaat aanleiding geven.

Het aantal plantages, waar suikerriet gekweekt werd, liep snel terug (1833 105, 1853 92, 1915 5) Evenwel, de totale suikeropbrengst daalde niet in gelijke mate; door verbeterde werkwijzen en uitbreiding der bestaande plantages was in millioenen kg de uitvoer (oorspronkelijk tevens nagenoeg de gehele productie):

1715	9,7	1825	11,9
1725	11,1	1835	18,9
1755	8,2	1855	15,4
1765	10,1	1865	8,2
1816	5,8	1910	9,8

De productie verliep in het begin der 20e eeuw als volgt:

1900	12,9	1909	10,9
1905	10,8	1910	12
1906	12,6	1911	14,2

Tijdens en na de eerste wereldoorlog zijn productie en uitvoer (deze twee oefenden uiteraard een intense wisselwerking op elkaar uit) zeer sterk gefluctueerd, met in het algemeen een dalende tendens.

Cacao

Ruim twee eeuwen lang ging de productie van cacao door voor de veiligste en meest lucratieve cultuur. De eerste cacaozaden werden omstreeks 1700 vanuit Trinidad of het Oronoco-gebied naar Suriname gebracht. Er volgde een gestadige ontwikkeling, de uitvoercijfers bleven een stijgende tendens vertonen.

1706	900 pond	1745	674.749 pond
1718	1.200 ,,	1774	516.630 ,,
1725	390 ,,	1787	802.724 ,,
1744	407.021 ,,		

Aanvankelijk een plantagecultuur, werd de cacao na 1863 tevens de teelt van de klein-landbouwer, die voortgekomen was uit de geëmancipeerde slaven. Hierdoor breidde de productie zich aanzienlijk uit. Omstreeks 1880 bedroeg de uitvoer reeds het dubbele van de 6.000 balen van 100 kg in 1870, in 1890 bereikte zij 22.000 balen en het hoogtepunt gaf 1894 aan: 44.563 balen; sedertdien dalen productie en uitvoercijfers sterk door ziekten en plagen.

Zo gaf b.v. de funeste krullotenziekte van 1904/05 de cacaocultuur een zodanige slag dat vele plantages gesloten moesten worden, hetgeen uiteraard doorwerkte op de uitvoer. Voor Nederland is de cacaouitvoer in de 20e eeuw niet noemenswaard meer geworden. Zij is trouwens geheel te veronachtzamen. Met de koffie daarentegen is het anders gesteld en hoe slechter de cacaoplantages bevolkt werden, hoe meer arbeidskrachten er o.m. voor de koffie beschikbaar kwamen. En het vraagstuk van voldoende personeel is nu eenmaal in Suriname maar al te vaak

een factor van doorslaggevende betekenis geweest en nog altijd.

Koffie

De vroeger in trek zijnde Surinaamse *koffie*, een variëteit van de *Coffea Arabica*, schijnt afkomstig te zijn van heesters, gekweekt in de Kruidtuin te Amsterdam en naar Suriname gezonden in 1719 door Burgemeester Nicolaas Witsen. Meer dan 100 jaar heeft deze koffiecultuur gebloeid en heeft aan Suriname door de belangrijke uitvoer groot voordeel opgeleverd. Tegen het einde der 19e eeuw voerde de Nederlandse Handel Maatschappij zaden en planten van de nieuwe Liberia-koffie in; de opbrengstprijzen waren gunstig en ondanks een depressie aan het eind der negentiger jaren, trad een verbetering in door de tegenslagen met cacao, hetgeen in de volgende productiecijfers (in duizenden kg) tot uiting komt:

1895	91	1907	237
1900	196	1908	203
1903	269	1909	250
1905	183	1911	269
1906	218	1912	197
		1913	319

De uitvoer van koffie — in 1721 nog slechts 25 kg — was 2 jaar later reeds 2960 kg, in 1760 5.103.244 kg, bereikte in 1790 zijn exportmaximum met 7.428. 138 kg, doch liep sedertdien gestadig terug tot zelfs 219 kg (1890). (Een opleving volgde gelukkig weer en thans schijnt de koffieuitvoer een constante waarde uit te maken in de Surinaamse uitvoer naar ons land: 1938 voor *f* 313.073, 1946 *f* 269,644, 1948 *f* 196.208).

Katoen

Deze cultuur heeft van ± 1780 af een belangrijke rol gespeeld. In sommige jaren is meer dan 1 millioen kg Surinaamse katoen op de Europese markt gebracht. In het midden van de 19e eeuw is de cultuur gestadig aan bezweken onder de moordende Noord-Amerikaanse concurrentie om in 1885 ten grave gedragen te worden.

Balata

In 1856 ontdekt als product van de bolletrieboom, kwam deze rubbersoort eerst in 1890 tot exploitatie, hoewel reeds 25 jaar daarvoor Brits-Guyana 20.000 lbs. uitvoerde. Het bedrijf wierp ruime winsten af, zowel voor de exploitanten (een Engelse firma) als voor de bevolking. Ter illustratie enige uitvoercijfers:

1890	76.326 kg	1911	1.145.492 kg
1895	133.681 „	Dit was topjaar, daarna nog slechts boven het millioen:	
1900	208.805 „	1913	1.085.932 kg
1908	454.194 „	1917	1.034.211 „

Goud

Dit is van oudsher een trekpleister tot Suriname geweest.

In Guyana was immers de stad Manoa gelegen, waarvan de huizen gouden daken droegen, dààr lag het Parimameer met oevers van louter stofgoud, dat de vorst van het land als poeder gebruikte. Zelfs aan het einde der 17e eeuw werd te Paramaribo nog een expeditie uitgerust ter opsporing van Manoa en Parima! De Gouverneur van Sypestein liet zich in 1874 door de vele verstoorde goudillusies niet afschrikken en wist 2 jaar later reeds 38 kg goud te doen winnen. In 1880 was dit al 680 kg, 1887 856 kg, 1897 904 kg, 1905 1069 kg en in het topjaar 1908 1210 kg. Daarna volgde een sterke daling tot 111 kg in 1929, doch toen steeg de productie en parallel daarmee de uitvoer tot 461 kg in 1939.

Het belang van de Surinaamse uitvoer.

De export van deze landproducten geschiedde voor een groot deel buiten de tussenhandel om rechtstreeks door de producent.

Blijkens de door Herlin in zijn „Beschrijvinghe van de Volkplantinge Zuriname", uit Europa verzonden goederen „om daar te verhandelen", waaronder vele zijn, welke men thans niet meer hoort noemen, heeft het de kolonisten niet aan weelde ontbroken. Al deze „behoeften" moesten volgens het octrooi van 1683 uit Nederland worden aangevoerd, gelijk ook alle producten naar ons land verzonden moesten worden. Nadat een tijdlang de vaart van Engelsen uit Noord-Amerika oogluikend was toegestaan, werd op herhaalde aandrang der „coloniers" en Gouverneur en Raden, bij Placaat van 25 April 1704 door Directeuren der Sociëteit een kleine buitenlandse vaart toegestaan. Paarden, gezouten vlees en vis, spek en meel werden daardoor ingevoerd met als retourlading melasse, Surinaamse brandewijn gezaagd hout en Nederlandse koopmansgoederen. Kort daarna werden deze vreemde schepen verplicht minstens 6 paarden per reis aan te voeren, want deze waren onmisbaar voor de suikermolens. Tegen het midden der 18e eeuw ontstond een niet onbelangrijke handel uit Nederland in stenen; deze waren o.m. nodig voor de suikermolens en voor de sluizen der plantages.

Schepen, welke stenen brachten, hadden recht op een retour-

vracht van 5 okshoofden suiker of 2500 pond koffie voor elke 1.000 stenen. De vracht kostte *f* 6.— per 1000 stenen.

Het gevolg van deze steeds oplopende invoer was het totale verval van de Surinaamse steenbakkerijen.

Een wijziging in het Octrooi in 1767 bracht o.m. een bevorderende bepaling voor de Nederlandse scheepsbouw en industrie: alle schepen op Suriname varende moesten in Nederland gebouwd en met Nederlandse victualie voorzien zijn, terwijl de retourlading in ons land moest worden gelost. Op overtreding stond *f* 6.000.— boete.

Hoe omstreeks 1770 een bij uitstek bevoegd schrijver oordeelt over „de nuttigheden, welke ons Vaderland uit zijne Amerikaanse Volkplantingen trekt", moge blijken uit dit citaat:

„Ik zal met stilzwijgen voor bij gaan de grote schatten welke de Portugezen uit het Goudrijk Brazil, weleer eene der voornaamste Bezittingen onzer West-Indische Maatschappijen overbrengen; maar alleenlijk ten bewijze aanhalen de Colonie van Suriname, die thans een van de aanmerkelijkste takken van onze Handel en Scheepvaart uitlevert. Het getal der Schepen, die deeze Kust bevaaren, de boeken der Waaggelden van deze Stad (Amsterdam) zouden een ieder, die dezelve met enige oplettendheid naging, daar van klaar overtuigen. Dan zou men zien hoe veel duizenden van Huisgezinnen, alleenlijk door den Bouw en Toerusting deezer Schepen, bestaan; hoe door de van daar gebragte vruchten, bestaande in Suiker, Coffy, Cottoen, Cacao, enige Verfstoffen en schrijnwerkershout, de buitenlandse handel opgewakkerd en staande wordt gehouden, en dus de rijkdom in ons Vaderland vermeerderd". Omstreeks 1760 voerde Suriname gemiddeld jaarlijks voor *f* 10. millioen uit en bedroegen de vrachtgelden der Hollandse schepen *f* 800.000.— 's jaars. Hierin had Amsterdam het leeuwenaandeel, hetgeen in 1770 nog toenam door de overdracht van het aan de familie Aerssen toebehorende deel der kolonie aan Amsterdam. Suriname werd toen geheel een bezitting van de hoofdstad; het waren de Amsterdamse geldschieters, die later eigenaars werden van vele plantages.

In het jaar 1775 was de Surinaamse uitvoer naar het moederland aldus (63 schepen):

suiker	16.204.000 pond,	katoen	144.428 pond
koffie	13.300.000 ,,	cacao	733.338 ,,

Aan vrachtgelden werd *f* 1.416.000.— betaald.

In 1818 zei Graaf van den Bosch (de man van het Cultuur-

stelsel): „de winsten, die dezelve verschaffen, in vergelijking met het kapitaal daartoe gebezigd, overtreffen verre die van enigen anderen taak onzes nationalen handels".

De scheepvaartbeweging verdrievoudigde in de eerste helft der 18e eeuw, zoals blijkt uit de volgende cijfers van het gemiddeld aantal schepen uit Nederland in de 1e, 2e en volgende decennia: 17, 23, 28, 42, 56, 59. Het ongeregelde van de vaart blijkt uit de jaarcijfers van 1790–'94: 56, 5, 47, 14, 75; dit tot groot ongerief der kolonisten.

Van 1799 tot 1814 is Suriname in Engelse handen, hetgeen een verlevendiging van het economisch leven in de kolonie betekent, daar Albion alle zeilen moet bijzetten tegen Napoleon. Van 1816–30 vertrokken gemiddeld 72 schepen per jaar naar Nederland met een gemiddelde lading van

20.976.046	pond	suiker	1.837.072	pond	katoen
5.341.574	„	koffie	65.116	„	cacao.

Naar Noord-Amerika 41 schepen per jaar met 702.610 gallons melasse. Van de 74 schepen in 1829 hadden er 57 Amsterdam als plaats van bestemming, 13 Rotterdam en 4 Middelburg.

Met vooruitziende blik hadden de schrijvers van het „Essai historique sur la Colonie de Surinam" (1788) de verzuchting geslaakt:

> „Bijaldien de belangen der Republiek konden toelaaten, dat „er van Suriname een vrije haven gemaakt wierd, en dat de „Kolonisten verlof kregen, om zelve hun voortbrengsels te „verkoopen, zoo zou de Kolonie een gelukkige verandering „ondergaan, zonder het minste nadeel aan het moederland „toe te brengen".

Stimulering van de uitvoer

Met ingang van 1 Mei 1848, dus precies 60 jaar na deze wensuiting, werd de handel en vaart op Suriname opengesteld voor alle volken waarmede het Koninkrijk der Nederlanden in vriendschap leefde. De rechten op de in- en uitvoer bedroegen voor vreemde schepen het dubbele van die voor Nederlandse, m.a.w. een sterke handhaving der differentiële rechten. Bevrijd van een knellend monopoliestelsel, nam de Surinaamse handel — geholpen door een uiteindelijk geordend muntwezen — snel in omvang toe, doch geen 15 jaar later bracht de vrijlating der slaven een nieuwe slag toe aan de landbouw en derhalve aan de export.

Aan het einde der vorige eeuw werden verschillende middelen

toegepast om de buitenlandse handel te bevorderen: 1887 afschaffing van de uitvoerrechten, tien jaar later gevolgd door de baak- en los- of laadgelden; verder in 1890 aansluiting aan het wereldtelegraafnet (tot dusverre werden de telegrammen over zee gezonden naar Demerara om van daar uit te worden overgeseind) Bij het bestuderen der in- en uitvoercijfers valt o.a. het volgende op:

Door de Amerikaande burgeroorlog liep de afzet in 1865 sterk terug. De stijgende lijn van de invoer uit Nederland tot de wereldoorlog is veel geleidelijker dan die van de uitvoer. De handelsbalans was het sterkst passief in de eerste jaren na de wereldoorlog (1920 en 1921); het grootste uitvoersaldo kwam in 1927. 1943 en 1944 waren echter met beide *f* 8½ millioen meer in- dan uitvoer nog erger dan 1921.

Waarde in duizenden guldens

Jaren	Invoer uit:			Uitvoer naar:		
	Ned.	V.S.	Totaal	Ned.	V.S.	Totaal
1850	1236	649	2.087	2.264	294	2.877
55	1192	714	2.401	2.039	593	3.394
60	1587	922	3.056	2.188	1.088	4.531
65	2235	1.007	4.505	684	681	2.236
70	1783	901	4.042	848	583	2.657
75	1192	691	3.126	439	682	2.409
80	1391	786	3.914	946	779	3.601
85	2292	1.068	4.809	1.198	1.036	3.113
90	2814	1.046	5.367	1.532	1.482	4.273
1895	2930	997	5.202	1.353	2.898	5.491
1900	2992	1.419	6.167	1.948	3.025	5.541
1905	3777	1.368	6.557	1.846	1.725	4.432
1910	4483	1.666	7.425	3.843	2.381	8.345
1911	4642	2.230	8.274	4.222	3.239	9.202
12	4334	1.868	7.494	2.412	2.359	6.620
13	3983	1.665	7.113	3.749	3.396	9.458
19	1220	4.313	8.946	3.739	2.015	8.988
20	3826	5.551	13.718	2.854	1.357	7.477
28	4720	2.733	9.195	6.734	331	11.685
35	2291	970	5.418	1.875	1.708	3.917
36	2218	1.173	5.752	1.421	3.377	5.181
37	2684	1.542	6.867	1.659	4.963	7.613

In welke mate is de Surinaamse handel in de laatste jaren toegenomen? De volgende tabel geeft hierover inzicht:

Indices 1940–'48 (naar waarde)

gemiddelde 1937–'39	Invoer 100	Uitvoer 100	waarvan bauxiet 100
1940	121	107	136
1941	134	155	217
42	204	170	224
43	319	192	282
44	217	93	133
45	178	101	144
46	221	156	182
47	430	332	380
48	500	374	464

Na deze schommeling van de laatste tien jaar zij thans nog enige aandacht besteed aan de resultaten van het laatste jaar, vergeleken met 1947, ook voor de voornaamste producten.

(In duizenden guldens)

	Invoer		Uitvoer		
	1947	1948	1947	1948	
Zuivelproducten	1.131	1.056	243	261	koffie
meel van granen	1.441	1.546	1.914	448	rijst
			708	748	sinaasappelen
minerale oliën (+ derivaten)	2.532	3.323	260	362	grape fruits
weefsels van katoen	4.719	3.390	1.174	731	balata
ijzer en staal	1.428	2.041	2.128	1.933	hout
machines	2.000	6.477	17.761	21.891	bauxiet
				1 127	goud
Totaal	30.982	36.172	24.582	27.372	Totaal

Waarde in duizenden guldens

	Invoer uit			Uitvoer naar		
	Ned.	V.S.	Totaal	Ned.	V.S.	Totaal
1938	2.473		6.862	1.740		6.531
39	2.715		7.882	1.315		7.899
40	1.147		8.520	108		7.319
41	—		9.503	—		11.399
42	—		14.718	—		12.510
43	—		22.752	—		14.174
44	—		15.645	—		6.881
45	—		12.627	?		7.432
46	1.578	8.700	15.711	1.378	9.529	11.514
47	6.085	17.885	30.982	3.228	18.328	24.582
48	11.140	17.741	36.172	2.827	23.375	27.372

Het Nederlandse aandeel in de Surinaamse invoer was het grootst in 1912 (57,8%), het kleinst in 1919 (13,6%); 1918 0,3%. Voor de Verenigde Staten van Amerika was dit resp. 1919 (48,2%), 1918 (53%) en 1935 (17,9%). Voor 1946 en '48 waren deze cijfers: Nederland 10% en 30, Ver. Staten 55,3% en 49. Hetzelfde voor de uitvoer:
Nederland 1928: 57,6%, 1926: 67,4%, 1939: 16,6%
1946: 11,9%, 1948: 10,3%.
V.S. van Amerika 1937: 65,2%, 1917: 60,5%, 1928: 4,3%,
1946: 82,8%, 1948: 85,3%.

Onder de Surinaamse uitvoer nam in 1900 cacao de eerste plaats in: *f* 2,2 millioen, tegen suiker *f* 1,3 millioen en goud *f* 1,2 millioen. Doch in 1905 was de uitvoerwaarde dezer producten resp. *f* 0,9, *f* 1½ en *f* 1,4 millioen. In 1910 overheerste balata sterk: *f* 3,1 millioen tegen *f* 1,1, *f* 2,— en *f* 1,4 millioen.

Toen in 1922 de bauxiet begon, veroverde dit in 1930 de eerste uitvoerplaats: *f* 3.3 millioen tegen koffie *f* 1,4 millioen, balata *f* 1,3 millioen, suiker *f* 1,— millioen, cacao *f* 0,05 millioen!

Sedertdien bleef de bauxiet als uitvoerproduct overheersen, vormde in de oorlog zelfs 65% van de totale uitvoer. Voor 1939 waren de cijfers: bauxiet *f* 5.293.747.—, koffie *f* 592,749—, goud *f* 569,103.— balata *f* 437,072.—, suiker *f* 410,353.—, hout *f* 84.916.— en cacao: nihil!

De verlevendiging van de Surinaamse handel met het moeder-

land zal zich ook dit jaar slechts moeizaam voortzetten. De toenemende regionale orientatie is ook bij Suriname niet zonder invloed gebleken. Op economisch terrein komt dit al evenzeer tot uiting als op staatkundig gebied (Caribische commissie van Engeland, Frankrijk, de Verenigde Staten van Amerika en Nederland). Daarenboven zijn de U.S.A. het land dat Suriname het meeste kapitaal en afzet te bieden heeft, hetgeen uiteraard een sterke weerklank vindt in de handelscijfers. Doch het moederland mag daarom zijn aandacht niet afwenden van Suriname; integendeel het dient met verstand, doorzetting en groots inzicht mede te werken aan een economische opleving van ons Suriname, waartoe het Welvaartsplan slechts een tegenschrede is. Het Koninkrijk „in nieuwe stijl" ten zegen!

BOEKBESPREKING

ADRIAAN HULSHOF, *Dorstig Paradijs*, Een Curaçaose roman. Uitger A. J. G. Strengholt, Amsterdam, 1949.

In Nederland is de belangstelling voor Curaçao de laatste jaren geweldig gegroeid en Adriaan Hulshof heeft dit blijkbaar snel bemerkt, toen hij in 1946, zoals het boekomslag vermeldt, in Nederland kwam, na een verblijf van enige jaren op Curaçao. *Dorstig Paradijs* zal zeker belangstelling trekken, en vooral voor de lezer, die dit paradijs kent, is deze roman bijzonder interessant door de beschrijving van het eiland en de talloze overbekende plaatsen en namen, die er telkens in voorkomen en goede herinneringen opwekken aan de jaren, welke hij daar heeft doorgebracht.

Het boek is een eigenaardige mengeling van fantasie en werkelijkheid. De schrijver zegt, dat hij geen bestaande personen heeft willen uitbeelden, maar al gauw zien we de romanfiguur, Edgardo Morena de Castello in geanimeerde discussie met mr. Da Costa Gomez in levenden lijve. Het verhaal is de geschiedenis van deze Edgardo, zoon van een voorname Curaçaose koopmansfamilie, die als student in Leiden, een medestudente, freule Evelien van Erdhuysen, leert kennen, en haar alras als zijn jonge vrouw meevoert naar zijn geboorteland. De roman speelt kort na de bevrijding, toen men in het leeggeroofde, platgetrapte Nederland Curaçao wel niet anders moest zien dan als het sprookjesland van weelde en overvloed, vol van de kostelijkste dingen, die men zich hier maar nauwelijks herinnerde, en waar de mensen geen benul hadden van bonnen en textielpunten; dit felle contrast wordt telkens weer breed uitgemeten en hierdoor maakt het boek reeds nu al een enigszins antieke indruk.

Juist deze tegenstelling met het armoedige leven in Nederland overstelpt Evelien na haar aankomst in Curaçao, maar het duurt niet lang of onze jonge Hollandse, die nogal onafhankelijke denkbeelden heeft, komt in conflict met de opvattingen van haar Curaçaose echtgenoot en diens uitgebreide familie. Deze familie vormt een machtige en hechte clan met aan het hoofd de patriarchale potentaat, Edgardo's vader, wiens wil de hoogste wet is, ook voor het jong gehuwde paar.

In de loop van de 400 bladzijden van deze roman zien we geleidelijk door misverstanden en conflicten de vervreemding tussen Edgardo en Evelien groeien en hun liefde verbleken. Het eindresultaat is, dat ze uit elkaar gaan, en Evelien trouwt met een jeugdvriend, die ze op Curaçao terugvindt, en met wie ze het geestelijk contact heeft, dat ze bij Edgardo tevergeefs zocht.

Het hele boek geeft de indruk, dat de schrijver wel lang genoeg op Curaçao heeft vertoefd en rondgekeken om verschillende typische uitingen van het Curaçaose leven goed te hebben waargenomen, maar zeker niet lang genoeg om rich voldoende te hebben ingeleefd in de sfeer van dit leven. Hij bekijkt het met Hollandse ogen en toont weinig sympathie voor de Curaçaose opvattingen. Misschien om het evenwicht te herstellen worden de Hollanders in het boek ook niet erg welwillend beschreven. Ze doen niet veel anders dan roddelen, drinken, kankeren en echtscheiden, en de manier, waarop ze jammeren en instorten, onder de hitte in de warme tijd, maakt op iedereen, die Curaçao in die tijd kent, een belachelijke overdreven indruk.

Het boek heeft boeiende gedeelten vooral in de beschrijvingen; wanneer bijvoorbeeld de oude heer van Sint Paulus vertelt van zijn prachtige plantage, zoals hij die zich herinnert uit zijn kinderjaren, krijgt zijn taal beeldende kracht. Daartegenover staan slecht geschreven gedeelten met eindeloos gepraat en taai geweeklaag.

In een bespreking van dit boek in het *Algemeen Handelsblad* werd gezegd, dat de schrijver Adriaan Hulshof niemand anders zou zijn dan Jo van Ammers-Küller. Het lijkt niet erg aannemelijk, dat een bekende uitgeverij zich in een dergelijke mystificatie heeft willen verstrikken. Afgezien daarvan, leest men in het boek zinnen, die deze schrijfster, wel niet zou willen laten drukken. Eén voorbeeld: Als Edgardo zijn Evelien voor het eerst ontmoet, op een stampvol trein-balkon nog wel, brult hij deze zinnen uit:
,,Het bezwaar, dat u mij niet kent kan ik meteen opheffen door mij voor te stellen, Edgardo Morena de Castello, student in de rechten, zoon van Alexander Morena, President van de Kamer van Koophandel en lid van de Staten van Curaçao".

Wie ook de schrijver mag zijn, het boek zal op Curaçao zeker belangstelling wekken, maar deze zal gemengd zijn met een goede dosis ergernis over de on-Curaçaose manier, waarop Curaçaose episodes zijn beschreven.

Om die reden lijkt mij dan ook de zinsnede op de bandomslag, dat de verschijning van *Dorstig Paradijs* er stellig toe zal bijdragen om de banden tussen Curaçao en Nederland te verstevigen, zeer aan de optimistische kant.

W. B. J. ABERSON

Voorlichtingsinstituut voor het welvaartsplan Nederlandse Antillen. Mededeling no. 1, Verzameling van wensen en mogelijkheden betreffende de Nederlandse Antillen, voorkomende in reeds verschenen rapporten en verslagen. Juli 1949. Bijeengebracht met bronnenvermelding door A. M. Schütte, oud-gouvernementsontvanger, oud-wnd.gezaghebber van Aruba.

Dit geschrift, dat zich als ,,nota" aandient, bevat een opsomming van wensen en mogelijkheden, in deze loop der jaren (het eerste is dat van Havelaar, 1901) in rapporten en verslagen over dit gebiedsdeel neergelegd. Dat bij den opbouw van een nieuwe toekomst met het verleden

rekening dient te worden gehouden, dat daaruit lering kan getrokken worden, behoeft niet betoogd te worden.

In de inleiding zegt het Voorlichtingsinstituut, dat naar volledigheid niet is gestreefd. Waarom niet? Het volgt allerminst uit hetgeen daaraan is toegevoegd: dat slechts bedoeld is de nadruk te leggen op de verscheidenheid der onderwerpen en op het aantal deskundigen, die zich uitgesproken hebben over één of meer dezer onderwerpen. Immers zou bij volledigheid dit doel beter bereikt zijn. De volledigheid zou natuurlijk niet meegebracht hebben, dat rijp en groen was opgenomen.

Nu vraagt men zich af, of binnen het kader der 11 onderwerpen (Bodem-, bos- en waterconservatie en natuurbescherming, landbouw en veeteelt, visserij, handel en nijverheid, energie, verkeer en toerisme, bevolking, statistiek, financiële en monetaire politiek, sociaal werk en hygiëne; geologie en mijnbouwkunde zijn voor een afzonderlijke uitgave bewaard) niet veel belangrijks onvermeld is gebleven, althans waarom dit wel en veel anders niet opgenomen is. Om maar een greep uit veel te doen: waarom geen aandacht geschonken aan de rapporten van den Centralen gezondheidsraad en dr. Den Houter, in verband met de opening van het Panamakanaal opgemaakt? waarom naast Dussels Dryfarmingrapport niet het landbouwrapport van Kakebeeke bewerkt? hoe is 't mogelijk, dat Verwey's lijvig rapport bij ,,sociaal werk" weggelaten werd?

Een der verdiensten van deze ,,nota" is, dat zij duidelijk weerlegt de gedachte, die sommigen ingang willen doen vinden, alsof het moederland tegenover deze ,,noodlijdende kolonie" een soort uitbuitingsstelsel gevolgd heeft, er maar uit gehaald heeft.

Amsterdam 15 Aug. 1949 B. D. G. F.

FRED. OUDSCHANS DENTZ, *Geschiedkundige tijdtafel van Suriname.* J. H. de Bussy, Amsterdam, 1949. Twee portr., 1 kaartje, afb. van een wapen. Prijs *f* 3.—.

De eerste druk der Tijdtafel, omvattend de periode 1613–1924, samengesteld door J. A. Bueno de Mesquita en Fred. Oudschans Dentz, verscheen in 1925 te Paramaribo. Deze tweede uitgave geeft jaartallen van 1499 tot 1947 en de bewerker verzoekt in zijn voorrede dat iemand, liefst in Suriname, aantekening zal houden van belangrijke gebeurtenissen na 1946, in het belang ener eventuële derde uitgave.

Mr M. De Niet, procureur generaal in Suriname, beveelt in zijn inleiding deze Tijdtafel aan als een welkomen gids voor ieder die met het gebiedsdeel te maken heeft en de samensteller zelf noemt zijn werk een encyclopaedie in jaartallen, welke naam het zeker te meer verdient wegens het alphabetische register dat, evenals een lijst van gouverneurs, achterin te vinden is.

Begrijpelijkerwijs moet het moeilijk geweest zijn te bepalen wat wè en wat niet de moeite waard was in de Tijdtafel op te nemen en, aange-l zien in dat opzicht de opvattingen verschillen kunnen, zal de gebruiker wel eens een feit tegenkomen dat hem onbelangrijk voorkomt en daar-

entegen gebeurtenissen onvermeld vinden welke hij gaarne had willen aantreffen.

Zo worden b.v. de regeringsreglementen van 1828 en volgende vermeld, maar niet het eerste, dat van 1815. Onder het jaartal 1813 wordt gesproken over toezicht op de plantages waarop door Nederlanders en Engelsen gelden onder hypothecair verband verstrekt waren; het jaartal echter van het begin der plantageleningen, kort na 1750, wordt niet genoemd. Dat stadhouder Willem V als opperbevelhebber der West-Ind. Compagnie optrad, wordt onder 1768 vermeld; zijn voorganger echter had die functie ook al bekleed, wat niet aangetekend is. De arbitrale uitspraak in zake het Lawagebied (1891), het verlenen ener concessie aan de Maatschappij Suriname (1899) en het begin der werkzaamheden aan den Lawaspoorweg (1903), alle met elkander samenhangende gebeurtenissen, zijn opgenomen; niet echter de mijnexploratie van gouvernementswege, in 1903 aangevangen, welke toch tot hetzelfde complex van feiten behoort.

Minder belangrijke bijzonderheden kunnen toch ook wel wetenswaardig zijn. Zo zou men b.v. in Suriname, allerminst een vulcanisch land, geen aardbevingen verwachten. De heer O. Dentz echter vermeldt zeventien jaren waarin aardbevingen of aardschokken waargenomen werden te Paramaribo, gedurende het tijdperk 1763–1946. Bij resolutie der Staten-Generaal van 14 Febr. 1796 werd een beschrijving gegeven van de vlag der Bataafse Republiek; de Tijdtafel leert ons thans dat deze resolutie op 6 Juni van hetzelfde jaar te Paramaribo afgekondigd werd. Ook het feit dat in 1834 een uit slavenhouders geboren meisje — naar aangenomen worden moet met goed gevolg — het examen voor onderwijzeres aflegde, is een aardige bijzonderheid, evenals dat andere, dat in 1852 de eerste in het negerengels geredigeerde krant verscheen. Dat in 1892 het eerste rijwiel in Suriname ingevoerd werd dito.

Ten slotte zijn er ook aantekeningen waarbij iets op te merken valt.

Dat op den tocht van 1499 Juan de la Cosa in dienst geweest zou zijn van Vespucci valt moeilijk aan te nemen. Volgens de bekende litteratuur was Alonzo de Ojeda de leider der expeditie, immers de houder der koninklijke licentie. Of op deze expeditie het eerst geziene land de kust der Guyanas was, of die van Brazilië, is niet zeker. Met de bevolking in ieder geval had men geen contact, althans daarvan is niets te vinden.

Toen in 1621 de West-Indische Compagnie opgericht werd, had Willem Usselincx reeds dertig jaar lang voor zodanige onderneming propaganda gevoerd; toch echter kan niet gezegd worden dat het op zijn initiatief was dat tot de stichting overgegaan werd, al is dit dan ook een veel verbreide opvatting.

Inderdaad ving het tweede octrooi der West-Ind. Comp. in 1647 aan; de Compagnie echter werd niet in 1675 ontbonden, want de nieuwe dateert van 1674 (Groot Placcaatb. 20 Sept.).

Reeds volgens het patent van 1662 hadden alle inwoners van Suriname dezelfde rechten, t.w. die van vrije Engelse „denizens". Het ligt voor de hand dat Crijnssen in 1667 niet minder liberaal kon zijn. Dit wil echter niet zeggen dat de Joden in Suriname daarmede geboren Nederlanders werden, eerder onderdanen van de Staten Generaal.

Dat Suriname in 1668 onder bestuur der Sociëteit van Suriname gebracht zou zijn, is natuurlijk een vergissing. Holland wilde de conques-

te aan de West-Ind. Compagnie toewijzen, waartegen Zeeland zich in 1669 verzette. Tot 1683 bleef de utile eigendom aan de Staten van Zeeland; de oppereigendom was steeds aan de Staten Generaal, als de souverein.

Welk was het wapen der kolonie, dat in 1683 met de wapens van Amsterdam en van het huis Sommelsdijck gecombineerd werd? Het koggeschip waar Wolbers gewag van maakt? Zie ook 1679 en het plaatje op bladz. 44. De West-Ind. Comp. voerde niet de generaliteitsvlag, maar een eigen vlag. Dat in 1771 het wapen der familie Sommelsdijck uit dat der Sociëteit verdween, ligt voor de hand, doch is een bijzonderheid welke tot dusver niet algemeen bekend was.

In 1687 reeds zou er rijst uit Suriname naar Nederland uitgevoerd zijn en in 1897 zouden kleine landbouwers de eerste proef genomen hebben met het verbouwen van rijst. Er is echter ook vóór de emancipatie van 1863 rijst geteeld in Suriname en dat zal toch wel geen plantagecultuur geweest zijn.

Dat de spreuk Justitia Pietas Fides die was van de familie Sommelsdijck is ook al weder een aardige bijzonderheid. Is het zegel van 1796 in gebruik gebleven totdat in 1911 het z.g. tabakswapen afgeschaft werd? Dat wapen kwam overigens waarschijnlijk nog alleen voor in den kop van het Gouvernements Advertentie Blad.

In 1801 zou Dr Cadell voor het eerst in Suriname de koepokinenting toegepast hebben en in 1813 zou deze geneesheer de vaccinatie „ingevoerd" hebben. Von Sack noemt Dr Cadell in 1811 en spreekt van de heilzame gevolgen welke de vaccinatie ook bij de Bosnegers gehad had.

Onder het regeringsreglement van 1828 zijn ook werkelijk Joden en kleurlingen in openbare ambten benoemd, volgens Wolbers. Overigens waren de in de Tijdtafel genoemde hervormingen van 1828 niet de voornaamste.

Het s.s. Prins Willem I, dat in 1889 verging, was het eerste schip dat de Kon. West-Ind. Maildienst verloor; het eerst in de vaart gebrachte was de Oranje Nassau, zie 1884.

Onder de jaartallen 1906, 1907, 1908, 1909, 1910 en 1913 worden bijzonderheden gegeven aangaande de bacovencultuur. Hierbij moge aangetekend worden dat de K.W.I.M. reeds in 1886 Surinaamse bacoven (en ananas) vervoerd had; ook het verwerken van bacoven tot meel enz. voor uitvoer was niet nieuw. De vruchtenschepen van 1906 konden ruim 30.000 bossen in koelruimte vervoeren; 20.000 was het minimum waarvoor de United Fruit Comp. een schip beschikbaar moest stellen. De Panamá-ziekte vertoonde zich in de Surinaamse aanplant reeds in 1907, zie het Kol. Verslag over dat jaar; in 1910 werd besloten de cultuur te staken.

Inderdaad liep in 1918 de overeenkomst met Engeland af betreffende de werving van arbeidskrachten in Brits Indië; het belangrijkste echter was dat geen contractarbeiders meer van daar betrokken konden worden.

Dat in 1929 de eerste auto reed van Albina naar Moengo zal wel niet betekenen dat er te voren geen automobielen in Suriname aanwezig waren, maar betrekking hebben op de wegverbinding.

De reis van schipper Kuit, die in 1938 met zijn zeliboot te Paramaribo aankwam, was zeker een merkwaardige prestatie. Minder algemeen

bekend is waarschijnlijk dat in 1785 een éénmast vaartuig, bemand met één persoon, de reis maakte van Londen, via L'Orient, naar Paramaribo, met een lading krijt.

Even merkwaardig is wellicht de patrouilletocht in 1939 van Nickerie naar Paramaribo. De militairen van Paramaribo hadden echter al lang te voren een tocht gemaakt binnendoor van Paramaribo naar Albina.

De in 1946 opgerichte Progressieve Surinaamse Volkspartij heeft zich nimmer ais een Rooms-Katholieke aangekondigd.

***

Bovenstaande aantekeningen kunnen wellicht van dienst blijken bij een volgende revisie der Tijdtafel.

Juli 1949. M.

GESCHIEDKUNDIGE SPROKKELINGEN

XI

BIOSCOOP

De *West-Indische Encyclopaedie*, die ons uitgebreid inlicht over het toneel in Suriname, vermeldt niets omtrent de geschiedenis van een der voornaamste afleidingen in de Surinaamse maatschappij: de bioscoop.

De eerste aanwijzing, die ik van een bioscoopvertoning vond, is een bericht, dat op 10, 11, 12 Juni 1899 door C. G. Heilbron in Thalia met een Edisons' projectoscope filmen zouden worden vertoond. *Suriname* van 16 Juni 1899 vermeldt, dat die eerste vertoning geen voortgang had, omdat er iets haperde aan het toestel, maar de tweede voorstelling ging beter; de platen kwamen prachtig uit, het publiek amuseerde zich, en er steeg een daverend applaus op. Hieraan voegt de redactie toe, dat het jammer was, dat de Coochie Coochie (een Spaansche dans), die wegens zijn hoogst onzedelijke aard in het vrije Amerika verboden werd, op de film werd vertoond, en de politie kinderen tot de voorstelling had toegelaten. De prijzen der plaatsen waren: Loge *f* 1. —; Balcon *f* 0.75; Parterre *f* 0.50. Van een geregelde vertoning van filmen was er nog geen sprake.

Op Dinsdag 1 Augustus 1899 kondigde zekere Mann een voorstelling aan van levende beelden, w.o. de plechtigheid van de kroning van H.M. Koningin Wilhelmina, tegen toegangsprijzen van *f* 2, *f* 1.50 en *f* 1. Voor de eerste voorstelling werden slechts enkele biljetten verkocht, en de heer Mann stelde toen het publiek in de gelegenheid de voorstelling gratis bij te wonen en verminderde daarna de prijzen. Vertoond werden verschillende nationale dansen, de jubelfeesten van H. M. Koningin Victoria, doch het meest in de smaak viel de intocht van Koningin Wilhelmina in Amsterdam.

In September 1899 kondigde „professor" Filippi aan, dat hij in Thalia voorstellingen zou geven met een cinematograaf met electrisch licht, „een vertoning nog nooit van te voren in de Kolonie" gezien. De eerste voorstelling vond op Maandagavond 2 September 1899 plaats. Filippi, die eerst in Dmerara voorstellingen gegeven had, vertrok van Suriname naar Cayenne.

PH. A. S.

KRONIEK

SURINAME

Het schijnt nog niet te willen vlotten met het inhalen van den achterstand welke tijdens den oorlog ontstaan is in het uitgeven van Surinaamse officiële drukwerken. In de thans afgelopen maand ontvingen wij o.a. het gedrukte verslag der zitting van de Staten van 27 Maart 1947.

Bij de Staatsdrukkerij in Den Haag verscheen in 1948 het Surinaams Verslag 1944 (over 1943); het daarbij behorend Statistisch Overzicht draagt zelfs het jaartal 1949.

* * *

Op het wetsontwerp in zake de interimregeling verscheen tot dusver van de Eerste Kamer het voorl. verslag. De algemene strekking is wel ten gunste der opvattingen van de Staten. Intussen is gebleken dat de regering reeds eind Juli per telegram den Staten heeft laten blijken van haar begrip voor de bezwaren in Suriname, tevens echter van haar teleurstelling wegens het betrekken van het buitenland in een Nederlands-Surinaamse aangelegenheid. In een persgesprek hier te lande met een der Surinaamse ,,ministers'' zou deze de mening uitgesproken hebben dat Nederland in zake de interinregeling ,,gemeen'' geweest zou zijn.

Onder den indruk van het conflict heeft het Surinaamse Statencollege geweigerd waarnemers aan te wijzen, ter bijwoning der ronde-tafelconferentie met de Indonesische afgevaardigden; de Ned. Antillen hebben wèl waarnemers gezonden.

Gouverneur Huender is gerepatrieerd; zijn bestuurperiode van ongeveer een jaar is wel de kortste geweest welke de geschiedenis van Suriname, sterfgevallen buiten beschouwing gelaten, tot dusver heeft kunnen aanwijzen. Aangaande een opvolger is nog niets uitgelekt; de procureur—generaal, als ondervoorzitter van den Raad van Advies (de vroegere Raad van Bestuur) is met de waarneming van het ambt belast.

* * *

In Suriname is de inhoud bekend geworden van een missive van den minister aan den gouverneur, betreffende de houding welke aangenomen dient te worden ten opzichte van sollicitaties van Indische ambtenaren, die een betrekking in overheidsdienst in Suriname ambiëren. Het Surinaamse blad dat deze missive publiceerde, noemde haar ,,typisch koloniaal''. Waarom eigenlijk; omdat er in gesproken wordt van Nederlands Indië en niet van Indonesië?

Koloniaal en kolonialisme zijn slagwoorden geworden, het laatste is zelfs een neologisme. Voordat het woord kolonie uit onze grondwet gebannen werd — en dat is toch niet zo heel lang geleden — had daar

ginds niemand er bezwaar tegen. Men sprak over ,,de kolonie'' en schreef het woord met een hoofdletter. Veel is den laatsten tijd van onze Engelse vrienden overgenomen, dit echter niet; de Britse territoria in de West zijn nog altijd colonies en ressorteren nog altijd onder een secretary of State for the Colonies.

De (ook internationaal) geleide economie maakt het mogelijk, of noodzakelijk, de producten van een bepaald land af te nemen, met uitsluiting van andere; Suriname kan nu enigen tijd profiteren van de overeenkomst met Nederland dat gedurende zekeren tijd de citrusvruchten van daar bij ons een beschermde markt zullen vinden. Van bevoegde zijde is er in de Surinaamse pers op gewezen, dat deze vruchten in het moederland minder gewaardeerd worden dan de Spaanse, Italiaanse en Palestijnse, zodat al het mogelijke gedaan zal moeten worden om het product althans aan de hoogste eisen te laten voldoen welke er aan gesteld kunnen worden. Verpakking en sortering laten blijkbaar soms nog veel te wensen over.

Een monopoliepositie stimuleert nu juist niet den producent, of exporteur, om zijn uiterste best te doen. Men vergete ook niet dat behalve de Middellandse Zeelanden er ook nog andere zijn die zich op de citruscultuur voor export toeleggen, Nieuw Zeeland, Brazilië, Californië e.a. Bij een vrije markt zouden de Surinaamse sinaasappelen, zoals wij ze hier zien verkopen, zeker weinig aftrek vinden, terwijl de kwestie van het seisoen ook niet meer een zo grote rol speelt als vroeger, nu zooveel landen dit fruit telen.

Met betrekking tot den economischen opbouw valt te vermelden dat een planoloog en een bodemkundige in Suriname aangekomen zijn.

De Volkscredietbank zal zich een kapitaalsinjectie toegediend zien, wanneer wij het goed begrijpen uit de openbare geldmiddelen, niet uit het Welvaartsfonds; het bedrag zou een half millioen gulden zijn.

* * *

Enige aannemers uit Nederland hebben zich naar Suriname begeven om in te schrijven voor den bouw van volkswoningen; aan een hunner is de bouw toegewezen van 700 stenen woningen voor een totaal bedrag van een kleine twee millioen.

* * *

De vorige maand heeft een Nederlands hoogleraar zijn colleges in de criminologie begonnen aan de rechtsschool te Paramaribo; dezelfde professor zal ook lezingen houden voor de leerlingen der geneeskundige school en voor onderwijzers.

Thans is ook voor Surinaamse jongelui de mogelijkheid geopend mede te dingen naar het verkrijgen van een kostenloze opleiding, resp. van een beurs, aan de School of Industrial Arts van de Universiteit van Porto Rico.

* * *

Nadat het Venezolaanse consulaat te Paramaribo enigen tijd geleden om onbekende reden opgeheven was, is er toch weder een Venezolaans consul voor Suriname benoemd.

31 Augustus 1949 M.

NEDERLANDSE ANTILLEN

Het leven, het politieke leven en het maatschappelijke leven ook, gaat als elders ook in de Nederlandse Antillen voort. De Staten hebben de begroting voor... 1949 behandeld, en enerzijds bezuinigd anderzijds posten verhoogd. En verder is er gepraat, en vooral ook gestemd, over de afvaardiging naar de Ronde-tafel-conferentie. De regering had 3 waarnemers met zekere machtiging gevraagd, en de Staten besloten 6 waarnemers zonder machtiging te zenden. De „oppositie" had niemand willen afvaardigen, en een deel van haar stemde blanco, waardoor de candidaten niet het door het reglement van orde geëiste aantal stemmen konden krijgen. Toen heeft de meerderheid het reglement gewijzigd en de candidaten kregen hun trek. Met den vertegenwoordiger in Den Haag mee zijn er dus zes mensen afgevaardigd, alleen maar om waar te nemen wat anderen doen. Rijkelijk veel, zou men zo zeggen. Met den voorzitter der Nationale partij, die onder hen was, heeft een bijzondere medewerker van *Trouw* reeds in Den Haag een onderhoud gehad, waarbij mr. Da Costa Gomez de onverbreekbare gebondenheid van Curaçao aan Nederland heeft betoogd als een der doelen van zijn partij.

In de Staten heeft de coalitie nog een motie van wantrouwen doen aannemen tegen den voorzitter, die verklaard heeft deze naast zich neer te leggen. Het was alles wel weer heel erg persoonlijk en heel weinig zakelijk.

Aruba heeft een openbare leeszaal gekregen, en er is sprake van een eigen radio-omroep en een H.B.S., misschien 2, want de R. Katholieken ijveren voor een eigen H.B.S.

Professor Van Bemmelen, die in Suriname vertoefde, en door den gouverneur van de Ned. antillen uitgenodigd werd om naar dit gebiedsdeel te komen, heeft daaraan voldaan en enige geslaagde redevoeringen gehouden.

Terecht is wel eens de verzuchting geslaakt, dat deze kroniek zo lang, nadat zij geschreven werd, onder de ogen der lezers komt, maar zo bont, als de weekoverzichten van Overzeese gebiedsdelen het maken, is het nog niet. Vroeger verschenen deze een paar dagen, nadat zij afgesloten werden, thans verloopt meermalen meer dan een week, vóór zij van de stencilpers komen. Het nummer van 14 tot 20 Juli ll. werd 9 Aug. bezorgd, tegelijk met dat van 21 tot 27 Juli; dat van 28 Juli tot 3 Aug. 1949 den 17den, dat van 4 tot 10 Aug., tegelijk met dat van 11 tot 17 Aug., den 29 sten, terwijl het nummer van 24 Augustus den 3den September verscheen.

4/9 '49. F.

EENVOUDIGE PHYSISCHE BEPALINGEN EN ENKELE TOEPASSINGEN DAARVAN OP WEST-INDISCHE GRONDEN

DOOR

DR. R. HAMILTON

Reeds in 1911 verscheen van de Zweedse bodemkundige A. Atterberg de eerste publicatie over zijn, later vooral in Oost-Indië, door E. C. J. Mohr zo bekend geworden consistentieleer. Hij verdeelt hierbij de grond afhankelijk van haar watergehalte in verschillende consistentie-zones, welke van elkaar zijn gescheiden door z.g. consistentie-grenzen.

In Juni 1913 had Mohr deze methode persoonlijk bij Atterberg in Kalmar geleerd en paste haar daarna met slechts zeer geringe modificaties succesrijk op de tropische gronden van Indië toe. De voornaamste grenzen, die tegenwoordig nog direct bepaald worden, zijn de volgende vier:

vloeigrens
kleefgrens
uitrolgrens
omslagpunt

Bij de vloeigrens bevat de grond net iets te veel water, zodat tengevolge van enkele stoten, twee afzonderlijke, elkaar rakende kluiten hun samenhang verliezen en ineen vloeien. Deze grens, die steeds aanwezig is, valt ongeveer samen met de maximale watercapaciteit van de grond.

De kleefgrens is dat punt, waarbij een natte grondbrei net niet meer aan een gladde metalen of porceleinen spatel (te vergelijken met de ploeg, spade of hak) kleeft en deze er dus practisch schoon blijvend door- en overheen bewogen kan worden. Zand, humusrijke of zeer kalkrijke gronden hebben geen kleefgrens.

Bij de uitrolgrens bevat de grond net iets te weinig water om zich nog tot staven of draden te laten uitrollen, doch gaat overlangs en dwars scheuren. Dit uitrollen geschiedt met de

vlakke hand op een geen vezels afgevend, doch wel water opnemend stevig stuk pakpapier. Een uitrolgrens is niet altijd aanwezig; zand, humusrijke of zeer kalkrijke gronden hebben er geen.

Het omslagpunt tenslotte, dat steeds te bepalen is, is die grens waarbij een natte grondmassa door waterverlies van kleur verandert. Ruw gesproken is deze grens wat hoger dan de hygroscopiciteit van de grond. Daar de hygroscopiciteit een maat is voor de fijnkorreligheid van het monster, kan het omslagpunt hiervoor dus eveneens als globale grootheid gebezigd worden.

Al deze grenzen worden bepaald door de gezeefde grond (<2 mm) in een stevig porceleinen schaaltje met water aan te lengen en met een spatel te bewerken tot het gewenste punt bereikt is. Dit vochtgehalte wordt dan door ruim drie uur drogen bij 105° C bepaald en in procenten van de droge fijnaarde uitgedrukt.

In het algemeen bevat de grond bij haar vloeigrens het meeste en bij haar omslagpunt het minste water. De watergehalten voor de kleef- en uitrolgrens liggen hier tussen in, waarbij de uitrolgrens steeds lager ligt dan de kleefgrens. Bij lichte gronden is de kleefgrens echter hoger dan de vloeigrens.

Al deze grenzen blijken sterk afhankelijk te zijn van de stof- (2–20μ) en kleifractie (0–2μ) en lopen hier vrij regelmatig mee op. Dit geldt zowel voor tropische als voor Europese gronden; wel is de correlatie met de fractie 0–20μ beter dan met die van 0–2μ (1μ = 0,001 mm).

Van deze vier direct bepaalde waarden worden door onderlinge aftrekking nog vier andere cijfers afgeleid, die dus het vochttraject tussen die grenzen vormen, en aldus heten:

plasticiteit = vloeigrens minus uitrolgrens
surplus(taaiheid) = kleefgrens minus vloeigrens
bewerkbaarheid = kleefgrens minus uitrolgrens
maximale watervoorraad = vloeigrens minus omslagpunt.

De plasticiteit is een ruwe maat voor de klei-eigenschappen van de grond als: kneedbaarheid, vormbaarheid, smeerbaarheid of anders gezegd van haar „vetheid". Bij de vloeigrens is de grond dun breiig en vloeibaar, bij de uitrolgrens echter hard en stijf. Het verschil hiertussen zegt dus iets over de plastische eigenschappen ervan.

Het surplus wordt door Atterberg „taaiheid" genoemd en kan een positieve of een negatieve waarde hebben. Lichte, dus *niet taaie* gronden hebben een positief surplus (kleefgrens>vloei-

grens), zware *taaie* gronden echter een negatief cijfer (kleefgrens<vloeigrens). Dit had reeds Atterberg geconstateerd en hij voerde daarom deze aftrekking aldus in.

Het verschil tussen kleefgrens en uitrolgrens heet bewerkbaarheid en is ook een globaal cijfer om dit uit te drukken. Bij de kleefgrens wordt grondbewerking zeer bemoeilijkt door het kleven van de grond aan de gereedschappen; bij de uitrolgrens is bewerking lastig, omdat de grond dan te hard en stijf is.

De maximale watervoorraad is de hoeveelheid water, die een plant ten hoogste uit die grond kan opnemen m.a.w. de *maximale* door planten opneembare watervoorraad. Aangezien de vloeigrens overeenkomt met de watercapaciteit en het omslagpunt met de hygroscopiciteit en dit laatste watergehalte *niet* meer voor planten opneembaar is, wordt deze voorraad benaderd door het verschil tussen vloeigrens en omslagpunt.

Behalve deze acht bovengenoemde waarnemingen verricht men nog twee andere bepalingen en wel de zwaartegraad en de krimp.

Onder de zwaartegraad van een grond verstaat men de kraswaarde volgens een tiendelige schaal. De daartoe bij haar vloeigrens in een ondiep koperen bakje gebrachte natte grondbrei laat men hiervoor na het volkomen vlak strijken ongeveer twee weken buiten zon en wind *geleidelijk* geheel „luchtdroog" worden. Daarna bekrast men met flinke druk trekkend en duwend met een stevig, potlooddikke en iets afgeronde glasstaaf het gladde oppervlak en vergelijkt dan de samenhang, diepte, glans en hoeveelheid meel van de gevormde vore met onderstaande tiendelige schaal.

Graad van zwaarte	Benaming	Bij het wrijven met de glasstaaf	Bij het wrijven met de vinger
1	Grof zand	Valt uit elkaar en geeft	grove korreltjes
2	Fijn zand	,, ,, ,, ,, ,,	fijne ,,
3	Stof	,, ,, ,, ,, ,,	een fijn poeder
4	Stof-leem	Zeer diepe vore met zeer veel meel	Vrij veel meel
5	Lichte leem	Diepe vore met veel meel	Tamelijk veel meel
6	Middelzware leem	Tamelijk diepe vore met vrij veel meel	Weinig meel
7	Zware leem	Ondiepe vore met betrekkelijk weinig meel	Zeer weinig meel
8	Lichte klei	Ondiepe vore met zeer weinig meel	Geen meel
9	Middelzware klei	Geen vore, vrij doffe streep	,, ,,
10	Zware klei	Geen vore, sterk glanzende streep	,, ,,

Bij dit proefje bepaalt men tevens de lineaire verkorting van de grond tengevolge van het indrogen en noemt dit, in procenten uitgedrukt cijfer, de krimp. Het is een maat voor de werking (scheuren) van de grond.

Ofschoon al de z.g.n. Atterbergse cijfers niet tot in eenheden nauwkeurig zijn, hebben zij hun bruikbaarheid toch wel duidelijk bewezen, zodat ze in Oost-Indië nog altijd bepaald worden. Deze methode, die ook geschikt is voor uitvoering in het veld, vormt een eenvoudig en vlug te verrichten physisch onderzoek van de grond met een, voor de practijk voldoende, nauwkeurigheid van ongeveer twee procent. Bij uitvoering blijkt de methode bovendien veel minder subjectief te zijn dan men a priori geneigd is aan te nemen.

Een bezwaar der methode is alleen, dat men haar niet uit een voorschrift kan leren, doch haar *persoonlijk* moet leren kennen bij iemand. Ook Mohr heeft haar in 1913 persoonlijk bij Atterberg moeten leren en heeft haar nadien weer zelf herhaaldelijk aan anderen moeten voordoen. Een groot voordeel hiervan is, dat de bepalingen overal nog op de oorspronkelijke wijze worden verricht en dus de cijfers onderling volkomen vergelijkbaar zijn. Bij het vergelijken van zulke cijfers bedenke men echter, dit steeds slechts met gelijksoortige gronden te doen, aangezien men anders tot verkeerde resultaten geraakt. Tot nog toe zijn met deze werkwijze in Oost-Indië de volgende waarden gevonden. (Nul betekent hier „geen''.)

vloeigrens	12–175	plasticiteit	0– 53
kleefgrens	0–217	surplus	+42 tot –42
uitrolgrens	0–136	bewerkbaarheid	0– 43
omslagpunt	½– 74	maximale watervoorraad	11–106
zwaartegraad	1– 10		
krimp	0– 40		

Met behulp van deze cijfers kan men een *voorlopige* en *globale* indeling van zand-, leem- en kleigronden geven en wel als volgt:

	zwaartegraad	krimp	plasticiteit	surplus	bewerkbaarheid
zand	1— 4	0—3	geen	+	groot (∞)
leem	5— 7	3—9	<10	±	matig
klei.	8—10	>9	>15	—	beperkt

Bezien wij thans de met boven beschreven methoden verkregen cijfers der West-Indische (boven)gronden, dan kunnen we uit de bijgevoegde tabellen nog het volgende waarnemen.

TABEL Ia. *„Gewone" gronden der Ned. Antillen.*

A = Aruba B = Bonaire C = Curaçao E = St. Eustatius

Nr.	„Slib" 0–20 μ	Zwaartegraad	Krimp	Vloeigrens	Kleefgrens	Uitrolgrens	Omslagpunt	Plasticiteit	Surplus (taaiheid)	Bewerkbaarheid	Maximale-water voorraad	Grondsoort
E_0	0,5	1	0	17			1				16	magnetiet zand
C_5	4,5	1	0	27			6				21	koraal zand
B_{12}	14,3	1–2	0	26			6				20	bruin verwerings puin
A_{10}	26,3	3–4	2	28		25	7	3			21	kalkroodaarde
B_{13}	26,9	3–4	2	27		25	7	2			20	diabaas roodaarde
B_{18}	28,2	3–4	3	27		25	8	2			19	,, ,,
E_4	29,2	4	2	30		26	9	4			21	grauwe andesiet grond
A_9	30,7	4	2	31		26	9	5			22	grauwe kalk grond
E_1	37,0	5–6	5	34		24	8	10			26	andesiet roodaarde
A_4	43,6	6	8	35	29	?	9	?	–6	?	26	groen verwerings puin
B_8	46,2	7	8	35	29	?	9	?	–6	?		kalk roodaarde
B_{14}	58,9	8	10	44	39	31	13	13	–5	8	31	,, ,,
B_{15}	60,4	7	9	42	38	30	13	12	–4	8	29	,, ,,
C_1	62,3	7	9	43	38	29	12	14	–5	9	31	diabaas roodaarde
C_8	79,4	9	14	43	39	30	13	13	–4	9	30	grauw salinja slik
B_9	80,4	9–10	16	63	40	33	15	30	–23	7	48	,, ,, ,,

Tabel Ia omvat de „gewone" gronden der „aride" Nederlandse Antillen en laat duidelijk zien het regelmatig oplopen der cijfers met toenemend slibgehalte van 0–20μ. Echte zanden staan dan ook boven aan en de zware, weinig voorkomende kleien onder in de reeks. De meeste monsters behoren echter tot de goed bewerkbare leemgronden. Dit verband was zo goed, dat hiermede soms zelfs een controle mogelijk bleek op de slibanalyse.

Geen dezer gronden bevat meer dan 7% kalk, 1% chloor of 3,7% humus. Alleen A_9 heeft 40% kalk, wat blijkbaar de bepalingen nog niet heeft gestoord.

Voor de slibanalyse wordt de grond 4 à 6 uur met verdunde ammonia geschud, doch niet ontdaan van haar humus noch van haar kalkgehalte. In verdunde ammonia wordt daarop door middel van de gewone pipetmethode de fractie 0–20μ bepaald.

Helaas was niet van alle beschikbare grondmonsters voldoende materiaal meer aanwezig om de volledige cijferreeks bijeen te

brengen. Van A_4 en B_8 kon daarom de uitrolgrens niet goed meer worden bepaald.

Met de toename van de slibfractie en dus het zwaarder worden der gronden kan men verwachten, dat de bewerkbaarheid afneemt. Deze tendens komt uit de cijfers van dit tabelletje echter niet geprononceerd naar voren. Men bedenke echter, dat een bijna gelijkblijvende cijferwaarde bij een toenemend slibgehalte in werkelijkheid echter toch reeds een (relatieve) daling betekent.

TABEL Ib. *,,Ongewone" gronden der Ned. Antillen.*

A = Aruba B = Bonaire C = Curaçao

Nr.	,,Slib" 0–20μ	Zwaartegraad	Krimp	Vloeigrens	Kleefgrens	Uitrolgrens	Omslagpunt	Plasticiteit	Surplus (taaiheid)	Bewerkbaarheid	Maximale-water voorraad	Grondsoort
B_E	14,1	2–3	0	54			18				36	bruine grot ,,grond"
A_A	27,0	3–4	4	31	24	23	11	8	−7	1	20	roode ,, ,,
B_{16}	15,5	4	0	38			11				27	witte kalk ,,
C_6	45,5	4	5	39		31	12	8			27	bruine kalk ,,
B_{17}	41,9	1	0	26		24	14	2			12	witte meer ,,
B_{10}	64,0	4	0	25		24	12	1			13	grauwe meer ,,
B_7	39,4	3	5	52		49	16	3			36	kalkroodaarde
A_8	50,6	3	6	49		41	15	8			34	,, ,,
C_4	59,2	3	7	50		43	16	7			34	,, ,,

In tabel Ib zijn alle ,,ongewone" gronden bijeen gebracht, die dus ook geheel afwijkende cijfers tonen. Onder ,,ongewoon" heeft men hier te verstaan gronden met zeer veel kalk, zout of humus, alsmede ,,grotgronden".

De monsters B_E en A_A zijn twee van zulke grotafzettingen. B_E is een bruin guanorijk ,,poeder" en A_A een schelpenrijke rode ,,aarde". B_{16} en C_6 zijn beide kalkrijke gronden met respectievelijk 87% en 52% kalk. B_{17} en B_{10} zijn, twee zeer zoutrijke monsters die 9,9% en 5,4% chloor bevatten. B_7, A_8 en C_4 zijn voor deze streken humusrijke kalkroodaarden; ze hebben resp. 4,8, 4,2 en 4,1% humus, bepaald volgens de methode van Istcherekow.

Uit deze cijfers blijkt, dat hoge gehalten aan kalk, zout of humus de Atterbergse bepalingen ernstig storen en tot op zekere hoogte nivellerend op de cijfers werken. Vooral bij de ,,humusrijke" gronden is deze eigenschap sterk merkbaar.

In tabel II en III zijn vervolgens de gronden van de humidere

streken opgenomen en wel van Suriname en Cuba. Dezelfde regelmatigheden als in tabel Ia zijn ook hier goed merkbaar.

TABEL II. *Diverse Surinaamse gronden.*

Nr.	„Slib" 0–20 µ	Zwaartegraad	Krimp	Vloeigrens	Kleefgrens	Uitrolgrens	Omslagpunt	Plasticiteit	Surplus (taaiheid)	Bewerkbaarheid	Maximale-water voorraad	Grondsoort
14	1,0	1	0	17			1				16	grof kwarts zand
13	1,0	2	0	22			2				20	fijn ,, ,,
VII	2,4	1	0	21			1				20	grof ,, ,,
I*a*	21,0	4	1	22			3				19	grauw savana zand
II*a*	34,3	4	3	25		16	6	8			19	grauwe savana leem
X	64,9	6	6	33	32	23	8	10	–1	9	25	witte Pimba klei
III*a*	73,5	6	8	41	36	26	10	15	–5	10	31	witte savana klei
233–3	78,9	6–7	9	48	38	29	10	19	–10	9	38	bruine kust klei
233–1	81,8	9	9	60	42	33	15	27	–18	9	45	grauwe ,, ,,
2430–3	88,9	10	12	64	46	38	14	27	–18	8	50	grauwe ,, ,,

TABEL III. *Cubaanse (suikerriet) gronden.*

Nr.	„Slib" 0–20 µ	Zwaartegraad	Krimp	Vloeigrens	Kleefgrens	Uitrolgrens	Omslagpunt	Plasticiteit	Surplus (taaiheid)	Bewerkbaarheid	Maximale-water voorraad	Grondsoort
885	39,6	3–4	5	27	25	16	6	11	–2	9	21	kalk roodaarde
889	44,0	6–7	7	44	40	31	7	13	–4	9	34	,, ,,
878	54,6	9	18	49	41	31	10	18	–8	10	39	,, grauwaarde
879	57,1	6–7	7	44	40	30	11	14	–4	10	33	,, roodaarde
892	72,3	9–10	18	60	43	40	14	20	–17	3	46	,, grauwaarde
891	75,1	9–10	17	60	44	40	13	20	–16	4	47	,, ,,
890	(77,0)	10	23	72	44	40	14	32	–28	4	58	,, ,,

Alle monsters uit deze tabellen zijn vrij van kalk en zout en bevatten ten hoogste 3,8% humus. Storingen hierdoor komen dan ook niet voor. Het Cubaanse nummer 878 bevat echter 33% kalk en toch heeft dit hoge gehalte blijkbaar nog geen invloed gehad.

Zoals te verwachten staan de bekend zware kalkgrauwaarden onderaan in tabel III en de in het algemeen lichtere rode gronden bovenaan. De zware Surinaamse kustkleiën (233–1 en 2430–3 zijn als gewoonlijk zeer slibrijk, niettemin vertonen zij slechts een

matige krimp (scheuren) en blijken nog tamelijk bewerkbaar te zijn.

Humide gronden zijn gewoonlijk zwaarder dan die van aride streken. Men kan dit ook merken aan de vele hoge slibcijfers, zwaartegraden, krimpen en alle Atterbergse consistentiewaarden. Dit vindt zijn verklaring in de verwering, die in de humide tropen intensiever verloopt dan in de aride streken, waar het meer een mechanische vergruizing is dan een chemische afbraak. Wanneer hiertoe eens de kalkroodaarden van Aruba (A_{10}) en Bonaire (B_{87}, B_{14}, B_{15}) met die van Cuba (885, 889, 879) worden vergeleken, blijkt geen der Cubaanse monsters zo'n laag slib-, krimp- en plasticiteitscijfer te bezitten als dat van Aruba. Bovendien heeft A_{10} geen kleefgrens. Hetzelfde kan waarschijnlijk ook voor de kalkgrauwaarden gezegd worden; hiervoor waren echter onvoldoende gegevens aanwezig.

Helaas is het cijfermateriaal veelal te gering om goede onderlinge vergelijkingen te maken of om betrouwbare grafieken samen te stellen. Ware het groter dan zou men zeer fraaie stippenbundels en zelfs -lijnen kunnen vormen uit het verband tussen alle Atterbergse waarden en de slibanalyse van overeenkomstige grondsoorten. Zulks is dan ook reeds voor Oost-Indische en Nederlandse gronden met succes geschied. Wanneer echter te weinig gegevens aanwezig zijn, krijgt men al gauw diffuse, weinig zeggende stippenzwermen.

Vergeleken met Nederlandse gronden zijn de Atterbergse waarden voor de tropen over het algemeen aanmerkelijk hoger. Ook dit vindt weer zijn verklaring in een volkomen verschillende verwering, die in de tropen veel sneller en intenser verloopt, zodat deze gronden veel meer colloiden en afslibbare delen bevatten. Duidelijk kan men dit merken bij het bepalen der omslagpunten. Waar de Nederlandse gronden om aan de lucht te drogen meestal slechts 1 à 2 kwartier nodig hebben kost dit voor vele tropengronden 1 à 2 *uur*.

Van het verweringsstadium zijn deze Atterbergse cijfers eveneens sterk afhankelijk. In 1915 heeft Mohr dit reeds aangetoond. Voor twee Zuid-Sumatraanse profielen op graniet en basalt vond schrijver dezes geheel hetzelfde en evenzo voor grauwe tabaksgronden op andesietas van Midden-Java. Goed ziet men dan, met het toenemen der verwering en dus ouder worden van de grond, het slibgehalte en alle Atterbergse waarden oplopen.

Ter illustratie moge hierbij het voorbeeldje uit Midden-Java

volgen (tabel IV) en gewezen worden op de diabaasgronden B_{13}, B_{18} en C_1.

TABEL IV. *Asgronden van Midden Java.*

Nr.	,,Slib" 0–20 μ	Zwaartegraad	Krimp	Vloeigrens	Kleefgrens	Uitrolgrens	Omslagpunt	Plasticiteit	Surplus (taaiheid)	Bewerkbaarheid	Maximale-water voorraad	Grondsoort
K_1	2,1	1	0	(20)			(3)				(17)	recent grind
K_2	38,0	7	6									recente leem
K_4	44,8	7	5	31	27	19	7	12	–4	8	24	,,alluviale" leem
K_5	52,6	9	15	42	31	22	8	20	–11	9	34	,, ,,
K_6	53,3	8	15	42	31	23	8	19	–11	8	33	,, ,,
K_7	69,1	10	21	64	41	32	15	32	–23	9	49	,,tertiaire" klei

Resumerend kan men daarom zeggen, dat de methode van Atterberg een eenvoudig en snel uit te voeren physisch grondonderzoek vormt, dat in staat is het nodige te leren over de zwaarte, bewerking, verwering en indeling van de grond.

LITERATUUR

A. Atterberg. Die Plastizität der Tone (Int. Mitt. Bodenk. *1*–10–1911)

——. Die Konsistenz und die Bindigkeit der Böden. (Int. Mitt. Bodenk. *2*–149–1912)

——. Die Plastizität und Bindigkeit liefernden Bestandteile der Tone. (Int. Mitt. Bodenk. *3*–291–1913)

——. Die Konsistenzlehre — Eine neue physikalische Lehre. (Koll Zeitschr. *20*–1–1917)

G. Booberg. De agrogeologisch belangrijkste eigenschappen der Java suikerrietgronden en het aanduiden van deze door een grond formule (Arch. suikerind. *36, II*–1023–1931)

J. J. B. Deuss. Over de theegronden van Java en Sumatra. (Meded. Proefstat. Thee no. 89–1924)

E. C. J. Mohr. De methoden van Atterberg ter bepaling van consistentie cijfers en uitkomsten daarmede verkregen aan gronden van Java en Madoera. (Meded. Lab. Agrogeol. Grondonderzoek no. 1–1915)

——. De methoden van grondonderzoek volgens Atterberg. (Versl. 3e verg. techn. pers. part. Proefst. Ambt. p. 69–1915)

DE SURINAAMSE GESCHIEDENIS SOCIOLOGISCH BEHANDELD

DOOR

W. R. MENKMAN

Dit jaar verscheen bij Mart. Nijhoff te 's Gravenhage *Samenleving in een Grensgebied — Een sociaal-historische studie van de maatschappij in Suriname.* door Rud. van Lier.

De onlangs gepromoveerde schrijver is, anders dan wellicht uit den aanhef van zijn werk begrepen zou kunnen worden, een zoon des lands, zoals op het eind blijkt.

Het boek heeft de bedoeling de tegenwoordige sociale verschijnselen in Suriname te interpreteren aan de hand der geschiedenis. De vraag zou gesteld kunnen worden of voor zodanige interpretatie een zo uitvoerig historisch overzicht, als in dit 425 bladzijden tellende boek gegeven wordt, wel nodig was. Schrijver echter meent ,dat het niet wel mogelijk was een kort begrip op te stellen van de ontwikkeling der Surinaamse maatschappij, als inleiding tot de studie der tegenwoordige sociale verhoudingen, zonder zich vooraf ernstig in het verleden te verdiepen.

Van de huidige bevolking acht de Heer van Lier de groep der Creolen voor het ogenblik die ,,met de grootste problemen in de Surinaamse samenleving'' en tevens die welke nog steeds den grootsten invloed heeft op het lot des lands. Aangezien in het algemeen het begin van den laatsten wereldoorlog de tijdgrens is welke de schrijver zich gesteld heeft, neemt hij zich voor in een latere studie te behandelen wat wij zouden willen noemen de emancipatie der Aziatische groepen van den nieuwsten tijd.

Schrijver typeert de Surinaamse maatschappij als een meervoudige en met de stelling dat Amerika het westelijke grensgebied is der Europese beschaving verantwoordt hij den titel van zijn werk.

In het eerste hoofdstuk wordt Suriname behandeld als volkplanting, wat blijkbaar volgens des schrijvers inzicht betekent Suriname in de zeventiende en achttiende eeuw. Dat het patent

van 1662 aan Willoughby en Hide het volle eigendomsrecht zou verleend hebben van Suriname, is een bewering welke tot misverstand aanleiding zou kunnen geven. De,,patentees'' verkregen geen andere of meerdere rechten dan alle andere ,,Lords proprietors'', t.w. een bezitsrecht, een leen, waaraan zekere verplichtingen kleefden. Eigendom dus in een bepaalden zin, wat wel genoemd is Westindisch eigendom. Een bestuursperiode der West-Ind. Compagnie, tussen het Zeeuwse tijdperk en dat van de Sociëteit, is er nauwelijks geweest.

Dit zijn onbetekenende opmerkingen, doch hetgeen er verder gezegd wordt over plantages zou wellicht tot meer commentaar aanleiding kunnen geven, wanneer zekerheid bestond dat de schrijver het ook op Suriname van toepassing acht.

Thompson's definitie van het begrip ,,plantation'' had allicht geen betrekking op de particuliere landbouwonderneming in de tropen: de Engelsen spraken van hun overzeese nederzettingen als van Hs Ms Colonies and Plantations.

Dat pogingen gedaan werden om met blanke arbeiders het land te bebouwen, slaat niet op Suriname. De oude patroons zochten kolonisten, Willoughby en de Staten van Zeeland eveneens. Wat er gezegd wordt aangaande de ontmoeting van twee economische werelden door de invoering van het instituut der (neger) slavernij in de nieuwe wereld, is moeilijk te volgen. De stameconomie der Westafrikaanse negers speelde op de Westindische plantages geen rol meer; de slaven hadden niets af te leren, maar moesten alles aanleren, zoals lastdieren afgericht worden tot het verrichten van hun arbeid.

Nog een kleine opmerking; de door Crijnssen veroverde Willougbyschans was geen stenen fort, doch een houten versterking.

De bevolkingscijfers welke in dit hoofdstuk voorkomen worden gelukkig onder voorbehoud gegeven. Zo geeft de schrijver voor 1863 een totale bevolking van 49.132, waarvan slaven 31.380 en een stadsbevolking van 19.347. Het Kol. Verslag evenwel geeft per 31 Dec. 1862 een totaal van 52. 963,waarvan 36.481 slaven en een stadsbevolking, zonder het garnizoen van fort Zeelandia, van 18.666. Intussen is het duidelijk dat de bevolking van Paramaribo procentsgewijs voortdurend toegenomen is; welke rol hierbij de neiging, in de rijke periode, gespeeld heeft der stadsbewoners om er zoveel mogelijk huisslaven op na te houden, valt moeilijk na te gaan.

Dat op het eind der achttiende eeuw de bevolking hoofdzakelijk bestond uit meesters en slaven — en een middenstand ge-

heel ontbrak, kan niet zonder enig voorbehoud aanvaard worden. Elf jaar na het eind der eeuw werd een volkstelling gehouden en toen bleek dat er anderhalf maal zoveel vrije zwarten en vrije kleurlingen waren als blanken. De blanken zullen niet allen meesters geweest zijn, de gekleurde groep der vrijen voor een klein deel wèl; de grens tussen blank en gekleurd zal destijds wel reeds niet nauwkeurig te trekken geweest zijn en middenstand is ook maar een relatief begrip. Dit alles maakt de sociologische studie betreffende oude slavenkoloniën extra moeilijk.

Volgens hoofdstuk II (De Meesters) zou door de economische crisis van 1775 (welke zich overigens al eerder was begonnen af te tekenen) Suriname het karakter van volkplanting min of meer verloren hebben. Blijkbaar heeft schrijver gedacht aan het absenteïsme, dat echter ook vroeger wel bestaan had en waarvan het toch de vraag is of het de sociale structuur der samenleving wel sterk veranderde. Dit ook in verband met hetgeen gezegd wordt aangaande het gebrek aan Europese vrouwen en het in concubinaat leven van blanke mannen met niet-blanke vrouwen.

Op het gebied der religiositeit gaat het niet op Suriname, of welke andere Westindische volkplanting ook, te vergelijken met de Nieuwengelandse koloniën. Noch de Nederlanders noch de Engelsen waren om des geloofs wille naar de tropen uitgeweken.

Met betrekking tot den aanhef van hoofdstuk III, dat onze volkplanting als slavenkolonie behandelt, rijst de vraag welke andere koloniën, behalve de Guyanas en de Ned. Antillen, op een Calvinistisch moederland konden wijzen. En de slavernij hadden alle Amerikaanse koloniën met elkander gemeen, terwijl die slavernij in het tropische deel der nieuwe wereld overal vrijwel dezelfde trekken vertoonde.

Dat de slavernij ook op het karakter en de mentaliteit der blanke meesters een stempel drukte, is al herhaaldelijk opgemerkt. Men had aan den enen kant onbeperkte macht over zijn slaven, aan den anderen was men niet alleen voor zijn materiële welvaart van hun arbeid afhankelijk, maar men leerde ook van jongs af zich tot in kleinigheden te laten bedienen, wat een zekere hulpeloosheid schiep. Waar dan inderdaad nog bij kwam, dat men zich wel bewust moest zijn van het gevaar dat in de zeer onevenredige getalsverhouding school.

Het is echter de vraag of er in Suriname, naast de slaven-mentaliteit, ook van de meesters-mentaliteit nog iets van betekenis bij de tegenwoordige Surinaamse bevolking is blijven hangen. Op de Britse Westindische eilanden en in de zuidelijke staten der

Unie zullen nog wel blanken leven wier onmiddellijke voorouders slaven hielden, maar in Suriname kan hiervan nauwelijks sprake zijn.

Wanneer wij lezen dat de verhouding tot de slaven ook op een zekere ideologie berustte en dat de machtspositie der meesters uitspattingen hunnerzijds, sadistische en andere, in de hand werkte, dan denken wij onwillekeurig terug aan de dagen der Duitse terreur, toen niet alleen de overweldigers ,maar helaas ook vele onzer landgenoten, zich tegenover weerloze medemensen op de afschuwelijkste wijze te buiten gingen. Dat, wanneer de omstandigheden er gunstig voor zijn en bij het individu de aanleg aanwezig is, „psychopatisering" plaats heeft, schijnt van alle tijden te zijn en ook niet gebonden aan ras, lokaliteit of klimaat.

De negers zelf, althans de pas uit Afrika aangevoerde, zullen wel uit zich zelf den blanke als een verheven wezen beschouwd hebben; de naam „bakra" schijnt hierop te wijzen.

Het achttiende eeuwse geval van een huwelijk tussen een vrije zwarte vrouw en een blanken man geeft ons niet alleen een kijk op de inzichten der Surinaamse autoriteiten, maar ook op die der moederlandse, die zich eenvoudig op het standpunt stelden dat zodanig huwelijk niet met enige wettelijke bepaling in strijd was.

Schizoïde trekken vertonen ook onze tegenwoordige oorlogsmisdadigers bij de vleet.

Dat er grote sexuële vrijheid onder de slaven heerste zal wel in overeenstemming geweest zijn met de zeden in het Afrikaanse stamland. Het geringe geboortecijfer onder de slaven is ook wel toegeschreven (Darwin) aan de omstandigheld dat ook de mens, evenals sommige dieren in gevangenschap, zich in de onvrijheid niet voortplant, een psychisch verschijnsel dus; er zullen echter ook wel andere oorzaken geweest zijn.

Het huishoudster-systeem, oftewel Surinaams huwelijk, zoals de schrijver het ons schetst, is nog lang in ere gebleven; eerst Gouverneur Idenburg heeft er, voor zover het mannen in overheidsdienst betrof, een einde aan trachten te maken. De op deze wijze levende Europeanen in Suriname zullen thans wel uitgestorven zijn; een enkele keer werd hun samenleving met een vrouw des lands op het einde door een huwelijk besloten, ter wille van het eventuële weduwpensioen. Erkenningen, ook zonder huwelijk, door de Europese vaders, kwamen eveneens voor.

Intussen is heden ten dage, een grote mensenleeftijd na de emancipatie, onder de bevolkingsgroep welke statistisch die der

inboorlingen heet, maar zonder de Bosnegers en de Indianen — en ook de Aziatische groepen buiten beschouwing gelaten, het aantal illegitieme geboorten nog steeds groot.

Ten slotte, dat ook buiten de laagste Surinaamse volksklasse, het geloof in Afrikaanse (of Indiaanse) geneeswijzen bestaan gebleven is, lijkt niet vreemd. Europese wonderdokters hebben zich nu eenmaal niet in Suriname gevestigd en in bepaalde gevallen wenden ook ontwikkelde personen zich in arren moede vaak tot kwakzalvers.

Wat er over de joodse bevolking gezegd wordt (hoofdstuk IV) geeft geen aanleiding tot veel commentaar. Alleen zou men kunnen vragen of het de bedoeling was te zeggen, dat al in den beginne de andere kolonisten uit het vaderland een latent antisemietisme medebrachten. Ziet dat wellicht hierop, dat Van Sommelsdijck, aan zijn lofrede op „den Heer" Samuel Nassy toevoegde: „Jodenschap apart"?

Ook op het midden der achttiende eeuw waren er in Suriname Joden en Joden. Joachim Nettelbeck vertelt dat aan boord van zijn schip een kleine joodse koopman onder toezicht van den fiscaal door enige matrozen afgeranseld werd, omdat hij een frauduleuze klacht tegen den kapitein ingediend zou hebben. In dezelfde „Lebensbeschreibung" lezen wij dat in 1759 de eigenaar der plantage De Maasstroom, een gewezen soldaat uit Wenen en blijkbaar een Jood, toen hij naar Europa afreisde, blijkens een afscheidsovatie zijner 400 slaven, voor dezen een goed meester geweest moet zijn.

Hoofdstuk V is gewijd aan de vrije kleurlingen en vrije negers en aan de positie der gemanumitteerden. Ook hier staan wij, wat de getalsterkte betreft, voor het feit dat de oude cijfers wel niet betrouwbaar geweest zullen zijn. Laat in de achttiende eeuw zullen in Suriname, evenals elders, wel ongemerkt kleurlingen in de klasse der blanken overgegaan zijn. De Moniteur des Indes Oriëntales et Occidentales 1846–1847 zegt: ... les enfants obtiennent enfin le nom de créoles blancs".

De cijfers der manumissies, door den schrijver gegeven voor de periode 1857–1862, geven natuurlijk meer houvast. Welke verschillende motieven bij de meesters golden om hun slaven of slavinnen vrij te laten, valt thans moeilijk meer te beoordelen; het is echter inderdaad merkwaardig, dat het aantal manumissies sterk toenam, nadat in 1850 de beperkende bepalingen ingetrokken waren. Een pijnlijke misstand moet het altijd geweest zijn, dat een vader zijn bij een slavin verwekte kinderen niet kon

vrijkopen, wanneer een ander eigenaar was der moeder en zijn toestemming weigerde, of te hoge eisen stelde.

Dat in de achttiende eeuw vrijgeboren negers, die enig onroerend goed bezaten en tot een kerkgenootschap behoorden, aan de verkiezingen konden deelnemen, was zeker, als staaltje van liberale politiek, de vermelding waard; men vergelijke daarmede den tegenwoordigen toestand in sommige delen der V.S.

De opgaven der joodse kleurlingen zou nog aangevuld kunnen worden met de opgave van Teenstra, die hun aantal in 1830 stelt op 50, waarvan 1 zwart.

Wat betreft de armoede onder de „vrijlieden", tot kort voor de emancipatie, werd in het Surinaamsch Weekblad van 23 Sept. 1860 als een der oorzaken genoemd de betrekkelijke overproductie van bepaalde voedingsmiddelen, door hen bij voorkeur verbouwd.

Het aan de kleurlingen gewijde hoofdstuk is wel daarom zo interessant, omdat hun groep, ook wel die der Creolen genoemd, thans in bepaalde opzichten de belangrijkste is der Surinaamse bevolking.

Het hoofdstuk over de slaven neemt 63 bladzijden in beslag. Inderdaad is de negerslavernij een belangrijke factor geweest in de geschiedenis van Suriname; zij drukte zolang zij bestond een stempel op de samenleving, in Suriname zowel als elders. Voor zover dit stempel nog niet uitgewist zou zijn, speelt dan de vroegere staat van dienstbaarheid van het voorgeslacht de grootste rol, dan wel de Afrikaanse invloed? Het lijkt moeilijk uit te maken.

Wat de geschiedenis van den slavenhandel betreft, zijn het zeker niet de inboorlingen geweest, die de Portugezen van de westkust van Afrika verdreven, zoals de schrijver schijnt te menen.

Beschouwingen over de afkomst der slaven en het aangevoerde aantal in den loop der tijden, zijn inderdaad nogal speculatief. Hetzelfde kan gelden voor de behandeling welke zij in Suriname in den regel ondervonden; de schrijver neemt dan ook wat dit punt betreft een zoveel mogelijk objectief standpunt in. Misschien zal men later dezelfde voorzichtigheid betrachten bij de beoordeling van het tegenwoordige systeem van dwangarbeid in Rusland.

Terecht wijst de schrijver er op, in verband met de slechte reputatie van Suriname ten aanzien van de behandeling der slaven, dat vertegenwoordigers van naijverige vreemde naties niet de meest betrouwbare getuigen zijn. Verder, dat in criminele gevallen ook op vrijen nog lang barbaarse straffen toegepast zijn en dat in het militaire strafrecht pas onder Koning Willem III de

lijstraffen afgeschaft zijn; niet vergeten mag worden dat het plantagepersoneel in Suriname veelal uit oud-militairen bestond, die aan een ruwe behandeling gewend waren. Art. 43 van het regeringsreglement van 1828 sprak van straffen van meer dan honderd slagen voor slaven die zich aan criminele delicten schuldig gemaakt hadden. En in dienzelfden tijd werd officiëel een tarief vastgesteld voor het appliceren van den Spaansen Bok. Deze gruwelijke strafoefening, welke voor het eerst in het begin der zeventiende eeuw in Brazilië waargenomen werd, konden nog lang daarna in Suriname de meesters, tegen betaling, in het fort door militairen op hun slaven laten toepassen.

Harde tuchtiging der kinderen van de lagere volksklasse is een algemeen verschijnsel in de oude Westindische slavenkoloniën; in hoever dit inderdaad een staartje is van de slavernij is ook al weder moeilijk te zeggen. De schrijver doet het voorkomen alsof dit euvel in Suriname nog altijd voortbestaat; laten wij hopen dat hij zich daarin vergist. Een veertigtal jaren geleden ergerden Europeanen zich nogal eens aan hetgeen zij dienaangaande op de erven achter hun woningen waarnamen en destijds kwam het ook nog voor dat ouders hun opgroeiende kinderen die zij zelf niet meer baas konden worden, bij de Politie brachten ter afstraffing; dit zal nu toch zeker wel tot het verleden behoren.

Dat vrije kleurlingen, of vrijverklaarden, die er zelf slaven op na hielden, strenge tuchtmeesters waren, is eveneens geen typisch Surinaams verschijnsel; het regelrechte verband met de slavernij zelf lijkt hier duidelijker.

Het exploitatiesysteem ging niet gepaard met een hooghouden van het prestige der meesters, in Suriname niet en elders ook niet. Het pleit voor de slaven dat zij hun ouden van dagen en gebrekkigen zelf onderhielden, doch het had de taak der eigenaars behoren te zijn. Sexueel verkeer met slavinnen en handeldrijven met slaven, alsmede het profiteren van de prostitutie der slavinnen, kon al evenmin strekken om den meester als een superieur wezen te doen zien. Dit alles echter waren ook alweer geen specifiek Surinaamse misstanden; er is ook een buitenlandse, meer in het bijzonder een Franse slavenlitteratuur, waarin de meesters van vreemde nationaliteit evenmin in een gunstig daglicht verschijnen. En in den slaventijd zelf wist men buiten de koloniën eigenlijk weinig van de toestanden af; de slaven vermoedden dit zelf ook wel, getuige het liedje dat zij zongen bij het bezoek van Prins Hendrik aan Suriname in 1835.

De gezinsband kon onder slaven uit den aard der zaak niet

sterk zijn en terecht vermoedt de schrijver dat de gehechtheid aan den (plantage) grond eigenlijk meer was gehechtheid aan de mensengemeenschap waarin men op de plantage leefde. Het gezinsleven is in Suriname nog altijd onvoldoende ontwikkeld onder de volksklasse; van bijzondere gehechtheid aan het land, zoals in de zuidelijke staten van Amerika, is hier niet zoveel te bespeuren. Dat de slaven zich zo vaak vrouwen zochten op andere plantages dan die waaraan zij zelf verbonden waren, wees misschien op een oude Afrikaanse zede, het hebben van een vrouw in een ander dorp, thans ook nog bij de bosnegers in zwang.

Hoe armelijk het bestaan van den slaaf ook in den regel was, dat hij soms aan geld wist te komen om goeden sier te maken, ook dit is een verschijnsel dat elders eveneens waargenomen werd. Er bestond in dit opzicht natuurlijk een groot verschil tussen de stads- en de plantageslaven.

Het zou wel interessant geweest zijn eens te onderzoeken wat de Afrikanen in Suriname meer speciaal van hun joodse meesters overgenomen hebben, op het punt van taal en gebruiken; wellicht ook omgekeerd. Is „treef" typisch Afrikaans, of heeft het met de joodse spijswetten te maken?

Aardeten en slaapziekte worden door Teenstra genoemd als onder de negerslaven voorkomend; Van Lier spreekt hier echter niet over.

Dat Afrikaanse afgoderij, als ook onderlinge vrees voor vergiftiging of zwarte kunst, onder de lagere volksklasse zijn blijven voortleven, is bekend, niet als een specifiek Surinaams, maar als een algemeen Westindisch verschijnsel.

Wat wij lezen over het aantal Christenen onder de slaven is niet duidelijk, of niet volledig. Volgens het rapport der Staatscommissie waren in 1851 van de 38.545 slaven 125 Hervormd, 16 Luthers, 6010 R.K. en behoorden 17.574 tot de Mor. Broedergemeente, zodat 14.820 als heidenen beschouwd moesten worden.

Ook wat de getalsverhouding tussen mannen en vrouwen betreft geeft het bovengenoemde rapport cijfers welke niet kloppen met hetgeen Van Lier zegt. Een sterktestaat der slaven wijst voor de periode 1844–1854 een voortdurend overschot van vrouwen aan. Het kan natuurlijk zijn dat er speciaal op de plantages te weinig vrouwen waren, maar dat zou dan toch spoedig anders geworden zijn. Volgens het Kol. Versl. immers waren er op 31 Dec. 1862 niet alleen in Paramaribo, maar ook in alle districten meer vrouwen dan mannen; de leeftijden echter worden niet gegeven.

Wat ten slotte het vervoer met de slavenschepen betreft zijn

er nog andere autoriteiten dan Gallandat. Deze anatomiae, chirurgiae et artis obstertieanti lector te Vlissingen, die zelf als opperheelmeester op slavenschepen gevaren had, zag in den slavenhandel geen kwaad en ook niets onchristelijks. Het was inderdaad moeilijk een slavenlading zonder al te veel sterfgevallen en ziekten over den oceaan te brengen, doch in het algemeen slaagden de Nederlandse schippers in de achttiende eeuw daar nogal goed in; wantoestanden als bij Engelsen en Amerikanen kwamen bij ons niet voor. Men zie Nettelbeck's levensbeschrijving, ook door Van Lier geraadpleegd, als ook het boekje van J. Hudig Dzn. uit oude rederijpapieren samengesteld.

Het korte hoofdstuk VII, over de emancipatie en de periode van het zgn. staatstoezicht, is vooral belangrijk omdat het den veel besproken misstand, dat de slaven, eenmaal vrijverklaard, de plantages verlaten zouden hebben en naar de stad getrokken zouden zijn, tot de juiste afmeting terugbrengt.

Onder den titel Het regeringsbeleid en het karakter van de periode na 1863, geeft de schrijver o.a. economische en financiële beschouwingen. Dat de Surinaamse bevolking haar economische zelfstandigheid lang vóór de emancipatie verloren zou hebben, doet de vraag rijzen, in welk tijdvak die bevolking dan wèl economisch zelfstandig geweest zou zijn. En dat Suriname het karakter van een volkplanting verloren zou hebben toen de gewezen slaven vrije burgers werden, is een redenering welke getuigt van des schrijvers eigen opvatting betreffende het begrip volkplanting.

Verder treffen wij in dit hoofdstuk een goed overzicht aan van de tot omstreeks 1930 door de moederlandse regering gevoerde assimilatiepolitiek en de poging tot „verindisching" van Suriname, welke gezien mag worden in de daarop gevolgde koerswijziging.

Ook zonder nader onderzoek lijkt het niet waarschijnlijk dat Suriname, laat ons zeggen de laatste tachtig jaar, aan het Nederlandse volk belangrijk minder gekost zou hebben dan aan den Nederlandsen staat. De verhouding is veranderd sedert Van Sypesteyn in 1854 schreef dat Suriname, alles in aanmerking genomen, eigenlijk geen lastpost was.

De opbouwpolitiek van het moederland en de stromingen welke daarin te bespeuren geweest zijn, vinden wij in dit hoofdstuk goed beschreven.

Uit een artikel van deskundige zijde in den XXVIIen jaargang van De West-ind. Gids had de schrijver wellicht nog wel iets kun-

nen putten betreffende den aard der „rituële" of „religieuze" gebruiken van Afrikaanse herkomst, welke in Suriname nog altijd onder de strafwet vallen.

In een zeer omvangrijk hoofdstuk (IX) worden behandeld de economische en sociale veranderingen na de emancipatie.

Allereerst wordt de aandacht gevestigd op het behoud van het agrarisch karakter van Suriname, met geleidelijke verschuiving echter van de plantage naar het zelfstandige kleine landbouwbedrijf, als belangrijkste factor. De geschiedenis der vestigingsplaatsen en van den creoolsen landbouwer, ook als producent van een export artikel als cacao, wordt ons beschreven, alsmede de ontwikkeling van den rijstbouw, welke vooral op rekening van den Aziatischen kolonist gesteld moet worden. Het is hier dat ook een enkel woord gewijd wordt aan de zgn. „Hollandse boeren"

Ook vinden wij hier nog eens een bestrijding der mythe dat de geëmancipeerde direct de plantage verlaten en de Creool den landbouw den rug toegekeerd zou hebben.

Bijzondere aandacht wordt geschonken aan de bewoners van het district Coronie en aan de zgn. Paranegers. Ook de aanvangs-geschiedenis der Aziatische immigranten wordt besproken, als mede de positie van den Creool in het bos- en mijnbedrijf, de werkloosheid en de uittocht van Surinamers naar de Nederlandse Antillen.

Op sociaal gebied vinden wij de raskwestie behandeld en de tegenstelling Surinamer-Hollander, met citaten uit de geschriften van leden der beide groepen. Wat dit laatste betreft moet altijd in het oog gehouden worden, dat gebrek aan waardering over en weer wel eens gepaard ging met onvoldoende bekendheid der ene groep met de andere. Ook aan de positie der Joden in Suriname wordt in dit hoofdstuk wederom aandacht besteed.

Verder worden behandeld de sexuële verhoudingen, ook de abnormale onder vrouwen, het huwelijk, het concubinaat en de buitenechtelijke geboorten; op het vraagstuk der prostitutie wordt niet uitvoerig ingegaan.

Eindelijk onderwijs, hygiëne, woningtoestand, godsdienstig leven en primitieve (Afrikaanse) religieuze gebruiken. Enige staatjes geven overzichten van geboorten- en sterftecijfers.

Het Xde hoofdstuk, handelende over het staatsbestel en de politieke spanningen, is het omvangrijkste deel van het boek. Na de achttiende eeuwse voorgeschiedenis worden de verschillende regeringsreglementen en de staatsregeling aan beschouwingen onderworpen; dat Suriname ook na 1863 nog altijd een volkplanting gebleven zou zijn wordt opnieuw een fictie genoemd.

Bij de toepassing der regelingsbevoegdheid van het moederland vóór en na 1901, al dan niet met medewerking van den landvoogd, wordt uitvoerig stilgestaan. Wie dit alles leest komt opnieuw tot de overtuiging ,dat het wel zeer te betreuren was dat Nederland zich niet bepaald heeft tot het uitoefenen van het vetorecht, ten einde wat tegen het rijks- of het landsbelang geacht werd tegen te houden, maar ook wel de regelingsbevoegdheid positief uitgeoefend heeft, aan Suriname heeft opgedrongen wat het vertegenwoordigend lichaam, soms op goede gronden, niet wenste. Er is hierdoor onnodig kwaad bloed gezet.

Ook lezen wij in dit laatste hoofdstuk het een en ander over de benoemings-kwestie, een teer punt in Suriname, alsmede over de „verindisching", vooral onder het bewind van Gouverneur Kielstra, wiens beleid tegenover de Staten veroordeeld wordt. Verder wordt ons verteld hoe het vertegenwoordigend college gaandeweg een oppositie-orgaan werd, in plaats van een met het bestuur samenwerkend.

De geschiedenis der ontwikkeling van het politieke bewustzijn der bevolking gaat tot de recente invoering van het algemeen kiesrecht, omvat dus de periode der oude kiesverenigingen.

Interessant is ten slotte het verhaal der gebeurtenissen van 1891, 1911, 1931 en 1933; die van 1947 viel blijkbaar buiten het kader. Wat gezegd wordt aangaande een latente vijandigheid in de volksklasse (tegen het gezag als zodanig) heeft natuurlijk geen betrekking op een specifiek Surinaams verschijnsel.

De schrijver vergelijkt, wat het gedrag der massa betreft, het oproer van 1891 met de wanordelijkheden van 1931 en 1933. Trekt men een parallel tussen het Killingercomplot en het Urbina-dito, wat ook wel mogelijk lijkt, dan komt het Surinaamse bestuur van 1911 er heel wat beter af, op het punt van waakzaamheid en juist beleid, dan het Curaçaose van 1929.

Nog een vergelijking wordt ten slotte door den schrijver gemaakt, op het gebied der massapsychologie, t.w. tussen de Britse Westindische koloniën en Suriname. In het algemeen schijnt men wel te kunnen zeggen, dat uitbarstingen van agressiviteit in het Britse gebied veelvuldiger en ernstiger geweest zijn dan in het Nederlandse.

In zijn slotwoord verklaart de schrijver, waar hij misstanden heeft moeten signaleren, niet de bedoeling gehad te hebben oud zeer opnieuw te doen schrijnen. Hij wilde begrip wekken in Nederland voor de Surinaamse samenleving, zijn doel was niet te verdelen, doch te verbinden.

Het boek eindigt met een omvangrijke bibliographie, 26 bladzijden genummerde aantekeningen en een index.

* * *

Aanvankelijk is men geneigd Dr Van Lier's werk te beschouwen als een geschiedenisboek, in een wat anderen vorm dan de gebruikelijke chronologische. Heeft men echter het geheel aandachtig gelezen, dan komt men tot de slotsom dat wij hier te doen hebben met een geschiedenis van Suriname, waarin zoveel mogelijk het accent gelegd is op het sociale. Op andere wijze was ook inderdaad het doel van den schrijver, de Surinaamse samenleving te schetsen, moeilijk te bereiken. Tegenwoordige toestanden en verhoudingen tot uitgangspunt nemend — en die waar nodig en mogelijk te verklaren uit de geschiedenis, zou afstuiten op het bezwaar dat die geschiedenis bij het grote publiek te weinig bekend is.

Dit in aanmerking genomen moet deze studie als verantwoord beschouwd worden — en een belangrijke bijdrage geacht worden tot de kennis van Suriname.

Aug. 1949

BOEKBESPREKING

R. Boskaljon, *Curaçaosche dansmuziek.* Amsterdam, Broekmans & Van Poppel, 43 bladzijden.

De verschijning van dit boek zal door velen, en dan zeker in de eerste plaats door kenners van Curaçao, met vreugde worden begroet. Hier toch vinden wij dansmuziek, die ook nu nog in alle kringen van Curaçao met genoegen wordt gespeeld en beluisterd.

Zoals men weet, ligt de oorsprong van de Curaçaosche ,,danza'' (waarschijnlijk een verfijnde vorm van de oorspronkelijke negroïde dansmuziek der tumba) bij de primitieve muziek van de vroegere bewoners van Curaçao, waarvan de meesten uit Afrika kwamen.

Het spreekt evenwel vanzelf, dat, toen de Europeese beschaving meer tot deze gebieden doordrong, de primitieve negroïde muziek sterke melodische invloeden onderging, waarbij nochthans het oorspronkelijke rhythme bewaard bleef.

Ten gerieve van de niet-Curaçaonaar heeft de schrijver enige voorbeelden aangegeven, hoe deze muziek, enigszins afwijkend van de wijze, waarop zij geschreven wordt, in werkelijkheid gespeeld wordt.

De uitgever schonk het alles een frisse omslag en een prettige druk.

ARY SCHIPPER

BAUXIET

De heer jhr. L. C. van Panhuys zendt ons onderstaande cijfers.

Jaren	Totale productie van bauxict in tonnen van 1 000 kg	Totale uitvoer-bauxict in tonnen van 1 000 kg	Totale uitvoer-waarde bauxict Sur. *f*
1944	761 949	644 058	6 231 422
1945	747 306	689 947	6 733 183
1946	1 020 193	852 612	8 489 320
1947	1 739 137	1 797 827	17 761 427
1948	1 982 700	2 165 481	21 891 085

GESCHIEDKUNDIGE SPROKKELINGEN

XII

A. HUWELIJKEN

In artikel 134 van het Surinaams Burgerlijk Wetboek is bepaald, dat geen godsdienstige plechtigheden tot het aangaan van een huwelijk mogen plaats hebben, voordat de partijen aan de bedienaar van haar eredienst hebben doen blijken dat het huwelijk ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand is voltrokken. Deze bepaling, die dient om te voorkomen, dat kerkelijke huwelijken worden voltrokken, zonder dat de van staatswege voorgeschreven vormen in acht zijn genomen, is van oude datum.

Uit een extract van de Notulen en Resolutien van den Hove van Politie en Crimineele Justitie der Kolonie Suriname dd. 26 February 1817 — waarvan aan de besturen der godsdienstige gezindten in Suriname afschrift werd gezonden — blijkt, dat dit voorschrift sedert 1817 in Suriname van kracht is.

Dit extract houdt in:

„dat op voordragt van Zijn HoogEdelGestrenge den Gouver-„neur-Generaal ad interim is besloten: dat van nu voortaan „alle huwelijken zonder onderscheid, politicquiment en voor „gemelde Heeren Gecommitteerden tot de huwelijksche zaken „zullen moeten worden voltrokken;

„blijvende echter aan een iegelijk vrij en onverlet om daarna „des verkiezende zijn alzo voor de Wet voltrokken Huwelijk „kerkelijk te doen inzegenen door de daartoe bevoegde kerke-„lijke persoonen, zonder daartoe een speciale permissie te be-„hoeven, dan alleen een extract uit het trouwboek aan den „Predikant of Priester te vertonen, ten blijke dat het huwelijk „voor de Wet voltrokken is, wordende mitsdien wel uitdrukke-„lijk bij deeze aan alle Kerkelijke geordende persoonen verboden „eenige Huwelijk in te zegenen alvorens aan hun zodanige legaal „bewijs zal weezen vertoond".

B. GEBED VOOR DE OVERHEID

Het is in de synagogen gebruik om vóór de lezing uit de Heilige Schrift een gebed te doen voor de Regerende Vorst en de Overheid.

Op 17 April 1795 werd aan de Joodse gemeenten het navolgende Besluit van het Hof van Politie en Criminele Justitie in Suriname medegedeeld:

„in consideratie genomen hebbende de thans in de Republicq „der Vereenigde Neederlanden stand grijpende order van zaaken „is geresolveerd aan de Predicanten en Leeraaren der alhier „zijnde godsdienstige gezindheeden en gemeenten aan te zeggen „omme bij de gebruikelijke voorbiddingen voor de hooge magten „des Lands nu voortaan van niemand anders gewag te maaken, „dan van de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal der Ver„eenigde Neederlanden als de hooge overigheid deezer Landen, „de Edele Groot Achtbaare Heeren Directeuren en Regeerders „deezer Colonie, de Hoog Edele Gestrenge Heeren Gouverneur-„Generaal en Edele Achtbaare Heeren Raaden van Politie en „Crimineele Justitie alsmede die van Civile Justitie deezer „Colonie".

PH. A. S.

KRONIEK

SURINAME

Het incident nopens de interimregeling is beëindigd, doordat de regering, staande de behandeling in de Eerste Kamer, het ontwerp ingetrokken heeft; of nieuw overleg met Suriname geëntameerd zal worden is nog niet bekend. In het naburige Brits Guyana zou men, blijkens een een radiorede, gemeend h ebben dat Suriname de „politieke betrekkingen" tot Nederland verbroken zou hebben en dat Surinaamse „reactionnairen" zich met geestverwanten in het buurland in verbinding gesteld zouden hebben!

De Nederlandse pers nam het bericht op dat het College van Alg. Bestuur een regeringsverklaring afgelegd heeft, waarin gezegd werd dat het College de beginselen en het programma onderschrijft van de Nat. Partij Suriname. Wat wel even vreemd aandoet, al bedenkt men dat deze partij de sterkste is in de Staten en de leden van het College tot die partij behoren. Overigens bevat het programma in kwestie desiderata van zeer algemenen aard, waar een ieder het mede eens kan zijn.

Het in uitzicht gestelde regeringsbeleid zal zich o.a. richten op het instellen van een Surinaams burgerschap; het Koninkrijk nieuwe stijl zal dus geen algemeen burgerschap kennen voor alle inwoners der drie samenstellende delen?. Of, zal burgerschap iets anders zijn dan nationaliteit?

* * *

De moederlandse volksvertegenwoordiging blijkt meer dan de moederlandse regering de figuur voor ogen te hebben van de driedeligheid van het Rijk en de gelijkwaardigheid der deelgenoten. Immers, in de Kamers is er aanmerking op gemaakt dat ten behoeve der behandeling van het Noordatlantisch pact niet direct ook over adviezen uit Suriname en de Ned. Antillen beschikt kon worden. Wat betreft de Unie tussen het Koninkrijk en het nieuwe Indonesië heeft de regering aan de Eerste Kamer toegezegd dat dienaangaande met Suriname en de Ned. Antillen, integrerende delen immers van het Koninkrijk, overleg gepleegd zal worden.

In de nieuwe wereld kijkt Suriname meer dan vroeger buiten de eigen grenzen, getuige bv. het bijwonen door een Surinaams agronoom van de conferentie in Costa Rica der Food and Agricultural Organisation, betreffende landbouwvoorlichting. Deze deskundige bestudeerde bij die gelegenheid de landbouwvoorlichting in Costa Rica.

* * *

De afgetreden gouverneur heeft in een afscheidsrede, voor de radio uitgesproken, een opsomming gegeven van hetgeen in zijn ongeveer éénjarige ambtsperiode tot stand gebracht is, op politiek, economisch en ander gebied; een respectabel lijstje. Dr Huender wees er op dat in de trias politica, waarin nu ook in Suriname de staatsmacht zich zal manifesteren, de waarborg gevonden zal moeten worden voor de rechtszekerheid, waarop de toekomstige ontwikkeling van het land gebaseerd zal moeten zijn en zonder welke de voor die ontwikkeling onontbeerlijke medewerking van buiten af niet te verkrijgen zou zijn.

In het Welvaartsfonds wilde de ex-gouverneur niet anders zien dan een eerste schrede op den weg der economische ontplooiing; toen het ingesteld werd was Suriname nog niet zo ver gevorderd in politieke ontwikkeling, dat het land zelfstandig de medewerking der buitenwereld had kunnen inroepen. Bestendigd echter zal deze vorm van hulpverlening niet mogen worden.

De vijf millioen kapitaalsuitgaven, waarvoor in 1950 Suriname geen eigen middelen tot dekking zal kunnen aanwijzen, zo zeide de aftredende bewindsman, zullen geleend moeten worden, maar dan moet ook de nodige garantie aanwezig zijn, dat rente en aflossing uit de gewone inkomsten voldaan zullen kunnen worden, niet reeds in 1950 zelf natuurlijk, maar in de jaren daarna, wanneer die kapitaalsuitgaven productief zullen blijken te zijn.

Intussen is een nieuwe gouverneur benoemd, de gewezen burgemeester van Wageningen, van wien de moederlandse pers weet te vertellen dat hij lid is van de partij van den Arbeid.

* * *

Van die trias politica gesproken, de volksvertegenwoordiging heeft, behalve haar wetgevende taak, ook nog controlerende bevoegdheid, waarvan de Surinaamse Staten een ruim gebruik plegen te maken, door het stellen van vragen aan het bestuur; de briefwisseling met den gouverneur was de laatste jaren een uitvoerige. Enigen tijd geleden zijn Statenleden op reis gegaan naar de Marowijne en de Saramacca; blijkbaar wilden de Heren zich regelrecht op de hoogte stellen van Indiaanse aangelegenheden, naar aanleiding van een incident en van een algemene klacht. Op zich zelf kan het nuttig zijn dat de leden van het vertegenwoordigend lichaam aandacht schenken aan de toestanden in het binnenland.

* * *

Nog steeds is de gouverneur beheerder van het Welvaartsfonds, waarbij hem een commissie ter zijde staat. De Staten zijn hiermede niet tevreden en menen dat het fonds beheerd behoort te worden met medewerking van en in overeenstemming met het College van Alg. Best., van welke opvatting zij aan den waarn. gouverneur hebben doen blijken. Intussen zijn reeds sedert 1 Januari enige leden van het gouvernements landbouwpersoneel tevens te werk gesteld bij de cacaokwekerij voor het Welvaartsfonds.

Nadat onlangs op Zaterdag de bouw van 700 stenen woningen te Paramaribo aan een firma in Nederland toegewezen was, richtte des

Maandags d.a.v. een organisatie van Surinaamse aannemers zich tot den gouverneur, om er op te wijzen dat de laagste inschrijving bijna een kwart millioen gulden hoger was dan de raming van het departement van Openb. Werken. De aannemers meenden dat het gouvernement dus een aanzienlijk bedrag had kunnen besparen, door het werk zelf uit te voeren, waarbij zij, de aannemers, alle medewerking hadden willen verlenen. Het antwoord luidde, dat de toewijzing reeds had plaats gehad en dat het gouvernement niet voldoende geoutilleerd is om een zodanig werk in eigen beheer uit te voeren. Onderhandelingen met den laagsten inschrijver hadden er intussen toe geleid, dat deze de aanneemsom met niet minder dan 236.000 gulden verminderde, zodat er nog een nadelig verschil bleef van 66.722 gulden met de officiële raming, in plaats van de 248.722 gulden, welke de aannemers berekend hadden.

* * *

De Stichting Mechanische Landbouw in Suriname, waarover in een vroegere kroniek gesproken is, heeft een directeur gekregen, in de persoon van den planoloog, die enigen tijd gelden in Suriname aankwam. Als adviseur in zake de inpolderingen in Nickerie zal optreden een der ingenieurs die met de uitvoering van Zuiderzeewerken (Noordoostpolder) belast is.

Er worden thans drastische maatregelen genomen om de kwaliteit van de uitgevoerde citrusvruchten te verbeteren en niet minder de verpakking er van. Een en ander was zeer nodig.

Toen in Augustus jl. de vrachten van Nederland naar Suriname verhoogd werden, merkte een der plaatselijke nieuwsbladen op dat hierdoor de producten uit het moederland duurder werden en men *dus* minder uit Nederland zou moeten gaan importeren. De lezer zal daar in gedachten wel aan toegevoegd hebben: ja, wanneer die althans elders goedkoper te krijgen zijn. De vracht is maar één der factoren in den kostprijs, meestal geen zeer belangrijke.

Sedert is de Ned. gulden gedevalueerd en nu kan men met één Surinaamsen gulden twee Ned. guldens betalen.

* * *

Het lid van het College van Alg. Bestuur, die ook het onderwijs onder zijn hoede heeft, zeide in een voordracht, in Amsterdam, dat zich in het Caraibische gebied, naast de officiële talen, een speciale omgangstaal zou moeten ontwikkelen. Althans zo begrpen wij het uit een krantenverslag, maar de toevoeging dat in Suriname het Negerengels niet in aanmerking kon komen, zou dan weer doen vermoeden dat aldaar naast het Nederlands een tweede cultuurtaal nodig zou zijn, voor binnenlands gebruik.

Evenwel, de hoogleraren die Suriname bezochten in opdracht van de Comm. voor Cult. Samenwerking, hebben het Surinaams-Nederlands ontdekt als cultuurtaal. Wij hadden daar nooit van gehoord, hadden altijd gemeend dat het Nederlands dat in Suriname onderwezen en door zovele Surinamers gesproken wordt, middenstanders en intellectuelen, het algemeen beschaafd Nederlands van het moederland is.

* * *

Nederlands of Hollands? Vroeger maakten wij in de West de onderscheiding Hollander-Surinamer, resp. Hollander-Curaçaoenaar. Hier te lande echter onderscheidde en onderscheidt men Nederlander-Surinamer enz., hoewel de bewoners der Ned. Westind. gebiedsdelen, voor zover geen vreemdelingen, Nederlanders of Nederlandse onderdanen zijn.

Zoals hoger reeds opgemerkt wordt er thans gedacht aan een regeling van het burgerschap. Intussen zijn ontwerpen van landsverordeningen in Suriname ingediend, ten doel hebbend de immigranten te verplichten een geslachtsnaam en voornamen te kiezen. De verplichting zal ook gelden voor de afstammelingen van immigranten, terwijl Indianen en Bosnegers er alleen de bevoegdheid toe zullen verkrijgen.

30 September 1949 M.

NEDERLANDSE ANTILLEN

Beurs- en Nieuwsberichten, dat een open oog heeft voor de politieke moeilijkheden in de Nederlandse Antillen, en tracht die niet op onzijdige of „neutrale", maar op onpartijdige, wijze te benaderen, heeft daaraan in de afgelopen maand vele kolommen gewijd. Er is tot nu toe meer van kibbelen dan van wetgeven sprake geweest, en nu er langzamerhand van lopen van het politieke wicht sprake zou moeten zijn, kan een babyschoeisel zijn achterlijkheid niet meer verontschuldigen — zo ongeveer de redactie in het nummer van 9 September, waarin zij een „suggestie ter oplossing van de politieke moeilijkheden" meedeelt.

Als oorzaak van de politieke moeilijkheden wordt in de eerste plaats aangewezen de onevenredige vertegenwoordiging der eilanden in de Staten: 8–8 Curaçao-Aruba, 2 Bonaire, 1 *elk* der drie Bovenwindse eilanden. Noch het plan-Van Poelje noch de interimregeling lost deze onevenredigheid op. Het blad heeft nu vernomen, dat „aan bepaalde statenleden" de volgende oplossing is voorgelegd. Er komen twee zelfstandige gebieden: Aruba en Curaçao plus de andere eilanden, elk met eigen Raad van advies, Regeringsraad en Staten, Aruba bovendien met een gezaghebber als vertegenwoordiger van den gouverneur, welke laatste blijkbaar bestemd is om op Curaçao te zetelen, ofschoon dit niet uitdrukkelijk gezegd wordt. Als overkappingsorgaan is dan gedacht een Federale raad, bestaande uit een klein aantal technische personen, voor de helft gekozen door het gebied Aruba en voor de andere helft door het andere gebied. Deskundigen moeten vaststellen in welke verhouding Curaçao en Aruba moeten bijdragen in de algemene kosten en in de kosten der noodlijdende eilanden. De gemeenschappelijke belangen zouden omschreven moeten worden overeenkomstig het plan-Van Poelje, voornamelijk in-, uit- en doorvoerrechten, tarieven van inkomsten- en winstbelasting, vestiging en exploitatie van bedrijven, haven- en loodsgelden, P.T.T., geldomloop en deviezenverkeer, arbeidswetgeving. Op Bonaire en de Bovenwindse eilanden zouden „gemeenschappen" kunnen komen met organen in den geest van dorpsgemeenteraden, en Curaçao zou drie districten, waarvan één het stadsdistrict, kunnen krijgen. Of in deze laatste ook gemeenteraden zullen moeten komen, wordt niet gezegd. Van de nieuw te houden verkiezingen, die bij uitvoering

van dit plan nodig zullen zijn, wordt de nodige „politieke stabiliteit" gehoopt.

Helaas geeft het blad geen eigen commentaar op dit plan van een of meer ongenoemden; het is belangstellend het oordeel der verschillende Statenfracties hierover te horen.

Daarnaast is *Beurs- en Nieuwsberichten* verschillende politieke leiders naar hun mening gaan vragen. Als eerste heeft Mr. Cohen Henriquin, Statenlid voor de Gomez-partij, zijn mening over de voorgestelde zeterimregeling meegedeeld.

Deze achtte de 8–8 verhouding, de onevenredige vertegenwoordiging der eilanden in de Staten, niet de oorzaak van het politieke kwaad, maar wel het gebruik door bepaalde groepen van machtsmiddelen, die in een parlementaire democratie niet thuis horen, als obstructie, blancostemmen, rechtsverdraaiing. Niettemin vindt de onevenredige vertegenwoordiging, door de interimregeling gehandhaafd, in den heer Henriquez geen verdediger. Hij zoekt de oplossing in de eilanden-autonomie, die echter onvoorziene moeilijkheden kan meebrengen, en daarom niet overhaast moet worden ingevoerd, en denkt daarom eerst aan een vèrgaande geldelijke en administratieve afscheiding tussen Curaçao en Aruba, waarmee lering voor een definitieve afscheiding zou zijn op te doen. Aruba zou een quotum der begrotingsgelden krijgen, waarover een commissie voor dat eiland zou kunnen beschikken. Curaçao zou ook een eigen begrotingscommissie krijgen. Wat een derde commissie, voor de andere eilanden, voor bevoegdheid zou hebben, blijkt niet duidelijk uit het betoog.

De heer Cohen Henriquez sprak ook over de parlementaire regeringsvorm en de centrale autonomie. Wat de eerste betreft, ziet de heer Henriquez in de parlementaire regeringsvorm, aan de Nederlandse Antillen geschonken, de kans op gevaar bij gebreke van homogeniteit (verschil tussen de bevolkingen der eilanden, en tussen de bevolkingsgroepen op de eilanden) en van traditie. Om hier het parlementaire stelsel te doen slagen, acht hij nodig „een hoger orgaan dan de Antilliaanse, (dat) in geval van de ergste onregelmatigheid kan optreden tegen misbruik van macht, tegen obstructie en rechtsverdraaiing, iets als de conseil d'Etat in Frankrijk, een administratiefrechtelijk, buiten de politiek staand, lichaam". Zelfs vraagt de heer Henrignez zich af, of niet handhaving van het stelsel , waarbij wettelijk uiteindelijk alle verantwoordeelijkheid bij den gouverneur blijft, aanbeveling verdient.

Tegen de interimregeling heeft dit Statenlid meer dan een bezwaar; o.a. verwijt hij haar onvolledig te zijn, op oppervlakkige wijze ontworpen en daarom de kans op strubbelingen in zich dragend. O.a. wil hij een geheel ander schorsing- en vernietigingsrecht van de Statenverordeningen.

Men kan veilig zeggen, dat, zal er een overgangs regeling komen, passende in de door dit Statenlid voorgestane denkbeelden, er heel iets anders ter tafel zal moeten komen, dan er nu ligt.

Over de interimregeling heeft *Beurs* ook met het R.K. Statenlid mr. Debrot gesproken. Deze was heel wat optimistischer, aanvaardt de algemene strekking als bewijs van de goede wil van Nederland. De 8–8 verhouding Curaçao-Aruba acht hij een mislukking, waarvoor geen op-

lossing te vinden is, en dus beveelt hij aan geldelijke, administratieve en economische scheiding tussen die eilanden. Een Federale raad blijft dan nodig, en de andere eilanden mogen kiezen, of zij bij Curaçao of bij Aruba willen horen. Toen de heer Debrot als een gemeenschappelijk belang der eilandengroepen o.a. de defensie had genoemd, vroeg hem de persman, of hij van meening was, dat Curaçao aan zijn eigen verdediging moest deelnemen, waarop mr. D. antwoordde, dat hij dit een erezaak achtte, maar de Curaçaose militie zou zich daartoe danook moeten bepalen. Met het administratief-rechtelijk lichaam, door den heer Cohen Henriquez gedacht, kan de heer Debrot zich goed verenigen. Van de gewone rechterlijke macht wil deze ook de procureur-generaal door de Kroon benoemd zien.

Ten slotte had *Beurs- en Nieuwsberichten* een persgesprek met het Statenlid Voges van de Bovenwindse eilanden. Ook deze bleek geen voorstander van de interimregeling en noemde in dit verband de 8–8 verhouding Curaçao-Aruba. Maar hij voegde daaraan deze woorden toe, waarvan men mede een verklaring mist: „ofschoon ik erken, dat wij op het ogenblik van de instelling van de verhouding niet anders konden doen."

Van een volkomen evenredige vertegenwoordiging vreesde de heer Voges terugkeer naar den tijd van den Kolonialen raad. Dat was de tijd van *geen* vertegenwoordiger van de drie Bovenwindse eilanden. Maar ook 1 vertegenwoordiger voor deze eilanden, achtte hij onvoldoende, lettende op de verschillen in sociaal en economisch opzicht tussen dit drietal. Conclusie: „allerminst" één vertegenwoordiger voor elk der eilanden St. Maarten, St. Eustatius, Saba; ook om het overwicht van St. Maarten te voorkomen. Nieuw was, voor zover ik weet, de oplossing om de evenredigheid te behouden door opvoering van het totaal aantal leden, maar Curaçao meer zetels dan Aruba zou kunnen krijgen.

De heer Voges vind het vraagstuk der vertegenwoordiging op zichzelf zo ingewikkeld, dat hij de gehele interimtegeling zou willen onderwerpen aan het oordeel van een commissie van Curaçaoenaars en Arubanen, desnoods ook met anderen dan Statenleden. Daartoe heeft hij een voorstel gedaan.

Belangrijk is ook, dat de heer Voges de eilandenraden, ook der noodlijdende eilanden, zelfstandig wil laten beschikken over de hun toegewezen gelden, met contrôle van de Staten. Voor het administratiefrechtelijke orgaan van den heer Henriquez voelt hij niets.

Natuurlijk volgde hierop de vraag, hoe het staat met de opbeuring der bovenwindse eilanden. De heer Voges antwoordde, dat het hoofdeiland (sic!) Curaçao de laatste jaren geen ernstige pogingen had gedaan om de economische toestanden op de Bovenwindse eilanden te verbeteren in de richting om die eilanden aan eigen middelen van bestaan te helpen. Wat er aan steun gegeven is uit de rijkelijk vloeiende middelen, is min of meer uit laksheid gegeven, om deze stiefkinderen zoet te houden. Als voorbeelden van hetgeen zou kunnen gedaan worden, werden genoemd: bevordering van het toerisme op Saba en St. -Maarten, verbouw van geneeskrachtige kruiden op Saba, onderzoek naar de mogelijkheid van exploitatie van een zwavelmijn daar (*Beurs- en Nieuwsberichten* van 4 Oct. ll. bevat juist een artikel van dr. P. de Bruin, dat

weinig gunstig is voor de kansen van een zwavelontginning op dit eiland), landbouw, veeteelt, tuinbouw, ooftteelt op St. Eustatius en St. Maarten.
Het is alles niet zeer nieuw en weinig hoopgevend.

Intussen is het laatste bericht over de interimregeling, dat de Staten van oordeel zijn, dat er een geheel herzien voorontwerp moet komen, waarin enige wensen van de Antillen zijn verwerkt, als eigen, aan de volksvertegenwoordiging verantwoordelijk bestuur, eigen regeling van interne aangelegenheden, zelfstandigheid der eilanden, gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs, benoeming van procureur-generaal en advocaat-generaal niet door de Kroon, geen toezicht van Nederlanders op de vestiging van bedrijven op de eilanden.

Afgaande op dit bericht, lijkt het, dat de heren Cohen Henriquez en Debrot met hun hierboven weergegeven denkbeelden weinig succes in de Staten hebben gehad. Met verlangen wordt het volgens de kranten „openbaar advies" van de Staten afgewacht.

Amsterdam 16 Oct. 1949. F.

Mr J. KLAASESZ
Gouverneur van Suriname

DE HERVORMDE KERK IN SURINAME IN HAAR BEGINTIJD

DOOR

F. OUDSCHANS DENTZ

In de *Encyclopaedie van Ned. West-Indië* [1]) behandelde H.B. de Hervormde gemeente, waarvan volgens den schrijver gegevens voor een volledige geschiedenis ontbraken. Hetgeen omtrent de eerste levensjaren dezer gemeente en haar verschillende kerkgebouwen wordt medegedeeld, is dan ook zeer mager en bovendien niet geheel juist.

Toch hebben verschillende schrijvers dit onderwerp behandeld, als ds C. van Schaick in *West-Indië* [2]) van 1855, ds C. van Dissel in zijn *Eenige bijzonderheden betreffende de Christelijk Hervormde Gemeente te Paramaribo* [3]), de schrijver dezes in het *Protestantenblad van de kolonie* [4]), Wolbers [5]) enz, alle verschenen, voordat de Encyclopaedie in 1917 uitkwam. In een reeks van artikelen in *Hervormd Nederland* [6]) over de Hervormde kerken overzee, besloten wij met no VII De Nederlandsch Hervormde kerk van Paramaribo, waarin wij een samenvatting gaven van hetgeen over deze kerk geschreven is.

Verbetering van een gedeelte van het artikel in de *Encyclopaedie van Ned. W.I.*, is het doel van deze publicatie.

Over de kerk van Thorarica kan het volgende worden medegedeeld.

De ligging van Thorarica of Zandpunt, een weinig beneden de Siparipabo-kreek aan de Surinamerivier nabij „La Simplicité" is behandeld in het artikel: Een niet uitgevoerd evacuatieplan van de hoofdstad van Suriname in de 18de eeuw" [7]).

[1]) Blz. 239/46.
[2]) Blz. 4/41 en 81/88.
[3]) 1877.
[4]) 25 September, 2, 9, en 16 October 1915.
[5]) Blz. 62. 185/6, 192/201, 257, 269/73, 382, 400/1, 495, 559, 670, 677.
[6]) 21 Mei 1942 en 4 Juni 1942, nos. 145 en 146.
[7]) *Tijdschrift van het Koninklijk Ned. Aardrijkskundig Genootschap*, Maart 1947, no. 2.

Als predikant stond te Thorarica de Middelburger ds Johan Basseliers, de eerste Nederlandsche predikant in Suriname, die in 1668 met Crijnssens tweede expeditie naar Suriname was medegekomen, tot zijn dood in 1689. Over het zendingswerk is weinig bekend. Het is zeer lang geleden, dat er iets in theologische [1]) en andere tijdschriften [2]) is gepubliceerd en voor de meesten is dit niet gemakkelijk bereikbaar. Het zijn twee brieven[3]) aan de classis te Middelburg geschreven. Ik ontleen daaraan de volgende gegevens, die het leven en den arbeid van ds Basseliers in het licht stellen.

Bij zijn aankomst in Suriname woonden er een 7 a 8-tal Nederlanders. Zij die met hem medegekomen waren om naar Berbice door te reizen, lieten hem wegens zijn zwakke gezondheid in Suriname achter. Hoewel hij te Thorarica stond, hield hij ook godsdienstoefeningen te Paramaribo en bediende des Zondags beide dorpen, die 7½ km van elkaar verwijderd lagen, om beurten, een zware taak voor een niet al te sterken man in die dagen. Het traktement, waarop hij in 1668 was medegekomen, bedroeg *f* 800 tot 1200—, maar, zooals uit een brief van 15 Mei 1685 blijkt [4]), had hij in zeven jaar tijds geen traktement ontvangen en was men hem toen *f* 8.400 schuldig. Toch bleef hij op zijn standplaats met opgewektheid en liefde zijn taak vervullen in het onchristelijke land en schreef hij in zijn eersten brief: „broeders, bid voor mij, die hier ben als een eensame musch op het dack, opdat, terwijl de duysterheid de volkeren en de donkerheid de natien nog bedekt, Zions puijn en vervallen muuren onder en door mijn swakke dienst alhier mogte herbouwt, het vallende geschoort, het swakke gesterkt worden".

De gemeente bleef klein. Hij schrijft, dat hij onder een volk leeft en woont, „dat met geen lust bevangen en word, sig met wind voed en in zijn droefenis blijft sitten sonder te willen geroert of bewogen te worden, schoon de slaande engel 't land doorwandelt heeft, slaande bijna van huis tot huis met pestilentiale coortsen en uytteerende siekten en eijndelijk de dood". Hieruit zou men opmaken, dat Suriname ongezond was [5]) maar elders

---

[1]) *Het Tijdschrift voor Gereformeerde Theologie*, S. 2. Jrg. I (1894), blz. 324, 341.

[2]) *Stemmen des Tijds*, October 1919, no. 12.

[3]) Van 16 Januari en 12 September 1676.

[4]) Van Van Aerssen van Sommelsdyck aan de directeuren der Societeyt

[5]) Willoughby schrijft in 1650 aan zijn vrouw, nadat hij sergeant major A. Rowse naar Suriname gezonden had om een geschikte plaats

wordt dit duidelijk weersproken. Er was toen echter bijna geen huis waar geen doode was. De predikant zelf klaagt over geheugenzwakte. In zijn woning waren 6 dooden: 2 lieve kinderen, een neger, een Indiaansch kind en nog twee anderen. Hij preekte in een „oude vervallen kercke, cleijn, rondom open en van boven met gaten, in 't midden van 't bosch staande" Liever ziet men hem „' teinden adem en cragten spreken" (bedoeld is dat men hem liever zag ophouden met preken), zoodat hij menigmalen denkt, dat het beter is, binnenkort maar den dienst te verlaten.

Hij schrijft in 1676: „in acht jaren niet een duijt van mijn gage genoten hebbe", behalve dat zijn zwager 4 maanden geleden na 3 à 4 jaren lang aandringen £ 600 [1]) voor 3 jaren dienst heeft ontvangen en het gouvernement hem nog £ 1000 schuldig is, „slegte belooninge voorwaar voor trouwe en moeylijke diensten".

In 1676 vraagt hij daarom ontslag en een andere standplaats, waar men beter betaalt, anders is hij wel genegen nog een paar jaar te blijven, „want een dorschende osse moet men niet muylbanden".

Het is begrijpelijk, dat onze predikant zonder inkomsten verplicht was op een andere wijze aan de kost te komen en plantages aanlegde, die daarin voorzagen. Zo was hij aanlegger en eigenaar van twee plantages, een nabij die van de zusters van gouverneur Van Sommelsdyck, hoog op de rivier, en een andere nabij Thorarica, niet ver van de Joden Savanna, naast de plantage van Van Scherpenhuyzen, „Palmeneribo". Toen de gouverneur Van Sommelsdyck waterwerken op de plantages deed aanleggen, waren de eerste plantages, waarop zulks geschiedde, die van ds Basseliers en van Van Scherpenhuyzen.

In 1672 zonden de Staten van Zeeland eindelijk een tweede

---

voor vestiging van een kolonie te zoeken: „It is commended by all that went, for the sweetest place that ever was seen, delicate rivers, brave land, fine timber. They were out almost five months and amongst forty persons, not one of them had so much as their head ache. They all commend the air to be so pure, and the water so good, as they had never such stomachs in their lives, eating, five times a day, plenty of fish and fowl, partridges and pheasants, innumerable, brave savannahs, where you may in coach or on horseback ride thirty or forty mies". *Suriname voor de verovering door Abraham Crynssen"* door Fred. Oudschans Dentz. *Bydragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap.* Deel XXXIX (1918), noot 59, Ontleend aan het Sloane MSS 3662 in het Britsch Museum.

[1]) Dit zal een Vlaams pond zijn geweest, ter waarde van zes gulden.

predikant, een Franschman van afkomst, ds François Chaillon [1] „om duyts te prediken" te Paramaribo, zodat deze Basseliers' taak te Paramaribo kon verlichten. Maar lang bleef Chaillon er niet, en de kerk van Paramaribo bleef vacant en werd opnieuw door Basseliers bediend.

Hoe goed hij aangeschreven stond, is wel hieruit gebleken, dat hij in Juli 1685 „met pluraliteyt van stemmen werd genommineert tot Raed deser Provincie om daeruyt door Sijne Excellentie d' Electie gedaen te worden", maar hij nam de benoeming niet aan, aangezien hij beide uiteenloopende functies-predikant en raadsheer — niet naar behoren kon vervullen, Blijkens de politieke notulen van 3 Sept. 1685 verzocht ds Basseliers den gouverneur hem te willen verontschuldigen. Hoewel gouverneur Van Aerssen van Sommelsdyck sterk op de aanvaarding zijner benoeming aandrong, zwichtte hij ten slotte voor het verzoek van den predikant.

In 1687 werd een tweede gereformeerde predikant uitgezonden, ds Heinrich Rosinus, afkomstig uit Koningsbergen, die echter wegens onchristelijken levenswandel werd geschorst. Deze huwde in 1692 met Maria Françoise Brulan de Versan, geb. te St. Omer, weduwe van baron de Corval.

Ds Basseliers overleed in 1689.

Gedurende de jaren 1697–1699 stond de kerk te Thorarica onder ds Bernhart Ter Maath, en na diens overlijden, in Juni 1700, werd zij met de kerk van Paramaribo vereenigd.

Ik heb eenigszins uitvoerig stilgestaan bij deze gemeente, aangezien zij de eerste was in de eerste hoofdstad van Suriname, met een vasten predikant, van wien tot nu toe weinig bekend was.

Alvorens over te gaan tot de kerk van Commewijne verbeter ik een drukfout in de *Encyclopaedie* waarin als overlijdensjaar van ds Ter Maath staat aangegeven 1799, inplaats van 1699 [2]). In nagenoeg alle werken over Suriname kan men lezen, dat er in 1688 in de Commewijne, aan de samenvloeiing van de Commewijne en Cottica, dus op Sommelsdijk, een Hervormde kerk werd gebouwd. Ds C. van Schaick schrijft het in *West-Indië* [3]), Wolbers

---

[1]) Volgens De Rocheforts *Tableau* had er vóór 1665 eends Chaillon of Chaillou op Tobago gestaan, en leefde daar ook een Jean Chaillon of Chaillou.

[2]) Blz. 678.

[3]) *Proeve van of bijdrage tot de geschiedenis vooral van de Hervormde kerk in Suriname*, door C. van Schaick. West-Indië, 1855, deel I, blz. 82.

neemt het van dezen over [1]), de *Encyclopaedie van Ned. W.I.* [2]) meldt het in navolging. Zoowel jaartal als plaats zijn echter fout. De kerk in de Commewijne moet gebouwd zijn vóór 1682. Deze mededeling danken wij aan de predikant ds. J.W. C. Ort, destijds te Paramaribo, die daarop in 1920 onze aandacht vestigde.

Waarop zij gegrond is, zal uit het volgende blijken. In de niet volledige lijst van predikanten van de Hervormde kerk (waarin trouwens onjuistheden voorkomen), opgenomen in de *Surinaamsche Almanak* voor het jaar 1830 [3]), in *West-Indië* [4]), en bij *Wolbers* [5]) staat niet vermeld ds Adriaan Backer, die gestaan heeft in de kerk van Calis in de Commewijne. Calis ligt aan de monding van de Cassewinica, tegenover de Bottelkreek. Men kan dezen ouden naam nog terugvinden op de oude kaart van Moseberg en bij Stedman en — volgens ds Ort — in de oudste Surinaamsche Almanak. Deze plaats was door de oude kolonisten uitmuntend gekozen voor een kerk en in het algemeen voor een plaats van samenkomst (rendez-vous in tijd van nood), daar ze over de rivieren gemakkelijk bereikt kon worden. Zij is een centrum en ligt ongeveer in het midden van de rivier. De Boven-divisie van Commewijne ligt opwaarts van Calis, de Beneden-divisie beneden deze plaats. De kerk was gebouwd voor de toenmalige bewoners van Commewijne en Cottica. In 1688 waren die er niet in de omgeving van Sommelsdijk, zoals de oude kaarten aantonen. De Beneden-Commewijne was beneden de samenvloeiing onbewoond, evenzo de Cottica boven de samenvloeiing tot een heel eind hoger op dan de uitmonding van de Perica.

In de Commewijne, hoger dan de schans Sommelsdijk, begonnen de plantages aan den linkeroever bij de Commetewane en bij de monding van de Kruiskreek rechts. Aangezien de kerk te water en met het getij moest bereikt worden, zou de plaatsing op Sommelsdijk uiterst onpractisch zijn geweest. Zo iets zouden onze voorouders niet gedaan hebben. De eenige gunstige ligging voor een kerkgebouw in het district was in een centrum en dat lag voor de Commewijne veel hoger op. In de Cottica waren te weinig bewoners om voor een kerk in aanmerking te komen. Hoewel Hartsinck alle kerken opnoemt, gewaagt hij — ten rechte

---

[1]) Blz. 62.
[2]) Blz. 358.
[3]) Blz. 239/246.
[4]) Deel I, blz. 19/22.
[5]) Blz. 846/7.

— niet van die van Sommelsdijk. Wel noemt hij een kerk in de Bovenverdeling (Boven-divisie) van de Commewijne.
De mogelijkheid bestaat, dat latere schrijvers hebben gedacht, dat met Boven-divisie fort Sommelsdijk werd bedoeld en zo zou dan de legende van een kerk daar ter plaatse kunnen zijn ontstaan.

Ds Backer — over wien ik reeds sprak — werd in 1682 overgeplaatst en vertrok naar Paramaribo, waar geen predikant was. Den 27sten Februari werd volgens de politieke notulen besloten, „den Hr Adriaan Backer, Predikant dezer Provincie" te verzoeken zijn dienst als predikant in de kolonie voort te zetten en zich metterwoon te Paramaribo te vestigen, met een traktement van *f* 1200—, dat stipt per kwartaal zou worden betaald. Bovendien kreeg hij vrij wonen in de pastorie.

Op 15 April leest men in de notulen, dat ds Backer gereed staat uit de Commewijne naar Paramaribo te komen om aldaar het predikambt te bedienen. Een huis, water- en winddicht, wordt voor hem ingeruimd; voor onderhoud daarvan wordt het eerste jaar *f* 100— toegezegd, het tweede jaar *f* 75— enz.

Een jaar later leest men in de notulen, op 12 Februari 1683, dat ds Backer geklaagd heeft dat de betaling van zijn traktement te wensen overlaat, dat hem dit al meer was overkomen en dat hij geen staat kon maken op de beloften van den Politieken Raad. Dus al net als bij ds Basseliers. Hem wordt geantwoord dat commandeur en raden nauwgezet zullen zorgen voor uitbetaling van zijn gage per kwartaal uit de eerst inkomende middelen, doch dat niemand van de Heeren raden zich in privé wilde verbinden voor de prompte uitbetaling. Was ds Backer hiermede niet tevreden, dan werd hem toegestaan — hoewel tot leedwezen der regeering — gebruik te maken van het middel hem vroeger reeds op een request in margine aangeduid. Hij nam dus ontslag en in Maart 1683 wordt hem een attestatie gegeven naar Nederland te repatrieeren. Daarin wordt vermeld, dat „de Hr. Adriaan Backer zich in zijn bediening trouw betoond heeft, en dat hij in 't bijzonder tijdens den droevigen binnenlandschen oorlog tegen de Indianen en de ongelukkige oeconomische omstandigheden van die dagen de inwoners heeft gesticht door leer en leven".

De gemeente te Calis bleef vacant tot 1687, toen ds Keetelaar kwam, die voor de Commewijne was aangewezen. In dien tusschentijd schijnt ds Basseliers van tijd tot tijd daar gepreekt te hebben, althans wij zien, dat hij de dienst Zondag 19 Mei 1686 waarnam.

Hiermede nemen wij afscheid van ds Backer.

Het verdere verloop van de kerk van Calis is de volgende. In 1699 werd den landmeter Bogaert opgedragen te onderzoeken hoe groot de hoek van Calis was en aan wien deze toebehoorde. De directeur van de plantage „Rosenbeek" was nl. bezig daar bos te vellen en de grond te beplanten. Blijkens de politieke notulen van 3 Juli 1699 verklaart Bogaert, dat het land of de hoek van Calis, groot 24 akkers, altijd is beschouwd als een openbaar terrein, waar in vroeger tijden de kerk van beide divisiën van de Commewijne heeft gestaan, omdat de plaats in het midden der rivier gelegen is.

In de Commewijne hebben dus eertijds twee kerken gestaan, een in de Beneden- en een in de Boven-divisie. De Benedendivisie strekte zich toen uit van de Cassawinica tot de schans Sommelsdijk. Den 5den Januari 1697 klagen de ingezetenen van de Commewijne over de moeilijkheden, die zij ondervinden bij het brengen van den toenmaligen predikant Wachtendorp van zijn woning naar de kerken. De planters in Commetewane zijn met halen en brengen, als zij daarvoor de beurt hebben, acht dagen kwijt! Daarop besluiten gouverneur en raden, dat de predikanten, wanneer zij beide divisiën waarnemen (dus in beide kerken den predikdienst hebben te verrichten) bij een der kerken moeten wonen, „gelijk ds Keetelaar Zalr heeft gedaan".

Waar stond toen de kerk van Beneden Commewijne?

Uit de notulen van 12 Januari 1702 blijkt, dat in de Benedendivisie een geschikt huis nodig is om de godsdienstoefeningen te kunnen houden, en besloten wordt bij de plaats, waar de vorige kerk heeft gestaan, een nieuw huis te bouwen, 50 voet lang, 30 voet breed van goed bolletreehout, rondom met planken belegd en met singels bedekt. Een jaar later — 19 Januari 1703 — als de zaak weer aan de orde komt, wordt besloten voortgang te maken met het huis „aan Courcabo".

Te Courcabo werd in 1703 tegenover Potribo een tweede gereformeerde kerk gebouwd. Hartsinck spreekt van de „kerk naast de plantage Curcabo" [2]).

Wat de Boven-divisie van Commewijne betreft, leest men, dat gouverneur en raden op 12 Maart 1691 bespreken, dat de kerk in de oplandsche divisie in zulk een slechten staat verkeert, dat zij noodzakelijk moet worden neergehaald en er wordt besloten, in plaats van de oude vervallen kerk een nieuwe te bouwen naar het model van die van Perica.

[1]) Hartsinck, blz. 577.

Op 1 October 1702 wordt evenwel verzocht de kerk, tegenwoordig staande in de Boven-divisie te plaatsen op Calis. Terwijl dus sommigen de kerk weder benedenwaarts wensen te verplaatsen, blijkt het in dit geval, dat in genoemd jaar 1702 de kerk van de Boven-divisie niet op Calis stond, zoals reeds uit het rapport van den landmeter Bogaert is te lezen.

De kerk van Boven-Commewijne stond op een stuk grond, door den heer Jan de Backer — die zelf kerkmeester was — daartoe afgestaan, een deel van zijn plantage [1]). Lang na zijn dood rezen er moeilijkheden over deze kerkgrond met een nieuwe eigenaresse van de plantage. In 1721 rapporteert de commissie voor woning en kerk in de Boven-Commewijne, dat de kerkmeester bekend heeft gemaakt, dat de weduwe Guigeur hem had verklaard onder voorgeven, dat de kerk op haar land stond, niet te zullen dulden, dat aldaar enige woningen werden gebouwd, zoals steeds bij alle kerken is geschied, althans tot logies van de predikant.

Er wordt in de raad besloten ter secretarie na te zien, op welke voorwaarden Jan de Backer vergund heeft de kerk op diens grond te plaatsen en, wanneer de weduwe Guigeur blijft weigeren, zal getracht worden haar te overreden enige kettingen land af te staan voor het bouwen van huizen, waarin kerkbezoekers tijdelijk kunnen verblijven, zoals ook in andere divisies bij de kerken het geval is.

Samenvattende de positie der kerk in Commewijne, blijkt:

1. dat er geen kerk op Sommelsdijk heeft bestaan;
2. dat de kerk in Commewijne niet in 1688 kan zijn gebouwd, maar reeds in 1682 stond te Calis, bediend door ds. Backer;
3. dat voor het gemak der toenemende bevolking de gemeente in tweeën werd gesplitst; de Beneden-divisie met een vergaderlokaal te Courcabo, de Boven-divisie met een huis voor godsdienstoefeningen op de plantage van Jan de Backer. Ds Keetelaar bediende beide gemeenten; in zijn tijd bestond misschien nog de kerk op Calis en woonde hij daarbij.
   Daarna had elke divisie een eigen predikant: ds Moraeus op Courcabo, ds Wachtendorp in de Boven-divisie. Na Moraeus dood bediende ds Wachtendorp weer beide gemeenten;

---

[1]) No. 69 op de kaart van 1688, behorende bij het artikel: „De Labadisten in Suriname", door L. Knappert, *De West-Indische Gids*, 1926 8ste jrg. blz. 193.

4. dat men later op het denkbeeld kwam de kerk van de Boven-divisie naar de oude plaats Calis te verleggen;
5. dat bij het terugtrekken der bevolking uit Boven-Commewijne daar geen kerk meer nodig was. Maar de kerk op Courcabo bleef lang bestaan. Althans Hartsinck gewaagt er nog van in 1770. Dat was toen in de Boven divisie, maar in de oudere tijd tijdelijk Beneden-divisie;
6. dat aan het eind van de 18de eeuw de gedachte opkwam, de kerk van Courcabo te verplaatsen naar Sommelsdijk, maar daarvan niets is gekomen.

JHR. LOUIS CONSTANT VAN PANHUYS
1869–1949

Op 1 October van dit jaar overleed, ruim 80 jaar oud, immers geboren 8 Maart 1869, de Heer Jhr L. C. van Panhuys, oud-hoofdcommies aan het Departement van Koloniën, oud-burgemeester van Vuren en Dalem, oud-slotvoogd van Loevestein.

Dat de overledene, uit den Haerenschen tak der Van Panhuysen, reeds op zeer jeugdigen leeftijd naar Suriname ging, om aldaar het gouvernement te dienen, lijkt niet helemaal een toeval. Willem Benjamin van Panhuys was er in 1816 en 1817 gouverneur geweest en een andere naamgenoot, uit den Groningsen tak van het geslacht, diende er in het begin dezer eeuw als officier. De relatie met het land is dus een oude.

Louis Constant, in het district Marowijne geplaatst, interesseerde zich direct voor de oorspronkelijke bewoners van Suriname, met wie hij door zijn functie in aanraking kwam en hij begon met ethnologische curiosa te verzamelen. In 1898 verscheen van zijn hand, in het *Intern. Archiv für Ethnographie,*" Een proeve eener verklaring van de ornamentiek van de Indianen van Suriname." Ook het houtsnijwerk der Bosnegers had zijn belangstelling.

Na terugkomst in Nederland aan de Westindische afdeling van het Departement geplaatst, ging Van Panhuys voort met gegevens op het gebied der volkenkunde te publiceren, hij vertegenwoordigde Nederland meermalen in het tweejaarlijkse *Internationaal Amerikanistencongres* en werd in 1905 benoemd tot corresponderend lid der *Société des Américanistes* te Parijs. Zijn sterven mag herdacht worden als dat van den Nestor der Amerikanisten in Nederland.

In de latere jaren van zijn leven bekleedde Van Panhuys de dubbele functie van burgemeester en slotvoogd en, overeenkomstig zijn wens, is zijn stoffelijk overschot in de nabijheid van Loevestein ter aarde besteld.

Van ons tijdschrift was de overledene een trouw medewerker; de eerste bijdrage van zijn hand verscheen in den eersten, de laatste in den dertigsten, thans lopenden, jaargang.

M.

BOEKBESPREKING

Suriname. Een fotoreportage van land en volk door WILLEM VAN DE POLL. N.V. Uitgeverij W. van Hoeve. 's Gravenhage 1949. Prijs geb. f. 9.90

Een reportage welke er zijn mag en lang niet uitsluitend een fotoreportage. Het werk bevat 59 bladzijden tekst en 128 bladzijden foto's, volgens den index 199 stuks, maar inderdaad wat meer, want sommige nummers staan voor twee of meer afbeeldingen.

De schrijver begint met enkele algemeene inlichtingen aangaande het land Suriname en zijn bewoners; dat er wat de historie betreft wel een kleinigheid aan te merken zou vallen doet weinig ter zake.

Dan begint het verhaal van de reis er heen, per vliegtuig van Curaçao en de lezer komt al direct onder de bekoring van Van de Poll's levendigen verteltrant en zijn scherp opmerkingsvermogen, twee kwaliteiten welke ook de rest der „reportage" tot een zoo aangename en interessante lectuur maken.

De beschrijving der stad doet den Surinaamschen oudgast zien hoe weinig er in Paramaribo sedert 35 à 40 jaar geleden veranderd is, zij het dan dat er destijds geen speciale officiers-sociëteit bestond en er geen autobus of bussen reden door de straten. Hoe bekend doet overigens het stadsbeeld, zoals Van de Poll het ons doet zien — en doen ook de plaatjes — den op oude herinneringen terenden lezer aan!

De schrijver gaat over zee naar Nickerie en dan binnendoor naar Paramaribo terug. Hij vertelt ons van Suriname's rijstschuur en van de waterstaatswerken welke Nickerie daartoe gemaakt hebben, van de rijstverbouwende Hindoestani en Javanen, van de zich met het inzamelen van balata in het oerwoud bezighoudende Creolen. Wij krijgen interessante dingen te lezen over aard en levenswijze van de Aziatische meerderheid der bewoners van het Nickeriedistrict — schrijver weet zelfs van religieuze Hindoeplechtigheden te vertellen — en over het harde leven der „inboorlingen", die in het boschbedrijf hun bestaan zoeken.

Na een allerprettigst verblijf in het logeergebouw van Nickerie gaat Van de Poll, met een klein motorvaartuigje, op reis naar Coronie. Hij weet al de schoonheid te genieten van een watertocht door de tropische wildernis, vangt onderweg een tapirjong en bezoekt aan de Wayombo een dorp van door de Missie gekerstende Indianen, wier levenswijs en cultuuruitingen vlot beschreven worden.

Te Coronie aangekomen ziet de schrijver zich verplaatst in wat hij Suriname's palmentuin noemt, de „glimlach van Suriname" volgens een vroegeren bezoeker, maar volgens Van de Poll een glimlach waar achter een kwijnend lichaam en een zorgenvol hart schuil gaan. Inderdaad, de cocoscultuur, de voornaamste bron van inkomsten der hier hoofdzakelijk Creoolsche bevolking, wordt nog op een grootendeels zeer primitieve wijze beoefend en levert dan ook slechts een schamel bestaan op.

Weder terug te Paramaribo worden voorbereidingen getroffen om de Boschnegers der Boven-Suriname te gaan bezoeken; blijkbaar behoort daartoe ook het zich op de hoogte stellen van de voornaamste bijzonderheden aangaande deze uiterst interessanten bevolkingsgroep en hun vele door hun voorouders uit Afrika medegebrachte levensgewoonten en superstities, hun sociale instellingen en hun karaktereigenschappen.

Met een „draisine" over de spoorrails naar Kabelstation gereden

zijnde, heeft de schrijver de gelegenheid het Zendingshospitaal ,,Prinses Juliana" te bezoeken, waar twee vrijwillige ballingen, een dokter en een zuster, in hun eenzaamheid ieder toevallig contact met de buitenwereld als een kleine verheldering voelen van hun harde bestaan. Van de Poll komt zeer onder den indruk van wat hier onder uiterst moeilijke omstandigheden en met groote toewijding verricht wordt, tot heil der lijdende menschheid in het boschland.

En passant is nog even iets verteld over de goudexploitatie aan de Saramacca, achter Kwakoegron, waar men onderweg gepasseerd is.

Van Kabel wordt dan de reis per korjaal, met drie Boschnegers bemand, naar Ganzee aangevangen. Eenige andere dorpen worden op den weg er heen bezocht en de schrijver heeft alle gelegenheid om, èn aan wat hij daar ziet èn aan wat hij bij zijn roeiers opmerkt, de inlichtingen te toetsen welke hij te voren verkregen had aangaande het eigenaardige volkje der Boschnegers. Dat hij dit en wat hij van de korjaal uit kan gadeslaan, op levendige wijze en met groote liefde voor de natuur beschrijft, spreekt van zelf.

Het verhaal van zijn bezoek aan Ganzee, de grootste Christengemeenschap der Boschnegers, waar hij de gast is van den Herrnhutter ,,Leriman" en diens echtgenoote, beiden kinderen des lands, eindigt Van de Poll met den Negerengelschen tekst van het loflied dat bij de avondwijding in het kleine Godshuis in het oerwoud gezongen wordt.

En hiermede is tevens de tekst van het boek ten einde; men zou kunnen meenen dat de schrijver het Oostelijk deel van Suriname niet bezocht heeft, maar onder de fotos komen wel degelijk ook de zoodanige voor, welke betrekking hebben op de Marowijne en de Cottica, de bauxietexploitatie enz.

De uitgeefster van het boek van Van de Poll vestigt er de aandacht op dat deze laatste zich door zijn begaafdheid om op even suggestieve als artistieke wijze de karakteristiek van een land en een volk op de gevoelige plaats vast te leggen een wereldnaam verworven heeft. Dat die faam verdiend is bewijzen ook de fotos in dit reportagewerk.

De verscheidenheid is groot; wij vinden stads-, rivier- en boschgezichten, Boschnegers en Indianen, onderwijs, ziekenzorg, industrie en handwerk, volkstypen, godsdienstig leven, alles goed en fraai door Van de Poll's camera in beeld gebracht. En ten slotte is ook nog een aardig kaartje van Suriname opgenomen.

Een werk als dit is bij uitstek geschikt om voor ons toch zo mooie Suriname en zijn interessante bewoners belangstelling en sympathie te wekken. Den auteur komt hiervoor lof en dank toe en de uitgeefster verdient zeker een woord van waardeering voor haar initiatief en voor de verdienstelijke uitvoering van het boek.

Met veel belangstelling kan thans het volgende oeuvre van Van de Poll tegemoet gezien worden, een dito reportage betreffende de Nederlandsche Antillen, welke in voorbereiding is.

November 1949 M.

P. M. LEGÊNE. *Tani het Godenkind*. J. N. Voorhoeve, Den Haag, derde druk, 191 pag. geïll. Prijs *f* 3.90.

Wederom een verhaal uit het Surinaamse oerwoud.

Dergelijke literatuur heeft niet alleen de strekking belangstelling te

wekken voor de primitieve volken en volkjes die nog in Oost en West onder de Nederlandse vlag leven, maar ook om de misvatting te bestrijden dat de natuurmensen zo gelukkig zijn en men hen eigenlijk maar liefst met rust moest laten.

Het is juist de natuur welke deze mensen beangstigt; zij voelen zich van de wieg tot het graf omringd en bedreigd door boze machten, aan wier noodlottigen invloed zij zich slechts door offers kunnen onttrekken. Zo bij de Papoeas van Nieuw Guinea, zo bij de Bosnegers en Indianen in Suriname.

Allicht zou men de opvatting kunnen huldigen dat vooral in laatstgenoemd land, waar een groot deel der woudbewoners niet al te ver van de bestuurscentra verwijderd leven, het in de eerste plaats de taak der overheid zijn zou door onderwijs aan deze rijksgenoten beschaving en verlichting te brengen, door hygiënische maatregelen hun gezondheidstoestand te verbeteren en door krachtig optreden aan hun barbaarse gebruiken een eind te maken. Hoewel er wel aanwijzingen zijn welke doen verwachten dat in het „autonome" Suriname het bestuur zich deze aangelegenheid meer direct aan zal trekken dan in het „koloniale" het geval geweest is, waren het tot dusver vooral de zending en de missie die de noden der bevolking van het binnenland trachtten te lenigen.

Het hier besproken werkje is een zendingsverhaal.

Volgens Prof. De Goeje is een gadoman iemand over wien een natuurgeest vaardig geworden is en de held van onze geschiedenis is een gadopikien; wij worden dus al lezend betrokken in de sfeer van het eigenaardige geestesleven der Surinaamse Bosnegers. Tani's vader had, zij het onwetend, den in een vis belichaamden geest gedood van een blanke, die indertijd in de stroomversnellingen der rivier om het leven gekomen was en daarmee tevens zijn „treef" geschonden, welke hierin bestond dat hij nimmer in de schaduw van een blanke mocht staan, terwijl de schaduw van de vis bij het ophalen op hem gevallen was. Als gevolg van deze complicatie was de arme Bosneger op ellendige wijze aan zijn eind gekomen en zijn zoontje was nu met een soort erfzonde belast. Merkwaardigerwijze echter verwerft Tani zich de reputatie van godenkind, omdat een tijger vriendschap met hem sluit en de vereerde en gevreesde slang hem als een hondje achterna loopt. Totdat hij, bij een toovenaar in de leer geweest zijnde, in een toestand van geestesvervoering zich vergrijpt aan het kadaver van een bij ongeluk gedode dagoweeslang. Hij wordt nu uitgebannen en beleeft vele avonturen, doch wordt ten slotte, samen met zijn vriendinnetje Switimoffo, door de zendelingen bevrijd van alle demonische banden waarin zij verstrikt zijn.

Het paar wordt gedoopt en in den Christelijken echt verbonden, waarna hun voorbeeld de zending nog verdere overwinningen doet behalen op het heidendom der Bosnegers aan de Boven Surinamerivier.

Het boekje bevat veel leerzaams op het gebied der gebruiken en opvattingen dezer primitieve Afrikanen, nakomelingen van gedurende een ruim tweehonderdjarige periode der Surinaamse geschiedenis ontvluchte negerslaven. Hoe weinig van het verleden dezer merkwaardige bevolkingsgroep in Nederland bekend is bleek onlangs weder uit hetgeen er in een bekend Nederlands geïllustreerd tijdschrift dienaangaande aan de lezers, naast de verdienstelijke foto's, aan onjuiste informatie voorgezet werd. M.

ROBERT M. INGLE and F. G. WALTON SMITH. *Sea turtles and the turtle industry of the West Indies, Florida and the Gulf of Mexico, with annotated bibliography.* A special publication of The Marine Laboratory, University of Miami, in cooperation with The Caribbean Research Council. University of Miami Press, Aug. 1949, 106 blz., 2 tekeningen.

„Sinds tal van jaren is men goed op weg de schildpad uit te moorden", schreef pastoor EUWENS reeds in 1907 („Schildpadden", Bonaire-nummer *Neerlandia* jrg. *II*, p. 207). In het gehele Caraïbische gebied is de teruggang van deze dieren opgemerkt, zonder dat internationale actie tot veiligstelling van de zeeschildpadden hiervan het gevolg is geweest.

In 1947 werd echter door de Caribbean Coördination Commission Netherlands (domicilie Indisch Instituut, Amsterdam) aan de Caribbean Commission voorgesteld om door de Caribbean Research Council een „survey" te doen uitvoeren om inzicht te krijgen in de stand van de zeeschildpadden, hun biologie enz.; een en ander als voorbereidende maatregel voor het ontwerpen van een Inter-Caraïbische Conventie voor bescherming en juiste exploitatie. De Caribbean Research Council stelde zich daarop in verbinding met The Marine Laboratory of Miami, en dank zij de samenwerking tussen beide instanties kwam dit werkje tot stand.

De vijf schildpadsoorten, welke in de Caraïbische Zee voorkomen, worden eerst in het kort beschreven; er wordt dan iets verteld over hun verspreiding, groei, afmetingen en ouderdom, voorkomen, voedsel en vijanden, voortplanting, trek en andere levensverschijnselen. Vervolgens vinden wij hoofdstukjes over vismethoden, schildpadproducten, kweken, economische betekenis van de visserij en de wettelijke maatregelen waaraan men zich hierbij op de verschillende eilanden heeft te onderwerpen. En als besluit nog enkele beschouwingen met het oog op de toekomst.

Het bevorderen van het verbruik van schildpadproducten binnen het Caraïbisch gebied lijkt gunstiger dan het trachten de handel met N. Amerika of Europa te doen herleven. Het plaatselijk verwerken van „schildpad" in souvenirs en toiletbenodigheden dient daarbij zoveel mogelijk te worden bevorderd.

Hoewel er tot heden op het gebied van het schildpaddenkweken in West-Indië nog weinig tot stand schijnt te zijn gebracht, lijkt dit bedrijf — in tegenstelling met bv. de kreeften (spiny-lobster) kweek — toch wel kans van slagen te hebben. De mogelijkheden dienen echter van te voren behoorlijk te worden onderzocht, door een bioloog of visserijdeskundige, die zowel de dieren, als het terrein en de plaatselijke toestanden goed kent.

Strenge maatregelen tegen het uitgraven van eieren uit de broedplaatsen in het strand én van het vangen van dieren op het strand zijn nodig om de visserij ook in de toekomst nog iets te laten betekenen. De vangst moet bovendien beperkt worden door het vaststellen van een minimum toelaatbaar gewicht en eventueel door het verbieden van alle vangst gedurende bepaalde perioden, bij voorkeur de tijd van voortplanting.

De schrijvers leggen er de nadruk op, dat de wettelijke maatregelen zo uniform mogelijk moeten zijn in het gehele Caraïbische gebied. Dit is feitelijk alléén te bereiken door een Inter-Caraïbische conventie.

Alleen met verbodsbepalingen komt men er echter niet, en de schrijvers bevelen dus aan om de medewerking te zoeken van de vissers zelf; deze moeten daartoe bewerkt worden door de plaatselijke autoriteiten, onderwijsmensen, politie e.a., bij voorkeur met behulp van een korte, duidelijk geïllustreerde en in eenvoudige taal geschreven brochure. Hierdoor zou bereikt kunnen worden, dat de vissers in welbegrepen eigenbelang hun steun geven aan de noodzakelijke beschermingsmaatregelen, en tevens vele inlichtingen over de schildpadden zouden kunnen verstrekken. — Moge de Research Council in deze richting hare bemoeiingen voortzetten. Tevens zou het aanbeveling verdienen de bestaande wetgevingen te verzamelen en tabellarisch te publiceren, opdat een overzicht worde verkregen, hetwelk zou kunnen dienst doen voor een conventie-ontwerp. Al is de kans op spoedige verwezenlijking van een dergelijke conventie gering, de briefwisseling tussen Caribbean Commission en de verschillende territoria over het behoud van de zeeschildpadden moet op zich zelf reeds als waardevol worden beschouwd, aangezien deze de aandacht op het probleem gericht houdt.

In de bibliografie — welke $^2/_5$ van de omvang van het werkje beslaat en 363 titels bevat — schijnen de schrijvers vrijwel álles samengebracht te hebben wat hen aan schildpadliteratuur uit de gehele wereld onder ogen is gekomen. Een dergelijke lijst kán dus niet anders dan zéér onvolledig zijn, zij is dit óók wat de schaarse schildpadliteratuur van de Nederlandse Antillen en Suriname betreft. (Zo ontbreekt o.m. EUWENS' bovengenoemde publicatie). Aan de andere kant vinden wij titels die in deze lijst zeker nièt hadden moeten worden opgenomen. De lijst is vrij slordig; de Nederlandse titels bijv. (men zie: Bierdrager, Boeke, Goudriaan, Westerman) zitten vòl met drukfouten. Ook de tekst is hier en daar slordig, zowel wat de opzet betreft als de correctie. In de tabel op blz. 19 zijn twee getallen onder Specimen A abusievelijk overgenomen van Specimen B. *Thalassochelys imbricata* (blz. 7 en 9 geven de foutieve spelling *Thallasochelys*) heet verderop, zonder nadere aanduiding, *Eretmochelys imbricata*. Een en ander geeft de indruk, dat het werkje in haast en zonder veel nauwkeurigheid is samengesteld.

Natuurlijk heeft het boekje ook zijn verdiensten. Het moet ieder, die dit werkje leest, wel opvallen, hoe weinig wij eigenlijk nog over onze zeeschildpadden weten. Velen kennen het vlees of de soep van de smakelijke tortuga blanco (tortuga verde, green turtle) en de prachtige hoornen platen van de caret (carey, hawksbill). Maar hoeveel mensen kennen de kawama en de driekiel, en wat is er over deze dieren op de eilanden bekend? — Zonder kennis van deze interessante en economisch zo waardevolle dieren zullen wij er niet in slagen de maatregelen voor hun behoud te beramen én effectief te maken. Wij zijn derhalve dank verschuldigd aan de schrijvers voor hun moeite om dit handig overzicht samen te stellen.

Nog opgemerkt kan worden, dat op verzoek van de Caribbean Commission aan de agenda van de conferentie van de Gulf and Caribbean Fisheries Institute (15—18 November 1949, Miami) is toegevoegd een discussie over „Recommendations for the Protection and Rational Exploitation of the Sea Turtles", onder leiding van de schrijvers van het gerecenseerde boekje.

P. W. H.

KRONIEK

SURINAME

Het lawaai nopens de interimregeling is bedaard. Er is van alle kanten betoogd dat Nederland een faux pas gemaakt had, al was dan ook de Tweede Kamer formeel bevoegd het regerings-ontwerp te amenderen, onverschillig welke afspraken er al dan niet gemaakt waren.

Suriname heeft er zich mede verenigd dat het ingetrokken ontwerp zodanig gewijzigd wordt, dat bij landsverordening zal kunnen worden geregeld of de opleiding der leerkrachten voor het bizonder onderwijs al dan niet „gelijkgesteld" zal worden, met uitsluiting van het vernietigingsrecht der Kroon.

Tot dusver werden te Paramaribo drie avondcursussen gehouden ter opleiding van leerkrachten, t.w. de lands-normaalschool, de Sint Thomascursus en de Herrnhutter normaalschool. Tot 1 October jl. is nu de inschrijving opengesteld voor een driejarige dagkweekschool van gouvernements wege; vooralsnog werd geen aanleiding aanwezig geacht tot het openen van kweekscholen voor bizondere richtingen, waaraan naar de opvatting van het Onderwijsdepartement in Suriname voor het ogenblik zeker geen behoefte bestaan zou.

Een nieuw ontwerp-interimregeling is nog niet ingediend; het lijkt wel waarschijnlijk dat de Kamers tegen het artikel betreffende de „gelijkstelling", zoals nu met Suriname overeengekomen is, geen bezwaar zullen hebben.

Er is nu ook een Surinaamse delegatie aangewezen ter bespreking van verschillende politieke aangelegenheden, o.a. het statuut der Unie tussen het Koninkrijk nieuwe stijl (Nederland, Suriname en de Ned. Antillen) en Indonesië.

De leider van een der politieke partijen in Indonesië, tevens adviseur der republikeinse delegatie ter Ronde Tafel Conferentie, is onverwacht te Paramaribo aangekomen; hij werd, volgens een persbericht, door de Javaanse bevolkingsgroep in Suriname enthousiast ontvangen.

* * *

Er wordt steeds meer belangstelling voor Suriname betoond; zelfs de hoofdstedelijke burgemeester heeft den tijd kunnen vinden om zich er heen te begeven. Welk Amsterdams of Surinaams belang bij deze reis betrokken kon zijn werd niet duidelijk, maar de ontvangst daarginds schijnt hartelijk geweest te zijn. Het bezoek was trouwens in de Surinaamse pers al enige weken eerder aangekondigd dan in de Amsterdamse. De relaties tussen stad en overzees gewest zijn dan ook van ouden datum, volgens een krantenbericht dagtekent de nauwe betrekking al van 1683,

maar het was minstens zeventig jaar eerder dat de Amsterdamse handel al den weg naar Suriname gevonden had.

Het verhaal van zijn avonturen in Suriname, dat de burgemeester bij terugkomst aan de pers „weggaf", deed op één ogenblik even aan Tartarin de Tarascon denken, maar was toen allicht schertsend bedoeld. Wèl serieus was zijn mededeling betreffende de kennis der Nederlandse taal, zelfs bij de inwoners van Aziatischen bloede; ongetwijfeld een hoopgevende ervaring.

Maar vreemd doet het dan weder aan dat te Paramaribo aan het gouvernements huis een Amsterdams wapen te zien zou zijn; wijlen Gouverneur Van Asbeck liet indertijd aan het balcon een rijkswapen aanbrengen.

* * *

Na het vertrek uit Suriname van de met een taalonderzoek belaste professoren zijn enkele personen bezig gebleven met de voortzetting er van.

Hier te lande is, enkel door het lezen der Surinaamse bladen en dus zonder „research" of „field work" ter plaatse, al het een en ander te leren aangaande de vorderingen welke de Surinaamse bevolking in haar geheel maakt op het gebied der Ned. taal. Vele ingezonden stukken, blijkbaar gesteld door half-intellectuelen, bevatten niets dan zuiver Nederlandse woorden en uitdrukkingen, maar .... vaak verkeerd gebruikt. En ook de inheemse redacties zijn er wel eens naast in dit zelfde opzicht.

Het lijkt van primair belang dat straffe eisen gesteld worden, op het punt der taal, aan de leerkrachten en aan hen die deze leerkrachten opleiden.

In de vorige kroniek werd blijk gegeven van twijfel aangaande de bedoeling der uitlating van een der pas benoemde Surinaamse bestuurders, nopens de taal. Volgens een later verschenen interpretatie der voordracht in kwestie zou er gesteld zijn dat ten eerste het negerengels niet in aanmerking kan komen als algemene omgangstaal in Suriname zelf, ten tweede dat als primaire cultuur- en handelstaal in het internationale milieu waarin Suriname zich bevindt het Spaans gekozen zou moeten worden.

Met de eerste conclusie zal zeker iedereen het eens kunnen zijn, wat de tweede betreft kan men zich afvragen welke kansen het gebruik dezer taal Suriname zou kunnen bieden, op cultureel of commercieel gebied. De persoonlijke voorliefde van den spreker voor de Spaanse taal heeft hem allicht parten gespeeld.

* * *

In 1942 werden twee der uit Ned. Indië naar Suriname overgebrachte politieke delinquenten te Paramaribo door de militairen doodgeschoten. Dit incident vindt men niet vermeld in het Surinaams Verslag over de jaren 1940, 1941, 1942 en de namen dezer twee ongelukkigen werden eerst enige jaren later in de lijst der overledenen in het Gouvernements Advertentie Blad opgenomen, alleen met vermelding van den dag, niet van het jaar van overlijden.

De weduwe van een der twee omgekomenen heeft thans een klacht in-

gebracht tegen twee officieren en twee minderen, destijds in Suriname dienend, wegens het moedwillig veroorzaken van iemands dood; de procureur generaal bij het hof van Justitie te Paramaribo heeft een onderzoek gelast. Te voren had reeds de Parlementaire Enquête Commissie een onderzoek toegezegd naar de behandeling der geïnterneerden in Suriname.

* * *

De devaluatie van den Nederlandsen gulden heeft al tot gevolg gehad dat per 15 November a.s. het opkopen van dwarsliggers in Suriname gestaakt zal worden. Ook zullen de in Suriname in omloop zijnde Nederlandse standpenningen uit de circulatie genomen moeten worden.

* * *

Bij landsverordening zal geregeld worden het om de tien jaar houden van volkstellingen in Suriname; de eerste zal plaats hebben in 1950. De kosten voor 1949 tot en met 1952 worden begroot op een kleine 250.000 gulden.

Een der Surinaamse bladen vermeldde met een zekere ontsteltenis dat onlangs in één nummer van het Gouvernements Advertentie Blad niet minder dan 27 echtscheidingen afgekondigd waren.

31 October 1949 M.

NEDERLANDSE ANTILLEN

8—8.

Het is niet altijd gemakkelijk om uit de persverslagen van de Statenvergaderingen een goed inzicht te krijgen in wat er gesproken en besloten is. Dit geldt met name voor den niet-Curaçaosen lezer, die het tekort niet kan aanvullen met alles wat de plaatsgenoot uit anderen hoofde weet. Zo is niet geheel duidelijk een artikeltje in de *Amigoe di Curaçao* van 15 October 1949, nadat twee dagen tevoren het advies over de interimregeling in de Staten is behandeld, met het opschrift ,,De motie Irausquin om de 8—8 verhouding te continueren".

Men weet, dat met die 8—8 verhouding is bedoeld de gelijke afvaardiging van de eilanden Curaçao en Aruba in de Staten, waarover sinds de laatste verkiezingen zoveel is te doen geweest.

Staat men de verslagen in *Beurs- en nieuwsberichten* en *Amigoe* van de vergadering der Staten van 13 Oct. ll. op, dan blijkt, dat de heer Irausquin inderdaad een motie heeft voorgesteld, maar een, waarin de 8—8 verhouding niet met zoveel woorden wordt genoemd; wel wordt daarin aan de Nederlandse regering gevraagd de ontworpen interimregeling te vervangen door een ontwerp van ,,een bijzondere regeling, gebaseerd op het rapport der commissie-Van Poelje," waarvan wordt gezegd, dat het ,,de wens naar zelfstandigheid van de eilanden bevredigt".

Het klinkt weinig overtuigend, dat als bewijs daarvoor wordt aangevoerd ,,de onverdeelde instemming der leden van deze commissie met dit rapport".

De 8—8verhouding komt ook in dit rapport niet voor; de Federale raad bestaat daar uit 15 leden, van welke 5 op Curaçao en 5 op Aruba

moeten gekozen zijn. De tegenwoordige Staten tellen 21 leden. De gelijkheid van het aantal afgevaardigden voor de twee belangrijkste eilanden der Nederlandse Antillen in de staten is natuurlijk dat, waarop het — op dit stuk — aankomt, en die wil het Aruba-rapport.

De motie-Irausquin is met 16 tegen 5 stemmen, in een voltallige vergadering verworpen. Betekent dit nu, dat 16 leden der Staten de 8—8 verhouding willen vervangen door een groter aantal leden voor Curaçao dan voor Aruba? Het is moeilijk aan te nemen. Alleen de leden der Democratische partij, die Curaçao vertegenwoordigen, en de Arubaan Irausquin stemden voor, dus zelfs niet de Eman-partij en de leden der Arubase U.n.a. Het is best mogelijk, dat er onder de tegenstemmers waren, die buiten de 8—8verhouding om het rapport-Van Poelje niet lustten, en anderen, die de interimregering wel wilden, en weer anderen, die aan een definitieve regeling boven deze interimregeling en boven het plan-Van Poelje de voorkeur gaven.

Het is de moeite waard eens na te gaan, waarvandaan deze steen des aanstoots komt. Het is niet nodig daarvoor ver in de staatkundige geschiedenis der Nederlandse Antillen terug te gaan.

In den tijd van den Kolonialen raad, geheel samengesteld uit ingezetenen van het eiland Curaçao — onder welke af en toe een van Aruba geboortige — werd vooral ten aanzien van de Bovenwindse eilanden meer dan eens de klacht vernomen, dat de raad maar matig belangstelling betoonde voor andere dan plaatselijk-Curaçaose belangen. Toen in 1937 de eilanden eigen vertegenwoordigers in de Staten kregen, werd hun stem duidelijker en meer herhaald gehoord, maar nog in 1942 zocht men de oplossing in uitbreiding der bevoegdheden van de Raden van politie. Dit komt ten aanzien van Aruba ook uit in het „Rapport naar aanleiding van een studiereis van leden van de Staten van Curaçao" naar dat eiland. Het in Febr. 1944 verschenen verslag van de commissie-Oppenheim kwam met concrete voorstellen, die tot eilanden — autonomie binnen het bestaande verband zouden leiden.

Intussen was het vraagstuk meer en meer toegespitst in dat der verhouding van Aruba tot Curaçao, maar èn de Commissie-De la Try Ellis èn de proeve van een grondwet der Nederlandse Antillen van mr. Da Costa Gomez gingen niet verder dan in dit verband te spreken van „decentralisatie" en „autonome rechtsgemeenschappen".

Wel vindt men in Mr. Da Costa Gomez' proeve voor het eerst, naar ik meen, de gelijke afvaardiging van Curaçao en Aruba in de Staten (5-5-2-1-1-1). Waarschijnlijk is daaraan ontleend, dat in een der memoranda of ontwerp-memoranda, die de Staten van Curaçao voor haar delegatie naar Nederland opstelde, als wijziging van art. 68 der Curaçaose staatsregeling voorkomt: „De Staten zijn samengesteld uit 21 leden. Indien het in Nederland mogelijk is, het in wet vast te leggen, de verdeling der zetels aangeven (8, 2, 8, 1, 1 en 1)".

Tevergeefs heb ik in *Curaçao in het Koninkrijk*, waarmee de proeve besluit, de verklaring voor de gelijke vertegenwoordiging van Curaçao en Aruba gezocht. Men mag echter aannemen, dat zij door de Staten van 1945 is aanvaard.

In de besprekingen met den minister van Overzese gebiedsdelen is bovendien naar voren gekomen als wensen van Aruba: de administratieve

scheiding en beroep van beslissingen van het Centraal gezag op Curaçao. Ook vooraanstaande personen in de Curaçaose politiek meenden toen nog, dat het met die „los van Curaçao-beweging" zo'n vaart niet lopen zou.

Niet lang daarna begon de regering de herziening van de Curaçaose staatsregeling voor te bereiden. In een der voorwerpen komt de verdeling der 21 zetels aldus voor: Curaçao 11, Aruba 7, Bonaire 2 en de bovenwindse eilanden samen 1. Later, en in het definitieve ontwerp, werd de huidige verdeling daarvoor in de plaats gesteld. In de toelichting wordt in beide gevallen gezegd, dat de wijziging in de samenstelling der Staten in feite geheel tegemoet komt aan de desiderata van de Staten-delegatie. Dat was alleen waar van het 2de ontwerp, want de Staten hadden uitdrukkelijk gezegd, dat zij van het voorstel omtrent de zetelverdeling met grote teleurstelling hadden kennisgenomen, daar de belangrijkheid van Aruba en Curaçao in verhouding even groot was, zodat een ongelijke vertegenwoordiging beslist ongewenst is." Echter hadden enkele leden van hun afwijkend oordeel blijk gegeven: Curaçao heeft bijna tweemaal zo veel inwoners als Aruba en brengt bijna tweemaal zoveel aan belastingen op, merkten deze leden op. Ook waarschuwden zij ertegen enige zetelverdeling in de wet vast te leggen.

De behandeling van het wetsontwerp is doorkruist door de Rondetafelconferentie van 1948. Veel aandacht is daar besteed aan de afscheidingskwestie, maar de zetelverdeling in de Staten is onvoldoende ter sprake gekomen, ofschoon de afgevaardigde Gerharts op de anomalie der gelijke zetelverdeling gewezen had. En de conferentie heeft ook kennis kunnen nemen van een adres aan de Koningin van den heer J. H. Sprockel c.s. van Curaçao, waarin op de onjuistheid van een gelijke afvaardiging van Curaçao en Aruba in de Staten gewezen wordt, „aangezien Aruba zowel economisch als wat zielenaantal betreft niet de gelijke van Curaçao is." Merkwaardig is, dat tegelijk binnenkwam een telegram van den leider der Arubaanse volkspartij, verklarende, dat Aruba geen belangstelling had voor de herziening der Staatsregeling van Curaçao (dus ook niet voor de zetelverdeling) maar alleen voor de afscheiding.

De Staten-Generaal vonden in het Voorlopig verslag, dat Aruba „wel zeer ruim bedeeld" werd, gelet op het zielental der beide eilanden, maar drongen niet op wijziging aan, en in de Tweede Kamer heeft bij de openbare beraadslaging de heer Tilanus volstaan met de voorlezing van een telegram van een „Volkscomité", waarin het standpunt-Sprockel vertolkt werd. Het Kamerlid Meyerink zei er iets meer van. Deze afgevaardigden vonden geen bijval. De heer Nederhorst meende zelfs, dat, wanneer men maar dadelijk met de gelijke vertegenwoordiging voor den dag gekomen was, de hele afscheidingsbeweging bezworen zou zijn geweest. De minister beriep zich op het oordeel der Staten; amendementen werden op dit punt niet voorgesteld, en de zaak was afgedaan.

Wat er verder over en met de afscheiding is te doen geweest, kan hier blijven rusten.

De gelijke zetelverdeling is dus het gevolg geweest van de houding der Staten 1945/9, die Da Costa Gomez' voorstel hebben overgenomen, eerst in het memorandum voor de delegatie van 1946 en daarna in hun advies op het wetsvoorstel tot herziening der staatsregeling, dat in 1948 wet geworden is.

Daarna zijn, in en buiten de Staten, de lacrimae gekomen. In deze kroniek heb ik af en toe daarop de aandacht gevestigd. Ik herhaal dat nu niet. Men kan veilig zeggen, dat er velen zijn op Curaçao ,die aldus redeneren: de 8—8 weg, of .... los van Aruba.

De Staten over het ontwerp-interimregeling.

Eindelijk is het advies verschenen. De algemene opmerkingen zijn niet mals. Om de verhouding Nederland-Curaçao-Suriname te regelen is een interimregeling niet nodig zo wordt gezegd; deze zaak staat los van de Indonesische kwestie. De Antillen hebben om een ontwerp als dit niet gevraagd, en het is niet een product van gemeen overleg. Tegenover onderdelen, waaruit het streven om autonomie te verlenen, duidelijk blijkt, staan andere, waarbij de regering tracht de volle macht in eigen handen te houden.

Het Rapport-Van-Poelje had op het belangrijkste punt in geschil, de zelfstandigheid der eilanden, gevolgd moeten zijn.

Wat de artikelen betreft maken de Staten een groot aantal opmerkingen, waarvan de volgende naar voren gebracht worden.

Gewezen wordt op de moeilijkheid om het *nationaliteitsvraagstuk* te regelen, daar voor de Nederlandse Antillen, dank zij de zeer nauwe familierelaties met het vasteland van Zuid-Amerika, de dubbele nationliteit een vraagstuk op zichzelf is. Voor deze zaak is een commissie ingesteld. Om een *landsburgerschap*, als bij de interimregeling wordt ingevoerd, hebben de Staten niet gevraagd.

Het overleg met de Staten over de vorming van het *College van algemeen bestuur* willen de Staten niet laten vervallen.

De *vertegenwoordiger* willen de Staten niet als een politieke maar als een administratieve figuur zien.

Wat de *eilandenregeling* betreft, waarin gezegd wordt, dat aan Aruba en Curaçao en aan de overige daarvoor in aanmerking komende eilanden zelfstandigheid wordt verleend, merken de Staten op, dat Curaçao en Aruba hier niet uitdrukkelijk genoemd moeten worden. „Aan deze eilanden zelfstandigheid geven en niet aan Bonaire en de Bovenwindse eilanden — zo deze de wens daartoe te kennen geven — zou een discriminatie betekenen". De Staten willen nu voor alle eilanden het criterium daar leggen, waar het ontwerp dit voor de „overige eilanden„" zoekt, dus in het „daarvoor in aanmerking komen".

Wat de inhoud der eilandenregeling verder betreft menen de Staten, dat niet decentralisatie maar zelfbeschikkingsrecht het uitgangspunt moet zijn.

Van een benoeming van *procureur-generaal en advocaat-generaal* door de Kroon willen de Staten niets weten.

De *gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs* willen de Staten over de gehele lijn aanvaarden. Uitvoerig wordt bezwaar gemaakt tegen de voorgestelde wijze, waarop de *kosten der krijgsmacht* voor een deel ten laste van de Nederlandse Antillen worden gebracht zonder voldoende zeggenschap van dat gebiedsdeel. Verder menen de Staten, dat deze zaak voorbarig aan de orde is gesteld, „omdat de nieuwe rechtsorde nog niet tot stand is gekomen".

Een oude steen des aanstoots, die de Staten willen verwijderen, is de gemakkelijkheid, waarmee de regering „in dringende omstandigheden

zich kan afmaken van het *inwinnen van den raad der landsregering* der Ned. Antillen over daarvoor in aanmerking komende ontwerpen. Maken de verbindingsmiddelen van dezen tijd deze uitzondering op wat als regel bedoeld is niet onnodig? vragen de Staten.

Ernstig bezwaar maken de Staten tegen het artikel, dat het *toezicht op de vestiging, uitzetting en de beroeps- of bedrijfsuitoefening van Nederlanders in de Nederlandse Antillen* onder de zorg der regering brengt. De Staten achten, dat deze bepaling weinig zin heeft enerzijds gezien de praktijk van vele jaren op dit stuk, en anderzijds (met het oog op de nabuurlanden) een gevaar voor de economische ontwikkeling der Ned. Antillen.

Bij het stuk zijn gevoegd:

1° een nota van mr. E. C. Henriquez, die in omvang het advies der Staten overtreft. De inhoud ontwikkelt gelijke gedachten, als in een vorige kroniek ontleend zijn aan het persgesprek van dit Statenlid met *Beurs- en nieuwsberichten.* Mr. Henriquez deelt niet de voorkeur der Staten voor het plan-Van Poelje. Niet onaardig zegt hij, dat dit laatste uitgaat van een onwerkelijkheid, een federatie van eilanden, terwijl de ontworpen interimregeling uitgaat van de bestaande eenheid, die wordt gesplitst in enige lagere gemeenschappen met behoud van bevoegdheden voor de centrale organen ten aanzien van gemeenschappelijke belangen;

2° een nota van de leden Yrausquin en Croes, een pleidooi voor Aruba;

3° een nota van de heren mr. Debrot (Curaçao) Dussenbroek (Aruba) en Gerharts (Bonaire). Deze nota is de redevoering, door eerstgenoemd lid in de Statenvergadering over het ontwerp-interimregeling gehouden. In deze nota treft allereerst, dat deze leden zich in beginsel voorstanders verklaren van de mogelijkheid om bij landsverordening te beslissen tot uitzending van dienstplichtigen zonder hun toestemming buiten het landsgebied. Met kracht verzetten zij zich — gelijk ook in het Statenadvies gedaan wordt — tegen de vereniging van het lidmaatschap van den regeringsraad (nu College van algemeen bestuur) met het ambt van Vertegenwoordiger. Men vreest, dat te veel macht in handen van één persoon gelegd wordt. Hoe de regering in haar ontwerp tot haar wonderlijk en van weinig plaatselijke kennis getuigend voorstel is gekomen, is niet duidelijk. Gepleit wordt voor een vernietigingsrecht van landsverordeningen, toe te kennen aan de Kroon op grond van strijd „met algemeen belang van de Antillen". De handhaving der 8-8-3-2 verhouding van de eilanden in de Staten wordt een grote teleurstelling genoemd. De rechtgeaarde Curaçaoenaar voelt zich „gegrepen", zegt de nota, en de enige uitweg is „afscheiding", geldelijke, administratieve en economische zelfstandigheid der eilanden of eilandengroepen, liefst Aruba zelfstandig en Curaçao met de andere eilanden. Blijkbaar wordt dan toch nog gedacht aan een kop boven Aruba + de rest. Waarom?

De procureur-generaal willen deze leden wel, de advocaat-generaal willen zij niet door de Kroon benoemd zien. Met krachtiger woorden nog dan het Statenadvies verzet zich mr. Debrot met de zijnen tegen de voorgestelde bepaling omtrent de toelating enz. van Nederlanders.

Tot zover het advies met de bijlagen.

Interimregeling-Plan-Van Poelje.

Voz di Pueblo meent het verschil tussen beide voorstellen aldus te mogen weergeven:

De Interimregeling wil, dat de Staten van Curaçao(sic) de beschikking blijven hebben over de belastingen en het geld van Aruba, dat het College van algemeen bestuur of de regeringsraad op Curaçao de Arubase zaken in handen blijven houden, — dat de gouverneur van Curaçao of de landsregent boven den gouverneur van Aruba blijft staan.

Het Plan-Van Poelje wil, dat de Volksraad van Aruba, door het Arubase volk gekozen, de beschikking zal hebben over het geld en de belastingen van Aruba, — dat het College van gedeputeerden, gekozen door de Volksraad van Aruba, de inwendige aangelegenheden van Aruba zal regelen, — dat de gouverneur van Aruba onafhankelijk van dien van Curaçao zal zijn.

Dorstig paradijs!

De zaak schijnt dood te bloeden. Men hoort er niets van, of een vervolging zal worden ingesteld tegen schrijver of uitgever van het boek. De identiteit van de eerste staat trouwens nog niet vast. Maar een spoor is aangewezen door Henri Knap, die al ongeveer een maand geleden voor de P.C.J. vertelde, dat hij den man gesproken had, die het handschrift, hem door een familielid van mevrouw Van Ammers-Küller terhandgesteld, per vliegtuig van Curaçao naar Nederland gebracht had.

Er zijn intussen heel wat beoordelingen van het boek verschenen, en het is duidelijk dat het de aandacht getrokken heeft op Curaçao, wat den uitgever waarschijnlijk geen windeieren zal gelegd hebben. Het is merkwaardig hoe verschillend de waardering is voor het boek als voortbrengsel der letterkunde, en meer nog, dat, ook in Curaçaose kringen het oordeel zo uiteenloopt over de vraag, of bepaalde toestanden juist, onjuist of te overdreven getekend zijn. Maar over een ding zijn alle beoordelaars het eens, nl. dat de verwachting van den uitgever, dat het boek ertoe zal bijdragen, dat de banden tussen Curaçao en Nederland wordt versterkt, een dwaasheid is.

Misschien vertolkt Ad interim (geen Curaçaose stem, naar ik meen te weten) in *Beurs- en Nieuwberichten* het oordeel in Curaçaose kringen niet slecht (ofschoon de laatste vier regels niet heel duidelijk zijn), als hij dicht:

Jammer, dat hier is beschreven
wat in onbeschreven sfeer
naar 's lands wijs is ingeburgerd
en beleefd wordt naar 's lands eer.

Jammer, dat uw critisch schouwen
niet weerhield juist dat te doen
wat niet naar talent beoordeeld,
maar gewikt wordt naar fatsoen.

Wat U trof in deez' contreien
trof en treft nog iedereen,
maar geen mens, hoe vrij van zonden,
wierp hier ooit den eersten steen.

Ook uw onbeschroomde schepping
mist het *eigen* van de geest,
waardoor geen van uw karakters
Curaçaos kan zijn geweest.

Campo allegre.

De *Amigoe di Curaçao* heeft een goed werk gedaan met de aandacht te vestigen op het kamp bij Hato, waarheen zich de voor een deel uit de Willemstad en omgeving verdreven prostitutie schijnt verplaatst te hebben. Wat daarvan verteld wordt is meer dan erg en ergerlijk. De redactie wijst op de bepalingen van het verdrag van Genève van 1933 nopens den handel in meerderjarige vrouwen. Meer nog rechtstreeks raakt de Curaçaose overheid het verwijt dat men zich gaat afvragen, of op Curaçao niet voor allen geldt de strafbedreiging van art. 259 van het Curaçaose wetboek van strafrecht tegen allen, die van het opzettelijk teweegbrengen van ontucht door anderen met derden een beroep of gewoonten maakt. Ook op andere maatregelen, waarmee het bestuur dit bedrijf zou zijn tegemoetgekomen, wordt de aandacht gevestigd. En het statenlid Gerharts heeft aan het College van algemeen bestuur de vraag gesteld wat er waar is van het gerucht, dat gelden van de Postspaarbank in dit luguber bedrijf zouden zijn gestoken. Het antwoord op deze vragen laat wel heel lang op zich vragen.

Op Aruba zou men bezig zijn met een gelijk bedrijf op te richten.

F.

Amsterdam, 17 Nov. 1949.

BIBLIOGRAFIE

AFZONDERLIJKE UITGAVEN

(Publicaties welke de bewerker van deze bibliografie niet zelf onder ogen heeft gehad zijn met een * aangeduid).

Afscheidscollege door PROF. DR A. A. PULLE, hoogleraar in de bijzondere plantkunde en plantengeografie aan de rijksuniversiteit te Utrecht. .... Meded. Botan. Museum en Herb. Utrecht 97, 1948, 36 pp., portret buiten de tekst.

Die zijn leven wijdde aan de flora van Suriname. Met verslag van de hierna gevolgde huldiging.

ARENDS-SAVELKOUL, L. & SAR-VUYK, J. M. v. D. & SENIOR-BAIZ, E.: Uit de Curaçaosche keuken, ed. 2. Boekhandel Salas, Curaçao, (1948), 68 pp., 5 vignetten en omslagtekening (van J. J. A. VAN BERGEYK).

Beredeneerd verslag omtrent de verrichtingen van de n.v. „De Spaar- en Beleenbank van Curaçao over haar negen en dertigste huishoudelijk jaar van 1 Juli 1948 tot en met 30 Juni 1949, en haar toestand op het einde van dat jaar. (Curaçao, 1949) *.

Bibliografie Overzeese Gebiedsdelen vanaf 1945. Samengesteld door de Regerings-Voorlichtingsdienst, 's-Gravenhage 1949, 54 pp., gestencild.

Suriname en Curaçao van p. 48–54.

BOND, JAMES: *Field guide to birds of the West Indies.* MacMillan Cy, New York, 1947, xii+257 pp., 211 afb., w.o. 1 plaat buiten de tekst, gekl. titelplaat.

Hoewel niet in het bijzonder op de Benedenwindse Eilanden betrekking hebbende, van nut voor de bewoners der Ned. Antillen.

BOTTERWEG, G. J.: *Verkeers-handleiding voor Curaçao.* Hollandsche Boekhandel. (Curaçao, 1949), 40 pp., geïllustreerd.

BOUMAN, L. F., *Tourism in the Netherlands West Indies.* Netherl. Chamber Comm. Bull. 44, (New York), Jan. 1949, 8 pp., 12 foto's

BRENNEKER, VITUS: *60 conseho pa hende casa.* Bonaire, 1946, 11 pp.

Conferentie Nederland—Suriname—Curaçao 1948. Verslag van de eerste, tweede en derde openbare vergadering op 16 Febr., 17 Febr. en 18 Mrt. 1948; (88) pp. Resoluties en moties aangenomen tijdens de derde openbare vergadering; 15 pp. Eerste centraal rapport sectievergaderingen 30 Jan.–5 Febr. 1948: algemene beschouwingen en adviezen; (16) pp. Tweede centraal rapport sectievergaderingen, 18 Febr.–2 Mrt. 1948: bijzondere aangelegenheden; 5 pp. *

Curaçao. The Netherlands West Indies. A hearty welcome awaits you .... in Holland's colorful Caribbean. Netherl. W.I. Tour. Committee, New York, (1949), 16 pp., 50 foto's waarvan 7 gekleurd.

Curaçao, Netherlands West Indies. A bit of Holland in the blue green Caribbean. Netherl. W.I. Tour. Committee, New York, (1949), folder met 15 foto's.

Curazao. El Caribe 20 de Junio 1949.

WALTER OSBORNE: Curazao, p. 8–9. ARMANDO AYBAR, Hijo: Curazao cultural, p. 13; 9 foto's, 12 tekeningen.

DAVELAAR, C. W. F.: *Christobal Colon, su vida y discubrimentoe di America.* (Curaçao, z.j.), 48 pp.

De Stoep. Nederlands periodiek. Derde serie, nummer 1. Drukkerij „De Stad", (Curaçao), Juli 1949, 42 pp., fig., omslagtekening. Bijlage: *Con sordino* van CH. CORSEN, (24 pp.), 2 tekeningen.

Proza van ESTELLE DEBROT, CHANDI LAGUN en HENRI SCHOLLIERS. Poëzie van ODA BLINDER, CHARLES J. BOOM, MARCEL DE BRUIN, CHARLES CORSEN, COLA DEBROT en LUC. TOURNIER (naar FEDERICO GARCIA LORCA). Omslagtekening van DOLF HENKES.

(*Economisch Bericht*) *Eswin no. 7.* Jan. 1949, 48 pp., 6 kaartjes, 3 foto's.

Antillen: Caraïbische Commissie, petroleum-industrie, divi-divi, handel. Suriname: Financieel overleg, immigratie, bananencultuur, cocosnoten, scheepvaart, districten in vogelvlucht, citrus, cacao, rameh, in- en uitvoer 1e halfjaar 1948, scheepvaart, kleinhandelsprijzen van voedingsmiddelen, boswezen (lezing van W. W. VAROSSIEAU).

(*Economisch Bericht*) *Eswin no. 8.* Juni 1949, vi + 38 pp., 7 kaartjes, 3 foto's.

Antillen: Conferentie Caraïb. Comm., economische situatie, Voorlichtingsinstituut Welvaartsplan Ned. Antillen, mangaan, hoedenvlechterij, loop der bevolking. Suriname: District Saramacca, nijverheidsvoorlichting, visserij, tabakscultuur, diamant?, rapport uitvoering Welvaartsplan, hulp van de Ec. Coop. Adm., inkomstenbelasting, invoer 1948, uitvoer 1948, kleinhandelsprijzen, scheepvaartbeweging.

(*Een beeld van de sociale en economische toestand van het Staatsdeel Curaçao*). (Curaçao, 1948). 64 pp., gestencild. Tweede deel met 41 uitsl. tabellen in lichtdruk en 19 bladz. w.o. tabellen.

EIJSVOOGEL, W. F. & BEUKERING, J. A. & VERHOOG, J. M.: *Rapport omtrent de ontwikkelingsmogelijkheden op landbouwkundig gebied in de westelijke helft van de Surinaamse kustvlakte* met vermelding van de er aan ten grondslag liggende bodemkundige aspecten en de er mede verbonden consequentie's op het gebied van bevloeiing en afwatering. I; ii + p. 1–115, fig., met 8 foto's, tabellen, grafieken en ten dele gekleurde kaarten op bijlage 1–17 buiten de tekst. II; p. 116–207, met grafieken en kaarten op bijlage 18–30 buiten de tekst. Wageningen, 1948.

FRAAI, MANUEL A.: *Nobleza di coerazon.* (Curaçao, z.j.), Paulus Drukkerij, 111 pp.

FRIEDERICI, G.: *Amerikanistischer Wörterbuch.* Hamburg, 1947, 122 pp.*

Van belang voor onze kennis van de Surinaamse indianen.

GOEJE, C. H. DE: *Zondvloed en zondeval bij de Indianen van West-Indië.* Meded. Indisch Inst. 79 (Volkenk. 28), 1948, 64 pp.

Waarin de namen „West-Indië" en „Indianen" even vaag en algemeen bedoeld zijn, als door Columbus en zijn tijdgenoten.

GONGGRYP, J. W. & BURGER Hz., D.: *Bosbouwkundige studiën over Suriname.* (Studies about forestry in Surinam.) Publ. Fonds Landb. Exportbur. 32, H. Veenman & Zonen, Wageningen, 1948, 264 pp., 64 foto's op 32 blz. buiten de tekst.

GROL, G. J. VAN: *De grondpolitiek in het West-Indische domein der generaliteit, III. Register.* Rijksuitgeverij, 's-Gravenhage, 1947, 52 pp.*

Groothandel. El comercio internacional. *3. Número ez traordinario dedicado al comercio holando-latinoamericano* 51–52, 18 Dec. 1948.*

Zuid- en Midden-Amerikanummer, waarin: W. R. MENKMAN, Nederland en Suriname, p. 1122–1124, 2 foto's van Curaçao.

Handbook of South American Indians, JULIAN H. STEWARD ed. Bull. Smiths. Inst., Bur. Am. Ethn., 143, 1948. Vol. 3, The tropical forest tribes. Vol. 4, The circum-caribbean tribes. *

Van belang voor onze kennis van de Surinaamse Indianen.

HASS, HANS: *Drei Jäger auf dem Meeresgrund.* Orell Füssli, Zürich, 1947, 323 pp., 105 foto's op 56 blz. buiten de tekst.

Bijna de helft van de tekst (p. 126–279) en haast drie-kwart van de afbeeldingen (73) hebben op Bonaire en Curaçao betrekking.

HASS, HANS: *Jagers op de zeebodem.* Nederlandsche Keurboekerij, Amsterdam, 1949, 288 pp., 31 foto's op 23 blz. buiten de tekst. Vertaling van *Drei Jäger auf dem Meeresgrund* door M. VERDUYN.

De helft van de tekst en meer dan drie-kwart van de foto's hebben op Bonaire en Curaçao betrekking.

HIBBEN, THOMAS & PICO, RAFAEL: *Industrial development of Puerto Rico and the Virgin Islands of the United States.* Caribb. Comm. Rep. U.S. Sect., 1948, xx + 268 + 32, geillustreerd.

Heeft geen betrekking op Nederlandse Antillen.

Honderd jaren vrijhandel in Suriname 1848–1 Mei–1948. Uitg. Kamer Kooph. Paramaribo, 1948, 68 pp.

Bijdragen van S. J. BAUKEMA, C. R. BISWAMITRE, ROBERT A. FERRIER, C. H. H. JONGBAW, W. R. MENKMAN, J. C. DE MIRANDA Jr en PH. A. SAMSON.

HULSHOFF, ADRIAAN: *Dorstig paradijs.* Een Curaçaose roman. A. J. G. Strengholt, Amsterdam, 1949, 400 pp.

Index Tweede Jaargang (1947) *Weekoverzicht Overzeese Gebiedsdelen.* ('s-Gravenhage, 1948), 39 pp.

Nederlandse Antillen p. 23–26; Suriname p. 26–29.

INGLE, ROBERT M. & WALTON SMITH: *Sea turtles and the turtle industry of the West Indies,* Florida and the Gulf of Mexico, with annotated bibliography. Spec. publ. Mar. Lab. Univ. Miami, coop. with

Caribb. Res. Council. University of Miami Press, 1949, 107 pp., 2 figg.

Inlichtingen en onderzoekingen van de Afdeling Tropische Producten in 1947. Meded. Indisch Inst. 75 (Afd. Trop. Prod. 32), 1948, 56 pp., 6 foto's.

Conservering masbango op Curaçao, p. 8; runderhorens uit Suriname, p. 9; aantasting Surinaams baboen door nathoutboorders, p. 11; mora-dwarsliggers, p. 13; Surinaams hout voor pijpen, p. 14; duurzaamheid tegen paalworm, p. 14; insecten in divi-divi van Bonaire, p. 21; tabak in Suriname, p. 38; varkenshaar uit Suriname, p. 41. — Summary.

Inlichtingen en onderzoekingen van de Afdeling Tropische Producten in 1948. Meded. Indisch Inst. 83 (Afd. Trop. Prod. 34), 1949, 61 pp., 4 foto's.

Aloë-poeder uit Aruba, p. 10; meubelen voor de tropen, p. 11; aantasting hout door drooghoutboorders, p. 13; Surinaams hout in Nederland, p. 14; toepassingen van baboen, p. 16; Surinaams hout voor klompen, p. 18; meubels van Surinaamse houtsoorten, p. 19; duurzaamheid van Surinaams hout tegen paalworm, p. 21; insecten in palmzaden uit Suriname, p. 29; aloë-blad van Antillen, p. 43; voorgestoomde rijst uit Suriname, p. 46. — Summary. Register 1944–1948.

Jaarverslag van de verrichtingen van de stichting Joannes Don Bosco over het jaar 1948. (Curaçao, 1949). *

JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE: *Archeological material from Saba and St. Eustatius, Lesser Antilles*. Meded. Rijksmus. Volkenk. 1, 1947, 54 pp. en 16 bladz. met afbeeldingen buiten de tekst.

Koninklijke Vereeniging Indisch Instituut. Zeven en dertigste jaarverslag 1947. 1948, 80 pp., 4 platen met foto's buiten de tekst.

Koninklijke Vereeniging Indisch Instituut. Acht en dertigste jaarverslag 1948. 1949, 68 pp., 8 foto's op 4 platen buiten de tekst.

KOPPEL, C. VAN DE: *Bestaat er een houtsoort die teak kan vervangen voor scheepsdekken in de tropen?* Ber. Afd. Trop. Prod. Ind. Inst. 219, 1948, 9 pp. Overdruk *Schip en Werf 15*, p. 78.

Summary.

KRANEVELD, F. C.: *Bestrijding van dierziekten in de tropen*. Rede bij de aanvaarding van het ambt van hoogleeraar .... te Utrecht op .... 24 October 1949. (Utrecht, 1949), 21 pp.

Heeft geen betrekking op Suriname of Nederlandse Antillen.

LALUNG, HENRI DE: *Les Caraïbes, un peuple étrange aujourd'hui disparu*. Bourrelier et Cie, Paris, 1948, 94 pp., 8 foto's, 4 tekeningen. *

LANJOUW, J.: *Fundamentele vragen van de bijzondere plantkunde en de plantengeografie*. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleeraar in de bijzondere plantkunde en de leer van de verspreiding der planten aan de Rijksuniversiteit te Utrecht op 7 November 1949. Kemink en Zoon, Utrecht, (1949), 27 pp.

In welk verband enkele planten uit Suriname terloops worden genoemd.

Latour, M. D.: *Het eeuwfeest van Westpunt.* Aan Gods zegen is 't al gelegen. Curaçao, 1949, 28 pp., 4 foto's. *

Lier, Rudolf van: *Samenleving in een grensgebied. Een sociaal-historische studie van de maatschappij in Suriname.* Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1949, vi + 425 pp., 3 grafieken.

Proefschrift Leiden.

Maguire, Bassett & collaborators: *Plant explorations in Guiana in 1944, chiefly to the Tafelberg and the Kaieteur Plateau.* Bull. Torrey Bot. Club 75, 1948, p. 56–115, 189–230, 286–323, 374–438, 523–580, 633–671, 24 figg.

Meulen, J. ter: *Enkele waarnemingen bij de kaolien van Paranam.* Meded. Geol. Mijnbouwk. Dienst Suriname 1, (1949), 9 pp., 10 figg.

Meulen, J. ter: *Bijdrage tot de verklaring van de genese van de kaolien en de bauxiet van Moengo in Suriname.* Meded. Geol. Mijnb. Dienst Suriname 2, (1949), 18 pp., 10 figg.

Monchy, S. J. R. de: *Twee ambtsketens. Herinneringen uit mijn burgemeesterstijd.* Van Loghum Slaterus, Arnhem, 1946, 288 pp.

p. 30–41: Intermezzo: secretaris der Suriname-Commissie 1910. Op reis met Dr. Bos en Joost van Vollenhoven. — Gaat voornamelijk over de financiële verhouding van Suriname tot het Moederland.

Neer, Kees: *Viottoe.* Spectrum, Paramaribo, (1949), 232 pp., 8 plaatjes. *

Verhaal over een gedoopt Bosnegerinnetje in het Surinaamse bosland.

Non-self governing territories. Summaries and analysis of information transmitted to the Secretary-General during 1948. Lake Success, New York, 1949, viii + 686 pp.

Curaçao p. 131–136; Suriname p. 136–141.

Nota van de Directeur voor Sociale en Economische Zaken te Willemstad voor de Aruba-Commissie (voorzitter G. A. van Poelje). (Curaçao), vii, 64, 29 pp. gestencild. *

Notulen van de Algemene Ledenvergadering van de Ondernemersraad voor Suriname gehouden op 15 Juli 1948 .... Verslag over het drie en twintigste verenigingsjaar. 1948, 22 pp.

Met beschouwingen over immigratie, inkomstenbelasting-verordening, Parlementaire Commissie, welvaartsfonds.

Oudschans Dentz, Fred.: *Geschiedkundige tijdtafel van Suriname.* Tweede, verbeterde en belangrijk uitgebreide druk. J. H. de Bussy, Amsterdam, 1949, 146 pp., 5 figg.

Poll, Willem van de: *Suriname.* Een fotoreportage van land en volk. W. van Hoeve, 's-Gravenhage, 1949, 64 blz., 199 foto's op 64 blz. buiten de tekst, uitsl. vel met onderschriften, kaart binnen de band, losse omslag met gekl. foto.

Rapport betreffende het bankwezen in Suriname. 21 Juli 1948, 34 pp., met Ontwerp Octrooi voor de Surinaamse Bank N.V., 8 pp. *

Commissie: A. Houwink, J. A. J. de Vries (secr.), Th. A. Fruin, G. J. Oppel, H. J. M. Peeperkorn.

Report of the Caribbean Commission to the governments of the French Republic, the Kingdom of the Netherlands, the United Kingdom, the United States of America for the year 1947. (1948), 32 pp., foto.

Rib, Johan Th.: *No traiciona bo Credo! Respeto humano como fundamento di cobardia dilanti Cristo Su Religion.* Paulus Drukkerij (Curaçao, 1949). *

Pleidooi voor de politiek van de R.K. Missie op Curaçao.

Root crops and legumes in the Caribbean. Caribb. Comm. Crop Inq. Ser. 4, 1947, xiv + 128 pp., uitsl. kaart.

Curaçao p. 19–20. Suriname p. 95.

Ruhomon, Peter: *Centenary history of the East Indians in British Guiana* 1838–1938. Daily Chronicle, Georgetown, Brit. Guiana, 1947, x–298–iv pp., ill.

Samson, Ph. A.: *Het rechtsgeding in hoger beroep bij het Hof van Justitie in Suriname.* 1949, 23 pp. *

Schols-van Suchtelen, M. J.: *Catalogus van de tentoonstelling van boeken, documenten, platen en kaarten met betrekking op Suriname voor 1900.* Paramaribo, 1948, 38 pp. *

Tentoongesteld in het voormalige kazernegebouw in het Fort Zeelandia, 25 April t/m 9 Mei 1948.

Schütte, A. M.: *Verzameling van wensen en mogelijkheden betreffende de Nederlandse Antillen, voorkomende in reeds verschenen rapporten en verslagen.* Meded. Voorl. Inst. Welvaartspl. Ned. Ant. 1, Juli 1949. xi + 40 pp. gestencild.

Herziene uitgave van een soortgelijke ,,Verzameling'' van dezelfde schrijver, dd. 1947. Desiderata op het gebied van geologie en mijnbouw zijn weggelaten.

Schutz, H. L. C.: *De Broeders. Geschiedenis van de vestiging der Hernhutters in Zeist A.D. 1746.* Evangelische Broeder gemeente Zeist, (1948?), 159 pp., 13 tekeningen. *

Van belang voor de geschiedenis van Suriname.

Simons, R. D. G. Ph.: *Lepra, de maligne contagieuze Morbus Hansen en de benigne niet-contagieuze Hanseniden.* Moderne opvattingen over de besmettelijkheid der lepra en over de afzondering van leprapatiënten. Van Holkema en Warendorf, Amsterdam, 1948. *

Smith, F. G. Walton: *The spiny lobster industry of the Caribbean and Florida.* Caribb. Comm. Fish. Ser. 3, 1948, viii + 49 pp., uitsl. kaart, 13 afb. op 8 blz. buiten de tekst.

Smith, F. G. Walton: *Atlantic reef corals.* A Handbook of the common reef and shallow-water corals of Bermuda, Florida, the West Indies and Brazil. University of Miami Press, 1948, 112 pp., 9 figg. en 41 platen buiten de tekst.

Heeft geen betrekking op Nederl. Antillen of Suriname.

Spoon, W.: *Toepassingen van walaba of bijlhout.* Berichten Afd. Handelsmus. Ind. Inst. 218, 1947, 11 pp. Overdruk *W. I. Gids 28*, 1947, p. 289.

SPOON, W. & SESSELER, W. M.: *Enkele opmerkingen over het water dat wordt gebruikt voor het zetten van Surinaamse liberia-koffie.* Berichten Afd. Trop. Prod. Ind. Inst. 220, 1948, 7 pp. Overdruk *W. I. Gids 29*, 1948, p. 97.

SPOON, W. & SESSELER, WA. M.: *Beoordeling van Surinaamse tabak.* Ber. Afd. Trop. Prod. Ind. Inst. 222, 1948, 7 pp., 2 foto's op plaat buiten de tekst. Overdruk *W. I. Gids 29*, 1948, p. 321.

SPOON, W. & SESSELER, WA. M.: *Voorgestoomde rijst (parboiled rice) in Suriname.* Ber. Afd. Trop. Prod. Ind. Inst. 223, 1948, 6 pp., fig. Overdruk *Voeding 9*, 1948, p. 239.

SPOON, W. & SESSELER, W. M.: *Bereiding van aloë in poedervorm.* Ber. Afd. Trop. Prod. Ind. Inst. 224, 1949, (10 pp.), 2 figg. Overdruk *Pharmac. Wkbl. 84*, p. 241.

STATIUS VAN EPS, L. W.: *De Curaçaose studenten in Nederland*, met een inleidend woord van COLA DEBROT. Rede voor de St. Thomas-kring. Uitgave A. M. S. Peter Stuyvesant College, Curaçao. (1949), 29 pp. * — Zie ook *Beurs* 21 Sept. 1949, p. 2.

Stratennet van Willemstad. G. VAN EERTEN, Curaçao, Juli 1947; 250 × 100 cm op celluloid.

Surinaams verslag 1944. (2 dln). I. Tekst van het verslag van bestuur en staat van Suriname over het jaar 1943; 82 pp. II. Statistisch jaaroverzicht van Suriname over het jaar 1943. Surinam report 1944. Statistical annual of Surinam for the year 1943; 165 pp. Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, 's-Gravenhage, 1949.

Tentoonstelling van hedendaagse Nederlandse schilders in West-Indië. Exposición de pintores contemporáneos holandeses en las Indias Occidentales. Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, 's-Gravenhage, 1948, 40 pp., 1 tekening en 13 repr. buiten de tekst.

Bij de opening van „Het Curaçaosche Museum", 7 Maart 1948; 55 stukken.

The fish trade of the Caribbean. Caribb. Comm. Ext. Trade Bull. 3, 1948, xx + 260 pp., uitsl. kaart.

Curaçao p. 15–29; Suriname p. 57–59, 93.

The sugar industry of the Caribbean. Caribb. Comm. Crop Inq. Ser. 6, 1947, xiv + 343 pp., uitsl. kaart.

Suriname p. 137–143.

The sugar trade of the Caribbean. Caribb. Comm. Ext. Trade Bull. 1, 1947, xviii + 180 pp., uitsl kaart.

Suriname p. 39–41, 105–106; Curaçao p. 71–83.

The tobacco trade of the Caribbean. Caribb. Comm. Ext. Trade Bull. 4, 1949, xviii + 212 pp., uitsl. kaart.

Curaçao p. 21–36; Suriname p. 69–72.

Vereniging voor Middelbare Technici in Suriname. Paramaribo. Statuten en Huishoudelijk reglement. (Param. 1948), 19 pp. *

Verslag 1946. De Curaçaosche Bank. Curaçao, 1948; 30 pp., 3 bijlagen. *

Verslag van de Commissie tot Bestudering van Staatkundige Hervormingen in Suriname .... onder voorzitterschap van M. DE NIET. I: Documentaire inleiding; 138 pp., met krtn en stastn. Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, 's-Gravenhage, 1948. *

Verslag van de Latijns-Amerikaanse Conferentie voor bosbouw en bosproducten te Teresopolis, Brazilië, 19–30 April 1948. 's Lands Bosbeheer, Paramaribo, 1948, 20 pp. gestencild.

Vijftig jaren protestantse melaatsen verpleging „Bethesda" in Suriname, 1899–1949. Feestnummer van *Stemmen uit Bethesda*, 1949; geïll. *

Wat nu? Uitg. Comité bevord. immigr. Sur. (Paramaribo, 1949), 16 pp., geïll.

Aanhalingen en wetenswaardigheden uit het rapport van de commissie van deskundigen van de Freeland League.

Year Book of Caribbean Research 1948. Survey of research and investigation in Caribbean Commission territories. Compiled by Research Branch, Central Secretariat Caribbean Commission, Port-of-Spain, Trinidad. 1949, xviii + 407 pp.

Curaçao p. 19, 21, 78, 98, 167, 188, 196, 197, 214, 259, 260, 284, 290, 294, 296, 297. Suriname p. 34, 36, 96, 101, 106, 119, 141, 164, 165, 175, 188, 198, 199, 200, 203, 206, 210, 212, 291, 293, 294, 299, 301.

Zendingsblad van de Evangelische Broedergemeente in Suriname N.W.I., 7e Jrg., no. 8/9, 1948, Paramaribo.*

Hierin het eerste half-jaarverslag van het Prinses Juliana Zendings-Hospitaal door P. A. DE GROOT.

Zuikertuin Bazuin. Orgaan van het Comité tot het Organiseren van een Jeugd-fair in Zuikertuin op 29 en 30 April en 1 Mei 1949. Klank no. 1, 24 Maart 1949, 8 pp.; Laatste fanfare (no. 6), 28 Apr., 8 pp., plattegrond; gestencild. (Red. A. N. TH. VAN MEETEREN).